Jämtlands Läns Landsting

SAMMANTRÄDESHANDLINGAR

LANDSTINGSSTYRELSEN

28 AUGUSTI 2013

JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt

JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt
förslag till Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län 2014 – 2030

Svaret ska vara oss tillhanda senast den 2 september 2013. Alla svar diarieförs och är offentlig handling. I diariet kommer det ”organisatoriska namn” som ni anger i rutan överst på svarsformuläret stå som svarande. Även privatpersoner är välkomna att svara på remissen.

---

*Obligatorisk

Svar från (myndighet/organisation/företag motsv.):*
Jämtlands läns landsting

Frågor om detta svar kan ställas till (e-post):*

Marianne.ottersgard@jll.se

Detta svar kommer från verksam i Jämtlands län*

- o ◉ Ja
- o ○ Nej

Svaret representerar en*

- o ○ Länsmyndighet
- o ◉ Kommun
- o ○ Näringsliv
- o ○ Intresseorganisation
- o ○ Politisk organisation
- o ○ Privatperson kvinna
- o ○ Privatperson man

Är de sju valda prioriteringarna relevanta för länets utveckling*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Företagande, innovation, forskning och utveckling	◉	○	○	○
Kompetens och kunskapsutveckling	◉	○	○	○
Resurssnålare och effektivare	◉	○	○	○
Besöksnäring och attraktivitet	◉	○	○	○

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Infrastruktur och samhällsservice	☐	☐	☐	☐
Socialt inkluderande och ett sunt liv	☐	☐	☐	☐
Demografiska möjligheter	☐	☐	☐	☐

Är följande prioriteringar inom ert kärnområde*

	Ja	Nej
Företagande, innovation, forskning och utveckling	☐	☐
Kompetens och kunskapsutveckling	☐	☐
Resurssnålare och effektivare	☐	☐
Besöksnäring och attraktivitet	☐	☐
Infrastruktur och samhällsservice	☐	☐
Socialt inkluderande och ett sunt liv	☐	☐
Demografiska möjligheter	☐	☐

Eventuell kommentar gällande prioriteringarna:

Nedan följer de övergripande målen för Företagande, innovation, forskning och utveckling. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Fler arbetstillfällen och fler företagare	☐	☐	☐	☐
Ökade investeringar och god tillgång till riskkapital	☐	☐	☐	☐
Ökade förädlingsvärden	☐	☐	☐	☐

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
och mer försäljning utanför länet				
Fler kluster (i glesa strukturer, spridda över stora geografiska avstånd)	◉	○	○	○
Universitetet upprätthåller spets inom länets profilområden	◉	○	○	○

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?
Inom prioritering: Företagande, innovation, forskning och utveckling

	Ja	Nej
Fler arbetstillfällen och fler företagare	○	◉
Ökade investeringar och god tillgång till riskkapital	○	◉
Ökade förädlingsvärden och mer försäljning utanför länet	○	◉
Fler kluster (i glesa strukturer, spridda över stora geografiska avstånd)	○	◉
Universitetet upprätthåller spets inom länets profilområden	○	◉

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Det är även för landstinget viktigt med ett fungerade näringsliv. De delmål och insatser som finns med i strategin är bra prioritering. Att jobba för vidareförädling i länet och att stödja företagens internationalisering. Närheten till Trönderlag och andra regioner ska också nyttjas.
Landstinget har kontinuerlig kontakt med Umeå universitet genom läkarutbildningen som även finns i länet.

Nedan följer de övergripande målen för Kompetens och kunskapsutveckling. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Länets elever genomgår utbildning med uppnådd gymnasieexamen	☒	☐	☐	☐
Fler i högre utbildning	☒	☐	☐	☐
Näringslivsanpassade utbildningar	☒	☐	☐	☐
Livslångt lärande för tillväxt och personlig utveckling	☒	☐	☐	☐

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?
Inom prioritering: Kompetens och kunskapsutveckling:

	Ja	Nej
Länets elever genomgår utbildning med uppnådd gymnasieexamen	☒	☐
Fler i högre utbildning	☒	☐
Näringslivsanpassade utbildningar	☐	☒
Livslångt lärande för tillväxt och personlig utveckling	☒	☐

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Landstinget väldigt aktiv för att få del av läkarutbildningen till länet. Kommunerna i länet och landstinget har återcertifierat ett regionalt vård- och omsorgscollege i Jämtlands län från och med 2013

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Nedan följer de övergripande målen för Resurssnålare och effektivare. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
En säker, uthållig och hållbar	☒	☐	☐	☐

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
energitillförsel för länets företag och hushåll.				
Hög energieffektivitet inom boende/byggande, kommunikationer och industri	◉	○	○	○
Ledande nettoexportör av förnybar energi i landet genom ökad produktion	○	○	◉	○
Transporter, industri och värme i länet oberoende av fossil energi	○	◉	○	○
Kraftfullt arbete inom alla samhällssektorer för att hantera klimatförändringar	○	◉	○	○
Värden från länets naturresurser bör återföras till bygden	○	○	○	◉

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?*
Inom prioritering: Resurssnålare och effektivare:

	Ja	Nej
En säker, uthållig och hållbar energitillförsel för länets företag och hushåll.	○	◉
Hög energieffektivitet inom boende/byggande, kommunikationer och industri	○	◉
Ledande nettoexportör av förnybar energi i landet genom ökad produktion	○	◉

	Ja	Nej
Transporter, industri och värme i länet oberoende av fossil energi	○	●
Kraftfullt arbete inom alla samhällssektorer för att hantera klimatförändringar	○	●
Värden från länets naturresurser bör återföras till bygden	○	●

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Nedan följer de övergripande målen för Besöksnäring och attraktivitet. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Besöksnäring är en tillväxtmotor med hållbarhet som signum	●	○	○	○
Fler personer besöker och bosätter sig i länet	●	○	○	○
Europaledande på naturbaserade upplevelser	●	○	○	○
Fler personer är aktiva och skapande i kulturlivet, särskilt barn och unga	●	○	○	○
Den ideella sektorn har stärkt sin roll i	○	●	○	○

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
kulturlivet				

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?*
Inom prioritering: Besöksnäring och attraktivitet

	Ja	Nej
Besöksnäring är en tillväxtmotor med hållbarhet som signum	○	●
Fler personer besöker och bosätter sig i länet	○	●
Europaledande på naturbaserade upplevelser	○	●
Fler personer är aktiva och skapande i kulturlivet, särskilt barn och unga	○	●
Den ideella sektorn har stärkt sin roll i kulturlivet	○	●

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Nedan följer de övergripande målen för Infrastruktur och samhällsservice. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Förbättrade kommunikationer överbryggar de långa avstånden	●	○	○	○
Fler cykel- och gångvägar gagnar miljö och trafiksäkerhet	●	○	○	○
Bredbandsnät med hög kapacitet når hela länet	●	○	○	○
En god service kan erbjudas alla invånare	●	○	○	○

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?*
Inom prioritering: Infrastruktur och samhällsservice

	Ja	Nej
Förbättrade kommunikationer överbryggar de långa avstånden	☒	☐
Fler cykel- och gångvägar gagnar miljö och trafiksäkerhet	☐	☒
Bredbandsnät med hög kapacitet når hela länet	☐	☒
En god service kan erbjudas alla invånare	☒	☐

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Nedan följer de övergripande målen för Socialt inkluderande och ett sunt liv. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Hälsa på lika villkor för hela befolkningen	☒	☐	☐	☐
I Jämtlands län har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga	☒	☐	☐	☐
Jämtlands län upplevs som landets tryggaste län	☒	☐	☐	☐
En väl fungerade jämlik och jämställd social välfärd	☒	☐	☐	☐

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Hälso- och sjukvården erbjuder länsinvånarna högkvalificerad vård	☐	☐	☐	☐

Arbetar ni idag aktivt kring nedanstående mål?*
Inom prioritering: Socialt inkluderande och ett sunt liv

	Ja	Nej
Hälsa på lika villkor för hela befolkningen	☐	☐
I Jämtlands län har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga	☐	☐
Jämtlands län upplevs som landets tryggaste län	☐	☐
En väl fungerade jämlik och jämställd social välfärd	☐	☐
Hälso- och sjukvården erbjuder länsinvånarna högkvalificerad vård	☐	☐

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Projekt Framtidens hälso- och sjukvård tillsammans med kommunerna

Eventuell kommentar gällande dessa övergripande mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Nedan följer de övergripande målen för Demografiska möjligheter. Bedöm om dessa är relevanta för er huvudsakliga verksamhet*

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
Andelen utomnordiskt födda är detsamma som riksgenomsnittet	☐	☐	☐	☐
Länet tillhör de mest attraktiva i landet för unga	☐	☐	☐	☐

	Ja, mycket	Ja, i huvudsak	Tveksamt	Inte alls
kvinnor				
Det är attraktivt för unga vuxna att bosätta sig i länet.	◉	○	○	○
Bra och välutvecklat mottagande av alla nya länsinnevånare	◉	○	○	○
Att åldras i Jämtlands län innebär möjligheter för individ och samhälle	◉	○	○	○

Arbetar ni idag aktivt med nedanstående mål?*
Inom prioritering: Demografiska möjligheter

	Ja	Nej
Andelen utomnordiskt födda är detsamma som riksgenomsnittet	◉	○
Länet tillhör de mest attraktiva i landet för unga kvinnor	◉	○
Det är attraktivt för unga vuxna att bosätta sig i länet.	○	◉
Bra och välutvecklat mottagande av alla nya länsinnevånare	◉	○
Att åldras i Jämtlands län innebär möjligheter för individ och samhälle	◉	○

Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:

Eventuell kommentar gällande dessa översiktliga mål och de tre insatsområdena som finns redovisade i rapporten

Eventuella övriga kommentar som ni önskar tillföra med anledning av denna remiss:

SAMMANFATTNING

Remiss Regional utvecklingsstrategi (RUS) från Jämtlands läns landsting – ”Jämtland/Härjedalen 2030 – Innovativt och attraktivt”

Alla sju valda prioriteringar i RUS är relevanta för länets utveckling.

De uppställda målen för Företagande, innovation, forskning och utveckling är bra, även för landstinget viktigt med ett fungerande näringsliv. Att jobba för vidareförädling i länet och att stödja företagens internationalisering är viktigt. Närheten till Trönderlag och andra regioner ska också utnyttjas.

Inom området Kompetens och kunskapsutveckling är de uppställda övergripande målen väldigt viktiga för landstinget. Landtinget har kontinuerligt kontakt med exempelvis Umeå och läkarutbildningen som även finns i länet. Kommunerna i länet och landstinget har återcertifierat ett regionalt vård- och omsorgscollege i Jämtlands län från och med 2013.

Det övergripande målet för Besöksnäring och attraktivitet är alla relevanta för landstingets verksamhet. Akutsjukvård och primärvård är de områden som påverkas mest av den ökade turistströmmen. Det ökade trycket finansieras till stor del av utomlänsintäkter.

Bra infrastruktur är otroligt viktig för länets utveckling och för de övriga övergripande målen helt avgörande.

Bland annat i projektet Framtidens hälso- och sjukvård som landstinget arbetar med tillsammans med länets kommuner arbetar man för de uppställda målen som tas upp under det övergripande målet Socialt inkluderande och ett sunt liv.

I den version av RUS ”Jämtland/Härjedalen 2030 – Innovativt och attraktivt” som ligger till grund för svaren på frågorna, i det bifogade frågeformuläret, saknas beskrivning av genomförande. Detta ska skrivas efter remissomgången.
Hur genomförandefasen blir och hur det ska göras uppföljningar för att se att arbetet går åt rätt håll är helt avgörande för hur intentionerna i RUS ska lyckas.

[]¶ 0

Skicka

Skicka aldrig lösenord med Google Formulär
Tillhandahålls av Google Drive

Formuläret skapades inuti Region Jämtland .

Anmäl otillåten användning-Användarvillkor-Ytterligare villkor

Regionförbundet Jämtlands län

2013-04-30 Dnr: 2011-121

Till remissinstanserna
enligt särskild sändlista

JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt

förslag till Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län 2014 – 2030

JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt är benämningen på länets nya regionala utvecklingsstrategi. Vår övertygelse är att framgång bygger på mångas delaktighet och engagemang. Med förenade krafter kan Jämtlands län skapa en rörelse mot visionen och de uppställda övergripande målen.

Remissens syftar till att:

- få synpunkter på strategin *JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt*
- öka engagemanget och kunskapen kring det regionala utvecklingsarbetet
- bädda för ett framgångsrikt genomförande av strategin genom stort engagemang och ökad kunskap om den regionala utvecklingsstrategins mål samt lägga en grund för åtaganden
- få underlag för att fastställa översiktliga mål och kompletterande strategier för arbetet med fortsatt utveckling av länet i samverkan mellan offentlighet, näringsliv och civilsamhället.

Remissperiod

Regionförbundets styrelse beslutade 22 april 2013 att sända ut förslag till Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län 2014 – 2030, *JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt*, på remiss under tiden 1 maj till 1 september 2013. Efter remissperioden utarbetas en slutlig version av strategin, som sedan kommer att beslutas av regionförbundets styrelse under hösten 2013. En kortare version kommer då också att produceras.

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Bankgiro	Org.nr
Box 3123	Rådhusgatan 72	063-14 43 30	063-14 30 64	269-0071	222000-2840
831 03 Östersund	www.regionjamtland.se	e-post: info@regionjamtland.se			

Svara på remissen
via svarsdokumentet som nås via länken nedan. Varje remissinstans ombeds att:

1) bedöma hur relevanta ni anser att de sju valda prioriteringarna är *för **länets** utveckling*
2) svara på om prioriteringen ligger *inom **ert** kärnområde*.
3) bedöma i vilken mån de övergripande målen är relevanta *för **er** verksamhet*
4) svara på *om **ni** arbetar aktivt* inom detta målområde samt
5) om så är fallet kortfattat beskriva hur.

Ert bidrag till strategins genomförande uttrycks bland annat i de åtaganden som kan kopplas till ert svar på fråga 5). De genomföranderutor som finns blanka i remissupplagan kommer att skrivas utifrån era svar. Runt inskrivningen av dessa åtaganden kommer en särskild dialog att hållas med respektive part.

Remissupplagan tillhandahålls ej i tryckt form utan är tillgänglig enbart som pdf-fil, vilken bifogas detta missiv. *JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt* finns även att ladda ner från Regionförbundets hemsida, **här.**

För att vi ska kunna bearbeta inkomna synpunkter rationellt lämnar ni svaret på remissen via denna länk: **svara på remiss**. (Adress: http://goo.gl/8EegX ;Svarsformulärets frågor finns för kännedom i bilaga 2 om ni vill se dessa innan svarsdokumentet öppnas). Svaret ska vara oss tillhanda senast den **2 september 2013.** Alla svar diarieförs och är offentlig handling. I diariet kommer det ”organisatoriska namn” som ni anger i rutan överst på svarsformuläret stå som svarande. Även privatpersoner är välkomna att svara på remissen.

Frågor och information
Frågor som gäller förslaget som helhet kan besvaras av undertecknarna eller från ulf.von.Sydow@regionjamtland.se, områdeschef Attraktion & livsmiljö, 070 – 587 02 41

REGIONFÖRBUNDET JÄMTLANDS LÄN

Robert Uitto	Maria Söderberg
Ordförande	Vice ordförande

Bilagor:

1. Sändlista
2. Bild av de frågor som finns i svarsformuläret
3. JÄMTLAND / HÄRJEDALEN – innovativt & attraktivt

Sändlista:

Bilaga 1

ALMI Företagspartner Jämtland AB
Arbetsförmedlingen
Bergs kommun
Bergs kommun, chef
Bergs kommun, kommunråd
Bildningsförbundet MittNorrland
Bräcke kommun
Bräcke kommun, chef
Bräcke kommun, kommunråd
Bygderådet i Jämtlands län
Coompanion, Kooperativ utveckling
ESF-rådet
Folkhälsoinstitutet
Företagarna Jämtland-Härjedalen
Försäkringskassan
Gaaltije
Handelskammaren
HSV , Handikappsamverkan Jämtland
Hushållningssällskapet
Härejdalens kommun, chef
Härejdalens kommun, kommunråd
Härjedalens kommun
IF Metall MellerstaNorrland
Jämtland-Härjedalens Idrottsförbund
Jämtland-Härjedalens Turistförening
Jämtlands gymnasieförbund
Jämtlands läns landsting
Jämtlands läns museum
Kommunal
Krokoms kommun
Krokoms kommun, chef
Krokoms kommun, kommunråd
Lantbrukarnas Länsförbund
LO-distriktet Mellersta Norrland
LRF ungdomsförbundet
Länsstyrelsen Jämtlands län
Mittuniversitet
Naboer AB
Naturskyddsföreningen
Peakinnovation
Politiska partiernas länsorganisationer
Politiska ungdomsförbunden, Jämtland
Qleader
QnetZ
Ragunda kommun
Ragunda kommun, chef
Ragunda kommun, kommunråd
Regionförbundet
Sametinget
Skogsstyrelsen i Östersund
Skogsägareföreningen Norrskog
Strömsunds kommun
Stömsunds kommun, chef
Stömsunds kommun, kommunråd
Svenska Samernas Riksförbund
Svenskt Näringsliv
TCO (Christina Berg, SIF)
Teknikföretagen Jämtland/Härjedalen
Tillväxtanalys
Tillväxtverket
Torsta AB
Trafikanalys
Trakikverket
Ung företagsamhet
Ungdomsrådet, Jämtlands läns landsting
Unionen Mellannorrland
Z-Group
Åre kommun
Åre kommun, chef
Åre kommun, kommunråd
Östersunds kommun
Östersunds kommun, chef
Östersunds kommun, kommunråd

Bilaga 2

REGIONFÖRBUNDET JÄMTLANDS LÄN

JÄMTLAND / HÄRJEDALEN 2030 – innovativt & attraktivt

Dessa frågor finns i svarsformuläret som nås via adress: http://goo.gl/8EegX

A. Är de sju valda prioriteringarna relevanta för länets utveckling 1. Företagande, innovation, forskning och utveckling 2. Kompetens och kunskapsutveckling 3. Resurssnålare och effektivare 4. Besöksnäring och attraktivitet 5. Infrastruktur och samhällsservice 6. Socialt inkluderande och ett sunt liv 7. Demografiska möjligheter	Välj för var och en ett av alternativen: • Ja, mycket • Ja, i huvudsak • Tveksamt • Inte alls	Svara Ja eller Nej för varje prioritering om den är inom ert kärnområde
B Bedöm om de övergripande målen för respektive prioritering är relevanta för er huvudsakliga verksamhet *B.1 Företagande, innovation, forskning och utveckling* 1. Fler arbetstillfällen och fler företagare 2. Ökade investeringar och god tillgång till riskkapital 3. Ökade förädlingsvärden och mer försäljning utanför länet 4. Infrastruktur och samhällsservice 5. Fler kluster (i glesa strukturer, spridda över stora geografiska avstånd) 6. Universitetet upprätthåller spets inom länets profilområde	Välj för var och en ett av alternativen: • Ja, mycket • Ja, i huvudsak • Tveksamt • Inte alls	Arbetar ni idag aktivt kring detta mål, Ja eller Nej. Vid Ja på någon av frågorna Arbetar ni aktivt kring detta mål. Beskriv kortfattat hur:
B.2 Kompetens och kunskapsutveckling: 1. Länets elever genomgår utbildning med uppnådd gymnasieexamen 2. Fler i högre utbildning 3. Näringslivsanpassade utbildningar 4. Livslångt lärande för tillväxt och personlig utveckling	Som ovan	Som ovan
B.3 Resurssnålare och effektivare: 1. En säker, uthållig och hållbar energitillförsel för länets företag och hushåll. 2. Hög energieffektivitet inom boende/byggande, kommunikationer och industri 3. Ledande nettoexportör av förnybar energi i landet genom ökad produktion 4. Transporter, industri och värme i länet oberoende av fossil energi 5. Kraftfullt arbete inom alla samhällssektorer för att hantera klimatförändringar 6. Värden från länets naturresurser bör återföras till bygden	Som ovan	Som ovan
B.4 Besöksnäring och attraktivitet: 1. Besöksnäring är en tillväxtmotor med hållbarhet som signum 2. Fler personer besöker och bosätter sig i länet 3. Europaledande på naturbaserade upplevelser 4. Fler personer är aktiva och skapande i kulturlivet, särskilt barn och unga 5. Den ideella sektorn har stärkt sin roll i kulturlivet	Som ovan	Som ovan
B.5 Infrastruktur och samhällsservice: 1. Förbättrade kommunikationer överbryggar de långa avstånden 2. Fler cykel- och gångvägar gagnar miljö och trafiksäkerhet 3. Bredbandsnät med hög kapacitet når hela länet 4. En god service kan erbjudas alla invånare	Som ovan	Som ovan
B.6 Socialt inkluderande och ett sunt liv: 1. Hälsa på lika villkor för hela befolkningen 2. I Jämtlands län har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga 3. Jämtlands län upplevs som landets tryggaste län 4. En väl fungerade jämlik och jämställd social välfärd 5. Hälso- och sjukvården erbjuder länsinvånarna högkvalificerad vård	Som ovan	Som ovan
B.7 Demografiska möjligheter: 1. Andelen utomnordiskt födda är detsamma som riksgenomsnittet 2. Länet tillhör de mest attraktiva i landet för unga kvinnor 3. Det är attraktivt för unga vuxna att bosätta sig i länet 4. Bra och välutvecklat mottagande av alla nya länsinnevånare 5. Att åldras i Jämtlands län innebär möjligheter för individ och samhälle	Som ovan	Som ovan

C. Utrymme för att skriva eventuella övriga kommentar som ni önskar tillföra med anledning av denna remiss

Adressen http://goo.gl/8EegX stängs för avgivande av svar den 2 september 2003

REMISSUPPLAGA
1 MAJ - 1 SEPTEMBER

JÄMTLAND/HÄRJEDALEN 2030 - INNOVATIVT OCH ATTRAKTIVT

REGIONAL UTVECKLINGSSTRATEGI 2014 - 2030

Regionförbundet
Jämtlands län

En region att längta till och växa i

Jämtlands län har år 2030 *en offensiv modern basindustri i form av besöksnäring med stark året-rund-turism, energiproduktion, skog och trä, handel och IT. Profilen som småföretagarlän har ytterligare stärkts samtidigt som en diversifierad tillverkningsindustri, via företagssammanslutningar, levererar till en internationell marknad. Landsbygdens näringar är starka genom sin tydliga miljöprofil. Jämtland är landets främsta län när det gäller att stimulera entreprenörskap och företagande.*

Jämtlands län har nått målet att vara fossilbränslefritt *vilket är en del i länets uppmärksammade hållbarhetsarbete. Länet ger ett betydande tillskott till landets energiförsörjning via produktion med förnybara energikällor. Vinden är en energikälla för det långsiktiga hållbara samhällsbygget och höga förädlingsvärden har skapats.*

I länet *finns det gott om utrymme och stora möjligheter som lockat till inflyttning som också föryngrat länet och gjort det mångkulturellt. Länet upplevs som en öppen plats där män och kvinnor i alla åldrar kan leva och utvecklas och dit många gärna återvänder. Förutom tillgången till en ren och vacker natur, attraktiva boendemiljöer och närheten till fjällvärlden är goda kommunikationer, god offentlig och kommersiell service samt en livaktig och framgångsrik ideell sektor viktiga beståndsdelar i länets attraktionskraft.*

Jämtlands läns kunskap och kompetens *är för företagsetablering bl. a. ett starkt konkurrensmedel i en allt mer globaliserad ekonomi. Satsningar som har högsta prioritet är ungdomars övergång till vuxenlivet, en god integration och ett bra utbildningssystem som bidrar till god utbildningsnivå för båda könen samt ett livslångt lärande. Övergångsnivån till högre utbildningar är i nivå med rikets. Allas kompetens, oavsett kön, ålder och ursprung, tas tillvara.*

I länet är den upplevda tryggheten störst *i landet vilket samtidigt är en anledning till inflyttning för nya medborgare. Den sociala välfärden är jämlik och jämställd i hela länet och en högkvalificerad vård erbjuds alla. Länets goda förutsättningar för en aktiv fritid tillsammans med ett aktivt arbete för goda vanor hos unga gör att Jämtlands län förknippas med ett sunt liv.*

Innehåll

Jämtland/Härjedalen 2030 – innovativt & attraktivt… 6
EUROPA 2020 – ett för länet centralt styrdokument 7
Lägesbild Jämtlands län 11
Länets kommuner – olika förutsättningar 11
Länsborna blir äldre och färre samt arbetar kortare tid 12
Saknad arbetskraft och många företagare 14
Ungdomar och arbetsmarknadsutsikter 14
Brister i infrastruktur och innovationskraft 15
Miljön – en belastad tillgång 16
Högt ohälsotal 18
Från vision till åtagande 19
Gemensamt förhållningssätt i utvecklingsarbetet 19
Om BNP, hållbar tillväxt, ekosystemtjänster och resiliens 19
Miljö, klimat och energi 21
Jämställdhet, integration och mångfald 21
Öka invandringen och minska utanförskapet 22
Samverkan och större geografiska sammanhang 22
Stöd och service i hela länet 23
Prioriterade områden 24
Prioritering: smart tillväxt 25
Företagande, innovation, forskning och utveckling 25
Målbild 25
Övergripande mål 2030 25
Övergripande insatsområden 25
Delmål och insatser 26

REMISSUPPLAGA

Prioritering: smart tillväxt 27
Kompetens och kunskapsutveckling 28
Målbild 28
Övergripande mål 2030 28
Övergripande insatsområden 28
Delmål och insatser 29
Prioritering: hållbar tillväxt 32
Resurssnålare och effektivare 32
Målbild 32
Övergripande mål 2030 32
Övergripande insatsområden 32
Delmål och insatser 33
Prioritering: hållbar tillväxt 35
Besöksnäring och attraktivitet 35
Målbild 35
Övergripande mål 2030 35
Övergripande insatsområden 35
Delmål och insatser 36
Prioritering: tillväxt för alla 39
Infrastruktur och samhällsservice 39
Målbild 39
Övergripande mål 2030 39
Övergripande insatsområden 39
Delmål och insatser 40
Prioritering:tillväxt för alla 43
Socialt inkluderande och ett sunt liv 43
Målbild 43
Övergripande mål 2030 43
Övergripande insatsområden 43

REMISSUPPLAGA

Delmål och insatser 44

Prioritering: tillväxt för alla 46

Demografiska möjligheter 46

Målbild 46

Övergripande mål 2030 46

Övergripande insatsområden 46

Delmål och insatser 47

Målkonflikter 49

Förenklad hållbarhetsanalys 50

Genomförande,uppföljning och utvärdering 51

REMISSUPPLAGA

JÄMTLAND/HÄRJEDALEN 2030 –

INNOVATIVT & ATTRAKTIVT…

…är länets regionala utvecklingsstrategi (RUS) och har siktet inställt en ”halv generation bort”. Det är en lång period i den snabba och dynamiska utveckling som nu sker. Att blicka mot 2030 innebär stora utmaningar. I en värld som karakteriseras av hastiga och ständigt pågående förändringar kan förutsättningarna för trenderna drastiskt förändras på kort tid. Dessutom pågår flera trender samtidigt och i vissa fall kan utvecklingen inom en trend motverkas av utvecklingen i en annan.

Att ageranden och tänkandet i länet är en del av världen är för alla en självklarhet. Att planeringen för utveckling måste vara länkad till vad som sker internationellt är dock lätt att skjuta ifrån sig. Från och med nu och fram till 2030 så förväntas ytterligare 2 miljarder människor att bosätta sig i städer. En del av detta gytter av människor finns i Jämtland/Härjedalen och deltar i denna marsch mot det urbana boendet och livsstilen, även om skiftet för individens vardag i Jämtland/Härjedalen inte är lika påtagligt som inflyttningen till de globala megastäderna.

Globalisering, urbanisering, individualisering och digitalisering sker i en rasande takt. Oavsett om detta ses som en möjlighet eller ett hot måste modern planering förhålla sig till detta. Att passivt betrakta, innebär tillbakagång och tappad position i den globala karusellen. Samtidigt är det viktigt att förstå att mönster snabbt kan ändras; utrymme, vidder, social närhet kombinerat med god infrastruktur, universitet, trygg arbetskraft kan bli en global konkurrensfördel där Jämtland/ Härjedalen står sig väl.

Närliggande Umeå är en av EUs snabbast växande städer och har ett mål på 200 000 invånare år 2050 från 117 000 år 2012. Sedan universitet invigdes har befolkningen fördubblats och hälften av befolkningen är inflyttare från Västerbotten – där inlandets befolkning minskar kontinuerligt – och från övriga Sverige och världen. Dynamiken i Umeå är stor, medelåldern lägre än i Sverige som helhet och kultursatsningarna är omfattande. På liknande sätt växer Trondheim kraftigt, år 2000 var befolkningen 148 000, år 2012 uppe i 180 000 och prognosen – ej visionen – för 2040 är 240 000 invånare. Utöver detta tillkommer ca 15 000 studenter som inte räknas som fastboende. Mångfalden är stor, människor från över 100 nationer bor där, i en av Norges snabbast växande städer.

Situationen i Jämtland/Härjedalen är inte lika påtaglig men befolkningen i länets kommuner, undantaget samhällen längs E 14-stråket Åre – Krokom – Östersund, minskar generellt år efter år samtidigt som stråkets befolkningstal är i stort balanserat eller svagt ökande. Det är en pågående omdaning av boendemönster där effekterna fram till 2030 är svåra att överblicka, men kräver såväl kontinuerliga analyser och uppföljningar som nya lösningar för att tillgodose befolkningens olika behov.

Inom denna strategis tidsram förväntas dramatiska förändringar i länet vad gäller demografin. Antalet äldre ökar markant och de servicekrav som kommer att ställas på samhället blir omfattande. Pensionsavgångarna är under tidsperioden större än antalet unga människor som är på väg mot arbetsmarknaden. Andelen utlandsfödda tillhör landets lägsta. Försörjningskvoten per anställd ökar.

REMISSUTKAST

De övergripande strömningarna under lång tid med minskad befolkning i de glesa strukturerna och de globala mönstren, innebär en stor utmaning för länet. Sjunkande befolkningstal kan vara självförstärkande då platsers attraktionskraft minskar i takt med befolkningen efter att servicenivån nått en kritisk punkt. I lokalsamhällen där avfolkning sker trots kraftfulla ansträngningar för att motverka detta, kan det vara nödvändigt att ta fram specifika strategier för nedtrappning så att en skälig servicenivå kan upprätthållas.

Jämtlands län är av tradition ett innovativt småföretagarlän. Samtidigt finns det en bredd inom tillverkningsindustrin, med etableringar på vitt skilda platser inom länet, som säljer till utlandsmarknaden. Skogsnäringen verkar över stora arealer i länet med avverkning, gallring och återbeskogning men förädlingsgraden är låg inom länet.

Antalet utifrån kommande besök till länet ökar, baserat på de upplevelsevärden som finns. Besöksnäringen är en av Jämtlands läns basindustrier och en tillväxtmotor. Besökare genererar betydande investeringar inom byggande, service och handel. Ren, robust och ursprunglig miljö efterfrågas allt mer som boende- och besöksmål. Länet har värdefulla naturresurser som kan bidra till att minska klimathoten och skapa sysselsättning och skattekraft. Möjligheterna att möta hotbilderna är många. För att klara det behöver länet samlas runt prioriteringar baserat på en nulägesbild inklusive framskrivningar. Prioriteringar och framskrivningar tar sin grund i att utveckla ett långsiktigt hållbart samhälle.

I Jämtland/Härjedalen bor en kvarts promille av EUs befolkning på drygt en promille av dess yta. Trots denna litenhet är EUs politik och göranden viktiga för länets utveckling. Länets prioriteringar utgår från länets strategiska behov grundade i strategiska styrkor. Men för att optimera dessa möjligheter – utifrån de övergripande strömningarna som globalisering, urbanisering, individualisering och digitalisering – finner länet stöd i EUs viktigaste portaldokument Europa 2020 och de finansieringsmöjligheter som därigenom finns för utvecklingsinsatser.

Jämtland/Härjedalen 2030 – innovativt & attraktivt är länets portaldokument som utgör basen för arbetet med konkreta mål och aktiviteter inom prioriterade områden för utveckling och hållbar tillväxt i länet. Strategin länkar samman de myndigheter, organisationer och aktörer som driver och verkar för utvecklingsfrågor. Strategin är vidare en grund för de program och planer som behöver utvecklas för att förverkliga de visioner och mål som anges i strategin. Det gäller allt ifrån strukturfondsprogrammen, innovationsstrategin, regionens kulturplan, strategin för besöksnäringen, ungdomsstrategin, länstransportplanen, programmet för livslångt lärande etc. Det är i de dokumenten som länets mål preciseras och tidsätts.

REMISSUPPLAGA

EUROPA 2020 – ETT FÖR LÄNET CENTRALT STYRDOKUMENT

De regionala utmaningarna och möjligheterna definieras utifrån länets befolknings ambitioner, idéer och vilja respektive ovilja till förändring. Omvärlden må te sig hur som helst men det är i länet möjligheterna till arbetstillfällen, attraktion och välfärd formas. Att se möjligheter kräver öppenhet och omvärldskunskap varför det är centralt för länets utveckling att följa och anlysera vad som sker i omkringliggande län, Sverige som helhet, Europa liksom på den globala scenen.

Nationell utvecklingspolitik har ett betydande utrymme för regionala specialiseringar. Regeringen ställer utvecklingsmedel till regionernas förfoganden för detta. Även den

europeiska utvecklingspolitiken inom EUs begreppsvärld trycker på betydelsen av *Smart specialisering*, dvs att varje region utgår från sina konkurrensfördelar. Inom EU har den s.k. Lissabonstrategin med Göteborgsagendan, vilka var rådande då länets förra regionala utvecklingsstrategi fastställdes, ersatts av Europa 2020-strategin med nyckelbegreppet *Smart, hållbar tillväxt för alla*.

Riktlinjerna för medlemsstaterna omfattar bland annat reformer som syftar till att uppnå sunda offentliga finanser, ökat arbetskraftsdeltagande bland kvinnor och män, förbättrat företagsklimat, förbättrad utbildning och forskning samt ökad resurseffektivitet och minskade utsläpp av växthusgaser. Vidare framgår vikten av öppna och väl fungerande marknader för stärkt global konkurrenskraft. Medlemsstaterna ska årligen redovisa hur riktlinjerna beaktas i den nationella politiken.

Europa 2020 handlar dels om att klara den ekonomiska krisen, dels om att råda bot på bristerna i vår tillväxtmodell och skapa de rätta förutsättningarna för en annan sorts tillväxt som är smartare, hållbarare och mer inkluderande.

Att koppla regionens tillväxtarbete till EU:s övergripande mål enligt ovanstående figur innebär i korthet att förhålla sig till och medverka i målsättningar om global konkurrenskraft samt miljö, energi och demografiska frågor. Vårt tillväxtarbete ska också förhålla sig till de nationella tillväxtmålen om innovation och miljödriven näringslivsutveckling, de nationella miljömålen, kompetensförsörjningen, ökat arbetskraftsutbud och tillgänglighet samt att det regionala utvecklingsarbetet ska sättas in i större geografiska sammanhang.

Utöver de prioriterade områdena ska strategin också peka ut behov av de insatser på nationell nivå som krävs för att regionens egna visioner och mål ska kunna förverkligas. Den regionala utvecklingsstrategin ska därför fungera som underlag för dialoger och förhandlingar mellan den regionala och nationella och den europeiska nivån kring dessa frågor.

I ett europeiskt perspektiv är alla regionala och lokala beslutsfattare viktiga länkar till Europas medborgare. Varje region har därmed ett egenansvar i en gemensam strävan för att nå Europa 2020-målen om en smart och hållbar tillväxt för alla.

EU har satt upp fem konkreta mål för de kommande tio åren. Målen gäller sysselsättning, utbildning, forskning och innovation, delaktighet och fattigdomsminskning samt klimat och energi.

Mål EU 2020 strategin
Sysselsättning • 75 procent av 20-64 åringarna ska ha arbete
FoU och Innovation • 3 procent av EU:s BNP ska investeras i FoU
Klimat och energi • Utsläppen av växthusgaser ska vara 20 % lägre än 1990 • 20 procent av energin ska komma från förnybara energikällor • Energieffektiviseringen ska ha ökat med 20 procent
Utbildning • Andelen elever som hoppar av skolan i förtid ska vara lägre än 10 procent • Minst 40 procent av 30-34 åringarna ska ha högre utbildning
Fattigdom och social utestängning • Antalet människor som lever eller riskerar att leva i fattigdom och social utestängning ska ha minskat med 20 miljoner

”Dessa mål hänger samman. Exempelvis bidrar högre utbildningsnivåer till ökad anställbarhet medan en högre sysselsättningsgrad bidrar till minskad fattigdom. En större forsknings- och utvecklingskapacitet och innovation inom ekonomins alla sektorer, kombinerat med ökad resurseffektivitet, kommer att leda till ökad konkurrenskraft och främja nya arbetstillfällen. Investeringar i renare, koldioxidsnål teknik kommer att hjälpa vår miljö, bidra till kampen mot klimatförändringen och ge nya affärs- och sysselsättningsmöjligheter.” (ur Europa 2020)

Strategin omfattar också sju ”flaggskeppsinitiativ”. EU och medlemsländerna ska förstärka varandras insatser på de områden som har störst betydelse för Europa 2020, exempelvis innovation, den digitala ekonomin, sysselsättning, ungdomsfrågor, näringsliv, fattigdom och resurseffektivitet (figur nedan).

Som ett komplement till detta finns också Östersjöstrategin vars syfte är att ta vara på EU-medlemskapet för att skydda och förbättra Östersjöns känsliga marina miljö, för att stärka utvecklingen och integrationen i området och för att stärka Östersjöregionens tillväxt och konkurrenskraft. Själva genomförandet av projekt och åtgärder för att leverera till strategins

mål sker ofta på lokal och regional nivå. Sedan 2011 har Jämtlands län ett formellt uppdrag av Sveriges regering att aktivt bidra till genomförandet av EU:s Östersjöstrategi. För detta används befintliga samarbetsstrukturer och anpassning av befintlig finansiering, som till exempel EU:s fonder, för att uppnå de tre målen att rädda havsmiljön, att länka samman regionen och att öka välståndet.

Länet har i december 2011, i ett partnerskap, enats om sex prioriteringar viktiga för tillväxtarbetet. Detta skedde i ett svar till regeringen inför de nationella – europeiska arbetet med att forma EUs omfattande fondsystem från 2014. Dessa svarar väl upp mot Europa 2020 och knyter också länets vision *En region att längta till och växa i* till de övergripande styrdokumenten.

Prioriteringarna omfattar områdena kunskap, lärande, innovation, resurseffektivitet, konkurrenskraft, attraktion, hög sysselsättning, infrastruktur, hälsa, social - territoriell sammanhållning och demografi. Länets arbete för att nå visionen kan, utgående från prioriteringarna och Europa 2020 sammanfattas enkelt som att *Vi måste bibehålla skattekraften genom att undanröja hinder samt stimulera så att fler jobb skapas. För att nå detta måste vi vara mångfaldsinriktade, innovativa, attraktiva, samt agera långsiktigt utifrån erkända hållbarhetskriterier* vilket illustreras i nedanstående figur.

Regionernas möjligheter att genomföra sin beslutade utvecklingspolitik underlättas genom de finansieringsprogram som finns via EUs fonder samt nationella program. Styrande för en del av dessa fonder är strukturfondsprogrammet för mellersta Norrland som bl a baseras på *Jämtland/ Härjedalen 2030, innovation & attraktion*. Genom en bred samverkan mellan länets kommuner och dessas tillväxtprogram kan lokala utvecklingsmedel växlas upp i finansieringssystemen.

Fig visar kopplingen mellan regional utvecklingsstrategi och ex på program för länsutveckling.

LÄGESBILD JÄMTLANDS LÄN

En sammanfattning av nedanstående förenklade nulägesanalys[1] med ett urval av parametrar visar en gles, och i många delar av länet, minskande befolkning med en snedfördelad ålderspyramid, generellt låg utbildningsnivå där män har den lägsta nivån, starkt könssegregerad arbetsmarknad, högt ohälsotal, minskande sysselsättning genom struktur- och driftsrationaliseringar inom de gamla basnäringarna och sviktande underlag för offentlig och kommersiell service på många platser. Glesbygdsstrukturen med långt till marknaden för många produkter innebär också en risk för ett allt högre kostnadsläge på lång sikt, vilket försämrar länets konkurrenskraft.

Trots att länet är en stor producent av förnybar energi, el och värme, är miljön under press på grund av de pågående klimatförändringarna. De negativa effekterna riskerar att på sikt få avsevärda konsekvenser för såväl den vinterbaserade besöksnäringens utveckling som för biologisk mångfald.

Samtidigt är länets näringslivsstruktur med en varierad arbetsmarknad och avsaknad av riktigt stora företag mindre känsligt för konjunktursvängningar än andra län. Länet har en stor andel småföretag och uppvisar det näst högsta värdet när det gäller eget företagande i landet. Undersökningar pekar också på en stark entreprenörskapsanda i länet med höga värden när det gäller attityder till eget företagande.

I de nationella mätningarna om befolkningens upplevda trygghet är den för närvarande störst i Jämtland, även brottsligheten är lägst i Jämtland. Det är två parametrar som är viktiga för såväl besökare, bosatta som för företagsetableringar.

LÄNETS KOMMUNER – OLIKA FÖRUTSÄTTNINGAR

Jämtland/Härjedalen utgör mer än tio procent av hela Sveriges yta. Knappt 1,5 procent av landets befolkning bor i länets åtta kommuner – totalt 126 300 personer 2012. Länet har landets lägsta befolkningstäthet samtidigt som befolkningen bor ”över hela länet”. Av invånarna bor nästan hälften av invånarna i Östersunds kommun – tillika den enda staden.

De stora ytorna i länet ställer krav på fungerande kommunikationer, infrastruktur och service. Gapet mellan de kommuner som minskar sin befolkning och de som ännu har en marginell ökning eller balans tenderar att växa. Enligt Sveriges kommuner och landsting (SKL) har det kommunala utjämningssystemet fått en ökad betydelse för att mindre välmående kommuner ska klara sig. Här ligger också frågan om att nyanställa personer inom skola, vård och äldreomsorg – där medelåldern bland anställda generellt sett är väldigt hög. För att klara denna arbetskraftsförsörjning är det samtidigt viktigt att glesbygdens orter har bibehållen basservice. Problembilden är komplex och kräver analyser och ansträngning. På en övergripande nivå kan problematiken sammanfattas i att utflyttningen ökar, färre föds och fler dör.

För att sätta in Jämtlands län i ett befolknings- och tillväxtsammanhang visar SKL:s kommunindelning att tillsammans med ytterligare 31 kommuner i landet ingår Östersunds kommun i gruppen större städer – 50 000-200 000 invånare – med en täthetsgrad överstigande 70 procent, detsamma som Luleå, Umeå och Sundsvall.

[1] Utförligare underlag om situationen i länet finns bl.a. på www.regionfakta.com. På www.regionjamtland.se publiceras successivt statistik om situationen i Jämtlands län

REMISSUPPLAGA

Både Krokom och Östersund kan sägas ha nytta av varandra då Krokoms kommun ingår i gruppen ”pendlingskommuner” – det är 38 stycken i landet och innebörden är att mer än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till en annan kommun. Krokoms kommun är ytmässigt stor och befolkningen har en kraftig snedfördelning med tyngdpunkt mot Östersund innebärande att delar av kommunen har ett gynnsamt pendlingsläge i omedelbar närhet till Östersund. Övriga delar av Krokoms kommun delar dock de utmaningar övriga glesbygdskommuner har.

Tre av länets kommuner (Berg, Härjedalen och Åre) ingår i gruppen ”Turism och besöksnäring” tillsammans med ytterligare 17 kommuner i landet. Definitionen utgår från att antalet gästnätter ska överstiga 21 per invånare eller att antalet fritidshus överstiger 0,20 per invånare.

Att Åre är den stora turismkommunen i länet med 630 000 gästnätter 2012 råder ingen tvekan om – samtidigt kan sägas att de tre besöksnäringskommunerna tillsammans står sig väl i jämförelse av antal gästnätter med exempelvis Sälen-Malung.

Ingen av länets kommuner återfinns bland de 54 kommuner som ingår i gruppen ”varuproducerande kommuner” – som kännetecknas av att 34 procent eller mer av nattbefolkningen mellan 16 och 64 år är sysselsatta inom tillverkning och utvinning, energi och miljö samt byggverksamhet.

LÄNSBORNA BLIR ÄLDRE OCH FÄRRE SAMT ARBETAR KORTARE TID

Vartannat barn som föds idag förväntas leva till det blir 100 år. Ett barn som föds en tisdag lever fyra timmar längre än den som föddes dagen innan, på måndagen. Den som har förmånen att födas i slutet på veckan, först på söndagen, blir ett dygn äldre på ålderns höst än måndagskompisen! På så sätt ökar vår medelålder med knappt två månader/år. År efter år.

I Sverige råder en demografisk förskjutning där olika livsfaser inträder högre upp i ålder. Åldern vid inträdet i arbetslivet har stigit och den genomsnittliga åldern för examination vid högskolan är 27 år. Sedan 60-talet har tiden för familjebildande successivt förskjutits; den genomsnittliga åldern vid första barnets födelse är 29 år bland kvinnor och 31 år bland män. Livsfasernas förskjutning syns även bland landets äldre befolkningsgrupper. Fyrtiotalisterna, de unga pensionärerna, är en aktiv och rörlig befolkningsgrupp. De upplever sig inte som seniorer, de tycker om att resa och spenderar gärna sina tillgångar på upplevelser.

Redan år 2025 har det enligt SCB:s prognoser inträffat en ökning med över 25 procent av gruppen som är 80 år eller äldre i Östersunds och Krokoms kommuner. Gruppens tillväxt pekar på att behovet av äldreomsorg kommer att öka kraftigt på flera håll i Jämtlands län. År 2025 kommer Jämtlands läns omsorgsbehov för äldre att ha ökat med 20 procent, år 2040 med 49 procent. Utvecklingen i Jämtland är näst mest dramatisk av all Sveriges län och vid oförändrat utbildningsbeteende mot idag (basscenario), finns det 1,6 stycken 80-plussare i länet (2020) per eftergymnasialt vårdutbildad (20-64 år) och hela 2,9 stycken 80-plussare år 2050.

Behovet av äldreomsorg för de över 80 ökar allra mest i Krokom, som år 2035 har ökat gruppen med hela 76 procent, Östersund 63% och Åre 60%. För övriga kommuner i länet är siffran mellan 20 och 30%.

Men samtidigt är det viktigt att veta att vi sedan ca tio år ser ett ökat företagande bland äldre. Personer nära, eller efter uppnådd, pension startar i allt större grad egna företag då de har en vilja och kapacitet att fortsätta arbetslivet utifrån uppnådda erfarenheter. Detta är en styrka och en möjlighet för länet.

Kartan över den demografiska sårbarheten visar det totala antalet demografiska indikatorer som överstiger tröskelvärdet för sårbarhet. Ett högt antal demografiska indikatorer över tröskelvärdet innebär inte nödvändigtvis låg demografisk återväxt. Det visar däremot hur komplex situationen är i kommunen. 6 av 8 kommuner har denna komplexitet. Designer/Cartographer Johanna Roto, Nordregio. Data source: NSIs

SAKNAD ARBETSKRAFT OCH MÅNGA FÖRETAGARE

I Jämtland arbetar cirka 50 procent av befolkningen. Här finns cirka 7000 företag, 59 000 anställda och dessa fördelar sig på ungefär 24 000 arbetsställen. De flesta av länets kommuner, utom Östersund, har dock hög andel arbetsställen och företag jämfört andel anställda. Av detta framgår att regionen har många ensamföretagare. Flera ingår i gruppen som väljer att bo kvar och starta eget företag när en anställning på orten upphör.

Länet har en mycket hög andel som startar företag – betydligt högre än riket (de övriga norrlandslänen ligger under riksgenomsnittet). Det är betydligt fler män än kvinnor som väljer att starta företag – ett mönster som sett lika ut de senaste 10 åren.

Figur. Nyföretagande Jämtland – fördelat på ägare, män och kvinnor, 2010

Överlevnadsgraden för nyföretagarna i länet hög. Företag ledda av män har en högre överlevnadsgrad än företag ledda av kvinnor. Högst överlevnadsgrad har företag ledda av invandrade svenskar.

Insatser kring utbildning för såväl kvinnor som män – i alla åldrar – som står till arbetsmarknadens förfogade är särskilt angeläget. Detta då länet har och förväntas få en ökad brist på arbetskraft, framför allt inom den offentliga sektorn. I den undersökning som arbetsförmedlingen redovisade under våren 2012 angav hela 47 procent av länets offentliga arbetsgivare en brist på, i huvudsak, akademiskt utbildade, arbetstagare.

UNGDOMAR OCH ARBETSMARKNADSUTSIKTER

Många av de nyckelkompetenser som efterfrågas i länet finns inom områden där länet självt saknar utbildningar, vilket gör att många länsbor studerar på annan ort. De högre utbildningar som erbjuds i länet lockar också många utifrån kommande där möjligheterna till en aktiv fritid baserat på länets upplevelsevärden inte är oväsentligt. Ett annat betydande skäl till att många unga lämnar länet efter gymnasiet är en vilja att vidga vyerna och knyta nya kontakter. Det är en viktig del i vuxenblivandeprocessen som berikar såväl individen som samhället. Att unga väljer att utbilda sig ska givetvis ses som positivt – även om det sker på annan ort. Att få dem att se möjligheterna att återvända – då gärna med relevant utbildning – är därför en viktig insats, liksom att skapa ett intresse för länet som attraktiv framtida bosättningsort för utifrån kommande studenter. När det gäller studenter på program vid Mittuniversitetet i Östersund har ca 1/4 en gymnasial bakgrund i länet och därmed hela 3/4 utifrån kommande.

Ungdomsarbetslösheten i Jämtland, är precis som för övriga norrlandslän och riket, hög – nästan 25 procent 2011 utifrån den nationella beräkningsmodellen.

REMISSUPP

Figur. Ungdomsarbetslöshet i de fyra nordliga länen, 2007-2011

2013 finns cirka 6000 ungdomar i gymnasieåldern – och vid en enkätundersökning som genomfördes av Regionförbundet, hösten 2012, svarade cirka 70 procent av de tillfrågade att de planerar att flytta från Jämtland efter gymnasiet, lika fördelat mellan könen. Det är ungefär samma andel som projektet Gensyn noterade 2006. Totalt anger 25 procent att bättre och relevanta utbildningsmöjligheter, samt större studentstäder är ett av skälen till en planerad flytt från länet. Andra skäl är fler arbetstillfällen och karriärmöjligheter(figur nedan).

Figur. Skäl till varför ungdomar planerar att flytta från Jämtland, 2012

BRISTER I INFRASTRUKTUR OCH INNOVATIONSKRAFT

Länets arealmässiga storhet och bosättningsmönster leder till ett behov av ett omfattande allmänt vägnät, f.n. totalt 600 mil statligt vägnät (europavägarna, riksvägarna och länsvägarna). Undantaget de stora huvudstråken är underhållet eftersatt på grund av resursbrist vilket leder till merkostnader för såväl näringsliv som boende. De glesa boendestrukturerna innebär också svårigheter att upprätthålla en attraktiv och konkurrenskraftig kollektivtrafik. Effekten av detta är att det, tillsammans med ett minskat arbetskraftsutbud, påskyndar en avfolkning och ökar privatbilismen, med de negativa miljöeffekter som påföljd.

För en expanderande hållbar långväga besöksnäring är det avgörande med goda tågförbindelser. En utveckling av nattågstrafik är angelägen i takt med de trender som sannolikt accentueras allt mer med fler korta semesterresor. En allt mer långväga turism ställer också krav på väl fungerande flygförbindelser, i detta finns en målkonflikt då emissioner från

REMISSUPPLAGA

flygtrafiken motverkar den minskning av koldioxidutsläpp som måste ske t ex för att fullt ut behålla vintersäsongens attraktivitet.

Tillgången till snabbt bredband är av avgörande betydelse för såväl företag som boende. Nära 100 procent av befolkning och arbetsställen har 2012 tillgång till minst 1 Mbit/s. Tillgång till bredband om minst 50 Mbit/s har dock bara 35 procent av befolkningen och 29 procent av arbetsställena, vilket är kraftigt begränsande för såväl företagare som boende i takt med den snabba utvecklingen inom digitalisering. Skillnaderna är också stora mellan olika delar av länet – där Östersunds kommun utmärker sig särskilt när det gäller tillgång om minst 50 Mbit/s medan glesbygden har det betydligt sämre.

Bland regionens höga andel företagande var det relativt många som sökte patent och varumärkesskydd. Även om exporten är låg i länet har importandelen ökat kraftigt, och det från att redan ha legat på en hög nivå. När det gäller företagens investeringar framträder stora skillnader jämfört med de övriga norrlandslänen vilket naturligtvis till stor del har sin förklaring i länets näringslivsstruktur och avsaknad av basindustri såsom massa, kemi och gruvor (figur nedan).

Figur. Investeringar per län, 2010-2012, värden i mkr löpande priser

Jämtlands län ligger mycket lågt, på mindre än 0,1 procent, när det gäller FoU-investeringar i förhållande till bruttoregionalprodukten (BRP), vilket kan jämföras med rikssnittet om 2,5 procent. Delvis förklaras detta av länets näringslivsstruktur med stor andel små- och egenföretag

MILJÖN – EN BELASTAD TILLGÅNG

Jämtlands län lyfter ofta fram kvaliteter som vida vidder, ren luft och rena vatten i marknadsföringen av länet. Det som däremot inte syns, luktar eller smakar är svårare att ta på för såväl besökare som i länet boende, speciellt när det är en del av ett globalt sammanhang. Länets överlägset största miljöutmaning är de pågående och prognostiserade klimatförändringarna. Den sammanlagda halten av växthusgaser i atmosfären har fortsatt att öka och är i dag cirka 400 miljondelar koldioxidekvivalenter. Ska målet om högst två graders högre medeltemperatur vara möjligt att nå bedöms att koncentrationen av växthusgaser på lång sikt måste stabiliseras på nuvarande nivå (förindustriell nivå var ca 280). Dock sker fortfarande en årlig ökning (2,6 procent under 2012) och det atmosfäriska systemet har en tröghet som innebär en fortsatt ökning även om nollutsläpp skulle nås idag! Exempel på miljöeffekter av den pågående klimatförändringen som har rapporterats under 2012 är att

havsisen i Arktis haft sin hittills minsta uppmätta utbredning. I Jämtlands län innebär förändringarna t ex att den för besöksnäringen så viktiga skidsäsongens längd stadigt minskar.

Hösten 2013 presenteras nya globala prognoser för klimatutvecklingen från FN-organet IPCC och allt talar för att allvaret i situationen kommer att skärpas betydligt.

Den kraftiga minskning av de globala utsläppen till år 2050 som beräknas vara nödvändig innebär att utsläppen per person år 2050 i genomsnitt högst får uppgå till cirka två ton koldioxidekvivalenter per år – beräknat för en befolkning på nio miljarder. I Sverige och Jämtlands län måste de minska till en tredjedel – en fjärdedel av dagens utsläppsnivå.

Den framgångsrika utfasningen av olja för uppvärmning till förmån för biobränslen i kraft-/fjärrvärmeverk medför att fossilt koldioxidutsläpp byts mot biogent. På mycket lång sikt kan det bli aktuellt med lagring av detta med s.k. BECCS-teknik för att minska nettoutflödet av koldioxid i atmosfären.

Överlägset största bidraget till de höga utsläppen är inrikes transporter. En omställning till förnybara klimatneutrala bränslen är en nödvändighet. Samtidigt sker en förflyttning av ”våra utsläpp” till andra länder i takt med att produktion av sådant som konsumeras i landet genererar utsläpp i de (ofta låglöne-) länder där produktionen sker. Den svenska konsumtionen kan komma att fördubblas mellan 2005 och 2030 enligt 2008 års Långtidsutredning. Det är den privata konsumtionen som förväntas stå för ökningen.

Trafikverket påtalar 2012 att den prognostiserade utvecklingen av vägtrafikens utsläpp med dagens fattade beslut visar på ett allt större glapp till målen (figur nedan). Det krävs en förändrad inriktning i utveckling av samhälle och infrastruktur för att nå målen. För att ha en möjlighet att vända utvecklingen är det nödvändigt att kraftfulla åtgärder via styrmedel (morot och piska) och beteendepåverkan sker på alla nivåer, även regionalt och kommunalt. Det enskilda ansvarstagandet och prövandet av en del dagliga rutiner kräver att alla förstår allvaret.

REMISSUPPLAGA

HÖGT OHÄLSOTAL

Ohälsotalet är Försäkringskassans mått på frånvarodagar som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Sjuk- och aktivitetsersättning står för den större delen av ohälsotalet, medan sjukskrivning står för den mindre. Jämtlands län har landets högsta ohälsotal tillsammans med Norrbotten, 35 dagar/år (2011). Rikets medeltal är 29 dagar. Det är en kraftig minskning jämfört med tidigare år (2005: 55 dagar, 2007: 48) och skillnaden mot riket har minskat. Jämtlands läns folkhälsoarbete ska utgå från att samhället ska vara inkluderande – det vill säga att samhället ska skapas för alla – oavsett genus, ålder, nationalitet, religion, sexuell läggning, etnicitet, funktionsnedsättning och socioekonomisk situation.

REMISSUPPLAGA

FRÅN VISION TILL ÅTAGANDE

Tillväxtarbetet och inriktningen i Jämtland/Härjedalen 2030 Innovation & attraktion utgår från den vision som togs fram i arbetet med den förra Regionala utvecklingsstrategin:

GEMENSAMT FÖRHÅLLNINGSSÄTT I UTVECKLINGSARBETET

För att skapa en positiv utveckling där ekonomisk och social tillväxt förenas med en miljömässig hållbarhet är det nödvändigt med ett gemensamt förhållnings- och arbetssätt i genomförandet av den regionala utvecklingsstrategin. I alla prioriterade områden ska principerna för smart, hållbar tillväxt för alla gälla – potentialen i jämställdhet, miljö, mångfald, integration och folkhälsa är av särskild betydelse för utvecklingen. Arbetet ska också sättas in i ett större geografiskt sammanhang – samverkan och samarbete över lokala, regionala och internationella gränser är en nödvändighet för att utveckla regionen.

Då strategin tar sikte på år 2030 är dagens unga i centrum, den inriktning på utvecklingen som görs önskvärd genom strategin ska attrahera de som kommer att använda samhällets service utifrån delvis nya värderingar. För de som är unga idag är hållbarhetsfrågorna – miljö, socialt ansvar, etik, mänskliga rättigheter, jämlikhet etc – av stor betydelse, så för den arbetsgivare som vill locka till sig välutbildade bör satsningar på hållbarhetsfrågorna prioriteras.

OM BNP, HÅLLBAR TILLVÄXT, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH RESILIENS

Traditionellt mäts ekonomisk tillväxt som ökningen av BNP under en viss tidsperiod. Ursprungligen utvecklades BNP-begreppet efter andra världskriget som ett redskap för att mäta den ekonomiska aktiviteten i samhället och tillhandahålla information som skulle

REMISSUTKAST

möjliggöra för politiska beslutsfattare att parera svängningar i konjunkturerna. Det finns olika sätt att mäta BNP, men oavsett mätmetod har BNP som mått på mänskligt välstånd i en bredare mening flera brister. Det är ett väl fungerande mått på värdet av alla varor och tjänster som produceras under en viss tidsperiod, men säger samtidigt inte något om fördelningen inom landet och inkluderar inte olika obetalda arbetsuppgifter, exempelvis hushållsarbete. Samtidigt inkluderar det även sådant som de flesta skulle anse bidrar till en lägre levnadsstandard, exempelvis reparationer efter olika skador eller sjukdomskostnader.

Bruttoregionprodukt (BRP) är den regionala motsvarigheten och här ligger länet nationellt i topp efter Norrbotten (som har sin expansiva gruvnäring). Det som lyfter Jämtlands län är vattenkraftsproduktion och skogsnäringen, dock genererar ingen av dessa särskilt mycket sysselsättning i länet så bilden blir kraftigt missvisande. Utslaget per invånare för t.ex. Ragunda kommun uppgår BRP:n till 700 000 kr vilket är dubbelt så mycket som riksgenomsnittet, samtidigt är dock Ragunda kommun landets femte fattigaste kommun sett till eget kapital/invånare.

Med grön tillväxt menas enligt OECD en ekonomisk tillväxt som sker inom ramen för vad ekosystemen tål och som säkerställer att naturtillgångar fortsätter ge de varor och tjänster som vårt välbefinnande beror av. En sådan tillväxt anses vara hållbar i dubbel bemärkelse: Den är både ekologiskt och ekonomiskt hållbar. FN:s definierar en grön ekonomi som en ekonomi som har förmågan att generera resurser som ökar det mänskliga välbefinnandet och den sociala rättvisan samtidigt som miljörisker och användandet av ändliga naturresurser kraftigt reduceras Att vattenkraften klassas som förnybar energi (”grön”) och skogsbruket till stora delar är miljöcertifierat innebär inte att den tredje parametern social hållbarhet är uppfylld, åtminstone inte sett till Ragundas ekonomiska utkomst från dessa gröna näringar!

En av bristerna med traditionell BNP är att den inte tar hänsyn till den negativa miljöpåverkan och om tillväxten är ekologiskt hållbar. Miljöförstöring och förbrukning av naturkapital kan därför bidra till ökad BNP, utan att ta hänsyn till vare sig kostnaderna för att återställa skadorna eller förlusten av viktiga ekosystemtjänster.

Från 2011 har också OECD kompletterat traditionell BNP-mätning med ett *Better Life Index* (Kungariket Bhutan startade redan 1972 med årligt nationellt lyckoindex som presenteras parallellt med landets BNP). I mätningen från 2012 ligger Sverige i topp men nedbrytning till regional nivå finns inte. Att Jämtlands län både upplevs som det tryggaste länet i mätningar och att spädbarnsdödligheten är lägst i landet kan kanske vara en del i en lyckomätning? Samtidigt redovisar Reforminstitutet (www.reforminstitutet.se) ett index som tar avstamp i FN:s index för mänsklig utveckling (*HDI – human development indikator*) kompletterat med ett antal nationella faktorer. Totalt vägs arton faktorer samman som jämför hur olika utfallen är inom fem olika huvudkategorier: skolan, jobben, hälsan, pengarna samt ”hopplöshet och utanförskap”. Flera jämtländska kommuner placerar sig i botten av den sammanställningen.

Det är som regel först när något ges ett konkret värde, och det kostar att konsumera det, som vi börjar värdesätta och hushålla med resurserna. På samma sätt som när det gäller realkapital, finanskapital, humankapital och socialt kapital förutsätter en långsiktigt hållbar utveckling att vi brukar i stället för förbrukar naturkapitalet. En viktig förutsättning för att kunna nå dit är samtidigt att vi hittar sätt att mäta och värdera naturkapitalet.

Ett nyckelbegrepp i det sammanhanget är det som kallas ekosystemtjänster. Med det avses alla de varor, tjänster och processer som ekosystemen tillhandahåller människan och som vi är

REMISSUPPLAGA

beroende av och drar nytta av. Alla beskrivningar av ett avgränsande ekosystem görs i medvetande om att detta ekosystem i sin tur är beroende av angränsande ekosystem.

Vad som också är viktigt att understryka är att ekosystemen utgör komplexa och integrerade helheter. Förändringar i en del av systemet, exempelvis utrotning av någon art eller fortsatta klimatförändringar, kan få långtgående och på förhand mer eller mindre oanade konsekvenser i andra delar av ekosystemet. I miljösammanhang talas det om ekologisk resiliens, förmågan hos ett ekosystem att möta olika förändringar som stormar, bränder och föroreningar. Om ett ekosystem förlorar sin resiliens klarar det inte av att förnyas efter en störning och kan drabbas av kollaps. Även hela samhällen kan gå liknande öden till mötes. I tillväxtarbetet är det mycket viktigt att dessa kunskaper inkluderas och tillämpas.

MILJÖ, KLIMAT OCH ENERGI

På ett liknande sätt handlar miljöfrågor många gånger om attityder och beteenden. Ny kunskap kommer ständigt och behovet av att tillgängliggöra detta är stort. Ett aktivt arbete för att länets naturresurser används skonsamt och resurseffektivt är en framgångsfaktor i det regionala tillväxtarbetet. Den målkonflikt som kan finnas mellan besöksnäring och attraktivt åretruntboende kan hamna i konflikt med t ex vindbruk, gruvdrift eller skogsbruk.

De som för första gången träder in på arbetsmarknaden under strategins verkningstid har vuxit upp med begreppet klimatförändringar, väl medvetna om dess påverkan. Undersökningar visar att många menar att såväl en rik biologisk mångfald som skärpta krav när det gäller okontrollerad kemikaliespridning, livsmedlens härkomst, återvinning och återbruk mm är viktiga för länets attraktionskraft för såväl boende som för besökare.

Miljö-, klimat och energiutmaningen får inte ses som begränsande utan bör vara en drivkraft för teknik-, varu- och tjänsteutveckling inom alla branscher. Det finns en tillväxtpotential från en växande global efterfrågan på gröna och resurseffektiva lösningar. En grönare ekonomi kan skapa fler nya jobb och ersätta en del av de jobb som förloras genom andra samhällsomvandlingar.

Enligt den så kallade Stern-rapporten från 2006 kan kostnaderna för en temperaturökning enligt nuvarande scenarier kosta motsvara mellan 5 och uppemot 20 procent av världens BNP. Som jämförelse bedöms kostnaderna för effektiva åtgärder som begränsar den globala uppvärmningen ligga runt 1 procent av den globala GNP:n. För att nå en förändring i dessa frågor är såväl regionalt som lokalt agerande av avgörande betydelse.

Vad gäller produktionen av förnyelsebar energi fortsätter vindkraften i länet att öka. Uppförande av 262 stycken vindkraftverk har påbörjats under 2012, vilket ska jämföras med de ca 100 vindkraftverk som sedan tidigare fanns i länet. Miljötillstånd finns för att uppföra ytterligare 335 verk. Det är angeläget att dessa investeringar både gällande byggande och drift kommer länets arbetsmarknad till godo.

JÄMSTÄLLDHET, INTEGRATION 0CH MÅNGFALD

Oavsett ålder, kön och etnicitet berörs alla av attityder till jämställdhet, till utomnordiskt födda och synen på mångfald. Begreppen går in i varandra och pekar många gånger i en gemensam riktning: den praktiska innebörden av alla människors lika rättigheter och möjligheter i ett samhälle. Att 6 av 8 kommuner i Jämtland/Härjedalen är samiska förvaltningskommuner ställer

REMISSUPPLAGA

särskilda krav på länets förvaltningar och myndigheter. 11 samebyar är verksamma i Jämtlands län. Det är krav som samtidigt skapar möjligheter.

Att jämställdhet ökar tillväxt och innovationsförmåga är väl känt. Att arbeta för förändrade attityder och beteenden är ett led i tillämpandet av jämställdhets- och integrationspolitikens mål – ett annat är ett aktivt arbete för ökad jämlikhet mellan alla grupper. Ett framgångsrikt arbete inom områdena stärker länets attraktionskraft och det kan bli fler som flyttar hit och vill bo kvar, fler i utbildning, fler i arbete och fler företagare.

I takt med en ökad urbanisering och koncentration till större samhällen samt höjda miljökrav blir stads- och samhällsplanering allt viktigare. I dessa sammanhang deltar kvinnor fortfarande inte på lika villkor som män. Bland annat kommer de till uttryck i att kvinnors behov och önskemål inte tas på lika stort allvar som mäns samt att planeringen inte tar hänsyn till att kvinnor kan ha andra prioriteringar än män. Även denna aspekt har en ekonomisk dimension där ojämlikhet leder till sämre ekonomisk och social utveckling i samhället.

Oavsett om det handlar om integration eller jämställdhet – eller vilken ålder som berörs – är målet att alla människor är delaktiga i samhällsutvecklingen, på lika villkor. Jämställdhet, integration, mångfald ska vara genomsyrande i länets utvecklingsarbete: i projekt, i insatser och genom åtgärder, över åldersgränser.

ÖKA INVANDRINGEN OCH MINSKA UTANFÖRSKAPET

Drygt 6 procent av länets befolkning är invandrare mot 15 procent i riket. Invandrare är en grupp som är viktig för länet ur flera perspektiv. Befolkningsutvecklingen pekar på vikten av att få fler att välja länet som bostadsort, invandringen är också viktig ur ett mångkulturellt och ett förnyelseperspektiv men även i relation till arbetskraftsförsörjningen. I en rapport från SCB framgår att sysselsättningsgraden bland invandrare - efter 10 år – låg på drygt 60 procent. Vilket kan jämföras med att av hela den svenska befolkningen i åldrarna 20–65 var 78 procent i arbete år 2007.

Beroende på från vilket land invandringen sker skiljer sig utbildningsnivåerna kraftigt – vilket också ställer krav på utbildningssystemen i mottagande kommuner. Samtidigt är det en stor del invandrare, även låg- eller outbildade, som återfinns inom serviceyrken – särskilt inom vård och omsorg – där efterfrågan på arbetskraft ständigt ökar. Inom de s.k. miljonprogramsområdena i de större städerna finns utbildad arbetskraft utan egen försörjning som gärna flyttar till andra län där arbete erbjuds.

SAMVERKAN OCH STÖRRE GEOGRAFISKA SAMMANHANG

Djupgående samverkan är en viktig utvecklingsfaktor i ett län som präglas av glesa strukturer i kombination med en småskalig näringslivsstruktur. Företagen och universiteten tillsammans med offentlig och ideell sektor måste närma sig varandra i högre grad än tidigare. Jämtlands län har en lång tradition av etablerad samverkan västerut mot de norska fylkena Nord- och Sörtröndelag. Det är en viktig relation för såväl handel, besöksnäring som arbetsmarknad och företagande.

REMISSUPPLAGA

Internationell samverkan vidgar kontinuerligt sina sfärer. En nära samverkan med en europeisk region är lika naturligt som en tidigare samverkan med ett närliggande län varit. Det som tidigare var Tröndelag kan i morgon vara en region i Frankrike eller det expansiva Chengdu i Kina. Samverkan bör sökas med dem som har de klokaste, mest konkurrenskraftiga och effektivaste lösningarna på respektive utmaning.

Att ha god omvärldsbevakning, analysera och sprida denna kunskap, använda analysen för att styra insatser ger en del av det lärande systemet för regional utveckling. Isolationistiska tendenser inom ett geografiskt område innebär att omvärlden söker andra samarbetspartners och stagnation uppkommer.

STÖD OCH SERVICE I HELA LÄNET

I glesa strukturer är det nödvändigt att finna innovativa lösningar för att matcha behovet av både utbildnings- och servicelösningar i hela länet. Det viktiga är inte hur eller vem som bedriver servicen utan vad som erbjuds och vilken tillgänglighet till servicen som kan erbjudas. Servicen kan också ha olika karaktär och innehåll i olika delar av länet beroende på behov och befolkningsstruktur.

Med ett traditionellt synsätt tillämpat i glesa strukturer: ”Hur skall det gå till?” och ”Vem tar ansvar för att genomföra det?” hamnar organisationsfrågan långt ner och är helt underordnad funktionen. För såväl statlig, regional som lokal nivå är det av avgörande betydelse att det funktionella är utgångspunkten. I lokalsamhällen där avfolkning sker följer ofta negativa ekonomiska förändringar och här bör specifika strategier utarbetas för att mötta förändringarna, så att servicenivån kan hållas uppe. Att okritiskt bevara dagens bosättningsmönster är inte ett mål i sig. Orter kan ha etablerats med direkt koppling till en tidsålders exploateringar och den samlade grunden för försörjning för orten har upphört.

För att åstadkomma sunda offentliga finanser krävs samverkan för att uppnå funktionella och kostnadseffektiva tjänster åt invånarna. Kommunerna som myndigheter är fortsatt en viktig länk mellan medborgarna och de folkvalda. Det är där som nya arbetssätt och metoder för ett ökat engagemang kan stimuleras och där medborgarnas egna organisationer inom den ideella sektorn kan vara en viktig ”utvecklingsaktör”.

Via djup kommunal samverkan finns också ett gemensamt ansvar för de regionala utvecklingsfrågorna. Å ena sidan handlar det om att skapa balans mellan tillväxt och välfärd i hela länet, samtidigt som vi ska bidra till samma välfärdsnivåer i EU. Detta innebär att våra metoder måste vara smarta och möjliga att ständigt förändra. En förutsättning är emellertid att det även i framtiden finns ett nationellt utjämningssystem där landets olika kommuner och landsting ges likvärdiga förutsättningar utifrån sina olika strukturer och behov.

Uthållig ekonomi är inte bara en fråga om effektivitet genom samverkan. Uthållig ekonomi innebär en budget i balans och god ekonomisk hushållning och därmed kontroll över utvecklingen. Uthållig kommunal och regional ekonomi är en grund för regional utveckling.

REMISSUPPLAGA

PRIORITERADE OMRÅDEN

Länet prioriterar inom områden där förutsättningarna är goda för ett hållbart och expanderande näringsliv med stor hänsyn tagen till resurseffektivitet, jämställdhet, mångfald, god folkhälsa och ungas möjligheter. Prioriteringarna har stor överensstämmelse med de fem övergripande prioriteringarna i Europa 2020 – en strategi för smart och hållbar tillväxt för alla.

Länets prioriteringar ansluter också i hög grad till EU-kommissionens sju olika flaggskeppsinitiativ – digital agenda, unga på väg, innovationsunionen, ett resurseffektivt Europa, integrerad industripolitik, kompetens och arbetstillfällen, plattform mot fattigdom. Så kallade horisontella insatser som insatser för ökad jämställdhet, ökad mångfald samt minskad miljö- och klimatpåverkan skall integreras i allt utvecklingsarbete som bedrivs framöver.

EU's och Jämtlands prioriteringar 2014 – 2030

Europa 2020 – en strategi för smart och hållbar tillväxt för alla	Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län 2006 – 20 (reviderad 2009)	**Jämtland / Härjedalen 2030 – innovativt och attraktivt**	
Sysselsättning, FoU och innovation	Näringsliv och företagande	**Innovation, FoU och entreprenörskap**	**Smart tillväxt**
Utbildning	Kompetens- och kunskapsutveckling	**Kompetens och kunskapsutveckling**	
Klimat och energi	Energi- och klimat	**Resurssnålare och effektivare**	**Hållbar tillväxt**
	Livsmiljö och attraktionskraft	**Besöksnäring och attraktivitet**	
	Infrastruktur och tillgänglighet	**Infrastruktur och samhällsservice**	**Tillväxt för alla**
Fattigdom och social utestängning		**Socialt inkluderande och ett sunt liv**	
		Demografiska möjligheter	

PRIORITERING: SMART TILLVÄXT

FÖRETAGANDE, INNOVATION, FORSKNING OCH UTVECKLING

MÅLBILD

År 2030 har Jämtlands län en offensiv modern basindustri i form av besöksnäring med stark året-runt-turism, energiproduktion, skog och trä, handel och IT. Profilen som småföretagarlän har ytterligare stärkts samtidigt som en diversifierad tillverkningsindustri, via företagssammanslutningar, levererar till en internationell marknad. Landsbygdens näringar är starka genom sin tydliga miljöprofil.

Den nya tekniksprid ningen och framför allt tillämpningen av distansoberoende teknik gör att många män och kvinnor i alla åldrar valt att bosätta sig och etablera verksamheter i länet där dess höga natur-, kultur- och livsmiljövärden lockat till etablering. Jämtlands län ska vara landets främsta region när det gäller att stimulera entreprenörskap samt ha landets bästa företagsklimat.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Fler arbetstillfällen och fler företagare
- Ökade investeringar och god tillgång till riskkapital
- Ökade förädlingsvärden och mer försäljning utanför länet
- Fler kluster och gränsöverskridande nätverk spridda över stora geografiska avstånd
- Universitetet upprätthåller spets inom länets profilområden

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Länets innovationssystem utvidgas till tillverkning, kreativ sektor, IT och gröna värdekedjor i ett brett partnerskap mellan offentliga och privata aktörer.

Samarbetet mellan regionens företagsstödjande aktörer har utökats så att privata företagsstödjande aktörer och det offentliga effektivt kan stödja nya idéer och företag i olika utvecklingsfaser.

En gemensam plattform etableras för affärsutveckling där alla offentliga och privata aktörer samarbetar för innovation och jobbskapande i Jämtlands län.

En utveckling av plattformen har skett så att privata aktörer, universitetet och kommunerna tätt samarbetar för att utveckla näringslivets möjligheter i länet och därigenom skapandet av säkrare och fler arbetstillfällen i länet. Mid Sweden Science Park (MSSP) är en central nod i insatsområdet.

Universitet, näringsliv och regionala aktörer arbetar med investeringsunderlag och riskkapital för investeringar i tjänsteutveckling, produktionskapacitet och affärsutveckling

Utvecklingen av lokala finansieringsalternativ har påskyndat och regionen har skapat eget riskkapital för insatser i företagens utveckling.

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Innovation och förnyelse för tillväxt

Länets investeringar i forskning och utveckling, både i offentlig och privat sektor är en viktig framgångsfaktor. Detta kan leda till fler kommersiella tillämpningar utifrån den forskning som bland annat görs vid Mittuniversitetet. Ett annat sätt att få till stånd fler kommersiella varor och tjänster är en utveckling av innovationsstödssystemen, bl a via Mid Sweden Science Park AB. I olika skeden av innovationsprocessen krävs också olika finansieringsredskap – vilket också behöver utvecklas, exempelvis via lokala fonder. Även så kallad Crowd Funding är en intressant finansieringslösning.

Att fortsatt stärka innovationsstödssystemet Peak Innovation inom turism, sport och friluftsliv är angeläget, inte minst dess koppling till tillverkande företag och tjänsteföretag. Även ideell sektor är betydelsefull, bland annat är idrottsrörelsen grunden till utvecklingsarbete inom sport, friluftsliv och stora evenemang samt för att affärsutveckla koncept som t ex hälso- och träningsturism, jakt- och vildmark, samisk turism mm.

Kopplingen mellan högre utbildning, forskning och arbetsmarknad är central. Mittuniversitetets forskningsmiljöer med ETOUR, Nationellt Vintersportcentrum och Sportstech bedriver internationellt ledande forskning där resultaten kommersialiseras i samarbete med näringslivet så att ytterligare jobbskapande och konkurrenskraftiga företag skapas.

En prioritering inom innovation, forskning och utveckling ger stor spridning inom ett flertal sektorer. Samtidigt som det är centralt att arbeta utifrån ett tillväxtbegrepp måste tillväxtens innehåll hela tiden värderas mot resurseffektivitet och hållbarhetsaspekter. T ex så är energieffektivisering kombinerat med utökad produktion av miljövänlig energi ett område som har en betydande utvecklingspotential i Jämtlands län om det kopplas till innovation och forskning.

Unga företagare

I regionen finns många unga (16–34 år) företagsamma personer. Sammantaget ansvarar 6,4 procent av länets ungdomar för någon typ av företag. Den ökande företagsamheten hos de unga är ett viktigt led för att möta generationsväxlingen bland företagen – med en stor andel fyrtiotalister. Regionen har högre andel unga företagsamma än riket i stort. Det finns också bland unga ett stort intresse för att driva eget företag – vilket bland annat syns genom gymnasiets UF-företag. Att tillvarata denna framgång, få unga att fortsätta med företagande och ge dem stöd och möjligheter att utveckla sina idéer är ett angeläget och prioriterat område.

Främjat entreprenörskap

Ökad samverkan mellan olika aktörer ska stimuleras för att stärka kunskapen kring entreprenörskap och dess värde samt utveckla och få tillväxt i befintliga och nya företag. Attityden till företagandet, dess villkor och företagens betydelse för utveckling och tillväxt, kan förbättras genom utbildning och information.

Företagsamhet är en kompetens som behövs såväl inom offentlig sektor, näringslivet, föreningslivet som i personers egna liv. För att främja tillväxt bör perspektivet skiftas så att barn, ungdomar och vuxna i skolan inspireras att utveckla företagsamhet och entreprenöriell

REMISSUPPLAGA

förmåga. Utbildning i entreprenörskap kan ge ungdomar förutsättningar att utvecklas och bli arbetsskapare, att kunna försörja sig och bo kvar i sin hemregion.

Öka samverkan och klusterbildningar

Ökat nätverksbyggande och samverkan är en grund för att utveckla fler företagskluster i regionen. Nya former för nätverksbyggande mellan företag är prioriterade insatser liksom system för att stödja nyföretagande och ett systematiskt arbete för att få fler företag att växa. Dessa insatser skall omfatta alla branscher och även social ekonomi, med koppling till ideell sektor. Speciella insatser behövs för att få fler kvinnor att driva och utveckla företag. Vidare behövs stöd och stimulans för att få fler företag att verka och samverka på en internationell marknad.

Satsningar på IT

Framtidens tjänsteföretag har en potential i den digitala teknikens möjligheter. Att kombinera attraktiva miljöer för livsstilsboende med modern teknik gör att platsen inte blir ett hinder för varken företagare eller anställda. Att nå en lokal, regional och global marknad från hela regionen är ett innovativt sätt att organisera arbetet på. Här behövs ökad kunskap, ändrade förhållningssätt och en god IT-infrastruktur. Att åstadkomma regionförstoring via ”digital pendling” kräver dock teknikutveckling som överbryggar stora avstånd – samtidigt som den skapar närhet och konkurrenskraft.

Innovativ landsbygdsutveckling

Ett aktivt jordbruk är en förutsättning för det öppna landskap och de kulturmiljöer som attraherar såväl boende som turister. Jordbrukets omstrukturering till färre men större enheter och den starka interaktionen med världsmarknaden inom livsmedel sätter jordbruket under stark press. En ökande efterfrågan på miljömässigt sunt producerade livsmedel utan användning av kemikalier och konstgödsel skapar dock möjligheter för det jämtländska jordbruket. En fortsatt ökad förädlingsgrad av jämtländska jordbruksprodukter och småskalig livsmedelsproduktion har också goda framtidsutsikter.

I Jämtlands län finns drygt 10 % av Sveriges skogsinnehav. Andelen skogsråvara som förädlas i länet utgör endast ca 20 % och då främst i ett antal sågverk. Vidareförädling efter sågverken med volymer utgörs främst av några få husfabriker. Trots detta omsätter skogs- och tränäringen ca 5 miljarder årligen i länet och är därmed omsättningsmässigt länets största näring. En ökad vidareförädling i länet kan skapa ytterligare arbetstillfällen samtidigt som träförädling är energieffektivt och de fungerar som en koldioxidsänka under hela användningstiden.

Stora pensionsavgångar väntas i jord- och skogsbruk inom de närmaste åren så särskilda utbildningssatsningar behöver göras inom området.

Möjligheter till kapitalförsörjning för såväl boende som företagande måste anpassas och förbättras för en utveckling av landsbygden.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLAGA

PRIORITERING: SMART TILLVÄXT

KOMPETENS OCH KUNSKAPSUTVECKLING

MÅLBILD

Jämtlands län har parerat den stora utmaningen att klara generationsväxlingen och ersätta de cirka 40 % förvärvsarbetande som lämnat länets arbetsmarknad. Generationsskifte av företag, arbetskraftsförsörjning, invandring, kompetensutveckling och utbildning är viktiga förutsättningar för bibehållen välfärd och möjlig tillväxt. I en allt mer globaliserad ekonomi är kunskap och kompetens länets främsta konkurrensmedel. Satsningar som har högsta prioritet är ungdomars inträde i vuxenlivet, en god integration och bra utbildningssystem som bidrar till god utbildningsnivå för båda könen samt ett livslångt lärande. Övergångsnivån till högre utbildningar är i samma nivå som rikets. Allas kompetens, oavsett kön, ålder och ursprung, tas tillvara.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Länets elever genomgår utbildning med uppnådd gymnasieexamen
- Fler i högre utbildning
- Näringslivsanpassade utbildningar
- Livslångt lärande för tillväxt och personlig utveckling

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Snabb utveckling av arbetslivet kräver att kunskaper och färdigheter aktualiseras hos en stor del av arbetskraften under kommande år.

I en globaliserad kunskapsekonomi har länet utvecklat framgångsrika modeller för kompetensutveckling i företagen som innehåller såväl bredd som spetskompetens. Lågkonjunkturer utnyttjas för ny kunskapsinhämtning och samverkan sker mellan näringsliv och universitet/forskning samt övriga utbildningssystemet. Det livslånga lärandet är prioriterat vilket ger alla möjlighet till kompetensutveckling och underlättar samhällets mobilisering av arbetskraft.

Ungdomsmobiliteten gynnas av attraktiva universitets- och yrkesutbildningar med god koppling till länets arbetsmarknad.

Jämtlands län är attraktivt och lockar många ungdomar att flytta hit till en varierad arbetsmarknad med en stor bredd av intressanta och utvecklande utbildningar som har koppling till företag och näringsliv. Den demografiska utmaningen möts av att fler unga är i utbildning och arbete. Mobilitet och utbyten med andra regioner och länder är en naturlig del i regionens utbildningssystem.

Regionen prioriterar näringslivsanknytning av länets gymnasie- och universitetsutbildningar

Regionen har utvecklat en ”bukett” av näringslivsanpassade utbildningar med lärlingssystem och arbetsplatsanknutna gymnasie- och vuxenutbildningar som möter såväl ungdomars intresseval som näringslivets behov. Universitetets utbud av grundutbildning och dess forskningsprofil har god anknytning och samarbete med regionens näringsliv.

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Kompetensförsörjning

De stora pensionsavgångarna är ett problem för framtida kompetensförsörjning. De unga täcker endast 70 procent av pensionsavgångarna. Samtidigt kommer möjligheterna för de unga att få arbete i länet att vara bättre än på länge. Generationsväxlingen får konsekvenser för både näringsliv och offentlig sektor. Ett annat problematiskt exempel på obalans är att kvinnor har högre utbildning och därmed en bättre ingång på arbetsmarknaden och att arbetslösheten därför är högre bland män samtidigt som det finns stora kulturella och mentala barriärer för män att ta tjänster som finns i den traditionellt könssegregerade arbetsmarknaden – där efterfrågan inom vård, skola omsorg är särskilt stor. Paradoxalt nog har länet för närvarande hög ungdomsarbetslöshet samtidigt som det råder brist på kompetens inom andra områden, matchningen mellan utbildning och lediga jobb inte är bra. För att klara den framtida kompetensförsörjningen kommer det att bli nödvändigt att sänka inträdesåldern på arbetsmarknaden och få fler att jobba längre innan pensioneringen. För att göra detta möjligt krävs bl a ett flexibelt utbildningssystem i det livslånga lärandet som möjliggör karriärbyten längre upp i åldrarna än idag.

En ökad invandring och förbättrad integration är också viktiga delar för att regionen ska klara kompetensförsörjningen.

Tillväxt kan skapas genom att bryta den traditionellt könsuppdelade utbildningsinriktningen och arbetsmarknaden. Vidare behövs insatser som verkar för att systematisk matcha utbildning och kompetensbehov, speciella insatser bör riktas mot de relativt stora ungdomskullar som finns i åldrarna 18-24 år. Lärlingssystem behöver utvecklas.

Kompetensplattformen i Jämtlands län blir ett viktigt verktyg och forum för analyser och dialog mellan arbetslivets kompetensbehov och utbildningssystemets möjlighet att tillgodose det. Kunskap, kompetens samt livslångt lärande är viktigt i en region som vill växa och utvecklas samt locka till inflyttning, nytt företagande och tillväxt. En bra livsmiljö för länets befintliga och presumtiva invånare förutsätter att utbildning av hög kvalitet erbjuds på alla nivåer – från förskola till universitet.

Näringslivsanpassade utbildningar

En huvuduppgift för länet är att aktivt verka för en bättre balans mellan utbud och efterfrågan på utbildad arbetskraft. Fokus ska ligga på tidiga/förebyggande insatser för att utveckla kompetens inom utvecklings- och tillväxtområden samt kompetens för att möta bristyrkes- och flaskhalsproblematik. Länets näringsliv/arbetsliv är en stor kompetensresurs i den nya sortens lärande. Utveckling av teknikcollege och vård- och omsorgscollege är goda exempel på detta samt på kvalitetsutveckling i utbildningen i nära samverkan med aktuella näringar. Varannan student på Campus Östersund är inte från regionen varför de utgör en viktig rekryteringsbas för länets arbetsgivare.

Högre utbildning

Det är viktigt att föra en samhällsdialog om utbildningens betydelse för såväl individens som samhällets utveckling så att ungdomar och vuxenstuderande motiveras att gå vidare till eftergymnasiala utbildningar inom såväl högskola som yrkesutbildningar. En utvecklingsplan för länets utbildningar skall tas fram.

REMISSUPPLAGA

Fler personer, speciellt män i länets mindre kommuner, behöver gå vidare till högre eftergymnasial utbildning. Men länet behöver också fler yrkesinriktade utbildningar utifrån näringslivets och offentliga sektorns behov.

Tillverkande företag ser ett stort behov av tekniska utbildningar både på yrkeshögskolenivå och högre utbildningsnivåer.

Livslångt lärande

Det livslånga lärandet har sin grund i såväl individens behov av personlig utveckling som samhället och näringslivets specifika behov av kompetens. Målsättningen är att förena dessa båda behov och regionen har därför utvecklat ett särskilt operativt program för livslångt lärande som blir en verktygslåda för att särskilt peka ut aktuella behov av operativa åtgärder.

Speciella insatser krävs för livslångt lärande. Möjligheten att använda socialfonden till kompetensutveckling, i såväl hög- som lågkonjunktur, ska tas till vara.

Branscher och företag har många gånger ”fel” kompetenser anställda – att stödja möjligheten att byta personal mellan företag och branscher kan leda till en bättre matchning.

IT är den faktor som starkast kommer att påverka framtidens kunskap och lärande de närmaste åren samt en förutsättning för att alla ska lyckas i sitt lärande. En utbildning för framtiden kräver därför tillgång till såväl teknik som ökad kompetens inom utbildningssystemet. Näringslivet är en viktig aktör i uppbyggnaden av den nya gymnasieskolan så att ett brett utbud av gymnasieprogram och inriktningar kan erbjudas i länet genom att tillgång till arbetsplatsförlagda utbildningsplatser säkras.

Unga och utbildning

Forskningen tyder på att hemvändarna är färre än man tror och hoppas på. Det är nämligen endast 17 procent av unga upp till 35 års ålder som flyttar tillbaka till små och medelstora kommuner. Regionens fokus bör ligga på att skapa förutsättningar för de unga som väljer att bo i länet samt ge dem bättre möjligheter att medverka i att bygga länet. De som har flyttat har gjort det av en anledning. Så länge denna anledning finns kvar saknas drivkraft att flytta ”hem”. Utbildning och arbete är en stark orsak till att unga väljer att flytta från länet.

Att få fler unga i utbildning börjar redan i hemmet. Många i föräldragenerationen saknar högre utbildning och detta inverkar på ungas val. Skolan har därför en särskilt viktig roll att motivera eleverna till goda resultat under hela skolperioden Unga önskar ett brett urval av utbildningar där utbildningarnas renommé och kvalitet håller en hög nivå. Möjligheten till jobb efter utbildning är naturligtvis också central. Unga önskar också bra och billiga bostäder – inte bara för de studenter som söker sig till Mittuniversitetet.

Barn och unga är framtidens medarbetare, ledare och företagare. Det är angeläget att ta vara på de ungas erfarenhet och kompetens samt att de får inflytande, upplever sig lyssnade till och att deras åsikter ges plats i den regionala utvecklingen. Ungdomar är en mycket heterogen grupp varför det krävs ett strategiskt arbete med utvecklade metoder om man ska kunna lyssna in de ungas röster.

REMISSUPPLAGA

Ungas tidiga etablering på arbetsmarknaden måste ges hög prioritet liksom aktiviteter för att påverka traditionella könsmönster i studie- och yrkesval. Samhällets olika aktörer, offentliga, privata och ideella samverkar effektivt för att underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden och ungdomarna blir bemötta på likvärdigt sätt utifrån sina egna unika förutsättningar.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLAG

PRIORITERING: HÅLLBAR TILLVÄXT

RESURSSNÅLARE OCH EFFEKTIVARE

MÅLBILD

Jämtlands län ger ett betydande tillskott till landets energiförsörjning via produktion med förnybara energikällor. Vinden är en energikälla för det långsiktiga hållbara samhällsbygget och höga förädlingsvärden har skapats. Länet har nått målet att vara fossilbränslefritt vilket uppmärksammats. Omställningen till en koldioxidsnål ekonomi har uppnått en halvering av utsläppen/person. Företag inom områdena förnybar energi och energieffektivisering sysselsätter ett stort antal människor i länet.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- En säker, uthållig och hållbar energitillförsel för länets företag och hushåll.
- Hög energieffektivitet inom boende/byggande, kommunikationer och industri
- Ledande nettoexportör av förnybar energi i landet genom ökad produktion
- Transporter, industri och värme i länet oberoende av fossil energi
- Kraftfullt arbete inom alla samhällssektorer för att hantera klimatförändringar
- Värden från länets naturresurser bör återföras till bygden

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Produktivitetsförbättringar inom näringsliv och offentlig sektor prioriteras som en nyckel till förstärkt konkurrenskraft och förbättrad samhällsservice.

I Jämtlands län bedrivs ett framgångsrikt klimatmedvetet samarbete mellan näringsliv och offentliga aktörer.

Energieffektivisering kombinerat med utökad produktion av miljövänlig energi gynnas av innovation, forskning och utveckling i Jämtlands län.

Jämtlands län är ledande i landet gällande nettoexport av förnybar energi. Företag och organisationer i Jämtlands län svarar upp mot de stora krav som ställs på utveckling av ny teknik, produkter och tjänster inom områdena förnybar energi och energieffektivisering. Länet är ett kunskapscentrum för vindkraftsutvecklingen i landet och de stora investeringar som görs kommer befolkningen till del i form av jobb och företagande. Också annan förnybar energi produceras, bland annat från skogs- och jordbruk, avfall och avlopp.

Grön teknologi, ekologisk produktion och systematiskt miljöarbete skapar förutsättningar för ett hållbart samhälle.

Jämtlands län är år 2030 ledande i landet inom miljöteknologi och ekologisk produktion samt är oberoende av fossil energi inom markbundna vägtransporter. Länets invånare bidrar genom ett aktivt energi- och klimatengagemang i samhällsfrågor och genom medvetna konsumtionsval.

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Strategisk samverkan inom miljöteknikområdet

Strategisk samverkan mellan forskning, företag och offentlig sektor är nödvändig, exempelvis för att ta tillvara affärsmöjligheter kring kommande vindkraftutbyggnad – och samtidigt lyfta frågan om miljöhänsyn. På samma strategiska sätt ska energi- och miljöteknikområdet stärkas. Här finns en potential i befintliga och blivande företag som producerar energi med skogsråvara och annat organiskt material som bas. Fler företag bör utvecklas inom miljötekniksektorn.

Begränsad klimatpåverkan och energiomställning

Länet är i stort sett fossilbränslefritt redan idag bortsett från transportsektorn. Vattenkraften är utbyggd och producerar en ansenlig del av Sveriges el där reinvesteringar för ökad säkerhet, effektivisering och biologisk mångfald kommer att vara betydande de närmsta åren. Länet har också en stor potential i en växande vindkraftsproduktion med planer på omfattande utbyggnad, ca 800-1000 nya verk, fram till 2020. Länets stora bioenergiresurser är betydelsefulla för fortsatt utveckling av förnybara bränslen. En koppling mellan produktion av förnybar energi och resurser för regional utveckling bedöms påverka acceptansen och påskynda utvecklingen.

Förnybar energi

Jämtlands län har förutsättningar att öka sin export av förnybar energi. Förutsatt att denna energi ersätter energi som produceras av fossila bränslen, kan den förnybara energi som produceras i länet ge ett avsevärt bidrag till minskad klimatpåverkan. Det kan både handla om att utvinna biobränsle från skog och, i viss mån, jordbruket och att utvinna biogas från både jordbruk, avfall och avlopp. Även solenergi, genererande såväl värme som el, har en tillväxtpotential i länet och bör inkluderas i såväl nyproduktion som renoveringar i gynnsamma lägen. Brytning och eldning av energitorv i Jämtlands län bör fasas ut till 2030. En fortsatt utveckling och spridning av kraftvärme från biobränslen ska också understödjas.

I länet finns stora områden med bra förutsättningar för utbyggnad av vindkraft. Detta måste dock ske med hänsyn till det regionala miljömålet ”Storslagen fjällmiljö” som betonar en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. En storskalig utbyggnad av vindkraft ska därför inte ske i länets fjällområden eller i andra områden som idag upplevs som orörda och som bedöms ha ett särskilt värde för turistisk utveckling på grund av sin vildmarkskaraktär. Lokalisering av vindkraft ska ske i områden där påverkan på landskapsbilden är begränsad. Även utanför fjällområdena ska rennäringen respekteras som övriga näringar.

Jämtland/Härjedalen- ett fossilbränslefritt län

Utsläppen av koldioxid i Jämtlands län är 2013 av samma storleksordning som för övriga län i Sverige per person. De största utsläppen av koldioxid i länet kommer från transportsektorn. För att minska utsläppen från transportsektorn behövs insatser inom flera områden såsom en utvecklad samhällsplanering, ökat kollektivt resande, övergång till förnybara bränslen etcetera. Målet är ett fossilbränslefritt län.

REMISSUPPLAGA

Energiomställning för tillväxt

Stora krav kommer att ställas på utveckling av ny teknik, produkter och tjänster inom områdena förnyelsebar energi och energieffektivisering. Företag och organisationer i Jämtlands län ska svara upp mot dessa krav och ta vara på de möjligheter till ökad sysselsättning inom länet som kan skapas. En potential för fortsatt energieffektivisering finns inom såväl bostäder, lokaler som näringsliv.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLA

PRIORITERING: HÅLLBAR TILLVÄXT

BESÖKSNÄRING OCH ATTRAKTIVITET

MÅLBILD

Jämtlands län är en ledande Europadestination inom naturbaserade upplevelser. Besöksnäringen uppfyller hållbarhetskriterier och är en växande basindustri som genererar många arbetstillfällen i kompletterande näringar. Kultur och kreativa näringar är drivkrafter för såväl individens som samhällets utveckling och är dessutom en viktig del i besöksnäringens tillväxt. Länet upplevs som en öppen plats där män och kvinnor i alla åldrar kan leva och utvecklas och dit många gärna återvänder. Jämtlands län lockar därför många inflyttare. Förutom tillgången till en ren och vacker natur, attraktiva bostadsmiljöer och närheten till fjällvärlden är goda kommunikationer, god offentlig och kommersiell service samt en livaktig och framgångsrik ideell sektor viktiga beståndsdelar i länets attraktionskraft. Att länet saknar – och har saknat – tyngre industrietableringar har inneburit att markkontaminationen generellt sett är låg i länet.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Besöksnäring är en tillväxtmotor med hållbarhet som signum
- Fler personer besöker och bosätter sig i länet
- Europaledande på naturbaserade upplevelser
- Fler personer är aktiva och skapande i kulturlivet, särskilt barn och unga
- Den ideella sektorn har stärkt sin roll i kulturlivet

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Besöks- och bemötandenäringarna och den ideella sektorn samverkar med målet att bredda utbudet, öka tillgänglighet och lönsamhet.

Destinationerna och turistföretagen har utvecklat sina produkter, samarbetet med researrangörer har stärkts så att regionen har blivit ett alltmer attraktivt resmål, dit fler utländska gäster har hittat såväl på sommaren som vintertid.

Kultur och skapande prioriteras och bidrar till social sammanhållning och en konkurrenskraftig regional identitet samt attraktionskraft.

Länet har utvecklat metoder för att integrera kultur, kulturarv och kreativitet som självklara framgångsfaktorer i samhällsplaneringen för social och ekonomisk tillväxt. I samverkan med kommuner och den ideella sektorn har den kulturella infrastrukturen stärkts och ökat invånarnas tillgänglighet till kultur.

Gastronomi i Jämtlands län knyter besöksnäring och attraktionskraft till lantbrukets värdekedjor.

Jämtlands län är rikt på naturresurser. De är både basresurser för produkter av hög kvalitet och en stark attraktionsfaktor för inflyttning och turism. I ett hållbarhetsperspektiv, med en utbyggd upplevelseindustri och spetskompetens inom mathantverk och småskalig livsmedelsproduktion, finns goda förutsättningar för att utveckla en gastronomisk profil där regionen är ledande ifråga om entreprenörskap, kreativitet och äkthet som varumärke för regionen.

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Besöksnäring som tillväxtmotor

Regionen har hög attraktionskraft med många attraktiva natur- och kulturmiljöer som viktiga delar både i en boendemiljö och i en turistisk miljö. Regionen förknippas med natur, ren och oförstörd miljö tillsammans med aktiviteter och evenemang under vintern. Regionen ses också som gästvänlig och präglad av en sund och aktiv livsstil. Stora tävlingar kopplat till skidåkning i allmänhet och utförsåkning i synnerhet får ett stort genomslag.

Besöksnäringen växer året runt. Förutsättningar för att skapa fortsatt tillväxt är en attraktiv och god livsmiljö, en fungerande samhällsservice och arbetsmarknad samt ett differentierat näringsliv. I Jämtland/Härjedalen har besöksnäringen i flera decennier haft en roll som tillväxtmotor, den är sedan länge en basnäring i regionen och dess betydelse är helt avgörande för flera av våra destinationers och orters överlevnad. Den har stor betydelse för utvecklingen av andra näringar såsom bygg, transport, livsmedel inkl. lokalt mathantverk, service och tjänster. Regionen har förutsättningar att bli en ledande out-door-region både som besöksmål och som FoU-centrum.

Prioriterade insatser bör också göras för att utveckla besöksnäringen utöver de stora befintliga turistdestinationerna i fjällen/staden. Ett område under tillväxt är längdskidåkning vilket ofta är kopplat till utförsåkningsdestinationerna där dessa kan förstärka varandra genom ett konsekvent arbete med attraktivitetsfaktorer. Utvecklingsarbetet inom besöksnäringen bör utgå från befintliga strategier på destinations-, regional- och nationell nivå och i hög grad inriktas mot finansieringsfrågor som möjliggör genomförande av de insatser som olika strategidokument beskriver. Vidare behövs insatser för paketering och marknadsföring av starka reseanledningar samt insatser för ökad turism från utländska marknader.

Det nationella exportvärdet för turismen, mätt som utländska besökares konsumtion i Sverige, var 2011 45 procent mer än järn- och stålexporten och mer än dubbelt så mycket som värdet av den svenska personbilsexporten. Turismen i Jämtlands län är en viktig del av de nationella siffrorna.

Internationell konkurrenskraft ger attraktionskraft

Besöksnäringarnas internationella position har också kraftfullt förstärkts av lyckade genomföranden av stora evenemang, världsmästerskap och världscuper inom såväl skidsporter som andra vinterbaserade stora mästerskap. En fortsatt hållbar utveckling av denna näring är en stor möjlighet och det är angeläget att detta görs så att det får så positiva effekter som möjligt på övrigt näringsliv och på samhället i stort.

Landsbygdens attraktion

Landsbygden i Jämtlands län är attraktiv som boendemiljö för många. Särskilt attraktiva är landsbygdsmiljöer inom rimliga pendlingsavstånd från Östersund eller andra orter med arbeten och grundläggande service. Möjligheter till byggande i attraktiva lägen ska ske med hänsyn till viktiga natur- och kulturvärden och kan på så sätt ytterligare bidra till att öka inflyttningen på landsbygden. Ny bebyggelse bör styras till befintliga tätorter och byar med grundläggande service och möjligheter till kollektivtrafik. Med en bra vägstandard, goda kommunikationer och ett högt användande av IT kan också mer perifert liggande områden få en ökad attraktionskraft.

REMISSUPPLAGA

Biologisk mångfald som attraktion och skyldighet

Den internationella konventionen om biologisk mångfald sätter i vissa sammanhang gränser för nyttjandet av naturresurserna, främst gäller detta våtmarker, skogs- och vattenmiljöer men kan även i vissa sammanhang påverka möjligheten för etableringar för energiproduktion eller för besöksnäringens nyttjande av områden. Samtidigt skapar en rik biologisk mångfald reseanledningar och attraktion. Kortsiktiga ambitioner gällande exploateringar måste därför vägas mot de långsiktiga möjligheterna för annan typ av upplevelser och arbetstillfällen.

Stärkt kreativ sektor

Regionens rika kulturliv pekar ut goda möjligheter att utveckla företagandet inom kulturella och kreativa näringar och Östersund har av Unesco blivit utsedd som medlem i Creative Cities Network inom området gastronomi. Utnämningen har skett med en medvetenhet om den starka interaktionen med landsbygden och dess näringar. Länet har utifrån sin attraktionskraft bra förutsättningar att arrangera större internationella evenemang och konferenser. Den kreativa sektorn har god potential till hållbar samhällsutveckling – både när det gäller social och ekonomisk tillväxt. Sektorn skapar egna värden och fungerar som värdeskapare för andra branscher.

Den globala efterfrågan på varumärket Jämtlands län – och Åre – med flera destinationer, kopplas till den kreativa sektorn. Att utveckla kommunikation, plattformar, tjänster och upplevelser som bidar till ökad internationell konkurrens för regionens besöks- och turismnäring är därför centralt.

Fler invånare är aktiva och skapande i kulturlivet, där särskilda insatser görs för barn och unga utifrån deras intressen. Genom kulturell variation och förnyelse i kulturlivet skapas attraktiva värden för både invånare, besökare och företag.

Regionens restauranger har alltmer tagit tillvara de lokalt producerade råvarorna och därigenom skapat en lokal mattradition vilket innebär att länet kan erbjuda en av landets bästa måltidupplevelser.

Sydsamisk kultur – en motor i utveckling

Den sydsamiska kulturen och rennäringen finns representerad i länet och har stor utvecklingspotential inte minst turistiskt. Denna enda av Europas urbefolkning är en viktig del av länets kulturarv. Samernas kultur- och näringsliv bör därför ses som en viktig del av länets historia och utveckling. Samernas språk, kultur, näring och handelsrutiner är en naturlig och nödvändig del av det gränsöverskridande samarbetet. Satsningar i länet ska synliggöra sydsamisk kultur, språk, näring, kompetens och samhälle och där Gaaltije utgör ett nav och ett regionalt center.

Stöd till entreprenörer och egenanställda

Vidare behövs insatser för paketering och marknadsföring av starka reseanledningar samt insatser för ökad turism från utländska marknader.

Inom besöksnäringen, likväl som den kreativa sektorn – med många och framgångrika mathantverkare – finns många egenanställda. Regionen ligger väl över rikssnittet när det gäller företagsetableringar i termer av egenanställda. Att uppmuntra till fortsatt entreprenörskap i

REMISSUPPLAGA

sektorn kräver också innovativa verksamhetsstödjande bolagsstrukturer och ett nytänkande när det gäller affärsmannaskap och företagskunskap.

Attraktivt kultur- och idrottsutbud

Ett mångkulturellt och vidsynt samhälle är en tillgång. Positiva attityder till mångfald ger ökad livskvalitet, men också förutsättningar för entreprenörskap, nyföretagande och ekonomisk tillväxt. Stimulansen av tradition och arv balanseras med satsningar på nutida uttryck, eget skapande, omvärldsorientering och förnyelse. Ett rikt och varierat kultur- och fritidsutbud ökar kommunernas förmåga att dra till sig människor och därmed företag från omvärlden.

Målet är en ökad livskvalitet och goda förutsättningar till entreprenörskap, nyföretagande och ekonomisk tillväxt.

En attraktiv stadsmiljö

Östersund är den enda staden i Jämtlands län och fungerar i många avseenden som motor för utvecklingen i andra delar av länet. Ett aktivt arbete ska bedrivas för att bevara och utveckla Östersunds charm och kvaliteter som småstad, samtidigt som staden utvecklas till ett modernt centra för kunskaps- och tjänstesektorn med en storstads utbud av service och kultur i vid bemärkelse. Ett bibehållande av en tät stadsstruktur med möjligheter att gå, cykla eller åka kollektivt ska eftersträvas. Ny bebyggelse ska koncentreras till lägen som har god tillgång till gång- och cykelvägar samt kollektivtrafik.

Samordnad översiktsplanering för levande landsbygd

I kommunernas översiktsplanering ska aktiviteter för en levande landsbygd ingå. I översiktsplanarbetet hos kommunerna och i ”fördjupningar” i olika delar ska alltid landsbygdens invånare, organisationer och företag ges goda möjligheter att medverka. Den regionala nivån ska bidra med ett utvecklat planeringsunderlag och stödja kommunernas arbete. Planerna ska ta vara på landsbygdens resurser för att stimulera det lokala näringslivet samt möjliggöra en inflyttning till länets tätorter och landsbygd. Översiktsplanerna ska ge underlag för en lokal anpassning av skyddet för nationella intressen, såsom till exempel strandskyddets tillämpning inom ramen för LIS. Vidare måste arbetet med att säkra god ekologisk status för vattenmiljöerna i länet vara prioriterat. Översiktsplanerna ska också åskådliggöra attraktiva natur- och kulturmiljöer och visa hur de både kan skyddas och nyttjas på ett långsiktigt uthålligt sätt.

Ny bebyggelse på landsbygden ska lokaliseras som komplement i befintliga byar för att motverka en utspridning av bebyggelsen och minska konfliktytorna mot jordbruket och bidra till underlag för kollektivtrafik. Vid annan landsbygdslokalisering bör det offentliga åtagandets räckvidd kunna begränsas.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLAGA

PRIORITERING:TILLVÄXT FÖR ALLA

INFRASTRUKTUR OCH SAMHÄLLSSERVICE

MÅLBILD

Modern infrastruktur och bra kommunikationer av alla slag överbryggar de långa avstånden och att Jämtlands län ligger långt från de stora marknaderna. Jämtlands län är lätt att nå för besökare, har bra transportmöjligheter för företagens behov och goda möjligheter till pendling till arbete och studier för män och kvinnor i alla åldrar.

En högt nyttjande av modern IT-infrastruktur underlättar företagande och boende också i länets perifera delar. Kommunikationslösningarna är utformade för att ge bästa utfall vad gäller miljö, tillgänglighet, jämställdhet och trygghet.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Förbättrade kommunikationer överbryggar de långa avstånden
- Fler cykel- och gångvägar gagnar miljö och trafiksäkerhet
- Bredbandsnät med hög kapacitet når hela länet
- En god service kan erbjudas alla invånare

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Jämtlands län utvecklar näringsliv, arbetsmarknad, och besöksnäring genom att påvisa länets beroende av en ändamålsenlig infrastruktur i nationella prioriteringar inom området.

Funktionella stråk, näringslivsvägar och servicestråk prioriteras i investeringsplaner och trafikförsörjningsprogram. Regional persontrafik på tåg prioriteras före vägbunden trafik utefter mittbanestråket. En strategisk fråga är att upprätthålla och utveckla snabba och goda förbindelser interregionalt och internationellt,

En ökad globalisering med växande internationell handel ställer krav på effektiva långväga transporter med smidig tullklarering och kontakt med internationella hamnar och flygnoder

Kostnadseffektiva transporter, ändamålsenliga terminaler och enkel tullklarering behövs för att understödja konkurrenskraften i internationell handel. Förbättringar av såväl Mittbanan/Meråkerbanan som E14 ska göras för att förbättra transportmöjligheterna längs axeln Sundsvall - Östersund - Trondheim.

Tillgång till bredband prioriteras eftersom det ger tillgång till samhällsservice, utbildning på alla nivåer och påverkar bosättningsval samt är en förutsättning för företagande och delaktighet i innovationsprocesser.

Ett väl utbyggt bredbandsnät ger förutsättningar för näringslivsutveckling, samhällsservice, utbildning på alla nivåer och påverkar bosättningsval samt är en förutsättning för företagande och delaktighet i innovationsprocesser. Samordnings och övergripande finansieringsfrågor hanteras regionalt

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Snabba pålitliga tågförbindelser

Dagliga tågförbindelser ska utvecklas mellan Jämtlands län och södra Sverige med restider under 4,5 timmar Östersund – Stockholm dagtid. Därutöver ska nattåg finnas med tider anpassade till behovet av nattsömn och möjligheten att vara framme i Stockholm/Göteborg/Malmö respektive Östersund till arbetstid. Pålitligheten i förhållande till tidtabell ska vara hög.

Fortsatta satsningar ska också göras på tågtrafiken längs axeln Trondheim - Östersund - Sundsvall, både vad gäller turtäthet och restider som medger daglig pendling. Förstärkning och elektrifiering av Meråkerbanan är angelägen för att stora godsmängder ska kunna föras över på järnväg och att norska hamnar i Trondheimsregionen ska kunna användas i större omfattning. Dagliga snabba tågförbindelser mellan Östersund och Umeå ska utredas.

En utbyggd trafik längs axeln bidrar till ökat samarbete mellan Mittuniversitetet och Universitetet i Trondheim, NTNU, och mellan sjukvården i Sundsvall, Östersund och Trondheim. Också förstärkningar av Inlandsbanan ska ske för att långväga transporter ska kunna föras över från lastbil till järnväg.

Bra flygförbindelser

Trots att restiderna med tåg mellan Stockholm och Jämtlands län ska minskas har flyget en viktig roll för att ge resmöjligheter mellan Östersund och Stockholm över dagen samt för besöksnäringen. Flyget till Stockholm ger också möjlighet att snabbt och enkelt nå andra destinationer i och utanför landet. Ett bra utbud av turer anpassade till behoven ska finnas. Konkurrens mellan olika flygbolag ska uppmuntras.

Dagliga flygförbindelser till rimliga priser skall finnas mellan Östersund och Umeå/Luleå.

Från Härjedalen, där avstånden till både tåg och flygplatsen på Frösön är långa, ska det finnas dagliga flygförbindelser till Stockholm som är anpassade till resenärernas behov.

Också flygplatserna i Vaernes, Röros, Sveg och Vilhelmina har viktiga roller för besöksnäringen i länet.

Väl utbyggd busstrafik

Busstrafik i länet ska ge goda möjligheter till daglig pendling till arbete och studier i en stor del av länet. I övriga delar av länet ska också möjligheter finnas till dagliga resor till kommersiell och offentlig service i både respektive kommunhuvudort och Östersund. Kollektivtrafiken ska vara tillgänglig och attraktiv för alla grupper i samhället. Speciellt ungdomars behov ska beaktas.

Interregional busstrafik ska komplettera flyg- och tågförbindelser där underlaget för dessa inte medger tillräcklig turtäthet. Busstrafiken på dessa sträckor skapar också billigare alternativ för resenären. Interregional/internationell busstrafik ska också finnas mot Nordli och Röros.

Kollektivtrafikens andel av resandet efter viktiga pendlingsstråk ska öka på bekostnad av biltrafiken för att minska miljöbelastningen i samband med resor. Alternativa förnybara

REMISSUPPLAGA

bränslen ska successivt införas i bussflottan, med målsättningen att hela bussflottan ska vara fossilbränslefri år 2025.

Bra standard på våra vägar

Vägarna i och till länet ska hålla hög standard vad gäller framkomlighet och trafiksäkerhet. De nationella stamvägarna E 14 och E 45 ska förbättras så att de genomgående möjliggör korta restider med hög säkerhet.

Länsvägnätet ska ha en bra standard året om, innebärande hög framkomlighet och god säkerhet, även under tjällossningsperioder. Länsvägarna ska också ha en sådan standard att de medger bekväma och säkra resor för boende och besökare, även till länets små och perifera orter.

Satsningar på det statliga vägnätet ska i första hand ske där de påtagligt kan förbättra förutsättningarna för arbetspendling, turism och näringslivets transporter.

Väl utbyggda distributionssystem för fossilfria fordonsbränslen ska finnas i alla delar av länet.

Hög trafiksäkerhet och mer cykel- och gångbanor

Inga personer ska dö eller skadas svårt i trafiken i vårt län, nollvisionen är vårt mål.

Därför måste både trafikmiljön och trafikanternas beteenden förbättras påtagligt. När det gäller trafikmiljön ska satsningar göras på bland annat gång- och cykelbanor, planfria korsningar, mitträcken och en god vinterväghållning. När det gäller trafikanternas beteenden ska stora insatser göras vad gäller hastighetsanpassning, trafiknykterhet och användande av skyddsutrustning.

Fler gång- och cykelbanor i länet ska bidra till ökad trafiksäkerhet och minskat bilåkande på korta avstånd, med positiva effekter för miljön och folkhälsan.

Bra förutsättningar för godstransporter

Bra vägar, järnvägar och ändamålsenliga terminaler behövs för att minska transportkostnaderna och öka näringslivets konkurrenskraft. Satsningar på en väl utbyggd IT-infrastruktur medför att logistik och tullhantering kan skötas med ett minimum av transportstopp.

Förbättringar av såväl Mittbanan/Meråkerbanan som E14 ska göras för att förbättra transportmöjligheterna längs axeln Sundsvall - Östersund - Trondheim. Då kan de norska hamnarna användas i större utsträckning, och avlastningen av det hårt belastade nord-sydliga transportstråket minskar miljöpåverkan från godstransporter.

Genom förbättring av järnvägsnätet och etablerandet av en kombiterminal i Östersundsområdet ska en stor del långväga godstransporter föras över från landsväg till järnväg med positiva effekter på miljön.

Väl utbyggd IT-struktur och mobiltelefontäckning i hela länet

I länets alla samhällen och byar ska åtkomst till bredband finnas i någon form senast år 2020. Minst 90 % av alla hushåll och företag ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s år

REMISSUPPLAGA

2020. Redan år 2015 bör 40 % av hushållen och företagen ha tillgång till bredband med den hastigheten. Tillgång till bredband är viktigt, men lika viktigt är målet att en övervägande del av hushållen och företagen ska införliva användningen av bredband i det dagliga livet.

Olägenheterna med långa avstånd till arbete, studier och service ska minska genom ett högt nyttjande av IT i länet.

Mobiltelefoni ska fungera i alla delar av länet, inte bara de bebyggda delarna. God mobiltelefonitäckning även i skogs- och fjällområden är viktigt för skogsnäringen, rennäringen och turistnäringen. En god täckning i alla delar av länet är också viktigt av säkerhets- och trygghetsskäl.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPP

PRIORITERING:TILLVÄXT FÖR ALLA

SOCIALT INKLUDERANDE OCH ETT SUNT LIV

MÅLBILD

Hela befolkningen i länet har samma villkor för hälsa och välbefinnande och länets ohälsotal ligger lägre än den nationella nivån. Den sociala välfärden är jämlik och jämställd och oberoende av var i länet brukaren bor. Genom samverkansavtal med universitetssjukhus erbjuds länsinvånarna högkvalificerad vård i den mån länet själv inte har kapacitet. Den trygghet som invånarna upplever i länet är samtidigt en inflyttningsanledning för nya medborgare. Länets goda förutsättningar för en aktiv fritid tillsammans med ett aktivt arbete för goda vanor hos unga gör att Jämtland förknippas med ett sunt liv.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Hälsa på lika villkor för hela befolkningen
- I Jämtlands län har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga
- Jämtlands län upplevs som landets tryggaste län
- En väl fungerade jämlik och jämställd social välfärd
- Hälso- och sjukvården erbjuder länsinvånarna högkvalificerad vård

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

Ett utvecklingsarbete genomförs enligt länets gemensamma folkhälsopolicy som fokuserar på att förstärka en positiv utveckling av länets strukturella livsvillkor som stödjer en positiv individuell livsstil.

Jämtlands läns är inkluderande – det vill säga att samhällets funktioner är för alla – oavsett genus, ålder, nationalitet, religion, sexuell läggning, etnicitet, funktionsnedsättning och socioekonomisk situation. I länet råder en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Goda uppväxtvillkor och levnadsvanor har bidragit till en friskare befolkning. Var och ens egenansvar för sin hälsa bör betonas.

Grupper med svag konkurrenskraft på arbetsmarknaden skall ges möjlighet till utveckling för förbättrad anställbarhet så att den sociala sammanhållningen stärks.

Ett gott värdskap och välkomnande attityder präglar länet och bidrar till attraktivitet, jämställdhet, mångfald och en god integration. Språk- och samhällsintroduktion är väl integrerade delar i etableringen på arbetsmarknaden för nyanlända.

Riktade åtgärder planeras för att öka personlig kompetens och anställbarhet hos personer som riskerar att förlora arbetet, samt för att öka konkurrenskraften hos näringslivet vid efterfrågesvängningar

Utbildningssystemet har tillsammans med näringslivet utvecklat utbildningar och kompetensutveckling som ger arbetstagare i alla åldrar möjligheter till karriärbyten inom ramen för det livslånga lärandet. Vid efterfrågesvängningar och lågkonjunkturer används t ex socialfonden för kompetenshöjning hos den personal som annars skulle ha blivit permitterad/uppsagd.

REMISSUPPLAGA

DELMÅL OCH INSATSER

Förbättrad anställbarhet

För att klara arbetskraftsförsörjningen och för att ge människor ett gott och bra liv är det angeläget att länets arbetsliv präglas av goda arbetsmiljöer med låga sjuktal. Förändringar krävs i såväl attityder som arbetsmiljö för att förhindra fortsatt utslagning. Länet skall verka för att få tillbaka såväl sjukskrivna, arbetslösa som personer med aktivitetsstöd till nya eller befintliga jobb samt till företagande. En god samverkan mellan arbetsgivare, Försäkringskassa och Arbetsförmedling är angelägen.

Nya system för arbetsgivarsamverkan kan prövas för att underlätta för människor att kunna få heltids- och helårsarbeten i hela länet. I den grupp som nu går i pension finns stora resurser i form av erfarenhet och kompetens, samtidigt som hälsan ofta är god högt upp i åldern. Insatser behövs och nya anställningsformer kan prövas för att stimulera människor till arbete högre upp i åldern.

Stärk social sammanhållning

Länet ska ha en integrationsstrategi som belyser hur vi kan få en ökad invandring och bra integration. En gynnsam utveckling och tillväxt i länet behöver ta tillvara all kompetens och främja alla invandrares möjligheter till sysselsättning antingen som anställda eller som företagare. Det är angeläget att skapa nätverk och mötesplatser mellan arbetstagare och arbetsgivare inom såväl näringslivet som offentlig sektor för att skapa en god integration i samhället och arbetslivet samt vid behov, bra förutsättningar för god språkinlärning.

God hälsa och välbefinnande

Särskild uppmärksamhet måste riktas mot kultur, idrott och hälsa som ger goda förutsättningar för barn och ungdomars lärande, positiva utveckling och växt, något som med fördel kan ske i samverkan med olika intressenter utanför skolan.

Den goda miljön och attraktiva omgivningar ger goda förutsättningar för både hälsa och välbefinnande. Arbetslivet ska kunna hantera förändring och utveckling och, genom engagerade, delaktiga och kunniga medarbetare, bidra till hållbar hälsa och tillväxt i länet. En väl fungerande arbetsmarknad bidrar också till låga sjuktal. De nuvarande höga sjuktalen i länet måste minska kraftigt.

Folkhälsoperspektivet bör beaktas i översiktsplanarbetet hos kommunerna och i fördjupningar i olika delar ska alltid invånare, organisationer och företag i landsbygden ges goda möjligheter att medverka.

Målet är att Jämtlands län år 2030 ska ha bland de lägsta sjuktalen i landet.

Väl fungerande vård och omsorg

En väl fungerande vård och omsorg är en förutsättning för annan utveckling. Den vård och omsorg som bedrivs i länet ska bidra till bilden av det goda livet i Jämtlands län där alla får den vård och omsorg som behövs i livets olika skeden.

Inom vissa områden bör spetsverksamhet utvecklas som gör länet synligt både i övriga landet och utomlands. Ett aktivt arbete ska ske för att utveckla och använda telemedicin i länet.

REMISSUPPLAGA

Vård och omsorgssektorn utgör både nu och i framtiden en stor del av arbetsmarknaden. Nya verksamhetsformer bör understödjas för att bidra till ökad sysselsättning, genom att olika former av vård också kan säljas till andra delar av landet.

Pensionsavgångarna inom offentlig sektor och inom vården är mycket stora under denna strategis verksamhetstid. Inom dessa yrkesgrupper finns ofta en stark regional prägel, särskilt i glesbygd, vilket kan förstärka utmaningen för de kommuner som redan beräknas få en markerat försämrad försörjningskvot.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLA

PRIORITERING:TILLVÄXT FÖR ALLA

DEMOGRAFISKA MÖJLIGHETER

MÅLBILD

I Jämtlands län finns det gott om utrymme och stora möjligheter vilket lockat en inflyttad befolkning som också har föryngrat länet och gjort det mångkulturellt. Det är lätt att flytta till länet eftersom mottagandet är professionellt organiserat och ett framgångsrikt matchningsarbete ger en öppen och transparent arbetsmarknad. Den åldrande befolkningen är respekterad och uppskattad för sin erfarenhet och kompetens.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2030

- Andelen utomnordiskt födda är detsamma som riksgenomsnittet
- Länet tillhör de mest attraktiva i landet för unga kvinnor
- Det är attraktivt för unga vuxna att bosätta sig i länet.
- Bra och välutvecklat mottagande av alla nya länsinnevånare
- Att åldras i Jämtlands län innebär möjligheter för individ och samhälle

ÖVERGRIPANDE INSATSOMRÅDEN

En ökad utomnordisk inflyttning skapar rik mångkultur, öppnar våra sinnen och ger länet global good-will

Andelen utrikes födda i länet är 2012 hälften mot riket. Ut- och inflyttning mellan de nordiska länderna har skett under lång tid beroende på arbetsmarknadens möjligheter. Större utomnordisk inflyttning är önskvärd och kan hjälpa länet att klara arbetskraftsförsörjningen inför stora pensionsavgångar. Samtidigt berikar det vårt län med mångkulturell renässans och ger oss nya kontakter mot världen.

Våra attityder mot det som är främmande och annorlunda ska kännetecknas av nyfikenhet och välkomnande.

Hela länet ska vara ett attraktivt alternativ för unga människors bosättningsval

Ungdomsåren i Jämtlands län ska upplevas så positiva och utvecklande så att de som lämnar länet för utbildning, eller andra skäl, senare söker sig tillbaka för arbete och bosättning. Unga människor från övriga Sverige och världen ser länet som möjligheternas län.

Länets jämställdhetsarbete är uppmärksammat och nationellt ledande så att unga kvinnor finner stor attraktion till länet som boendeval.

Stanna kvar och flytta hit/hem

Jämtlands län upplevs som en öppen plats där män och kvinnor i alla åldrar kan leva och utvecklas och dit många gärna återvänder. Jämtlands län lockar därför många inflyttare. Länet har en välkänd mottagarservice för potentiella inflyttare av alla kategorier.

REMISSUPPLAGA

Även äldre som lämnat den ordinarie arbetsmarknaden ser Jämtlands län som ett utvecklande boendeval där personens inneboende erfarenhet och kompetens är en tillgång i samhället.

DELMÅL OCH INSATSER

Först och sist i nationell statistik

Den demografiska utvecklingen beskrivs ofta som en dyster framtid för stora delar av Sverige utanför de expansiva storstadsregionerna. Stockholm har växtvärk med en ansträngd boendesituation och en överbelastad kollektivtrafik. Av den prognosticerade svenska befolkningsökningen på cirka 1,8 miljoner människor mellan 2010 och 2050 tillförs enbart Stockholmsregionen drygt 1 miljon. Jämtlands län hade som mest 145 000 invånare 1955 för att idag vara ca 20 000 färre. Men länet har en del specifika egenheter i den nationella demografiska bilden.

Östersunds kommun ligger på tredje plats (efter Danderyd och Lidingö) när det gäller kvinnoöverskott men samtidigt ligger Bräcke kommun på näst sista plats (före Dorotea). Krokoms kommun ligger på 15 plats i riket (de 14 före är storstadsnära) när det gäller andel unga, 0 – 17 år och i översta toppen när det gäller 0 – 6 åringar. Åre kommun har Norrlands yngsta befolkning, undantaget studentstaden Umeå med ca 17 000 helårsstudenter. När det gäller s.k. demografisk sårbarhet ligger Östersund tillsammans med Umeå i en norrländsk särklass vad gäller stabilitet, där även Åre kommun ligger mycket väl till. Däremot uppvisar Bräcke, Ragunda och Strömsunds kommuner en mycket komplex situation (se karta sid XX).

Förutsättningarna är olika före länets kommuner. För att överbrygga dessa olikheter måste länet ha en samlad bild kring länets framtida arbetskraftsförsörjningsbehov och inflyttningsstrategier. En konkurrens inom länet gagnar ingen part.

Åldrandets möjligheter

Utmaningen med en åldrande befolkning behöver mötas genom nytänkande och samverkan mellan flera politikområden. Förebyggande hälsa är helt centralt och måste vara en livslång process. Den s.k. silverekonomin – pensionärer med god hälsa och bra ekonomi - är en stor tillgång som kan bidra mycket till tillväxt i ekonomin och samhällets fortsatta utveckling. Mycket gammalt tänkande kring åldrandet och kapaciteten hos denna befolkningsgrupp hindra utvecklingen av nya lösningar. Det finns ett stereotypt tänkande kring 65-årsålderns uppnående. Om länets försörjningskvot ska kunna hållas nere är det viktigt att arbetslivet erbjuder goda möjligheter, i attityder och villkor, för människor att arbeta längre efter eget val.

REMISSUTGÅNGA

Tonårstiden – livets trampolin

Att unga människor efter genomgången skola har en längtan att skaffa nya intryck från annan ort måste bejakas. Det utvecklar individen på flera plan. Viktigt är då att individerna i bagaget har med sig positiva intryck från uppväxten, att det som erbjuds i drömmarnas ort också kan upplevas – om än med regional/lokal prägel – på hemorten. På så sätt läggs grunden för en återkomst till länet efter utbildning, efter familjebildning, eller som arbetssökande.

Samtidigt som rörligheten bejakas måste möjligheterna vid Mittuniversitetet lyftas fram. En god relation i linjen skola – universitet – näringsliv kan lyfta fram möjligheterna som finns genom att stanna kvar i länet. I den relationen är det också stora möjligheter att växla in den stora andel studenter som aktivt sökt sig till länet från andra delar av Sverige eller världen. Många av dessa studenter har i sitt aktiva val efterfrågat just de konkurrensfördelar som länet kan erbjuda i form av närhet till friluftsliv och ett ”enklare liv”, vad gäller trängsel, boendemöjligheter och ett attraktivt klimat.

Unga kvinnor vs. unga män

Arbetsmarknaden i länet – liksom i hela landet – är starkt könssegregerad inom vissa sektorer. Att aktivt stimulera unga män att utbilda sig inom t.ex. vård- och omsorgssektorn är viktigt för ett jämställt arbete liksom att fler kvinnor bör söka sig t.ex. till den starkt manligt dominerande byggsektorn. Ett genomsyrande seriöst aktivt jämställdhetsarbete i länet skapar ett intresse för länet som boende och arbetsort. I 3/4 av relationer som bildas på annan ort än hemorten, där paret senare flyttar, väljer paret kvinnans uppväxtort till förmån för mannens om valet står mellan bådas hemorter. Det är mycket viktigt för Jämtland att unga kvinnor finner orter i länet attraktiva.

Samtidigt är det viktigt att unga män stimuleras och motiveras att söka vidareutbildning. Idag är det allt för få av dessa som säkrar sin konkurrenskraft inför en allt mer kompetenskrävande arbetsmarknad och de riskerar att hamna i utanförskap.

En ökad invandring berikar

Andelen utlandsfödda i länet tillhör de lägsta i landet. Det finns ingen anledning att det ska vara så. Under 2000-talet har flyttnettot för utlandsfödda varit närmare 5000 individer. Det måste säkerställas att bemötandet är välkomnande och nyfiket. 21% av de inflyttade (år 2011) hade medborgarskap i ett afrikanskt land och 5% från Norge, i övrigt finns ingen framträdande nationalitetsgrupp. För att klara arbetskraftsförsörjningen vid de kommande stora pensionsavgångarna behöver länet föra en aktiv process för att skapa intresse hos utlandsfödda att bosätta sig i Jämtlands län. I det ligger att aktivt motarbeta eventuellt negativa attityder mot inflyttning från andra länder och kulturer.

Enligt en studie från 2012 (Innovationsindex, Reglab) uppvisar Jämtland en låg förnyelseförmåga. En av grundförutsättningarna för studien är öppenhet, tolerans och mångfald av människor kopplade till andel utlandsfödda. För att länet ska kunna utveckla sin attraktion för boende och företagande är det viktigt att förnyelseförmågan är hög eftersom omvärlden är i så snabb och oförutsägbar förändring.

GENOMFÖRANDE

Skrivs efter remissomgång

REMISSUPPLAGA

MÅLKONFLIKTER

Den regionala utvecklingsstrategin *Jämtland/Härjedalen 2030 – innovation & attraktion* omfattar många olika politikområden. I en del fall uppstår konflikter mellan olika intressen. Grunden för att lösa dessa skall sökas under begreppet hållbar utveckling dvs att resursanvändningen skall avvägas så att bra utvecklingsvillkor skapas för män och kvinnor i länet utan att förstöra för framtida generationer.

EXPANSIV BESÖKSNÄRING vs. BIBEHÅLLNA HÖGA NATUR- OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

Intensiv turism kan skapa konflikter när det gäller riksintressen kring natur- och kulturvärden, förutsättningar för rennäringen etc.

FLYGBUREN BESÖKSNÄRING vs. BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN

Turism som innebär ökat resande med flyg ger ökad klimatpåverkan. Det blir viktigt med beredskap dels för grön skatteväxling, dels för att utveckla och stimulera alternativa snabba transportsätt med mindre miljöpåverkan.

REGIONFÖRSTORING MED ÖKAD BILPENDLING vs. BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN

Jämtlands län har hög energiförbrukning per capita där transporter och hushåll står för de större talen. Ökad pendling, framför allt med bil, måste beaktas ur ett miljöperspektiv.

KRAV på HÖGRE UTBILDNING HOS UNGA vs. STÖRRE UTFLYTTNING

Länets arbetsgivares behov av arbetskraft ställer allt mer krav på eftergymnasial utbildning. Allt detta kan inte ges i länet. En satsning på högre övergångsfrekvens till högre utbildning kan således medföra en utökad ”export” av ungdomar ut ur länet.

RATIONALISERING FÖR ÖKAD TILLVÄXT vs. FÄRRE SYSSELSATTA OCH MINSKANDE BEFOLKNING

Tillväxt utan sysselsättningsökning innebär att länet får ännu större problem med höga arbetslöshetstal och befolkningsminskning vilket innebär svårigheter i den offentliga ekonomin.

HÖG TILLVÄXT I VISSA ORTER vs. SVÅRIGHET ATT UPPRÄTTHÅLLA SERVICE I HELA LÄNET

Koncentration av verksamheter är positivt för länets tillväxt, men innebär samtidigt risk för ytterligare utglesning i andra områden och problem att tillhandahålla tillräcklig service, vård och omsorg.

REMISSUPPLAGA

FÖRENKLAD HÅLLBARHETSANALYS

Mycket förenklat och kortfattat görs följande bedömning av nyckelfrågor som kräver länets fokus i förhållande till begreppet smart, hållbar tillväxt för alla:

SMART (ekonomisk aspekt)

Ökad ekonomisk aktivitet i länet behövs för att skapa flera arbetstillfällen för att på så sätt skapa underlag för finansiering av grundläggande vård, skola och omsorg. Tillgången till investeringskapital/riskkapital liksom attraktivitet för entreprenörers etablering i länet är avgörande och en expanderande internationell marknad finns t ex inom miljöteknik där länet har goda förutsättningar att lyckas.

HÅLLBAR (ekologisk aspekt)

Ett förändrat klimat får stora ekonomiska effekter på den vinterbaserade besöksnäringen genom kortare säsong vilket är omöjligt att mota med enbart länets egna insatser. Förändrade förutsättningar även för skogs- och jordbruk. Länet måste som en del i det globala ansvarstagandet sänka utsläppen från transportarbetet på väg drastiskt genom övergång till förnybara drivmedel. Uppsikt måste hållas på utarmningen av biologisk mångfald samt yt- och grundvattenkvalitet.

FÖR ALLA (social aspekt)

De höga arbetslöshetstalen måste sänkas och arbetsmarknaden måste via kraftfullt integrations- och mångfaldsarbete öppnas för utomstående grupper. Höga ohälsotal är ett ytterligare problem för social hållbarhet.

Låg utbildningsnivå är ett annat problem på lång sikt som gör länets män och kvinnor mera utsatta i den allt snabbare förändringen av arbetsmarknaden. Att göra länet attraktivt för unga kvinnor är viktigt och det har stor påverkan på den ekonomiska hållbarhetsaspekten.

REMISSUPPLAGA

GENOMFÖRANDE, UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING

Strategin genomförs huvudsakligen genom ett antal handlingsprogram. En årlig plan skall fastställas över aktuella handlingsprogram. Dessa uppdateras vid olika intervall.

Strategin pekar mot år 2030 vilket ställer krav på att den följs upp och utvärderas kontinuerligt. Ansvaret för detta ligger på regionförbundet som har tilldelats ansvaret att driva regionala utvecklingsfrågor. Detta sker i huvudsak i enlighet med den fastlagda lärandeplanen (2011-09-12) som illustreras på nedanstående sätt:

REGIONFÖRBUNDET JÄMTLANDS LÄN

– MÖJLIGGÖR UTVECKLING OCH SKAPAR ATTRAKTIONSKRAFT

Regionförbundet Jämtlands län
Besöksadress: Rådhusgatan 72
Postadress: Box 3123, 831 03 Östersund
Telefon: 063-14 64 00
E-post: registrator@regionjamtland.se
Webb: www.regionjamtland.se

Regionförbundet
Jämtlands län

Fugelsta 2013-06-19

Angående remissupplagan för Regional UtvecklingsStrategi (RUS) 2014 – 2030:

På sidan 18 står det att läsa att Jämtlands län, tillsammans med Norrbotten har landets högsta ohälsotal, vilket är mycket oroande. Jag tror det behövs mycket större krafttag med det enligt vad jag beskriver nedan.

På sidan 21 sista stycket står det "Oavsett ålder, kön och etnicitet.." Till min förvåning har man helt missat funktionsnedsättning i stycket om jämställdhet, integration och mångfald. Här måste jag säga att jag starkt ifrågasätter och funderar över hur man tänker, när man inte har med funktionsnedsättning i texten???

Fortsättningen på nästa sida talar om att vi ska arbeta för förändrade attityder och beteenden, aktivt arbete för ökad jämlikhet mellan alla grupper och att målet är att alla människor är delaktiga i samhälls-utvecklingen, på lika villkor. Trots den texten har man som sagt ändå helt missat funktionsnedsatta människors rättigheter, funktionsnedsatta människors kvalifikationer som idag inte tas tillvara på arbetsmarknaden.

På sidan 26, andra stycket, står att även ideell sektor är betydelsefull. Den texten skulle jag vilja var utvecklad så det förtydligas ännu mer vad som menas. I exemplet tar man endast upp idrottsrörelser. Det finns betydligt många fler ideella organisationer som gör ett mycket betydelsefullt arbete. I sista stycket står det bland annat att företagsamhet är en kompetens som behövs bl.a. inom föreningslivet och i personers egna liv. Detta tror jag är MYCKET viktigt att fundera på och verkligen satsa på! När det gäller personer med funktionsnedsättning, psykisk ohälsa osv så är man ofta bakbunden av dagens regler och normer för hur man ska rehabilitera sig, så det som ger energi får man ofta inte göra eller tvingas göra helt ideellt och det som tar energi är det som man måste göra. Detta skapar ännu större ohälsotal och skapar även längre sjukskrivningsperioder.

Vad gäller stycket om Kompetens och kunskapsutveckling på sidan 28 och 29 saknas det satsningar på funktionsnedsatta. Som jag beskriver här ovan behövs det krafttag för att ta tillvara deras kompetens och få ut dem på arbetsmarknaden, med adekvata sysselsättningar. Idag är det typ städjobb som finns att få, vilket är mycket nedlåtande och definitivt inte tar tillvara kompetens. Anser dessutom att livserfarenhet ska värderas mycket högre än det gör i dagens läge. Det är jätteviktigt med utbildning, absolut, men den livserfarenhet och kunskap vi funktionsnedsatta besitter bör tas tillvara!!!

Sista stycket på sidan 30 är mycket bra, anser att samma text även ska gälla för funktionsnedsatta.

På sidan 38 saknar jag text om tillgänglighet!

På sidan 43 där det handlar om socialt inkluderande och ett sunt liv har man tagit med "grupper med svag konkurrenskraft" och att de ska ges möjlighet till utveckling för förbättrad anställbarhet, vilket är bra tänkt. Men med tanke på att det inte överhuvudtaget står något om funktionsnedsatta i avsnittet som handlar om arbete och utbildning anser jag det stigmatiserande att det endast finns med här och att man som sagt inte ser på gruppen som personer med kompetens och kvalifikationer som ska tas tillvara.

För mig är det "som vanligt" mycket fina ord, men få konkreta saker och saker som säkerställer att handlingsplanen faktiskt används och genomförs som det är tänkt.

Med vänliga hälsningar *Marina Eriksson*

Ordförande i Attention Jämtland-Härjedalen
Ledamot i Handikappsamverkan i Jämtlands län
Ersättare i Länets Handikappråd
Sitter även med i Brukarrådet för område psykiatri

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -06- 20
Dnr LS/ 674 /2013

Jämtlands Läns Landsting

Planerings- och beställarstaben
Marianne Ottersgård

2013-07-11

LS/992/2013

Synpunkter utkast till Regionalt strukturfondsprogram för investeringar i tillväxt och sysselsättning 2014-2020

Jämtlands läns landsting har fått möjlighet att lämna synpunkter till Regionförbundet Jämtlands län senast de 23 augusti på det förslag till Regionalt Strukturfondsprogram 2014-2020 som på uppdrag av regeringen utarbetats tillsammans med Länsstyrelsen Västernorrlands län.

Utifrån de riktlinjer som Näringsdepartementet lämnat för framtagande av förslag till Regionalt strukturfondsprogram framgår det tydligt att strukturfondsprogrammens inriktning i Sverige ska var tydligt kopplad till Europa 2020-strategin och bidra till smart och hållbar tillväxt för alla. Fokusering på ett fåtal prioriteringar och en koncentration av resurser. Varje regions unika potential ska tas tillvara för att möta framtida utmaningar.

I det utarbetade förslaget till Regionalt strukturfondsprogram är det sex så kallade tematiska områden som man inriktat sig på enligt följande:

1. Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation
2. Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik
3. Att öka små och medelstora företags konkurrenskraft
4. Att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

Minst 80 procent av medlen på nationell nivå används inom fyra av de tematiska målen.

Dessutom finns följande tematiska områden med i förslaget till Regionalt strukturfondsprogram::

7. Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur.
10. Att investera i utbildning, färdighet och livslångt lärande genom att utveckla utbildnings- och fortbildningsinfrastrukturer.

Förutom de tematiska områden som finns med i utkast till Regionalt strukturfondsprogram kan även område 8 **Att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet** vara ett område där regionen skulle kunna göra satsningar.
De investeringsprioriteringarna som Näringsdepartementet föreslår inom detta område är:

- *utveckla företagskuvöser och investeringsstöd för egenföretagande,*
- *mikroföretag och nyföretagande, stödja sysselsättningsvänlig tillväxt genom utveckling av den inneboende potentialen som ett led i en territoriell strategi för specifika områden, inbegripet omvandling av industriregioner på tillbakagång samt ökad tillgång till och utveckling av specifika natur- och kulturresurser,*

- *genomföra lokala utvecklingsinitiativ samt stöd till ett nät av tjänster i närmiljö som syftar till att skapa nya sysselsättningstillfällen, när sådana åtgärder ligger utanför tillämpningsområdet för förordning om socialfonden*
- *investera i infrastruktur för offentliga arbetsförmedlingstjänster.*

Insatsområde 1 (Tematiskt mål 1): **Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation**

Ett viktigt område och satsning på FoU-investeringar i Mellersta Norrland, speciellt i Jämtlands län där dessa idag är extremt låga kommer att var ett viktigt område kommande strukturfondsperiod.

Ett viktigt insatsområde och satsningar på forskning, innovation och företagens konkurrens kraft behöver stärkas på flera områden. Att förbättra samverkan mellan fonder inom programområdet och mellan geografiska programområden är viktigt och genom samverkan kan en bra effekt uppnås.

Jämtlands län har ett ständigt behov av innovationer, entreprenörer och nya företag. Det är en krävande utmaning eftersom entreprenörskap handlar om att göra verklighet av idéer, alltså agera. Det handlar också om att agerandet ska bidra till ny användarnytta. Några nyckelområden för att skapa ny användarnytta är lärande, samverkan samt lokalt engagemang och mobilisering.

Djupare samverkan och kommunikation mellan det offentliga, privata, civila och den akademiska sfären utgör förutsättning för mer företagsamhet och entreprenörskap. Att inom detta insatsområde även kunna stärka forskning, teknisk utveckling och innovation inom offentlig verksamhet är viktigt.

Specifikt mål 1: Ökade FoU-investeringar i Mellersta Norrlands företag
Speciellt Jämtland ligger idag extremt lågt, i förhållande till bruttoregionalprodukten (BRP) mindre än 0,1 % jämfört med ett nationellt snitt på 2 %.

Specifikt mål 2: Där anges att stöd ska prioriteras till kunddrivna innovationsprocesser inom privat och offentlig sektor, även stöd till nya innovationsområden ex sociala- och tjänsteinnovationer är prioriterade.

Landstinget kan agera inom bägge målen ovan genom att använda den kompetens och innovationsförmåga som finns inom FOU-enheten och andra delar av verksamheten. Landstinget kan agera som en plattform för branschspecifika utvecklingsprojekt som ex underlättar tekniköverföring till branscher som främjar hälso- och sjukvården.

Insatsområde 2 (Tematiskt mål 2) **Att öka tillgången till. användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik**

Användning av digitalisering förutsätter att hushållen och företagen har tillgång till fungerande infrastruktur. Digitaliserade tjänster inom t ex vården används till viss del redan idag och kommer att bli mer och mer vanligt kommande år.

En omfattande utbyggnad av IT-infrastrukturen är helt nödvändig för att nå ut till hela länet. Det mesta pekar på att endast en mycket liten del av utbyggnaden kommer att ske av marknaden på kommersiella grunder.

Specifika mål 1: Bra målsättning att 90 % år 2020 ska kunna ansluta sig till fibernätet och att 99 % ska ha möjlighet att utnyttja digitaliseringen.
Specifikt mål 2: Utbildningsinsatser så att alla kan nyttja tekniken är väldigt bra.
Det finns möjlighet för Jämtlands läns landsting att delta i sådana utbildningsinsatser.

Insatsområde 3 (Tematiskt mål 3) **Att öka små och medelstora företags (SME) konkurrenskraft**

I Region Mellersta Norrland och speciellt i Jämtlands län är det småföretag som utgör den största delen av näringslivet. Bland annat för att det inom regionen finns många företag som inom en tioårsperiod står inför ett generationsskifte och det behövs insatser för att överbrygga till nya entreprenörer är detta ett viktigt område. Det är även viktigt att hjälpa företag att komma ut på den internationella marknaden för att öka konkurrenskraften.

Regionens natur- och kulturresurser är en grund för ett omfattande och betydelsefullt företagande i Mellersta Norrland och utgör en grund för besöksnäringen. Regionalfonden inkluderar insatser som utvecklar företagande baserat på skydd, främjande och utveckling och kulturarvet i detta tematiska mål.

Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen
De aktiviteter som anges är samtliga väldigt viktiga för regionen. Som exempel kan nämnas ökar företagens tillgång till kompetens och konkurrenskraft genom ökade samarbeten och system för rekrytering och fortbildning.

Principer för projekturval inom investeringsprioriteringen

När regionalfonden Mellersta Norrland investerar i projekt som leder till ökad konkurrenskraft och förbättrad lönsamhet i regionens företag, liksom i projekt som leder till ökat inflytande förutsätter vi att detta även gäller små företag som vill utvecklas.

Insatsområde 4 (Tematiskt område 4) **Att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer**

Med ett mål inom EU som innebär att koldioxidutsläppet 2020 ska ha minskat med 20 %, 20 % av EU:s energi ska komma från förnybara energikällor, energianvändningen ha sänkts med 20 % och att 10 % av energianvändningen inom transportsektorn ska utgöras av förnybara drivmedel (referens år 1990).

Att i högre grad förädla naturresurserna inom regionen är viktigt för att skapa större värden inom det regionala näringslivet.

Att ha ett fungerande regionövergripande transportsystem som är energieffektivt och samtidigt blir allt mindre beroende av fossila bränslen kommer att vara nödvändigt.

Att öka produktionen av förnybar el bör eftersträvas,.

Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

Bra att målgruppen för aktiviteterna är små- och medelstora företag inom energibranschen, klusterorganisationer och offentliga aktörer med koppling till energiområdet..

Principer för projekturval, projekt med samverkan mellan företag kring gemensamma systemlösningar ges högre prioritet.

Insatsområde 5: (Tematiskt område 7) **Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsarna i viktig nätinfrastruktur**

Hållbar utveckling förutsätter ett hållbart transportsystem. Det gäller både godstransporter och persontransporter. Väldigt stora utmaningar återstår om man ska nå det mål som finns uppsatt nationellt om att fördubbla det kollektiva resandet. Utmaningarna är särskilt stora i glest befolkade delar av landet.

Det är av största vikt att förbättra vägstandarden längs E 14 (Sundsvall – Storlien) så att grundhastigheten kan vara 100 km/t.

Med den belastning som Ostkustbanan har idag, och fortfarande är enkelspår, är det nödvändigt att göra flera åtgärder. Idag har restiden mellan Sundsvall och Stockholm ökat med 40 min.

Insatsområde 6 (Tematiskt Mål 10) **Att investera i utbildning, färdighet och livslångt lärande genom att utveckla utbildnings- och fortbildningsinfrastrukturer**

Detta är ett viktigt område även för hela länet, även offentlig sektor. Att samverka mellan näringsliv och utbildning är för den studerandes etablering på arbetsmarknaden men även en viktig framgångsfaktor för regionen.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Regionalt strukturfondsprogram för investeringar i tillväxt och sysselsättning

Region Mellersta Norrland 2014-2020

Remissversion 2013-06-28

2 Beskrivning av insatsområden

2.1 Insatsområde 1 Tematiskt mål 1: Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

För att uppnå en ökad regional konkurrenskraft krävs en snabb och lättrörlig anpassning inför samhällsutmaningar genom att förbättra den innovativa kapaciteten. Enligt Reglabs innovationsindex som mäts genom att analysera regionens grundförutsättningar, förnyelseförmåga och marknadsförmåga blir det samlade indexvärde för Västernorrland län 77,8 och för Jämtlands län 76,5 vilket ger plats 10 respektive plats 17 på nationell nivå. Företagens FoU-investeringar i Mellersta Norrland är extremt låga, speciellt gäller detta för Jämtlands län. I förhållande till BRP mindre än 0,1 %, vilket är att jämföra med ett nationellt snitt på 2,0 %. I Västernorrlands län är motsvarande andel 0,8 %. Målet för EU27 till 2020 är 3 % av BNP.

I regionen finns således en otillräcklig kommersialiseringsgrad av FoU och innovationer. Satsningar på forskning, innovation och företagens konkurrenskraft behöver stärkas på flera områden. Ökat stöd behövs till etablerade innovationsmiljöer som inkubatorer och Science Parks som möjliggör bättre kommersialisering av produkter och tjänster liksom till företag och nya nätverksbildningar som aktivt söker strategiska samverkansparter både inom och utanför regionen. En förbättrad samverkan krävs för att uppnå bästa effekt och utveckling ex. genom att underlätta samverkan mellan fonder inom programområdet och mellan geografiska programområden. Genom att stärka och förtydliga rollfördelningen i innovationsstödssystemet blir det enklare att arbeta för en välfungerande och hållbar modell för samverkan. Offentlig sektor behöver bättre införlivas i innovationssystemet.

Regionens rika naturtillgångar måste i högre utsträckning än idag förädlas för att skapa framtida jobb och tillväxt. Förmågan att stärka konkurrenskraften ligger i att på ett hållbart och effektivt sätt producera nya innovativa varor och tjänster för en global marknad. Skogsindustrin har en lång tradition i regionen med underleverantörssystem och specialistnätverk i världsklass. Skogen som resurs har länge lyfts som regionens styrkeområde, fokusområdet har utökats och inkluderar gröna näringar, bioekonomi, förnyelsebar energi och vindkraft, biokemi och nya förädlade produkter. Besöks och turismnäringen är ytterligare exempel på en betydande industri med stor utvecklingspotential. Programmet avser att möjliggöra stöd för utveckling inom de Innovationssystem som är prioriterade i regionens Regionala utvecklingsstrategier och styrdokument.

Ett öppet innovationssystem för företag och människor i glesa miljöer behöver byggas upp. En väl utbyggd it-infrastruktur är en av flera viktiga förutsättningar för att företag och privatpersoner ska ha möjlighet att bo och arbeta på landsbygden. Nya konkurrenskraftiga

lösningar för it-stöd hos offentliga och privata organisationer inom sociala, - immateriella, och tjänsteinnovationer, som kan generera nya tjänster och lösningar för att bidra till avståndsöverbryggandet i Mellersta Norrland. Stöd behöver även riktas mot sociala-, immateriella-, och tjänsteinnovationer som kan generera nya tjänster och lösa angelägna samhällsproblem. Fokus på kunddriven innovation för att minska avståndet mellan innovatörer och deras kunder måste eftersträvas. Den offentliga sektorn är en stor och hittills dåligt nyttjad resurs där den offentliga upphandlingen utgör en intressant yta för efterfrågestimulerande diskussioner kring behov och innovativ utveckling. Stöd till uppförande av referens- och demonstrationsmiljöer inom både privat och offentlig sektor kan utgöra viktiga marknadsplatser som gör företagens produkter och tjänster bättre kända och samtidigt snabbar på marknadsintroduktionen.

2.1.1 Investeringsprioritering 1

Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation genom att främja företagsinvesteringar inom innovation och forskning och utveckling av förbindelser och synergier mellan företag, FoU-centrum och högre utbildning, särskilt produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation och offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering. Stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion inom viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål.

Specifikt Mål 1: Ökade FoU-investeringar i Mellersta Norrlands företag.

Målområdet ska stötta insatser för forskning och innovation i nära samverkan med företagen och deras behov. Målet syftar även till att stimulera öppen innovation genom klusterbildande aktiviteter och strategisk nätverksuppbyggnad mellan företag, och för företagen strategiskt viktiga FoU-partner(s), för att främja ökade FoU-investeringar. Utveckling av förbindelser och synergier mellan företag, ex. genom bildande av FoU-centrum och branschövergripande intresseorganisationer som kan administrera utvecklingsprojekt. Insatser som främjar effektiviserad och resurssnål produktion av miljödrivna varor och tjänster från mellersta Norrlands företag är prioriterat.

Specifikt Mål 2: Ökad innovationshöjd och kommersialisering utav varor och tjänster från Mellersta Norrlands företag.

Målområdet syftar till att stödja tillämpad forskning för att främja produktion, produktvalideringsåtgärder och förstagångsproduktion inom utvecklingsområden utifrån företagens behov. Stöd ska prioriteras till kundrivna innovationsprocesser inom privat och offentlig sektor. Särskilt intressant är uppbyggnad av referens- och demonstrationsanläggningar som kan verifiera och göra innovationer bättre kända. Satsningar på upphandling av innovationer, ex. inom miljöteknikområdet, är viktigt liksom stöd till uppförande av pilotanläggningar. Stöd till nya innovationsområden, ex. sociala- och tjänsteinnovationer, är också prioriterat.

Önskvärda resultat att uppnå inom investeringsprioriteringen är att:

1. Fler strategiska nätverk initieras och bildas som främjar öppen innovation mellan företagen och för dem strategiskt viktiga FoU-partners inom och utanför regionens gränser.

2. Strategiska nätverk, klusterinitiativ och etablerade kluster i Mellersta Norrland stärks genom smart specialisering som ökar företagens investeringar i FoU och stärker företagens konkurrenskraft. Redan etablerade strategiska nätverk och kluster har ökat sin konkurrenskraft och är mer attraktiva för nationella och internationella samverkansaktörer. FoU-centrum utvecklas och nya bildas, som både kan stödja insatser för högre utbildning i företagen, och även kan agera plattform för branschspecifika utvecklingsprojekt som underlättar tekniköverföring inom och mellan olika branscher.

3. Etablerade branschövergripande intresseorganisationer utvecklas och nya bildas som kan äga, finansiera och administrera utvecklingsprojekt med fokus på företagens behov för att öka FoU-investeringar i SME företag från Mellersta Norrland.

4. Öka mängden miljöanpassade varor och tjänster som produceras av företagen i Mellersta Norrland. Fler forsknings- och innovationshöjande insatser mot enskilda företag har genomförts genom samverkan mellan programmen för företagsstöd och det regionala strukturfondsprogrammet.

5. Fler utvecklingsprojekt som underlättar företagssamverkan och skapar säljande synergier mellan företagen och deras kunder. Utveckla ett regionalt program för upphandling av innovation bland offentliga aktörer i Mellersta Norrland. Öka företagens förmåga att konkurrera om större offentliga och privata anbud. Förstärka och utöka innovationsstödsystemet genom uppbyggnad och etablering av innovationsslussar i offentlig sektor. Öka företagandet och kommersialiseringsgraden av tjänste- och produktinnovationer kopplat till ex. besöksnäring, kreativ sektor och idrottsrörelsen.

6. Utveckla befintliga demonstrations- och referensinstallationer samt uppmuntra och stötta samverkan dem emellan. Öka antalet demonstrations- och referensmiljöer för nya innovativa tjänster och produkter. Stimulera etablering av pilotanläggningar och pilotskogar i viktiga branscher för Mellersta Norrland.

Tabell 3: Programspecifika resultatindikatorer per specifikt mål

ID	Indikator	Mätenhet	Baseline värde	Baseline år	Mål (kvantitativt/kvalitativt)	Datakälla	Rapporteringsfrekvens
	FoU som andel av BRP	%	0,8%	2009	2,0%	Eurostat	Årligen
	Innovationsindex	Indexvärde	Västernorrland 77,8 Jämtland 76,5	Innovationsindex 2011	80%	Reglab	Vartannat år

2.1.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

Det regionala strukturfondsprogrammet 2014-2020 prioriterar större branschspecifika projekt som effektivt kanaliserar finansiella resurser till företagen för att stärka utvecklingen genom investeringar i forskning och innovation med för företagen viktiga strategiska parter inom kunskapsmiljöerna.

För att stärka den behovsanpassade forskningen på Mittuniversitetet kan strukturfonderna stödja förberedelser och uppkomst av forskningsprojekt kopplat till Horizon 2020 eller liknande forskningsprogram. Strukturfonderna ska primärt tillgodose företagens behov så att den behovsanpassade forskningen styrs mot smart specialisering på ett tydligare sätt för effektivare regional tillväxt och jobbskapande.

En utmaning är att stödja uppkomst av branchövergripande ”speaking partners” som kan verka som samlad kraft för att överbrygga kunskapsluckor mellan näringsliv och forskning. En förebild är bildandet av destinationsbolag inom besöksnäringen.

Fler strategiska nätverk behöver initieras och bildas som främjar öppen innovation och kommersialisering av tillämpad forskning mellan företagen och för dem strategiskt viktiga FoU-partners inom och utanför regionens gränser. Området innefattar flera branscher där ökad konkurrenskraft och tillväxt skapas utifrån öppna innovativa processer med fokus mer på individen/entreprenören än den fysiska varan eller tjänsten och dess branschtillhörighet. Projektinitiativ som bygger på samhandling mellan många aktörer med syftet att tydliggöra och förenkla innovationsstödssystemet för kunden är viktigt. Innovationssystemet i Mellersta Norrland behöver utvecklas och utvidgas till att även omfatta offentlig sektor, kreativa näringar och skapa förutsättningar för utveckling av regionens gröna näringar.

Strategiska nätverk, klusterinitiativ och etablerade kluster i Mellersta Norrland stärks genom smart specialisering som ökar företagens investeringar i FoU och stärker företagens konkurrenskraft. Redan etablerade strategiska nätverk och kluster har ökat sin konkurrenskraft och är mer attraktiva för nationella och internationella samverkansaktörer. Etablerade FoU-centrum utvecklas och nya bildas som kan stödja insatser för högre utbildning i företagen och även agera plattform för branschspecifika utvecklingsprojekt som underlättar tekniköverföring inom och mellan olika branscher. Regionens etablerade innovationssystem måste fortsatt ges stöd i sina utvecklingsprocesser för att bli attraktiva i global konkurrens. Vidare behöver stöd ges till utveckling av strukturer, ex. kompentensnoder, som tillgodoser och samlar upp företagens behov inom ex. omvärldsanalys och globala kontakter. Mittuniversitetet har här en viktig roll att tillgängliggöra forskningsnätverk och initiera nya sådana utifrån företagens behov. Aktiviteter som lyfter regionens framgångsrika innovationsdrivna företag som goda exempel (lokomotiv) för att nå ökad konkurrenskraft och utveckling på nationell och internationell nivå är viktiga. Stora företag med egen FoU-kapacitet och nationella/internationella nätverk behöver engageras mer i regionala samverkansprocesser kring innovationsutveckling.

Etablerade branschövergripande intresseorganisationer behöver utvecklas och nya bildas som kan äga, finansiera och administrera utvecklingsprojekt med fokus på företagens behov för att öka FoU-investeringar i SME företag från Mellersta Norrland. Tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion inom viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål ska stödjas.

Fler utvecklingsprojekt som underlättar företagssamverkan och skapar säljande synergier mellan företagen och deras kunder är prioriterat. Utveckla ett regionalt program för upphandling av innovation för offentliga aktörer i Mellersta Norrland. Öka företagens förmåga att konkurrera om större offentliga och privata anbud. Aktiviteter som kan förstärka och utöka innovationsstödsystemet genom uppbyggnad och etablering av innovationsslussar i offentlig sektor liksom ökat företagande och kommersialiseringsgrad av tjänste- och produktinnovationer kopplat till ex. besöksnäring, kreativ sektor och idrottsrörelsen. Projekt som stödjer aktiviteter och tekniköverföring inom distansoberoende forskning, IT-tjänster, teknik- och metodutveckling kopplat mot tillgängligt kulturarv och kreativa näringar, samt sociala innovationer med fokus på hälsa och tjänster kopplat till en åldrande befolkning, har stora möjligheter att utvecklas positivt. Projekt som verkar efterfrågestimulerande är särskilt prioriterat.

Aktiviteter och projekt som integrerat verkar för att öka mängden miljöanpassade varor och tjänster som produceras av företagen i Mellersta Norrland ska stödjas. Fler forsknings- och innovationshöjande aktiviteter mot enskilda företag är prioriterat där samverkanseffekter uppnås genom att programmen för företagsstöd och det regionala strukturfonderna samutnyttjas. Utifrån reglerna med gruppundantaget inom statsstödsområdet bör insatser stödjas som har en tydlig koppling att nå samverkan mellan individer och företag med gemensamma behov och utmaningar som tillsammans kan nå konkurrenskraft och verka för smart specialisering vilket annars inte är möjligt. Mellersta Norrland har även en hög grad av mycket kompetenta tillverkande små och medelstora företag. Aktiviteter som genom smart specialisering kan verka för att knyta dessa närmare kunskapsmiljöerna för att stimulera tekniköverföring och innovativ utveckling är viktigt. Projekt med ett kunddrivet arbetssätt är här extra viktigt att stödja.

Aktiviteter som stödjer utveckling av befintliga demonstrations- och referensinstallationer och som uppmuntrar och stöttar samverkan dem emellan är centrala för att öka kommersialiseringsgraden av varor och tjänster från regionen. Samtidigt behöver aktiviteter stödjas som effektivt tillskapar demonstrations- och referensmiljöer för nya innovativa tjänster och produkter. Aktiviteter som stimulerar etablering av pilotanläggningar och samordning av dessa i marknadsföringssynpunkt, ex. pilotskogar, i för Mellersta Norrland viktiga branscher är också prioriterat. Aktiviteter som kan bidra till förbättrad och effektiviserad forsknings- och tekniköverföring inom och mellan branscher är viktigt för att på sikt öka företagens investeringar i forskning och utveckling för att nå förbättrad konkurrensförmåga på globala marknader.

Hur bidrar aktiviteterna till att uppfylla de specifika målen

Aktiviteterna inom investeringsprioriteringen avser att vid programperiodens slut ha ökat FoU-investeringarna i Mellersta Norrlands företag till medelnivån för riket. Vidare avser aktiviteterna under perioden ha inneburit att regionens innovationsindex (REGLAB) har ökat och att de områden som har legat under snittet för riket efter perioden befinner sig över medel för riket.

Ange de huvudsakliga målgrupperna

Små och medelstora företag och företagsorganisationer, Innovationsstödjande aktörer, Branschövergripande organisationer, Offentliga aktörer

Typ av stödmottagare

Små och medelstora företag, Regionala myndigheter, Universitet, Landsting, Kommuner.

Horisontella kriterier

2.1.1.2 Principer[1] för projekturval inom investeringsprioriteringen

1. Hög samverkansgrad mellan relevanta aktörer i projekten. En förutsättning för att ta del av strukturfondsmedel är att projekten prioriterar samverkan för att nå smart specialisering.
2. Tydligt fokus på att öka graden av FoU-investeringar i mellersta Norrlands företag. Akademins och kunskapsmiljöernas aktiva deltagande är avgörande och att detta sker efterfrågestyrt utifrån företagens behov.
3. Projekten ska ha hög nationell/internationell relevans och innovationshöjd med avseende att nå och bygga för smart specialisering utifrån Mellersta Norrlands prioriterade områden. Insatser för regionens Klusterlokomotiv för ökad internationell konkurrenskraft.
4. Projekten ska ha ett tydligt fokus på att skapa tillväxt och jobb i regionen utifrån styrande regionala utvecklingsstrategier och andra därtill hörande dokument. Projekten ska där det är relevant ha en tydligt tillämpad karaktär av forskningsbaserad kunskap.
5. Branschövergripande intresseorganisationer utvecklas för att äga, finansiera och administrera utvecklingsprojekt med nödvändig genomförandeförmåga gällande legitimitet och likviditet.
6. Tydligt fokus på hållbarhet/långsiktig strategi för offentlig upphandling och öppen innovation genom regional samverkan mellan offentliga och privata aktörer.
7. Uppmuntra projekt som drivs över flera geografiska programområden med fokus på företagens behov och kundens efterfrågan för att bemöta samhällsutmaningarna.
8. Uppmuntra projekt med hög grad av nyskapande och hög miljöprestanda kopplat tillprodukt och tjänsteutveckling.
9. Stöd till pilotverksamhet och samverkan mellan befintliga test- och demoanläggningar med hög samverkansgrad från offentlig sektor. Långsiktig strategi av drift och hög samverkan med slutkund.

---

[1] Observera att detta inte är urvalskriterier

Horisontella kriterier

Projekten ska bidra till en ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män.

Projekten ska möjliggöra en jämn fördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män.

Projekten ska verka för mångfald som innebär att alla människors lika värde ska respekteras och att alla människor ska bemötas utifrån detta oavsett bakgrund och individuella olikheter. Med mångfald avses även en blandning av bakgrund och kompetens som har betydelse för projektens arbete och slutresultat.

Projekten ska bidra till ett strategiskt hållbart nyttjande av naturresurser och bidra till ett attraktivare samhälle att verka i.

Projekten ska kunna visa upp ett systematiskt hållbarhetsarbete som på ett miljöanpassat sätt verkar för att all produktion och produktutveckling sker på ett så hållbart och hälsofrämjande sätt som möjligt för att inte försämra eller minska tillgången till de regionala bioresurserna och naturtillgångarna för kommande generationer

2.1.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.1.1.4 Aktivitetsindikatorer

2.2 Insatsområde 2
Tematiskt Mål 2: Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik

Sveriges regering har antagit en digital agenda, en bred och sammanhålle strategi för IT-politiken med målet att Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter. Regeringen har också fattat beslut om en bredbandsstrategi med innebörden att minst 90 % av alla hushåll och företag ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s år 2020.

Användningen av digitaliseringen förutsätter att hushållen och företagen har tillgång till fungerande IT-infrastruktur. Som framgår av analysbilagan saknar mer än hälften av hushållen i region Mellersta Norrland bredband. Utan fungerande IT-infrastruktur saknas förutsättningar för att kunna förverkliga den digitala agendan.

Det betyder att en omfattande utbyggnad av IT-infrastrukturen är nödvändig. Regeringens utgångspunkt är att bredband ska tillhandahållas av marknaden, man pekar samtidigt på att förutsättningarna för utbyggnad av infrastrukturen är sämre i landets glesbefolkade delar. Mellersta Norrland har en spridd befolkningsstruktur med långa avstånd mellan samhällen och byar. Det mesta pekar mot att endast en mycket liten del av denna utbyggnad kommer att ske av marknaden på kommersiella grunder.

Dubbelriktad överföringshastighet på 100 Mbit/sekund förutsätter fiberkommunikation. I regionens mest avlägsna och glesbebodda områden kan alternativa tekniker vara ett alternativ. Genom 4G-tekniken är det möjligt att uppnå hög överföringskapacitet över mobilnätet. Nedströms är kapaciteten jämförbar med fiber, men uppströms är den något långsammare.

Många i Mellersta Norrland verkar i områden där det inte finns, eller kommer att finnas, tillgång till trådbundet bredband. Det handlar bland annat om företagare och anställda i skogsnäringen och om verksamma i turistnäringen. Också dessa blir i allt högre grad beroende av bredbandstjänster med hög överföringshastighet. Mobila lösningar kan vara ett alternativ också för hushåll och företag i regionens mer glesbefolkade delar. De mobila bredbandslösningarna måste därför också byggas ut. En utbyggnad av det trådlösa nätet förutsätter en utbyggnad av fiber till fler basstationer/master i länens glesare delar.

IT har en potential att kunna minska koldioxidutsläpp inom energi- samt transportområdet och genom att vissa produkter och tjänster som t.ex. webbtidningar, e-böcker, e-handel m.m. blir digitala.

Behovet av offentligt stöd för utbyggnad av ytterligare stamnät i form av fiber är därför mycket stort. För lokala nät bedöms stöd från Landsbygdsprogrammet i de flesta fall kunna ge förutsättningar behövliga investeringar.

2.2.1 Investeringsprioritering 1 Öka utbyggnaden av bredband och höghastighetsnät och stödja införandet av ny teknik och nätverk för den digitala ekonomin namn på investeringsprioritering

Specifikt mål 1: Medlen inom investeringsprioriteringen riktas till investeringar i utbyggnad av stamnäten i områden där marknadsmässiga förutsättningar för utbyggnad saknas. Fram till år 2020 ska 90 procent av länets invånare och företag ha möjlighet att ansluta sig till fibernätet och att 99 procent av länets invånare och företag ska ha möjlighet att utnyttja digitaliseringen möjligheter genom antingen fibernätet eller genom andra tekniska lösningar.

Specifikt mål 2: För att den digitala tekniken ska utnyttjas till fullo krävs att användarna är informerade om teknikens möjligheter. Detta kan göras genom exempelvis informations- och utbildningsinsatser i samband med utbyggnad av infrastrukturen. Mål: 100 % av hushållen i områden som omfattas av nyinvesteringar i digital teknik erbjuds att delta i informations- och utbildningsaktiviteter. Minst 40 % av hushållen deltar i erbjudna utbildningsinsatser.

Tabell 3: Programspecifika resultatindikatorer per specifikt mål

ID	Indikator	Mätenhet	Baseline värde	Baseline år	Mål (kvantitativt/kvalitativt)	Datakälla	Rapporteringsfrekvens
	Täckningsgrad för bredband	Procent	90		PTS		Årligen
	Täckningsgrad för mobila höghastighetsnät	Procent	99		Mobiloperatörerna PTS		Årligen
	Minskade resor och transporter	Km					
	Deltagare i utbildning	Antal män/kvinnor	40 % av berörda hushåll		Projektens slutrapporter		Vid projektslut

1 eller max 2 resultatindikatorer per specifikt mål.

2.2.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

Eftersom resurserna är begränsade är det viktig att utbyggnaden av IT-infrastrukturen ligger i linje med länens strategidokument. Stöd kan därför lämnas till utarbetande av analyser, utredningar och strategidokument.
Stöd kan också lämnas till utbyggnad av bredbands- och andra former av överföringstekniker med hög kapacitet samt till information och utbildning i anslutning till utbyggnad av IT-infrastrukturen.

Målgrupp

Privatpersoner och företag i de områden där de kommersiella aktörerna inte svarar för utbyggnaden av IT-infrastrukturen.

Huvudsakliga stödmottagare

Kommuner, statliga myndigheter, privata företag, föreningar som arbetar för utbyggnad av IT-infrastrukturen.

2.2.1.2 Principer[2] för projekturval inom investeringsprioriteringen

En grundläggande förutsättning för projektstöd är att det inte finns marknadsmässiga förutsättningar för utbyggnad av IT-struktur. Om denna förutsättning är uppfylld lämnas stöd enligt nedanstående principer:

- Att stödet ger möjlighet för många hushåll att ansluta sig och därmed leder till målet om en hög andel hushåll som tillgång till bredband är en viktig prioriteringsgrund.
- Att stödet minskar miljöbelastningen genom färre transporter och resor samt genom ökad användning av digitala tjänster.
- Att stödet ger möjlighet till anslutning för en hög andel företag och arbetsställen. Särskilt arbetsställen med många sysselsatta, eller möjlighet till ökning av antalet sysselsatta ska prioriteras.
- Allt fler vistas längre perioder i sina fritidshus och har då behov av bredbandstjänster. Möjligheten att få tillgång till bredband skapar förutsättningar för ännu fler att bo längre perioder i sina fritidshus. En sådan utveckling stärker underlaget för olika former av service och sysselsättning på orten. Att också kunna erbjuda turister och fritidsboende anslutning till gemensamma nät är därför viktigt.
- En utbyggnad som ger möjlighet till fortsatt utbyggnad i området eller kringliggande områden prioriteras före skapandet av ”öar” med bredband.

2.2.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

[2] Observera att detta inte är urvalskriterier

2.2.1.4 Aktivitetsindikatorer

Täckningsgrad för hushåll respektive arbetsställen.

Minskat antal resor genom ökad användning av IKT-tjänster

Antal deltagare i utbildningsinsatser.

2.3 Insatsområde 3
Tematiskt Mål 3: Att öka små och medelstora företags konkurrenskraft

Entreprenörskap är en av de bärande komponenterna i tillväxtarbetet i Mellersta Norrland. Ökad konkurrenskraft hos små och medelstora företag är därför avgörande för ökad tillväxt. Entreprenörskapstraditionen är olika i delar av regionen och behöver stärkas ytterligare och spridas för att skapa fler nya och växande företag. I regionen finns en stor andel småföretag som utgör den största delen av näringslivet. För regionen är det avgörande med ett gott klimat för entreprenörskap och företagande som grund för den regionala tillväxten. I regionen finns många företag som inom en tioårsperiod står inför ett generationsskifte och här behövs överbryggande insatser till nya entreprenörer, inte minst därför att överlevnadsgraden erfarenhetsmässigt ökar för nytillträdande som tar över befintliga företag. Från hållbarhetssynpunkt är det viktigt att vi kan utveckla förutsättningar för nya entreprenörer att både skapa och ta över företag i regionen.

Tillgång på kapital är en viktig faktor för utveckling av nya och växande företag. I regionen finns en påtaglig brist på egenkapital/riskkapital för de små och medelstora företagen även om förbättringar skett de senaste åren. Då kapitalförsörjningen i regionen inte fungerar tillfredsställande, särskilt i tidiga utvecklingsskeden, är kompenserande offentliga insatser, både vad gäller riskkapital, riskvilligt kapital och lånekapital angelägna och motiverade.

Även de regionalpolitiska företagsstöden har i första hand en finansierande funktion där marknaden inte fungerar och utgör därmed ett viktigt komplement till övrig finansiering. Företagsstöden är många gånger den faktor som både lockar företag att våga ta ytterligare utvecklingssteg och en förutsättning för att andra finansiärer ser sig ha möjlighet att delta. Företagsstöden är också ett viktigt medel att höja konkurrenskraften i regionens företag genom efterfrågestyrda utvecklingsinvesteringar direkt riktade mot företag.

Regionens natur- och kulturresurser är en grund för ett omfattande och betydelsefullt företagande i Mellersta Norrland, och utgör en grund för besöksnäringen. Regionalfonden inkluderar insatser som utvecklar företagande baserat på skydd, främjande och utveckling av natur och kulturarvet i detta tematiska mål.

Regionalfonden prioriterar företagsutveckling av både etablering och utveckling av det enskilda företaget med stöd av investeringsprioritering ett, där regler för stöd till enskilda företag tillämpas, liksom av etableringen av företagssamverkan i olika former med stöd av investeringsprioritering två, där regler för samverkande företag kan tillämpas.

2.3.1 Investeringsprioritering 1 Främja entreprenörskap, särskilt genom att underlätta det ekonomiska utnyttjandet av nya idéer och främja skapandet av nya företag

1. Ökad konkurrenskraft och sysselsättning i regionens företag

Mellersta Norrlands företag har goda förutsättningar att långsiktigt förstärka konkurrenskraften och att öka lönsamheten genom att investera i kompetens, produktion och marknad. Utan en förstärkning av långsiktighet och ökade investeringar är det sannolikt att den privata sektorns roll som värdeskapare och sysselsättningsmotor minskar, vilket leder till andra negativa effekter. Därför investerar regionalfonden i Mellersta Norrland i insatser som minskar kostnader för företag och som ökar värdet på varor och tjänster. Utgångspunkten är att stödja företag som ingår i regionala, lokala eller branschvisa samarbeten och som därigenom bidrar till klusterinitiativ och andra initiativ som bidrar till hållbara företag och arbetsplatser.

Ökade insatser är nödvändiga för att anpassa utbudet av entreprenörskapsstödjande insatser så att företagandet blir jämställt. Utlandsföddas företagande är en viktig grund att beakta för att skapa ökad mångfald i företagandet och ökade utvecklingsmöjligheter. Därför prioriteras insatser som ger utlandsfödda förbättrade förutsättningar att starta och driva företag. Den sociala ekonomins företagande är också en viktig faktor för samverkan mellan privata och offentliga aktörer och bidrar starkt till den innovativa och dynamiska miljön i regionen. Den kooperativa företagsformen har under en längre tid vuxit i omfattning, och särskilda centra stöder denna utveckling.

2. Förbättrade förutsättningar för entreprenörskap genom insatser för nystartade företag och företag i expansiva skeden, genom avancerad produkt- och tjänsteutveckling

Ett av kännetecknen på attraktiva och livskraftiga regioner är att förutsättningarna för förverkligandet av företagande och affärsidéer är tillgängliga och av hög kvalitet. Mellersta Norrland utmärks av en stark entreprenörskultur. Regionen kännetecknas av småföretag och det är viktigt att både förnya samt utveckla dessa. Regionalfonden i Mellersta Norrland investerar därför i ett tillgängligt och öppet system som underlättar nyföretagande inom alla branscher, och som underlättar uppbyggnad av livskraftiga företag i expansiva skeden. Till stöd för nya och etablerade företag fokuseras på tillgång till miljöer där entreprenörskap utvecklas och som kan ge entreprenörer och innovatörer förutsättningar att skapa livskraftiga och hållbara affärskoncept.

Tabell 3: Programspecifika resultatindikatorer per specifikt mål (utformas senare).

ID	Indikator	Mätenhet	Baseline värde	Baseline år	Mål (kvantitativt/kvalitativt)	Datakälla	Rapporteringsfrekvens
	Ökad sysselsättning i SME						
	Ökat förädlingsvärde i SME						

2.3.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

I denna investeringsprioritering stödjs insatser som:

- främjar etableringar och investeringar av nya verksamheter genom aktörssamverkan inom regionen.

- stödjer blivande företagare vid start av nya företag. Det innebär generella rådgivningsinsatser för alla typer av företag, även den sociala ekonomins aktörer, och utveckling av kuvös- och inkubatorsverksamhet, miljöer som stöd i startfasen.

- speciellt ger rådgivning riktad till unga vuxna, kvinnor och invandrare som vill starta eller utveckla företagande.

- ökar företagens tillgång till kompetens och konkurrenskraft genom ökade samarbeten och system för rekrytering och fortbildning.

- förbättra näringslivsklimatet i mellersta Norrland genom ett förbättrat samarbete mellan näringslivet och offentliga aktörer.

- verkar för integration av jämställdhetsinsatser i befintliga företagsnätverk, finansieringsinstitut och andra organisationer för att åstadkomma lika villkor för män och kvinnor vid företagsstart och företagsutveckling.

- ramprogram för regionala företagsstöd med inriktning på för regionen strategiska utvecklingsfrämjande, hållbara insatser och ökad konkurrenskraft. Detta innebär att godkända investeringsstöd kan stimulera företags investering i affärsutveckling, marknadsutveckling, produktutveckling, kompetensutveckling samt FoU-insatser.

- ökar kunskapen om befintlig kapitalförsörjning, förbättrar tillgängligheten till finansieringsinstrument och bygger upp hållbara lednings- och managementfunktioner för olika kapitalförsörjningsupplägg.

- finansieringsformer i s.k. tidiga utvecklingsskeden (försådd-, och såddkapital), liksom modeller för riskdelning mellan entreprenörer med stöd av kreditgarantiföreningar och innovativa lösningar för att stimulera lokala/regionala sparformer.

- företagande som skyddar, främjar och utvecklar natur- och kulturarvet.

- utvecklar samiskt företagande.

Målgruppen för aktiviteterna är små och medelstora företag i regionen, potentiella entreprenörer, företagsfrämjande organisationer samt beslutsfattare i både offentlig och privat sektor. Utlandsfödda, kvinnor, samiska företagare och unga vuxna utgör en särskild målgrupp.

2.3.1.2 Principer[3] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Regionalfonden i Mellersta Norrland investerar i projekt som leder till ökad konkurrenskraft och förbättrad lönsamhet i regionens företag, liksom i projekt som leder till ökat nyföretagande. Regionalfonden prioriterar företagsutveckling som kombinerar kommersialisering av nya varor och tjänster med utveckling av affärs och organisationsformer som sammantaget ger uppfyllelse av affärsmässiga mål. Tillämpningen av regionalfondsprogrammet skall gynna samspelet mellan utvecklingen av entreprenörskapet och den metodik och logik som kännetecknar innovationsdriven utveckling.

Följande programspecifika urvalskriterier är generella för hela programmet.

- Projekts möjlighet att övergå till varaktig verksamhet utan medel från strukturfonderna
- Projektets möjlighet till generell kunskaps-/erfarenhetsspridning i regionen
- Projektets påverkan av utvecklingen mot regionens gällande miljömål
- Projektets påverkan för ökad jämställdhet
- Projektets påverkan för ökad integration och mångfald

Speciellt för denna åtgärd skall dessutom följande specifika urvalskriterier beaktas:

Stöd ska i första hand utgå till insatser och projekt som:

- Har en tydlig effekt på näringslivets förutsättningar och konkurrenskraft.
- Främjar entreprenörskap.
- Har flera deltagande (finansiärer) organisationer.
- Stimulerar start av nya företag.
- Stimulerar kvinnor och invandrare att starta och eller överta företag.
- Främjar samverkan och förbättrar företagsklimatet.
- Ökar entreprenöriellt tänkande i offentlig sektor.
- Beaktar utveckling av samiskt företagande

2.3.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

Med stöd av den regionala analysen som visar att företagen i Mellersta Norrland sammantaget uppvisar låga investeringsnivåer inom FoU, liksom inom investeringar i kompetens, produktion och marknad behöver regionalfonden i Mellersta Norrland använda flera finansieringstekniska instrument.

Huvuddelen av insatserna genomförs i form av projekt.

[3] Observera att detta inte är urvalskriterier

Ramprojekt där företagsstöd tillämpas kommer att användas i de insatser som direkt riktar sig mot investeringar i enskilda företag. Detta borgar för efterfrågestyrda investeringar, användning av godkända stödformer och en direkt medverkan från företagen.

Denna investeringsprioritet kommer också att avsätta resurser från regionalfonden till samfinansiering av riskkapitalsatsningar där fondmedel görs revolverande. Det medför att tillgången till riskkapital ökar, riskkapitalaktörer får intresse för investeringar i regionen och att kompletterande finansieringslösningar på så sätt kommer till stånd.

2.3.1.4 Aktivitetsindikatorer

2.4 Insatsområde 4
Tematiskt Mål: 4 Att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

Energi- och klimatfrågan är en mycket viktig fråga såväl internationellt som nationellt och lokalt. Att begränsa klimatförändringen samtidigt som vi har en hållbar och trygg energiförsörjning är en stor utmaning. Världens energibehov ökar dramatiskt och därmed också behovet av att arbeta fram alternativ till nuvarande energikällor. Samtidigt måste vi fullt ut genomföra den stora potential som finns inom energieffektivisering.

EU har antagit en strategi för smart-, hållbar och inkluderande tillväxt. I denna strategi ingår EU:s 2020-mål som innehåller tydliga mål inom energi- och klimatområdet. Målen innebär att år 2020 ska EU: s koldioxidutsläpp ha minskat med 20 %, 20 % av EU: s energi ska komma från förnybara energikällor, energianvändningen ska ha sänkts med 20 % och 10 % av energianvändningen inom transportsektorn ska utgöras av förnybara drivmedel (referensår 1990).

Mot denna bakgrund har Europaforum Norra Sverige i ett positionspapper beslutat att det ska arbetas fram en gemensam klimat-, miljö- och energipolitisk handlingsplan för regionen. I samarbete med de organisationer som har ansvaret för det regionala tillväxtarbetet i de fyra nordligaste länen har Europaforum Norra Sverige arbetat fram ett förslag till handlingsplan. Underlaget har utgjorts av regionala utvecklingsstrategier, klimat- och energistrategier samt regionala miljömål. Utöver dessa gemensamma mål och strategier återfinns även ytterligare mål och strategier, till exempel regionens transportplaner och innovationsstrategier.

Nedanstående förslag är en syntes av ovan nämnda handlingsplan, de strategiska fokusområden som diskuterats inom projektet ”Energisamverkan Norr” samt de investeringsprioriteringar som givits av Näringsdepartementet med flera inför skrivningen av ett nytt mål 2- program.

2.4.1 Investeringsprioritering 1 Främja produktion och distribution av förnybar energi

Naturresurserna i regionen utgör en styrka och bör i högre grad förädlas inom regionen. På så vis skapas större värden inom det regionala näringslivet vilket leder till ökad regional tillväxt. Förutsättningarna för en ökad vidareförädling av exempelvis skogsråvara till olika sorters biobaserade produkter är goda. Detta kan ske inom till exempel bioenergikombinat och bioraffinaderier. En viktig del i detta är att säkerställa en ökad hållbar produktion av biomassa och insatser för en effektiv och kvalitetssäkrad råvaruförsörjning.

En stor del av regionens energianvändning går till transporter som orsakar stora utsläpp av växthusgaser. Det är viktigt med ett fungerande regionövergripande transportsystem som är energieffektivt och samtidigt blir allt mindre beroende av fossila bränslen. En utvecklad

infrastruktur för förnybar energi inom transportsektorn är därför viktig för att underlätta övergången till en fossilfri tranportsektor.

En ökad produktion av förnybar el bör eftersträvas. Den förnybara energin ska användas för att ersätta fossil energi regionalt men även för att exporteras och bidra till energiomställningen globalt. En hållbar energiförsörjning ska säkerställas med hänsyn tagen till nationella och regionala miljömål samt potentialen för regional utveckling. Långsiktig tillgång till arbetskraft kommer att vara en viktig fråga som säkerställs genom ett inkluderande förhållningssätt vid rekrytering och utbildning.

Specifikt mål: Nettoproduktionen av förnybar energi har ökat.

2.4.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Insatser för att öka förädlingsgraden av den förnyelsebara skogsråvaran.
- Insatser för en ökad hållbar produktion av biomassa.
- Insatser för etablering av nya tankställen för förnyelsebara drivmedel.
- Insatser för ökad användning av förnyelsebara drivmedel.
- Kvalitetssäkring av råvaruflöden från producent till slutanvändare.
- Kompetenshöjande insatser för att öka antalet småskaliga elproducenter inom vindkraft och bioenergi.
- Insatser för att säkra kompetensförsörjningen och arbetskraftsutbudet inom exempelvis vindkraft och bioenergi. Bildandet av strategiska nätverk för samarbete i frågorna.

Samtliga aktiviteter bidrar direkt eller indirekt till att öka produktionen av förnybar energi. Processerna kring produktion och distribution av förnybar energi måste hela tiden utvecklas för att bidra till en hållbar utveckling och ökad konkurrenskraft gentemot fossila alternativ. Insatser bör ske längs hela kedjan och då är en tryggad kompetensförsörjning en grundförutsättning för att en utveckling av processerna kring den förnybara energin inte ska stanna av. Ett inkluderande förhållningssätt är nödvändigt för att de kompetenshöjande insatserna och frågorna kring kompetensförsörjningen ska nå full potential.

Målgruppen för aktiviteterna är små- och medelstora företag verksamma inom energibranschen, klusterorganisationer och offentliga aktörer med koppling till energiområdet.

2.4.1.2 Principer[4] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Insatser för att säkra kompetensförsörjningen inom energiområdet och insatser som syftar till att öka förädlingsgraden av den förnyelsebara skogsråvaran ges högre prioritet. Dessa två områden är väsentliga för en fortsatt utveckling och förnyelse av branscherna kopplade till förnybar energi. Även insatser som underlättar energiomställningen inom transportsektorn ges hög prioritet med tanke på förbättringspotentialen.

Insatser för att främja småskalig elproduktion kan överlappa med bidrag till areella näringar som inte omfattas av det regionala strukturfondsprogrammet.

Direkt stöd till investeringar i förnybar elproduktion är ej stödberättigande.

2.4.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.4.1.4 Aktivitetsindikatorer

2.4.2 Investeringsprioritering 2 Främja energieffektivitetet och användning av förnybar energi i företag

Små och medelstora företag (SME) är ofta fullt upptagna med att leda den rent affärsmässiga verksamheten, med allt vad den omfattar från produktion till kundbearbetning och försäljning etc. Frågor som inte ligger nära denna verksamhet ges begränsad uppmärksamhet, även om de långsiktigt kan ha påtaglig ekonomisk betydelse. En sådan fråga är energianvändningen. Det kan röra sig om val av energislag, värme- och ventilationsreglering i relation till tider och omfattning för lokalanvändning, värmeåtervinning med mera.

Rådgivning till enskilda och grupper av företag kan ge varaktiga effekter på såväl energibehov som klimatpåverkan. Samarbete kring gemensamma lösningar där företagen drar nytta av varandras verksamheter bör uppmuntras. Detta kan handla om frågor som berör energianvändning, utnyttjande av restprodukter, gemensamma satsningar inom förnybar energi med mera. Företagen ska uppmuntras att ta ett större ansvar för en smart-, inkluderande och hållbar tillväxt.

Specifikt mål: Företagens investeringar i energibesparande åtgärder och förnybar energi har ökat.

2.4.2.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Rådgivning och energikartläggning med åtgärdsförslag till enskilda företag.

- Insatser för ökad tillämpning av gröna hyresavtal.

---

[4] Observera att detta inte är urvalskriterier

- Utredningar av smarta systemlösningar för att uppnå energieffektivisering och förbättrat resursutnyttjande i direkt samverkan mellan företag.

- Insatser för att systematisera företagens strategiska arbete i energifrågor genom att arbeta med till exempel energiledningssystem och miljöpolicys.

- Utveckla företagsnätverk kring frågor om energianvändning och hållbar affärsutveckling. Horisontella kriterier.

- Insatser för att uppmuntra regionens företag att ta ett större miljöansvar och agera föregångare och pionjärer inom energiområdet. Horisontella kriterier.

Samtliga aktiviteter syftar till att skapa förutsättningar för företagen att i ett nästa steg gå vidare med investeringar i energibesparande åtgärder och insatser för en ökad användning förnybar energi. Aktiviteterna skapar förutsättningar för detta genom att bidra till en förhöjd kunskapsnivå och ett ökat intresse inom området samtidigt som aktiviteterna kan hjälpa till att finansiera initiala kostnader. Målgruppen för aktiviteterna är små- och medelstora företag och företagsnätverk med koppling till energiområdet. Viktiga företagsgrupper är bland annat företag verksamma inom den energiintensiva industrin och den expansiva besöksnäringen. Aktiviteterna ska leda till ett mer hållbart resursutnyttjande.

2.4.2.2 Principer[5] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Projekt med samverkan mellan företag kring gemensamma systemlösningar ges högre prioritet. Projekten ska leda till en större gemensam nytta, exempelvis en större energibesparing eller effektivare resursutnyttjande, som en direkt följd av samverkan.

2.4.2.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.4.2.4 Aktivitetsindikatorer

2.4.3 Investeringsprioritering 3 Stödja energieffektivitetet och användning av förnybar energi inom offentliga infrastrukturer, privata och offentliga byggnader och inom bostadssektorn

Koldioxidsnåla regionala strategier och fysisk planering ger möjlighet att väga samman olika intressen (ekonomiska, sociala, miljömässiga) till en väl fungerande helhet. Detta gäller exempelvis vid bebyggelseplanering. Innovativa systemlösningar för energieffektivitet i bostäder och lokaler ska uppmuntras.

---

[5] Observera att detta inte är urvalskriterier

Regionen behöver bli bättre på att utnyttja de goda förutsättningar som finns för att producera förnyelsebara material till bostadssektorn. Insatser för att stimulera hållbart byggande och en ökad användning av förnyelsebara material inom bostadssektorn är viktigt för att gynna det regionala näringslivet och minska klimatpåverkan. Internationella ansatser kan göras inom detta område med utgångspunkt i de globala marknader som bland annat skogsnäringen verkar i.

Miljöanpassad upphandling kan vara ett effektivt sätt att uppnå energibesparingar och utveckla energieffektiva produkter och tjänster. Kunskapen kring hur denna möjlighet kan användas som styrmedel behöver stärkas inom både offentlig och privat sektor.

Specifikt mål: Den offentliga och privata bostadssektorns energieffektivitet har ökat.

2.4.3.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Utarbetandet av strategier och planer för en uthållig och energieffektiv samhällsplanering. Horisontella kriterier.

- Insatser för att lära av goda exempel inom samhällsplanering nationellt och internationellt. Utveckla strategiska samarbeten med andra framgångsrika regioner. Horisontella kriterier.

- Insatser för ökat hållbart byggande och användning av förnyelsebara material i bostadssektorn.

- Utveckling av energisnåla hus med miljöanpassade material.

- Projektering och förberedande arbete för test av ny energieffektiv teknik.

- Insatser för ökad användning av miljöanpassad upphandling.

Aktiviteterna inom detta område spänner över ett brett spektrum. Både offentlig sektor och det privata näringslivet med koppling till bostäder och offentlig infrastruktur står i fokus. Inom offentlig sektor är funktioner inom samhällsplanering, fastighetsförvaltning och miljö exempel på möjliga stödmottagare. Inom privat sektor är branschorganisationer, företagsgrupperingar verksamma inom energi eller tillverkning av miljöanpassade material några av de tänkbara stödmottagarna.

2.4.3.2 Principer[6] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Direkt stöd till investeringar i förnybar elproduktion är ej stödberättigande.

[6] Observera att detta inte är urvalskriterier

2.4.3.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.4.3.4 Aktivitetsindikatorer

2.4.4 Investeringsprioritering 4 Främja forskning, innovation och anammandet av teknik med låga koldioxidutsläpp

Fler smarta produkter och tjänster behöver tillkomma för att underlätta övergången till en koldioxidsnål ekonomi. Dessa kan utvecklas på en rad olika sätt och det är viktigt att det skapas förutsättningar för både akademi, företag, offentliga organisationer och samhället i övrigt att bidra i arbetet. Från idé till kommersiellt gångbar produkt kan steget vara stort och insatser bör ske längs hela kedjan för att underlätta introduceringen av ny teknik.

Ett uppoffrande entreprenörskap är många gånger nödvändigt för att lyckas introducera ny teknik på marknader med beprövad konventionell teknik. Insatser för att främja entreprenörskap inom området är därför viktigt. Genom att uppmuntra ett aktivt innovationsarbete kan framsteg göras inom både nya och konventionella tekniksystem.

Strategisk samverkan mellan forskning, företag och offentlig sektor är nödvändig för att ta tillvara affärsmöjligheter och skapa fler företag inom energi- och miljöteknikområdet. Tillämpad forskning i nära samverkan med näringslivet bör uppmuntras. Ny teknik och nya tjänster bör främjas genom stöd till demonstrationsanläggningar och testverksamhet. Forskningsinsatserna bör samordnas med det nationella programmet.

Specifikt mål: Flera nya exempel på regionalt utvecklad miljöteknik som blivit kommersiellt konkurrenskraftig kan visas upp.

2.4.4.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Insatser för att främja ett aktivt innovationsarbete i samverkan mellan näringsliv, akademi och samhälle. Horisontella kriterier.
- Främjande av kluster och företagsnätverk inom miljöteknik.
- Marknadsföringsinsatser för att underlätta introduceringen av koldioxidsnål teknik på marknaden och stimulera efterfrågan.
- Insatser för att rusta entreprenörer med nödvändigt stöd i innovationsprocessen.

- Forskning och utveckling i nära samarbete med regionens företag i syfte att utveckla koldioxidsnål teknik.

- Stöd till demonstrationsanläggningar och testverksamhet samt vidareutveckling av systemlösningar inom befintliga anläggningar i syfte att göra dessa intressanta för marknaden.

Målgruppen är i huvudsak det privata näringslivet som bedriver utveckling inom energiområdet. Tyngdpunkten ligger på att få till stånd mer kommersiell miljöteknik och detta sker i slutändan i någon typ av företagskonstellation. Även inom offentlig sektor och akademi kan ny teknik utvecklas, men även den måste hitta vägar ut på marknaden. Aktuella stödmottagare är grupperingar av företag, offentlig sektor och akademi med tillhörande stödstrukturer. Med utgångspunkt i regionens internationellt sett perifera läge är det av vikt att skapa fler internationella kontaktytor.

2.4.4.2 Principer[7] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Projekt med bäring på den globala marknaden ges högre prioritet.

2.4.4.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.4.4.4 Aktivitetsindikatorer

[7] Observera att detta inte är urvalskriterier

2.5 Insatsområde 5
Tematiskt Mål: 7 Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur

Två huvudsakliga transportkorridorer påverkar mellersta Norrlands person- som godstransporter, Botniska korridoren och Mittnordenkorridoren. Botniska korridoren har prioriterats av EU i kommissionens förslag till TEN-T och Core Network. Kommissionen pekar på korridorens stora betydelse för Europas råvaruförsörjning. Tågtrafiken har ökat kraftigt på Ostkustbanan mellan Gävle och Sundsvall det senaste decenniet. Ostkustbanan tillhör Sveriges längsta och mest belastade enkelspår och har redan idag allvarliga kapacitetsproblem. Den stora belastningen har medfört längre restider och ökade förseningar. Restiden mellan Sundsvall – Stockholm har sedan 2000 ökat från 3 timmar till 3 timmar och 40 minuter.

Mittnordenkorridoren har potential att förbinda Trondheim i väst med Moskva (och Asien) i öst, förutsatt att nödvändiga investeringar görs. Det är viktigt att denna betydelsefulla transportkorridor prioriteras. Förbindelsen är dessutom regionalt avgörande för att koppla samman inlandet och kusten, och för att skapa redundans i järnvägssystemet. Detta möjliggör en avlastning av godsmängden längs huvudstråken som i dagsläget i huvudsak går i nord-sydlig riktning. Korridoren är också viktig för regionens besöksnäring. För att Mittnordenkorridoren ska få en bra och effektiv standard krävs att ett antal brister i infrastrukturen åtgärdas. Det kan handla om relativt billiga åtgärder som skapar minskade restider och ökad effektivitet, bland annat genom småskaliga trimningsåtgärder.

E4 utefter norrlandskusten är av riksintresse och ingår i det transeuropeiska vägtransportnätet TEN och är viktig för kommunikation mellan södra och norra Sverige. Det är angeläget att åtgärder görs för att öka trafiksäkerheten, minska miljöbelastningen och skapa lägre restider utefter E4.

E14 mellan Sundsvall och Storlien ingår, precis som E4 i det svenska TEN-nätet och berör hela den svenska delen av Mittnordenkorridoren. Vägen är av stor betydelse då den har ett viktigt väst-östligt stråk som förbinder Sundsvall - Ånge - Östersund - Trondheim. För en fortsatt hög tillgänglighet är det viktigt att göra insatser för att öka vägstandarden för att ha 100 km/h som grundhastighet.

Bättre och samordnade kommunikationer är viktigt för många näringsgrenar och för att tillgodose den ökande trafiken och den stora och ökande arbetspendlingen. Regionala stråk behöver en effektivare koppling till de större stråken (TEN-T nätet).

Godstrafiken har liksom persontrafiken ökat stadigt över tid. Det är den vägburna godstrafiken som står för det mesta av ökningen medan järnvägsgodset hållit en relativt jämn nivå. En strukturell omläggning från vägbaserade godstransporter till järnväg medför mindre miljöpåverkan och lättar trycket på vägnätet. Möjligheterna till omläggning mot järnvägstransporter är av uppenbara skäl bundna till järnvägsnätets kapacitet. Kapaciteten kan även effektiviseras genom kombiterminaler. Gods kan då omlastas mellan olika transportslag och i högre grad utnyttja befintliga resurser, exempelvis genom att transportera godset närmre slutmålet innan omlastning till lastbil sker.

Hållbar utveckling förutsätter ett hållbart transportsystem. Det gäller både godstransporter och persontransporter. Stora utmaningar återstår för att nå det mål som finns uppsatt nationellt om att fördubbla det kollektiva resandet. Utmaningarna är särskilt stora i glest befolkade delar av landet.

En hållbar regionförstoring kan endast uppnås genom en rad olika insatser såsom förbättrad infrastruktur, åtgärder för kollektivtrafik och åtgärder för att underlätta gång- och cykeltrafik. Att förbättra hela resan för resenären är mycket viktigt, däri ligger bland annat utvecklande av resecentrum, bra anslutningar till resecentrum och större arbetsplatser både från gång- och cykelvägnät och kollektivtrafiken från kringområden.

Att endast investera i infrastruktur är inte tillräckligt. Kompletterande insatser såsom att utveckla nya former av kollektivtrafik och satsningar på informations- och kommunikationsinsatser för att påverka individens attityd till hållbart resande ger ökade möjligheter till att fler väljer kollektivtrafiken.

2.5.1 Investeringsprioritering 1 Stödja ett multimodalt gemensamt europeiskt transportområde genom att investera i det transeuropeiska transportnätet (TEN-T)

Specifikt mål 1: Minst tre investeringsprojekt genomförs under programperioden, vilka medför ökad regional tillgänglighet utefter det utpekade TEN-nätet.

Specifikt mål 2: Minst tre underlag tas fram som stödjer utvecklingen av TEN-T infrastrukturen och som kan användas som stöd för att skapa nya infrastruktursatsningar på väg och järnväg.

2.5.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Väg- och hastighetsförbättrande åtgärder

- Framtagande av underlag och analyser för utbyggnad och förbättring av transportinfrastrukturen

- Investerings- och trimningsåtgärder i järnvägssystemet

2.5.1.2 Principer[8] för projekturval inom investeringsprioriteringen

- Insatsen ska vara direkt knuten till TEN-T infrastrukturen
- Underlag som syftar till att lösa betydande flaskhalsar i TEN-T nätet
- Projekt som genomförs i bred samverkan mellan kommunala, regionala, nationella och privata aktörer
- Projekt som skapar mervärden över länsgränserna

2.5.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.5.1.4 Aktivitetsindikatorer

2.5.2 Investeringsprioritering 2 Främja regional rörlighet genom att koppla ihop sekundära och tertiära knutpunkter med TEN-T

Specifikt mål 1: Minst tre investeringsprojekt genomförs under programperioden, vilka medför ökad regional tillgänglighet till det utpekade TEN-nätet.

Specifikt mål 2: Minst tve underlag tas fram som kan användas som stöd för att skapa nya infrastruktursatsningar på väg och järnväg.

2.5.2.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Framtagande av underlag för utbyggnad och förbättring av transportinfrastrukturen
- Bärighetsåtgärder
- Tillgänglighetsskapande infrastrukturinsatser

Målgrupper

Boende och verksamma i regionen, nya och befintliga verksamheter, företag, institutioner och nätverk

Särskilda geografiska områden

[8] Observera att detta inte är urvalskriterier

Investeringsprioriteringen avser insatser inom hela programområdet

Huvudsakliga stödmottagare

Statliga och regionala myndigheter och andra offentliga organisationer, universitet, högskolor, forskningsinstitutioner, kommuner, landsting, näringslivsorganisationer, bransch- och intresseorganisationer.

2.5.2.2 Principer[9] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Insatsen ska stödja en effektivare koppling till TEN-T nätet, exempelvis via triangelspår, samordnad teknisk standard etcetera för att därmed främja den regionala rörligheten och utveckla större tillväxt- och arbetsmarknadsregioner.

2.5.2.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.5.2.4 Aktivitetsindikatorer

2.5.3 Investeringsprioritering 3 Utveckla miljövänliga och koldioxidsnåla transportsystem och främja hållbar stadstrafik, inklusive flod-och sjötransporter, hamnar och multimodala förbindelser

Specifikt mål 1: År 2020 har andelen resenärer som använder kollektivtrafik och/eller gång och cykel ökat och attityden till kollektivtrafiken förbättrats.

Specifikt mål 2: Minst två nya systemlösningar utvecklas och fem investeringsprojekt genomförs under programperioden.

2.5.3.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

- Investeringsinsatser inom de olika transportslagen för minskad tidsåtgång, ökad tillgänglighet, ökad kapacitet, regularitet och transportkvalité

- Investeringar i gång- och cykelvägar

- Mobilitetsåtgärder för förändrade attityder till hållbart resande

[9] Observera att detta inte är urvalskriterier

- Utveckla smarta systemlösningar för kollektivtrafiken

- Utveckla och testa nya kollektivtrafiklösningar som är särskilt framtagna ur ett landsbygds- och glesbygdsperspektiv

Målgrupper

Boende och verksamma i regionen, nya och befintliga verksamheter, företag i samverkan, institutioner och nätverk.

Särskilda geografiska områden

Investeringsprioriteringen avser insatser inom hela programområdet.

Huvudsakliga stödmottagare

Statliga och regionala myndigheter och andra offentliga organisationer, universitet, högskolor, forskningsinstitutioner, kommuner, landsting, näringslivsorganisationer, bransch- och intresseorganisationer.

2.5.3.2 Principer[10] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Projekt som har en tydlig koppling till näringslivets behov, har flera deltagande organisationer, främjar hållbar regionförstoring, bidrar till miljöeffektiva transporter och stimulerar nya transport- och trafiklösningar prioriteras.

2.5.3.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.5.3.4 Aktivitetsindikatorer

[10] Observera att detta inte är urvalskriterier

2.6 Insatsområde 6
Tematiskt Mål 10: (Att investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande genom att utveckla utbildnings- och fortbildningsinfrastrukturernamn på insatsområdet)

För att säkerställa näringslivets konkurrenskraft behöver matchningen mellan arbetsmarknadens behov och utbildningens innehåll och struktur förbättras. Näringslivets behov av arbetskraft på både kort och lång sikt behöver kommuniceras med de som tillhandahåller utbildning på ett sådant sätt att den ekonomiska tillväxten hållbart säkerställs på lång sikt. Storleken och variationen i arbetskraftsutbudet är av stor betydelse för matchning av kompetens på en regional arbetsmarknad. I detta ligger vikten av att arbetskraften har en utbildning som faktiskt efterfrågas på arbetsmarknaden. Vad som ytterligare begränsar storlek och variation i arbetskraftsutbudet är exempelvis könsstereotypa utbildnings- och yrkesval. Ofta kan det konstateras att kvinnor och män som studerat samma ämnen, sedan återfinns i skilda sektorer på arbetsmarknaden. Vidare är det en klar begränsning ur ett kompetensförsörjningsperspektiv att utrikes födda ofta utgör en liten andel av de som genomgår högskolestudier. Kompetensförsörjning är ett långsiktigt arbete, som handlar om att dels arbeta för att främja övergången till högre studier bland ungdomar, då utbildningsnivån i regionen är generellt sett låg, dels att arbeta för att förbättra matchningsprocessen. Det kan exempelvis handla om att redan under grundskoleutbildning uppmuntra och främja otraditionella utbildningsval och intressen bland flickor och pojkar, så att utbildningsval tydligare bygger på intresse och talang snarare än könsroller. Det handlar även om att på olika sätt främja utrikes föddas möjligheter till högre studier. Behov finns att utveckla effektiva strukturer för överföring av kunskap mellan akademi och näringslivet Det handlar därför om att hitta samverkansmodeller – på olika nivåer – som är till nytta för både akademin och det enskilda företaget. Det kan handla om gemensamma konkreta forskningsprojekt, formaliserade studentutbyten i olika former (praktik och examensarbeten) eller att engagera företag i undervisning, t.ex. som mentorer. I detta sammanhang handlar det om att identifiera framgångsrika samverkansmodeller, i eller utanför regionen, för dessa olika nivåer och integrera dem i befintlig struktur. Detta förutsätter ömsesidig ambition och vilja att etablera samarbeten och kontaktnät. Goda exempel finns från Vård- och omsorgs- och teknikcollege. I förlängningen kommer detta att underlätta en bättre matchning på arbetsmarknaden. Arbetet ska bidra till att förstärka strukturen för systemanalys inom näringslivets kompetensförsörjning samt utvärderingskapaciteten. Situationen idag kännetecknas av en splittrad struktur och svag lärandeförmåga när det gäller systematiska analyser.

Varje företag/arbetsgivare bör utveckla en egen kompetensförsörjningsplan, vilken innehåller såväl kompetensbehov som kompetenskrav. Dessa planer kan sedan användas i arbetet med att genomföra länsvisa/länsövergripande och sammanfattande analyser.

2.6.1 Investeringsprioritering 1 Att investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande genom att utveckla utbildnings- och fortbildningsinfrastrukturernamn på investeringsprioritering

Samverkan mellan utbildning och arbetsliv är den enskilt viktigaste framgångsfaktorn för den studerandes etablering på arbetsmarknaden. Inom Yrkeshögkoleutbildningarna finns former och incitament för samverkan i systemet, dock är det viktigt att dessa ständigt utvecklas. För närvarande finns en kortsiktighet när det gäller anslagen till yrkeshögskoleutbildningarna, som riskerar att underminera arbetslivets deltagande i utbildningarna. Formerna för ansökningsförfarandet är i dagsläget sådant att såväl utbildningsanordnare som arbetsliv i många fall är tveksamma till att söka en gång till efter ett avslag. Detta tillsammans utgör en risk att antalet yrkeshögskoleutbildningar kommer att sjunka, när de istället behöver öka. När det kommer till kommunal vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning och högskoleutbildningar behöver mekanismerna som stärker incitamenten för interaktion med arbetslivet öka. Genomförandet av dessa konkreta åtgärder skulle kunna leda till ett utbildningsystem för både unga och vuxna som bättre motsvarar de behov som uppstår på en modern och dynamisk arbetsmarknad. Större hänsyn måste tas till bristyrken, ökad möjlighet till ”småskaliga” utbildningar att gå runt ekonomiskt och därmed flexibilitet i vilken ersättningsnivå olika utbildningar har. Förordningen för yrkesvux behöver förändras så att den tydligare kopplas till gymnasieskolans programmål samt till nationella och lokala programråd. Det bör finnas en beredskap för yrken som idag saknar koppling till nationellt gymnasieprogram och även i dessa fall förutsätts en god samverkan med branschen.

Specifikt mål 1: Öka andelen studerande/studenter som efter avslutad utbildning får arbete inom sex månader.

Gymnasieskolan i likhet med högskola/universitet får inte bli en återvändsgränd, åt något håll. Lika viktigt som det är att elever på yrkesprogram ges möjlighet att läsa in högskolebehörigheten, är att den som gått ett högskoleförberedande program ska ha möjlighet att utbilda sig till ett icke akademiskt yrke. Yrkeshögskolan, som är en icke akademisk utbildning till ett yrke fungerar väl. Drygt 8 av 10 får jobb efter avslutad utbildning. Yrkeshögskoleutbildningar tillgodoser både ett kortsiktigt och ett långsiktigt behov. Det är positivt att utbildningarna omprövas i förhållande till arbetsmarknadens behov, men vi ser också ett behov av eftergymnasiala yrkeskompetenser som inte är konjunkturberoende. Inom Yrkeshögskolan behöver det också finnas en kvot av utbildningar av mer långsiktig karaktär vilket kräver ett långsiktigt samarbete med näringarna.

Specifikt mål 2: Ökad övergång till högre studier.

Var fjärde arbetsgivare som planerar ersättningsrekryteringar vill att ersättarna ska en högre kompetens än de som gick i pension. EU har i sin tillväxt- och sysselsättningsstrategi - Europa 2020 ett utbildningsmål att andelen 30-34 åringar som har minst en 2-årig eftergymnasial utbildning ska uppgå till minst 40 procent. Sveriges nationella mål är minst 40-45 procent. Att höja utbildningsnivån för denna åldersgrupp anses viktig eftersom den del av arbetskraften som

har en eftergymnasial utbildning även beräknas ha positiva effekter på tillväxt och produktivitet. Störst andelsökningen av eftergymnasialt utbildade i arbetskraften kommer från de som är under 35 år. Enligt uppgifter från Eurostat så hade 35,8 procent av 30-34 åringarna i EU27 år 2012 en högre utbildning. Sveriges nivå låg över målsättningen med 47,9 procent. I Mellersta Norrland var motsvarande andel 36,9 procent i genomsnitt för åren 2009-2011, det vill säga något under målsättningen. I såväl EU27, Sverige som i Mellersta Norrland ligger de unga männens nivåer lägre än för de unga kvinnorna.

Specifikt mål 3: Öka arbetslivets möjligheter att, på både kort och lång sikt, få tillgång till personal med rätt kompetens.

Var fjärde arbetsgivare som planerar ersättningsrekryteringar vill att ersättarna ska en högre kompetens än de som gick i pension. Det är främst inom vård och omsorg, industri, offentlig förvaltning och utbildning som högre kompetens efterfrågas. Ungefär 62 procent anger däremot att de är ute efter personer med liknande utbildningsnivå, detta gäller främst inom hotell, restaurang, handel, transport, bygg samt jord och skogsbruk.

Brist på arbetskraft följer generellt konjunkturläget. Vid högkonjunktur är det stor brist på arbetskraft och vid lågkonjunktur är bristen liten. Däremot har arbetsgivarna inom vård och omsorg angett en relativt hög brist på arbetskraft oavsett konjunktur vilket kan tyda på att pensionsavgångarna är svåra att ersätta.

Det förekommer ofta regionala skillnader för enskilda yrken men generellt finns även skillnader i arbetsmarknadsläge mellan personer med, respektive utan erfarenhet. Ett flertal yrken inom några av branscherna kan visa ett överskott på arbetskraft samtidigt som arbetsgivarna anger brist. Detta kan delvis förklaras av att vissa yrken har flera olika certifikat där särskilda typer av fordon eller maskiner ska hanteras.

Specifikt mål 4: Underlätta för kompetenshöjande insatser bland befintlig personal/ledning i företag, t ex till snabba insatser i samband med lågkonjunktur, varsel el dyl.

Snabb utveckling av arbetslivet kräver att kunskaper och färdigheter aktualiseras hos en stor del av arbetskraften under kommande år. Detta gäller på alla nivåer i ett företag/organisation. I en globaliserad kunskapsekonomi måste regionerna utveckla framgångsrika modeller, som innehåller såväl bredd som spetskompetens, för kompetensförsörjning i företagen. Lågkonjunktur kan utnyttjas för ny kunskapsinhämtning och samverkan ska då ske mellan arbetsliv och universitet/forskning samt övriga utbildningssystem. Det livslånga lärandet ska prioriteras vilket ger alla möjlighet till kompetensutveckling och underlättar samhällets mobilisering av arbetskraft.

Specifikt mål 5: Öka andelen utrikesfödda med anställning

Studier visar att utrikes födda främjar företagens handel med omvärlden. En procentenhets högre andel utrikes födda i arbetskraften ökar i genomsnitt exporten med nio procent. Mångfaldens har en tendens att underskattas. Detta är avgörande för arbetslivets och hela landets välstånd.

Den globala konkurrensen är fortsatt hård i kölvattnet av den ekonomiska krisen. Samtidigt brottas regionen med en betydande arbetslöshet bland utrikes födda personer. Vi är i akut behov av nytänkande för att bemöta dessa utmaningar. Trots att utrikes födda personer har goda och inte sällan unika kunskaper om främmande marknader, lagar, normer, affärskulturer, politik, religion och språk i sina tidigare hemländer, tvekar många företag inför att anställa personer med utländsk bakgrund.

Majoriteten av de svenska tillverkningsföretagen har en relativt låg andel utrikes födda i arbetskraften. Problembilden vad gäller den låga anställningsgraden är komplex. Matchningen mellan utbildning och arbete fungerar sämre för utrikes födda, särskilt kvinnor. En annan orsak är bristande kännedom i näringslivet om att de utrikes föddas kunskaper och kontakter faktiskt kan hjälpa till att bygga kommersiella broar till omvärlden.

Beräkningarna visar att företag som anställer personer med utländsk bakgrund signifikant ökar både sin export och import. Utbildningsnivån hos de utrikes födda stärker förmågan att bidra till företagens internationalisering. Eftergymnasial utbildning förbättrar påtagligt de utrikes föddas positiva effekt på företagens handel. Orsaken är att mångfaldens handelshöjande potential delvis beror på hur väl information om främmande marknader kan omsättas i reella affärsmöjligheter för svenska företag.

Utrikes födda ökar inte bara exporten till sina födelseländer utan även med angränsade länder och regioner. Detta speglar det faktum att kunskaper om marknader, kulturer och språk, liksom tillgången till nätverk och kontakter, ofta spänner över nationsgränser. En anställd person som exempelvis är född i Irak, med arabiska som modersmål, har sålunda potential att bistå svenska företag med affärer i fler länder än Irak.

Genom att i synnerhet näringslivet i högre utsträckning börjar tillvarata mångfaldens fulla potential kan de förbättra sina möjligheter till fler utlandsaffärer.

2.6.1.1 Aktiviteter som kan stödjas inom investeringsprioriteringen

Aktivitet: Insatser för att öka kopplingen mellan arbetslivet och utbildningen, genom tex praktik, trainee, lärling och examensarbeten. Detta innefattar även kontinuerligt kunskapsöverförande till de studerande om arbetsmarknadens behov och möjligheter. Insatser för att förbättra strukturer runt ansökan och möjligheter till långsiktig planering av främst yrkeshögskoleutbildningar.

Aktivitet: Attityder till högre utbildning varierar. För att få fler att välja eftergymnasiala studier behöver vi jobba med attityder i samhället tex potentiella studenter, föräldrar och företagare. För att nå dessa målgrupper behöver vi sprida kunskap genom att jobba med uppsökande verksamhet och att möta målgrupperna på deras spelplan. Viktiga aktörer i detta arbete är Studie- och YrkesVägledare och övriga personal inom utbildningssektorn.

Aktivitet: För att skapa större möjligheter för flera att studera vidare behöver vi kunna erbjuda alternativa studieformer i form av tex distansstudier på hemorten.

Aktivitet: Den grundläggande faktorn för att kunna rekrytera personal är regionens och arbetsplatsens attraktivitet. Kraven på arbetslivet har förändrats, med krav på ökat inflytande och en ökande individualisering. I detta har varje arbetsgivare ett eget ansvar. Fortbildningsinsatser inom bland annat jämställdhet och inkluderande förhållningssätt kan bidra i detta arbete.

Aktivitet: För att kunna lösa kompetensförsörjningsgap på kort sikt behöver vi snabbt kunna rekrytera individer från andra geografiska områden. Vi behöver också kunna erbjuda flexibla lösningar så som distansarbete och effektiva kommunikationer. Det ska vara lätt och attraktivt att flytta till jobbet, t ex att man får stöd för medföljaren att också hitta ett arbete.

Aktivitet: På lång sikt behöver vi arbeta för en utökad samverkan mellan arbetsliv och utbildningsformer vid planering av framtida utbildningar för att säkerställa matchning mellan arbetslivets behov och utbildningsutbudet. För att klara av detta behöver vi presentera att kunskapsunderlag baserat på nuvarande och kommande/prognostiserade behov.

Aktivitet: Skapa en struktur för öronmärkta, lättillgängliga medel för kunskapshöjande insatser i företagen/organisationerna. Medlen ska kunna användas vid eventuell lågkonjunktur och/eller varsel.

Aktivitet: Skapa möjlighet för företag med stor tillväxtpotential att höja kompetensen på företaget för att ytterligare stärka konkurrenskraften.

Aktivitet: Förbättra möjligheten för arbetslivet att i samarbete med utbildningsanordnare snabbt få in utrikes födda på arbetsplatserna genom integration av språkutbildning och anställning

Aktivitet: Särskilda satsningar på att underlätta för kvinnor med utländsk bakgrund att komma i arbete

2.6.1.2 Principer[11] för projekturval inom investeringsprioriteringen

Hög samverkansgrad mellan relevanta aktörer i projekten. En förutsättning för att ta del av strukturfondsmedel är att projekten prioriterar samverkan för att nå målet med smart specialisering. Tydligt fokus på företag i regionen. Utbildningssektorns och näringslivets aktiva deltagande är avgörande och att detta sker efterfrågestyrt utifrån företagens behov. Fokus ska också ligga på företag som har potential att växa.

Projekt som gynnar de horisontella kriterierna är prioriterade.

2.6.1.3 Finansieringstekniska instrument (om aktuellt inom investeringsprioriteringen)

2.6.1.4 Aktivitetsindikatorer

[11] Observera att detta inte är urvalskriterier

Länsstyrelsen Västernorrland

2013-06-28 Dnr. 304-1272-2013

Regionalt Program Mellersta Norrland för Europeiska Regionala Utvecklingsfonden 2014 – 2020.

Bifogat översänds följande handlingar

1. Utkast till Regionalt Program
2. Regional Analys
3. Mall för programskrivningen
4. Näringsdepartementets PM om förslag till Tematisk inriktning i sammanhållningspolitiken
5. Regeringens uppdrag att utarbeta förslag till regionala strukturfondsprogram inklusive bilaga med riktlinjer för framtagande av förslag till regionala strukturfondsprogram

Ni erbjuds att lämna synpunkter till Länsstyrelsen på utkastet till Regionalt Program och på den Regionala analysen senast den 23 augusti 2013. Lämna gärna synpunkterna via e-post till vasternorrland@lansstyrelsen.se. Märk svaret med diarienummer 304-1272-2013.

Kontakta Ivar Hallin, 0611-34 90 58 eller 070-632 73 17, e-post ivar.hallin@lansstyrelsen.se vid eventuella frågor.

Allmänna förutsättningar för programarbetet

Förhandlingarna mellan EU-kommissionen, EU-parlamentet och Ministerrådet om budget och övriga grundläggande förutsättningar ser nu i dagarna ut att kunna sluta i en överenskommelse. Detaljerna är inte kända i skrivande stund. Programarbetet och därmed det utkast till operativt program som nu skickas ut på remiss i regionen bygger på förväntat utfall av förhandlingarna och kan, beroende på förhandlingsresultatet, komma att förändras.

Det utkast som nu skickas ut har formulerats utifrån de förutsättningar som är kända i mitten av vecka 26. Det kan inte uteslutas att pågående förhandlingar på EU-nivån resulterar i bland annat justeringar i det utkast till investeringsprioriteringar som hittills utgjort underlag för programskrivningen. På

Länsstyrelsen Västernorrland
Postadress: 871 86 Härnösand
Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19
Telefon: 0611-34 90 00
Fax: 0611-34 93 72
E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

nationell nivå finns också vissa oklarheter, exempelvis i fråga om vilka insatser som ska genomföras på regional nivå och vilka som ska ingå i det nationella regionalfondsprogrammet.

Programmets inriktning och prioriteringar styrs av regionala och nationella strategier och styrdokument. Mer detaljerade anvisningar för programskrivningen lämnas i tre bifogade dokument.

Strukturfondsprogrammen ska skrivas in i en mall, se dokument 3 ovan. Mallen är i grunden gemensam för alla medlemsstater och består av ett antal rubriker. Remissversionen omfattar enbart kapitel 2, beskrivning av insatsområden samt bilaga 3, den Regionala analysen. Kapitel 1 som ska beskriva kopplingen mellan övergripande EU-strategier och vårt regionala program kompletteras senare under programarbetet. Kapitel 3, finansieringsplanen utformas efter det att remissvaren inkommit och sammanställts. Kapitlen 4 – 11 ska i huvudsak skrivas av Näringsdepartementet eller Tillväxtverket, eller av regionen efter det att Näringsdepartementet eller lämnat närmare anvisningar.

Regionalfondsprogrammet bygger på en tematisk inriktning som är gemensam för samtliga EU-länder. Förslag till Tematiska mål och investeringsprioriteter framgår av Näringsdepartementets PM, se dokument 4 ovan.

I bilaga till uppdraget att utarbeta förslag till program har regeringen lämnat kompletterande riktlinjer för programmens innehåll. Dessa riktlinjer återfinns dokument 5.

Med vänlig hälsning

Daniel Gustafsson
Enhetschef, enheten för regional utveckling
Telefon 073 – 275 16 37

Remiss av Regionalfondsprogrammet 2014 - 2020 för Mellersta Norrland

Ber att få översända materialet som per 28 juni utgör underlag för remissversionen av det kommande Regionalfondsprogrammet. Materialet är utformat i samarbete mellan Länsstyrelsen i Västernorrland och Regionförbundet i Jämtland, som arbetat med gott stöd av Länsstyrelsen i Jämtlands län. I missivet beskrivs en del av det förutsättningar som funnits för arbetet hittills och lite om anvisningarna för era bidrag. Senast den 23/8 är det nödvändigt att era synpunkter inkommit.

Med vänliga hälsningar

Erik-WIdar Andersson
Programmeringsansvarig
Regionförbundet Jämtlands län

Samordningsansvarig för programarbetet i Mellersta Norrland
Ivar Hallin

Projektledare

Länsstyrelsen Västernorrland

Postadress: 871 86 HÄRNÖSAND

Besöksadress: Pumpbacksgatan 19

Telefon: 0611-34 90 58, 070-632 73 17

www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Bilaga 3

Regional Analys Mål 2

Mellersta Norrland

2014-2020

Innehållsförteckning

1 Programmet bidrar till Europa 2020 3
1.1 Disposition 3
1.2 Lärdomar från förra programperioden 4
2 Läge och geografi 4
2.1 Befolkning 5
2.2 Utmaningar 9
3 Sysselsättning och arbetsmarknad 9
3.1 Förvärvsarbetande 10
3.2 Arbetslöshet 16
3.3 Kompetensförsörjning och generationsväxling 19
3.4 Utmaningar 21
4 Företag, företagande och entreprenörskap 21
4.1 Företag och företagande 22
4.2 Entreprenörskap 25
4.3 Utmaningar 27
5 Marknadsekonomi 28
5.2 Regionala innovationssystem och innovationsstödssystem 32
5.3 Utmaningar 37
6 Miljö och energi 37
6.1 Regionala strategier kopplat till miljö 38
6.2 Utmaningar 41
7 Tillgänglighet och kommunikationer 42
7.1 Tillgänglighet 42
7.2 Kommunikationer, gods och persontrafik 43
7.3 Utmaningar 50

Regional analys

Programmet bidrar till Europa 2020

I ett europeiskt perspektiv är det operativa programmet ett konkret verktyg som under sju år ska bidra och medverka till målsättningarna om global konkurrenskraft samt lyfta miljö-, energi- och demografifrågor. Som grund för det operativa programmets mål och syfte ligger EU:s gemensamma utvecklingsstrategi ”Europa 2020” med nyckelbegreppet *Smart, hållbar och inkluderande tillväxt för alla*. Europa 2020 ersätter tidigare EU-strategier som Lissabonstrategin och Göteborgsagendan. Den nya strategin betonar i ännu högre grad behovet av innovation, sysselsättning och social integration samt kraftfulla insatser mot miljöproblem och klimatförändring för att uppfylla detta mål. Genomförande av strategin ses som nödvändig för att EU ska lyckas stärka sin ställning globalt. Utmärkande för Europa 2020 är att den genom sammanhållningspolitiken ger regionerna själva möjlighet att utforma och genomföra en politik som passar just deras behov.

Figur 1. Europa strategin 2020

Målen för EU 2020 gäller sysselsättning, utbildning, forskning och innovation, delaktighet och fattigdomsminskning samt klimat och energi – vars specifika mål kopplas samman med den analys som följer.

1.1 Disposition

Analysen tar först (alternativt läggs detta avsnitt sits) upp lärdomar från förra programperioden. I kapitel 2 ges en övergripande bild av regionen och dess demografi. I kapitel 3 ligger fokus på sysselsättning och arbetsmarknad samt frågan om kompetensförsörjning. Kapitel 4

lyfter fram regionens näringsliv och i kapitel 5 ligger fokus på ekonomin i regionen (analysen som kommer att kompletteras med en konkurrenskraftsanalys) samt på regionens innovativa förmåga. I kapitel 6 är miljön i fokus och till sist, i kapitel 7, är fokus tillgänglighet och kommunikationer. Varje kapitel sammanfattas i de utmaningar som fakta och statistik i regionen pekar ut.

1.2 Lärdomar från förra programperioden

Mellersta Norrlands egna erfarenheter kommer att redovisas här – bland annat med koppling mot stödmottagare som exempelvis MIUN, olika former av turismsatsningar, Saminvest, Mittkapital och sådana satsningar som rör konkurrenskraft, miljö och infrastruktur. Ett exempel på hur denna redovisning kommer att ta sig ut redovisas nedan:

Under programperioden 2007-2013 har den Europeiska regionala fonden investerat 280 miljoner kronor i projekt som bygger upp strukturen för bredband i norra och mellersta Sveriges glesbygder enligt uppgifter från Tillväxtverket. Ett av de projekt som biviljades stöd för detta ändamål var "Näringslivsutveckling med framtidens bredband" som drevs av Jämtkraft Elnät AB under programperioden 2008-03-29 - 2013-04-30 med en delfinansiering från den Europeiska regionala utvecklingsfonden på 38 902 125 kronor. Resultatet är att projektet kunnat dra 140 mil fiberoptik och därmed ansluta 1 700 privatfastigheter och företag i över 100 byar inom Jämtlands län och därmed skapat förutsättningar för att bo och verka även i glesbygden.

Läge och geografi

Programområdet SE07 Mellersta Norrland omfattar två relativt oberoende NUTS 3 regioner, Västernorrlands och Jämtlands län med sammanlagt 15 kommuner[1]. Regionen som ligger centralt i Norden och mitt i Sverige avgränsas i väster av gränsen mot Norge och i öster av Bottenhavet. I norr gränsar regionen mot Västerbottens län och i söder mot Gävleborgs och Dalarnas län.

Mellersta Norrland är till ytan en stor region med totalt 82 276 km^2 men är samtidigt en av de mest glest befolkade regionerna inom Sverige och EU. I regionen bor omkring 368 000 invånare på en landareal som är drygt 71 000 km^2 vilket ger en befolkningstäthet på 5,2 invånare per km^2. Detta kan jämföras med genomsnittet för Sverige som uppgår till 23,3 invånare per km^2 och med genomsnittet för Europeiska Unionen (27 länder) med 118 invånare per km^2. Mellersta Norrland är den NUTS 2 region i landet som har störst andel av befolkningen boende utanför tätorter.

Regionens geografi präglas av den höga andelen skogsmark (närmare 60 %), sjöar och vattendrag samt kustlandskapet i öster och fjällkedjan i väster. Geografin förklarar i mycket hur bebyggelsen anpassat sig till de naturgivna omständigheterna. Skogen och älvarna var tidigt en förutsättning för regionens industrialisering och senare även den omfattande vattenkraftsutbyggnaden. Näringsmässigt finns betydande skillnader inom regionen, där kustlandet har en betydligt större andel stora företag och industrier än inlandet. Gemensamt för hela regionen är

[1] Ånge, Timrå, Härnösand, Sundsvall, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik i Västernorrlands län och i Jämtlands län kommunerna Ragunda, Bräcke, Krokom, Strömsund, Åre, Berg, Härjedalen och Östersund.

dock de långa avstånden till nationella och internationella marknader för regionens företag. Även långa avstånd inom regionen kännetecknar Mellersta Norrland.

1.3 Befolkning

Folkmängden i Mellersta Norrland uppgick i december 2012 till 368 200 invånare, varav 242 000 i Västernorrlands län och 126 200 i Jämtlands län. I regionen återfinns också ett urfolk och en etnisk minoritet i Sverige – samerna. Totalt utgör dessa cirka 20 000 personer i hela landet, varav cirka 4 000-5 000 bor i Jämtlands och Dalarnas län men även i Västernorrlands län. Detta som en följd av att området vid kusten är vinterbetesmarker för de renskötande samerna och ett flertal samer har valt att bosätta sig i den delen av regionen.

Merparten av Mellersta Norrlands befolkning är koncentrerad till kustområdet, älvdalarna och i området runt Storsjön i Jämtland, se karta 1. De tre största kommunerna i Mellersta Norrland är Sundsvall, Östersund och Örnsköldsvik som tillsammans svarar för 57 procent av regionens folkmängd. Av befolkningen i Mellersta Norrland bor omkring 73,1 procent i tätorter jämfört med riksgenomsnittets 85,1 procent (se karta 1).

Karta 1. Mellersta Norrland, folkmängd per km^2, tätortsbefolkning per 250 m^2

Källa: Länsstyrelsen Västernorrland

1.3.1 Mellersta Norrland har en minskande befolkning

Under åren 1995-2002 hade regionen stora flyttningsunderskott till övriga landet, delvis som en följd av den nationella finans- och bankkrisen i början av 1990-talet. Befolkningen minskade med mer än 24 000 invånare vilket kan jämföras med de senaste fem åren (2008-2012) då minskningen utgjorde cirka 2 200 invånare, -0,6 procent. Under samma period ökade riket med 4,1 procent. En förklaring till minskningen kan ses i en stor andel äldre och relativt få personer

i barnafödande åldrar. Befolkningsutvecklingen i Sveriges NUTS 2 regioner sedan 1990, visas i diagram 1 nedan.

Diagram 1 Befolkningsutveckling, Index 1990=100

Källa: Statistiska centralbyrån (SCB)

Det är viktigt att uppmärksamma de inomregionala skillnader som finns i regionen med stora glest befolkade områden och kommuner med låga befolkningstal med fortlöpande befolkningsminskning. Exempelvis så beräknas befolkningsminskningen sedan 2010 fram till 2020 bli över nio procent i inlandskommunerna Bräcke, Strömsund och Ragunda. Det motsatta gäller för de två största kommunerna i regionen Sundsvall och Östersund samt turistmagneten Åre där befolkningstillväxten beräknas till 1,5, 1,8 respektive 3 procent. En långvarig befolkningsminskning utgör ett hot mot viktiga samhällsfunktioner, däribland offentlig och kommersiell service.

Åren 2003-2012 avled det 4 650 respektive 3 440 fler kvinnor och män än som föddes i Mellersta Norrland. Under samma period var det ett flyttningsöverskott på omkring 2 140 kvinnor och 1 910 män. Flyttningsöverskott återfinns främs i åldersklasserna 0-17 år och 25-44 år, där de flesta barnfamiljer ingår, samt för åldersgruppen 45-64 år. Uppdelat på kön fanns de största flyttningsunderskotten åren 2003-2012 inom åldersgruppen 20-24, där antalet kvinnor och män minskade med 3 710 respektive 3 460 personer. Ett marginellt negativt flyttnetto var det även för kvinnor från 65 år och uppåt. Störst positivt flyttnetto för kvinnor fanns inom åldersgruppen 25-44 år.

Befolkningsutvecklingen till och med år 2025 kommer fortsatt visa på stora differenser för Mellersta Norrlands kommuner. Utifrån en prognos från SCB visas i tabell 1 den beräknade befolkningsutvecklingen i regionens kommuner fram till åren 2020 och 2025.

Tabell 1. Folkmängd den 31 december respektive år samt prognos

	Basår för prognos 2010	Faktisk 2012	2020	2025	Differens 2010-2020	Differens 2020-2025
Mellersta Norrland	369 316	368 182	364 251	363 119	-1.4%	-0.3%

Källa: Källa: SCB/AF, data till rapport URA 2010:5 samt SCB, Folkmängd den 31 december 2012

1.3.2 Befolkningens fördelning mellan kvinnor och män

I Mellersta Norrland som i hela landet består befolkningen av ungefär lika många kvinnor som män, men det förekommer lokala skillnader. Det är generellt först i åldersgruppen 65 år och äldre som andelen kvinnor överstiger andelen män.

Regionen har som helhet en ojämnare fördelning av befolkningsstrukturen än i övriga landet. I den i huvudsak barnafödande åldersgruppen 18-44 år uppgår andelen kvinnor i Mellersta Norrland till 941 per 1 000 män, det kan jämföras med övriga landets genomsnitt på 960 kvinnor per 1 000 män. Motsvarande åldersgrupps andel av totalbefolkningen är i regionen för kvinnor 15,2 procent och 16,2 procent för männen. I övriga landet (exklusive Mellersta Norrland) uppgår andelen kvinnor och män inom åldersgruppen 18-44 år till 17,4 respektive 18,1 procent av hela befolkningen. Differensen till övriga Sveriges befolkningsstruktur visar att det inom åldersgruppen 18-44 år så saknas det i Mellersta Norrland drygt 7 800 kvinnor och närmare 7 000 män. Befolkningens fördelning på ålder och kön i Mellersta Norrland den 31 december 2012 visas i diagram 2.

Diagram 2. Folkmängd 31 december 2012 efter kön och ålder, procent

Källa: SCB

1.3.3 Andelen äldre ökar i Mellersta Norrland

Andelen äldre ökar i såväl Mellersta Norrland, Sverige, EU27 och världen som helhet. En skillnad är dock att Mellersta Norrland både har en stor andel 65 år och äldre och en stod andel av i den mer vårdkrävande gruppen, 80 år och äldre i befolkningen.

Andelen 65 år och äldre inom EU27 beräknas öka till 23,6 procent av befolkningen år 2030 jämfört 17,4 procent i januari 2010. Dessa nivåer har redan passerats i Mellersta Norrland som den 1 januari 2010 hade 21,2 procent av befolkningen i åldrarna 65 år eller äldre, vilket beräknas öka till 22,6 procent fram till den 31 december 2012. Även försörjningskvoten beräknas öka kraftigt.[2] Denna försörjningskvot används som indikator på vilken utsträckning de som är 65 år och äldre behöver försörjas av befolkningen i arbetsför ålder (internationellt 15 - 64 år). I tabell 2 redovisas några strukturella befolkningsindikatorer som är hämtade från Eurostats regionala befolkningsprognos EUROPOP 2008.

[2] Den demografiska försörjningskvoten räknas av Eurostat som summan av antal personer 0–14 år och antal personer 65 år och äldre dividerat med antal personer 15–64 år multiplicerat med 100. Men delas även upp i hur stor del som härrör från äldre (65 år och äldre) och från barn och unga 0-14 år).

Tabell 2. Folkmängd (1 januari) och befolkningsindikatorer

NUTS	Folkmängd (1 000)		Andel av befolkningen 65 år och äldre (%)		Försörjningskvot från äldre (%)	
	2010	**2030**	**2010**	**2030**	**2010**	**2030**
EU27	499 389	519 942	17,4	23,6	25,9	38,0
Sverige	9 306	10 270	18,2	22,5	27,8	37,4
Mellersta Norrland	370	372	21,2	26,2	33,5	45,5

Källa: Eurostat, regional EUROPOP2008, Statistic in focus – 1/2010

I en kombination av att den äldre befolkningen växer och att den arbetande befolkningen minskar i en majoritet av EU:s NUTS 2 regioner beräknas den försörjningskvot som härrör från äldre bli 38,0 procent år 2030 inom EU27. För Mellersta Norrland beräknas den öka till 45,5 procent år 2030 jämfört med 33,5 procent under 2010, det innebär att 100 personer i de arbetande åldrarna behöver försörja drygt 45 personer som är 65 år eller äldre. Enligt prognoser av SCB beräknas försörjningskvoten som härrör från yngre vara ungefär oförändrad i Sverige.

1.3.4 Låg andel utrikes födda

Denna del kommer att kompletteras med ny statistik, könsuppdelad, utbildningsnivå, förvärvsarbete, företagande mm och redovisas senare under relevant rubrik.

Trots en ökad invandring till Sverige har detta inte haft en positiv inverkan på befolkningsutvecklingen i regionen. Den närmaste tiden efter invandring inträffar ofta en stor inrikes omflyttning där invandrarna främst väljer att bosätta sig i storstadsområden.

I slutet av december 2012 var 28 000 av de boende i regionen födda i ett annat land än Sverige. Andelen utrikes födda av befolkningen i Mellersta Norrland var 4,5 procent år 2000, den andelen hade ökat till 7,6 procent 2012. I förhållande till riksgenomsnittets 15,4 procent är dock andelen födda utanför Sverige mer än hälften så låg.

I alla av regionens kommuner finns en högre andel utrikes födda kvinnor än utrikes födda män. Störst andel utrikes födda i Mellersta Norrlands kommuner finns i Bräcke och Strömsund med 9,4 respektive 9,3 procent närmast följt av Sundsvall med 8,9 procent. Lägst andelar har Krokom och Bergs kommuner med 5,7 och 5,9 procent av totalbefolkningen, se karta 2.

Karta 2 Andel utrikesfödda i Mellersta Norrlands kommuner, 2012-12-31

Källa: SCB

Av de utrikes födda som är bosatta i Mellersta Norrland har de flesta sitt ursprung från Finland, Norge, Irak, Thailand och Tyskland. Huvudsaklig tidpunkt och skäl för att flytta till regionen varierar. Exempelvis kom de flesta från Finland som arbetskraftsinvandrare under 1970-talet. Många av de som är födda i Irak kom till regionen då de sökte asyl i början av 2000-talet och senare även som anhöriginvandrare. På senare år har antalet personer som är födda i Afrika ökat, främst från Somalia. Nu har också många flyktingar från Syrien sökt sig till Sverige vilkte också syns i vår region.

1.4 Utmaningar

En minskande befolkning i en region med stora ytor och där andelen äldre ökar och kommer att fortsätta öka utgör i sig många utmaningar. Att fler och fler väljer att bosätta sig i de större tätorterna där särskilt kvinnor uppvisar en tendens att välja bort såväl gles- och landsbygdskommuner till fördel för länets tätorter eller större städer utanför regionen. Att andelen kvinnor är lägre än andel män pekar på vikten av att regionen attraherar denna grupp att stanna i regionen. På samma sätt är det centralt att skapa en attraktiv region för utrikes födda – både vad gäller arbete, boende och en inkluderande social miljö. Att öka andelen yngre personer i regionen är centralt – inte minst för att på sikt klara en ökande försörjningsbörda. En långvarig befolkningsminskning utgör ett hot mot viktiga samhällsfunktioner, däribland offentlig och kommersiell service. I den fortsatta analysen kommer olika faktorer att lyftas fram och som kan antas ha effekt på valet mellan att etablera sig i regionen eller att lämna den. Dessa val hänger troligtvis samman med servicenivå, möjlighet till utbildning och arbetstillfällen som infrastruktur. I mångt och mycket krävs det därför att den ekonomiska aktiviteten i regionen ökar. Även insatser för att främja hälsa bland äldre och förebygga deras behov av vård och omsorg är angelägna. En god hälsa bland en äldre del av befolkningen påverkar möjligheterna för vuxna anhöriga (som befinner sig i arbetskraften) att upprätthålla sin sysselsättningsgrad.

Sysselsättning och arbetsmarknad

Sysselsättningsmål – Europa 2020 och Sveriges nationella mål

Ett av de överordnade Europa 2020 målen är att andelen förvärvsarbetande av befolkningen 20-64 år ska uppgå till 75 procent till år 2020. Det mer ambitiösa svenska målet är att minst 80 procent av kvinnorna och männen i åldrarna 20-64 år ska vara sysselsatta. I Sverige ska höjningen främst ske genom att grupper med svag förankring på arbetsmarknaden, såsom unga och utrikes födda, blir mer delaktiga på arbetsmarknaden. Men även att skillnaden i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män ska minskas. Detta kan bland annat skapas genom att underlätta arbetskraftens rörlighet, kompetensutveckling och en bättre matchning av tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden

Efter en mycket kraftig nedgång av sysselsättningen i hela landet under 2009, som en följd av den internationella finansiella och ekonomiska krisen har sysselsättningsnivåerna inte nämnvärt återhämtat sig i regionen. Under 2011 var antalet förvärvsarbetande[3] män i Mellersta Norrland 84 500 och antalet kvinnor 78 600, totalt 163 100 personer i åldrarna 16-64 år. I förhållande till högkonjunkturåret 2007 motsvarade det en sysselsättningsminskning för männen med 4,6 procent och för kvinnorna med 3,8 procent. I övriga landet (exklusive Mellersta Norrland) har det däremot skett en återhämtning efter 2009, i jämförelse med 2007 förvärvsarbetade 0,7 respektive 1,1 procent fler män och kvinnor 2011.

[3] Förvärvsarbetande enligt SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

1.5 Förvärvsarbetande

Antalet förvärvarbetande 16-64 år fördelat på bransch för åren 2007 till 2011 visar att tillverkningsindustri och utvinning har haft det största tappet, där har antalet förvärvsarbetande minskat med 21 procent. I motsatt riktning har utvecklingen varit för företagstjänster som i förhållande till 2007 ökat med drygt 13 procent. Förändringen av antalet förvärvsarbetande 16-64 år med arbete i regionen per bransch (SNI2007) visas i diagram 3.

Diagram 3.Förvärvsarbetande 16-64 år per bransch i Mellersta Norrland

Källa: SCB/rAps-RIS, RAMS

Andelen förvärvsarbetande 20-64 år i Mellersta Norrland uppgick under 2011 till 78,4 procent jämfört med 77,6 procent året innan. Motsvarande ökning i hela riket var från 75,9 procent till 76,8 procent 2011. I tabell 3 visas andelen sysselsatta i Mellersta Norrland och i hela landet för befolkningen 20-64 år och för utrikes födda 20-64 år fördelat på kön 2010-2011.

Tabell 3. Förvärvsarbetande 20-64 år (nattbefolkning) efter kön, födelseland, procent

	2010			2011		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Mellersta Norrland						
Inrikes födda	79,2	80,8	80,0	79,7	82,2	81,0
Utrikes födda	51,0	52,0	51,5	51,7	53,2	52,4
Totalt	76,5	78,5	77,6	77,0	79,8	78,4
Hela landet						
Inrikes födda	79,8	81,8	80,8	80,2	82,9	81,6
Utrikes födda	52,6	57,1	54,8	53,8	59,6	56,6
Totalt	74,5	77,3	75,9	75,0	78,5	76,8

Källa: SCB/rAps-RIS, RAMS

1.5.1 Förvärvsarbete bland utrikes födda

Andelen personer 20-64 år som är förvärvsarbetande är högre i Mellersta Norrland än i hela riket. Dock är förvärvsintensiteten bland utrikes födda lägre än riksgenomsnittet för såväl kvinnor som män. Att många utrikes födda har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden blir tydligt om man jämför med personer som är födda i Sverige, här är förvärvsintensitet omkring 81 procent och för utrikes födda närmare trettio procentenheter lägre.

Förvärvsintensiteten på födelseregion är lägst för de som är födda utanför Europa med 43 procent i regionen jämfört med riksgenomsnittets 51 procent. Andelen yngre i åldersgruppen 20-24 år som förvärvarbetade uppgick till 59 procent i Mellersta Norrland och till 57 procent i hela riket 2011. Att förvärvsintensiteten bland ungdomar i regionen är något högre än riksgenomsnittet beror bland annat på att andelen som bedriver högskolestudier är lägre än i hela riket. I alla grupper ökade förvärvsintensiteten under 2011 men lägst förändring var det för kvinnor födda i Sverige. Inom Mellersta Norrland finns det betydande skillnader i andelen förvärvsarbetande av befolkningen 20-64 år, vilket framgår i karta 3.

Karta 3. Andel (%) förvärvsarbetande 20-64 år (nattbefolkning) efter kön och födelseland, 2011

Källa: SCB/rAps-RIS, RAMS

1.5.2 Sambandet mellan utbildningsnivå och sysselsättning

Studier av SCB (Befolkningens utbildning och sysselsättning 2010) visar på ett tydligt samband mellan utbildningsnivå och förvärvsintensitet. Där den högutbildade delen av befolkningen förvärvsarbetar i betydlig större utsträckning än de med lägre utbildning. I hela riket förvärvsarbetade 86 procent av den högutbildade befolkningen i åldern 25–64 år under 2010. Motsva-

rande andel bland de lågutbildade var 62 procent. Bland länen fanns högst förvärvsintensitet bland högutbildade i Västernorrlands, Jämtlands och Jönköpings län med 90 procent förvärvsarbetande och lägst i Skåne med 81 procent. Än större är skillnaden mellan länen när det gäller de lågutbildade, i Halland respektive Jönköpings och Kronobergs län förvärvsarbetade 70 respektive 69 procent av de lågutbildade medan endast 57 procent i Västmanlands län.

1.5.3 Val av utbildning följer traditionella könsmönster

I Mellersta Norrland liksom i hela riket har såväl utbildningsval, särskilt inom yrkesförberedande program, som näringslivsstrukturen inte förändrats de senaste två decennierna. Det är ett fortsatt traditionellt könsmönster. Stereotypa föreställningar om kön och arbete grundläggs oftast redan i tidiga åldrar. I Mellersta Norrland dominerar tillverkningsindustri och utvinning samt byggverksamhet som de två största näringarna för män trots en kraftig tillbakagång av antalet jobb inom tillverkningsindustrin sedan 1990-talet. Bland de förvärvsarbetande männen i regionen arbetar 17 respektive 14 procent inom dessa två näringar. För kvinnor råder ett liknande förhållande inom vård och omsorg respektive inom utbildningsväsendet där närmare en av tre kvinnor respektive en av sex kvinnor arbetar.

Diagram 4. Antal förvärvsarbetande 16- år med arbetsplats i regionen (dagbefolkning) enligt ny klassificeringsmetod fördelat på kön och näringsgren (SNI 2007) år 2011.

Källa: SCB, RAMS

De förvärvsarbetande kvinnorna finns huvudsakligen inom ett fåtal branscher. År 2011 förvärvsarbetade drygt 64 procent av Mellersta Norrlands kvinnor inom sex av totalt 52 branscher (SNI 2007). Motsvarande värde för riket var 58 procent. Inom de sex största branscherna för män i regionen finns 42 procent av det totala antalet förvärvsarbetande männen verksamma, vilket är något fler än rikets 39 procent.

Bland den anställda dagbefolkningen 16-64 år i Mellersta Norrland är det endast 12 procent av kvinnorna och 11 procent av männen som arbetar inom yrkeskategorier[4] där det är en jämn

[4] Yrkeskategorier, SSYK4 (totalt 356 yrken)

könsfördelning. Med jämn könsfördelning avses att andelen kvinnor respektive män i ett yrke är inom intervallet 40 till 60 procent. Regionen avviker inte mycket från hela landet där 13 procent av kvinnorna och 12 procent av de förvärvsarbetande männen arbetar i yrken där fördelningen kan sägas vara jämn.

Störst andel anställda i Mellersta Norrland, 60 procent, arbetar inom små och mellanstora arbetsställen med 10-49 respektive 50-249 anställda, viket är en större andel än rikets 58 procent. Andelen arbetsställen som har minst 250 anställda utgör mindre än en procent av de arbetsställen med sysselsatta i både Mellersta Norrland och riket, men sysselsätter 18 respektive 23 procent av de anställda. Inom de stora förertagen (>250 anställda) arbetar huvuddelen inom offentlig verksamhet. I Mellersta Norrland så finns 83 procent av de stora företagen i Västernorrlands län.

1.5.4 Många kvinnor arbetar deltid

I vissa branscher, exempelvis inom handel och vård- och omsorgssektorn finns ett problem med ofrivilligt deltidsarbete, där merparten är kvinnor.En betydligt större andel kvinnor än män arbetar deltid i såväl Mellersta Norrland som i hela riket. I förhållande till riket är det dock både fler kvinnor och män i regionen som inte arbetar heltid, se diagram 5.

Diagram 5. Förvärvsarbetande efter tid i Mellersta Norrland och riket, 2011

Källa: SCB/rAps-RIS, RAMS

Förvärvsinkomsten och disponibel inkomst är generellt lägre för kvinnor än män i både Mellersta Norrland och riket. Det finns delvis ett samband med disponibel inkomst och det faktum att fler kvinnor arbetar deltid, men det förklarar inte hela skillnaden.

1.5.5 Tillverkning och tjänsteproduktion

Tillverkningsindustrin liksom den tjänsteproducerande sektorn kan klassificeras utifrån teknologisk och kunskapsintensivt innehåll. Som avancerade industribranscher med ett högt teknologiskt och kunskapsintensivt innehåll räknas medelhög- och högteknologisk tillverkning[5] . Inom dessa branscher arbetade i Mellersta Norrland under 2011 drygt 6 100 sysselsatta eller

[5] Enligt Eurostat indelning av medium-high-technology och high-technology - NACE Rev. 2/ SNI2007 ingår verksamhetsarterna: 20, 25.4, 27-29, 30 (exkl. 30.1, 30.3) och 32.5 respektive 21, 26, 30.

närmare 32 procent av totalt 19 350 förvärvsarbetande inom tillverkningsindustrin (exklusive utvinning). Motsvarande andel förvärvsarbetande i hela riket uppgick till 43 procent.

Tabell 4. Antal förvärvsarbetande (och andel av totalt förvärvsarbetande i tillverkningsindustrin) inom medelhög- och högteknologisk tillverkning i Västernorrlands län och riket 2009-2011.

Tillverkning	2009		2010		2011*	
	Mellersta Norrland	Riket	Mellersta Norrland	Riket	Mellersta Norrland	Riket
Medelhögteknologisk	5 900	192 400	5 500	194 300	5 600	198 300
Högteknologisk	600	59 300	560	57 600	600	56 400
Totalt	6 500	251 700	6 060	251 900	6 100	254 700

Källa: SCB/rAps-RIS, bearbetning av registerbaserad arbetsmarknadsstatistik på branscher (SNI2007) på 5-siffernivå

*OBS Tidseriebrott, fr.o.m. årgång 2011 har det gjorts förändringar i bearbetningarna för att klassificera förvärvsarbetande i RAMS. Förändringarna påverkar endast personer som är 65 år och äldre och innebär att antalet förvärvsarbetande i denna åldersgrupp ökar.

Eftersom det sker en kontinuerlig minskning av antalet sysselsatta inom tillverkningsindustrin är det främst inom de avancerade industribranscherna som sysselsättningen kan förväntas kunna vidmakthållas. Utvecklingen av den globala finanskrisen 2008-2009 och konjunkturnedgång har visserligen haft en inverkan på alla industribranscher oavsett tekniskt innehåll, men på sikt bedöms den högteknologiska och kunskapsintensiva industrin ha de bästa utsikterna att kunna konkurrera på världsmarknaden.

1.5.6 Rennäring

Det statistiska underlaget för den samiska befolkningen är bristfällig, inte minst när det gäller branschspecifik statistik över de samiska näringarna. Enligt statistik från Sametinget år 2011 fanns det 996 renskötselgrupper innefattade 4 721 renägare i landet och i Jämtlands län inkl. Idre nya sameby 102 renskötselgrupper. Rennäringen behöver stora obrutna betesområden för att renen ska kunna tillgodose behovet av bete. Idag minskar betesmarkerna på grund av exploateringar som vindkraft, gruvdrift och turism vilket gör att betena minskar samtidigt som rovdjurstammen ökar. Det innebär ett svårt läge för renskötseln och dess utveckling.

1.5.7 Servicenäringar och kunskapsintensiv sektor

Inom servicenäringarna bedöms den kunskapsintensiva servicesektorn[6] (KIS-sektorn) ha fortsatt goda chanser att utvecklas i en positiv riktning där antalet aggregerade tjänster fram till 2008 ökade. Efter en nedgång under 2009 som för resten av sysselsättningen, har det därefter skett en återhämtning. Under 2011 arbetade inom regionens KIS-sektor omkring 82 500 personer eller omkring 48 procent av samtliga förvärvsarbetande, vilket var i paritet med hela riket. Andelen som arbetar inom delsektorn, kunskapsintensiv högteknologisk service, där bl. a. konsultverksamhet och forskning ingår är i Mellersta Norrland cirka 2,9 procent och i riket 3,5 procent av samtliga förvärvsarbetande.

[6] I Eurostat indelning knowledge-intensive services, (KIS) - NACE Rev. 2/ SNI2007 ingår verksamhetsarterna 50-51, 58 till 63, 64 till 66, 69 till 75, 78, 80, 84 till 93. I delbranschen kunskapsintensiv marknadsservice (Knowledge-intensive market services) ingår: SNI 50-51, 69-71, 73-74, 78 och 80 medan högteknologisk servicen (High-tech knowledge-intensive services) är: SNI 59 till 63 och 72 medan finansiell service (Knowledge-intensive financial services) består av SNI 64 till 66

Tabell 5. Antal förvärvsarbetande 16 år och äldre inom den kunskapsintensiva servicesektorn i Mellersta Norrland och i hela riket 2009-2011*.

Tillverkning	2009		2010		2011*	
	Mellersta Norrland	Riket	Mellersta Norrland	Riket	Mellersta Norrland	Riket
Totalt KIS	81 600	2 056 700	82 500	2 115 000	83 600	2 159 000
därav inom:						
Marknadsservice						
Högteknologisk	4 700	158 200	4 700	153 100	5 000	160 700
Finansiell service	3 400	88 700	3 500	89 600	3 500	89 800
Annan service	64 900	1 478 300	65 400	1 515 800	65 800	1 535 200

Källa: rAps-RIS/SCB, bearbetning av verksamheter på SNI5 nivå

Utvecklingen inom KIS har i Mellersta Norrland varit mest positiv inom den kunskapsintensiva delsektorn marknadsservice, där ingår bland annat verksamheter inom juridik, ekonomi, teknik och reklam samt arbetsförmedling. Av de som arbetar inom regionens kunskapsintensiva servicesektor är andelen kvinnor 66 procent jämfört med 64 procent i hela landet. Huvuddelen av dessa kvinnor arbetar inom annan kunskapsintensiv service där bl. a. offentlig förvaltning och utbildning samt vård och omsorg ingår.

1.5.8 Utbildning

En fråga som är av vikt ur tillväxtsynpunkt och i en kunskapsekonomi är utbudet av högutbildade och inom vilka branscher de arbetar. Utbildningsnivåerna inom arbetsmarknaden i Mellersta Norrland har ökat men är överlag lägre än i riket inom de flesta branscherna för såväl män som kvinnor. Under 2011 hade 19,8 procent av de förvärvsarbetande 20-64 år i Mellersta Norrland en eftergymnasial utbildning på minst 3 år. Utbildningsnivåerna skiljer sig dock kraftigt mellan olika branscher och kön. Bland regionens kvinnor var det 26,0 procent och bland männen 14,0 procent som hade minst en 3 årig eftergymnasial utbildning. Motsvarande andel i hela landet för kvinnor var 29,7 procent och för männen 19,9 procent. På bransch och sektornivå så finns flest högutbildade i både Mellersta Norrland och i hela riket inom de offentliga branscherna.

Tabell 6. Utbildningsnivå per bransch och kön 20-64 år, Mellersta Norrland, 2011, procent

Bransch	Mindre är 3 årigt gymnasium		Gymnasium		Eftergymnasial mindre än 3 år		Eftergymnasial minst 3 år	
	Kvinnor	**Män**	**Kvinnor**	**Män**	**Kvinnor**	**Män**	**Kvinnor**	**Män**
Jord- och skogsbruk	42.2	57.3	26.2	23.8	15.7	10.6	16.0	8.3
Tillverkning och utvinning	41.6	54.1	26.3	26.4	14.4	11.7	17.7	7.8
Energi och miljö	26.4	44.7	21.6	19.4	18.1	21.2	33.9	14.7
Byggverksamhet	36.1	56.4	35.6	33.7	15.5	7.8	12.8	2.1
Handel	38.5	50.1	41.7	36.2	12.6	10.1	7.3	3.7
Transport och magasinering	44.8	60.4	38.5	29.8	10.2	6.9	6.5	2.8
Hotell och restaurang	37.2	46.6	43.4	38.3	13.2	9.4	6.1	5.7
Information och kommunikation	24.1	19.8	28.5	26.2	22.5	27.0	24.9	27.0

Finans- och försäkrings-tjänster	24.0	21.6	35.3	34.8	16.8	20.3	23.8	23.3
Fastighets-verksamhet	41.2	56.2	24.4	21.3	17.8	11.7	16.6	10.8
Företagstjäns-ter	32.8	34.7	28.2	26.9	15.3	18.7	23.7	19.7
Offentlig för-valtning och försvar	23.7	19.5	16.2	17.3	18.3	27.9	41.8	35.3
Utbildning	21.1	16.8	11.5	13.7	20.9	20.3	46.5	49.2
Vård och om-sorg, sociala tj.	38.5	33.6	24.5	22.2	13.1	12.3	23.9	32.0
Kultur och personliga tj.	33.8	44.9	31.8	26.6	15.9	14.1	18.4	14.4
Okänd verk-samhet	47.5	55.4	22.9	20.8	12.8	12.6	16.7	11.2
Totalt	33.1	44.9	25.2	27.4	15.6	13.6	26.0	14.0

Källa: SCB, rAps-RIS

De förvärvsarbetandets utbildningsnivåer varierar betydligt mellan Mellersta Norrlands kommuner, där spännvidden för de förvärvsarbetande 20-64 år med en eftergymnasial utbildning på minst 3 år är för män från 6,2 till 19,4 procent och för kvinnor från 15,7 till 31,6 procent.

Sammanfattning

Olika insatser och aktiviteter som kan minska en könssegregerad arbetsmarknad är viktiga för att åstadkomma en ökad dynamik i regionens näringsliv och för en hållbar tillväxt. Alla utbildningsnivåer bör därför arbeta med att bryta könssegregerande normer och strukturer. Ett ökat samarbete mellan skola och arbetsliv är viktigt för att stimulera otraditionella yrkesval, vilket i ett långsiktigt perspektiv kan bidra till en mindre könssegregerad arbetsmarknad.

1.6 Arbetslöshet

I förhållande till hela riket har arbetslöshetsnivåerna i Mellersta Norrland legat på höga nivåer ända sedan 1990-talet. I april 2013 var drygt 8 100 personer i åldern 16-64 år öppet arbetslösa, vilket utgjorde 4,4 procent av den registerbaserade arbetskraften. Motsvarande nivå för hela riket var 4,3 procent. Utöver dessa fanns drygt 9 700 personer i program med aktivitetsstöd, 5,3 procent av arbetskraften jämfört med 4,2 procent i riket. Fördelat på kön är arbetslöshetsnivåerna generellt högre bland männen än hos kvinnorna i Mellersta Norrland. Andelen kvinnor av arbetskraften som i april 2013 var öppet arbetslösa och i program uppgick till omkring 8,8 procent jämfört med cirka 10,6 procent för männen. Motsvarande andel för kvinnor och män i riket var 8,0 respektive 8,9 procent.

Arbetslösheten skiljer sig mellan; de olika delarna i Mellersta Norrland, mellan män och kvinnor, ålder, födelseland och vilken utbildningsnivå man har. Anledningen till de stora skillnaderna i kommunerna är att det råder skilda förutsättningar på arbetsmarknaden i olika delar av regionen. Andelen arbetslösa är högre i vissa delar av regionens glesbygdskommuner medan kommuner med bättre tillgänglighet och goda möjligheter till pendling ligger lite lägre.

1.6.1 Ungdomsarbetslöshet

Ungdomsarbetslösheten (18-24 år) är högre än i andra åldersgrupper. Andelen unga som var öppet arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd var i februari 2013, 5.9 respektive 15,8

procent av den registrerade arbetskraften 18-24 år. Enligt statistik från Eurostat och deras indelningen i åldersgruppen 15-24 år uppgick ungdomsarbetslösheten i Mellersta Norrland under 2012 till 26,4 procent jämfört med 22,9 procent inom EU27.

1.6.2 Arbetslöshet bland utrikes födda

Störst andel arbetslösa finns hos de utrikes födda. Det tar ofta längre tid för utrikes födda med kort utbildning som saknar svensk arbetslivserfarenhet att komma in på arbetsmarknaden. Trots ett stort inflöde av nya arbetssökande så minskade andelen jämfört med förra året.

Tabell 7. Genomsnittligt andel arbetslösa och i program med aktivitetsstöd första kvartalet 2013 av registerbaserade arbetskraften

Kommun	Andel 16-64 år	Kvinnor	Män	Unga 18-24 år	Äldre 55-64 år	Inri-kes-född a	Utri-kes-födda	Grund -skola	Gymn asial	Efter-gymn-asial
Västernorr-land	10.8%	9.9%	11.5%	24.9%	8.0%	9.0%	42.4%	23.1%	10.8%	6.0%
Förändring jmf. kv1 2012	-0.4%	-0.6%	-0.3%	-2.3%	-0.3%	-0.6%	0.3%	0.1%	-0.7%	0.0%
Jämtland	8.8%	7.5%	10.0%	20.0%	6.4%	7.6%	41.0%	20.0%	9.0%	4.6%
Förändring jmf. kv1 2012	-0.4%	-0.6%	-0.3%	-1.4%	-0.5%	-0.5%	-0.6%	0.3%	-0.4%	-0.5%
Riket	8.8%	8.2%	9.3%	17.8%	6.7%	6.6%	28.7%	20.0%	8.7%	5.3%

Källa: Arbetsförmedlingen

När det gäller arbetslöshet kopplat till utbildningsnivå framgår av tabellen ovan ett mönster som visar att ju högre utbildning desto lägre andel inskrivna. Personer med låg utbildningsnivå har längre inskrivningstider och därmed också svårare att komma ut på arbetsmarknaden.

1.6.3 Utsatta grupper

Även om arbetslösheten är relativt låg för gruppen äldre 55-64 år jämfört med andra grupper så räknas de till de arbetslösa som har sämre förutsättningar och som behöver stöd för att etablera sig på arbetsmarknaden. Övriga som räknas till utsatta grupper och som bedöms ha svårt att finna en sysselsättning den närmsta framtiden är: Personer med högst förgymnasial utbildning, Ungdomar och särskilt de med bristfällig utbildning, Utrikes födda, särskilt födda utom Europa, Personer med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Antalet personer i utsatta grupper ökar. Oavsett konjunktursvängning befarar Arbetsförmedlingen flera problem där förutsättningarna för utveckling och tillväxt inte är tillräckligt goda Några utmaningar som Arbetsförmedlingen och andra aktörer står inför i sitt arbete att förbättra förutsättningarna på arbetsmarknaden.

Diagram 6. Antal totalt arbetslösa i utsatta grupper och arbetslösa i ej utsatta grupper, Mellersta Norrland, våren 2004 - hösten 2012.

Källa: Arbetsförmedlingen

Ju längre tid man är utanför arbetsmarknaden desto svårare kan det vara att hitta en väg tillbaka till ett varaktigt arbete. Var fjärde person är utan arbete i mer än tre år.

En stor utmaning för Arbetsförmedlingen är därför att möjliggöra för de som står långt ifrån arbetsmarknaden att komma in i arbetslivet. Om arbetsmarknaden försvagas ytterligare är sannolikheten är stor att denna grupp kommer att öka. Även när arbetslösheten sjunker går förbättringen långsammast för dem som är långtidsarbetslösa, vilket gör att gruppen blir allt större bland de totalt inskrivna arbetslösa.

I arbetsförmedlingens rapport[7] om unga som varken arbetar eller studerar, framkommer att antalet unga i åldern 16-29 år som varken har arbetat eller studerat under 3 år i rad, 2008-2010, utgjorde omkring 2 850 personer i Mellersta Norrland. Av dessa var 46 procent kvinnor och 54 procent män. I andel av befolkningen i åldersgruppen utgör andelen ungefär 4,7 procent jämfört med 4,5 för riket.

Under 2008 uppgick antalet unga som varken arbetar eller studerar till omkring 5 860 personer, motsvarande 9,8 procent av åldersgruppen. Under 2009 ökade antalet mycket kraftigt till ca 7 120 och under 2010 till 7 190 personer, motsvarande 11,8 procent av åldersgruppen. Motsvarande andel för hela riket var 11,1 procent under 2010 jämfört med 9,8 procent 2008. Den kraftiga ökningen kan till stor del tillskrivas den svaga konjunkturen, men talen illustrerar att det även i tider med gynnsammare konjunkturutveckling är många unga som varken arbetar eller studerar. Fördelas antalet unga som varken studerar eller arbetar i Mellersta Norrland utifrån utbildningsbakgrund så står de med förgymnasial och okänd utbildning för 63 procent medan andelen med en gymnasial och eftergymnasial utbildning utgör 31 respektive 6 procent.

Det är angeläget att förbättra förutsättningar för dem som kommer att få det svårast att etablera sig på arbetsmarknaden. Med tanke på den negativa utvecklingen av regionens tillgängliga arbetskraft och brist på rätt kompetens behövs alla resurser tas till vara.

Den stora utmaningen handlar om att öka förutsättningarna för personer i utsatta grupper att inneha just den kompetens som arbetsgivarna efterfrågar. För dessa utsatta grupper krävs en

[7] Ungdomar på och utanför arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar, 2013-05-08

rad kompetenshöjande insatser från samhällets sida, inte minst insatser för att höja utbildningsnivån hos dem med svag utbildningsbakgrund.

1.7 Kompetensförsörjning och generationsväxling

I Mellersta Norrlands nuvarande arbetsliv påverkas yrkes- och utbildningsstrukturerna mycket av stigande pensionsavgångar – vilka är fler än de som tillträder till arbetskraften. Detta märks ännu inte i arbetsmarknadsstatistiken. Arbetslöshetstalen för såväl unga kvinnor som män fortsätter som för utrikes födda vara betydligt högre än riksgenomsnittet. Men när rationaliseringsmöjligheter är uttömda kan ett förbättrat konjunkturläge snabbt komma att öka arbetskraftsefterfrågan både i det privata och i det offentliga och inom olika branscher och yrkeskategorier. Därför behövs ett fortsatt omställningsarbete. Väl fungerande utbildningsinsatser på alla nivåer som skapar förutsättningar för ett livslångt lärande är grundläggande för att detta ska lyckas. En arbetskraftspotential finns även i att öka kvinnors, och särskilt utrikes föddas kvinnor, arbetskraftsdeltagande och också erbjuda kvinnor fler heltider.

EU 2020- mål kring kompetens

EU har i sin tillväxt- och sysselsättningsstrategi - Europa 2020 ett utbildningsmål att andelen 30-34 åringar som har minst en 2-årig eftergymnasial utbildning ska uppgå till minst 40 procent. Sveriges nationella mål är minst 40-45 procent.

Ett andra utbildningsmål inom Europa 2020 strategin är att andelen ungdomar 18-24 år som lämnar sin gymnasieutbildning i förtid ska minskas till mindre än 10 procent fram till år 2020. Avbruten skolgång (ESL) är ett hinder för ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Den försvårar produktivitet och konkurrenskraft och kan leda till fattigdom och social utslagning. Med en krympande arbetskraft måste Europa till fullo utnyttja sina personalresurser. Ungdomar som lämnar utbildningen i förtid får begränsad kompetens och får bestående problem på arbetsmarknaden.

En höjd utbildningsnivå anses viktig eftersom den del av arbetskraften som har en eftergymnasial utbildning även beräknas ha positiva effekter på tillväxt och produktivitet. Störst andelsökningen av eftergymnasialt utbildade i arbetskraften kommer från de som är under 35 år. Enligt uppgifter från Eurostat så hade 35,8 procent av 30-34 åringarna i EU27 år 2012 en högre utbildning. Sveriges nivå låg över målsättningen inom EU med 47,9 procent. I Mellersta Norrland var motsvarande andel 36,9 procent i genomsnitt för åren 2009-2011, det vill säga något under målsättningen. I såväl EU27, Sverige som i Mellersta Norrland ligger de unga männens nivåer lägre än för de unga kvinnorna.

Andelen ungdomar 18-24 år som inte avslutat sin gymnasieutbildning och inte var i utbildning eller praktik uppgick till närmare sex miljoner eller 13,5 procent inom EU27 under 2011, vilket minskat till 12,8 procent 2012. I Sverige och Mellersta Norrland var andelen som lämnar skolan i förtid 7,5 respektive 7,6 procent 2012 vilket var bättre än Europa 2020 målet.

1.7.1 Arbetsgivarnas behov – generationsväxling

Hösten 2012 gjorde Arbetsförmedlingen en undersökning, bland arbetsgivare i privat och offentlig sektor, som visade att 83,8 procent av de tillfrågade arbetsgivarna planerar att ersätta de pensionsavgångar som sker inom de närmaste 5 åren. I Mellersta Norrland var det 86,5 procent av de tillfrågade som planerade att ersätta pensionärerna. Ersättningsnivåerna varierar mellan branscherna och offentlig sektor men i antal kommer det största behovet att finnas inom vård och omsorg. Ny teknik, rationaliseringar eller annan verksamhetsutveckling gör att en del inte behöver ersättas.

Var fjärde arbetsgivare som planerar ersättningsrekryteringar vill att ersättarna ska en högre kompetens än de som gick i pension. Det är främst inom vård och omsorg, industri, offentlig förvaltning och utbildning som högre kompetens efterfrågas. Ungefär 62 procent anger däremot att de är ute efter personer med liknande utbildningsnivå, detta gäller främst inom hotell, restaurang, handel, transport, bygg samt jord och skogsbruk.

Brist på arbetskraft följer generellt konjunkturläget. Vid högkonjunktur är det stor brist på arbetskraft och vid lågkonjunktur är bristen liten. Däremot har arbetsgivarna inom vård och omsorg angett en relativt hög brist på arbetskraft oavsett konjunktur vilket kan tyda på att pensionsavgångarna är svåra att ersätta.

Det förekommer ofta regionala skillnader för enskilda yrken men generellt finns även skillnader i arbetsmarknadsläge mellan personer med, respektive utan erfarenhet. Ett flertal yrken inom några av branscherna kan visa ett överskott på arbetskraft samtidigt som arbetsgivarna anger brist. Detta kan dels förklaras av att vissa yrken har fler olika certifikat där särskilda typer av fordon eller maskiner ska hanteras. Inom vissa yrkesutbildningar och legitimationsyrken krävs många gånger en längre praktikperiod innan man får en giltig legitimation som i praktiken innebär att företaget måste avsätta tid och resurser för den person de tar in. I mindre företag kan detta ofta innebära problem då marginalerna för lönsamheten är väldigt små. Det blir ett dubbelt dilemma då arbetsgivarna gärna vill anställa någon med erfarenhet. Några exempel på sådana yrken i regionen är installationselektriker och skogsmaskinförare.

I de delar av regionen som har mindre arbetsmarknader och domineras av gles- och landsbygd kan det ibland vara svårt att rekrytera till yrken som kräver högre utbildning. Arbetsgivare på större arbetsmarknader konkurrerar med bättre löner och möjlighet till karriärvägar. Detta leder också till en typ av brist, det kanske inte rör sig om några större antal men det kan vara av stor betydelse då det kan vara en avgörande nyckelkompetens för att arbetsgivaren och företagets tillväxt. Svårigheten i att rekrytera kan leda till att arbetsgivaren avstår eller sänker sina krav vilket kan hämma utvecklingen av företaget och arbetsmarknaden på sikt. Exempel på sådana yrken kan vara arkitekter, ingenjörer, systemutvecklare, distriktsköterskor och läkare.

Under prognosperioden beräknas den inrikes födda befolkningen minska i regionen medan de som är utrikes födda beräknas fortsätta att öka. Även ungdomarna förväntas bli färre. Fram till 2025 beräknas antalet ungdomar mellan 18-24 år minska med nära en femtedel i Mellersta Norrland. Som för hela befolkningen mellan 16-64 år är det de svenskfödda ungdomarna som minskar medan ungdomar födda utanför Sverige bidrar till att dämpa befolkningstappet. Den närmsta framtiden kommer påfyllnaden av ungdomar understiga den grupp som kommer gå i pension. Dessutom så beräknas det uppstå ett regionalt kompetensunderskott i flertalet av kommunerna, där efterfrågan av en viss kompetens/utbildningsnivåer från arbetsgivarna förväntas vara större än utbudet.

1.8 Utmaningar

Den faktor som har enskilt störst påverkan på arbetskraftens storlek och framtida tillväxtpotential är utvecklingen av befolkningen i arbetsför ålder. Den negativa befolkningstrenden är den viktigaste förklaringen till det minskade arbetskraftsutbudet i Mellersta Norrland. Dessutom kommer demografiska effekter att få en allt större påverkan på utbudet av arbetskraft framöver. Den negativa befolkningsutvecklingen, både historiskt och den prognostiserade, visar att det är färre som kommer att tvingas försöja fler.

Inom ramen för sysselsättning och arbetsmarknad framgår dels att tillverkningsindustrin tappar mark och därmed bidrar till att andelen arbetslösa män ökar – vilka vanligtvis återfinns i dessa branscher. Att finna vägar till nya branscher kräver ofta utbildningsinsatser och kanske också förändrade attityder för att kunna bryta könsstereotypa val av yrken. Vidare ser vi att många utrikes födda har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden samt att unga visserligen har arbete men samtidigt väljer många bort högre utbildning. Sambandet mellan högre utbildning och förvärvsintensitet är tydlig det blir centralt att genomföra insatser på detta område.

När det gäller sysselsättning inom rennäringen är det också centralt att peka på det faktum att exploateringar som vindkraft, gruvdrift och turism både innebär målkonflikter med andra brancjer och hinder för att utveckla sysselsättning inom renskötseln..

En fråga som är av vikt ur tillväxtsynpunkt och i en kunskapsekonomi är utbudet av högutbildade och här är det särskilt viktigt att fler män lockas till högre utbildning. På samma sätt krävs insatser och aktiviteter som kan minska en könssegregerad arbetsmarknad är viktiga för att åstadkomma en ökad dynamik i regionens näringsliv och för en hållbar tillväxt. Alla utbildningsnivåer bör därför arbeta med att bryta könssegregerande normer och strukturer. Ett ökat samarbete mellan skola och arbetsliv är viktigt för att stimulera otraditionella yrkesval, vilket i ett långsiktigt perspektiv kan bidra till en mindre könssegregerad arbetsmarknad.

Arbetslösheten generellt och mer specifikt ungdomsarbetslösheten är också en utmaning tillika bland gruppen utrikesfödda – och vidare också för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Det är därför av vikt att regionen finner vägar ökar förutsättningarna för att just den kompetens som arbetsgivarna efterfrågar kan erbjudas i regionen. Dels för att öka konkurrenskraften bland våra företag och dels för att klara generationsskiftet.

Företag, företagande och entreprenörskap

Småföretagsbarometern[8] hösten 2012 visar att brist på kompetent arbetskraft alltjämt är ett utbrett tillväxthinder för de små företagen trots en svagare konjunktur. Förutom svag efterfrågan och höga arbetskraftskostnader nämns brist på lämplig arbetskraft. I Västernorrlands och Jämtlands län uppgav 20 respektive 19 procent att brist på lämplig arbetskraft som det största hindret. I Västernorrlands och Jämtlands län svarade dessutom 43 respektive 39 procent av företagen att de tvingats tacka nej till order på grund av brist på arbetskraft, vilket var markant högre än rikets genomsnitt på 34 procent

[8] Två gånger per år presenterar organisationen Företagarna och Swedbank sin undersökning Småföretagsbarometer. Den mäter hur Sveriges småföretag (1-49 anställda) uppfattar konjunkturen, tillväxtförutsättningarna och deras förväntningar om den närmaste framtiden.

1.9 Företag och företagande

I Mellersta Norrland finns omkring 56 800 arbetsställen enligt SCB:s Företagsregister. Av dessa är 74 procent enmansföretag utan anställda, motsvarande andel i hela riket är 70 procent. Av samtliga arbetsställen i regionen som saknar anställda finns 48 procent inom näringarna jord- och skogsbruk, fiske.

Av regionens närmare 14 870 arbetsställen med minst en anställd är 79 procent ett mikroföretag med 1 till 9 anställda, dessa svarar för 22 procent av sysselsättningen.

1.9.1 Företagande i Sampmi

I det samiska samhället är sambandet mellan näring och kultur mycket viktigt. Det samiska näringslivet har av tradition kännetecknats av riklig förekomst av olika näringskombinationer och småskalighet. Många samiska företag är familjeföretag med inslag av säsongssysselsättning. De reella möjligheterna att kunna säkerställa och utveckla sin kultur gäller inte bara ideella kulturyttringar som undervisning, litteratur, språk eller konst, utan också nyttjande av naturresurser och utövande av de näringar som är grunden för kulturen. Även om samer i stor grad deltar i det moderna samhällets differentierade yrkesliv, är det primärnäringarna och utveckling av dem som i huvudsak utgör basen och ankarfästet för samisk kultur.

Tabell 8. Procentuell fördelning av olika yrkesgrupper och anställning

Olika alternativ av yrkesgrupper	Procentuell fördelning
Förvärvsarbete	33,1
Renskötsel	21,6
Jakt, fiske och bärplockning	3,9
Sjukvård, lärare och skogsarbete	3,9
Slöjd och turism	5,9
Snickare, tandvård	2,0
Studerande/Studiebidrag	5,9

Källa SLICA 2004

1.9.2 Företagande kvinnor och män

Antalet egenföretagare och anställda i eget aktiebolag uppgick i november 2011 till omkring 19 900 i Mellersta Norrland enligt den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken. Av dessa var 13 980 egenföretagare medan 5 920 var anställda i eget AB. Av företagarna i regionen är 71 procent män och 29 procent kvinnor, motsvarande andel i riket är 70 respektive 30 procent. Av de kvinnor som är företagare i regionen är 20 procent anställda i eget aktiebolag. I riket är den nivån för kvinnor 24 procent. Motsvarande andel för män i regionen är 34 procent och i riket 38 procent. I förhållande till den förvärvsarbetande befolkningen så finns det i regionen något fler kvinnor och män som är företagare i Jämtland än i Västernorrlands län, se diagram 7.

Diagram 7. Företagare av den förvärvsarbetande befolkningen efter kön, 2011

Källa: SCB, RAMS

Även inom lednings- och chefsarbete[9] är det en fortsatt ojämn könsfördelning i alla sektorer. Totalt var det 34 procent kvinnor som hade en lednings- och chefspost i såväl regionen som på riksnivå under 2011. I kommuner och landsting domineras ledningsarbetet av kvinnor medan det omvända råder i näringslivet – där merparten är män.

Ett ökat deltagande av företagande kvinnor är i hög utsträckning en nödvändighet för att Sveriges företagande ska nå en europeisk nivå. Antalet kvinnor som är företagsamma i Västernorrland och i Jämtland uppgår till cirka 4 800 och 3 700 individer, eller 5,6 respektive 8,1 procent av kvinnorna i yrkesverksam ålder (16-74 år), kvinnor i riket 7,2procent. Andelen unga (16-34 år) som ansvarar för någon typ av företag uppgick till 4,2 och 6,3 procent i Västernorrlands respektive Jämtlands län, totalt 3 940 personer vilket var ungefär som den förra mätningen. Motsvarande andel för unga i riket som helhet var 5,6 procent. Enligt undersökningen så var dynamiken fortsatt hög i Mellersta Norrland under 2012 i förhållande till utvecklingen från 2002, samtidigt som det tillkom 2 516 företagsamma individer så försvann 2 348. Ju större andel av befolkningen som ansvarar för ett företag desto högre noteringar för avslutningar av densamma.

1.9.3 Företagsamheten i Mellersta Norrland

Företagsorganisation Svenskt Näringsliv gör årligen en undersökning av hur företagsamheten utvecklas i landets 21 län. I deras senaste mätning konstateras att företagsamheten i landet växte med ca 0,6 procent under 2012 jämfört med 2,7 procent 2011, I Mellersta Norrland var motsvarande ökning ca 0,2 procent 2012 och 2.2 procent 2011. Enligt mätningen fanns 30 900 företagsamma individer i Mellersta Norrland vid årsskiftet 2012/13. Andelen av befolkningen 16-74 år som räknas som företagsamma individer uppgår till 12,0 procent i hela landet, jämfört med 10,2 respektive 14,1 procent i Västernorrlands och Jämtlands län, vilket var ungefär som året innan. Flest andel företagsamma individer finns i Gotlands län (16,0 %) och lägst andel i Västmanlands län (9,4 %), se diagram 8 nedan.

Diagram 8. Andel företagsamma individer per län 2012.

[9] Ledningsarbete inkluderar utöver chefer även högre ämbetsmän och politiker (t.ex. ambassadörer, kommunchefer, riksdagsledamöter och statsekreterare), samt chefstjänstemän i intresseorganisationer (t.ex. förbundsordföranden och generalsekreterare)

Källa: Svenskt Näringsliv, rapport Företagsamheten 2013

1.9.4 Uppfattning av företagsklimat i Mellersta Norrland

Svenskt Näringsliv genomför även en årlig mättning[10] av hur deras medlemsföretag uppfattar företagsklimatet i sin kommun. Där skiljer sig Mellersta Norrlands företagares sammanfattande omdöme om företagsklimatet i sin kommun kraftigt åt. Tabell 9 redovisas företagarnas enkätsvar från hösten 2012 på hur de ser på företagsklimatet i sin kommun (betygsskala 1-6), och även kommunpolitikernas svar från hösten 2011.

Tabell 9.Företagsklimat Svenskt Näringslivs ranking av företagsklimat april 2013, Mellersta Norrland

	Företagarnas sammanfattande omdöme (skala 1-6) 2012	Tele- och IT-nät (skala 1-6) 2012	Politikernas sammanfattande omdöme (1-6) 2011
Västernorrland	3,29	3,31	4,05
Jämtland	3,17	2,67	3,905
Riket	3,34	3,41	4,04

Källa: Svenskt Näringsliv, Företagsklimat 2013

I tabellen redovisas företagarnas enkätsvar om Tele- och IT-förbindelser, eftersom tillgång till acceptabla kommunikationer brukar komma högt vid resonemang om förutsättningar till regional konkurrenskraft och tillväxt. Företagarnas enkätsvar visar att i fyra av fem kommuner i Mellersta Norrland är företagarna mer missnöjda med Tele- och IT-nätet än i genomsnitt bland företagarna i riket. Det tyder på att det finnas eftersatta behov i regionen.

Här bör tilläggas att Tillväxtanalys rapport ” Lokalt näringslivsarbete -förutsättningar och begränsningar” visar att utvecklingen till ett positivt företagsklimat är komplex fråga. De konstaterar i en sammanfattning att näringslivsklimatet består av en mängd olika faktorer som bestäms på internationell eller nationell nivå. Kommunerna kan enbart påverka en mindre del av dessa faktorer.

[10] Svenskt näringsliv ranking görs varje år och baseras på 18 viktade faktorer i tre block. Tyngst med två tredjedelar väger företagens enkätsvar och sammanfattande omdöme om egna kommuns företagsklimat. Sveriges 290 kommunerna rangordnas efter varje faktor.

1.9.5 Företagens villkor och tillväxtvilja

Tillväxtverket har i en mycket omfattande enkätundersökning ”Företagens villkor och verklighet 2011” studerat faktorer som hänger ihop med en positiv framtidstro och tillväxtvilja bland små och medelstora företag (0-49 och 50-249 anställda). I undersökningen framgår att identifierades följande faktorer ha positivt samband med tillväxtvilja i små och medelstora företag:

- Företagets storlek – ju större företag desto större tillväxtvilja
- Om företaget tillhör tjänstesektorn eller vissa branscher
- Samarbete med andra företag
- Kedje- och koncerntillhörighet
- Internationalisering
- Förnyelse och innovation
- Miljöarbete

En sammanfattning av undersökningen visar bland annat att tillväxtviljan hos företagen regionen Jämtland skiljer sig när det gäller svar på frågan att växa genom att anställa. I Västernorrland respektive i Jämtland svarade 34,6 respektive 46,1 procent av SME-företagen att de ville växa genom att både öka omsättningen och anställa. Medan 39,8 procent av företagen i Västernorrland respektive 31,4 procent i Jämtland svarade att de ville växa utan att anställda. I hela riket var motsvarande andelar att 39,8 procent av företagen ville växa med både omsättning och att anställa medan 33,4 procent svarade utan att anställa. I både Jämtland och i Västernorrland uppger medelstora företag i högre utsträckning än små företag att de vill växa genom att anställa. Fördelat på kön är det en något större andel kvinnor än män som totalt sett vill att företaget ska växa.

Undersökningen visar även att ett samarbete mellan företag ger ett positivt samband till tillväxtvilja hos de små företagen, när det gäller både omsättning och att anställa. Medan det har en mer marginell betydelse bland de medelstora företagen. Sammantaget för både små och medelstora företag finns den vanligaste samverkansformen kring produktion av varor och tjänster. Hos de medelstora företagen finns störst samverkan kring inköp, logistik och transport samt utbildning och kompetensutveckling. I Västernorrland och i Jämtlands län uppger 40,1 respektive 49,8 procent av de små företagen med under 50 anställda att de samverkar med andra företag, motsvarande andel för de medelstora företagen i länen är 52,2 respektive 76,7 procent. Det kan jämföras med riksgenomsnittet 43,6 procent hos de små företagen och 48,6 procent för de medelstora företagen.

1.10 Entreprenörskap

Väsentligt för ekonomisk tillväxt och sysselsättning är goda villkor för företagande och ett bra företagsklimat. Företagsorganisationen Företagarna har tagit fram ett ”Entreprenörsindex” för att på ett enkelt sätt belysa hur förutsättningarna för entreprenörskap på länsnivå förändrats och ser ut i förhållandena till varandra. Indexet består av tre delkomponenter; nettotillväxt av antalet aktiebolag i förhållande till befolkningen, andelen företag som ökat sysselsättningen, samt befolkningens attityder till företagande. Resultatet av index redovisas som poäng per län. Entreprenörsindex utveckling åren 2004-2011 för Jämtland och Västernorrland jämfört med riket redovisas i diagram 9.

Diagram 9. Entreprenörsindex för åren 2004-2011

Källa: Företagarna, Företagarnas Entreprenörsindex 2013

Index har förbättrats i samtliga län sedan 2004. Förbättringen beror främst på att antalet företag ökat, medan andelen företag som växer sysselsättningsmässigt däremot minskat. Skillnaderna på länsnivå är dock betydande för de ingående delkomponenterna. Högst indexvärde av länen får Stockholm medan Jämtland hamnar tredje bäst och Västernorrland näst sist.

Nyföretagande och entreprenörskap är ett mått på dynamik och förnyelse inom arbetsmarknaden. Enligt Tillväxtanalys ökade nyföretagande[11] i Mellersta Norrland och i merparten av landet under 2011. Antalet nystartade företag uppgick i regionen under 2011 till 2 364 företag, jämfört med 2 234 företag 2010, vilket var en ökning med 5,8 procent. Nyföretagandet skiljer sig åt i regionen och ökningen var störst i Jämtlands län 9,0 procent jämfört med 3,7 procent i Västernorrland. I hela riket startades det 73 709 nya företag under 2011 en ökning med 5,5 procent.

1.10.1 Entreprenörskap – och könsfördelning

Antalet företag startade av en kvinna eller flera kvinnor uppgick till 31,7 procent i Mellersta Norrland under 2011 och till 31,2 procent i hela riket. Andelen företag som startades av en kvinna/kvinnor var större i Jämtlands län än i Västernorrlands län, 35 jämfört med 30 procent. Antalet företag startade av kvinnor och män gemensamt uppgick 6,9 procent i regionen och till 8,9 procent i landet. Andelen nya företag med en företagare av utländsk härkomst uppgick till 8,5 procent av samtliga nya företag i Mellersta Norrland och till 19,5 procent i riket. Etableringsfrekvensen i förhållande till befolkningen under 2011 var i Västernorrlands och Jämtlands län 9,4 respektive 12,2 nya företag per 1 000 invånare 16-64 år motsvarande tal i hela landet var 12,3.

1.10.2 Minskat nyföretagande

Kvartalsstatistik för 2012 från Tillväxtanalys visar att nyföretagandet minskade under 2012 jämfört med 2011 i både Mellersta Norrland och i hela landet. I Mellersta Norrland startades 2 152 nya företag under 2012 vilket var 9,0 procent färre än året innan motsvarande nedgång i hela landet var 6,1 procent. En annan källa för utvecklingen av nyföretagande är registrerade företag hos Bolagsverket.

[11] Tillväxtanalys definierar ett företag som nystartat när verksamheten är helt nystartad eller när verksamheten har återupptagits efter att ha varit vilande i minst två år.

Diagram 10.Nyregistrerade företag hos Bolagsverket per 1 000 invånare 2008-2012

Källa: Bolagsverket - avser AB, HB, KB och ekonomisk förening

Den summerade statistiken i diagrammet ovan (aktiebolag, enskild firma, handels- och kommanditbolag samt ekonomisk förening) visar på att antalet nyregistrerade företag i regionen minskade under 2011 och 2012. Inom dessa bolagsformer så registrerades det hos Bolagsverket omkring 1 940 företag i Mellersta Norrland under 2012. I förhållande till befolkningen registrerades det 5,3 nya företag per 1 000 invånare i regionen 2012 jämfört med riksgenomsnittet 6,0.

I Mellersta Norrland är nyföretagandet markant högt i Åre och Härjedalens kommuner där turistnäringen är betydelsefull och där det ständigt tillkommer nya eller utbyggda turistanläggningar. Vidare ligger nyföretagandet på relativt höga nivåer i Östersund och Sundsvall som har ett mer differentierat näringsliv än i regionens mindre kommuner.

1.10.3 Företagens överlevnadsgrad

Förutom uppföljning av antal nystartade företag så analyserar Tillväxtanalys även antalet nystartade företags överlevnadsgrad. Deras uppföljning av de företag som klassades som nystartade företag 2008 - tre år efter start visar att överlevnadsgraden i Västernorrlands och Jämtlands län under 2011 var 65 respektive 63 procent. Motsvarande andel fortfarande verksamma företag tre år efter start i genomsnitt för hela riket uppgick till 68 procent år 2011.

1.11 Utmaningar

Den här delen är inte genomarbetad utan har skisserats utifrån från regionernas strategidokument.

En viktig del för att skapa tillväxt i regionen är att öka förädlingsvärdena bland annat genom att gå från en allt för lokal produktion och öka exporten, inte minst inom ramen för de större företagen i regionen. En utmaning är att också att företag går från att vara underleverantör till leverantör. Vidare finns en framtid i den digitala teknikens möjligheter. Ny teknik kan nyttjas för att finna nya sätt att organisera arbetet på - så att regionens företag kan gå från en lokal till en global marknad utan att för den skull behöva lämna Mellersta Norrland. Företagen har avståndsmässiga utmaningar varför det är nödvändigt att bygga täta strukturer och samarbeten mellan små företag spridda över de stora geografiska avstånden – detta i syfte att skapa när-

het och konkurrenskraft. Till det krävs ökad kunskap, ändrade förhållningssätt och god IT-infrastruktur .

I regionen finns potential inom såväl skogsindustrin, turismen som servicenäringarna, det finns också starka kluster inom bank, försäkring och IT. Det är dock nödvändigt att finna andra och nya områden där spännande synergier, tjänster och produkter kan uppstå. Fokus ska ligga på att skapa ett bra entreprenörsklimat, med extra uppmärksamhet på ungas möjligheter, där forskning och idéer snabbt leder till nya arbetstillfällen och nya företag.

De senaste årens tillväxt har i huvudsak skett i regionens tätt befolkade delar men även i de delar där starka turistdestinationer vuxit fram. Utmaning är därmed att stimulera tillväxt i hela Mellersta Norrland. Samordning med landsbygdsprogrammets möjligheter är därför mycket viktigt.

Produktivitetsförbättringar inom näringsliv och offentlig sektor måste också ses som en av våra stora utmaningar och vidare också en nyckel till förstärkt konkurrenskraft och förbättrad samhällsservice. Besöks- och bemötandenäringarna tillika kulturarv och skapande bör ses som en potential för att bidra till konkurrenskraft. Sammantaget är det av vikt att fokus läggs på internationalisering av näringsliv, utbildning med tonvikt på ökad export, transfer av goda metoder och modeller.

Marknadsekonomi

Att mäta den regionala tillväxten eller produktiviteten är inte okomplicerat då det inte finns några helt tillförlitliga mått, en indikator som oftast används för att beskriva en regions ekonomiska aktiviteter är utvecklingen av bruttoregionalprodukten (BRP) och lönesummor.

BRP mäts ofta som årliga procentuella förändringar i löpande priser eller som volymförändring, men det vanligaste sättet för att analysera BRP och göra den mer jämförbar med andra regioner är att ställa den i relation till regionens befolkning eller sysselsatta. Den kan även ställas i relation till produktionsställen för att därigenom ge en uppfattning om var den ekonomiska utvecklingen ligger och var i huvudsak förädlingsvärdena skapas. Det bör emellertid påpekas att BRP inte är ett mått på regional välfärd eller hållbar tillväxt.

Under 2010 uppgick Mellersta Norrlands totala BRP värde till 126 841 miljoner kronor, där stod varuproduktion för 32 procent medan den privata respektive offentliga tjänsteproduktionens andelar var 34 respektive 21 procent, medan ej branschfördelade posters andel var 12 procent. Energisektorns andel av den totala bruttoregionprodukten är omfattande i Mellersta Norrland i förhållande till övriga landet, omkring 9 procent jämfört med övriga landets knappa 3 procent. Inom tjänsteproduktionen svarar handeln för cirka 10 procent och vård och omsorg för 12 procent av Mellersta Norrlands BRP exklusive ej branschfördelade poster. Inom regionen svarar Västernorrlands kapitalintensiva industri för huvudelen av tillverkningsindustrins bidrag till BRP värdet.

I förhållande till folkmängden uppgick Mellersta Norrlands BRP under 2010 till 339 000 kronor per invånare, riksgenomsnittet var 356 000 kronor per invånare. Av Sveriges åtta NUTS 2 regioner var det endast Stockholm som låg över riksgenomsnittet med 490 000 kronor per invånare under 2010. Lägst BRP per invånare fanns i Östra Mellansverige med 302 000 kronor. Mellersta Norrlands BRP per sysselsatt, vilket kan ses som ett grovt mått på arbetsproduktivitet, uppgick samma år till 754 000 kronor, vilket var det tredje högsta av riksområdena och högre än riksgenomsnittet 740 000 kronor per sysselsatt.

Av länen i landet hade Jämtland och Västernorrland det tredje respektive fjärde högsta BRP värdet per sysselsatt under 2010. Endast Norrbottens och Stockholms län hade högre värden. Jämtlands och Västernorrlands BRP värdet per sysselsatt uppgick till 791 000 respektive 750 000 kronor under 2010. Sysselsättningen enligt nationalräkenskaperna minskade dock något i såväl Jämtlands som Västernorrlands län under 2010.

Diagram 11.BRP per sysselsatt

Källa: SCB, regionala räkenskaper reviderad 2013-02-19, 2009-2010, egen bearbetad statistik

Utvecklingen på produktionsnivå av BRP i löpande priser, miljoner. kronor i Mellersta Norrland visar att det främst var varuproduktionen som stod för den positiva tillväxten under åren 2006-2010.

Diagram 12- BRP, löpande priser, miljoner kronor, årsgenomsnitt 2006-2010

Källa: SCB, regionala räkenskaper reviderad 2013-02-19, 2009-2010, egen bearbetad statistik

Efter en trend med stigande fasta bruttoinvesteringarna i Mellersta Norrland från 2003 till 2008 så blev det en nedgång åren 2009 och 2010. Investeringarna i Mellersta Norrland under 2009 och 2010 uppgick till 20 516 respektive 19 786 miljoner kronor. Av de åtta NUTS 2 regionerna i Sverige var det endast i Mellersta Norrland som investeringarna även minskade under 2010. Av rikets totala bruttoinvesteringar under 2010 hade Mellersta Norrland en andel på knappt 3,3 procent. Det kan jämföras med 2008 då investeringar var 24 544 miljoner kronor och en andel på 3,8 procent.

1.11.1 Regionens exportvärden

Som en följd av näringslivets struktur i Västernorrland och Jämtland skiljer sig åt så uppvisas även betydande skillnader i exportvärden mellan länen. Enligt statistik från Business Sweden och SCB där värdet på varuexporten fördelas på arbetsställen uppgick Västernorrlands exportvärde till 23 826 miljoner kronor under 2012, medan motsvarande värde för Jämtlands var 2 662 miljoner kronor. I förhållande till befolkningen uppgick Västernorrlands och Jämtlands export per capita till 98 respektive 21 tusen kronor, Stockholm var det län med störst export per invånare med 174 tusen kronor under 2012. Uppgifter på tjänsteexport saknas på regional nivå men turismen[12] i framförallt Jämtland har en betydande roll för regionens exportvärde Besöksnäringen i Jämtland är en basnäring med större betydelse för sysselsättning och tillväxt än i många andra län. I Mellersta Norrland bidrar besöksnäringen till stora regionala investeringar. Framförallt inom de mer exportmogna destinationerna har det investerats i nytt boende, nya liftar, handelsytor och restauranger.

Under 2011 till 2012 ökade exportvärdet av varor från Västernorrland med 1,7 procent medan det i Jämtland minskade med 2,1 procent, i hela riket var nedgången 3,5 procent. Utrikeshandeln påverkas mycket av konjunkturläget hos de största handelsländerna. De tre största exportmarknaderna för Västernorrlands företag under 2012 var Tyskland, Nederländerna och Storbritannien, medan de största för Jämtland var Norge, Finland och Tyskland. Kina hamnar på plats sex för Västernorrlands exportmarknad men finns inte med bland de tio största för Jämtland. Exportens värde och volym uppdelat på företagsstorlek skiljer sig kraftigt åt mellan Västernorrlands och Jämtlands län, vilket framgår i diagram 13.

[12] Turismen intar en särställning eftersom det är en näring där konsumtion på hemmaplan definieras som tjänsteexport.

Diagram 13. Varuexportvärde för Västernorrlands och Jämtlands län uppdelat på storlek av företag, 2012, MSEK

Källa: SCB och Business Sweden

I Västernorrland svarar de stora företagen för 80 procent av varuexportens exportvärde medan Jämtland helt saknar stora exportföretag. Varuexporten per produktionsområde är i såväl Västernorrlands som i Jämtlands län störst för trä, trävaror, massa och pappersvaror, grafiska tjänster. En skillnad är dock att i Västernorrland så dominerar massa och pappersvaror från de stora bolagen medan det för Jämtlands del är trä och trävaror från SME-företag. Massa- och pappersindustrin är den fjärde största branschen i svensk export medan maskinindustrin fortfarande är den största exportören trots kraftigt tappade andelar till främst Kina. På produktområde kommer övriga maskiner samt övrigt tillverkade varor på andra plats i Jämtland och Västernorrland.

1.11.2 Konjunkturläget

Konjunkturen för det privata näringslivet i Mellersta Norrland fortsatte att försvagas under det första kvartalet 2013 men inte lika mycket som under fjärde kvartalet 2012. Det visar uppgifter som har sammanställts av Pousette Ekonomianalys AB och som bygger på statistik från Konjunkturinstitutet. Trots en försvagning var dock konjunkturläget i regionen lika med riksgenomsnittet, se diagram----.

Diagram 14. Privata näringslivet, första kvartalet 2013, nettotal

Källa: POUSETTE EKONOMIANALYS AB, KONJUNKTUREN I MELLERSTA NORRLAND KV 1 2013

Första kvartalet var konfidensindikatorn[13], som är ett sammanvägt mått på konjunkturläget, -5 i tillverkningsindustrin, -52 i byggindustrin, -8 i handeln och 1 i privata tjänstesektorn.

Diagram 15.Konfidensindikatorer, per kvartal 1 2007 till kvartal 1 2013 i olika branscher i Mellersta Norrland

Källa: POUSETTE EKONOMIANALYS AB, KONJUNKTUREN I MELLERSTA NORRLAND KV 1 2013

Vid tolkningen av nettotalets läge i ovanstående diagram kan fyra fall särskiljas:

- Nettotalet är *positivt och stiger* - Variabeln ökar i högre takt än under förra perioden.
- Nettotalet är *positivt och faller* - Variabeln ökar men i lägre takt än under förra perioden.
- Nettotalet är *negativt och faller* -Variabeln minskar i högre takt än under förra perioden.
- Nettotalet är *negativt och stiger* - Variabeln minskar men i lägre takt än under förra perioden

Sammanfattningsvis var det i Mellersta Norrland under det första kvartalet 2013 en:

- Bättre konjunktur för tillverkningsindustrin och positiva förväntningar
- Mycket svagt i byggsektorn och ingen förbättring närmaste tiden
- Handeln på sparlåga men hopp om ökad försäljning
- Osäker förbättring i privata tjänstesektorn
- Ingen ljusning på arbetsmarknaden

1.12 Regionala innovationssystem och innovationsstödssystem

Den Svenska nationella innovationsstrategins mål är att bidra till ett innovationsklimat med bästa möjliga förutsättningar för innovation i Sverige med sikte på år 2020. Det ska bli möjligt för fler människor och organisationer i näringsliv, offentlig verksamhet och civilsamhälle att utvecklas och mer effektivt bidra till nya eller bättre lösningar som svarar mot behov och efterfrågan

[13] Konfidens Indikatorerna beräknas som ett ovägt genomsnitt av ett antal frågor (som orderstock, varulager, produktionsvolym, antalet anställda, försäljningsvolym, efterfrågan) för de fyra branscher som redovisas. Frågorna i enkäten har i allmänhet tre svarsalternativ: ett positivt, ett neutralt och ett negativt. Andelen positiva svar minus andelen negativa svar ger ett nettotal som används som ett mått på läget eller förändringen på den aktuella frågan.

Kunskaps- och förnyelsekapaciteten i Mellersta Norrland beror som för andra regioner av en lång rad faktorer - som arbetskraftens kompetensnivå, tillgången på utbildnings- och FoU-institutioner, hur de stödjande strukturerna utformas, marknadskontakter, kapitaltillgången men kanske framförallt av befintliga branschstrukturer, affärs- och entreprenörskulturer och näringslivsklimat.

Hur vi väljer att organisera oss från strategiska nätverk till kluster och till sammanhållna regionala innovationssystem kommer i framtiden mer än i dag att avgöra vår konkurrenskraft. Det är väl känt att förnyelsen går fortare och blir mer effektiv om företag finns i sådana kontaktmässigt täta sammanhang, t.ex. inom välfungerande underleverantörsnätverk. Detta synsätt överensstämmer med innehållet i Västernorrlands och Jämtlands regionala utvecklingsstrategier som i Sveriges nationella innovationsstrategi. Men även i EU2020-strategin om en smart, hållbar och inkluderande tillväxt, där man betonar innovation som något som allt mer måste förstås som ett öppet system, där olika aktörer samarbetar och samverkar.

FoU EU 2020 mål samt Sveriges nationella mål

Ett mål inom Europa 2020 strategin är att FoU investeringarna inom EU27 ska uppgå till 3 procent av bruttoregionprodukten 2020, medan Sveriges nationella mål är det mer ambitiösa 4 procent av BNP.

Inom EU27 och i Sverige uppgick under 2011 de totala FoU investeringarna till 2,0 respektive 3,4 procent av BRP, motsvarande andel i Mellersta Norrland är omkring 0,9 procent. Forskning och utveckling bedrivs inom alla samhällssektorer men de största utgifterna för egen FoU finns inom företagssektorn och främst inom varuproduktion. Under 2011 var företagens andel i hela landet och i Mellersta Norrland 69 respektive cirka 67 procent av de totala kostnaderna för FoU på 117,9 respektive 1,1 miljarder kronor. Företagens FoU-investeringar är särskilt låga i Jämtlands län. Av företagens FoU-utgifter fördelat på län under 2011 så svarade Jämtlands företag för mindre än 0,1 procent, vilket kan jämföras med Västernorrlands cirka 0,8 procent. Merparten av såväl företagens som den samlade FoU-verksamheten i Sverige är koncentrerad till de tre storstadsregionerna, Stockholm, Västra Göraland och Skåne, tillsammans svarar de för 71 procent av landets totala FoU-utgifter.

1.12.1 Förutsättningar och förmågor för innovationsdriven tillväxt

För att bedöma hur den innovationsdrivna regionala tillväxten ser ut i olika regioner brukar sammanvägda indextal användas. Reglab:s regionala innovationsindex 2011 består av en rad indikatorer inom tre block där indikatorerna ska visa på ett underliggande förhållande och i så mening fungera som en slags termometer. De tre blocken som indexet bygger på är regionens grundförutsättningar, förnyelseförmåga och marknadsförmåga. Varje block innefattar fem indikatorer.

Indikatorerna i blocket grundförutsättningars är tänkt att ge en bild av en regions grundläggande förutsättningar för innovation. Blocket förnyelseförmåga innefattar faktorer som är tänkta att ge en bild av en regions förmåga till förnyelse och nyskapande i näringslivet. Block marknadsförmågas indikatorer är tänkta att spegla en regions förmåga att föra en innovation till en marknad. Värdet för samtliga regioner/län motsvarar 100 i indexet.

I nedanstående diagram (16-18) visas Västernorrlands och Jämtlands läns förutsättningar och förmågor inom de tre blocken i jämförelse med hela landet. Index riket = 100. Notera här att storstadsregionerna är borträknade i indexet.

Diagram 16 Förutsättningar Mellersta Norrland index 100 motsvarar riket (exkl storstäder)

Diagram 17 Förnyelseförmågar Mellersta Norrland index 100 motsvarar riket (exkl storstäder)

Diagram 18 Marknadsförmåga Mellersta Norrland index 100 motsvarar riket (exkl storstäder)

Studiens samlade resultat för Mellersta Norrland visar att inom blocket för förutsättningar, hamnar Jämtland något högre än Västernorrland med ett indexvärde på 84,0 och i mitten av länen, medan Västernorrland har ett indexvärde på 80,5. När det gäller förnyelseförmåga, har Västernorrland indexvärdet 71,2 och Jämtland 67,9, vilket placerar dem på den undre halvan av länen. En förklaring till lägre värden kan vara begränsade förekomster av FoU resurser. Inom ramen för marknadsförmåga, får Västernorrland ett index på 87,6 och Jämtland 77,5. Det högre värdet för Västernorrland förklaras bland annat av dess export av BNP och ansökta patent.

Totalt indexvärde, är för Västernorrland 77,8 och för Jämtland 76,5, vilket ger plats 10 respektive 17 av länen. Det totala resultatet för länen utifrån förutsättningar och förmåga visas i diagram 19.

Diagram 19. Förutsättningar och förmågor efter regioner/län

Källa: Reglab, Rapport Innovationsindex 2011, Regional förmåga till ekonomisk förnyelse

I matrisen utgör y-axeln länets grundförsättningar medan den sammanvägda marknads- och förnyelseförmågan utgör x-axeln i ett försök att ge en bild av förhållandena mellan dessa i respektive län.

Enligt en undersökning av SCB, Regional innovationsstatistik 2008-2010, uppgår andelen företag, 10-249 anställda, som kan betecknas ha en innovationsverksamhet i Mellersta Norrland till omkring 54 procent av antalet företag i regionen, vilket är näst lägst efter Övre Norrland (48 %). Högst andel i företag med innovationsverksamhet i landet har Stockholm med 66 procent. I förhållande till hela landet finns även lägst andel SMF-företag med innovationsverksamhet i Mellersta- och Övre Norrland, 3 respektive 4 procent av hela riket. Undersökningen visar att SMF-företagens genomsnittliga utgifter för innovationsaktiviteter i Mellersta Norrland uppgick till omkring 1,7 miljoner kronor för produkt och/eller processinnovativa företag under 2010. Resultatet av undersökningen visar även att de innovativa företagen i Mellersta Norrland samarbetar i högre grad än företag i andra regioner.

1.12.2 Viktiga aktörer för innovation

I Mellersta Norrland har det etablerats en rad viktiga aktörer för innovationssystem. Vid Mittuniversitetet i Sundsvall fins Fibre Science and Communication Network (FSCN). FSCN består av sex forskargrupper inom i huvudsak tre områden: skogsindustriell fiberförädling, medieteknik samt systemanalys och matematisk modellering. Mittuniversitetet i Östersund har ingenjörsutbildningen och forskning inom sportteknologi (Sportstech) - innovativ produktutveckling med inriktning sport och upplevelser som är den enda i sitt slag i Sverige. Vid Mittuniversitetet i Östersund finns även Turismforskningsinstitutet Etour som utvecklar och bidrar till spetskompetens för stärkt besöksnäring och kommunicerar kunskap om turism och resande. Mid Sweden Science Park (MSSP) är en plattform i Jämtland där kunskapsintensiva företag, Mittuniversitetet och andra aktörer kan samarbeta i ett regionalt innovationssystem. MSSP driver det etablerade innovationssystemet Peak Innovation. Andra exempel på aktörer inom det innovationsfrämjande arbetet i Mellersta Norrland och inom strategiska nätverk och kluster är Processum Biorefinery Initiative AB i Örnsköldsvik utgör tillsammans med andra bioraffinaderiinitiativ efter den norrländska kusten och med universiteten ett viktigt nav för utveckling av nya produkter, energilösningar och bränslen från skogsråvara. Åkroken Science Park AB i Sundsvall, är en plattform för innovation, entreprenörskap och tillväxt i Mittsverige med skogen som resurs. Vidare finns i Sundsvallsregionen nätverken Bank-Försäkring-Pension och Myndighetsnätverket.

Inom kapitalförsörjning och rågivning är Almi Företagspartner Mitt en viktig aktör med det regionala riskkapitalbolag SamInvest Mitt AB. SamInvest fungerar som en katalysator mellan privat kapital och utvecklingsbara företag i Västernorrland och Jämtland. Andra större aktörer är Investa Företagskapital AB som är ett riskkapitalbolag som investerar i företag i Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län. Ekonord Invest AB investerar i mindre och medelstora företag som bidrar till utvecklingen av de gröna näringarna. Mittkapital som ägs av Sjätte AP-fonden är ett investmentbolag för investeringar i Jämtlands och Västernorrlands län. Vidare finns det privatägda riskkapitalbolaget Såddgruppen Mittsverige AB som startats på initiativ av Åkroken Science Park AB. Målgrupp för Såddgruppen är nystartade företag i regionen med

innovativa affärsidéer, tjänster och produkter. Tidigare fanns även det nu avvecklade Vattenfall Inlandskraft som stöttade företag i Norrlands inland åren 2005- 2012.

1.13 Utmaningar

Innovationer skapas i samspel mellan idégivare, forskare, företag och aktörer som producerar, sprider och använder ny teknik och ny kunskap. En innovation kan beskrivas som en kreativ aktivitet med en tillämpning av en ny, eller avsevärt förbättrad, produkt eller process, marknadsföringsmetod eller organisationsform. Snabb anpassning och införande av innovativa lösningar är en förutsättning för att uppnå ökad regional konkurrenskraft. En utmaning är att komplettera regionala innovationssystem med medvetna, stödjande insatser inom en lång rad områden, särskilt i främjandet av entreprenörskap och affärsutveckling. Kapitalförsörjningen hör också hit. En viss förbättring av tillgängliga stödstrukturer har skett senare år, men allt för mycket är baserat på mindre hållbara, projektbegränsade lösningar. Här finns förbättringsbehov i stabiliserande riktning och då inte minst med fokus på näringsområden där kvinnor har sina flesta erfarenheter.

En av de största utmaningarna i regionen är att öka FoU-investeringarna och förmågan att ta hand om den mängd idéer som genereras bland regionens företag. Behovet av ett fortsatt närmande mellan företagens idéer och forskningsmiljöer är också centralt – där utgångspunkten är företagens behov. Genom samverkan i form av kluster och branschövergripande samarbete kan innovationer tas tillvara och kommersialisera på ett mer effektivt sätt. Till det krävs också ett väl utvecklat innovationssystem som täcker både traditionella näringar som näringar som finns exempelvis inom ramen för turism samt kreativa och kulturella näringar.

Ett innovationssystem måste också länka samman företag och företagsidéer med FoU-partners i och utanför regionen. Finansiellt stöd till företag är centralt för att stimulera innovativa idéer men även företagens investeringar i FoU måste öka samt att möjliggöra kopplingen mellan företag och nyckelpersoner med relevant kompetens. Ytterligare en viktig utmaning är tekniköverföring inom och mellan olika branscher och vidare stimulans för att öka innovativa produkter och tjänster som erbjuds en internationell marknad.

Miljö och energi

Energi- och klimatfrågan är en mycket viktig utmaning såväl internationellt som nationellt och lokalt. Att begränsa klimatförändringen samtidigt som vi har en hållbar och trygg energiförsörjning och tillväxt inom näringslivet är en stor utmaning. Världens energibehov ökar dramatiskt och därmed också behovet av att arbeta fram alternativ till nuvarande energikällor. Samtidigt måste vi fullt ut genomföra den stora potential som finns inom energieffektivisering.

Europa 2020 målet kring energi- och klimatområdet.
EU har antagit ett energi- och klimatpaket som bland annat innebär att år 2020 (i förhållande till år 1990) ska EU: s utsläppen av växthusgaser ha minskat med 20 procent, 20 % av EU: s energi ska komma från förnybara energikällor, energianvändningen ska ha sänkts med 20 % samt att 10 % av energianvändningen inom transportsektorn ska utgöras av förnybara drivmedel. De svenska nationella målen är att till år 2020 ska utsläppen av växthusgaser i Sverige, från verksamheter som ligger utanför systemet för handel med utsläppsrätter, minska med 40 procent jämfört med 1990, 50 % av energin ska komma från förnybara energikällor och en minskad energiintensitet med 20 % från 2008

1.14 Regionala strategier kopplat till miljö

Mot denna bakgrund har Europaforum Norra Sverige i ett positionspapper beslutat att det ska arbetas fram en gemensam klimat-, miljö- och energipolitisk handlingsplan för regionen. I samarbete med de organisationer som har ansvaret för det regionala tillväxtarbetet i de fyra nordligaste länen har Europaforum Norra Sverige arbetat fram ett förslag till handlingsplan. Underlaget har utgjorts av regionala utvecklingsstrategier, klimat- och energistrategier samt regionala miljömål. Utöver dessa gemensamma mål och strategier finns naturligtvis även ytterligare mål och strategier, till exempel regionens transportplaner och innovationsstrategier

1.14.1 Minskning av växthusgaser

I Sverige och Mellersta Norrland har växthusgasutsläppen sedan 1990 fram till 2010 minskat med 9,0 respektive 24,1 procent. Motsvarande förändring från 2005 till 2010 är en minskning med 1,7 procent i hela landet och 11,0 procent i Mellersta Norrland. Mellan 2009 och 2010 var det dock en uppgång, då utsläppen år 2009 var mycket låga till följd av finanskrisen och den kalla vintern. Måluppfyllelsen på EU nivå är i nuläget avklarat av Mellersta Norrland men det återstår ytterligare en bit för att fullgöra det svenska nationella målet, se diagram 20.

Diagram 20. Minskning av växthusgaser 1990-2010, procent

Källa: Eurostat samt Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, miljomal.se

En betydligt större andel av de totala utsläppen av växthusgaser kommer från transporter och arbetsmaskiner i Mellersta Norrland än i hela riket, 50 procent jämfört med 37 procent. Som en följd av näringslivsstrukturen i Västernorrlands län så kommer en större andel av växthusgaserna från Västernorrland (67 %) än från Jämtlands län. På sektor är utsläppen från energiförsörjning samt industriprocesser och lösningsmedelsanvändning betydligt större än i Jämtlands län. I förhållande till 1990 har dock utsläppen av växthusgaser från Västernorrland som kommer från industriprocesser och lösningsmedelsanvändning minskat mycket kraftigt, minus 63 procent till 2010.

Diagram 21. Klimatpåverkande utsläpp uttryckta i koldioxidekvivalenter[14] och fördelade på sektorer i Västernorrland och Jämtland, 1 000 ton.

Källa: Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, miljomal.se

1.14.2 Förnyelsebar energi

En omställning till förnybara energikällor är avgörande för minskade utsläpp. Mål för förnybar elproduktion finns i elcertifikatsystemet där bland annat nya anläggningar för vattenkraft och vindkraft ingår. Elcertifikatsystemet är ett marknadsbaserat stödsystem som ska öka produktionen av förnybar el på ett kostnadseffektivt sätt. I Sverige ska elcertifikatsystemet bidra till 25 TWh förnybar el från år 2002 fram till år 2020. Sveriges nettoproduktion av el domineras av vattenkraft och kärnkraft som under 2012 svarade för 48 respektive 38 procent.

Mellersta Norrland har stora tillgångar till förnyelsebar energi och förnybara råvaror i ett nationellt och internationellt perspektiv i form av vattenkraft, biobränslen och skogsprodukter. Av landets vattenkraftsproduktion produceras drygt 37 procent i Mellersta Norrland och cirka 18 procent av den totala elproduktionen i landet. I Mellersta Norrland står den förnybara elproduktionen för en betydligt större andel än vad som förbrukas inom regionen. Energianvändningen i transportsektorn domineras dock nästan helt av oljeprodukter. Andelen förnybara energikällor i den slutliga energiförbrukningen varierar kraftigt mellan EU:s medlemsstater, från 0,4 % i Malta till 47,9 % i Sverige under 2010, inom hela EU är genomsnittet knappt 10 procent.

1.14.3 Vindkraft

Vindkraften expanderar i Sverige och under 2012 producerade den 7,2 TWh, enligt uppgifter från Statens energimyndighet, vilket var en ökning med 18 procent jämfört med året innan. I förhållande till den totala nettoproduktionen av el i landet så har vindkraftens andel ökat från 0,5 procent 2003 till 4,4 procent 2012. Även i Mellersta Norrland har satsningarna på vindkraft ökat kraftigt under de senaste åren. Regionens intressenter har även en gränsöverskridande samverkan med intressenter i Norge. Vid 2012års slut fans det i Mellersta Norrland 162 vindkraftverk, 118 i Jämtland och 44 i Västernorrland. I förhållande till 2011 var det 24 fler i Väs-

[14] Klimatpåverkande utsläpp i koldioxidekvivalenter. Koldioxid, metan, dikväveoxid (=lustgas) och fluorerade gaser är medräknade i utsläppsmängden. Koldioxidekvivalenten är olika för olika gaser beroende på effekten av klimatpåverkan. Utsläpp från internationell flyg- och sjötrafik är inte medräknade i statistiken.

ternorrland och 3 fler i Jämtland. Den totalt installerade effekten i dessa verk uppgick till 302,3 MW och produktionen av el var 601 GWh under 2012.

I Mellersta Norrland planeras det för över 3 000 nya vindkraftsverk, varav runt 500 redan fått klartecken. Räknas även planerna i regionen Midt-Norge in beräknas investeringar på cirka 100 miljarder kr. Satsningarna på vindkraft kommer initialt skapa flera tusen arbetstillfällen för att bygga vägar, fundament, installera vindturbiner och olika typer av servicearbete men kommer även mer långsiktigt ge arbetstillfällen. Krav kommer därför att ställas på flera utbildningssatsningar för att försäkra tillgång på arbetskraft och kompetensförsörjning. Exempelvis finns det i såväl Mellersta Norrland som i hela landet i nuläget brist på mättekniker och höghöjdsarbetare. För att fullt ut kunna utnyttja den elenergi som produceras vid befintliga och planerade vindkraftparker kommer det även att krävas mycket omfattande investeringar i det landsomfattande nät av kraftledningar som knyter ihop produktionsanläggningar, regionnäten och näten i grannländerna.

1.14.4 Energieffektivisering och energianvändning

Energieffektivisering, energianvändning påverkar miljön mer eller mindre. EU:s och den svenska energi- och klimatpolitiken syftar till en effektiv och hållbar energianvändning med låg negativ inverkan på klimatet, miljön och människors hälsa. Inom EU har energiförbrukningen från 1990 till 2010 ökat med 6 procent. Energianvändningen i Mellersta Norrland ligger relativt stabilt. Västernorrlands energianvändning är dock hög per invånare, vilket beror på länets industristruktur och inom transportsektorn är energianvändningen högst i landet per capita. I Jämtland saknas tung processindustri vilket drar ner energianvändningen. Under 2009 uppgick energianvändning i Västernorrland och i Jämtlands län till 102,0 respektive 38,4 MWh per invånare och år, jämfört med 40,1 MWh/invånare i genomsnitt för hela riket. Energianvändningen i Västernorrlands massa- och pappersindustri, metallurgiska och kemiska industri samt inom byggverksamheten uppgick under 2009 till närmare 70 procent av den slutliga energianvändningen räknat per invånare i länet. I förhållande till 1990 så har energianvändningen per invånare ökat i Västernorrland med 12,7 procent till 2009, medan den marginellt minskat i Jämtland, cirka en procent. I hela landet minskade energianvändning per invånare mellan 1990 och 2011 med 7,5 procent.

Inom regionen pågår och planeras aktiva åtgärder för minskad och effektivare energianvändning inom industri, transporter och bebyggelse liksom att öka motivation hos allmänheten. Optimerade produktionsmetoder, övergång till resurssnåla och miljöanpassade transporter samt lokal värmeproduktion är åtgärdsexempel.

1.14.5 Utveckling av miljöteknikföretag

Regeringen har en miljöteknikstrategi med tre uttalade mål som är: att skapa goda förutsättningar för framväxt och utveckling av miljöteknikföretag i Sverige, att främja exporten av svensk miljöteknik samt att främja forskning och innovation inom området och underlätta så att innovationer kommersialiseras. Sammanlagt omfattar strategin 400 miljoner kronor, fördelat med 100 miljoner kronor per år under perioden 2011-2014.

Antalet företag och sysselsatta inom miljösektorn[15] är relativt få i såväl Sverige som i Mellersta Norrland men utvecklingen över tid varit positiv, med undantag för en nedgång 2009 och 2010 kopplat till finanskrisen. Tillväxtanalys statistik om miljösektorn visar att under 2011 bestod miljösektorn i landet av omkring 15 140 arbetsställen, vilket motsvarade 1,2 procent av samtliga arbetsställen i Sverige. I Mellersta Norrland finns inom miljösektorn omkring 885 arbetsställen eller omkring 1,6 procent av regionens arbetsställen. Inom dessa arbetsställen arbetar omkring 69 000 personer i hela landet och omkring 3 500 personer i Mellersta Norrland. Huvudelen av de som arbetar inom miljösektorn är män, omkring tre fjärdedelar såväl i hela landet som i regionen. Av de sysselsatta inom miljösektorn arbetar en stor andel inom miljöområdena avfallshantering och förnyelsebar energi. Miljösektorn i Mellersta Norrland exporterade varor och tjänster till ett värde av 1 365 miljoner kronor under 2011 vilket var en ökning med 2,7 procent jämfört med året innan och med 19,9procent sedan 2006. Hela landets exportvärde från miljösektor uppgick till 38 942 miljoner kronor 2011, vilket var en ökning med 26,5 procent sedan 2006.

Enligt studien "Företagens villkor och verklighet 2011" av Tillväxtverket har 32 respektive 31 procent av de små och medelstora företagen i Västernorrland respektive Jämtland en miljöpolicy, i hela landet är det i genomsnitt 33 procent. Med miljöpolicy avses att företaget har riktlinjer för att minska sin miljöpåverkan i den dagliga verksamheten när det gäller till exempel tillverkning, transporter och inköp. Motsvarande andel av företagen som arbetar med miljömål för den egna verksamheten är i Västernorrland 27 procent och i Jämtland 25 procent jämfört med hela landets 26 procent. I hela landet är det ungefär vart femte småföretag och drygt vart annat medelstort företag som arbetar med miljömål för den egna verksamheten som använder certifieringen ISO 14001 i sitt miljöarbete. Andel små och medelstora företag som säljer miljöanpassade produkter [16]uppgår i Västernorrland och Jämtland till 40 respektive 39 procent, motsvarande andel i hela riket är 38 procent.

1.15 Utmaningar

En stor del av regionens energianvändning går till transporter som orsakar stora utsläpp av växthusgaser. Det är viktigt med ett fungerande regionövergripande transportsystem som är energieffektivt och samtidigt blir allt mindre beroende av fossila bränslen. En utvecklad infrastruktur för förnybar energi inom transportsektorn är därför viktig för att underlätta övergången till en fossilfri tranportsektor.

Minska energianvändningen och öka energieffektiviseringen inom regionens företag.

För att kunna ta tillvara affärsmöjligheter och skapa fler företag och arbetstillfällen inom energi- och miljöteknikområdet är strategisk samverkan mellan forskning, företag och offentlig sektor nödvändig

Ta tillvara länets kunskaps- och naturresurser som potentialer i den globala klimatomställningen och utveckla regionens stora tillgångar inom förnybar energi som vatten, vindkraft och biomassa

[15] SCB:s tolkning av definitionen är att ett miljöföretag/arbetsställe har en verksamhet som finns till på grund av att miljöproblem existerar. I Sverige är det SCB som identifierar miljöföretagen, data över dessa lagras i SCB:s miljöföretagsdatabas (MiFDB).

[16] Med miljöanpassad produkt avses varor och tjänster som har en markant mindre miljöpåverkan än andra varor och tjänster med samma funktion.

Företag inom energi- och miljöteknik fungerar som tillväxtmotorer för regionen år 2020

Tillgänglighet och kommunikationer

Mellersta Norrland tillhör en av Europas mer perifera delar och har med en i europeiska sammanhang extremt låg befolkningstäthet. Befolkningstäthet är traditionellt en avgörande faktor för nivån på en regions tillgänglighet, men även ortsstrukturen har stor inverkan på möjligheterna att bygga effektiva system som främjar tillgänglighet och rörlighet.

1.16 Tillgänglighet

Tätortsstrukturens betydelse återkommer i olika tillgänglighetsberäkningar. Exempelvis har Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Tillväxtanalys tagit fram en indexerad tillgänglighetsmodell som beskriver avstånd och tid med bil på farbara vägar till olika stora tätorter (200, 1 000, 3 000, 30 000 och 60 000 invånare) i Sverige. Maxavståndet har satts till 45 min vilket motsvarar en tänkt dagspendlingstid. Syftet med tillgänglighetsmodellen är att identifiera områden med liknande förutsättningar vad gäller tillgänglighet och att nå ett möjligt serviceutbud och en möjlig arbetsmarknad. I karta 4 visas resultatet av Tillväxtanalys indexerade tillgänglighetsberäkning.

Karta 4. Tillväxtanalys, indexerad tillgänglighet till olika tätortsstorlekar

Karta: Tillväxtanalys, PinPoint Sweden (PiPoS)

En begränsande faktor till tillgängligheten som visas i karta 4 är förutom fysiska avstånd även hastighetsbegränsningarna i vägnätet med resa med bil. I gemensam studie[17] av Tillväxtanalys och myndigheten Trafikanalys på uppdrag av regeringen så har de undersökt hur tillgängligheten till arbetsmarknaden påverkats av skyltade hastighetsbegränsningar. Den metod som användes var att se på hur den rikstäckande hastighetsöversyn som genomfördes mellan åren 2009–2010 påverkade antalet nåbara arbetstillfällen (exklusive jord- och skogsbruk, fiske) per befolkad 500-metersruta inom 45 minuters restid. Resultatet visade att en övervägande andel av de befolkade rutor med personer i yrkesför ålder (20-64 år) som under perioden haft en negativ utveckling vad gäller nåbara arbetstillfällen återfinns i mellersta och norra Norrland. Medan en övervägande andel av de befolkningsrutor som haft en positiv utveckling återfinns i landets mellersta och södra delar.

Den faktiska tillgängligheten är också beroende av hur väl infrastruktur och kommunikationssystem är anpassade till behoven i olika delar av Mellersta Norrland och därmed hur effektivt invånare och företag kan utnyttja gemensamma resurser. Fungerande väg- och järnvägsnät, en tillgänglig kollektivtrafik, yttäckande mobiltelefoni och IT-/bredbandslösningar men också flyg- och sjötransporter av kvalitet är grundläggande för att hävda utveckling och tillväxt, särskilt i en glesbebyggd region som Mellersta Norrland.

1.17 Kommunikationer, gods och persontrafik

Två huvudsakliga transportkorridorer som påverkar mellersta Norrlands person- och godstransporter, Botniska korridoren och Mittnordenkorridoren. Botniska korridoren har prioriterats av EU i kommissionens förslag till TEN-T och Core Network. Kommissionen pekar på korridorens stora betydelse för Europas råvaruförsörjning. Kommissionens förslag innehåller förutom utpekande av Core Network och Comprehensive Network även en ny europeisk infrastrukturfond. Fonden Connecting Europe Facility (CEF) ska medfinansiera projekt med så kallat europeiskt mervärde. Godstrafiken har liksom persontrafiken ökad stadigt över tid. Det är den vägburna godstrafiken som står för det mesta av ökningen medan järnvägsgodset hållit en relativt jämn nivå. En strukturell omläggning från vägbaserade godstransporter till järnväg medför mindre miljöpåverkan och lättar trycket på vägnätet. Möjligheterna till omläggning mot järnvägstransporter är av uppenbara skäl bundna till järnvägsnätets kapacitet. Kapaciteten kan även effektiviseras genom kombiterminaler. Gods kan då omlastas mellan olika transportslag och i högre grad utnyttja befintliga resurser, exempelvis genom att transportera godset närmre slutmålet innan omlastning till lastbil sker. Det globala utbytet av varor och tjänster fordrar att det finns fungerande och effektiva logistiksystem. Det beräknas att såväl gods- som persontransporterna kommer att öka kraftigt till år 2050.

1.17.1 Vägnätet

De största gods- och persontransportflödena på vägnätet i Mellersta Norrland sker efter E4 som är av riksintresse och ingår i det transeuropeiska vägtransportnätet TEN och är viktig för kommunikation mellan södra och norra Sverige. Det är angeläget att åtgärder görs för att öka trafiksäkerheten, minska miljöbelastningen och skapa lägre restider utefter E4. Av de trafik- och miljöhinder som finns efter E4 inom Västernorrlands län pågår för närvarande en ny- och

[17] Geografisk tillgänglighet och ekonomisk tillväxt.

ombyggnad av genomfarten genom Sundsvall. Betydande hinder för trafik och miljö finns dock kvar exempelvis:

- Förbifart Härnösand
- Förbifart Örnsköldsvik
- Mötesseparering Docksta - Ullånger

E14 mellan Sundsvall och Storlien ingår, precis som E4 i det svenska TEN-nätet och berör hela den svenska delen av Mittnordenkorridoren. Vägen är av stor betydelse då den har ett viktigt väst-östligt stråk som förbinder Sundsvall - Ånge - Östersund - Trondheim. För en fortsatt hög tillgänglighet är det viktigt att göra insatser för att öka vägstandarden för att ha 100 km/h som grundhastighete på så stor del av vägsträckan som möjligt, det gäller exempelvis:

- Timmervägen – Valla
- Pilgrimstad – Brunflo
- Förbifart Brunflo
- Järpen – Storlien

Skogsindustrins vägtransporter har i huvudsak ett väst-östligt trafikmönster på lågtrafikerade vägar i inlandet till industrierna längs kusten där pappers- och pappersmassaindustrierna samt flera av sågverken är lokaliserade. De stora och tunga godstransporterna gör att slitaget på vägarna är extremt högt. Timmertransporterna på exempelvis vägarna 331, 86 och E14 är därför betydligt högre än på E4.

1.17.2 Tågtrafiken

Järnvägen uppvisar stora flöden av gods från Norra Norrland och söderut. Tågtrafiken har ökat kraftigt på Ostkustbanan mellan Gävle och Sundsvall det senaste decenniet. Ostkustbanan tillhör Sveriges längsta och mest belastade enkelspår och har redan idag allvarliga kapacitetsproblem. Den stora belastningen har medfört längre restider och ökade förseningar. Restiden från Sundsvall till Stockholm har sedan 2000 ökat från 3 timmar till 3 timmar och 40 minuter. För att säkerställa en långsiktigt hållbar lösning måste planeringen av en ny dubbelspårslösning påbörjas omgående. Arbetet bör genomföras sammanhållet för hela stråket Nya Ostkustbanan, ny dubbelspårig järnväg mellan Gävle – Härnösand. Järnvägen efter Ostkustbanan/Ådalsbanan från Gävle till Härnösand har redan idag stora kapacitets- och hastighetsproblem. En utbyggnad till dubbelspår skapar förutsättningar för en integrerad arbetsmarknad och betydande överflyttningar från lastbilstransporter till järnväg för näringslivet, med betydande ekonomiska möjligheter.

I väst-östlig riktning är Mittbanan/Meråkerbanan ett viktigt järnvägsstråk med utvecklingspotential för både gods och persontransporter. Den största bristen består av låg hastighetsstandard för persontrafik större delen av banan Sundsvall-Östersund-Trondheim. Den norska Meråkersbanan från riksgränsen in i Norge är inte elektrifierad, utan måste trafikeras med disellok, vilket försvårar såväl gods- som persontrafik.

Under 2012 startade trafikbolaget Norrtåg regional dagtrafik med persontåg på sträckan Sundsvall-Örnsköldsvik-Umeå efter en upprustad Ådalsbana från Sundsvall till Kramfors och på den nybygga Botniabanan vidare norrut. I november 2012 startade även SJ snabbtågstrafik sträckan Stockholm-Sundsvall-Umeå. Viss godstrafik går även efter Ådalsbanan/ Botniabanan

men eftersom flertalet godståg fortfarande saknar det nya tillämpade trafikstyrningssystemet ERTMS så är transporterna mycket begränsade.

På järnvägssträckan Härnösand-Sundsvall är konkurrenskraften för pendlingstrafik relativt liten i förhållande till bil och buss eftersom sträckan är 15 km längre jämfört med E4 och då banan har en låg hastighetsstandard även efter upprustning.

Andra hinder efter Ådalbanan är efter delsträckan Långsele – Nyland som generellt sett har mycket låg standard och med stora upprustningsbehov. Konsekvenserna av ett dåligt skött underhåll och ej genomförda upprustningsinsatser har inneburit att tillåtna hastighet för tågen har sjunkit, samtidigt som bärigheten för tunga godståg har försämrats. Sträckan är viktig ur två hänseenden. För det första skapar den redundans i järnvägssystemet genom att länka samman norra stambanan och kustbanan. För det andra är det en viktig transportlänk för några av länets större företag, som idag har stora problem att frakta sina varor tillförlitligt och säkert på järnvägen. Dessutom kan banan även ha betydelse för de regionala kommunikationerna och bland annat medge snabbare och kortare tågförbindelser på sträckan Östersund – Umeå.

Behov finns av ett triangelspår, med en kurvradie på 300 meter, för att förbinda Botniabanan med Ådalsbanan mot Långsele. Denna spårslinga skulle underlätta för södergående tåg att åka mot Långsele ut på stambanan eller tvärtom underlätta för tåg som kommer från Långsele och ska norrut på Botniabanan.

I nuvarande nationell transportplan 2010-2021 finns ingen etapp/del på Ostkustbanan/Ådalsbanan med. I Trafikverkets Kapacitetsutredningen har dock Sträckan Gävle-Sundsvall på Ostkustbanan lyfts som en sträcka med stora kapacitetsproblem. Få förhoppningar finns dock om att den kommande nationella transportplan 2014-2025, som beslutas av regeringen under våren 2014, innehåller beslut om att bygga nya etapper på Ostkustbanan och Ådalsbanan. Eftersom Trafikverket i sitt förslag till den nya transportplanen för perioden 2014-2025 inte avsatt några särskilda resurser för dessa ändamål. Detta trots att EU i juni 2012 tog ett beslut att lägga till hela den Botniska korridoren från Hallsberg-Gävle till Sundsvall-Helsingfors inom CEF-fonden. Vilket innebär att möjligheterna för medfinansiering till nya projekt ökar.

1.17.3 Sjöfart

Idag står sjöfarten för merparten av basindustrins transporter. Den står för 71 procent av transporterna av papper och massa och för 65 procent av transporterna av trävaror. Kemi- och metallindustrin är än mer beroende av sjötransporter, både för in- och utförsel av produkter och råvaror. Implementeringen av svaveldirektivet (KOM 2011) i svensk nationell rätt innebär att svavelutsläppen från fartyg i svenska farvatten ska sänkas kraftigt från och med 2015. Den tillåtna svavelhalten i fartygsbränslen i Östersjön sänks från 1,0 till 0,1 procent. Transportkostnaderna för basindustrin i regionen förväntas öka påtagligt på grund av svaveldirektivet. Sjöfartsverket bedömer att ökningen uppgår till mellan 20 och 28 procent eller mellan 20 och 100 kronor per ton. Detta kommer enligt Sjöfartsverkets bedömning att leda till att andelen godstransporter med båt minskar med 7 procent medan transporterna på väg och järnväg ökar med 2 respektive 8 procent. Insatser krävs för att dessa förändringar inte ska påverka regionens tillväxt negativt. Sjöfarten har stor betydelse för näringslivets utrikeshandel.

Projektet NECL II med länsstyrelsen Västernorrland som huvudman har som målsättning att implementera en Mittnordisk Grön Transportkorridor i nära samarbete med myndigheter och industri. Korridoren sträcker sig över nationsgränserna mellan Norge, Sverige, Finland och in i Ryssland. En tanke med korridoren är att kunna avlasta de nuvarande huvudstråken som enligt kapacitetsutredningen kommer att vara överbelastade under överskådlig framtid. Genom att godset kan välja alternativa vägar så minskar det trycket i hela systemet nationellt. Samtidigt så ligger Trondheim utanför SECA-området[18], vilket innebär att under ett antal år kommer det vara möjligt att trafikera med nuvarande svavelhalter för sjöfarten. Dessutom är hamnarna isfria året om vilket underlättar sjöfarten. Arbetet bedrivs genom studier, påverkan av olika myndigheter och befattningshavare så att nödvändiga nationella investeringsbeslut i de olika länderna formellt fattas under projekttiden. Projektet bidrar även till en miljövänligare transportattityd som harmonierar med EU:s intentioner till att hantera klimatutmaningen. NECL II projektet startade formellt under senare delen av 2010 och pågår fram till slutet av 2013.

1.17.4 Flyget

Inom Mellersta Norrland finns fyra flygplatser som är betydelsefulla för främst persontrafik till Stockholm och vidare ut i Europa och Världen. Flygplatserna är Åre Östersund Airport, Sundsvall Timrå Airport, Höga Kusten Airport och Örnsköldsvik Airport. Av dessa flygplatser är det numera endast Åre Östersund som drivs av statliga Swedavia, medan de tre andra är kommunägda. Ur kommunikationssynpunkt är det av fortsatt vikt att Mellersta Norrland kan upprätthålla en effektiv luftfart för såväl privat- som affärsresenärer.

1.17.5 Kollektivtrafik

En majoritet av länets, och övriga landets, kollektivtrafik är anpassad för och konstruerad utifrån ett storstadsperspektiv. Med det menas att en majoritet av kollektivtrafiken utförs på ett konventionellt och traditionellt sätt med stora bussar som är linjelagda och styrda av en tidtabell.

Att bedriva konventionell kollektivtrafik, som ursprungligen är tätortstrafik, på lands- och glesbygd är ofta ineffektivt ur ett ekonomiskt- och resandeperspektiv. Det finns därför behov av att utveckla och testa nya kollektivtrafiklösningar som är särskilt framtagna ur ett landsbygds- och glesbygdsperspektiv. Exempel på lösningar skulle kunna vara organiserade samåkningslösningar, byabussverksamhet och anropsstyrd trafik.

Att endast investera i infrastruktur är inte tillräckligt. Kompletterande insatser såsom att utveckla nya former av kollektivtrafik och satsningar på informations- och kommunikationsinsatser för att påverka individens attityd till hållbart resande ger ökade möjligheter till att fler väljer kollektivtrafiken.

För att öka det kollektiva resandet i hela landet finns Trafikverkets projekt ”Fördubblingen” som är ett samverkansprojekt med kollektivtrafikbranschen. Projektets målsättning är att öka det kollektiva resandet i Sverige från 2008 till 2020 med det dubbla. På sikt är målet att fördubbla kollektivtrafikens marknadsandel. En fördubbling av kollektivtrafiken bidrar till att nå viktiga samhällsmål när det gäller miljö, sysselsättning, trafiksäkerhet och jämställdhet.

[18] Sulphur Environment Control Area, som omfattande Östersjön, Västerhavet och Engelska kanalen.

1.17.6 Mobil telefoni

Enligt kommunikationsmyndigheten Post och telestyrelsen (PTS) finns det två bilder av mobiltäckningen i Sverige. Den ena visar en stark utveckling där nya nät byggs och täckning och kapacitet blir bättre. Men många konsumenter vittnar om den andra bilden, att det på många ställen fungerar dåligt att ringa och surfa i näten.

För att jämföra det faktiska mobila telefonnäten i förhållande till operatörernas täckningsuppgifter utfördes en studie under hösten 2012 av Network Expertise Sweden AB, på uppdrag av länsstyrelsen i Västernorrland. Uppdraget var att mäta täckning gällande mobiltelefoni för GSM-näten och UMTS-näten tillhörande TeliaSonera, Tele2 och Telenor i kommunerna Sundsvall, Timrå, Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Örnsköldsvik och Ånge. I Sundsvall omfattades även operatören Hi3G Access AB och i Sollefteå och Örnsköldsvik även AllTele. Ett sammanfattande resultat från uppmätt signalstyrka och kvalitet visar att det i och runt alla större orter och större vägar finns bra täckning bland samtliga operatörer. Men att det finns en hel del områden med problem mellan dessa orter. Landsbygden saknar oftast täckning helt eller har svag signalstyrka. Resultatet visar på tydliga avvikelser mellan uppmätt täckning och operatörernas täckningskartor. Dessutom så försvårar dåliga kartor jämförelse. Olika operatörer har dock områden där man är mer eller mindre stark. Som ett exempel på uppmätt täckning i undersökningen se nedanstående kartor för Sollefteå kommun.

Karta 5. Bästa 2G respektive 3G i Sollefteå kommun

Källa: Network Expertise Sweden AB/Länsstyrelsen Västernorrland

I Jämtlands län har inte motsvarande mätningar av de mobila näten genomförts men faktiska erfarenheter och indikationer tyder på likartade problem som i Västernorrlands län.

1.17.7 IT och bredband

Fortsatt utbyggnad av IT-infrastrukturen i Mellersta Norrland är angelägen inte minst för att inlandets mindre orter ska ges förutsättningar för tillväxt. Ur tillväxtsynpunkt är en stabil tillgång till bredband med bra kapacitet en helt avgörande fråga för företagets verksamhet i såväl regionen som i hela landet.

Europeiska unionens digitala agenda för Europa har som huvudsakligt mål att utveckla en digital inre marknad för att styra Europa mot en smart och hållbar tillväxt för alla. Den digitala agendan för Europa innefattar att det finns:

- basbredband för alla senast 2013: basbredbandstäckning för 100 procent av EU-medborgarna.
- snabbt bredband senast 2020: Bredband på 30 Mbit/s eller mer för 100 procent av EU-medborgarna.
- ultrasnabbt bredband senast 2020: 50 procent av hushållen i EU bör ha bredbandsabonnemang som avser mer än 100 Mbit/s.

Den svenska regeringen har utarbetat "It i mäniskans tjänst - en digital agenda för Sverige". Målet med den digitala agendan är att Sverige ska vara bäst på att använda digitaliseringens möjligheter. Regeringen har vidare i sin bredbandsstrategi för Sverige (från november 2009) angett som mål att 90 procent av alla hushåll och företag 2020 bör ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s. År 2015 bör 40 procent av alla hushåll och företag ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s.

I Bredbandsstrategins insatsområde 5 Bredband i hela landet, skrivs " Tillgången till bredband är överlag god i Sverige, men det finns skillnader. I mer tätbebyggda områden är tillgången och valfriheten större medan valmöjligheterna i småorter och på landsbygden är mer begränsade".

Tydliga konkurrensskäl i en allt mer globaliserad värld är kanske det viktigaste motivet. Men drivkrafter är också möjligheterna att effektivare använda våra naturgivna och mänskliga resurser och bryta olika typer av avstånd. Utmaningarna innefattar inte minst Mellersta Norrland om vi ska kunna vara med och bidra till den nationella agendans ambition att Sverige ska vara världsledande i att använda digitaliseringens möjligheter.

Regeringens inriktning som EU:s digitala agenda för Europa har understrukits i såväl Västernorrland regionala utvecklingsstrategi 2011-2020 (RUS) som i Jämtlands remissutgåva[19] till en ny regional utvecklingsstrategi. Utmaningarna är nämligen betydande och kräver en hel del också strukturella förändringar: En differentiering av den tunga underleverantörsinriktade IT-servicesektorn till fler egna, slutkundsinriktade produkter; digitalisering och strukturering av informationsflöden som råvara för ny tjänsteproduktion; etablering av en fastare klusterstruktur för digitala tjänster; ett vidgat utnyttjande av tillgängliga IT-lösningar; digitalisering och strukturering av informationsflöden som råvara för ny tjänsteproduktion; en vidgat utnyttjande av tillgängliga IT-lösningar bland företag för snabb produktivitetsutveckling; stimulans av IT-användning bland äldre och utsatta medborgargrupper bl.a. för ökad tillgång till service och kultur. Grundläggande krävs, utöver ovanstående, en strategisk och fortlöpande uppbyggnad av ett mer modernt och effektivt bredbandsnät i nära samspel mellan samhälle och näringsliv.

Post och telestyrelsen bredbandskartläggningen visar vilka områden, län och kommuner - som har respektive saknar tillgång till bredband och innefattar de vanligast förekommande accessteknikerna som erbjuds på den kommersiella marknaden.

[19] Regionförbundet Jämtlands remisstid för den regionala utvecklingsstrategin ”Jämtland/Härjedalen 2030 – innovativt & attraktivt” är 1 maj – 1 september 2013

PTS 2012 års undersökning visar att i likhet med tidigare kartläggningar att flest områden som fortfarande saknar tillgång till bredband återfinns i norra Sverige (i Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län). Resultatet av PTS bredbandskartläggning 2012 för Västernorrlands och Jämtlands län samt det totala genomsnittet för hela landet visas i tabell 11.

Tabell 10 Andel av befolkningen med tillgång till bredband, 2012

Andel med tillgång till bredband[20] via:	Totalt			Glesbygd[21]	
	Västernorrland	**Jämtland**	**Riket**	**Västernorrland**	**Jämtland**
Trådbunden eller trådlös access [2]	99,97%	99,87%	99,99%	99.83%	99.48%
Trådbunden access	96,16%	93,67%	98,63%	81.85%	77.59%
Fibernät [3] [9]	41,96%	34,72%	44,03%	3.21%	17.76%
Kabel-TV [4] [9]	22,30%	17,30%	34,82%	0.00%	0.00%
xDSL [5]	95,28%	89,92%	98,04%	80.67%	68.65%
Trådlös access	99,95%	99,69%	99,99%	99.71%	99.13%
Trådlöst bredband via HSPA [6]	98,33%	95,54%	99,69%	91.98%	85.84%
Trådlöst bredband via CDMA 2000 [7]	99,70%	99,02%	99,92%	98.92%	98.14%
Trådlöst bredband via LTE [8]	76,84%	71,15%	93,26%	50.46%	48.85%
Tillgång till minst (faktisk hastighet):					
1 Mbit/s	99,97%	99,87%	99,99%	99.83%	99.48%
3 Mbit/s [9]	99,12%	98,21%	99,83%	95.23%	93.04%
10 Mbit/s [9]	93,42%	91,80%	98,38%	68.92%	71.27%
50 Mbit/s [9]	44,48%	38,79%	49,76%	3.21%	17.76%
Befolkning	242 151	126 303	9 482 855	43 877	32 394

Källa: Kommunikationsmyndigheten PTS, 1 oktober 2012.

För tillgång till riktigt höga faktiska hastigheter, 50 Mbit/s eller mer, fordras idag trådbundna accesstekniker i form av fiber- eller kabel-tv-nät.

Observera att PTS bredbandskartläggning endast kartlägger tillgången till fast bredband vid hushåll och arbetsställen - dvs. vid stadigvarande fasta punkter. Tillgången vid mobil användning av bredband (så kallat mobilt bredband) kartläggs inte. Observera att det även gäller möjlig tillgång till bredband och inte faktiskt andel av befolkningen som har bredband.

[20] [2] Med access avses den teknik som används för bredbandsanslutning till Internet. [3] Inkluderar både fiber och fiber-LAN (dvs. både FTTH och FTTB). [4] Avser returaktiverade kabel-tv-nät, det vill säga nät som byggts om för att kunna skicka och ta emot datatrafik.[5] Avser det rikstäckande kopparbaserad nätet som traditionellt använts för fast telefoni. [6] En trådlös bredbandsteknik. Tekniken har generellt sett högre faktiska överföringshastigheter än CDMA 2000 och lägre än LTE. [7] En trådlös bredbandsteknik. Tekniken har generellt sett lägre faktiska överföringshastigheter än HSPA och LTE. [8] En trådlös bredbandsteknik. Tekniken har generellt sett högre faktiska överföringshastigheter än HSPA och CDMA 2000. [9] Det avser andelen som på kort tid och utan särskilda kostnader kan beställa ett Internetabonnemang över accesstekniken ifråga

[21] Glesbygd avser områden utanför tätort och småort

Uppgifter från Eurostat visar att 75 procent av hushållen i Mellersta Norrland under 2010 hade en bredbandsanslutning, vilket var lägst av Sveriges NUTS 2 regioner, där toppade Stockholm med en täckning på 87 procent.

År 2011 genomförde landstinget, länsstyrelsen och kommunförbundet i Västernorrland en schematisk analys[22] över bredbandsbehovet i länet utifrån de mål som anges i det regionala tillväxtprogrammet för Västernorrland. Syftet var att kartlägga befintlig måluppfyllelse vad gäller bredbandspenetration hos Västernorrlands sju kommuner samt att ta fram en rapport som indikerar vilka ekonomiska resurser och åtgärder som krävs för att uppnå regeringens mål på 100 Mbit/s till 90 % av befolkningen. Den nulägesanalys som gjordes visade bl.a. att länets större tätorter har en mycket väl utbyggd IT-infrastruktur som klarar höga kapaciteter, men att glesare områden och landsbygd ofta bara har en struktur som klarar mycket låga kapaciteter. En övergripande kalkyl i analysen visar på att om de svenska bredbandsmålen 2020 ska nås fullt ut, handlar det om investeringar på långt över 1 miljard kronor, bara i Västernorrlands län. Ska hela Mellersta Norrland omfattas av målet torde det kräva mer än det dubbla.

I Mellersta Norrland finns även ett näringsliv som redan tidigt och alltjämt karaktäriseras av en omfattande IT-dominerad verksamhet (till exempel 5 000 anställda i IT-relaterad verksamhet i Sundsvallsregionen och Mittuniversitetets profilering inom industriell informationsteknologi och digitala tjänster).

1.18 Utmaningar

Hållbar utveckling förutsätter ett hållbart transportsystem för både gods- som persontransporter. Stora utmaningar återstår för att nå det mål som finns uppsatt nationellt om att fördubbla det kollektiva resandet och få mer miljövänliga godstransporter.

En hållbar regionförstoring kan endast uppnås genom en rad olika insatser såsom förbättrad infrastruktur, åtgärder för kollektivtrafik och åtgärder för att underlätta gång- och cykeltrafik. Att förbättra hela resan för resenären är mycket viktigt, däri ligger bland annat bra anslutningar till resecentrum och större arbetsplatser både från gång- och cykelvägnät och kollektivtrafiken från kringområden. Arbete pågår i Mellersta Norrland för att förbättra detta, men stora brister kvarstår som är viktiga att åtgärda.

Genom att koppla väg och järnväg till Västernorrlands hamnar eller genom ett utnyttjande av hamnarna i Trondheimområdet i Norge kan betydande avlastningseffekter uppnås på väg och järnvägssystem i mellersta och södra Sverige. För detta krävs dock omfattande investeringar.

Där är fortsättningsvis av vikt att Sveriges mer glest befolkade regioner som Mellersta Norrland ges möjligheter att följa med i den digitala utvecklingen. Den europeiska såväl som den svenska digitala agendan har satt upp höga men nödvändiga mål för ett brett ibruktagande av modern informationsteknologi och digitala lösningar inom alla delar av samhället.

Arbetslivet befinner sig i en omställning där ett framväxande tjänste- och nätverkssamhälle ersätter det tidigare industrisamhället. Det är därför viktigt att hinder för tjänsteinnovation i industri- och tjänsteföretag kan motverkas för att bland annat kunna stimulera utvecklingen av

[22] Utredning gällande framtida bredbandsutbyggnad i länets kommuner, Know IT AB (publ) www.knowit.se Håkan Häggblad

digitalt baserade företag[23]. Om det finns goda förutsättningar för digital produktion och service kan exempelvis tjänsteföretag, som specialiserade konsultföretag och ICT-relaterade företag[24], minska behovet av geografisk rörlighet och även vara utjämnande av regionala obalanser.

Befintlig mobiltelefoni och IT-infrastruktur täcker ej dagens eller framtida behov i regionen. Brister så som; dålig täckning, kapacitetsbrist etc. Investeringar som krävs för att nå Regeringens mål om 90 % täckning till bredband om minst 100 Mbit/s beräknas överstiga 2 miljarder kronor.

[23] I Tillväxtanalys rapport Tjänsteföretagens drivkrafter och dynamik (Working paper/PM 2011:25) finns beskrivningen– Konsultföretag i många olika tekniska och icke-tekniska branscher som bedriver kvalificerad uppdrags- och projektverksamhet. Dessa företag är inte lika hårt knutna till lokal närvaro eftersom visst arbete kan utföras på distans. Denna typ av verksamhet är kraftigt överrepresenterad i storstadsregioner.

[24] ICT-relaterade företag som ligger i telekommunikationens frontlinje och som kan göra digitala affärer direkt över nätet. Dessa företag är nästan helt oberoende av rummet eftersom de arbetar med tjänster som distribueras blixtsnabbt över stora geografiska avstånd

REGERINGEN

Regeringsbeslut 1 5

2013-05-16 N2013/2493/RT

Näringsdepartementet

Länsstyrelsen i Västmanlands län

721 86 Västerås

m.fl.

Uppdrag och erbjudande att utarbeta förslag till regionala strukturfondsprogram för målet Investeringar i tillväxt och sysselsättning (Europeiska regionala utvecklingsfonden) avseende programperioden 2014–2020

1 bilaga

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt nedan angivna länsstyrelser och erbjuder nedan angivna landsting, kommun och samverkansorgan att utarbeta ett förslag till regionalt program för Europeiska regionala utvecklingsfonden inom respektive programområde.

– Länsstyrelsen i Västmanlands län,
– Länsstyrelsen i Stockholms län,
– Länsstyrelsen i Västernorrlands län,
– Länsstyrelsen i Norrbottens län,
– Samtliga samverkansorgan,
– Skåne läns landsting,
– Hallands läns landsting,
– Västra Götalands läns landsting och
– Gotlands kommun.

I enlighet med regeringens beslut den 31 januari 2013 har regeringen gett nedan angivna länsstyrelser i uppdrag och erbjudit nedan angivna landsting och samverkansorgan, att samordna programframtagandet.

– Länsstyrelsen i Västernorrlands län för området Mellersta Norrland,
– Länsstyrelsen i Stockholms län för området Stockholm,
– Samverkansorganet i Västerbottens län för området Övre Norrland,
– Samverkansorganet i Gävleborgs län för området Norra Mellansverige,
– Samverkansorganet i Örebro län för området Östra Mellansverige,
– Samverkansorganet i Kalmar län för området Småland och öarna,

Postadress 103 33 Stockholm
Besöksadress Mäster Samuelsgatan 70
Telefonväxel 08-405 10 00
Telefax 08-411 36 16
E-post: n.registrator@regeringskansliet.se

– Västra Götalands läns landsting för området Västsverige,
– Skåne läns landsting för området Skåne och Blekinge.

Förslagen till program ska utarbetas i enlighet med de direktiv som framgår av *bilagan* till detta beslut. Uppdraget ska genomföras inom medverkande organisationers befintliga verksamhet och ekonomiska ramar.

Genomförande och redovisning av uppdraget

Utarbetandet av de regionala strukturfondsprogrammen ska ske i ett brett partnerskap. Partnerskapsarbetet ska bygga på befintliga partnerskap inom ramen för det regionala tillväxtarbetet. I partnerskapet ska således företrädare för privat, offentlig samt ideell sektor ingå. Den lokala nivån, näringslivet och den sociala ekonomin ska representeras i partnerskapen.

Regeringen poängterar vikten och behovet av ett förenklat genomförande. Alla aktörer i genomförandet bör aktivt söka förenklingsmöjligheter i de system de kommer att förfoga över. Det gäller såväl på EU-nivå som på nationell och regional nivå.

I uppdraget ingår att ansvara för samordning med andra program inom ramen för partnerskapsöverenskommelsen, såsom det nationella regionalfondsprogrammet och nationella socialfondsprogrammet, landsbygdsprogrammet, fiskeprogrammet och de territoriella samarbetsprogrammen samt berörda myndigheter.

Uppdraget ska genomföras i nära dialog med Regeringskansliet (Näringsdepartementet).

Förslag till regionala strukturfondsprogram ska inlämnas till Regeringskansliet (Näringsdepartementet) senast den 30 september 2013.

Bakgrund

I programperioden 2014–2020 ska enligt Europeiska kommissionens förslag, den strategiska inriktningen och genomförandet av sammanhållningspolitiken förstärkas. Regeringen förordar också i budgetpropositionen för 2013, en förstärkt strategisk inriktning (prop. 2012/13:1 utg. omr. 19). Synergier ska främjas och överlappning ska undvikas för att europeiska, nationella och regionala satsningar ska komplettera varandra och så effektivt som möjligt bidra till målen i Europa 2020-strategin och EU:s strategi för Östersjöregionen.

Samordningen mellan sammanhållningspolitiken och bl.a. EU:s olika instrument och program för forskning och innovation och entreprenörskap ska stärkas. Inom ramen för målet för investeringar i tillväxt och sysselsättning, ska för program medfinansierade av Europeiska regionala utvecklingsfonden insatser som skapar goda förutsättningar för och främjar forskning och innovation, grön ekonomi samt entreprenörskap vara i fokus. Program som medfinansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden ska baseras på regionala och nationella strategier och ligga i linje med Europa 2020-strategin samt partnerskapsöverenskommelsen.

Regeringen beslutade den 31 januari 2013 att regionala strukturfondsprogram ska genomföras i åtta programområden. Indelningen i programområden ska överensstämma med geografin för de åtta regionala strukturfondsprogrammen för programperioden 2007–2013.

Skälen för regeringens beslut

Strukturfondsprogrammens inriktning i Sverige ska vara tydligt kopplad till Europa 2020-strategin och bidra till smart och hållbar tillväxt för alla. Det ska finnas en fokusering på ett fåtal prioriteringar och en koncentration av resurser. Varje regions unika potential ska tas tillvara för att möta framtida utmaningar. Det ska finnas ett lokalt och regionalt inflytande och ansvar för prioriteringar och resurser.

En programstruktur med åtta regionala strukturfondsprogram bygger vidare på upparbetade samarbeten och resultat från programmen 2007–2013. Strukturfondsprogram som genomförs regionalt bidrar till att skapa ett tydligt ansvar och ägarskap samt en regional förankring av insatserna i programmen och förkortar vägen till projektägaren. Utvärderarna i nuvarande programperiod lyfter fram att ett tydligt regionalt ägande av programmen är viktigt av flera skäl. Det tydliggör att det är regional nivå som har ansvaret för att programmedel används på rätt sätt, att den regionala nivån har kunskapen om regionala behov och att ägandet ger tydlighet åt den strategiska processen som måste till för att samordna insatserna med övrigt utvecklingsarbete i regionerna. Erfarenheter från tre programperioder visar att en väg att nå ambitionerna om ett förenklat genomförande är att bygga på kontinuitet och att skapa förutsättningar för långsiktighet, inte minst vad gäller programgeografi samt förvaltning och kontroll av programmen. Långsiktighet är också viktigt för att programmen och dess satsningar ska nå sina mål, bidra till ett europeiskt mervärde och Europa 2020. Det är viktigt att det sker en kontinuerlig utvärdering och att lärandet bidrar till väl fungerande insatser.

Framtida programbeslut

Regeringen avser att besluta om förslagen till regionala strukturfondsprogram inför att det sedan överlämnas till Europeiska kommissionen.

Regeringen har även denna dag beslutat om att ge i uppdrag till Tillväxtverket, Statens energimyndighet och Verket för innovationssystem (Vinnova) att utarbeta ett förslag till nationellt regionalfondsprogram med tillhörande riktlinjer.

På regeringens vägnar

Annie Lööf

Martin Nykvist

Likalydande till

Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsen i Västernorrlands län
Länsstyrelsen i Norrbottens län
Samtliga samverkansorgan
Skåne läns landsting
Hallands läns landsting
Västra Götalands läns landsting
Gotlands kommun

Kopia till

Riksdagen/näringsutskottet
Riksrevisionen
Statsrådsberedningen/internrevisionen/ST MIN/EU
Justitiedepartementet/EU
Utrikesdepartementet/FIM IA

Försvarsdepartementet/SSK
Socialdepartementet/EIS/PBB
Finansdepartementet/BA EU ochKSÄ KLS
Utbildningsdepartementet/JÄM,IS,F,UH,GV ochUC
Landsbygdsdepartementet/ELT
Miljödepartementet/KL,NM,MM ochI
Näringsdepartementet/ENT, FIN, E, ITP, AS och TE
Kulturdepartementet/KA ochKO
Arbetsmarknadsdepartementet/A,IU,IE och DISK
Förvaltningsavdelningen/RK Ekonomi
Riksgäldskontoret
Ekonomistyrningsverket
Arbetsförmedlingen
Rådet för Europeiska Socialfonden i Sverige
Statens kulturråd
Riksantikvarieämbetet
Riksarkivet
Stiftelsen Svenska Filminstitutet
Konstnärsnämnden
Riksteatern
Kungliga biblioteket
Statens jordbruksverk
Sametinget
Tillväxtverket
Statens Energimyndighet
Verket för innovationssystem
Tillväxtanalys
Post- och telestyrelsen
Trafikverket
Naturvårdsverket
Boverket
Ungdomsstyrelsen
Skolverket
Myndigheten för yrkeshögskolan
Universitet och högskolor
Sveriges kommuner och landsting
Länsstyrelserna
Skåne läns landsting
Västra Götalands läns landsting
Hallands läns landsting
Gotlands kommun
Samverkansorganen
KK-Stiftelsen
Research Institutes of Sweden Holding AB

Almi Företagspartner AB
Stiftelsen Norrlandsfonden
Swedish Incubators & Science Parks

REGERINGEN

Näringsdepartementet

Bilaga till beslut I 5 vid
regeringssammanträde
den 16 maj 2013,
N2013/2493/RT

Riktlinjer för framtagande av förslag till regionala strukturfondsprogram för målet Investeringar i tillväxt och sysselsättning (Europeiska regionala utvecklingsfonden) för programperioden 2014–2020

Innehåll

Strukturfondsprogrammen som en del av regionalt tillväxtarbete 2

Strukturfondsprogrammen inför programperioden 2014–2020 3

Partnerskapsöverenskommelse 3

Framtagande av regionala strukturfondsprogram 4

Programmens tematiska inriktning 7

1. Stärka forskning och innovation 8

Samverkan och partnerskap för utveckling av globalt attraktiva regionala forsknings- och innovationsmiljöer 9

Stärka näringslivets innovations- och konkurrenskraft 10

2. Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik 12

Bredbandsinfrastruktur 12

Öka innovationskraften genom en öppnare förvaltning som stödjer innovation och delaktighet 12

3. Att öka små och medelstora företags konkurrenskraft 13

Marknadskompletterande kapitalförsörjning för en hållbar tillväxt 13

Rådgivning och information med kundfokus 14

Stärka små och medelstora företag på internationella marknader ... 14

Breddat entreprenörskap i hela samhället 14

Främja it-användningen i små och medelstora företag 15

4. Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer 16

5. Främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar 17
6. Skydda miljön samt främja en hållbar användning av resurser 18
7. Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur 18
8. Främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet 20
9. Främja social inkludering och bekämpa fattigdom 20
10. Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande 21
Hållbar stadsutveckling 21
Finansiella instrument 22
Hållbar utveckling och horisontella kriterier 22
Uppföljning, indikatorer, urvalskriterier och utvärdering 23
Organisationsstruktur för programperioden 2014–2020 25
Finansiering 25
Regelverk för programframtagandet 26
Bilaga 1
Tematisk koncentration inom regionalfonden 1

Strukturfondsprogrammen som en del av regionalt tillväxtarbete

Målet för den regionala tillväxtpolitiken är utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft. Hela Sveriges utvecklingskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter ska tas till vara på ett hållbart sätt. Regeringen för en aktiv förnyelsepolitik som ger människor och företag i alla delar av landet möjligheter att växa och utvecklas av egen kraft. För att främja förutsättningarna för företagande och hållbar tillväxt lokalt och regionalt behövs ett brett förhållningssätt till vad som påverkar näringslivsklimatet förutom de direkta villkoren för näringsliv och företagande.

Det regionala tillväxtarbetet sker i samspel mellan den nationella och den regionala nivån där utgångspunkten är strategier för länens utveckling. Den nationella innovationsstrategin anger en riktning för att stärka det svenska innovationsklimatet till 2020 utifrån ett brett perspektiv på innovation. Ett väl fungerande regionalt tillväxtarbete förutsätter att berörda aktörer i näringsliv, offentlig verksamhet och civilsamhälle involveras i såväl prioriteringar som i utformning och genomförande.

Det finns ett behov av att utveckla samarbete och samordning mellan EU-nivå, makroregional, nationell, regional och lokal nivå för att på

bästa sätt ta tillvara och möjliggöra synergier och undvika dubbelarbete. Regional tillväxtpolitik ställer allt högre krav på ökat gränsöverskridande samarbete och en ökad samverkan med närområdet för en ökad effektivitet och produktivitet och stärkt regional konkurrenskraft. Detta kräver långsiktighet, strategisk planering och ett samlat regionalt ledarskap i det regionala tillväxtarbetet. Det gäller inte minst den strategiska inriktningen på strukturfondsprogrammen och de prioriteringar som görs i genomförandet.

Strukturfondsprogrammen inför programperioden 2014–2020

Inför programperioden 2014–2020 har kommissionen föreslagit en mer strategisk inriktning av sammanhållningspolitiken. Förslaget innebär att sammanhållningspolitiken ska bidra till att uppnå målen i Europa 2020–strategin för smart och hållbar tillväxt för alla.
Strategin bygger på följande tre prioriteringar som också är tänkta att förstärka varandra:

- Smart tillväxt; utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation.
- Hållbar tillväxt; främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi.
- Inkluderande tillväxt (tillväxt för alla); stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning.

Partnerskapsöverenskommelse

Som ett ytterligare led i den strategiska inriktningen ska varje medlemsstat på nationell nivå, för programperioden 2014–2020, träffa en partnerskapsöverenskommelse med kommissionen. I överenskommelsen ska det framgå hur EU2020-målen tillämpas nationellt samt hur fonderna kopplas till nationella reformprogrammet och relevanta landspecifika rekommendationer. Vidare ska det framgå hur de elva tematiska målen i kommissionens förordningsförslag, ska tillämpas på nationell och regional nivå. Kopplingen mellan fondernas uppgifter och målen i Europa 2020-strategin jämte EU:s strategi för Östersjöregionen ska utgöra en grund. Överenskommelsen syftar även till att främja samordning och undvika överlappningar mellan fonderna samt att öka förutsättningarna för samordning med andra EU-program och att öka gränsöverskridande samverkan för att nå gemensamma mål.
Partnerskapsöverenskommelsen ska utarbetas i samverkan med berörda aktörer för en god förankring av prioriteringar och innehåll. Ett svenskt förslag till partnerskapsöverenskommelse är beräknat att överlämnas till kommissionen under hösten 2013.

Arbetet med partnerskapsöverenskommelsen kommer att ske parallellt med framtagandet av förslag till operativa program för fonderna där det konkreta genomförandet ska redovisas.

Framtagande av regionala strukturfondsprogram

Under programperioden 2014–2020 kommer hela Sverige, enligt kommissionens förslag till regelverk, omfattas av strukturfondsmedel inom målet *Investeringar i tillväxt och sysselsättning*.

Regeringen har den 31 januari 2013 beslutat att åtta operativa program för regionalfonden ska genomföras i åtta regionala programområden.

Dessa programområden är: Övre Norrland (Norrbottens och Västerbottens län), Mellersta Norrland (Jämtlands och Västernorrlands län), Norra Mellansverige (Dalarnas, Gävleborgs och Värmlands län), Östra Mellansverige (Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Östergötlands län), Stockholm (Stockholms län) Västsverige (Västra Götalands och Hallands län), Småland och öarna (Kalmar, Kronobergs, Jönköpings och Gotlands län) respektive Skåne och Blekinge (Skåne och Blekinge län).

Europeiska socialfonden genomförs i ett nationellt program med åtta regionala handlingsplaner enligt samma geografiska indelning i programområden som för regionala program inom Europeiska regionala utvecklingsfonden.

Regeringen har denna dag uppdragit åt Tillväxtverket, Verket för innovationssystem (Vinnova), Statens energimyndighet (Energimyndigheten) och Vetenskapsrådet att ta fram ett förslag till nationellt regionalfondsprogram utifrån de utgångspunkter som framgår av beslutet.

Programframtagandet för sammanhållningspolitiken och EU:s politikområden för landsbygdsutveckling samt havs- och fiskeripolitik, dvs. de olika fondernas program i partnerskapsöverenskommelsen, ska samordnas. I ansvaret för att utarbeta de regionala strukturfondsprogrammen ligger även att samordna arbetet i berörda delar i utarbetandet av det nationella socialfondsprogrammet och dess tillhörande planer, landsbygdsprogrammet och fiskeriprogrammet, med de program som utarbetas inom ramen för målet Territoriellt samarbete samt det nationella regionalfondsprogrammet.

De regionala programmen ska tas fram med utgångspunkt främst i strategier för länens utveckling. Erfarenheter och lärdomar från genomförda utvärderingar ska tillvaratas.

Näringslivets medverkan och engagemang i programarbetet utgör en väsentlig grund för inriktningen och genomförandet av programmen. Tillväxtverket har bl.a. uppgiften att vara ett stöd i programförberedelserna genom att systematiskt gå igenom vilka möjligheter som regelverket för statligt stöd medger.

De regionala strukturfondsprogrammen ska spegla de specifika förutsättningar, styrkeområden och behov som finns i regionerna, bidra till sektorssamordning, samt tydligt visa vilka strategiska val som görs till följd av dessa. Hänsyn ska tas till den potential som kan finnas i form av samarbete med angränsande regioner och länder.

Vid utarbetandet av de regionala strukturfondsprogrammen ska ett brett partnerskap involveras i enlighet med regelverket. Det ska bygga på befintliga partnerskap inom ramen för det regionala tillväxtarbetet. Den lokala nivån, näringslivet, universitet och högskolor samt den sociala ekonomin ska representeras i partnerskapen. Vidare ska representanter för ansvariga på länsstyrelsen för landsbygdsprogrammet och fiskeprogrammet ingå. Programområdena Övre Norrland, Mellersta Norrland och Norra Mellansverige ska särskilt beakta att samernas inflytande tillgodoses.

Det är betydelsefullt att även nationella myndigheter engageras tidigt i framtagandet av programmen. Tillväxtverkets och Regeringskansliets (Näringsdepartementets) arbete för att främja flernivåsamarbete ska tas tillvara och vara en del i programframtagandet.

I programmen ska det tydligt framgå hur samordningen av programframtagandet gått till, ansvarsuppdelning och vilka aktörer som varit delaktiga.

Regeringen avser att under hösten 2013 överlämna förslag till program inom målet Investeringar i tillväxt och sysselsättning till Europeiska kommissionen för godkännande.

Synergier och samordning med andra program

De regionala strukturfondsprogrammen kommer att verka i ett sammanhang där andra europeiska, nationella, regionala och lokala initiativ, planer och program får betydelse för programmets genomförande. En uttalad ambition för strukturfondsprogrammen

perioden 2014–2020 är att arbetet på ett tydligare sätt ska uppfylla målen i EU 2020-strategin och i EU:s strategi för Östersjöregionen.

I utarbetandet av de regionala strukturfondsprogrammen ska framför allt hänsyn tas till strategier för länens utveckling. Hänsyn ska också tas till relevanta lokala, regionala och nationella planer, program, mål och strategier som kan ha betydelse för programmens inriktning och genomförande.

Europeiska planer och program av särskild betydelse för regional konkurrenskraft och sysselsättning och för sammanhållningspolitikens genomförande ska också beaktas där så är relevant. Kommissionens strategiska ramverk för sammanhållningspolitiken och partnerskapsöverenskommelsen, det nationella socialfondsprogrammet, programmen för Europeiskt territoriellt samarbete, Landsbygdsprogrammet, Fiskeriprogrammet och EU:s strategi för Östersjöregionen är centrala. Ytterligare är följande exempel av betydelse i framtagandet av förslaget: Horisont 2020, COSME, Connecting Europe Facility (CEF) samt Kreativa Europa.

En beskrivning ska göras hur dessa initiativ och program kompletterar de regionala regionalfondsprogrammen. Förslagen till operativa program ska innehålla en beskrivning av hur EU:s strategi för Östersjöregionen har beaktats vid valet av insatser och hur samordning med relevanta program under Europeiskt territoriellt samarbete har säkerställts i respektive programområde.

Medel från olika gemenskapsinstrument och program kan inte medfinansiera samma upparbetade stödberättigande kostnader.

Det är viktigt att säkerställa att synergier kan skapas mellan insatser finansierade av Europeiska regionalfonden och Europeiska socialfonden i genomförande av program och insatser. För att främja och underlätta kombinerade insatser, trots principen om "en fond ett program", finns möjlighet att medfinansiera insatser av regionalfondskaraktär inom ett socialfondsprogram med upp till 10 procent av programmedlen och vice versa. Den möjligheten bör undersökas vid framtagandet av regionalfondsprogrammen. Behovet att komplettera socialfondsinsatser med regionala fondens insatser kan vara lika aktuellt som det motsatta. Det är också viktigt att samordning också sker med landsbygdsprogrammet. Programmen ska tydligt redovisa och beskriva hur samordningen och koordineringen mellan olika program och fonder ska ske i genomförandet.

Enligt förslaget till allmän och generell EU-förordning kan hela insatser eller delar av insatser genomföras utanför programområdet förutsatt att vissa villkor är uppfyllda. I samband med framtagandet av förslag till program bör övervägas om möjligheten att ge stöd till insatser med stödmottagare belägna i en annan medlemsstat ska användas och hur det i så fall kan uttryckas i programdokumentet. Om möjligheten används ska det också redovisas på vilket sätt interregionala och transnationella insatser förväntas bidra till programmets mål och förväntat resultat på tematiska mål och investeringsprioriteter.

Programmens tematiska inriktning

Regeringen har i budgetpropositionen för 2013 (prop. 2012/13:1, utg. omr. 19), aviserat att inriktningen för program finansierade av regionala utvecklingsfonden ska skapa goda förutsättningar för och främja forskning och innovation, grön ekonomi och entreprenörskap. Därtill har regeringen slagit fast att programmen 2014–2020 ska fokuseras mot ett fåtal prioriteringar och resurserna koncentreras vilket ligger i linje med kommande strukturfondsregelverk (se bilaga 1). Hänsyn ska tas till varje regions unika förutsättningar. Inom ramen för innehållet i partnerskapsöverenskommelsen och dessa direktiv ska därför ett urval ske under utformningen av programmen, vilket ska resultera i ett begränsat antal insatsområden per program.

För de regionala strukturfondsprogrammen i Sverige ska
- minst 70 procent av programmet avsättas till de tematiska målen 1-3 och
- minst 13 procent av programmet avsättas till tematiskt mål 4.
  För resterande medel inom programmet kan som mest tre av de tematiska målen 5–10 väljas. Av dessa tematiska mål bör Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur prioriteras.

Det är dock viktigt att det även mellan och inom dessa områden görs en prioritering av insatser och val av tematiska områden. Regeringen kan komma att justera de inkomna programförslagen utifrån inriktningen och koncentrationen.

Det är viktigt att programmen konstrueras på ett sätt som möjliggör kopplingar och samordningsvinster mellan olika tematiska mål för att uppnå synergier.

Vid val av målen 8–10 är det viktigt att samordning mellan socialfonden och regionalfonden sker i så hög utsträckning som möjligt.

Motiv för valda insatsområden i programmet ska tydligt redovisas och ska ha sin utgångspunkt i de analyser som görs för varje program. Nedan följer regeringens syn på inriktning och prioriteringar för programmen.

1. Stärka forskning och innovation

Utgångspunkten för att stärka forskning och innovationer i regionerna är strategier för länens utveckling. I detta arbete har anknytningen till den nationella innovationsstrategin, dess målsättningar och vision att stärka det svenska innovationsklimatet till 2020 betydelse för den regionala utvecklingskraften. Även regeringens forsknings- och innovationsproposition (prop. 2012/13: 30) innehåller satsningar av betydelse för regionernas utveckling vilka bör beaktas i framtagandet av program för att uppnå synergieffekter. Detsamma gäller för EU:s ramprogram för forskning och innovation, Horisont 2020.

Den nationella innovationsstrategin lägger också ett brett perspektiv på innovation som är bredare än det värdeskapande som utgår från forskning och utveckling. Innovationer kan vara nya eller förbättrade varor, tjänster, organisationssätt eller tekniska lösningar, utveckling av design-, affärs- och organisationsmodeller. En stor andel av innovationerna sker löpande i små och medelstora företag. En källa till innovation är också de resultat från forskningen som kan omsättas i nya lösningar och värdeskapande i nya eller befintliga företag.

Den nationella innovationsstrategin betonar betydelsen av synergier mellan regionala strategier, nationell strategi och EU:s tillväxtstrategi. Strategin lyfter tydligt fram den regionala nivåns betydelse i innovationsarbetet och betydelse för att kunna uppnå strategins mål, varav ett är att Sveriges regionala innovationsmiljöer ska vara globalt attraktiva. De regionala innovativa miljöerna kan i högre utsträckning genom smart specialisering, som främjar forsknings- och innovationssamverkan mellan aktörer, internationalisering och ett ökat fokus på företag som vill växa, bidra till en strukturförändring som leder till hållbar tillväxt. På regional nivå spelar universitet och högskolor viktiga roller för utvecklingen. Ett stärkt samarbete mellan lärosäten, företag och det omgivande samhället i övrigt ska främjas.

Förutsättningar för hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar behöver skapas avseende bl.a. demografisk förändring, hållbar råvaruförsörjning, miljö och klimat samt hållbar tillgång till energi och transporter. Att få fram innovativa lösningar på dessa utmaningar kan bidra till näringslivsutveckling, hållbar tillväxt och nya jobb. Det

regionala tillväxtarbetet ska därför stimulera till miljödriven näringslivsutveckling i alla branscher som medel för att stärka näringslivets konkurrenskraft. I sammanhanget är det betydelsefullt att främja framväxten av innovativa miljöer med särskilt fokus på små och medelstora företag.

Samverkan och partnerskap för utveckling av globalt attraktiva regionala forsknings- och innovationsmiljöer

Det är angeläget att utvecklingen av regionala forsknings- och innovationsmiljöer i Sverige sker med ett strategiskt förhållningssätt till den internationella utvecklingen. När företagen blir alltmer internationaliserade och beroende av marknadsutveckling i andra länder ökar behovet av strategiskt arbete på regional nivå för att skapa förutsättningar för starka miljöer som har internationell attraktionskraft.

Insatser för att stimulera utvecklingen av konkurrenskraftiga och attraktiva miljöer är viktiga inte minst för små och medelstora företag. Det förutsätter en starkare samverkan och strategiska partnerskap mellan näringslivet, universitet och högskolor, forskningsinstitut och offentlig sektors aktörer samt ett stärkt samspel mellan forskning, innovation och högre utbildning. Strategiska partnerskap skapar förutsättningar för att regionala forsknings- och innovativa miljöer kan bli excellenta attraktiva noder i globala kunskaps- och innovationsnätverk.

Forsknings- och utvecklingsinsatser vars resultat bidrar till att utveckla och tillämpa nya miljöanpassade lösningar som bidrar till hållbar produktion och konsumtion är viktiga. Samtidigt ska dessa insatser bidra till ekonomiskt värdeskapande, nya affärsmöjligheter och kunskapsuppbyggnad.

Öka innovationskraften i näringslivet genom utveckling och tillgängliggörandet av forsknings- och innovationsstrukturForsknings- och innovationsinfrastruktur, exempelvis test- och demonstrationsanläggningar, behöver tillgängliggöras på ett sätt som innebär att dess användning optimeras. Det finns därför behov av samordnade regionala bedömningar för att utveckla befintliga och få till stånd nya anläggningar som aktörer i olika programområden kan nyttja. Det är särskilt viktigt att små och medelstora företag ges möjlighet att ta del av dessa infrastrukturer, eftersom de har begränsade finansiella resurser att bygga egna testanläggningar. En ökad tillgänglighet till excellent forsknings- och innovationsstruktur, påverkar Sveriges attraktionskraft genom att fler företag, entreprenörer och forskare förlägger sin verksamhet i Sverige.

För att stärka samarbetet mellan näringslivet och forskningsaktörer är det viktigt att tydliggöra kedjan med strategiska förberedande insatser som kan göras i syfte att öka deltagandet i EU-program som t.ex. Horisont 2020. Genom att främja insatser som involverar industriforskningsinstituten eller universitet och högskolor i företagens utveckling kan såväl innovationskraften i näringslivet som tillgängliggörandet av forsknings- och innovationsinfrastrukturen öka.

Stärka näringslivets innovations- och konkurrenskraft

Det finns många aktörer på regional och nationell nivå, såväl inom offentlig sektor som i näringslivet och civilsamhället, som har viktiga roller för att främja Sveriges innovationskraft. Eftersom innovationsprocesser är komplexa, krävs en samsyn som grund för fortsatta gemensamma strategiska och långsiktiga insatser. Förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetens, kapital, företag och andra verksamheter är centralt för att möta den ökande internationella konkurrensen. I detta arbete är det bl.a. viktigt med universitets och högskolors samverkan med det omgivande samhället.

Små- och medelstora företags internationalisering bör stimuleras för att därigenom stärka företagens möjligheter till förnyelse och hållbar tillväxt. Samverkan inom och mellan innovationsmiljöer kan ta många olika former där företagsnätverk och kluster är betydelsefulla. I detta sammanhang är sammankopplingen med forskning och utbildning viktiga inslag. Samverkan mellan innovationsmiljöer i olika medlemsländer kan stärka små och medelstora företags konkurrenskraft och internationalisering.

Affärsmöjligheter skapas för svenska företag i och med den växande globala efterfrågan på hållbara och resurseffektiva varor och tjänster. Det är därför viktigt att främja utvecklingen av små och medelstora företag som vill ställa om till ett hållbart företagande och även ser det som en konkurrensfördel.

En särskild potential för hållbar tillväxt och förnyelse i den regionala ekonomin finns i kopplingen mellan olika branscher, kluster och kunskapsområden. Det är därför viktigt att utveckla samarbete över regiongränser och branscher utifrån omvärlds- och branschanalyser bl.a. eftersom kopplingen mellan branscher, kluster och kunskapsområden både är regionala, nationella och internationella. En sådan samverkan kan främjas inom och mellan branscher, kluster samt i olika värdekedjor. Att skapa mötesplatser, exempelvis i form av företagsnätverk eller kluster, är därför betydelsefullt och kan få förutsättningar att bli attraktiva noder i

globala kunskaps- och innovationsnätverk och plattformar. Insatser för entreprenörskap och utveckling av små och medelstora företag är också betydelsefulla för dessa miljöer, såväl som aktiviteter som kan stimulera tidiga innovationsprocesser.

Det är betydelsefullt att kunna utveckla olika typer av systemlösningar där företag, regioner, kommuner och andra aktörer är med utifrån sina kompetenser. Att främja samverkan och ett utbyte av erfarenheter avseende innovationsupphandling kan bidra till att utveckla ett innovativt företagande och en miljödriven näringslivsutveckling samt innovativa offentliga verksamheter.

Samordning av insatser mellan aktörer på kommunal, regional och nationell nivå behöver utvecklas för att främja utvecklingen av en hemmamarknad för bl.a. företag som arbetar med hållbara varor och tjänster. Samarbeten mellan olika klustersatsningar kan bidra till ökad innovation i näringslivet.

Kontinuerlig kompetensutveckling är grundläggande för att företags effektivisering och förmåga att möta konkurrensen på olika marknader. Kompetensutveckling kan vidare ge förutsättningar för att ta tillvara på resultat av relevant forskning och omsätta det i produktionen, men kan också behövas för att matcha investeringar som görs i företag i ny teknik. För att säkerställa tillgången till arbetskraft med rätt kompetens är det viktigt att de regionala programmen samarbetar med den Europeiska socialfonden i frågor som rör kompetensutveckling.

Följande bör prioriteras:

- Attraktiva forsknings- och innovationsmiljöer och kluster genom att stärka samspelet mellan forskning, innovation och högre utbildning samt stärka samarbete och strategiska partnerskap mellanföretag, lärosäten, industriforskningsinstitut och andra samhällsaktörer.
- Utveckling, tillgängliggörandet och tillskapande av forsknings- och innovationsinfrastruktur för att öka innovations- och konkurrenskraften i företagen, inte minst i små och medelstora företag.
- Stärka framför allt företagens deltagande i nationella program och andra EU-program för konkurrenskraft och hållbar tillväxt genom strategiska insatser, samt stärkande av synergier mellan dessa program.
- Främja insatser utifrån behov och utmaningar som sammanlänkar entreprenörskaps- och innovationsinsatser.

- Utifrån de globala samhällsutmaningarna bidra till hållbar näringslivsutveckling, inkl. stimulera till miljödriven näringslivsutveckling i alla branscher.
- Att främja samverkan och ett utbyte av erfarenheter avseende innovationsupphandling.

2. Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik

Bredbandsinfrastruktur

Det är viktigt att svenska företag och hushåll i alla delar av landet kan dra nytta av de möjligheter som tillgång till bredband med hög överföringskapacitet ger så att arbetsmetoder kan effektiviseras och nya tjänster och affärsmodeller kan utvecklas.

Tillgång till bredbandsinfrastruktur är centralt för att kunna bo och driva företag i hela landet samt för att tillhandahålla och ta del av god samhällsservice samt hantera globala samhälleliga utmaningar. Det är först och främst marknadens uppgift att göra investeringar i infrastruktur. I svenska gles- och landsbygder saknas i vissa områden incitament för marknaden att göra de nödvändiga investeringarna. Prioritet bör ges till bredband med hög överföringskapacitet i områden där kommersiella förutsättningar för utbyggnad av bredband saknas. Förutsättningar för investeringar kan dock förändras över tid.

Öka innovationskraften genom en öppnare förvaltning som stödjer innovation och delaktighet

It kan fungera som motor för att utveckla nya processer, produkter och tjänster. Det är därför betydelsefullt att utveckla och främja efterfrågan på it-tillämpningar för offentlig sektor för att hantera bl.a. samhällsutmaningar som klimat-, miljö- och energifrågor. It skapar nya möjligheter för utveckling och innovation av den offentliga förvaltningen och bidrar till att förenkla samverkan inom den offentliga sektorn. Därtill uppstår nya möjligheter för digital samverkan mellan den offentliga sektorn och näringslivet.

Fler digitala tjänster kan bidra till att förenkla vardagen för privatpersoner och företag. Kommuner och landsting tillhandahåller en stor del av den service som privatpersoner och företag efterfrågar, men samtidigt är det få kommuner och landsting som själva har förutsättningar att driva utvecklingen av it-tillämpningar. Lösningen för att skapa utrymme för utvecklingen är samverkan mellan stat, kommuner, landsting och näringslivet. Detta kan åstadkommas t.ex.

genom att offentlig sektor tillhandahåller information och digitala tjänster i standardiserade format, vilket ger möjlighet för företag och organisationer att använda informationen och tjänsterna för utveckling av egna tjänster. Dessa tjänster kan komplettera offentliga sektorns utbud av tjänster och tillgodose de skilda behov som finns i samhället. De ska således förenkla vardagen för alla. Det kan bland annat göra att marginaliserade grupper och personer med funktionsnedsättning kan få bättre tillgång till offentlig service. Alla som vill ska kunna använda de möjligheter som digitaliseringen ger. De insatser som idag görs för att öka digitala delaktigheten sker på lokal och regional nivå.

Följande bör prioriteras:

- Insatser för utbyggnad av bredband där privata investeringar är otillräckliga och marknaden inte bedömer det vara lönsamt att bygga ut i tillräcklig omfattning.
- Offentliga sektorns information och digitala tjänster ska användas för att främja innovationer.
- Insatser som främjar digital delaktighet så att digitala tjänster och produkter kan användas oavsett personliga förutsättningar.

3. Att öka små och medelstora företags konkurrenskraft

Ett bra näringsklimat underlättar och ökar intresset för att starta, driva och utveckla framgångsrika företag, vilket är av avgörande betydelse för jobb, välfärd och en hållbar regional tillväxt. Goda regionala förutsättningar för näringslivet stärker regionernas utvecklingskraft och attraktivitet. För ökat genomslag av insatserna är det är viktigt med fokuserade insatser utifrån regionala förutsättningar, att samverka över programgränser, att kombinera entreprenörskaps- och innovationsåtgärder och att stötta företag med tillväxtpotential.

Marknadskompletterande kapitalförsörjning för en hållbar tillväxt

En väl fungerande kapitalförsörjning är avgörande för start och utveckling av företag. Företags behov av externt kapital ska i första hand tillgodoses på den privata marknaden, men det finns områden där det kan finnas skäl till marknadskompletterande finansiering, bl.a. i tidiga utvecklingsskeden. De riskkapitalfondprojekt som genomförs inom ramen för de regionala strukturfondsprogrammen perioden 2007–2013 och som syftar till att öka det regionala utbudet av ägarkapital har mött stor efterfrågan. Riskkapitalprojekt med inriktning ägarkapital bör även fortsättningsvis genomföras enligt metodiken direktinvesteringar tillsammans med privat kapital med bas i de åtta regionala programmen för att bl.a. stimulera privat kapital att investera i tidiga faser. Det är av bl.a. kontinuitets- och effektivitetsskäl eftersträvansvärt att denna så kallade samfinansieringsmodell förvaltas i en enhetlig struktur. Insatser

för förbättrad regional kapitalförsörjning kan omfatta även andra finansiella instrument än ägarkapital.

Rådgivning och information med kundfokus

För många företagare kan tillgång till rådgivning och information ha stor betydelse för beslut om att starta eller utveckla verksamheten. Den innovations- och affärsrådgivning som finansieras med offentliga medel bör utgå från entreprenörens och företagens behov, vara marknadskompletterande, kostnadseffektiv och anpassad till regionala förutsättningar. För att tillgodose olika behov av rådgivning, med hög relevans för mottagarna, är det angeläget att stimulera valfrihet och mångfald. Detta kan göras genom en fortsatt utveckling av kundvalssystem och upphandling av specialiserad rådgivning, genom checkar, mentorskap, m.m. Det är också angeläget att öka samspelet och samverkan mellan rådgivningsaktörer på regional nivå för att bättre möta entreprenörernas behov och öka effektiviteten i systemet. Väl utvecklade myndighetsgemensamma servicefunktioner är också ett viktigt område, som kan underlätta för företagare att ta del av information och rådgivning.

Stärka små och medelstora företag på internationella marknader

Även om Sverige har en omfattande export har svenska små och medelstora företag en relativt låg internationaliseringsgrad. Samtidigt är den svenska marknaden begränsad och konkurrensen allt mer global. Små och medelstora företag som går samman regionalt i affärsdrivna nätverk får ökad internationell exponering och större möjligheter att finna nya samarbetspartner att kunna dela risker och kostnader med för utveckling av produkter och tjänster på nya marknader. Det är angeläget att bidra till att utveckla små och medelstora företags vilja och förmåga till internationalisering, bl.a. genom att ta tillvara möjligheterna i EU:s strategi för Östersjöregionen, i det nordiska samarbetet och inom EU:s inre marknad samt potentialen i nya tillväxtmarknader. I detta sammanhang är det viktigt med samordning mellan olika aktörer på olika nivåer för att dra nytta av varandras kompetenser, samordna resurser och effektivisera genomförandet.

Breddat entreprenörskap i hela samhället

Samverkan, kompetensförsörjning och kompetensutveckling är avgörande för företags konkurrenskraft. Frågorna blir allt mer relevanta i takt med att kunskapsinnehållet i produktion och konkurrensen om kompetent arbetskraft ökar. För att öka företagandet och höja kommersialiseringsgraden bör dels den entreprenöriella kompetensen i befolkningen stärkas, dels kompetensutveckling och livslångt lärande

främjas. Att bibehålla och stärka innovativa miljöer är viktigt inte minst för små och medelstora företags utveckling. I detta sammanhang kan bl.a. nätverkande och ett tvärsektoriellt arbete som involverar olika kompetenser och branscher främjas. För att stärka entreprenörskap, företagande och växande företag är det viktigt att ta tillvara synergier mellan socialfondens och regionalfondens insatser, inte minst vad gäller kompetensutveckling och kompetensmobilitet.

Insatser för entreprenörskap bör även omfatta alternativa affärsmodeller, såsom t.ex. samhällsentreprenörskap och social innovation, och fokusera på att öka mångfalden bland företagare och företag. Genom att bättre möta behoven hos t.ex. kvinnor, unga personer, personer verksamma i nya branscher eller med nya affärsmodeller och att bättre anpassa åtgärderna till sociala förändringar är det möjligt att ta tillvara på outnyttjad tillväxtpotential. Samtidigt kan man på detta sätt öka diversifieringen i näringslivet, liksom den sociala och miljömässiga hållbarheten och resurseffektiviteten. Med sin tvärsektoriella karaktär kan medfinansiering från socialfonden dessutom vara möjlig.

Främja it-användningen i små och medelstora företag

Med tanke på den betydelse som it har för produktivitetstillväxten i näringslivet bör insatser ske som syftar till att främja småföretagens it-användning. Genom att främja användningen av affärsinriktad it användning i småföretag ökar förutsättningarna för småföretagens innovativa förmåga.
För att öka effektiviteten i genomförandet av it-relaterade åtgärder bör lokala och regionala aktörer samverka för att främja kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Följande bör prioriteras:

- Stödja insatser som syftar till ökat entreprenörskap, företagande och tillväxt i företag.
- Stödja företagens kapitalförsörjning där marknaden inte fungerar tillfredsställande, bl.a. i tidiga utvecklingsskeden och vid kommersialisering av innovativa affärsidéer.
- Stimulera ökat inslag av kundanpassning och ökad kompetens i rådgivningsledet vid såväl start som utveckling av befintlig verksamhet.
- Stimulera företag att arbeta med kompetensutveckling och samverkan med andra företag, branscher och aktörer.
- Stimulera och stärka små och medelstora företags vilja och förmåga till internationalisering.
- Främja utveckling av entreprenöriella kompetenser, särskilt inom utbildningssystemet.

- Stödja utveckling av verktyg för att tillhandahålla riktad information.
- Främja insatser som ökar mångfalden bland företagare och bejakar olika affärsmodeller och företagsformer.
- Främja it-användningen i små och medelstora företag.

4. Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

Energibesparande och teknikutvecklande insatser är viktiga åtgärder för att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi. Att främja en effektivare energianvändning och utsläppssnål teknik i alla dess led är viktigt.

Stöd till små och medelstora företags investeringar i syfte att öka företagens energieffektivitet har en positiv inverkan på miljön och bidrar till ett ökat energimedvetande i företaget. Rutiner förtydligas och drifts- och underhållskostnaderna minskar, liksom energikostnaderna.

Samverkan mellan aktörer kan ge utväxling i form av delade erfarenheter, synergier mellan projekt eller aktiviteter och en större kritisk massa. Nätverk, kluster och inkubatorer för särskilt små och medelstora företag som vill arbeta med energieffektivisering kan vara ett effektivt stöd för att få företag att arbeta med och implementera energieffektiviserande åtgärder. Vidare kan samverkan mellan aktörer stötta kommersialiseringsidéer i tidiga skeden.

Det finns även ett behov av ökad samverkan mellan offentliga aktörer när arbetsmarknadsregionerna växer och boende och resande färdas över kommun- och länsgränser. Det är därför viktigt med strategier och planer för att en uthållig och energieffektiv samhällsplanering lokalt och regionalt som gynnar energibesparing och icke fossil energi, t.ex. transportsnål planering och strategier för distribution och produktion av el och värme både inom en kommun eller regionalt. Strategierna kan kompletteras med åtgärder som t.ex. syftar till att främja användning och utveckling av icke–fossila drivmedel, effektivisering genom ökad automatisering och användandet av kommunikationsteknik i transportssystemen och elektrifiering av kollektivtrafik samt elektrifiering av vägtransporter.

Upphandling är ett effektivt redskap för att uppnå energibesparingar och utveckla energieffektiva produkter och tjänster. Upphandling kan genomföras i syfte att stimulera energieffektivisering i byggnader.

Ny teknik och nya tjänster kan främjas genom finansiering av demonstrationsanläggningar och testverksamhet. Dessa typer av insatser bör samordnas med det nationella programmet.

Vidare är det viktigt att stödja insatser som handlar om att ta fram verktyg som underlättar för uppföljning av resultaten av genomförda insatser. Det kan t.ex. handla om analyser av system för inrapportering av data, it-verktyg för att ta fram jämförbara nyckeltal för energianvändning mellan kommuner och regioner samt investeringbehov till följd av att vissa produkter fasas ut från marknaden p.g.a. EU:s ekodesigndirektiv[1].

Följande bör prioriteras:

- Främja energieffektivitet och användning av förnybar energi i små och medelstora företag.
- Stödja energieffektivitet och användning av förnybar energi inom offentliga infrastrukturer, privata och offentliga byggnader och inom bostadssektorn.
- Utveckla och implementera system med smarta låg- och mellanspänningsnät.
- Främja forskning, innovation och anammandet av teknik med låga koldioxidutsläpp.

5. Främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar

Detta tematiska mål knyter an till insatser för att främja en anpassning av samhället genom riskförebyggande åtgärder och riskhantering då det gäller negativa effekter av klimatförändringar. Det kan handla om utveckling av strategier och handlingsplaner för anpassning till klimatförändringar och av planer för riskförebyggande och riskhantering på nationell, regional och lokal nivå samt för uppbyggnad av en kunskapsbas, observationskapacitet och mekanismer för informationsutbyte. Vidare kan det avse utveckling av verktyg för- och ökade investeringar i katastrofhanteringssystem, samt förebyggande åtgärder för att förbättra katastroftålighet och hantering av naturliga risker. Här rör det sig om bl.a. väderrelaterade risker och geofysiska risker. Insatser kan även handla om att minska risker för näringslivet. Många effekter av klimatförändringarna hör samman med förändrade nederbördscykler med inverkan på vattenflöden och konsekvenser i form av översvämningar och ökat näringsläckage till vattendrag och hav. Dessa utmaningar kan inte mötas isolerat utan det måste ske i samverkan med andra länder, i synnerhet inom Östersjöregionen. Det är viktigt att insatser på regional nivå samordnas med nationella insatser för att bl.a. undvika dubbelarbete.

[1] Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/125/EG av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för att fastställa krav på ekodesign för energirelaterade produkter.

6. Skydda miljön samt främja en hållbar användning av resurser

Natur- och kulturmiljöer och kultur har betydelse för regioners utveckling och attraktionskraft. Inom detta område kan näringslivsbasen breddas bl.a. genom att tillvarata naturmiljöer,kultur och besöksnäring samt de kulturella och kreativa näringarna. Attraktiva livsmiljöer skapar goda förutsättningar för smart, hållbar och inkluderande tillväxt både på landsbygden och i städer. Insatser är även viktiga för att främja hållbar stadsutveckling genom dränering, åtgärder för markuppluckring, sanering av förorenade områden och återställande av kulturell infrastruktur. Eftersom många urbana miljölösningar efterfrågas internationellt finns det en betydande kommersiell potential i utveckling av urbana miljösystem, också i mindre städer och tätorter. Hållbara städer och tätorter kan fungera som testbäddar och demonstratorer för goda systemlösningar.

Genom samverkan mellan natur, kultur samt kulturarv och regionens näringsliv kan det skapas goda förutsättningar för innovativa och attraktiva miljöer. Det finns också en potential att hämta i en ökad samverkan med andra länder runt Östersjön för att öka regionens och de havsnära områdenas attraktionskraft. Naturskydd och kulturmiljöer kan vara positivt för utveckling av turism, framför allt natur- och kulturturism, för besöksnäring och för konferensverksamhet och därmed ha betydelse för regional och lokal näringslivsutveckling. Här kan samverkan mellan berörda myndigheter och länsföreträdare utvecklas. Detta gäller även samordningen mellan olika planer och strategier på regional- och lokal nivå.

7. Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur

God tillgänglighet genom ett väl fungerande transportsystem är av stor strategisk betydelse för många regioner. Det är centralt för att uppnå utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft. För glest befolkade regioner kan satsningar på transportsystemet, t.ex. investeringar i infrastruktur vara avgörande för näringsliv, arbetsmarknad och livsmiljö.

Stöd till hållbara transporter genom strukturfonderna bör användas till åtgärder som stärker näringslivet och arbetsmarknaden och som bidrar till attraktiva livs- och boendemiljöer. Vidare bör insatserna understödja innovativ, hållbar och tillväxtorienterad utveckling av transportsystemet. Ett fokus bör vara förbättrad tillgänglighet vilket bidrar till regionförstoring, regionintegrering och regionförtätning. Större och bättre integrerade funktionella regioner förbättrar förutsättningarna för en mer differentierad arbetsmarknad och en förbättrad matchning mellan

tillgång och efterfrågan på rätt utbildad arbetskraft, men stärker även regionernas attraktionskraft. Det är också viktigt att främja en god interregional tillgänglighet för att knyta samman olika funktionella regioner.

För att förbättra tillgängligheten finns det behov av stärkt samordning mellan nationell, regional och lokal nivå samt mellan olika sektorsområden inom dessa nivåer. Utvecklingen av transportsystemet bör exempelvis i ökad utsträckning samordnas med planering av markanvändning, bostadsförsörjning och övrig samhällsplanering samt regionalt tillväxtarbete, näringslivsutveckling, m.m. Det är också viktigt att infrastrukturåtgärder där det är relevant beaktar nationell plan och länsplaner för transportinfrastruktur. Detta för att nå största möjliga nytta av de åtgärder som genomförs.

En annan viktig aspekt är utvecklingen av gränsöverskridande transportsystem. En del i EU-samarbetet är det transeuropeiska nätverket för transporter (TEN-T), med tanken att väl utbyggd infrastruktur ska ge medborgare i unionen, ekonomiska aktörer samt regionala och lokala samhällen bättre förutsättningar att använda fördelarna med ett EU utan inre gränser. Genom att öka den internationella tillgängligheten ges också tillgång till större marknader.

Fyrstegsprincipen bör vara vägledande, vilket innebär att användningen av befintligt transportsystem bör optimeras före nybyggnation, det vill säga att med utgångspunkt i befintlig infrastruktur hitta den mest effektiva metoden för att få ut mesta möjliga kapacitet och kvalitet. Ett väl fungerande transportsystem nyttjar på ett effektivt sätt alla trafikslag, varför ett trafikslagsövergripande synsätt är angeläget. För att uppnå ett långsiktigt hållbart transportsystem är bl.a. en ökad användning av kollektiva färdmedel nödvändigt, liksom förbättrade förutsättningar för förflyttningar till fots och med cykel där det är möjligt.

Följande bör prioriteras:

- Stärkt näringsliv och arbetsmarknad samt attraktivare livsmiljöer genom bl.a. förbättrad tillgänglighet med hållbar regionförstoring, regionintegrering och regionförtätning.
- Främja en god interregional tillgänglighet för att knyta samman olika funktionella regioner.
- Främja gränsöverskridande transportsystem samt nationellt transportsystem som omfattas av TEN-T.
- Åtgärder för att uppnå ett hållbart transportsystem bl.a. genom kollektiva färdmedel liksom förbättrade förutsättningar för cykeltrafik och fotgängare.
- Stärkt samordning mellan nationell, regional och lokal nivå och mellan olika sektorsområden vad gäller planering av

markanvändning, bostadsförsörjning och övrig samhällsplanering samt regionalt tillväxtarbete, näringslivsutveckling, m.m.
- Det är viktigt att infrastrukturåtgärder, där det är relevant, beaktar nationell plan och länsplaner för transportinfrastruktur.
- Ett angreppssätt där fyrstegsprincipen är vägledande bör användas.

8. Främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet

Tillgången på arbetskraft med rätt kompetens är en förutsättning för att utveckling av näringsliv och annan verksamhet inte ska hämmas. Det livslånga lärandets betydelse ökar genom den ständiga förnyelse process som samhället genomgår. Kontinuerlig kompetensutveckling och ett livslångt lärande blir allt viktigare för att förse företag och organisationer med den kompetens de behöver. För att optimera kompetensförsörjningen behöver matchningen mellan utbud och efterfrågan utvecklas.

Den grundläggande gymnasiala yrkesutbildningens utbud och innehåll behöver bättre matchas mot de regionala behoven på arbetsmarknaden. Inom flera sektorer på arbetsmarknaden är den enskilda kommunen en för liten enhet för att tillhanda yrkesutbildning av hög kvalitet. Ökad regional samverkan är därför viktig.

Ofta finns både arbetskraftsbrist och arbetslöshet på samma arbetsmarknader. Regionförstoring genom förbättrade kommunikationer och pendling ökar möjligheterna att hitta rätt kompetens till varje jobb. Matchningen på arbetsmarknaden underlättras på så sätt av större arbetsmarknader. Det finns en gränsöverskridande rörlighet av arbetskraft mellan EU-länder i synnerhet med angränsande länder i Östersjöområdet som i detta sammanhang är viktigt att beakta.

Viktiga insatser för att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet är kompetensutveckling, mentorskap och coachning. Det innefattar också stöd och utveckling av företagsinkubatorer, särskilt på områden med tillväxtmöjligheter.

9. Främja social inkludering och bekämpa fattigdom

Insatser inom social ekonomi och social innovation handlar om att lyfta ungdomar och nyanlända. Att testa och utveckla innovativa sociala och samhälleliga lösningar är viktigt. Insatser bör också prioriteras för att stärka tillgången till lokal och kommersiell service i glest befolkade- och landsbygdsområden. Detta kan exempelvis ske genom lokala utvecklingsinitiativ som handlar om att planera för och testa nya innovativa hållbara servicelösningar. I utsatta stadsdelar kan

regionalfondens insatser för fysisk och ekonomisk förnyelse komplettera socialfondens insatser för social inkludering av marginaliserade grupper i samhället.

10. Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande

Utbildningssystemet och tillgång till kompetensutvecklande insatser för anställda och arbetslösa, som ett led i det livslånga lärandet, är av avgörande betydelse för den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen på lång sikt. För att underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden och säkerställa näringslivets konkurrenskraft behöver särskilt matchningen mellan arbetsmarknadens behov och utbildningens innehåll och utbud förbättras. Arbetssökande matchas till lärlingsplatser utifrån företagens rekryteringsbehov genom samverkan på lokal och regional nivå mellan näringsliv, företrädare för utbildningssektorn, fackliga organisationer, Arbetsförmedlingen och kommunen. Genom att utveckla en strukturerad samverkan ökar t.ex. ungdomars chanser till jobb efter avslutad lärlingsutbildning. Regionalfonden ska ha möjlighet att finansiera utbildningsinfrastruktur, även för att stärka matchningen mellan utbud och efterfrågan på de regionala arbetsmarknaderna. De regionala komptensplattformarna har en viktig roll i detta sammanhang.

Hållbar stadsutveckling

En tilltagande urbanisering ställer såväl miljömässiga som sociala och ekonomiska krav på en hållbar stadsutveckling. Detta innebär behov av att utveckla sektorsövergripande lösningar. Att nyttja den potential och de samordningsvinster som kan uppstå genom en god samverkan mellan sektorsområden samt mellan stadsregionerna, deras omland och övriga delar av landet är därför viktigt.

Städerna ska fungera som tillväxtmotorer i sina regionala omland. Arbetet för en hållbar stadsutveckling behöver även kopplas samman med de möjligheter som klimat-, miljö- och energiutmaningarna kan ge. Städers sociala sammanhållning är av stor betydelse för en hållbar stadsutveckling. Arbetet för en positiv socioekonomisk utveckling i stadsdelar med utbrett utanförskap och boendesegregation är därför viktigt. I detta sammanhang kan kulturen spela en stor roll.

Minst 5 procent av de totala medlen från regionalfonden på nationell nivå ska fördelas till insatser för hållbar stadsutveckling. Insatserna ska definieras och motiveras för varje programområde och bygga på sektorsövergripande integrerade planer och strategier och vara framtagna av regionala och lokala aktörer för ett visst geografiskt område.

Sektorsövergripande integrerade planer och strategier är ett sätt att samla sammanlänkande utmaningar som t.ex. integration på arbetsmarknaden, social inkludering, rumslig segregation, miljö och klimatförändringar som påverkar vissa urbana områden. Ett lokalt inflytande ska säkerställas i urvalet av insatser. Ett förslag på upplägg för arbetet med sektorsövergripande integrerade planer och strategier ska tas fram i dialog med Boverket och Tillväxtverket.

I de program där hållbar stadsutveckling prioriteras ska det omfatta ett insatsområde..

I uppdraget att lämna förslag till ett nationellt regionalfondsprogram ska Boverket och Naturvårdsverket bistå Tillväxtverket i att utarbeta förslag om nationellt stöd för de regionala strukturfondsprogrammen genom att erbjuda kunskapsutveckling, främja lärande och erfarenhetsutbyte om hållbar stadsutveckling. Det nationella programmet bör främja erfarenhetsutbyte mellan olika stadstyper och stadsregioner tillsammans med olika nationella och internationella institut. Programmet bör också inom detta område verka för fondöverskridande samverkan mellan t.ex. socialfond och regionalfond.

Finansiella instrument

Vid prioritering av kapitalförsörjningsinsatser ska erfarenheter beaktas avseende de s.k. fondprojekten som genomförts under programperioden 2007–2013. Kunskaper och erfarenheter ska också tillvaratas från följeforskning och utvärdering på området. Det är viktigt att beakta långsiktigheten i denna typ av insatser. Vid prioritering av medel ska även resultatet av den förhandsbedömning av finansiella instrument som Tillväxtverket har uppdraget att ta fram beaktas.

Hållbar utveckling och horisontella kriterier

I alla faser av framtagande och genomförande av de regionala strukturfondsprogrammen och insatser inom programmen ska samtliga dimensioner av hållbar utveckling beaktas dvs. den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga dimensionen. En helhetssyn och ett långsiktigt perspektiv i arbetet bidrar till en hållbar utveckling i regionen. För att åstadkomma detta är det viktigt att kompetens om hållbar utveckling och horisontella kriterier finns med såväl då programmen utarbetas som när de genomförs. Särskilt fokus ska sättas på de horisontella kriterierna jämställdhet mellan kvinnor och män, mångfald och integration samt en bättre miljö.

Jämställdhet ska främjas och ett jämställdhetsperspektiv integreras i förberedelser och genomförande av alla program.

Uppföljning, indikatorer, urvalskriterier och utvärdering

Systematisk uppföljning och utvärdering ska vara en del av arbetet med såväl genomförandet av den europeiska sammanhållningspolitiken som den regionala tillväxtpolitiken. Det övergripande syftet är att bidra till lärande och att förbättra kvaliteten i hela programcykeln, från programplanering och genomförande av projekt till implementering i reguljär verksamhet. Utvärderingarna ska förändra, förbättra och förstärka den regionala tillväxtpolitiken genom att goda idéer, erfarenheter och kunskaper sprids.

Strukturfondsprogrammen finansierade av regionalfonden under målet Investeringar för tillväxt och sysselsättning kommer att följas upp och utvärderas löpande. Uppföljningar och utvärderingar har något olika karaktär och tjänar olika syften i olika faser. Under programperioden är det viktigt att noggrant förbereda utvärderingarna redan vid planeringen av programmen. En grundläggande del i detta förberedelsearbete är att skapa goda rutiner för uppföljning och utvärdering. I detta arbete ingår bl.a. ändamålsenliga indikatorer och ett smidigt ärende- och uppföljningssystem men också att skapa rutiner för insamling av de data som är nödvändiga för utvärdering av insatsernas långsiktiga effekter på hållbar tillväxt och sysselsättning.

För att säkerställa god kvalitet i genomförande och goda resultat i programmen behöver det finnas ett tydligt sammanhållet system där projekturval, indikatorer, utvärdering, följeforskning och lärande hänger ihop. Tillväxtverket har ett samlat ansvar för att se till att säkerställa detta för samtliga regionalfondsprogram inom målet för investeringar i tillväxt och sysselsättning i Sverige. Indikatorer samt urvalskriterier ska tas fram av Tillväxtverket i nära dialog med ansvariga för programframtagandet.

Vid utarbetandet av programmen ska uppföljningsbara mål identifieras, och till dessa mål ska väl definierade urvalskriterier och indikatorer kopplas. System för insamling av kvalitetssäkrad data över indikatorer måste finnas. Detta är en förutsättning för ett väl fungerande uppföljnings- och utvärderingssystem. En central del av uppdraget är att utveckla utvärderingsmetoder så att det blir möjligt att följa de långsiktiga effekterna på hållbar tillväxt och sysselsättning av de insatser som genomförts. I detta ingår att förbättra möjligheterna att på ett systematiskt sätt kunna jämföra olika program och insatser.

Utvärderingsarbetet under programgenomförandet ska utföras av oberoende part och ska präglas av metoder för följeforskning och teoridriven utvärdering. Teoridriven utvärdering innebär utvärdering av såväl process som resultat och effekter på kort och lång sikt liksom av möjlig implementering i reguljär verksamhet. En viktig förutsättning för detta är att berörda parter i programgenomförandet drar lärdomar av programmens insatser genom att följa utvärderingarna och ta del av utvärderingsresultaten. Slutförda utvärderingar ska i linje med Kommissionens direktiv publiceras för att kunna nå alla berörda av programmet men också för att skapa ett vidare lärande och inspiration.

Utvärderingsarbetet ska på ett tydligt sätt knytas till gemensamma processtöd, utvärdering och plattformar för lärande och kunskapsutbyte. Utformning och upplägg av sådana ska tas fram enligt direktiv för nationellt program.

Det är viktigt att det sker en samordning med ansvariga för utvärderingsarbetet för de andra fonderna för att kunna skapa en bild över fondernas sammantagna bidrag till strukturförändringar för smart och hållbar tillväxt för alla.

Förhandsutvärderingen
Under programframtagandet kommer en extern utvärderare att följa arbetet. För samtliga regionala strukturfondsprogram har Tillväxtanalys fått regeringens uppdrag att göra förhandsutvärderingar (s.k. ex ante utvärderingar). För att utvärderaren ska kunna fullgöra sin uppgift ska utvärderaren ges löpande tillgång till material. Utvärderaren ska i sin tur utforma en tidplan för arbete och delrapportering som är väl anpassad till processen för programframtagandet. Förhandsutvärderingen ska bifogas vid inlämnandet av förslag till regionalt strukturfondsprogram till Europeiska kommissionen.

Miljökonsekvensbedömning
För varje programdokument skall en miljökonsekvensbedömning (en s.k. Strategic Environmental Assessment) genomföras av en utvärderare utifrån bestämmelser i 6 kap. miljöbalken och förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/42/EG av den 27 juni 2001 om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan. Tillväxtverket ansvarar i enlighet med Regeringens beslut den 31 januari för att en miljökonsekvensbedömning genomförs. Genomförandet av miljökonsekvensbedömningen ska ske i samråd med Naturvårdsverket.

Miljökonsekvensrapporten ska bifogas vid inlämnandet av förslag till regionala strukturfondsprogram till Europeiska kommissionen.

Organisationsstruktur för programperioden 2014–2020

Avsnitten i programmen om myndigheter och ansvariga för förvaltning, kontroll och revision och partnerskap samt avsnittet om minskning av administrativa bördan för stödmottagare kommer för de åtta regionala programmen att tas fram av Regeringskansliet (Näringsdepartementet) och Tillväxtverket.

Organisationen för de åtta regionala programmen består huvudsakligen av en förvaltande myndighet, en övervakningskommitté och åtta strukturfondspartnerskap. Förvaltande myndighet ansvarar för utbetalning av medel till projektägare och ska utföra attesterande myndighets uppgifter.

Förvaltande och attesterande myndighet
Programkontoren inom Tillväxtverket och Rådet för Europeiska Socialfonden i Sverige, ska fortsatt vara lokaliserade till samma orter i varje programområde som i innevarande period.

Revisionsmyndighet
Revisionsmyndighet med EU-styrda befogenheter för de åtta regionala programmen avses vara Ekonomistyrningsverket.

Övervakningskommitté
En gemensam övervakningskommitté med EU-styrda befogenheter avses inrättas för de åtta regionala strukturfondsprogrammen samt det nationella strukturfondsprogrammet.

Regionala strukturfondspartnerskap
Det regionala inflytandet ska även programperioden 2014–2020 säkras genom åtta strukturfondspartnerskap med uppgifter som följer av lagen (2007:459) om strukturfondspartnerskap.

Finansiering

Enligt förslaget till allmän förordning ska medfinansieringen från regionalfonden anges som andel av den offentliga medfinansieringen eller av den totala medfinansieringen. Sverige kommer att redovisa den totala medfinansieringen, där även den privata sektorns utgifter ska ingå, i redovisningen gentemot EU-kommissionen. I samband med programframtagandet ska möjligheter till privat medfinansiering

undersökas inom gjorda prioriteringar. En utgångspunkt är att den privata medfinansieringen ska öka i jämförelse med programperioden 2007–2013.

Medfinansiering i form av statliga offentliga medel ska rymmas inom befintliga budgetramar på central, regional och lokal nivå. Anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder inom utgiftsområde 19 Regional tillväxt kan medfinansiera programmen.

Finansieringstabeller ska tas fram och utformas i enlighet med EU-regelverket. Vid omräkning från euro till svenska kronor skall växelkursen som anges i förordningen (1999:710) om valutakurs vid stöd från EU:s strukturfonder tillämpas.

För programmet som helhet får inte medfinansieringsgraden av EU-medel från regionalfonden överstiga 50 procent. Medfinansieringsgraden av EU-medel från regionalfonden för ett insatsområde kan inte heller överstiga 50 procent. Stödet från regionalfonden för varje insatsområde får inte understiga 20 procent av de stödberättigande offentliga utgifterna.

Regionalfondsmedel till tekniskt stöd ska utgöra fyra procent av regionalfondsprogrammens totala tilldelning.

Av regionalfondsprogrammens totala budget avsätts 7 procent till en resultatreserv som kommer att fördelas ut under 2019 utifrån hur programmen presterat utifrån vissa på förhand definierade indikatorer.

Regelverk för programframtagandet

Det regionala strukturfondsprogrammet ska överensstämma med EU:s regelverk för programperioden 2014–2020 samt med svensk lagstiftning. EU:s strukturfondsförordningar publiceras i Europeiska unionens officiella tidning när de träder i kraft.

Innehåll, administrativa strukturer och ansvarsförhållanden för programmen regleras i tre EU-förordningar som bedöms beslutas under 2013; Allmänna och generella förordningen – om gemensamma bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden, Sammanhållningsfonden, Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling och Europeiska havs- och fiskerifonden och om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden, Sammanhållningsfonden samt regionalfondsförordningen och socialfondsförordningen.

Regeringen avser att reglera genomförande av strukturfonderna i nationell lagstiftning.

Förslaget till operativt program ska innehålla den information som framgår av förslaget till allmän och generell förordning och vara i enlighet med den mall och riktlinjer för operativa program som ska beslutas av kommissionen.

Under våren 2013 kommer mer klargörande detaljerad information rörande regelverket. Kommissionen kommer att ta fram ett antal delegerade- och genomförandeakter. Flera av dessa rör programmeringen. Information kring regelverket kommer att kommuniceras löpande under våren och sommaren.

Innehåll och disposition för programdokumenten anges i artikel 87 i förslaget till Rådets allmänna förordning samt i kommissionens riktlinjer och mall för innehållet i de operativa programmen.

Tillväxtverket har uppdraget att löpande utrolka och tillhandahålla information om hur struktur och disposition för programdokumenten ska se ut.

Statsstöd
Allt offentligt stöd till företag omfattas av EG:s statsstödsregler, oavsett om det lämnas enbart som ett nationellt stöd eller delvis finansieras med EU-medel.

Det är av central betydelse att utformningen av programmen tar hänsyn till de legala ramar som kommer till uttryck i statsstödsreglerna. Programmen ska beakta de begränsningar som ställs i relevanta bestämmelser[2] för vilken åtgärd stöd kan medges.

De som tar fram programmen ansvarar för att analysera möjligheterna att genomföra programmens innehåll där Tillväxtverket har en särskild roll att vara ett stöd i programförberedelserna.

---

[2] Vägledning om vilka statliga stöd som kan vara tillämpliga för de uppräknade tematiska områdena återfinns bl.a. i det allmänna gruppundantaget EC 800/2008, Europeiska kommissionens rambestämmelser om statligt stöd till forskning, utveckling och innovation, EC 2006/323 samt förordningen (1998/2006) om försumbart stöd.

REGERINGEN

Bilaga

Tematisk koncentration inom regionalfonden

I regelverket för den kommande programperioden är en koncentration av insatserna en av de generella utgångspunkterna. Detta ska åstadkommas genom ett system med öronmärkning och en större fokusering inom de prioriterade områdena. Detta uppnås genom att medlen kan kopplas till 11 tematiska mål, som har identifierats för att tydligt koppla strukturfondsprogrammen till unionens strategi för en smart och hållbar tillväxt för alla. För vart och ett av dessa tematiska mål finns ett antal investeringsprioriteter.

Europeiska kommissionens föreslagna tematiska mål är:
1. Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation.
2. Öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik.
3. Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag.
4. Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer.
5. Främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar.
6. Skydda miljön som främja en hållbar användning av resurser.
7. Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur.
8. Främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet.
9. Främja social inkludering och bekämpa fattigdom.
10. Investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande.
11. Förbättra den institutionella kapaciteten och effektiviteten hos den offentliga förvaltningen.

För Sverige innebär det att av medlen från regionalfonden ska för mer utvecklade regioner (alla svenska regioner ingår i kategorin mer utvecklade regioner) minst 80 procent av medlen, på nationell nivå, användas inom fyra av de tematiska målen:

1. Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation.
2. Öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik.
3. Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag.
4. Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer.

Inom ramen för detta måste minst 20 procent av de totala medlen avsättas för övergången till en koldioxidsnål ekonomi.

Utöver den tydliga fokuseringen på de fyra tematiska målen ska minst 5 procent avsättas för hållbar stadsutveckling. Dessa insatser kan helt eller delvis ingå i de 80 procent. 20 procent kan därutöver användas för insatser inom målen 5–11.

Enligt kommissionens förslag finns särskilda medel avsatta för glest befolkade områden som uppfyller kriterierna i artikel 2 i protokoll nr 6 till anslutningsfördraget för Österrike, Finland och Sverige. För Sveriges del omfattas programområdena Mellersta Norrland och Övre Norrland. Dessa medel kan finansiera de tematiska områdena 1, 2, 3, 4 och 7. Dessa medel ska räknas utöver den övriga öronmärkningen, vilket för de aktuella regionerna innebär att de får välja fördelningen mellan dessa tematiska mål.

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2013-03-11

Näringsdepartementet

Regional tillväxt

Förslag till tematisk inriktning i Sammanhållningspolitiken 2014-2020

I förslaget till nytt regelverk på EU-nivå för sammanhållningspolitiken 2014-2020 finns elva tematiska mål. Till varje mål finns även förslag till mer preciserade så kallade investeringsprioriteter som närmare anger möjlig inriktning för programmen. Denna PM beskriver vilka mål och investeringsprioriteter som för närvarande finns i förslaget. Förhandling pågår fortfarande och regelverket beräknas vara beslutat sommaren 2013.

1. Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

De föreslagna investeringsprioriteterna inom detta mål är:

- Förbättra forsknings- och innovationsinfrastrukturen och kapaciteten att utveckla spetskompetens inom forskning och innovation samt främja kompetenscentrum, särskilt sådana som är av EU- intresse.
- Främja företagsinvesteringar innovation, inom innovation och forskning och utveckling av förbindelser och synergier mellan företag, FoU-centrum och högre utbildning, särskilt produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation och offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering. Stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion inom viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål.

2. Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Öka utbyggnaden av bredband och höghastighetsnät och stödja införandet av ny teknik och nätverk för den digitala ekonomin,
- Utveckla IKT-produkter och IKT-tjänster, e-handel och främja efterfrågan på IKT
- Stärka IKT-tillämpningar för e-förvaltning, e-lärande, e-integration och e-hälsovård

3. Att öka små och medelstora företags konkurrenskraft

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Främja entreprenörskap, särskilt genom att underlätta det ekonomiska utnyttjandet av nya idéer och främja skapandet av nya företag, inkluderat genom företagsinkubatorer
- Utveckla och implementera nya företagsmodeller för små och medelstora företag, särskilt för internationalisering
- Stödja inrättandet och utbyggnaden av avancerad kapacitet för produkt-och tjänsteutveckling,
- Stödja kapaciteten för SMF att delta i tillväxt-och innovationsprocesser

4. Att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Främja produktion och distribution av förnybar energi
- Främja energieffektivitet och användning av förnybar energi i företag
- Stödja energieffektivitet och användning av förnybar energi inom offentliga infrastrukturer, offentliga byggnader och inom bostadssektorn
- Utveckla och implementera system med smarta låg- och mellanspänningsnät
- Främja koldioxidsnåla strategier.
- Främja forskning, innovation och anammandet av teknik med låga koldioxidutsläpp
- Främja användandet av högeffektiva kraftvärmeverk baserad på efterfrågan på fjärrvärme.

5. Att främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Stödja investeringar för anpassning till klimatförändringar
- Främja investeringar för att hantera särskilda risker, säkra motståndskraften mot katastrofer och utveckla katastrofhanteringen

6. Att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Tillgodose de betydande behoven av investeringar i avfallssektorn för att uppfylla kraven i unionens miljölagstiftning
- Tillgodose de betydande behoven av investeringar i vattensektorn för att uppfylla kraven i unionens miljölagstiftning
- Skydda, främja och utveckla kultur- och naturarvet
- Skydda och återställa den biologiska mångfalden och marken samt främja ekosystemtjänster, inklusive Natura 2000, och miljövänlig infrastruktur
- Göra insatser för att förbättra stadsmiljön, sanering av industriområden och minskning av luftföroreningar
- Främja innovativ teknik för att förbättra miljöskyddet och resurseffektiviteten i avfallssektorn, markskyddet eller för att minska luftföroreningarna
- Stödja industrins övergång till resurseffektiv ekonomi och främja miljövänlig tillväxt

7. Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Stödja ett multimodalt gemensamt europeiskt transportområde genom att investera i det transeuropeiska transportnätet (TEN-T)
- Främja regional rörlighet genom att koppla ihop sekundära och tertiära knutpunkter med TEN-T infrastruktur
- Utveckla miljövänliga och koldioxidsnåla transportsystem och främja hållbar stadstrafik, inklusive flod-och sjötransporter, hamnar och multimodala förbindelser
- Utveckla omfattande, högkvalitativa och driftskompatibla järnvägssystem
- Utveckla smarta gas och kraftdistribution, lagring och överföring system;

8. Att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Utveckla företagskuvöser och investeringsstöd för egenföretagande, mikroföretag och nyföretagande
- Stödja sysselsättningsvänlig tillväxt genom utveckling av den inneboende potentialen som ett led i en territoriell strategi för specifika områden, inbegripet omvandling av industriregioner på tillbakagång samt ökad tillgång till och utveckling av specifika natur- och kulturresurser
- Genomföra lokala utvecklingsinitiativ samt stöd till ett nät av tjänster i närmiljön som syftar till att skapa nya sysselsättningstillfällen, när sådana åtgärder ligger utanför tillämpningsområdet för förordning om socialfonden
- Investera i infrastruktur för offentliga arbetsförmedlingstjänster

9. Att främja social inkludering och bekämpa fattigdom

De föreslagna investeringsprioriteringarna inom detta mål är:

- Investera i infrastrukturer på vårdområdet och det sociala området vilka bidrar till nationell, regional och lokal utveckling, minska skillnader i hälsostatus och övergå från institutionella tjänster till tjänster i närsamhället
- Stödja fysiskt ekonomiskt och socialt återställande av utarmade samhällen i stads- och landsbygdsområden
- Stödja socialt företagande

10. Att investera i utbildning, färdigheter och livslångt lärande genom att utveckla utbildnings- och fortbildningsinfrastrukturer

Detta tematiska mål saknar särskilda investeringsprioriteter i förslaget.

(11. Att förbättra den institutionella kapaciteten och effektiviteten hos den offentliga förvaltningen, genom att stärka den institutionella kapaciteten och effektiviteten hos offentliga förvaltningar och offentliga tjänster som berörs av genomförandet av ERUF samt stödja åtgärder som rör institutionell kapacitet och effektiviteten hos offentliga förvaltningar som får stöd av ESF.)

Det är oklart om detta tematiska mål kommer kunna användas i Sverige.

Ärendenummer
TRV 2012/72785

Dokumentdatum
2013-06-17
Sidor
1(3)

TRAFIKVERKET

Berörda enligt sändlista

Kopia till
Diariet

Remiss av Trafikverkets flygutredning

Trafikverket har tagit fram en utredning om vilka brister som finns i tillgängligheten för berörda kommuner och hur dessa brister kan åtgärdas av Trafikverket genom att avtala om flygtrafik eller om det finns andra, mer ändamålsenliga åtgärder som kan lösa tillgänglighetsproblemen. Utredningen kommer att ligga till grund för beslut om på vilka sträckor Trafikverket ska besluta om allmän trafikplikt och vid behov avtala om flygtrafik för perioden oktober 2015 till oktober 2019.

Samråd har redan skett under utredningen med ett antal intressenter. Trafikverket inbjuder berörda att ge sina synpunkter på utredningen innan beslut fattas om den framtida inriktningen av trafiken.

Remissen går till berörda kommuner samt regioner och län som har ansvar för den regionala utvecklingsplaneringen. Då flyglinjen Östersund-Umeå upphandlas på grund av ett riksdagsbeslut om resor till regionsjukhuset i Umeå skickas även remissen till Jämtlands läns landsting. Dessutom går remissen till andra organisationer och företag som kan vara eller bli berörda.

Synpunkter på utredningen ska vara Trafikverket tillhanda senast **måndagen den 30 september 2013** och skickas i första hand i **elektronisk form** till:

bosse.andersson@trafikverket.se

Om det av någon anledning inte är möjligt att skicka synpunkterna elektroniskt går det att skicka via post till följande adress:

Trafikverket
Bosse Andersson
Trafikutredningar och avtal, Spll
Box 186
871 24 Härnösand

Med vänlig hälsning

Lennart Kalander
Avdelningschef Planering

TDOK 2010:25 Mall_Brev v 3 (Fastställd av Trafikverket)

TRAFIKVERKET

Sändlista:

Kommuner:

Arjeplog
Arvidsjaur
Dorotea
Gällivare
Hagfors
Haparanda
Härjedalen
Kramfors
Lycksele
Malung-Sälen
Malå
Mora
Norsjö
Orsa
Pajala
Sollefteå
Sorsele
Storuman
Torsby
Vilhelmina
Åsele
Älvdalen
Övertorneå
Östersund

Flygplatser:

Arvidsjaur

Gällivare

Hagfors

Hemavan-Tärnaby

Lycksele

Luleå

Pajala

Sveg

Torsby

Umeå

Vilhelmina

Åre-Östersund

Regioner/länsstyrelser:

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Regionförbundet Jämtlands län

Region Värmland

Region Västerbotten

Övriga:

Tillväxtverket

Trafikanalys

Transportstyrelsen

SKL

Swedavia

Avies

Svenska Direktflyg

NextJet

Kollektivtrafikmyndigheten i Norrbotten

Kollektivtrafikmyndigheten Västerbotten

Kollektivtrafikmyndigheten region Värmland

Jämtlands Läns Landsting

Norrbottens Handelskammare

Handelskammaren Mittsverige

Handelskammaren Värmland

Västerbottens Handelskammare

TRAFIKVERKET

RAPPORT

Flygutredning 2015-2019

Dokumenttitel: Flygutredning 2015-2019
Skapat av: Bosse Andersson
Dokumentdatum: 2013-06-17
Dokumenttyp: Rapport
Ärendenummer: TRV 2012/72785
Version: 1.0

Publiceringsdatum: 2013-06-17
Utgivare: Trafikverket
Distributör: Trafikverket, Box 186, 871 24 Härnösand, telefon: 0771-921 921

Sammanfattning

Trafikverket har ett uppdrag att verka för en grundläggande tillgänglighet i interregional kollektivtrafik. Ett sätt att lösa tillgänglighetsproblem är att avtala om trafik som inte kan upprätthållas kommersiellt.

I god tid innan ett avtal om trafik upphör görs en utredning om vilka brister som finns i tillgängligheten för berörda kommuner. Utredningen tar ställning till om dessa brister bör åtgärdas av Trafikverket genom ett fortsatt avtal eller om det finns andra, mer ändamålsenliga åtgärder som kan lösa tillgänglighetsproblemen. Utredningen följer en fastställd rutin, lika för alla utredningar, oavsett trafikslag.

De förslag som utredningen kommer fram till måste även följa EU-lufttrafikförordningen, som bl.a. reglerar under vilka förutsättningar och på vilket sätt en medlemsstat kan köpa regelbunden flygtrafik. Medlemsstaten måste först införa allmän trafikplikt på flyglinjen. Den allmänna trafikplikten ska införas endast i den utsträckning som är nödvändig för att på flyglinjen säkerställa ett minimiutbud av regelbunden lufttrafik som uppfyller fastställda normer för kontinuitet, regelbundenhet, prissättning eller minimikapacitet. EU-lufttrafikförordningen fastställer även ramarna för när den planerade allmänna trafikplikten är att bedöma som nödvändig och adekvat.

Trafikverket har idag avtal om flygtrafik på 9 destinationer, fördelade på 7 avtal, där vissa orter samslingas. Sträckningarna är Östersund-Umeå, Torsby-Hagfors-Arlanda, Sveg-Arlanda, Lycksele-Arlanda, Vilhelmina-Hemavan-Arlanda, Gällivare-Arlanda och Pajala-Luleå. Trafikplikt finns även för sträckan Arvidsjaur – Arlanda, men där har operatören Nextjet anmält att de kör sträckan kommersiellt enligt den allmänna trafikplikten.

Tillgängligheten till interregionala resmål mäts i en särskild modell för att avgöra om det är motiverat med en insats. Tillgänglighetsmodellen mäter tillgängligheten i hela landet enligt 8 kriterier. Kriterierna är framtagna under ett antal år med flera utredningar och remissomgångar, där kommuner och regioner haft möjlighet att ge synpunkter. I tillgänglighetsmodellen beaktas tillgängligheten lika för hela landet. Där det finns stora problem med tillgängligheten kan Trafikverket göra insatser för att skapa en grundläggande tillgänglighet.

Flertalet av de kommuner som idag har avtalad flygtrafik har stora brister i tillgängligheten till interregionala resmål. Bäst tillgänglighet har Östersund, men även Torsby och Hagfors har betydligt bättre tillgänglighet än övriga kommuner. Flygtrafiken ger stora tillgänglighetseffekter förutom för Östersund där endast ett kriterium, till regionsjukhus, påverkas. För Östersund är det även möjligt att nästan uppfylla tillgängligheten till regionsjukhuset i Umeå med flyg via Arlanda. Det finns även resmöjligheter med tåg och buss som trafikverket avtalat om som möjliggör resor till regionsjukhuset.

Trafikverket bedömer att en allmän trafikplikt är nödvändig för att säkra den grundläggande tillgängligheten för den aktuella avtalade flygtrafiken. Bedömningen gäller även Arvidsjaur, där flygtrafiken idag bedrivs kommersiellt.

Trafikverkets uppdrag innebär att inte göra större insatser än som krävs för att upprätthålla en grundläggande tillgänglighet. Det avtalade flyget ger stora tillgänglighetsförbättringar och flertalet av dagens linjer är prioriterade för insats. Undantag är linjen Torsby-Hagfors-Arlanda där anslutningstrafik med marktransport till Karlstad kan lösa tillgänglighetsproblemen. Linjen Östersund-Umeå ger dessutom små tillgänglighetsförbättringar och föreslås upphandlas endast så länge som det finns riksdagsbeslut om linjen. Om regering och riksdag anser att den ska vara kvar bör Trafikverket få ett särskilt uppdrag i instruktionen att avtala om denna linje.

I rapporten redovisas de synpunkter som inkommit under utredningens gång från kommuner, regioner, flygplatser och operatörer och vid behov den syn Trafikverket har på de inkomna synpunkterna. Relativt många önskemål och synpunkter går utanför vad som är möjligt enligt Trafikverkets uppdrag och EU-lufttrafikförordningen.

Kostnaderna i kommande avtal är svåra att förutse, beroende på att anbudspriserna kan variera utifrån bl a vilka samslingningar och mellanlandningar som görs, val av flygplan samt operatörens prisfilosofi och möjlighet att samordna verksamheten med annan trafik. Trafikverket gör ändå bedömningen att avtalspriserna sannolikt kommer att öka i kommande avtal, både på grund av vissa förändringar i den allmänna trafikplikten som föreslås och utifrån att prisnivån idag bedöms vara låg i förhållande till kostnaderna för trafiken.

Den allmänna trafikplikten föreslås förändras enligt följande:

- Reglering av snittbiljettintäkt tas bort och ersätts med maxpris på en viss andel av biljetterna
- Ökade möjligheter för operatörerna att variera kapaciteten med efterfrågan under året
- Vissa anpassningar av stolskravet till resandet och storlekarna på de flygplan som finns att tillgå på marknaden för att möta lagstiftningens krav på proportionerliga åtgärder men även undvika onödiga kostnader för operatörerna som tenderar att öka biljettpriserna

Trafikverket kommer även att utveckla en metod för bättre uppföljning av trafikplikten.

Innehåll

1. Inledning 7
   1.1 Syfte 7
   1.2 Vad avgör om Trafikverket ska engagera sig i viss kollektivtrafik? 7
   1.3 Möjligheter och begränsningar 8
   1.4 Nuvarande avtal 11
2. Behovsanalys 12
   2.1 Tillgängligheten för kommuner med avtalat flyg 14
   2.2 Andra kommuner som får tillgänglighetsförbättringar 22
   2.3 Tillgänglighetsförbättringar som inte framgår av tillgänglighetsmodellen 22
   2.4 Tillgängligheten för andra kommuner med önskemål om flygtrafik 23
   2.5 Alternativa möjligheter att klara tillgängligheten 28
   2.6 Slutsatser av behovsanalysen 36
3. Kommersiella förutsättningar 37
4. Prioritering 38
5. Avstämning mot Trafikverkets villkor för trafikavtal 40
   5.1 En del av resandet är eller kommer att vara interregionalt 40
   5.2 Trafiken upprätthålls inte eller ska inte upprätthållas av regional kollektivtrafikmyndighet 40
   5.3 Resandet är inte av karaktären frekvent pendling 40
   5.4 Resenärerna ska stå för en del av kostnaderna för trafiken 41
   5.5 Kostnader för trafiken ryms inom Trafikverkets anslag för trafikavtal 41
6. Avstämning mot transportpolitiska mål 42
   6.1 Samhällsekonomisk bedömning 42
   6.2 Funktionsmål och hänsynsmål 46
7. Avstämning mot regionala mål 48
   7.1 Regionala utvecklingsprogram 48
   7.2 Enskilda kommuner och flygplatser 49
   7.3 Flygplatsregionernas synpunkter om krav som bör ställas vid upphandling. 52
   7.4 Avtalade operatörers synpunkter på dagens avtal 55
8. Trafikutformning 57
   8.1 Avtalsform 57
   8.2 Kapacitets- och ersättningsnivåer 57
   8.3 Kvalitetsaspekter 58
9. Kravspecifikation 60

9.1 Utgångspunkter för revidering av den allmänna trafikplikten 60
9.2 Förslag till allmän trafikplikt 73
Bilaga1 Historik kring det statliga engagemanget i flygtrafiken 85
Bilaga 2 Tillgänglighetsanalysens åtta kriterier 89
Bilaga 3 Befolkning 93
Bilaga 4 Samhällsekonomisk bedömning 95
Bilaga 5 Resvaneundersökningar 100
Bilaga 6 Tillgänglighet för Torsby och Hagfors, fördjupat underlag 105

1. Inledning

1.1 Syfte

Syftet med utredningen är att utreda vilka brister det finns i tillgängligheten för berörda kommuner och ta ställning till om dessa brister kan åtgärdas av Trafikverket genom att avtala om flygtrafik eller om det finns andra, mer ändamålsenliga åtgärder som kan lösa tillgänglighetsproblemen. Underlaget kommer att ligga till grund för beslut om på vilka sträckor Trafikverket ska besluta om allmän trafikplikt och vid behov avtala om flygtrafik för perioden oktober 2015 till oktober 2019.

Utredningen behandlar avtal om flygtrafik till berörda flygplatser. Statliga driftbidrag till flygplatserna är ett särskilt uppdrag. Förändringarna i de statliga driftbidragen är redan beslutade och behandlas därför inte i denna utredning[1].

1.2 Vad avgör om Trafikverket ska engagera sig i viss kollektivtrafik?

Trafikverkets uppdrag, när det gäller interregional kollektivtrafik är att verka för en grundläggande tillgänglighet[2]. Trafikverket har möjlighet att teckna avtal om transportpolitisk motiverad interregional kollektivtrafik, om trafiken inte upprätthålls i annan regi och att den saknar förutsättningar för att bedrivas kommersiellt.

En förutsättning för att Trafikverket ska engagera sig i en viss kollektivtrafik är att den bedöms vara transportpolitisk motiverad. Det innebär att trafiken måste ge mätbara förbättringar i den interregionala tillgängligheten för kommuner som, utan den aktuella trafiken, har en bristande tillgänglighet[3].

Om en trafik är transportpolitiskt motiverad eller inte, vilken utformning den bör ha, om det finns förutsättningar att bedriva trafiken kommersiellt eller i samverkan med andra aktörer, vilken eventuell ersättning som är rimlig etc., utvärderas efter ett antal olika villkor i olika utredningssteg. Utredningsstegen följer Trafikverkets rutin för utredningar om transportpolitiskt motiverad interregional kollektiv persontrafik och listas i bild 1 nedan.

---

[1] Mer info om statliga driftbidrag till flygplatser finns på Trafikverkets hemsida www.trafikverket.se. Uppdaterad information om det nya beslutet läggs ut under juni månad.
[2] Förordning (2010:185) med instruktion för Trafikverket, 1§
[3] Trafikverket mäter interregional tillgänglighet genom att analysera resmöjligheterna från/till en kommunhuvudort utifrån åtta olika kriterier, se Bilaga 2.

Utredningsprocessens olika steg i utredningar om eventuellt engagemang i interregional kollektiv persontrafik

1. **Behovsanalys**
   - Tillgänglighetsanalys
   - Bristanalys
2. **Bedömning om trafiken kan drivas kommersiellt**
3. **Bedömning om samverkansinsats**
4. **Bedömning om insatsens prioritet relativt andra insatser**
5. **Avstämning mot Trafikverkets villkor för trafikavtal**
   - En del av resandet är eller kommer att vara interregionalt
   - Trafiken upprätthålls inte eller ska inte upprätthållas av regional kollektivtrafikmyndighet
   - Resandet är inte av karaktären frekvent pendling
   - Resenärerna ska stå för en del av kostnaderna för trafiken
   - Kostnader för trafiken ryms inom Trafikverkets anslag för trafikavtal
6. **Avstämning mot transportpolitiska mål**
7. **Avstämning mot regionala mål**
8. **Utformning av förslag till insats**
9. **Remiss**
10. **Förslag till insats**

Bild 1 Utredningsprocessen

1.3 Möjligheter och begränsningar

EU-lufttrafikförordningen[4]

EU-lufttrafikförordningen reglerar bl.a. under vilka förutsättningar och på vilket sätt en medlemsstat kan köpa regelbunden flygtrafik.

Av artikel 16 i EU-lufttrafikförordningen följer att medlemsstaten först måste införa allmän trafikplikt på flyglinjen. Den allmänna trafikplikten ska införas endast i den utsträckning som är nödvändig för att på flyglinjen säkerställa ett minimiutbud av regelbunden lufttrafik som uppfyller fastställda normer för kontinuitet, regelbundenhet, prissättning eller minimikapacitet. EU-lufttrafikförordningen fastställer även ramarna för när den planerade allmänna trafikplikten är att bedöma som nödvändig och adekvat.

[4] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1008/2008 av den 24 september 2008 om gemensamma regler för tillhandahållande av lufttrafik i gemenskapen (omarbetning).

När en allmän trafikplikt föreligger på en flyglinje får lufttrafikföretag utöva regelbunden lufttrafik på linjen endast under förutsättning att lufttrafikföretaget uppfyller samtliga krav i den allmänna trafikplikten.

För det fall inget lufttrafikföretag utövar lufttrafik på en flyglinje i enlighet med den allmänna trafikplikten kan medlemsstaten begränsa tillträdet till flyglinjen till ett lufttrafikföretag. Denna rättighet ska erbjudas genom ett offentligt anbudsförfarande i enlighet med artikel 17 EU-lufttrafikförordningen.

Det är således beslutet om allmän trafikplikt som styr vad det är för trafik som ska/kan åstadkommas dvs. regelbunden flygtrafik kan inte upphandlas utan att beslut om allmän trafikplikt finns och regelbunden flygtrafik kan inte heller köpas i en omfattning som går utöver vad som föreskrivs i den allmänna trafikplikten.

I Sverige har Trafikverket fått till uppgift att utföra vad som åligger Sverige enligt artiklarna 16 och 17 i EU-lufttrafikförordningen.[5] Av detta följer således att det är Trafikverket som ska utreda behov av allmän trafikplikt, fatta besluta om allmän trafikplikt enligt artikel 16 och vid behov upphandla flygtrafik i enlighet med artikel 17 (även 12 a § i förordning (2010:185) med instruktion för Trafikverket).

Avtalet upphandlas i form av en tjänstekoncession. Av definitionen i LOU[6] framgår att med tjänstekoncession avses ett kontrakt av samma slag som ett tjänstekontrakt men som innebär att ersättningen för tjänsterna helt eller delvis utgörs av rätt att utnyttja tjänsten. Endast 1 kap 12 § i LOU är tillämplig på tjänstekoncessioner och för flyg finns en särreglering i EU-lufttrafikförordningen. I EU-lufttrafikförordningen är reglerat att ersättningen inte får överstiga det belopp som krävs för att täcka nettokostnaden som uppkommer vid fullgörandet av varje allmän trafikplikt, med hänsyn till lufttrafikföretagets intäkter i samband därmed samt till en rimlig vinst.

Kommuners medverkan i tillhandahållandet av flygtrafiken med allmänna medel

Synpunkter och förslag har kommit från flygplatser och kommuner när det gäller att ha möjlighet att medverka i tillhandahållandet av flygtrafiken. Trafikverket har gjort en genomlysning av frågeställningarna.

Kan någon annan än Trafikverket köpa regelbunden flygtrafik.

Nej. Trafikverket har uttryckligen fått den uppgiften i nationell förordning.[7] Denna bestämmelse i förordning fanns inte vid tidpunkten för den förra utredningen.

---

[5] 3 § förordning (1994:1808) om behöriga myndigheter på den civila luftfartens område samt 12 a§ förordning (2010:185) med instruktion för Trafikverket).
[6] Lag (2007:1091) om offentlig upphandling.
[7] Se 1 och 3 §§ förordning (1994:1808) om behöriga myndigheter på den civila luftfartens område. Av 1 § framgår att bestämmelserna i förordningen gäller så länge inte en lag eller en annan förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från den.

Kan Trafikverket ta emot medel av kommuner eller regionala kollektivtrafikmyndigheter till den flygtrafik som verket ska upphandla?

Trafikverket kan inte ta emot bidrag från kommuner till upphandlingen av flygtrafik utan uttryckligt författningsstöd.

Kan man upphandla mer än allmän trafikplikt?

Trafikverkets tolkning av EU-lufttrafikförordningen är att det inte är möjligt.

Kan Trafikverket ge pengar till kommuner eller kollektivtrafikmyndigheterna för att dessa själva ska kunna upphandla flygtrafik?

Nej, då det är Trafikverket som fått till uppgift att vid behov upphandla regelbunden flygtrafik, se ovan.

Brutto- och nettoupphandling

Frågan om brutto- och nettoupphandling har tagits upp av några flygplatser och kommuner.

Med bruttoupphandling menas här att upphandlaren tar biljettintäkterna och betalar operatören för trafikkostnaderna och med nettoupphandling menas här att operatören får behålla biljettintäkter och får (ibland) en ersättning från upphandlaren. EU-lufttrafikförordningen föreskriver att operatören ska behålla biljettintäkterna och att om detta inte räcker så kan Trafikverket även utge ytterligare ersättning dvs. EU-lufttrafikförordningen föreskriver en nettoupphandling.

Biljettförsäljning

Frågan har kommit från flygplatser och kommuner om inte de istället för operatören kunde få ansvara för biljettförsäljning. EU-lufttrafikförordningen och utformandet av upphandlingen som en tjänstekoncession leder inte till någon sådan möjlighet.

Flygplatsernas möjlighet att få betalt direkt av Trafikverket för tjänster som hör samman med den upphandlande flygtrafiken

Några flygplatser har ställt frågan om det är möjligt för en flygplats att istället för att ha avtal med den upphandlade operatören få betalt direkt av Trafikverket för tjänster såsom start/landning, ramp och incheckning. Detta då man anser att operatören ändå tar höjd för dessa tjänster i sitt anbud och att det skulle minska risken för eventuella betalningsproblem mellan flygplats och upphandlad operatör.

Utformningen av upphandlingen som en tjänstekoncession gör att den föreslagna lösningen inte är lämplig. Dessutom ska operatören ha friheten att tillhandahålla flera av de föreslagna tjänsterna själv.

1.4 Nuvarande avtal

Innevarande avtalsperiod, oktober 2011 till oktober 2015, omfattar avtal för flygtrafik på 9 destinationer, fördelade på 7 avtal, där vissa orter samslingas. Sträckningarna är Östersund-Umeå, Torsby-Hagfors-Arlanda, Sveg-Arlanda, Lycksele-Arlanda, Vilhelmina-Hemavan-Arlanda, Gällivare-Arlanda och Pajala-Luleå.

Trafikplikt finns även för sträckan Arvidsjaur – Arlanda, men där har operatören Nextjet anmält att de kör sträckan kommersiellt enligt den allmänna trafikplikten. Nextjet kombinerar den kommersiella sträckan Arvidsjaur-Arlanda med den avtalade sträckan Lycksele-Arlanda så att sträckan trafikeras Arvidsjaur-Lycksele-Arlanda. Även på andra sträckor förekommer mellanlandning eller förlängning av linjer. Linjen Östersund-Umeå har förlängts till Luleå helt kommersiellt utan ersättning. På sträckan Gällivare-Arlanda är det mellanlandning i Kramfors och linjen Sveg-Arlanda mellanlandar i Mora.

Trafikverkets ersättning för den avtalade flygtrafiken uppgick 2012 till ca 88 miljoner kronor, vilket motsvarar knappt 11 procent av myndighetens anslag för trafikavtal.

I tabellen nedan redovisas ersättning per linje samt antal resenärer under 2012. För en mer utförlig beskrivning av den avtalade flygtrafikens utveckling samt nuvarande avtal, se bilaga 1.

Linje	Ersättning 2012	Antal resenärer 2012	Anmärkning
Arvidsjaur-Arlanda	-	27 567	Kommersiell drift from 120603
Gällivare-Arlanda	5 000 000	37 671	
Hagfors-Arlanda	5 750 000	2 514	
Hemavan-Arlanda	7 500 000	12 905	
Lycksele–Arlanda	26 000 000	21 275	
Pajala-Luleå	12 000 000	4 417	
Sveg-Arlanda	9 450 000	4 862	
Torsby-Arlanda	5 750 000	2 072	
Vilhelmina-Arlanda	7 500 000	14 746	
Östersund-Umeå	9 400 000	11 050	
Generell anmärkning	Gråmarkerade belopp gäller per år from 120603. Före detta datum gällde andra summor. För övriga linjer är beloppet genomsnitt per år under avtalsperioden.		

Tabell 1: Avtalad ersättning samt antal resenärer per linje 2012

2. Behovsanalys

Behovsanalysen omfattar dels en tillgänglighetsanalys och dels en bristanalys. Tillgänglighetsanalysen mäter individers möjligheter att förflytta sig med ett kollektivt färdmedel (flyg, färja, buss och tåg). Detta sker genom att möjligheten att resa från en viss kommunhuvudort till en målpunkt[8] mäts och värderas. Analysen baseras på verkliga resmöjligheter med samtliga linjer i det svenska kollektivtrafiknätet, samt kopplingar till grannländerna, från Samtrafikens databas. Tillgängligheten mäts genom analys av åtta kriterier med krav på vad som kan anses vara en god, acceptabel eller dålig tillgänglighet till olika resmål. Kriterierna innehåller krav på maximala restider, vistelsetider, när på dagen resorna behöver ske, med mera, för att uppnå en acceptabel eller god tillgänglighet[9]. Uppfylls inte dessa krav är tillgängligheten dålig. I modellen illustreras detta på en kartbild där en kommun får grön, gul, eller röd färg (eller ”standard”), vilket symboliserar god, acceptabel eller dålig tillgänglighet beroende på hur väl ett visst kriterium uppfylls. Ett exempel på karta visas på nästa sida.

De tillgänglighetskriterier Trafikverket använder är följande:

1. Till Stockholm
2. Från Stockholm
3. Internationella resor
4. Storstäder
5. Regionsjukhus
6. Universitet och högskolor
7. Andra större städer
8. Besöksnäring

Kriterierna är skapade utifrån de transportpolitiska målen och gjorda för att vara allmängiltiga och därmed kunna gälla för resmål som är intressanta för samtliga kommuner i landet. Kriterierna är framtagna under ett antal år med flera utredningar och remissomgångar, där kommuner och regioner haft möjlighet att ge synpunkter. En referensgrupp har varit kopplad till utredningarna, som lämnat synpunkter på föreslagna kriterier.

---

[8] En målpunkt är målet för en interregional resa. I modellen används alltid en hållplats för kollektiv trafik som mål för resan. Normalt är det en central hållplats i huvudorten (resecentrum eller motsvarande) för den kommun där resmålet finns, förutom i kriterium 3 där målpunkten är en flygplats. Hållplatsen kan vid behov bytas i modellen, om analys t ex ska göras till ett resmål som inte ligger i kommunens centrum.

9 De krav som ställs i tillgänglighetskriterierna redovisas i bilaga 2

Kartan nedan visar tillgängligheten till Stockholm, kriterium 1, för hela landet hösten 2012. Det framgår tydligt att tillgänglighetsbristerna främst finns i de norra delarna av landet. Många kommuner i norr har dock god tillgänglighet tack vare flygtrafik. Tillgängligheten är ändå underskattad för vissa kommuner som har goda flygtaxiförbindelser till flyg i en grannkommun[10].

En tillgänglighetsanalys görs årligen för hela landet vilken visar utvecklingen av tillgängligheten från året innan och vilken effekt Trafikverkets insatser haft under året.

Den utgör även en grund för fortsatta analyser av tillgänglighetsproblem i olika delar av landet.

Hur väl tillgänglighetskriterierna uppfylls redovisas förutom i kartbilder även i resultatfiler, där detaljer kring tillgängligheten kan utläsas. I modellen kan dessutom ytterligare analyser utföras som ger hela bilden av tillgängligheten för en kommun.

Resultatet från tillgänglighetsanalysen medför att slutsatser kan dras om var behov av insatser finns, liksom vilka konsekvenser för tillgängligheten som en eventuell förändring i möjligheterna att resa innebär.

När tillgänglighetsanalysen är slutförd genomförs en bristanalys. Då identifieras vad som gör att tillgängligheten blir dålig och vilken insats som skulle kunna tänkas motverka dessa brister. Bristerna kan bestå av både sådant som Trafikverket kan åtgärda och sådant som annan part har ansvar för, t ex regionala kollektivtrafikmyndigheter.

[10] Se även avsnitt 2.3

2.1 Tillgängligheten för kommuner med avtalat flyg

Här redovisas tillgängligheten för samtliga kommuner med allmän trafikplikt. Tillgängligheten redovisas både med och utan Trafikverkets avtal. Tillgänglighetsförbättringar uppstår både av flygavtalen och av andra avtal. Trafikverket har avtal om både tåg- och busstrafik som berör de aktuella kommunerna. Syftet med avtalen är detsamma som för flygtrafiken, att förbättra tillgängligheten med interregional kollektivtrafik. De tillgänglighetskriterier som påverkas är dock i allmänhet olika för de olika avtalen.

På kartan nedan redovisas vilken trafik Trafikverket avtalat om runt om i landet. Eftersom uppdraget är att förbättra tillgängligheten även där det inte går att bedriva trafiken kommersiellt har insatserna fokus på de mer glesbefolkade delarna av landet. De största tillgänglighetsbristerna finns i Tornedalen, Norrlands inland, längs gränsen mot Norge och även vissa kommuner i Småland.

Det finns flera orsaker till tillgänglighetsbristerna. Många kommuner har långt till resmålen i kriterierna och om det inte finns snabba transportslag som flyg och

snabbtåg blir restiderna långa. Men det finns fler orsaker, bristerna beror ofta på hur trafiken är planerad. Några vanliga orsaker listas nedan:

- Väntetider vid byte mellan olika linjer
- Avgångstider som styrs av andra ändamål, t ex arbetspendling
- Täta uppehåll för regionala linjer med tåg och buss ger långa restider[11]
- Extra förflyttningar, t ex mellan järnvägsstation och busstation, när bussen inte angör järnvägsstationen
- Anslutande tåg eller buss går inte tillräckligt tidigt eller sent på dagen för att klara kraven på ankomsttid eller vistelsetid.

Detta innebär att Trafikverket inte alltid råder över tillgänglighetsbristerna. Ofta är det anslutningar mellan regionala linjer och interregionala linjer som inte är optimala för att skapa en god tillgänglighet.

Arvidsjaurs kommun

Arvidsjaur	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Dagens trafik	Grön	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Arvidsjaurs kommun har bristande tillgänglighet i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Med Trafikverkets avtal uppnås minst acceptabel tillgänglighet i fyra av kriterierna. Flygavtalet ger tre av dessa tillgänglighetsförbättringar. Trafikverkets har även avtal med den regionala kollektivtrafikmyndigheten om busstrafik på flera linjer som bl a förbinder Arvidsjaur med de större städerna längs kusten och ger en tillgänglighetsförbättring i K7. Linjerna ingår i ett större avtal om ett samverkande system av busstrafik i de fyra nordligaste länderna. De linjer som berör Arvidsjaur är 17 Arjeplog-Piteå, 21 Arvidsjaur-Boden-Luleå, 26 Arjeplog-Piteå och 200 Bodö-Skellefteå.

Arvidsjaur får också förbättrad tillgänglighet av nattågen till övre Norrland. Nattågen ger ytterligare tillgänglighetsförbättringar i K2 och K4 för Arvidsjaur som inte framgår i tabellen ovan.[12]

---

[11] Ett kort uppehåll med tåg kan ge två minuter extra restid, något mindre för en buss. Tåget eller bussen ska bromsa in, stanna tillräckligt länge för att ge möjlighet att kliva av och på och sedan accelerera upp i hastighet igen.

[12] I bilaga 2 finns mer information om hur Trafikverket beräknar tillgänglighet med nattåg

Gällivare kommun

Gällivare	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Gul	Röd	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Gällivare kommun har bristande tillgänglighet i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Med Trafikverkets flygavtal uppnås minst acceptabel tillgänglighet i tre av kriterierna. Trafikverket har förutom flygtrafiken engagemang i busstrafiken längs inlandsvägen, linje 45, dagtåg på sträckan Luleå-Kiruna (genom Norrtåg) samt nattågen till övre Norrland. Dagtågen ger acceptabel tillgänglighet i K4. Linje 45 ger inte upphov till några färgförändringar i modellen. Gällivare får också förbättrad tillgänglighet av nattågen till övre Norrland. Nattågen ger ytterligare tillgänglighetsförbättringar i K2 och K6 för Gällivare som inte framgår i tabellen.

Hagfors kommun

Hagfors	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Grön	Grön	Gul	Röd	Gul	Röd	Röd	Grön
Utan flyg	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Gul
Utan alla avtal	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Gul

Hagfors kommun har stora brister i fem tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Anledningen till bristande tillgänglighet till universitet och högskolor (K6) är sannolikt att resmöjligheterna är sämre på helger än på vardagar för Hagfors. Det gäller inte bara flyget utan även busstrafiken.

Nuvarande flygtrafik Hagfors-Arlanda ger tillgänglighetsförbättringar till minst gul standard i två kriterier, från Stockholm och för internationella resor.

Trafikverket har inte avtal om någon övrig trafik som direkt berör Hagfors kommun. Det beror på att inga lämpliga åtgärder hittills har identifierats som ger förbättringar i berörda kriterier.

Hemavan

Hemavan	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Hemavan ligger ca 15 mil från kommunhuvudorten Storuman. Orten har stora brister i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan flygtrafiken. Flyget ger tillgänglighets-förbättringar till minst gul standard i två kriterier. Tidtabellen är dock inte optimerad för att klara Trafikverkets tillgänglighetskriterier. Enligt trafikplikten ska utbudet anpassas till efterfrågan. Tillgängligheten påverkas dessutom beroende på om det är sommartidtabell eller vintertidtabell. Skillnaden är att morgonturen till Arlanda och kvällsturen från Arlanda bara går vissa dagar under perioden maj-oktober. Tillgängligheten i tabellen ovan är mätt under perioden med mindre trafik. Med den utökade trafiken skulle tillgängligheten förbättras ytterligare. Gul standard bör uppnås åtminstone i kriterium 1.

Trafikverket har förutom flygtrafiken engagemang i busstrafiken längs Blå vägen, linje 31, men linjen ger inte upphov till några färgförändringar i modellen för Hemavan.

Härjedalens kommun

Sveg	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Grön	Gul	Grön	Röd	Röd	Gul	Röd	Grön
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Härjedalens kommun, där Sveg är huvudort, har bristande tillgänglighet i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal, nedersta raden i tabellen ovan. Flygtrafiken ger stora tillgänglighetseffekter, hela fem av kriterierna får minst gul standard, acceptabel tillgänglighet (översta raden). Inga andra avtal ger färgförändringar, vilket en jämförelse mellan mittenraden, utan flyg, och den understa raden, utan alla avtal, visar.

Trafikverket har förutom flygtrafiken engagemang i busstrafiken längs inlandsvägen, linje 45, samt linje 56 Sveg-Ljusdal, men dessa linjer ger inte upphov till några färgförändringar i modellen[13].

Lycksele kommun

Lycksele	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Grön	Gul	Gul	Grön	Grön	Gul	Gul	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Grön	Grön	Röd	Gul	Gul
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Lycksele kommun har bristande tillgänglighet i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Med Trafikverkets avtal är det god eller acceptabel standard i samtliga kriterier. Flygtrafiken ger förbättring till minst gul standard i fyra av kriterierna, i övriga kriterier ger andra avtal förbättringar.

Trafikverket har förutom flygtrafiken avtal med Norrtåg om tågtrafik Lycksele-Umeå och med regionala kollektivtrafikmyndigheten i Västerbottens län om busstrafik Umeå – Hemavan som går via Lycksele.

Pajala kommun

Pajala	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Gul	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Pajala kommun har bristande tillgänglighet i samtliga åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Med Trafikverkets avtal uppnås minst acceptabel tillgänglighet i fem av kriterierna. Flygavtalet står för fyra av dessa tillgänglighetsförbättringar. Trafikverket har förutom flygtrafiken avtal om busstrafik på linje 53 Kiruna-Pajala-Haparanda och 55 Luleå-Pajala.

[13] Även om trafiken inte ger upphov till färgförändringar kan den ändå ge tillgänglighetsförbättringar genom att förkorta restiden och ge alternativa färdvägar.

Torsby kommun

Torsby	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Grön	Grön	Gul	Gul	Gul	Gul	Röd	Grön
Utan flyg	Gul	Röd	Röd	Gul	Gul	Gul	Röd	Gul
Utan alla avtal	Gul	Röd	Röd	Gul	Gul	Gul	Röd	Gul

Torsby kommun har stora brister i tre tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal

Nuvarande flygtrafik Torsby-Arlanda ger tillgänglighetsförbättringar till minst gul standard i två kriterier.

Trafikverket har inte avtal om någon övrig trafik som direkt berör Torsby kommun. Det beror på att tillgängligheten är relativt bra med nuvarande trafik. Det är bara i K7 som tillgängligheten har brister och inga lämpliga åtgärder har där identifierats som ger förbättringar.

Vilhelmina kommun

Vilhelmina	Kriterier							
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul

Vilhelmina kommun har bristande tillgänglighet i sju av åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Flyget ger tillgänglighetsförbättringar i tre av kriterierna. Andra avtal ger inga färgförändringar. Trafikverket har förutom flygtrafiken engagemang i busstrafiken längs inlandsvägen, linje 45, men linjen ger inte upphov till några färgförändringar i modellen.

Östersunds kommun

Östersund	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Grön	Grön	Gul	Grön	Gul	Grön	Gul	Grön
Utan flyg	Grön	Grön	Gul	Grön	Röd	Grön	Gul	Grön
Utan avtal	Grön	Grön	Gul	Röd	Röd	Grön	Röd	Grön

Östersunds kommun har bristande tillgänglighet i tre av åtta tillgänglighetskriterier utan Trafikverkets avtal. Flyget ger tillgänglighetsförbättringar till minst gul standard enbart i kriterium 5, till regionsjukhus. Övriga tillgänglighetsförbättringar uppkommer genom Mittnabotrafiken på sträckan Östersund-Sundsvall. Trafikverket har förutom flygtrafiken engagemang i Mittnabotrafiken Sundsvall-Östersund-Trondheim och busstrafik busstrafiken längs inlandsvägen, linje 45, som även har en koppling till linje 63 Dorotea-Umeå för att möjliggöra resor Östersund-Umeå, samt linje 164 Östersund – Funäsdalen. Det är tågtrafiken Sundsvall-Östersund som ger tillgänglighetsförbättringar i K4 och K7. Övriga linjer ger inte upphov till några färgförändringar i modellen.

Tillgänglighetsförbättringarna för flygplatsorterna sammanfattas i tabellen nedan. Tabellen är begränsad till de sex kriterier där flyget kan ge effekter.

Kommuner som får försämrad tillgänglighet utan avtalad flygtrafik						
Kommun	**K1**	**K2**	**K3**	**K5**	**K6**	**K8**
Arvidsjaur	Röd	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd
Gällivare	Röd	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd
Hagfors	Gul	Röd	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Gul
Hemavan	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd
Härjedalen	Röd	Röd	Röd	Ingen förändring	Röd	Röd
Lycksele	Röd	Röd	Röd	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring
Pajala	Röd	Röd	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd
Torsby	Gul	Röd	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Gul
Vilhelmina	Röd	Röd	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring
Östersund	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring

Som framgår av tabellen ger flyget stora tillgänglighetsförbättringar för flygplatsorterna. Hela 29 förbättringar från röd standard fördelat på 10 orter.

2.2 Andra kommuner som får tillgänglighetsförbättringar

I samband med tillgänglighetsanalysen har observerats att även andra kommuner än de som åtgärden primärt avser får tillgänglighetsförbättringar av det avtalade flyget. De mellanlandningar som görs i Mora för flyget Sveg-Arlanda och i Kramfors för linjen Gällivare-Arlanda ger upphov till mätbara förändringar av tillgängligheten för flera kommuner. Som framgår av tabellen nedan ger mellanlandningen i Mora upphov till tillgänglighetsförbättringar för Orsa, Malung och Älvdalen och mellanlandningen vid Kramfors/Sollefteå flygplats (Höga Kusten Airport) ger upphov till tillgänglighetsförbättringar för både Kramfors och Sollefteå.

Kommun	K1	K2	K3	K5	K6	K8
Kramfors	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring
Malung	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring
Orsa	Röd	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring
Sollefteå	Röd	Ingen förändring	Röd	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring
Älvdalen	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Ingen förändring	Röd

2.3 Tillgänglighetsförbättringar som inte framgår av tillgänglighetsmodellen

Trafikverkets tillgänglighetsmodell testar tillgängligheten mot resmöjligheter i Samtrafikens databas. Om en förbindelse av någon anledning inte finns med i databasen visar modellen inte alla möjligheter att resa. I samband med analysen av flyget har observerats att förbindelser till närliggande flygplatser i angränsande kommuner ofta saknas, trots att de ofta finns i form av flygtaxi till rimligt pris. Detta innebär att tillgängligheten ofta underskattas, liksom tillgänglighetseffekterna av avtalat flyg.

För de flygavtal som gäller idag har utredningen identifierat anslutningsmöjligheter till två flygplatser som påverkar tillgängligheten positivt. Till Vilhelmina flygplats finns subventionerad anslutningstrafik från Storuman, Åsele och Dorotea. Till Arvidsjaurs flygplats erbjuder länstrafiken Norrbotten anslutningstrafik från Arjeplog. Trafikverket har också varit medfinansiär till ett försök med anslutningstrafik till Lycksele flygplats från Sorsele, Malå och Norsjö kommuner. Försöket var lyckat men avslutades i förtid sedan en av finansiärerna omprövat grunderna för sin medverkan. Malå kommun har valt att behålla en anslutningstrafik även sedan försöket avslutades. Trafikverket kommer att studera anslutningsmöjligheterna till flygplats närmare i hela landet inför kommande tillgänglighetsmätningar, med särskilt fokus på de kommuner som har de största bristerna i tillgängligheten.

2.4 Tillgängligheten för andra kommuner med önskemål om flygtrafik

Haparanda

Haparanda kommun har länge framfört önskemål om en flyglinje till Arlanda från flygplatsen i Kemi, som ligger i Finland men bara ca 29 km från Haparanda.

I den förra flygutredningen inför nuvarande avtalsperiod studerades frågan, men något beslut togs inte. Det konstaterades i rapporten att tillräckligt underlag saknades för beslut.

Trafikverket har studerat frågan vidare. De kommuner som skulle kunna tänkas resa via flygplatsen i Kemi är förutom Haparanda även Övertorneå, Pajala, Kalix och Överkalix.

En tillgänglighetsanalys har gjorts. I tabellen nedan visas dagens tillgänglighet för berörda kommuner.

Dagens trafik	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Haparanda	Röd	Röd	Röd	Grön	Röd	Röd	Röd	Röd
Övertorneå	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd
Pajala	Gul	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul
Kalix	Röd	Röd	Röd	Grön	Röd	Röd	Röd	Gul
Överkalix	Röd	Röd	Röd	Grön	Röd	Röd	Röd	Röd

Tillgängligheten har stora brister för kommunerna. Övertorneå har dålig tillgänglighet i samtliga kriterier, Haparanda och Överkalix i sju av åtta kriterier. Bäst tillgänglighet har Pajala, som har acceptabel tillgänglighet i fem av kriterierna, främst till följd av flygtrafiken. En analys utifrån möjliga restider visar dock att det bara är Haparanda och Övertorneå som kan få förbättrad tillgänglighet av en flyglinje Kemi-Arlanda.

Acceptabel tillgänglighet går att uppnå med en anslutningstrafik i form av marktransport till Luleå flygplats. Det ger visserligen ca 50 minuter längre restid från Haparanda centrum till Stockholm, 4 tim 28 min mot 3 tim 38 min, men även tillgång till ett betydligt större utbud av avgångar och flygstolar till och från Luleå.

I nedanstående tabeller visas vilken tillgänglighet som skulle vara möjlig att uppnå, dels med en direktlinje Kemi-Arlanda, dels med marktransport till Luleå Airport.

Direktlinje Kemi-Arlanda								
	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Haparanda	Grön	Gul	Gul	Grön	Röd	Röd	Röd	Gul
Övertorneå	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Marktransport till Luleå Airport								
	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Haparanda	Gul	Gul	Gul	Grön	Röd	Röd	Röd	Röd
Övertorneå	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Resandeunderlaget för en eventuell flyglinje Kemi-Arlanda bedöms som en osäker faktor. Haparanda och Övertorneå har tillsammans ca 15 000 invånare. Ett ytterligare underlag finns rimligen på den finska sidan, men samtidigt finns redan en flyglinje till Arlanda från Uleåborg, som ligger på ungefär samma avstånd från Haparanda som Luleå. Det är troligt att huvuddelen av de som önskar resa till Arlanda från den finska sidan skulle fortsätta att välja den linjen. Vidare finns det idag möjlighet att flyga från Kemi till Arlanda via Helsingfors. Denna förbindelse fångas inte upp av den svenska tillgänglighetsmodellen, men skulle kunna ge acceptabel (gul) tillgänglighet i de 3 första kriterierna för Haparanda om tidtabellerna anpassades.

Ett annat alternativ som har studerats, både i denna och tidigare flygutredningar, är att ersätta dagens avtalade flyglinje mellan Pajala och Luleå med Pajala-Kemi-Arlanda. Det skulle ge attraktiv restid från Haparanda, men samtidigt innebära en försämring för resenärer från Pajala till Stockholm. I kriterium 2, från Stockholm blir vistelsetiden för kort och det är även gränsfall att nå Arlanda i tid på morgonen för att klara K3, internationella resor.

I detta alternativ uppstår ett dilemma kring antalet passagerare och flygplanstyp - sträckan anses för lång för den typ av 19-stolars flygplan som idag används på vissa av de avtalade linjerna. Det krävs alltså ett flygplan i storleksordningen Saab 340 eller liknande, med ca 34 stolar. I tidigare utförd analys av en sådan linje har ca 8 000 tänkbara årspassagerare uppskattats. Omsatt till ett basutbud[14], med två dubbelturer på vardagar, ger detta ca 8 passagerare per tur. Detta får till följd att kostnadstäckningen och kabinfaktorn blir alltför låg för en så lång linje med ett flygplan av den storleken.

[14] Om det inte finns särskilda skäl för något annat avtalar Trafikverket när en insats är motiverad om ett basutbud med två turer i vardera riktningen.

Sammanfattningsvis går det inte att motivera en flyglinje via Kemi utifrån Trafikverkets uppdrag att skapa eller upprätthålla tillgänglighet för Sveriges kommuner. Kombinationen av litet resandeunderlag och behovet av flygplansstorlek gör dessutom att kostnadstäckningskravet bedöms som alltför svårt att uppfylla.

En anslutningstrafik till Luleå skulle ge tillräckliga tillgänglighetseffekter för Haparanda och Övertorneå. Trafikverket avser att fortsatt studera möjligheterna till sådan anslutningstrafik.

Storuman

Storuman hade fram till 2008 avtalad flygtrafik. Flygplatsen ligger i Gunnarn, ca 37 km från kommunhuvudorten på vägen mot Lycksele. I tidigare utredningar har konstaterats att tillgängligheten från kommunhuvudorten är tillräckligt bra med flygtrafiken från grannkommunerna Lycksele och Vilhelmina. Trafiken från Storuman ifrågasattes redan inför flygavtalet från 2005, men upphandlades för ytterligare en avtalsperiod.

I utredningen inför avtalet 2008-2011 framfördes följande motiv för att inte avtala om trafik på Storuman:

”Linjen till Storuman kan framför allt ifrågasättas eftersom det finns andra flygplatser inom förhållandevis nära avstånd – flygplatsen i Vilhelmina ligger åtta mil och flygplatsen i Lycksele elva mil från Storumans samhälle. Storumans flygplats är belägen fyra mil från kommunens centralort, vilket gör att den ökade reslängden för en person från Storumans samhälle blir fyra mil utan flygtrafik från Storumans flygplats. Tillgängligheten mätt med Rikstrafikens tillgänglighetskriterier blir inte sämre när flyglinjen tas bort.”[15]

Beslutet blev att inte avtala om flygtrafik Storuman-Arlanda från oktober 2008. Storumans kommun upphandlade dock själva flygtrafik under ytterligare några år, men denna trafik har också upphört. Flygplatsen finns dock kvar och där bedrivs annan verksamhet än reguljärflyg.

Eftersom frågan om trafik på Storuman på nytt har kommit upp har tidigare slutsatser studerats.

Restiden enligt Samtrafikens databas till Stockholm är över 6 timmar med flyg från Umeå. Då används ordinarie busstrafik för resan till Umeå, linje 31.

I Samtrafikens databas saknas anslutningstrafik till närliggande flygplatser, även i de fall då det finns flygtaxi. I praktiken har Storuman möjlighet att resa med egen bil eller flygtaxi antingen till Lycksele eller till Vilhelmina. Storuman erbjöds även att vara med

[15] Flyg i glesbygd, Rikstrafiken 2007.

som en av orterna i försöksverksamheten i samverkan med Gold of Lapland, men avböjde detta.

Det finns marktransport till med ett fast pris på 300:-/person eller 450:-/familj boende på samma adress (max 4pers) till Dorotea, Åsele eller Storuman tätort. Eftersom det hävdats att denna förbindelse inte längre existerar har det kontrollerats med Vilhelmina flygplats. Förbindelsen är ifrågasatt av ekonomiska skäl men finns ännu kvar.

Restiden med bil från Storuman till Vilhelmina flygplats är enligt Kartex 54 minuter. Sträckan är 78 km.

Om det hade funnits marktransport från Storuman till Lycksele skulle det ha tagit 1 timme 14 minuter enligt samma källa. Sträckan är 108 km.

Eftersom marktransporten till Vilhelmina inte finns i Samtrafikens databas har en körning gjorts med tillgänglighetsmodellen där en sådan anslutning lagts till. Resultatet framgår av nedanstående tabell.

Storuman	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Till Stockholm	Från Stockholm	Internat. resor	Storstäder	Region-sjukhus	Universitet	Större städer	Besöks-näring
Med avtal	Röd	Röd	Röd	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd
Ansl Vilhelmina	Grön	Röd	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Gul
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

I den översta raden framgår tillgängligheten som den ser ut med den databas som levererats från Samtrafiken, där anslutning till Vilhelmina saknas. I den understa raden framgår tillgängligheten utan Trafikverkets befintliga avtal. Utan avtal är tillgängligheten dålig i samtliga kriterier (precis som för många andra orter i Norrlands inland). Tillgängligheten förbättras av Trafikverkets avtal i kriterium 4 och 5. Målpunkten i båda dessa kriterier är Umeå. Förutom att stå för flygmöjligheter från grannkommunerna har Trafikverket även avtal med berörda regionala kollektivtrafikmyndigheter om busstrafik på linje 31 Umeå-Hemavan och linje 45 Mora-Gällivare. Det är den avtalade busstrafiken på linje 31, som ger en positiv påverkan.

Om vi räknar in anslutningstrafiken till Vilhelmina förbättras tillgängligheten ytterligare. I kriterium 1 till Stockholm blir standarden t o m grön, god tillgänglighet. Standarden blir gul, acceptabel tillgänglighet, även i kriterium 3, internationella resor och kriterium 8, besöksnäring.

I kriterium 2, från Stockholm, är restiderna bra, men vistelsetiden blir för kort för att uppfylla kriteriet, ca 3 timmar 20 minuter i Storuman jämfört med kravet på 4 timmar för gul standard. Observera att Storuman hade dålig tillgänglighet i kriterium 2 även när kommunen hade flygtrafik från den egna flygplatsen. Av avsnitt 2.1 framgår att även Arvidsjaur och Gällivare har svårighet att klara kriterium 2 trots den avtalade flygtrafiken.

I kriterium 6 nås tre högskoleorter jämfört med kravet på fem orter, orsakerna har inte närmare studerats. I kriterium 7 ingår inte flyget och restiden med buss till större städer längs kusten är lång från Storuman.

En jämförelse med den tillgänglighetsstudie som gjorts i tidigare utredning visar att tillgängligheten är i stort sett densamma med anslutning till Vilhelmina som med den tidigare flygtrafiken från Storumans flygplats.

De resvaneundersökningar som gjorts för avtalade linjer visar att 24 procent av resenärerna på linjen Arlanda-Vilhelmina ska till Storuman vilket även gäller 10 procent av resenärerna Arlanda-Lycksele (se bilaga 5).

Storuman som ensam flygplats har testats i tidigare utredningar. Det skulle ge sämre tillgänglighet för övriga delar av länets inland. Särskilt skulle de södra delarna, Dorotea och Åsele, få mycket dålig tillgänglighet. Storumans flygplats ligger längs vägen mellan Storuman och Lycksele, vilket medför att även Vilhelmina skulle få relativt långt till flyget.

Lycksele har ca 12400 invånare, Vilhelmina 7100, Storuman 6200, Åsele 3000 och Dorotea 2900. Tillsammans för dessa fem kommuner är underlaget ca 31 600 invånare. Åsele och Dorotea är tillsammans ungefär lika stor marknad som Storuman.

Slutsatsen av analysen är att Storuman får en stor förbättring av tillgängligheten med flyg från grannkommunerna. I tidigare utredningar har konstaterats att anslutning till Lycksele flygplats skulle ge en likvärdig tillgänglighet som egen flygtrafik. Nu har även konstaterats att anslutningstrafiken till Vilhelmina flygplats ger i stort sett samma tillgänglighet. Både Vilhelmina och Lycksele används dessutom relativt frekvent för resor till och från Storuman. En egen flygtrafik skulle inte ytterligare förbättra tillgängligheten samtidigt som underlaget är för litet för ytterligare en flyglinje i området. De slutsatser som dragits i tidigare utredningar är därmed rimliga utifrån Trafikverkets uppdrag. Avtal om flygtrafik från Storuman är inte motiverat ur tillgänglighetssynpunkt.

2.5 Alternativa möjligheter att klara tillgängligheten

För samtliga sträckor med allmän trafikplikt har studerats vilka alternativa möjligheter som finns att klara tillgängligheten i form av de kriterier som Trafikverket ställt upp. De alternativa möjligheter som testats är främst anslutning till annan flygplats, men där det varit möjligt har även anslutning till tåg testats.

Hur intressant det är att resa via en annan flygplats beror delvis på avståndet och därmed den tid och kostnad som krävs för att nå den alternativa flygplatsen. För samtliga orter är det givetvis möjligt att nå en annan flygplats med en tillräckligt lång resa med marktransport. I tabellen nedan redovisas avstånd och beräknad körtid med bil (taxi). Uppgifterna är hämtade från programmet Kartex (Lantmäteriet)[16]. De kortaste restiderna är från Torsby och Hagfors till Karlstad, som tar strax över en timme. Därefter kommer Gällivare till Kiruna, 1 timme 20 minuter. De längsta anslutningstiderna till alternativa flygplatser har Hemavan och Pajala, mellan 2 och 3 timmar.

Ort	Alternativ flygplats	Km	Restid
Arvidsjaur	Lycksele	158	2.08
	Skellefteå	152	1.46
	Luleå	158	1.54
Gällivare	Kiruna	119	1.20
	Luleå	255	2.55
	Pajala	150	2.02
Hagfors	Karlstad	89	1.03
Hemavan	Lycksele	254	2.51
	Vilhelmina	224	2.31
Lycksele	Umeå	132	1.28
	Vilhelmina	114	1.41
	Skellefteå	171	2.22
Pajala	Luleå	224	2.55
	Gällivare	150	2.02
Sveg	Östersund	196	2.16
Torsby	Karlstad	90	1.01
Vilhelmina	Lycksele	123	1.46

Men möjligheterna att klara tillgänglighetskriterierna beror också både på den tid det tar att resa vidare från den aktuella flygplatsen och vilket utbud av flyg som finns vid flygplatsen. För att det ska vara möjligt att klara tillgänglighetskriterierna krävs både tillräckligt kort total restid och en lämpligt anpassad tidtabell. I tabellen nedan redovisas vilken total restid som kan uppnås från aktuell kommun till centrala Stockholm via de tänkbara flygplatserna.

[16] En jämförelse med nätbaserade program för resor visar att avståndet inte skiljer sig mer än marginellt, men att den beräknade restiden kan variera något. Kartex har både när det gäller avstånd och restid resultat som bedöms som rimliga.

Kortast möjliga restid med flyg från den alternativa flygplatsen och vidare färd från Arlanda in till Stockholm (enligt Resrobot) har adderats till anslutningstiden i tabellen ovan. För samtliga anslutningar har 40 minuter lagts till för incheckning och marginal för förseningar i anslutningen. Grön färg i tabellen innebär att tidskraven för god tillgänglighet i kriterium 1 och 2 uppfylls, gul färg att tidskraven för acceptabel tillgänglighet uppfylls och röd färg att kraven på restid inte uppfylls.

Ort	Alternativ flygplats	Totalt
Arvidsjaur	Lycksele	5.03
	Skellefteå	4.26
	Luleå	4.49
Gällivare	Kiruna	5.25
	Luleå	5.50
	Pajala	6.02
Hagfors	Karlstad	3.23
Hemavan	Lycksele	5.46
	Vilhelmina	5.38
Lycksele	Umeå	3.58
	Vilhelmina	4.48
	Skellefteå	5.02
Pajala	Luleå	5.50
	Gällivare	6.02
Sveg	Östersund	4.46
Torsby	Karlstad	3.21
Vilhelmina	Lycksele	4.41

Anm. Tid för Gällivare via Kiruna avser turer som dimensionerar tillgängligheten. Vissa turer har en timme kortare restid.

Nedan redovisas, flygplatsort för flygplatsort, förutsättningarna att nå de restidskrav som finns i kriterierna. Färg avser endast tidskraven i K1 och K2 vid resa till eller från Stockholm. Om förbindelserna i övrigt klarar kraven har testats i tillgänglighetsmodellen. Endast tre av förbindelserna har sådan restid att god tillgänglighet (grön standard) är möjlig att klara tidsmässigt. Det gäller Torsby och Hagfors via Karlstad och Lycksele via Umeå. För Lycksele är det dessutom på marginalen om detta klaras.

De förbindelser som klarar tidskraven för minst acceptabel tillgänglighet (gul standard) har lagts in i tillgänglighetsmodellen. Nedan beskrivs tillgängligheten med anslutningstrafik för samtliga orter:

Arvidsjaur

Närmaste flygplatser är Lycksele, Skellefteå och Luleå. Avståndet till dessa flygplatser är i stort sett lika långt. Restiden skiljer sig dock beroende på vägarnas beskaffenhet. Det

är något kortare till Skellefteå, men restiden skiljer sig ännu mer från de övriga. Restiden till Skellefteå är klart kortast men beräknas ändå ta ca 1 timme 46 minuter. Med bästa möjliga anpassning till de resmöjligheter som finns från Skellefteå flygplats[17] är en möjlig restid till Stockholm 4 timmar 26 minuter. Via Luleå är restiden till Stockholm beräknad på samma sätt närmare 5 timmar och via Lycksele överstiger restiden 5 timmar.

Nedan visas tillgängligheten med dagens trafik, med en tänkbar anslutning via Skellefteå, utan flyg från Arvidsjaur och utan alla Trafikverkets avtal.

Arvidsjaur	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Dagens trafik	Grön	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Gul
Anslutning	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Som framgår av tabellen är det mycket stor skillnad på tillgängligheten för Arvidsjaur med och utan trafik enligt trafikplikten. Utan alla avtal är tillgängligheten dålig i samtliga kriterier och det är flyget som ger tillgänglighetsförbättringarna. Även med Trafikverkets avtal har tillgängligheten stora brister i fyra av åtta kriterier. Med anslutningstrafik till Skellefteå försämras tillgängligheten till Stockholm men har fortfarande gul standard. Att tillgängligheten från Stockholm (kriterium 2) i tabellen förbättras till Arvidsjaur via Skellefteå beror på att trafiken i Skellefteå även har en kvällstur som möjliggör både en tillräcklig vistelsetid i Arvidsjaur och återfärd till Stockholm samma dag.

Dagens flygtrafik är dock nära att klara även resor från Stockholm med gul standard, det saknas bara 25 minuters vistelsetid för att klara kravet på 4 timmar. Samtidigt blir restiden omkring en timme längre via Skellefteå och ligger nära gränsen till röd standard. Restiden till Stockholms central från centrala Arvidsjaur ökar från 3.45 idag till 4.25-4.45 beroende på avgång. Anslutningstiden till flygplatsen är idag ca 40 minuter med flygtaxi, inklusive incheckningstid, vilket ökar till ca 2 timmar 25 minuter (1.45 + 40 minuter för incheckning och marginal för förseningar).

Dessutom är det viktigt att konstatera att en resa från Arvidsjaur till Stockholm via Skellefteå skulle starta vid Arvidsjaurs busstation vid 4 på morgonen vilket ska jämföras med 5.25 med dagens förbindelser. Den totala restiden ökar dessutom med ungefär en timme.

---

[17] Antagandet är att anslutningstrafiken behöver nå flygplatsen 40 minuter innan avgång. Incheckning ska ske 20 minuter innan avgång, dessutom behövs 20 minuters marginal när resan tar en timme eller mer.

Resa via Luleå bedöms ge ungefär samma effekter som via Skellefteå, men restiden ligger mycket nära röd standard.

Restiden till Stockholm utan att flyg används är som minst ca 11 timmar. De flesta förbindelser har också flera byten.

Gällivare

Närmaste flygplats är Kiruna. Restiden till Kiruna flygplats är inte längre än ca 1 timme 20 minuter. Utbudet från Kiruna varierar dock både i avgångstider och i restider. Många turer, däribland de avgångar som är dimensionerande för tillgängligheten morgon och kväll, är med mellanlandning och tar hela 2,5 timmar till Arlanda. Det omöjliggör att klara kraven på restider i kriterierna. Restiden till Stockholm blir då ca 5,5 timmar. Vissa turer görs dock utan mellanlandning, vilket minskar restiden med en timme, men det gäller främst turer mitt på dagen, som inte dimensionerar tillgängligheten i modellen.

Utan flyg är restiden till Stockholm från Gällivare som minst ca 15 timmar, ofta betydligt mer.

Hagfors

Närmaste flygplats är Karlstad, restiden är inte längre än ungefär en timme med bil. Med nuvarande bussförbindelser är restiden till Karlstad ca 1 timme 25 minuter. Via Karlstad går det med anslutningstrafik att resa från Hagfors till Stockholm på ca 3 timmar 30 minuter.[18]

Hagfors	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Grön	Gul	Röd	Gul	Röd	Röd	Grön
Anslutning	Grön	Gul	Gul	Röd	Gul	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Gul
Utan alla avtal	Gul	Röd	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd

Hagfors har, med Trafikverkets avtal, god eller acceptabel tillgänglighet i fem av åtta kriterier. Utan Trafikverkets avtal är tillgängligheten acceptabel bara i två kriterier. Merparten av tillgänglighetsförbättringen uppnås med flyget, det är bara i kriterium 8 tillgängligheten påverkas av andra avtal. Att tillgängligheten klaras i några av kriterierna även utan flyget beror på att restiden med tåg och buss till och från Stockholm endast är 4 – 5 timmar.

Tillgängligheten skulle med anslutningstrafik till Karlstads flygplats kunna upprätthållas på nästan samma nivå som med flyget från Hagfors. Tillgängligheten till Stockholm blir

[18] Tillgänglighetsförutsättningarna för Hagfors och Torsby finns beskrivna mer i detalj i bilaga 6

fortfarande god medan tillgängligheten från Stockholm och för besöksnäring blir acceptabel.

Till skillnad från det närliggande Torsby, se beskrivning senare i detta avsnitt, klarar anslutningstrafiken tillgängligheten från Stockholm (K2). Det beror på att det finns annan resmöjlighet för returresan från Hagfors än flyget. Anslutning till tåg skulle också ge möjligheter att klara flera av tillgänglighetskriterierna för Hagfors. En utförligare tillgänglighetsanalys för Torsby och Hagfors återfinns i bilaga 6.

Trafikverket har även studerat möjligheten att ansluta Hagfors till Torsby flygplats. Det skulle dock totalt sett vara en sämre lösning. En linje med lågt resande skulle på det sättet få ännu lägre resande eftersom en del av dagens passagerare skulle resa på annat sätt. Kostnaden bedöms dessutom bli oförändrad eller högre än idag. Alternativet skulle möjligen ge marginella förbättringar av tillgängligheten jämfört med anslutning till Karlstad, anslutningstiden blir nästan lika lång, ca 45 minuter jämfört med ca en timme till Karlstad. Dessutom har inte heller berörda kommuner visat något intresse för den lösningen.

Hemavan

Närmaste flygplatser är Lycksele och Vilhelmina. Kortaste restid till Stockholm via båda dessa flygplatser är mer än 5,5 timmar, vilket är för långt för att anslutningstrafik till någon av dessa flygplatser ska klara tillgänglighetskriterierna.

Utan flyg är restiden till Stockholm som minst ca 14 timmar.

Lycksele

Närmaste flygplats är Umeå. En del av resenärerna från Lycksele reser idag via Umeå eftersom utbudet av turer och flygstolar är större. Tillgängligheten har testats i tillgänglighetsmodellen med anslutning till Umeå flygplats.

Lycksele	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Gul	Gul	Grön	Grön	Gul	Gul	Gul
Anslutning	Gul	Gul	Gul	Grön	Grön	Röd	Gul	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Grön	Grön	Röd	Gul	Gul
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Som framgår av tabellen är det mycket stor skillnad på tillgängligheten även för Lycksele med och utan Trafikverkets avtal. Utan alla avtal är tillgängligheten dålig i samtliga kriterier. Med avtalad trafik är tillgängligheten god i tre kriterier och acceptabel i fem kriterier. Flyget har störst inverkan, men i kriterium 4 och 5 klaras tillgängligheten med avtalad tåg- och busstrafik. Med anslutningstrafik kan

tillgängligheten hållas på en relativt acceptabel nivå, det är bara i kriterium 6 tillgängligheten blir dålig. Men en närmare granskning visar att restiderna skiljer sig avsevärt med anslutningstrafiken mot flyg från Lycksele. För att nå Stockholm och Arlanda i tid på morgonen måste resan starta i Lycksele ca 4.30 i stället för 6.15. Den totala restiden ökar också med mer än en timme.

Som framgår av tabellen har Lycksele också stora brister i tillgängligheten till långväga resmål. Att tillgängligheten är god i kriterium 4 och 5 beror på att det förhållandevis närliggande Umeå (13 mil) är resmål i dessa kriterier och att det finns avtalad tåg- och busstrafik på sträckan. Restiden till Stockholm utan flyg är ca 9 timmar.

Pajala

Närmaste flygplatser är Luleå och Gällivare. Kortaste restid till Stockholm både via Luleå och via Gällivare är runt 6 timmar, vilket är för långt för att anslutningstrafik till någon av dessa flygplatser ska klara tillgänglighetskriterierna.

Utan flyg är restiden till Stockholm som minst ca 15 timmar.

Sveg

Närmaste flygplats är Östersund, men anslutningstiden är ca 2 timmar 15 minuter. Sannolikt är det inte särskilt attraktivt med tanke på att det tar ca 4,5 timmar att resa med bil till Stockholm. Den totala restiden till Stockholm med anslutning till Östersund blir i bästa fall några minuter under 5 timmar.

Den möjliga anslutningen via Östersund har i körts i tillgänglighetsmodellen, men visar sig inte ge så stora tillgänglighetseffekter. I två av kriterierna går det att uppnå gul standard.

Sveg	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Gul	Grön	Röd	Röd	Gul	Röd	Grön
Anslutning	Röd	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd

Utan alla avtal är tillgängligheten dålig i samtliga kriterier. Med avtalen är tillgängligheten god i tre kriterier och acceptabel i två. Det är flyget som ger alla tillgänglighetsförbättringar. Med anslutning nås endast acceptabel tillgänglighet i två kriterier.

Utan flyg är restiden med kollektiva färdmedel till Stockholm som minst ca 6 timmar.

Torsby

Närmaste flygplats är Karlstad, restiden med bil är inte längre än ungefär en timme. Med kollektiva färdmedel, i det här fallet tåg på Fryksdalsbanan är restiden till Karlstad ca 1 timme 30 minuter, något varierande beroende på avgång. Via Karlstad går det med anslutningstrafik att resa från Torsby till Stockholm på ca 3 timmar 30 minuter.

Torsby	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Grön	Gul	Gul	Gul	Gul	Röd	Grön
Anslutning	Grön	Röd	Gul	Gul	Gul	Gul	Röd	Grön
Utan flyg	Gul	Röd	Röd	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd
Utan alla avtal	Gul	Röd	Röd	Gul	Gul	Gul	Röd	Röd

Torsby har, jämfört med flertalet övriga orter med flygavtal, förhållandevis god tillgänglighet. Tillgängligheten är acceptabel i fyra kriterier även utan Trafikverkets avtal och med alla avtal är det bara i kriterium 7 som tillgängligheten är dålig, där nås bara Karlstad. Att tillgängligheten klaras i några av kriterierna även utan flyget beror på att restiden med tåg till och från Stockholm är 4 – 5 timmar (i något fall under 4 timmar).[19]

Med anslutningstrafik i form av marktransport till Karlstad flygplats kan nästan samma tillgänglighet uppnås som med flyget från Torsby. Restiden är bara ca en timme med bil. Det är bara i kriterium 2 som tillgängligheten blir sämre. Även i kriterium två, från Stockholm, har Torsby acceptabel tillgänglighet (gul standard) delar av veckan, onsdag och torsdag, då det finns ett sent flyg (19.20) Karlstad-Arlanda. Övriga dagar blir vistelsetiden för kort med nuvarande utbud. Med ett förbättrat utbud från Karlstad skulle gul standard kunna uppnås hela veckan.

Ett ytterligare alternativ är anslutningstrafik till tåg i Karlstad. Eftersom kortaste restiden med tåg från Karlstad till Stockholm bara är 2 timmar 15 minuter med SJ:s snabbtåg är även det ett attraktivt alternativ. En del tåg är dock långsammare med upp till ca 2 timmar och 50 minuter. Även den längre restiden ger dock med en snabb anslutningsresa från Torsby möjlighet till restider som klarar tillgänglighetskriterierna. Som framgår ovan klarar en tåganslutning kriterium 2 och ger likvärdig tillgänglighet som flyget förutom i kriterium 3, internationella resor.

Trafikverket har även studerat möjligheten att ansluta Torsby till Hagfors flygplats. Det skulle dock totalt sett vara en sämre lösning. En linje med lågt resande skulle på det sättet få ännu lägre resande eftersom en del av dagens passagerare skulle resa på annat sätt. Kostnaden bedöms dessutom bli oförändrad eller högre än idag. Alternativet skulle möjligen ge marginella förbättringar av tillgängligheten jämfört med

[19] Tillgänglighetsförutsättningarna för Hagfors och Torsby finns beskrivna mer i detalj i bilaga 6.

anslutning till Karlstad, anslutningstiden blir nästan lika lång, ca 50 minuter jämfört med ungefär en timme till Karlstad. Dessutom har inte heller berörda kommuner visat något intresse för den lösningen.

Vilhelmina

Närmaste flygplats är Lycksele. Anslutningstrafik tar ca 1.45, vilket gör att restiden blir närmare 5 timmar till Stockholm.

Vilhelmina	Kriterier							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Med avtal	Grön	Gul	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Anslutning	Gul	Röd	Gul	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan flyg	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul
Utan alla avtal	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Röd	Gul

Gul standard uppnås i kriterium 1 och 3, men flygtrafiken förbättrar tillgängligheten ytterligare i kriterium 1 och ger gul standard även i kriterium 2.

Utan flyg är restiden till Stockholm som minst ca 11 timmar.

Östersund

För Östersund är det inte aktuellt med marktransport till annan flygplats för att lösa tillgänglighetsproblemet. I stället har studerats vilka alternativa resmöjligheter som finns mellan Östersund och Umeå. Kravet i kriteriet är 4 timmars restid för gul standard. Restiden med tåg till Umeå via Sundsvall är ca 5,5 timmar. Restiden med buss till Umeå via Dorotea är ca 6 timmar. Det finns även vissa möjliga kombinationer av tåg och buss, men restiden blir ändå inte kortare än ca 5,5 timmar.

Restiden med flyg via Arlanda varierar mellan ca 4 timmar och 4 timmar 30 minuter beroende på avgång. Restiden via Arlanda klarar alltså nästan kraven i kriterium 5. Variationen beror på hur lång väntetid det är på Arlanda och för anslutningsresan till och från flygplats. En resa via Arlanda gör också att det är möjligt att resa även för en rullstolsburen person, vilket inte är möjligt med de plan som är anpassade för dagens resandevolym (se även avsnitt 6.2.1).

2.6 Slutsatser av behovsanalysen

Behovsanalysen har visat att det avtalade flyget sammantaget ger stora tillgänglighetsförbättringar. Det finns alltså motiv att avtala om flyg även fortsättningsvis. Flertalet flyglinjer är också väl motiverade utifrån stora tillgänglighetsförbättringar och brist på rimliga alternativ. De linjer som utifrån behovsanalysen föreslås få förnyad allmän trafikplikt är:

- Sveg – Arlanda
- Lycksele – Arlanda
- Arvidsjaur – Arlanda
- Vilhelmina – Arlanda
- Hemavan – Arlanda
- Gällivare – Arlanda
- Pajala– Luleå

Gemensamt för dessa linjer är att kommunerna har mycket stora tillgänglighetsbrister, att flyget klarar många av tillgänglighetsbristerna och att anslutningstrafik ger små tillgänglighetsförbättringar eller orimligt långa anslutningsresor. Dessa sträckor är därför högt motiverade för ny allmän trafikplikt och vid behov nytt avtal utifrån både Trafikverkets uppdrag och de krav som ställs upp i EU-lufttrafikförordningen.

För linjen Östersund-Umeå är situationen annorlunda. Tillgängligheten för Östersund till interregionala resmål är överlag mycket god. Det är bara i ett kriterium, till regionsjukhus, som tillgängligheten har större brister. Tillgänglighet till regionsjukhus var avsikten när linjen infördes, men linjen används i liten utsträckning till ursprungliga syftet. Det är enligt senaste resvaneundersökning bara 8 procent som har regionsjukhuset som resmål. I motsvarande undersökning inför förra flygutredningen var andelen endast 5 procent. Landstinget i Jämtlands län hävdar att de istället använder flyget för att frakta läkare till patienterna, men även om dessa transporter läggs till blir andelen liten. Merparten av resandet är liksom för övriga linjer tjänsteresenärer.

En alternativ möjlighet är att flyga via Arlanda, som nästan uppfyller kraven för acceptabel tillgänglighet och dessutom ger bättre möjligheter för funktionshindrade att resa. Trafikverket anser att motivet för denna flyglinje är betydligt svagare än för de linjer som nämns ovan. Som framgår av bilaga 1 är dock denna linje grundad i ett riksdagsbeslut, att förbättra tillgängligheten för Jämtlands län i och med att länet bytte sjukvårdsregion.

Slutsatsen är att linjen är svagt motiverad och föreslås upphandlas endast så länge som det finns riksdagsbeslut för den. Om regering och riksdag anser att den ska vara kvar bör Trafikverket få ett särskilt uppdrag i instruktionen att avtala om denna linje.

För linjerna Torsby-Arlanda och Hagfors-Arlanda är motivet svagt för en fortsatt flygtrafik. Det finns alternativ i form av anslutningstrafik med marktransport till flyg eller tåg i Karlstad, som kan ge acceptabel tillgänglighet.

3. Kommersiella förutsättningar

Trafikverket ska bara avtala om trafik när det inte är möjligt att upprätthålla tillgängligheten med kommersiell trafik. Det gäller oavsett trafikslag. Ett mått på den kommersiella gångbarheten för aktuella linjer är hur stor andel av kostnaden som täcks med biljettintäkter. Trafikverket har ingen exakt kunskap om kostnaderna för respektive linje, men operatörerna är ålagda i avtal att rapportera in biljettintäkter. Biljettintäkterna plus den avtalade ersättningen ger en uppskattning av den totala kostnaden för trafiken[20]. Det går också utifrån detta att uppskatta vilken andel av den totala kostnaden som täcks av biljettintäkter. Som framgår av tabellen nedan är det stora variationer i kostnadstäckning för linjerna i dagens avtal. Biljettintäkterna är avrundade till närmaste 100 000-tal kr.

Lägst kostnadstäckning har Pajala-Luleå, men även Torsby och Hagfors till Arlanda samt Lycksele-Arlanda ligger lågt, under 30 procent. Högst kostnadstäckning av de avtalade linjerna har Gällivare-Arlanda, som beräknat på detta sätt ligger relativt nära lönsamhet. Övriga har en kostnadstäckning med biljettintäkter som överstiger 50 procent. Arvidsjaur-Arlanda bedrivs som tidigare nämnts i enlighet med trafikplikten utan ersättning.

Linje	Avtalad ersättning	Inrapporterade biljettintäkter	Totalt	Andel biljettintäkter
Arvidsjaur-Arlanda	-	10 200 000	10 200 000	100%
Gällivare-Arlanda	5 000 000	43 900 000	48 900 000	90%
Hagfors-Arlanda	5 750 000	2 100 000	7 850 000	27%
Hemavan-Arlanda	7 500 000	11 500 000	19 000 000	61%
Lycksele –Arlanda	26 000 000	10 000 000	36 000 000	28%
Pajala-Luleå	12 000 000	2 900 000	14 900 000	20%
Sveg-Arlanda	9 450 000	3 700 000	13 150 000	28%
Torsby-Arlanda	5 750 000	1 600 000	7 350 500	22%
Vilhelmina-Arlanda	7 500 000	12 000 000	19 500 000	62%
Östersund-Umeå	9 400 000	12 100 000	21 500 000	56%

[20] Ersättningen från Trafikverket bestäms utifrån vinnande anbud. Ersättningen ska täcka de kostnader för trafiken som inte täcks av biljettintäkter samt skälig vinst. Det är dock inte säkert att operatören räknat rätt i anbudet, särskilt biljettintäkterna kan vara vanskliga att förutsäga. Den verkliga kostnaden för trafiken kan därför avvika både uppåt och nedåt från den beräknade.

4. Prioritering

Enligt Trafikverkets rutin för utredningar inför trafikavtal om interregional kollektivtrafik ska varje utredning svara på frågan hur prioriterad den aktuella insatsen är i förhållande till alternativa insatser, som också är motiverade ur behovssynpunkt. När rutinen skrevs var bedömningen att Trafikverket under 2012 skulle ha tagit fram en nationell behovsanalys, där en grov prioritering av insatser skulle vara gjord. På grund av förseningar i framtagandet av den nya tillgänglighetsmodellen är den nationella behovsanalysen endast påbörjad. Här jämförs därför tillgänglighetsvinsterna av flygtrafiken med preliminära resultat av tillgänglighetsanalyser för övriga avtal. Det är ändå ett stort steg framåt jämfört med tidigare utredningar, där det endast tagits ställning till om en insats är motiverad. Begränsningen har i stället varit den aktuella budgetsituationen för Trafikverket och tidigare Rikstrafiken. Genom prioriteringen kan vi uppnå en långsiktighet i Trafikverkets åtaganden som tidigare inte varit möjlig.

Innan den nationella behovsanalysen är genomförd och en prioritering är beslutad måste jämförelsen ses som preliminär. Den ger ändå en fingervisning om hur flyget står sig jämfört med andra avtal.

Som framgår av avsnitt 2.1 ger flyget 36 tillgänglighetsförbättringar från dålig tillgänglighet (röd standard) till minst acceptabel tillgänglighet (gul standard), 29 för flygplatsorterna och ytterligare 7 för andra orter. Dessutom tillkommer som framgår av avsnitt 2.1.2 ytterligare ett antal tillgänglighetsförbättringar för orter där anslutningstrafiken inte finns i tillgänglighetsmodellens databas. 36 tillgänglighetsförbättringar kan jämföras med att Trafikverket totalt uppmätt 197 tillgänglighetsförbättringar från dålig tillgänglighet med alla avtal sammantaget för 2012. Tåg ger 77 mätbara förbättringar och buss 17 förbättringar.

Nattåg redovisas separat. Motivet för detta är att effekten av nattågen beräknas på annat sätt än övriga tillgänglighetseffekter och att metoden eventuellt kommer att revideras något. Nattågen ger hela 67 tillgänglighetsförbättringar beräknat på det sätt som redovisas i bilaga 2.

Om jämförelsen avgränsas till förbättringar som sker för de kommuner som är prioriterade av Trafikverket[21] kvarstår de förbättringar som sker med flyg och buss och nästan alla med nattågen, men antalet förändringar av övrig tågtrafik halveras. Många av tillgänglighetsförbättringarna för tåg ges av avtal som Trafikverket håller på att lämna, eftersom de berör kommuner som inte har några större tillgänglighetsproblem. Exempelvis ger Tåg i Väst enstaka tillgänglighetsförbättringar för ett tiotal kommuner som i övrigt har god tillgänglighet. Avtalet för Tåg i Väst upphör 2015.

	Flyg	Tåg	Buss	Nattåg	Totalt
Förbättringar från röd	36	77	17	67	197
Förbättringar från röd, prioriterade kommuner	36	39	17	64	156

[21] Trafikverket prioriterar kommuner med stora brister i tillgängligheten, gränsen är satt vid minst 3 kriterier med dålig tillgänglighet.

Den totala kostnaden för flygavtalen under 2012 var 88 Mkr, för tågavtal som gäller dagtåg 165 Mkr och för bussavtalen 51 Mkr. Nattågen kostade för 2012 ca 64 Mkr.

En jämförelse som även tar hänsyn till kostnaden redovisas i tabellen nedan.

	Flyg	Tåg	Buss	Nattåg	Totalt
Kostnad 2012	88	165	51	64	368
Kostnad per förbättring, prioriterade kommuner	2,4	4,2	3,0	1,0	2,4

Som framgår av tabellen kostar en förbättring till minst acceptabel tillgänglighet för de prioriterade kommunerna i genomsnitt 2,4 Mkr. Flygavtalen ligger precis på genomsnittet, medan både tåg och buss ligger högre. Nattågen är dock ännu mer effektiva.

Slutsatsen är att flygavtalen generellt står sig bra i jämförelse med andra insatser. De ger i allmänhet stora tillgänglighetsförbättringar och är förhållandevis effektiva i förhållande till kostnaden. De flyglinjer som inte bör vara högt prioriterade är Torsby/Hagfors-Arlanda där det finns rimliga alternativ med en mindre insats och Östersund-Umeå som ger små tillgänglighetsförbättringar.

5. Avstämning mot Trafikverkets villkor för trafikavtal

5.1 En del av resandet är eller kommer att vara interregionalt

Trafikverkets definition av interregionalt resande är att en resa ska vara minst 100 km lång och passera minst en länsgräns eller minst två kommungränser. Flyg är ett långväga transportsätt, den kortaste upphandlade linjen är Pajala-Luleå, ca 224 km vägavstånd och ca 195 km flygavstånd och minst två kommungränser passeras. Villkoret uppfylls.

5.2 Trafiken upprätthålls inte eller ska inte upprätthållas av regional kollektivtrafikmyndighet

Som framgår av avsnitt 1.3.1 har Trafikverket fått till uppgift att utreda och besluta om allmän trafikplikt och vid behov avtala om flygtrafik.

Flygtrafik ingår inte i de regionala kollektivtrafikmyndigheternas ansvar. Kollektivtrafiklagen [22], anger att det i varje län ska finnas en regional kollektivtrafikmyndighet. Kollektivtrafiklagen gäller ansvaret för regional trafik på väg, järnväg, vatten, spårväg och tunnelbana.

De regionala kollektivtrafikmyndigheterna ansvarar för sådan kollektivtrafik som

1. äger rum inom ett län eller,

2. om den sträcker sig över flera län, med avseende på trafikutbudet huvudsakligen är ägnad att tillgodose resenärernas behov av arbetspendling eller annat vardagsresande och som med hänsyn till sitt faktiska nyttjande tillgodoser ett sådant behov.

Utöver att regionala kollektivtrafikmyndigheter inte har ansvar för flyg, är dessutom flyg till sin utformning långväga och sällan avsett för trafik inom ett län. Endast en linje, Pajala-Luleå, går inom samma län. Utformningen av denna linje är gjord för att medge anslutning till flyg till och från Stockholm i Luleå. Även här är det ytterst få som reser ofta med linjen. Arbetspendling eller annat vardagsresande är sällan förekommande bland resenärerna. Se även avsnitt 5.3.

Villkoret uppfylls för samtliga linjer.

5.3 Resandet är inte av karaktären frekvent pendling

Det är de regionala kollektivtrafikmyndigheternas ansvar att ge förutsättningar för daglig pendling till och från resenärens eget arbete eller utbildning. Det gäller oavsett reslängd. Om resandet på en sträcka innehåller en större mängd frekvent pendling bör därför RKM ta sitt ansvar för detta. De aktuella flygsträckorna har dock en ytterst begränsad mängd frekvent pendling.

---

[22] Lag (2010:1065) om kollektivtrafik

Av den resvaneundersökning som genomförts för flyglinjerna framgår att flyglinjerna främst används för tjänsteresor. Resa till arbete eller skola är som framgår av tabellen nedan relativt ovanligt. Ännu ovanligare är ett frekvent resande. På de linjer där fler än tio resor per månad förekommer rör det sig endast om någon enstaka procent av resenärerna.

	Ärende med resan		
Linje	**Arbete**	**Skola**	**Frekvent pendling**
Arlanda-Gällivare	8 %	5 %	-
Arlanda-Hagfors	11 %	6 %	2%
Arlanda-Hemavan	5 %	5 %	-
Arlanda-Lycksele	4 %	9 %	1%
Luleå-Pajala	17 %	6 %	1%
Arlanda-Sveg	13 %	6 %	1%
Arlanda-Torsby	7%	11 %	-
Arlanda-Vilhelmina	11 %	5 %	1%
Umeå-Östersund	7 %	8 %	1%

Villkoret uppfylls för samtliga linjer.

5.4 Resenärerna ska stå för en del av kostnaderna för trafiken

Trafikverket ställer krav på en kostnadstäckningsgrad på minst 20 procent för linjen. Kostnadstäckningsgraden är biljettintäkterna dividerat med bruttokostnaden för linjen. Som framgår av avsnitt 4 kan en uppskattning av den totala kostnaden för trafiken göras utifrån den avtalade ersättningen och biljettintäkterna. Beräknat på detta sätt har samtliga linjer en kostnadstäckningsgrad på minst 20 procent.

Villkoret uppfylls för samtliga linjer.

5.5 Kostnader för trafiken ryms inom Trafikverkets anslag för trafikavtal

I avsnitt 9.1 framgår Trafikverkets bedömning att avtalskostnaden generellt kommer att öka med 15-20 procent. Trafikverket bedömer att en sådan kostnadshöjning ryms inom anslaget.

6. Avstämning mot transportpolitiska mål

6.1 Samhällsekonomisk bedömning

Nästa fråga i denna utredning är att bedöma hur väl det identifierade behovet av flygtrafik på de olika linjerna förhåller sig till de transportpolitiska målen. Det övergripande transportpolitiska målet är ”att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgare och näringsliv i hela landet”[23]. En samhällsekonomisk bedömning av den aktuella trafiken har därför genomförts. Det ska dock nämnas att till skillnad från en regelrätt samhällsekonomisk kalkyl beaktar vi i fall som detta, inte den alternativa användningen av resurserna inom andra delar av samhället. De bedömda effekterna av åtgärderna kan dock ställas mot vad som kan uppnås vid en alternativ användning av resurserna för att förbättra tillgängligheten med annan interregional kollektiv persontrafik.

Nedan redovisas först en kort sammanfattning av vad den samhällsekonomiska bedömningen gett för resultat. Därefter redovisas kortfattat utgångspunkter för analysen och sedan resultat för analysen för de olika linjerna. Utförligare information om hur analysen gått till redovisas i bilaga 4.

Sammanfattning av resultaten

Analysen fokuserar på resuppoffring, vilket är kostnaden för resan samt en värdering av tiden en resa tar. Resuppoffringen kan sägas vara ett alternativt mått för tillgänglighet som även tar med alternativet att resa med bil. Resuppoffringen jämförs mellan flyglinjerna och de alternativa resmöjligheter som finns.

Resultatet avviker för fem kommuner eller fyra flyglinjer:

- Torsby och Hagfors
- Sveg
- Östersund
- Pajala

För Torsby och Hagfors samt Sveg minskar resuppoffringen för den alternativa resan när målet för resan är Stockholm. När Arlanda är målet ökar resuppoffringen något. Skillnaderna är något mindre för Sveg.

Östersund får minskad resuppoffring till målpunkten Umeå universitetssjukhus med alternativ resa. Den lägre resuppoffringen är marginell om högre tidsvärde används för buss- och tågresor.

Pajala får minskad resuppoffring till Luleå med alternativ resa.

En slutsats av analysen är att dessa 5 kommuner har relativt goda alternativ till flygresan. Övriga kommuner får ökad resuppoffring utan det avtalade flyget.

---

[23] Prop 2008/09:93 s.14, bet. 2008/09:TU14, rskr. 2008/09:257

Analysens grunder

I analysen jämförs resuppoffring med dagens flygupplägg med resuppoffring med alternativa färdsätt. Fördelningen på alternativa färdsätt baseras på resvaneundersökningar och varierar mellan relationerna.

Resuppoffringen utgörs av tid och biljettkostnad (körkostnad om bil). Restid och biljettkostnad är hämtade från slagningar på nätet. Värderingen av restid följer Trafikverkets beslutade nivåer (ASEK5), känslighetsanalys med högre tidsvärde för resor med buss och tåg görs dock i vissa fall.

Analysen fokuserar på förändrad resuppoffring för en genomsnittlig resenär på kommunnivå. Genomsnittet innebär att om till exempel hälften väljer bil och andra hälften väljer annat flyg i alternativfallet så viktas förändringen i resuppoffring vid bilresa med 0,5 och förändring vid alternativ flygresa med 0,5.

Resultat

Resultat för linjer till/från Arlanda

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjer som går till/från Arlanda redovisas i tabellen nedan. En positiv skillnad innebär att resuppoffringen för den alternativa genomsnittsresan är högre än dagens genomsnittsresa med flyg.

	Skillnad resuppoffring kr/resa		
	ARN	S-holm C	S-holm C nattåg
Gällivare	591	494	169
Vilhelmina	590	448	261
Hemavan	571	511	511
Arvidsjaur	540	421	138
Lycksele	457	358	132
Torsby	362	-131	
högt tidsvärde		*-49*	
Hagfors	244	-314	
högt tidsvärde		*-229*	
Sveg	140	-122	
högt tidsvärde		*52*	

Analysen som redovisas i de två första resultatkolumnerna bygger på resa från hemkommun till Arlanda respektive Stockholm C. När Arlanda är destination visar analysen att resuppoffringen ökar för genomsnittsresenärer från samtliga kommuner. Minsta ökningen uppstår för Sveg, Torsby och Hagfors. Om istället Stockholm C är destination blir ökningen i resuppoffringen lägre. För Sveg, Torsby och Hagfors visar

analysen med Stockholm C som destination att de alternativa färdsätten i genomsnitt medför en lägre resuppoffring.

I och med att annat flyg bara skulle väljas av en liten andel av dagens flygresenärer från Torsby, Hagfors och Sveg så kan användande av ett högre tidsvärde vid alternativresor med buss och tåg diskuteras.[24] Om analysen skulle göras med högre tidsvärden blir resultatet en ökad resuppoffring med 52 kr/resa för Sveg medan de alternativa färdsätten fortfarande skulle innebära en lägre resuppoffring för Hagfors och Torsby, -229 kr/resa för Hagfors och -49 kr/resa för Torsby.

När Trafikverket utvärderar interregional tillgänglighet med kollektiva färdmedel betraktas ibland tid på nattåg mellan klockan 23 och 06 som överhoppningsbar. En analys av förändrad resuppoffring med Stockholm C som destination med detta nattågsantagande redovisas i den sista kolumnen i tabellen ovan. I de fall nattåg ingår som alternativ resa blir resuppoffring för den alternativa genomsnittsresan väsentligt lägre. Ökad resuppoffring för den alternativa genomsnittsresan kvarstår dock i samtliga fall.

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjen Pajala-Luleå redovisas i tabellen nedan.

	Förändrad resuppoffring kr/resa	
	Luleå Airport	Luleå C
Pajala	-280	-464
högt tidsvärde	*-172*	*-365*

De negativa skillnaderna innebär att resuppoffringen för den alternativa genomsnittsresan är lägre än dagens genomsnittsresa med flyg. Detta gäller oavsett om slutdestination i analysen är Luleå Airport eller Luleå C. Inte heller användande av högre tidsvärde för alternativresa med buss påverkar slutsatsen.

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjen Östersund-Umeå redovisas i tabellen nedan.

	Förändrad resuppoffring kr/resa
	Umeå universitetssjukhus
Östersund	-249
högt tidsvärde	*-15*

Den negativa skillnaden innebär att resuppoffringen för den alternativa

[24] För mer utförlig diskussion om detta se bilaga 4.

genomsnittsresan är lägre än dagens genomsnittsresa med flyg. Analys med högre tidsvärden för alternativresor med tåg och buss visar att den alternativa genomsnittsresan medför en liten minskning i resuppoffring.

I tabellen nedan redovisas monetära värderingar av de ökade externa effekterna. Analysen visar den förändring som uppstår om StockholmC/LuleåC/NUS antas vara slutdestinationer.[25]

	CO2 kr/år	Olycksrisk kr/år
	SholmC/LuleåC/NUS	SholmC/LuleåC/NUS
Gällivare	597 472	482 373
Vilhelmina	510 153	411 876
Hemavan	438 125	353 723
Arvidsjaur	1 023 701	826 492
Lycksele	785 331	634 043
Sveg	74 490	60 140
Torsby	72 534	58 561
Hagfors	148 589	119 964
Pajala	95 858	77 392
Östersund	237 235	191 534

Sammanfattningsvis visar analyserna att resultatet avviker för fem kommuner/fyra flyglinjer:

- Torsby och Hagfors
- Sveg
- Östersund
- Pajala

För Torsby och Hagfors minskar resuppoffringen för den alternativa resan med Stockholm som målpunkt. Med Arlanda som målpunkt ökar resuppoffringen något, men endast Sveg har mindre ökning till målpunkten Arlanda.

Sveg har en minskad resuppoffring för den alternativa resan när Stockholm är målpunkt. Detta gäller dock inte om analysen görs med högre restidsvärderingar för buss och tåg. Precis som för Torsby och Hagfors visar analysen på en högre resuppoffring med alternativen om Arlanda är målpunkt.

Östersund får minskad resuppoffring till målpunkten Umeå universitetssjukhus med alternativ resa. Den lägre resuppoffringen är marginell om högre tidsvärde används för buss- och tågresor.

[25] I Bilaga 4 redovisas storleken på de ökade externa effekterna om Arlanda och Luleå Airport antas vara slutdestinationer. Inga större skillnader framkommer i den redovisningen.

Pajala får minskad resuppoffring till Luleå med alternativ resa.

Övriga kommuner får ökad resuppoffring utan det avtalade flyget.

Om tid på nattåg mellan klockan 23 och 06 antas vara överhoppningsbar så minskar ökningen i resuppoffring för kommuner där nattåg utgör alternativ. Detta dock utan att innebära att alternativresans resuppoffring blir lägre än den som gäller i dagens flygresa.

6.2 Funktionsmål och hänsynsmål

Funktionsmål

Funktionsmålet är tillgänglighet. Det innebär att transportsystemets ”utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet samt bidra till utvecklingskraft i hela landet. (Prop. 2008/09:93, s. 16). Transportsystemet ska även likvärdigt svar mot mäns och kvinnors transportbehov.[26]

För Trafikverkets avtal om interregional kollektiv persontrafik är funktionsmålet om grundläggande tillgänglighet centralt. Emellertid, för att bidra till hela hänsynsmålet ställs även följande generella krav på trafikuppläggen:

- resorna ska vara tillförlitliga, trygga och bekväma
- Europeiska och svenska lagar och förordningar för att funktionshindrade ska kunna resa ska följas
- barn över sex år bör kunna resa själva
- för att förbättra förutsättningarna för att välja kollektivtrafik, gång och cykel bör trafikupplägget ansluta till större bytespunkter i kommunhuvudorter.

Funktionshinder på flygplatser och flygplan

Enligt förordningen EG 1107/2006 bör personer med funktionshinder ha samma möjligheter som andra medborgare att resa med flyg. Därvid sägs att assistans bör tillhandahållas med hjälp av utrustning och personal på flygplatser och flygplan. Kostnaderna för denna service föreslås fördelas jämnt på alla resenärer som använder flygplatsen.

[26] Mäns och kvinnors transportbehov beaktas i tillgänglighetsanalysen genom att den bygger på kriterier som är giltiga för såväl män som kvinnor.

I förordningen finns även undantag, artikel 4, som ger lufttrafikföretag rätt att neka funktionshindrade platsbokning eller ombordstigning. Skälen till detta kan vara säkerhetsmässiga eller flygplansrelaterade.

Exempel på säkerhetsmässiga skäl är en inträffad incident på Arlanda med ett flygplan av typen *Beech 1900*, vilket sedermera ledde till förbud att lyfta ombord personer på denna flygplanstyp.

Flygplansrelaterade skäl kan bl a vara att rullstolen inte ryms i kabinen. För flygplanstypen *Jetstream 32*, som idag används på fem av de statligt avtalade linjerna, finns följande exempel;
- luckan håller ej för belastningen
- öppningen är för trång

Sammanfattningsvis kan konstateras, att på de idag upphandlade flygplatserna är efterlevnaden av förordningens intentioner god och att det istället är flygplanen som är begränsande. På linjer där det inte är försvarbart med större flygplan gör marknadsutbudet att de mindre flygplanstyperna bör accepteras.

Utredningens förslag är att i samband med den kommande upphandlingen medge att de operatörer som använder sig av flygplan med upp till 19 säten kan åberopa undantaget i förordningen. Operatörerna ansvarar både för att informera om begränsningarna och att föreslå andra alternativ.

Hänsynsmål

Hänsynsmålet är säkerhet, miljö och hälsa. Det innebär att transportsystemet till sin ”utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarligt. Det ska också bidra till att miljökvalitetsmålen uppnås och att ökad hälsa uppnås” (Prop. 2008/9:93, s. 30).

För att bidra till hänsynsmålet säkerhet, miljö och hälsa, ställs följande generella krav på trafikuppläggen:

- Europeiska och svenska lagar och förordningar för säkerhet ska följas
- i första hand ska icke fossila bränslen användas i trafikupplägget
- målet ska vara att minska utsläppen med 20 procent från 1990 års nivå
- miljökraven får inte äventyra konkurrensen om trafikavtalet eller trafiken i sig
- medtagande av cykel ska uppmuntras.

7. Avstämning mot regionala mål

I detta avsnitt redovisas vad officiella planer och program har att säga med koppling till flygtrafiken, men även skriftliga och muntliga synpunkter som kommit in under utredningens gång. Synpunkterna kommenteras vid behov.

7.1 Regionala utvecklingsprogram

Utvecklingsprogrammen innehåller främst mer allmänna mål kring kommunikationer i allmänhet och flyg. De berörda flyglinjerna berörs i allmänhet inte alls. Ett undantag är Länsstyrelsen i Jämtland, som har en direkt skrivning kring flyget Östersund-Umeå.

RUS Jämtland

Länsstyrelsen i Jämtland redovisar i sin regionala utvecklingsstrategi som ett av 14 övergripande mål: ”För att många ska kunna bo och leva ett bra liv här krävs att förbättrade kommunikationer överbryggar de långa avstånden.”
Vidare anger strategin angående flygförbindelser att: ”Trots att restiderna med tåg mellan Stockholm och Jämtlands län ska minskas har flyget en viktig roll för att ge resmöjligheter mellan Östersund och Stockholm över dagen. Konkurrens mellan olika flygbolag ska uppmuntras.” Särskild koppling till Flygutredningen har en passus om att dagliga flygförbindelser till rimliga priser skall finnas mellan Östersund och Umeå/Luleå.

Intressant är också att strategin anger att interregional busstrafik ska komplettera flyg- och tågförbindelser där underlaget för dessa inte medger tillräcklig turtäthet och att detta skapar ett för resenären billigare alternativ.

RUS/RUP Norrbotten

Ur region Norrbottens sammanfattning av viktiga utmaningar och framgångsfaktorer kan följande saxas:
”Fungerande kommunikationer, en väl utbyggd infrastruktur samt tillgänglig och grundläggande It-infrastruktur är avgörande för regionens utveckling och tillväxt. Länets geografiska förutsättningar ställer särskilda krav på ett hållbart transportsystem.”

Som svar på Regeringsuppdraget om de mest prioriterade åtgärderna under perioden 2014-2020 finns en av tre punkter som tangerar Flygutredningens område:
”säkerställa att flygtrafiken till och från länet prioriteras för regionens konkurrenskraft vilket är helt avgörande för inlandet och dess utveckling.”

RUP Västerbotten

Region Västerbottens regionala utvecklingsprogram är ursprungligen framtaget för perioden 2007-2013 och sedan uppdaterat i tillämpliga delar. I programmet talar man i övergripande ordalag om att man ska verka för förbättrade snabbtågs- och

flygförbindelser till och från länet, såväl nationellt som internationellt.
Vidare menar man att för att turismen ska kunna utvecklas krävs att marknaden vidgas och att direktflyg från centraleuropeiska flygplatser etableras.

Region Västerbotten har även gett ut ett häfte ”Transporter och regional utveckling”, i vilket man betonar flygets nödvändighet för landsdelens kontakt med Stockholm inom tjänste- och offentliga sektorn samt industrin.

RUP Värmland

Det regionala utvecklingsprogrammet ger endast allmänna formuleringar om behovet att förbättra tillgängligheten både inom regionen och mot omvärlden[27].

7.2 Enskilda kommuner och flygplatser

Torsby och Hagfors kommuner samt Region Värmland

En skrivelse har inkommit där kommunerna och regionen påpekar den positiva nyttan av flyglinjen Torsby-Hagfors-Arlanda. Skrivelsen har sedan kompletterats med en i stort sett likalydande skrivelse från de båda kommunerna med tillägg av resultatet från en resvaneundersökning och en enkätundersökning om flyget. Flyget ses som en viktig tillväxt- och tillgänglighetsfaktor för både det traditionella näringslivet och för turist- och besöksnäringarna i kommunerna.

Bland de argument som förs fram i skrivelserna är att flyget är viktigt för val av etableringsort för företagen, att Hagfors flera betydelsefulla industrier som har behov av tillgängligheten till Stockholm/Arlanda. Bl a har Uddeholms AB sin huvudsakliga marknad internationellt. Torsby kommun har Värmlands högsta investeringstakt inom näringslivet och en expansiv besöksnäring i Branäs.

I skrivelserna sägs att det inte finns tillräckligt bra alternativ till flyget från mellersta och norra Värmland. Flyglinjen ses som det enda realistiska alternativet för resor till och från Stockholmsområdet samt för vidaretransport ut i världen. Alternativet till flyget sägs vara bilen.

Trafikverket har även fått del av företagsenkäter och resvaneundersökning. Företagsenkäterna omfattar relativt få företag, fem för Hagfors och åtta för Torsby. Flera av företagen, men inte alla, anger att flyglinjen är mycket viktig för företaget och att en nedläggning av flyglinjen kan medföra sämre förutsättningar och eventuell flytt för företaget.

---

[27] Värmland växer och känner inga gränser. Regionalt utvecklingsprogram 2009-2013

Resvaneundersökningen är också begränsad och omfattar 44 svar[28]. Undersökningen är inte helt jämförbar med den resvaneundersökning Trafikverket utfört på flyglinjen, frågorna går mer in på hur viktig flyglinjen är för resenären. De frågor som tangerar Trafikverkets är dessutom utformade med andra alternativ och inte direkt jämförbara. Flertalet som besvarat enkäten ser flyglinjen som viktig för sig själva och företaget. I frågan om alternativa resmöjligheter anger de flesta, 39 procent, bil, men relativt många, 25 procent, tåg och buss. Här finns även alternativet med anslutningstrafik till flyg eller tåg i Karlstad, kallad ”arrangerad buss”. 16 procent skulle välja det till flyget, ingen till tåget.

Trafikverket konstaterar att till skillnad från flertalet övriga kommuner med avtalad flygtrafik finns det för Torsby och Hagfors alternativa resmöjligheter till Stockholm och Arlanda som idag nästan uppfyller kraven och som med vissa förbättringar skulle klara tillgänglighetskraven. I den resvaneundersökning som Trafikverket låtit utföra för alla flyglinjer svarar mer än hälften av de resande till både Torsby och Hagfors, 55 resp. 53 procent, att de ser tåget som ett alternativ om flyglinjen inte funnits[29]. Något färre ser bilen som ett alternativ, 49 resp. 47 procent, annan flyglinje anges av betydligt färre, 15 resp. 14 procent. Det finns alltså en medvetenhet om att tågförbindelserna till och från området är relativt bra. Med förbättrade anslutningsmöjligheter skulle tillgängligheten förbättras ytterligare. Beträffande besöksnäringen är det ett fåtal som använder flyget för resor till turistmål, enligt resvaneundersökningen endast 7 procent för Torsby och 5 procent för Hagfors. Tillgängligheten för Torsby och Hagfors redovisas i avsnitten 2.1, 2.5 och bilaga 6.

Haparanda kommun

Göran Wigren, planeringschef Haparanda kommun, har vid telefonmöte meddelat att kommunen alltjämt anser att en direktlinje mellan Kemi och Arlanda skulle vara bra för kommunens tillgänglighet. Han har tillhandahållit delar av tidigare utredningsmaterial och förslag på kontaktpersoner i Finland. Kontaktpersonerna har meddelat att det vore intressant att göra ett försök med en flyglinje, men att det inte har gjorts tidigare beroende på ett förmodat lågt underlag. De berättar vidare att enligt finsk statistik är intresset tämligen lågt för att flyga till Arlanda via Helsingfors, men att det samtidigt i viss mån förekommer att finländare reser till Arlanda via Luleå. De prognostiserar att resandet kommer att öka i framtiden, pga. de satsningar som gjorts och planeras inom industrin och turismen dessa områden.

Trafikverkets analys av tillgängligheten för Haparanda redovisas i avsnitt 2.4. Linjen går inte att motivera utifrån Trafikverkets uppdrag och en alternativ lösning med anslutningstrafik till Luleå flygplats skulle kunna ge motsvarande tillgänglighetseffekter.

---

[28] Trafikverkets resvaneundersökning är också relativt begränsad på grund av det relativt begränsade resandet på linjen, men omfattar 176 svar.
[29] Flera alternativ var möjliga.

Storumans kommun
Trafikverket har mottagit en skrivelse från Storumans kommunstyrelseordförande Thomas Mörtsell. I den uppmanas Trafikverket att satsa på reguljär trafik till Storuman för att ge invånarna rimliga transportvillkor och tillgodose regionens industri och besöksnärings behov.
I skrivelsen sägs också att reguljärflyg på Storumans flygplats skulle få gynnsam effekt för hela inlandets besöksnäring.
Vidare påpekas att kommunens planer för flygrelaterad testverksamhet skulle få draghjälp av reguljärt flyg till Storumans flygplats.

Frågan om flyg till Storuman behandlas utförligt i avsnitt 2.1.3. Där konstateras att Storuman genom flygtrafik till grannkommunerna har lika god tillgänglighet som kommunen hade tidigare med flygtrafik från egen flygplats. Flygtrafik till Storuman är därmed inte motiverad utifrån Trafikverkets uppdrag.

Pajala kommun

Pajala kommun har både muntligen och skriftligen framfört att kommunen önskar en upphandlad linje mellan Pajala och Arlanda istället för dagens linje Pajala-Luleå. De anser att en linje till Arlanda krävs för att flyget ska få en verklig betydelse för regionens utveckling och skapa god tillgänglighet. Pajala kommun anser att bytet i Luleå inte fungerar bra, linjen är okänd och resenärer väljer andra flygplatser i stället. Kommunen är dock öppen för en mellanlandning på lämpligt ställe. Kommunen har skickat med ett brev från turismorganisationen Swedish Lapland, som redovisar den starka utvecklingen av turismen i hela den nordligaste delen av landet. Kommunen har även ställt frågan om det inte är möjligt att upphandla båda alternativen och sedan välja det som blir mest fördelaktigt både ur transportsynpunkt och ekonomi.

Trafikverket har studerat möjligheterna för Pajala och konstaterar att dagens resande inte motiverar en direktlinje. De flygplanstyper som är aktuella med nuvarande resandeunderlag klarar inte sträckan till Arlanda utan mellanlandning. I samband med Haparandas önskemål om flygtrafik från Kemi har även en slingning Pajala-Kemi-Arlanda studerats, men den skulle försämra tillgängligheten till Pajala jämfört med idag, samtidigt som underlaget för flyg från Kemi bedöms som begränsat.

En resa via med mellanlandning vid annan flygplats skulle också ta längre tid än att byta flyg i Luleå. De flygplanstyper som är möjliga för en avtalad linje (exempelvis SAAB 340) är betydligt långsammare än de som används för sträckan Luleå-Arlanda. Flygtiden till Arlanda skulle förlängas med ca 15-45 minuter beroende på vilken flygplatsort trafiken samslingas med. Bytet av flyg i Luleå är optimerat för att ta så kort tid som möjligt.

Att upphandla båda alternativen är inte möjligt utifrån bestämmelserna i EU-lufttrafikförordningen. Allmän trafikplikt kan inte införas på två olika sträckor med samma ändamål och flygtrafik kan inte upphandlas utan allmän trafikplikt.

Att upphandla direkttrafik till Arlanda är inte motiverat. Att samslinga med andra flygplatser skulle ge en längre flygtid än att resa via Luleå och därmed försämra

tillgängligheten för Pajala. Trafikverkets slutsats är därför att allmän trafikplikt på sträckan Pajala-Luleå bör behållas.

Gällivare kommun

Gällivare kommun har i brev framfört att nuvarande utveckling i området med bl a investeringar i gruvnäring och turism ger ett ökat behov av resande. Kommunen anser att mellanlandningen i Kramfors inte bara förlänger flygtiden utan även påverkar tillgången till flygbiljetter för både affärsresor på attraktiva tider och privata resor på attraktiva tider och till rätt pris. Gällivare kommun kräver att stolskravet i den allmänna trafikplikten höjs till 75 000 per år utan mellanlandning. Vid mellanlandning ska tillföras sittplatser som motsvarar efterfrågan på den aktuella flygplatsen.

Trafikverkets utgångspunkter för revidering av den allmänna trafikplikten när det gäller stolsproduktionskrav beskrivs i avsnitt 9.1.

7.3 Flygplatsregionernas synpunkter om krav som bör ställas vid upphandling.

Trafikverket har under våren 2013 samlat in synpunkter om dagens trafik och kraven i dagens avtal från representanter för flygplatsregionerna med statligt upphandlad flygtrafik. Flera synpunkter handlar om att ställa mer och tydligare krav på operatörerna.

Av avsnitt 1.3.1 i denna rapport framgår i korthet vilka ramar som gäller enligt EU-lufttrafikförordningen. Mot bakgrund av detta och att upphandlingen är i form av en tjänstekoncession är det inte lämpligt att Trafikverket styr hur operatören bedriver sin verksamhet utöver vad som krävs för att tillse att den allmänna trafikplikten efterlevs. De krav som ställs ska vidare uppfylla de fem unionsrättsliga principerna proportionerligt, icke-diskriminerande, likabehandling, transparens och ömsesidigt erkännande.

Samslingning, mellanlandning på ort utan allmäntrafikplikt

Synpunkter har kommit in kring samslingning av orter med allmän trafikplikt och mellanlandning på utpekade mindre orter utan allmän trafikplikt. Med samslingning avser vi möjligheten för operatörer att på en flyglinje sammanbinda två orter med allmän trafikplikt till slutmålet, exempelvis idag Hemavan-Vilhelmina-Arlanda. Med mellanlandning avser vi möjligheten för operatörer att på en flyglinje med allmän trafikplikt mellanlanda på en annan mindre ort utan allmän trafikplikt.

Möjligheten för operatörer till samslingning av orter med allmän trafikplikt bör fortsätta att finnas. Kravet på beräkning av stolsproduktion bör vara utformat på liknande sätt som idag. Endast en (1) mellanlandning bör vara tillåten så länge tidtabellskraven uppfylls.

Önskemål om att Trafikverket bör styra vissa samslingningar av orter med allmän trafikplikt har inkommit från vissa flygplatser och kommuner. Då tillgängligheten för samtliga nu aktuella orter kan tillgodoses utan ett sådant tvingande krav gör Trafikverket bedömningen att kravet inte är förenligt med EU-lufttrafikförordningen. Däremot finns möjligheten kvar för en anbudsgivare att i sitt anbud samslinga de flyglinjer denne lägger anbud på.

Möjligheten för operatörer att mellanlanda på mindre orter utan trafikplikt (idag Kramfors och Mora) bör fortsätta att finnas. Det ger, förutom att det ger tillgänglighetsförbättringar för de kommuner där mellanlandningen sker, även tillgänglighetsförbättringar för närliggande kommuner. Krav på beräkning av stolsproduktion bör se ut som i dagens avtal. Mellanlandning bör vara tillåten så länge tidtabellskraven uppfylls. Det ska vidare vara tydligt att mellanlandning på utpekade mindre orter inte omfattas av den allmänna trafikplikten och således inte heller ger någon ensamrätt.

Navupplägg

Under senaste upphandlingen och nu under utredningen har vissa flygplatser och kommuner framfört synpunkter om att man är starkt kritiska till att dagens skrivelser i avtalet kan tolkas som att navupplägg är tillåtet, d v s att flygplansbyte är tillåten vid samslingning/mellanlandning. Trafikverket har utrett frågan och kommit fram till följande argument som talar för att tydligare formulera ett krav att inte tillåta flygplansbyte (navlösningar):

- Miljöpåverkan kan öka om reslängden ökar. Navlösningar kan innebära att det totala antalet flygtimmar blir fler. Ett exempel skulle kunna vara om ett nav för Lycksele, Hemavan och Vilhelmina lades i Arvidsjaur.
- Restiden uppfattas som onödigt lång för vissa orter som eventuellt tvingas flyga åt fel håll. Passagerare upplever navlösningar som en sämre produkt och väljer andra alternativ.
- Bagagehantering påverkar restiden. Flera orter har betydande turism där bagagehanteringen kan bli omfattande vid flygplansbyte. Vid en anbudsutvärdering kan det vara mycket svårt att bedöma om tidtabellskrav uppfylls när osäkerhetsfaktorer som tid för omfattande bagagehantering ska vägas in.
- Risken ökar för stora förseningar för de orter som ingår i ett navupplägg med få avgångar per dag. Ett belysande exempel: mindre flygplan matar passagerare från Hemavan, Vilhelmina och Lycksele till ett nav i Arvidsjaur där passagerarna byter plan för vidare färd med ett större plan från Arvidsjaur till Arlanda. Om ett matarplan från Vilhelmina blir försenat, ska då planet från Arvidsjaur invänta och i så fall hur länge? Om planet från Arvidsjaur avgår, hur tar sig då passagerarna med det försenade planet från Vilhelmina vidare när det finns så få avgångar per dag?

Utifrån resonemangen i ovanstående punkter ser Trafikverket navlösningar som mindre lämpligt då det ökar sårbarheten i den här typen av trafik med få avgångar per

dag. Vid samslingning av orter med allmän trafikplikt och mellanlandning på mindre utpekade orter utan allmän trafikplikt bör därför ett tillägg göras om att flygplansbyte (navlösningar) inte är tillåtet annat än att det handlar om tillfälliga lösningar vid enstaka trafikstörningar.

Reservkapacitet

Idag har operatörerna ibland brister i sin reservkapacitet vilket kan leda till trafikstörningar. Synpunkter om att Trafikverket bör ställa högre krav på reservkapacitet i nästa upphandling har förts fram av kommuner och flygplatser.

Upphandlingen genomförs som en tjänstekoncession och Trafikverket bör därför inte i detalj styra hur operatören löser detta. Kraven måste även vara proportionerliga. Trafikverket anser att kraven om reservkapacitet och hantering av störningar i dagens avtal följer dessa utgångspunkter och är tillräckliga men att formuleringar om sanktioner vid trafikstörningar orsakade av brister i reservkapacitet bör tydliggöras och nivåerna bör ses över i nästa upphandlingsunderlag.

Förberedelser inför trafikstart

Trafikverket har under åren erfarenhet av att operatörers, främst nya operatörers, förberedelsearbete inte alltid är tillräckligt omfattande, vilket kan medföra problem vid trafikstart när det gäller t ex. flygplansanskaffning, bokningssystem och avtal med flygplatser. Tiden operatörerna får för förberedelse styrs av när upphandlingen blir klar och avtal kan tecknas. Upphandlingen som genomfördes våren/sommaren 2011 blev överklagad och den planerade förberedelsetiden på ca fem månader blev istället ca en månad, vilket var väldigt olyckligt. För att ta höjd för eventuell överklagan av kommande upphandling har Trafikverket startat arbetet med utredningen ungefär ett år tidigare än inför tidigare avtal, vilket bör leda till att upphandlingen kommer ut tidigare och därmed blir föreberedelsetiden längre för operatörerna.

Förutom längre förberedelsetid för operatörerna bör Trafikverket vara ännu tydligare i vad som krävs när det gäller förberedelsearbetet. Avtalade avstämningspunkter kopplade till eventuella sanktioner om de inte är uppfyllda bör också övervägas.

Upphandling av mervärde

EU-lufttrafikförordningen och Trafikverkets uppdrag medger endast att Trafikverket verkar för ett grundläggande basutbud och bara upphandlar trafik i den omfattning som följer av den allmänna trafikplikten. Trafikverket får enligt EU-lufttrafikförordningen endast ge ersättning för att täcka de nettokostnader som uppkommer vid fullgörandet av allmän trafikplikt och som inte täcks av intäkterna från den trafiken.

I förra (och den före det) upphandlingen fanns förutom lägsta anbudspris, utvärderingskriterier för restid och stolskapacitet i flygplan. Det sågs som mervärde att ha kortare restid och mer stolskapacitet i flygplanen. Dock kan detta ses som om Trafikverket tecknar avtal som går utöver den allmänna trafikplikten och det skapar svårigheter att säkerställa att Trafikverket inte ger ersättning för trafik som inte är allmän trafikplikt.

Dessa utvärderingskriterier har också orsakat vissa problem under avtalsperioden. Operatören blir genom dessa utvärderingskriterier bunden till flygplanstyper med den stolskapacitet som lämnades i anbudet även om både operatör och kommun/region anser att flygplansstorleken borde kunna anpassas efter efterfrågan under avtalstiden. Restiden är redan reglerad med ramar för tidtabell framtagna utifrån Trafikverkets tillgänglighetsmodell och att endast en mellanlandning tillåts.

Inriktningen i kommande upphandling bör vara att Trafikverket säkerställer att ersättning ges endast för fullgörandet av den allmänna trafikplikten vilket innebär att utvärderingskriterierna som gäller flygplansstorlek och restid tas bort. Trafikverket har utifrån gällande lagstiftning ingen möjlighet att ställa högre krav än ansvarig reglerande myndighet. Är en flygmaskin godkänd för kommersiell luftfart av ansvarig myndighet skall också den flygmaskinen möjliggöras i Trafikverkets tjänstekoncession.

Krav på marknadskännedom

Flygplatser och kommuner har lämnat synpunkter om att upphandlade operatörerna bör ha bättre kännedom om marknaden i de regioner som flygtrafiken betjänar och vara beredda att delta aktivt för att främja ett ökat resande i regionerna. Enligt EU-lufttrafikförordningen ska rättigheten att utöva lufttrafik erbjudas EG-lufttrafikföretag och uppfyller man det ska man kunna lägga ett anbud. Mot bakgrund av detta och även principerna om proportionalitet och icke-diskriminering anser Trafikverket att sådana krav inte kan ställas. Trafikverket ska dock se över om det går att tydliggöra det här med vikten av att en operatör tidigt, redan i förberedelsearbetet, skaffar sig kännedom om den region den ska verka i och tidigt etablerar viktiga kontakter med kommun och näringsliv.

7.4 Avtalade operatörers synpunkter på dagens avtal

Trafikverket har under våren 2013 samlat in synpunkter om dagens trafik och kraven i dagens avtal från avtalade operatörer.

Synpunkter gällande krav på biljettpriser

Det har framförts synpunkter från vissa operatörer gällande dagens krav på biljettprisbegränsning, maximalt genomsnittspris, då det uppfattas som försvårande i prissättningen. Man efterfrågar en mer flexibel fördelning av biljetterna som gör att operatören, när den lämnar anbud har en större möjlighet att göra bra kalkyler som inte styrs av maximalt genomsnittspris. Maximalt genomsnittspris gör, enligt vissa operatörer, att man tvingas styra sin prissättning mot att ligga nära maximalt genomsnittspris hela avtalstiden istället för att ha en mer flexibel prissättningsstrategi som är anpassad efter efterfrågan.

Att införa krav på rabatter till vissa grupper fördes fram som något positivt och operatörerna har detta redan idag.

Synpunkter gällande krav på erbjudna antal stolar och turer

Operatörerna anser att dagens krav på erbjudna stolar och turer begränsar dem att utnyttja sina flygmaskiner mer än vad de gör idag. Operatörerna vill i högre grad kunna optimera utnyttjandet av tillgängliga stolar genom att anpassa kapaciteten till efterfrågan. Förslag att året ska delas in i låg- och högsäsong med olika krav på erbjudna antal stolar har framförts. Förslag som bygger på att den ersättning Trafikverket betalar förändras om flygplanstypen ändras har förts fram.

Några operatörer har tagit upp problemet med att vissa flygplatsers öppettider påverkar operatörernas möjlighet att uppfylla krav på erbjudna stolar och turer. Idag har vissa flygplatser helt eller delvis stängt under semestertider, storhelger och vissa större evenemang då flygplatsen används för annat. Operatörerna anser att upphandlingsunderlaget ska baseras på verkliga förutsättningar, t ex. när flygplatserna avser ha öppet, både för att en anbudsgivare inte ska behöva ta höjd för produktionskostnader och uteblivna intäkter eller ännu värre en operatör som inte känner till detta att flygplatserna stänger räknar fel i sitt anbud när man tror sig kunna få intäkter som inte kan förverkligas.

Synpunkter gällande krav på skidpaket

Ett mindre krav på skidpaket bör ställas och om det ska vara kvar ska det definieras tydligare vad som menas.

Synpunkter gällande krav på punktlighet

Synpunkter kring att dagens krav på punktlighet behöver ses över och definitionen måste vara tydligare.

Synpunkter på avtalstid

Enligt artikel 16.9 första stycket EU-lufttrafikförordningen får tillträdet för regelbunden lufttrafik på en flyglinje begränsas till endast ett EG-lufttrafikföretag för en period om högst fyra år. Undantaget från denna period i artikelns andra stycke är inte tillämpligt. Detta gör att Trafikverket kan teckna avtal på högst fyra år.

Synpunkter på krav som bör ställas på anbudsgivare

Några operatörer har framfört synpunkter gällande vilka krav som bör ställas på de som tillåts lämna anbud gällande krav på AOC och OL, införandet av krav på egen produktion, krav på F-skattesedel och interlineavtal.

8. Trafikutformning

8.1 Avtalsform

Som framgår av avsnitt 1.3.1 får i enlighet med EU:s lufttrafikförordning avtal om flygtrafik endast tecknas för sträcka där allmän trafikplikt beslutats.

Syftet med anbudsförfarandet är att tilldela ett eller flera företag tjänstekoncession för de deluppdrag som företaget har vunnit. Kontraktsformen innebär bland annat att de kommersiella risker som är förknippade med trafikåtagandet på respektive flyglinje bärs av det vinnande företaget som också behåller alla intäkter av trafiken.

8.2 Kapacitets- och ersättningsnivåer

Trafikverket har studerat kostnader och intäkter i flygtrafiken och räknat fram en trolig avtalskostnad för framtida flygavtal. Angivna nivåer får ses som mycket ungefärliga. Kostnaden är beräknad linje för linje och tar inte hänsyn till påverkan av samslingning, som normalt sett minskar avtalskostnaden relativt mycket. Att uppskatta hur mycket avtalskostnaden minskar vid samslingning är väldigt svårt då det är många faktorer som måste vägas in.

Den totala beräknade avtalskostnaden är relativt lik den som räknades fram i Rikstrafikens utredning 2010. Som framgår av tabellen nedan skiljer det totalt sett bara 3 Mkr, men det skiljer mer för enskilda avtal[30].

Linje	Avrundad bedömning	Bedömning 2010 Mkr	Avtalskostnad Nuvarande avtal
Arvidsjaur-Arlanda	21	20	0
Gällivare-Arlanda	31	30	5
Hemavan-Arlanda	18	10	7,5
Lycksele-Arlanda	14	10	26
Sveg-Arlanda	16	10	9,45
Vilhelmina-Arlanda	21	30	7,5
Pajala-Luleå	11	10	12
Östersund-Umeå	7	16	9,4
SUMMA	139	136	76,85

Bedömningen ligger långt över dagens avtalskostnad, men det gjorde även den bedömning Rikstrafiken gjorde inför nuvarande avtalsperiod. En faktor som påverkar bedömningen är att sträckan Arvidsjaur-Arlanda, som beräknats kosta ca 20 Mkr i båda bedömningarna, idag körs kommersiellt. Samslingning bör kunna ge relativt stora

[30] Beräkningarna är gjorda på olika sätt men kommer ändå fram till relativt likartade resultat. Angivna värden för 2010 avser enskilda linjer förutom för Arvidsjaur-Arlanda och Lycksele-Arlanda, där endast beräknad kostnad för samslingning framgår av rapporten.

effekter på avtalskostnaden. Trafikverkets bedömning är ändå att avtalskostnaden kommer att öka i nästa avtal. Dagens nivåer är troligen generellt för låga för att vara långsiktigt hållbara.

8.3 Kvalitetsaspekter

Trafikverket utför varje år kundundersökningar i den avtalade trafiken, som mäter hur nöjda resenärerna är. Resenärerna får svara på ett antal frågor om olika aspekter på trafiken. Nedan följer en kortfattad beskrivning av huvudsakliga resultat i senaste årens undersökningar. Rapporter för undersökningarna återfinns på Trafikverkets hemsida[31].

	Helhetsintryck, andel nöjda			
Linje	2010	2011	2012	2013
Arvidsjaur-Lycksele-Arlanda	78	74	80	79
Gällivare-Arlanda	64	66	67	65
Hemavan-Vilhelmina-Arlanda	69	79	80	84
Pajala-Luleå	93	91	92	95
Sveg-Arlanda	91	79	78	74
Torsby-Hagfors-Arlanda	94	96	53	80
Östersund-Umeå	89	90	72	76

I tabellen ovan redovisas resultatet av frågan om helhetsintrycket av resan för de senaste åren. Ett värde under 60 räknas som dåligt, över 70 är bra och över 80 utomordentligt bra.

Mest nöjda över hela perioden är resenärerna på linjen **Pajala-Luleå**, där index är över 90 alla fyra åren. Tidhållningen får extremt höga betyg, men även enkelhet att stiga ombord och ta med bagage får mycket höga värden.

Torsby-Hagfors-Arlanda hade mycket höga värden för 2010 och 2011 men mycket lågt värde 2012. Värdet för 2013 är åter mycket bra, även om det inte är så extremt högt som 2011. Det låga värdet för 2012 avspeglar de problem trafiken hade inledningsvis i det nya avtalet, när NKI gjordes hade den nya trafiken endast varit igång några månader. Bland de frågor som drog ner resultatet för 2012 finns frågor om bekvämlighet, information, möjlighet att boka biljetter och upplevd trygghet och säkerhet. Dessa frågor har fått betydligt bättre resultat för 2013, förutom bekvämlighet som fortfarande har ett lågt betyg.

Även **Östersund-Umeå** hade klart sämre betyg för helhetsintryck 2012, men minskningen är från tidigare mycket höga nivåer och index låg ändå på 72, vilket betraktas som bra. 2013 ökade värdet något. Andelen nöjda har generellt försämrats i alla frågor jämfört med 2011, men de största försämringarna har frågorna om bekvämlighet, upplevd trygghet och säkerhet och prisvärdhet fått. Det försämrade

[31] Mer information om Trafikverkets kundundersökningar återfinns på Trafikverkets hemsida, www.trafikverket.se. Resultat för kundundersökningar 2013 läggs ut under juni månad.

resultatet är troligen orsakat av att det nya avtalet innebar ett mindre flygplan än tidigare.

Arvidsjaur-Lycksele-Arlanda har relativt högt index som ökade något till 2012 och ligger relativt still även 2013. Service, information, bagagehantering och biljettbokning får höga värden, medan bekvämlighet och prisvärdhet får låga värden.

Gällivare-Arlanda ligger på medelvärden, mellan 60 och 70, med ungefär samma värde under de senaste åren. Även om nivåerna skiljer sig något är resultatet på delfrågorna likartat som för Arvidsjaur-Lycksele-Arlanda. Service, information, bagagehantering och biljettbokning får relativt höga värden, medan bekvämlighet och prisvärdhet får låga värden.

Hemavan-Vilhelmina-Arlanda hade ett lägre resultat för 2010 men har sedan ökat relativt mycket och ligger på 84 för 2013. Även här får service, information, bagagehantering och biljettbokning höga värden, medan bekvämlighet och prisvärdhet får låga värden.

Sveg-Arlanda hade mycket högt index för 2010 men har minskat en del de senaste åren, även om värdena fortfarande är relativt bra. Bokning och uthämtning av biljetter samt upplevd trygghet och säkerhet har fått försämrade index.

9. Kravspecifikation

9.1 Utgångspunkter för revidering av den allmänna trafikplikten

Bakgrund, syfte och avgränsningar

Trafikverket ska utreda behov av allmän trafikplikt samt fatta beslut om allmän trafikplikt och om kommersiella förutsättningar för reguljär trafik inte finns, upphandla flygtrafik. Den allmänna trafikplikten för flygtrafik reviderades senast november 2010. Vid den tidpunkten var det Sveriges regering som tog beslut om allmän trafikplikt.

Revidering av trafikplikten kommer att börja gälla när nuvarande flygavtal går ut i oktober 2015.

Trafikplikten ska, enligt EU-lufttrafikförordningen, införas endast i den utsträckning som är nödvändig för att på utpekade flyglinjer säkerställa ett minimiutbud av regelbunden lufttrafik som uppfyller fastställda normer för kontinuitet, regelbundenhet, prissättning eller minimikapacitet.

Trafikverket har ett uppdrag att verka för grundläggande tillgänglighet för interregionala resor. Trafikverkets uppdrag stämmer därmed även väl överens med kraven i EU-lufttrafikförordningen.

Syftet med detta avsnitt är att ge en bild av vilka utgångspunkter Trafikverkets använt sig av för att komma fram till revideringarna av den allmänna trafikplikten. Dessa revideringar anser Trafikverket nödvändiga för att uppfylla sitt uppdrag att verka för en grundläggande tillgänglighet.

Huvudområdena som reviderats i den allmänna trafikplikten är:

- Krav på biljettprissättning
- Krav på kapacitet

Avsnittet är att tänkt att ge en grundläggande förståelse kring olika mekanismer som styr prissättning av flygbiljetter samt behovet av kapacitet och vilka krav som bör eller inte bör ställas för att gynna tillgängligheten för berörda regioner. Biljettpriserna och antalet tillgängliga stolar ska ligga på en nivå som främjar utvecklingen i regionen och stimulerar till tillväxt. Detta samtidigt som stolskrav och biljettregler skall vara i proportion till behovet.

Biljettprissättning

Biljettprissättning är sannolikt den absolut viktigaste styrfunktionen i ett traditionellt flygbolag. Det är den funktion inom flygbolaget som prissätter flygbiljetterna och

därmed styr intäkterna. Denna funktion måste behärska priselasticiteten[32] i varje marknad för varje linje. Funktionen analyserar de resenärer som bara flyger när ett visst pris dyker upp och vilka resenärer som reser oavsett prissättning. Risken som alla flygbolag alltid måste hantera är att erbjuda ett pris till en viss resenär som är villig att betala mer eller att kräva för höga priser som undantränger resenärer. Avvägningen är en svår uppgift och den kräver rätt marknadsinformation.

Det vanliga är att flygbolag köper sig information om vilka priser som förekommer på sträckan och på så vis får sig en bild av marknadspotentialen och möjligheten att få kostnadstäckning. Trafikplikten begränsar dessa möjligheter något på de upphandlade linjerna eftersom Trafikverket begränsar möjligheterna att fritt prissätta.

Revenue management är ett försäljningsbegrepp inom branscher med en bokningsprocess och flygresor är en sådan bransch. Syftet med metoden är att öka vinsten av försäljning genom statistiska analyser av kundernas köpbeteende och en prognostiserad efterfrågan, vilket sedan ligger till grund för prissättningen. biljettprisanalys förutsätter information om tillgång, priskänslighet hos kunder, omvärldsfaktorer och marginaler.

För flygbolag kan lönsamheten beskrivas på följande sätt:

- Resultat per stolskilometer, bestämt av
    - Intäkt per passagerarkilometer
    - Kabinfaktor
    - Kostnad per stolskilometer

Resultatet per stolskilometer = Intäkt per stolskilometer gånger kabinfaktor minus kostnad per stolskilometer.

Komponenterna påverkas av många faktorer och genom att titta på varje komponent för sig kan vi identifiera dess framgångsfaktor. Några relevanta faktorer för intäkten per passagerarkilometer är följande:

- Konkurrenssituationen per linje
- Prissättningsfrihet
- Andelen affärsresenärer.

Dagens restriktioner och konkurrensklimatet på de upphandlade linjerna medför att konkurrensen kan förefalla begränsad. Trafikverkets bedömning är att konkurrensen i själva verkat är hård med bland annat bilalternativ, nattåg och flygplatser i närområdet där förutsättningarna är annorlunda och det möjliggör lägre snittpriser på biljetterna. De alternativa flygplatserna har större resenärsvolymer, andra flygmaskiner med lägre stolskilometerkostnad och andra generella volymfördelar som inte finns på de flygplatser där den trafikpliktade trafiken opererar.

---

[32] Priselasticitet är ett mått på hur mycket efterfrågan förändras vid en prisförändring.

På de linjer som har ett trafikpliktsbeslut finns ett antal omständigheter som gör att överförbarheten till en fri konkurrensutsatt marknad blir svår. Trafikplikten förhindrar konkurrens på just den angivna sträckan, det vill säga fri konkurrens råder till Stockholmsregionen men inte till Arlanda. Detta kan utgöra en styrande mekanism mot ett hälsosamt prissättningsbeteende från en långsiktig operatör. Restriktionerna i trafikplikten skall simulera underlaget för resenärer som behövs för att bedriva flygtrafiken samtidigt som den sätter upp restriktioner som skall simulera konkurrens för att möjliggöra en god tillgänglighet och en prissättning som styr mot volym och hög nettointäkt per avgång.

Det finns ett antal framgångsfaktorer som påverkar volymerna, det vill säga hur beläggningen av de tillgängliga stolarna är.

- Biljettprisstrukturen
- Slingning av flygplan och personal
- Storleken på flygplanet
- Total kapacitet på sträckan
- Konkurrerande färdmedel
- Storleken på marknaden

Figur 1 Säsongsvariation i Arvidsjaur 2012

Max snittbiljettintäkten som verktyg och styrmedel

Det verktyg som existerar i dagens trafikplikt begränsar endast snittbiljettintäkten per kvartal. Det innebär att det står operatörerna fritt att prissätta inom detta spann. Det

skapar ett tydligt incitament för att prissätta på ett sådant sätt som skapar volym eftersom det inte finns någon nettointäktsbegränsning. Det finns ingen begränsning i antal sålda biljetter till ett givet pris i denna modell.

Trafikverket har noterat att det finns en stor andel affärsresenärer på de linjer som idag har trafikplikt. Målsättningen med trafikplikten är dock att förstärka tillgängligheten för både privatresenärer och affärsresenärer. Maxsnittbiljettintäkt skapar bättre förutsättningar för alla medborgare att utnyttja den upphandlade trafiken. Risken är dock att majoriteten av samtliga sålda biljetter säljs för just det belopp som är angivet som maxsnittbiljettintäkt. Med det utfallet så kommer en mängd resenärer, många av dem privatresenärer att uppfatta priserna från Trafikverkets upphandlade orter som höga. Många gånger uppfattas de biljettpriserna så höga att många väljer en anslutande flygplats med direktlinje till Stockholm. Med den verkligheten utredd i Trafikverkets RVU (resvaneundersökning) visade det sig att undanträngningen till andra trafikslag är stor och att det förekommer konkurrens mellan Trafikverkets upphandlade linjer och konkurrerande flygplatser i närområdet.

Flygtrafikföretaget -/+	Trafikverket -/+
+ Maxsnittbiljettintäkt skapar låg risk.	+ Max snittpris ger garanterad tillgänglighet till ett givet snittpris
+ Friheten att prissätta biljetter ger fördelar att anpassa sig.	+ God förutsägbarhet kring anbudsnivåer.
+ Enkelt att ha olika snitt under perioden som samräknas (kvartalet)	+ Ett tydligt incitament för anbudsgivaren att sälja många biljetter till antalet.
- En tydlig begränsning för snittintäkten, svårt att utnyttja hög stolsintäkt per destination.	- Stor frihet hos flygtrafikföretagen att sätta priserna innebär att kunskap om biljettprissättning och priselasticitet är avgörande.

Maxpris

Maxpriset bör inte ligga på en nivå som motsvarar hårt konkurrensutsatta linjer i storstadsregionerna. Dock skall priset skapa ökade volymer och i större utsträckning attrahera privatresenärer. Krav på att göra dessa biljetter tillgängliga i något av de globala bokningssystemen kommer att ställas i syfte att säkerställa tillgängligheten av biljetterna. Finland ställer ett krav på 40 % av biljetterna till ett pris av ca 1600 SEK enkel resa. Det är en aning högt för våra linjer om man tittar på vilken fördelning som vi har idag. Men principen att maxprisgränsen inte skall vara en lägstanivå utan ett faktiskt riktvärde för biljettens prisnivå bör vara Trafikverkets målsättning. Det vill säga, vi vill att 40 % av biljetterna inte skall motsvara mer än 35 % av kostnaderna. Det innebär att marginal och övriga kostnader skall täckas av resterande 60 %. En analys av biljettprisläget på trafikpliktade samt övriga flygplatser är också genomförd. Slutsatsen från den är att snittbiljettpriserna vid konkurrerande statliga basutbudsflygplatser är betydligt lägre. Det är inte Trafikverkets uppdrag att konkurrera med övriga

kommersiella linjer i regionen. Det kan därför inte skapas ett system som erbjuder biljettpriser som konkurrerar med flygplatser i närområdet. Därför kan heller inte de resenärer som idag väljer dessa flygplatser framför de flygplatserna med trafikplikt återvända med anledning av pris. Och av samma anledning så kommer inte heller tillväxten på flygplatserna motsvara ökning av det totala resandet. Maxpriset skall motsvara stolskilometerkostnader per linjer, det vill säga skall inte belasta operatören men skall heller inte bidra till större intäkter. Maxpriset är inte grundat på en given periods biljettpriser utan är en sammanvägning av en mängd faktorer.

Parametrar för framtagande av maxpris

- Stolskilometerkostnad per linje
- Stolskrav
- Passagerarvolym
- Passagerarprognos

Fördelar med modellen

Maxpriset erbjuder stora fördelar för Trafikverket och resenärerna. Dock ställer typen av konstruktion ett större krav på operatörerna under anbudsförfarandet. Operatören måste räkna av intäkterna från maxpris, och göra en riskkalkyl kring uppskattade intäktsmöjligheter kring resterande andel biljetter som är fria att prissätta. Det går inte längre att räkna på antalet resenärer multiplicerat med maxsnittbiljettintäkt. Nu måste operatören utifrån befintlig volym, historisk utveckling och kommande potential göra en värdering av intäktspotentialen. Trafikverkets rapport bör innehålla så mycket bakgrundsdata som möjligt för att underlätta för samtliga operatörer att värdera sitt anbud.

De stora fördelarna med denna reglering är att Trafikverket kan förutspå och garantera högsta pris för en andel av biljetterna. Övriga biljetter kan prissättas fritt, Trafikverkets bedömning är att situationen på dessa orter är sådan att flygtrafikföretagets incitament att bibehålla en attraktiv prisnivå för att attrahera många resenärer till antalet är tillräckligt stor för att ett biljettpristak inte skall behöva regleras.

Nackdelar med modellen

Nackdelarna med maxprisregleringen är att Trafikverket med detta verktyg begränsar operatörens handlingsutrymme att prissätta på ett relativt stort antal biljetter. När endast 60 % av biljetterna är fria att prissätta bör anbudsgivaren räkna med att ett stort antal av dessa biljetter kommer att säljas för ett okänt belopp. Dock sannolikt till ett högre pris än maxprisbiljetterna. Okända intäkter skapar risk och kan därför medverka till ett högre anbud för att ta höjd för risken.

Flygtrafikföretaget -/+	Trafikverket -/+
+ Maxpris skapar garanterad tillgänglighet.	+ Maxpris ger garanterad tillgänglighet till ett givet antal biljetter.
+ Friheten att prissätta biljetter ger fördelar att anpassa sig efterfrågan.	Större krav på operatörerna att prissätta övriga biljetter rätt för att nå volymer.
+ Bra för operatören att inte behöva anpassa sig till ett genomsnitt.	+ Ett tydligt incitament för anbudsgivaren att sälja många biljetter till antalet.
- operatören saknar möjlighet att styra 40 % av biljetterna, och uppfattar detta som en affärsrisk.	- Stor frihet hos flygtrafikföretagen att sätta priserna innebär att kunskap om biljettprissättning och priselasticitet är avgörande.
- Större krav på operatörens prognosmodell.	- En tydlig begränsning för maxpris är att Trafikverket kommer att sakna kontroll för övriga 60 % av biljetterna.

Uppskattad kostnad för maxprismodellen

Uppskattade kostnader för Trafikverket med modellen maxpris är betydligt mer osäkra och invecklade än genomsnittsprismodellen. Potentiella anbudsgivare kan inte räkna på anbudet med historisk data på samma sätt som de kan med den tidigare modellen. Eftersom fördelningen av biljettpriser inte är publik information kan potentiella anbudsgivare heller inte göra en priselasticitetsberäkning. Dock finns väldigt mycket av den här typen av detta att köpa av IATA och ett antal andra företag. Utredningens RVU som pågår under maj 2013 innehåller ett flertal frågor som rör pris. Det finns även en modul som tillkommer som analyserar respondenternas priselasticitet, detta underlag i rapporten kommer att ge goda förutsättningar för anbudsgivare att säkra en viss nivå av betalningsviljan. Givetvis har Trafikverket en möjlighet att i rapporten utveckla ett resonemang som betryggar anbudsgivaren att priselasticiteten är sådan att övriga biljetter utanför kravet på maxpris kommer att kunna säljas för nivåer som möjliggör kostnadstäckning med marginal.

Dock är det säkert att befintliga operatörer har den mest största fördelen med denna modell. Dock är det enligt utredningen inte ett tillräckligt försprång för att omöjliggöra för en kompetent anbudsgivare att konkurrera om avtalet.

Med informationen om total intäkt, uppskattade befintliga resenärsvolymer och Trafikverkets prognos, borde en kompetent anbudsgivare kunna göra goda avvägningar

som ger en rättvis bild av intäktspotentialen. Detta skulle då resultera i hälsosamma anbud.

Sannolikt kommer även denna form av prisstruktur resultera i ökade ersättningsnivåer mellan 10-15 %. Detta med anledning av många osäkerhetsfaktorer, däribland flygplanstyper och struktur av anbudsgivarnas befintliga verksamhet.

Tydligare definition av biljettpris.

Under utredningen så har det framkommit att avtalsformuleringen kring vilka avgifter och skatter flygtrafikföretagen har möjlighet att räkna bort har påverkat nettopriset för resenären samt Trafikverkets ersättning. Det är avgörande att samtliga anbudsgivare räknar på samma sätt samt använder samma typ av skatter och avgifter. Något som skulle vara högst olyckligt är om en anbudsgivare räknar på för stora möjligheter att exkludera avgifter och på så viss anger ett lägre anbud med förbehållet att ta ut högre biljettpriser. Därför kommer Trafikverket i kommande upphandlingsunderlag att tydligt ange vilka avgifter och skatter som anbudsgivarna har möjlighet att räkna av vid redovisningen av nettointäkt för biljettförsäljning. Det innebär att Trafikverkets reglering av maxpris kommer att anges med förbehållet om exkludering av endast moms och Transportstyrelsens avgifter.

Konsekvensen av att Trafikverket kräver en redovisning av denna typ tvingar flygtrafikföretagen att ange vilka priser som de har som bruttopris till resenärerna, flygtrafikföretagen har då liten möjlighet att göra egna bedömningar av vilka avgifter och skatter som skall räknas bort från maxpriset. För att vi inte ska uppleva en överflyttning från resenärerna till Trafikverkets ersättning behöver Trafikverket se över maxprisnivåerna. Marknadsanalys har visat att det reella biljettpristrycket är högre än vad Trafikverket ämnat avtala om.

Fördelarna med att mer tydligt ange vilka avgifter som flygbolagen har möjlighet att räkna med är dels att Trafikverket på ett tydligare sätt kan avgöra kostnadstäckningsgrad på linjerna samt mer noggrant följa utvecklingen på respektive linje. Tydliga klara förbättringar för Trafikverket, flygtrafikföretagen och resenärerna.

Säsongskapacitetskravens och utebliven överkapacitets påverkan på ersättningsnivåerna.

Med den uppdaterade Trafikplikten finns inte längre något stolskrav som resulterar i krav på fler turer än vad som är angivet i trafikplikten (fler stolar än vad som produceras med kravet på turer), detta kommer sannolikt att sänka ersättningsnivåerna en aning. Trafikverkets nya krav på stolskapacitet kommer även den att påverka ersättningsnivåerna till det lägre. De nya nivåerna kommer att göra hela produktionen mer kostnadseffektiv för flygbolagen. Exakt hur mycket billigare den blir är svårt att svara på, det hela bygger på multikompetenta piloter eller så kallad ”wet leasa” upplägg. En uppskattning är att det totalt rör sig om en kostnadsminskning på mellan 5-10 %.

Trafikverket bör genomgående räkna med ökad ersättning till operatörerna trots en stor förbättring för anbudsgivarna att kostnadsreducera produktionen. Totalt sett är det rimligt att anta att anbudspriserna kommer att hamna på nivåer mellan +15-20 % från dagens nivå

Slutsats

Utredningens förslag är att Trafikverket byter biljettprisstrategi och istället för att reglera maxbiljettintäkt reglerar maxbiljettpriserna. Biljettpriserna bör regleras genom att 40 % av samtliga sålda biljetter under en av Trafikverket angiven säsong inte får säljas för mer en ett givet belopp. Maxbeloppen bör variera på de olika destinationerna med anledning av att det finns en direkt korrelation med kostnad och avstånd inom flyget.

Huruvida att maxpriset skall vara olika beroende på säsong fyller inget direkt syfte. Mer än att indelningen förhindrar att flygtrafikföretagen ”skjuter” över en större andel av biljetterna till lågsäsongsperioder.

Med denna åtgärd möjliggör Trafikverket ett säkerställande av grundläggande tillgänglighet på ett helt annat sätt än tidigare. Förslaget från utredningen är att reglerna skall bygga på en tvingande andel på 15 % av biljetterna per avgång och 25 % av biljetterna fördelade enligt flygtrafikföretagets egen fördelning. Det finns inga underlag som styrker att detta skulle innebära lägre intäkter totalt för flygtrafikföretagen som lägger anbud. Det finns heller inga underlag som styrker att den minskade regleringen för snittpris skulle innebära ökade biljettpriser totalt.

Risken som uppstår vid detta byte av biljettreglering är att anbudsgivarna får mycket svårare att bjuda eftersom att förutsättningarna är annorlunda och det inte längre går att använda antalet resenärer som bas för sitt anbud. Den stora möjligheten för Trafikverket och anbudsgivarna är att 60 % av alla biljetter nu är helt fria från prisreglering. Detta möjliggör en prissättning som mer är anpassad efter efterfrågan och betalningsvilja än något annat.

Med denna typ av reglering så krävs det att anbudsgivaren uppskattar intäkterna från de övriga 60 % av biljetterna. Det är en möjlighet likväl som en risk att ett krav ställs på anbudsgivaren att uppskatta marknadspotentialen i större utsträckning än tidigare.

Figur 2 Biljettprissättning i en kabin.

Kapacitetsplanering

Att hitta rätt balans mellan kapacitet och förväntad efterfrågan är inte enkelt. I takt med att avgångstiden närmar sig kan det vara en utmaning att förfina kapaciteten när en avgång beräknas vara kraftigt över- eller underbelagd jämfört med vad som ursprungligen prognostiserades i flottplaneringsprocessen. Om Trafikverket tillåter operatören att anpassa kapaciteten så nära som 45 dagar före avresan för att fånga ytterligare förväntade efterfrågan eller minska antalet tomma stolar skulle det möjliggöra en något säkrare och möjligen mer ekonomisk kapacitetsplanering.

Efterfrågestyrd kapacitetsplanering (*Close-in re-fleeting*) är en affärsprocess som kan bidra till att begränsa oplanerade kostnader. Genom att använda prognoser kan flygplanstilldelningen för en viss flygning justeras nära avresa för att bättre tillgodose en förväntad ökning eller minskning i efterfrågan. Därigenom kan man hämta hem ytterligare intäkter eller undvika kostnader. Detta kan givetvis endast utnyttjas i begränsad omfattning på de sträckor som Trafikverket belägger med trafikplikt och det bygger mycket på att operatören har ett större linjenät än vad Trafikverket reglerar.

Typiskt kortsiktiga byten av kapacitet görs inom de senaste 45 till 60 dagarna före avgång. Vanliga ”pilotkompatibla” flygplansserier som Bombardier Dash 8 200/300/400, Airbus A320/321 och Boeing B-737/738/739 har visat sig erbjuda de största möjligheterna. Dock finns goda möjligheter för ett flygbolag i svensk inrikestrafik att utnyttja säsongsvariationer för landets olika delar och på så viss optimera flygplansflottans kapacitet, t.ex. vinterresor till Norrland och sommarresor till södra Sverige. *Detta är givetvis extremt förenklat.*

Trafikverket önskar möjliggöra för trafikpliktade operatörer att i större utsträckning anpassa sin kapacitet. Dock kvarstår kravet med att antalet erbjudna stolar under hela tidsperioden ska följa trafikplikten. Ett annat önskemål från Trafikverket är att operatörerna i större utsträckning använder sig av olika flygplanstyper för att möta skiftande behov. Vissa delar av Trafikverkets trafikpliktade nät har så mycket som +/- 100 % fluktuationer mellan högsäsong och lågsäsong. För att miljömål samt krav på proportionalitet skall uppnås eftersträvar Trafikverket ökad flexibilitet i valet av flygplanstyp.

Stolsproduktionskrav

Trafikverkets krav på stolsproduktion skall vara proportionerligt enligt den lagstiftning som den trafikpliktade trafiken bygger på. Proportionerlig kapacitet bör enligt Trafikverket vara ett stolsproduktionskrav som är i enlighet med de volymer som de befintliga sträckorna hanterar vid trafikpliktens början och den förväntade tillväxten som Trafikverket tillsammans med regionerna förutspår.

Vissa av dagens linjer har så mycket som 40 % fler stolar än resenärer. Vid den typen av skillnader i efterfrågan och kapacitet gör Trafikverket bedömningen att det råder en överkapacitet som inte är proportionerlig. Den genomsnittliga prognosen för de olika inrikeslinjerna som är en del av Trafikverkets trafikplikt är tillväxt på mellan 1-5 % för inrikesflyget. Det är rimligt att Trafikverket lägger produktionskraven något högre än prognos för att ta höjd för tillväxt.

Verkligheten är sådan att det som faktiskt avgör antalet stolar är möjligheterna till mellanlandning samt gränserna för stolskrav. Detta begränsar operatörerna till ett visst antal flygplanstyper. Detta innebär att de faktiskt producerade stolarna alltid kommer att vara betydligt fler än stolskravet så länge operatörerna flyger utan mellanlandning. Skulle en operatör välja att genomföra en mellanlandning så har man en möjlighet att fylla några av de stolar som man rent formellt producerat över den gräns som Trafikverket ställer.

För att använda Arvidsjaur som ett exempel så är idag Arvidsjaur i extremt behov av stolar under en viss period under året och övrig tid så är trafiken begränsad. Här eftersträvar Trafikverket en modell som tillhandahåller mycket kapacitet vissa delar av året för att övriga perioder anpassas till den lägre efterfrågan som råder.

Figur 4 visualiserar de skillnader som råder i vad marknadens flygplanstyper producerar och den diskrepans som råder mellan Trafikverkets krav och faktisk volym. Dock är det Trafikverkets uppdrag att säkra tillgängligheten över hela trafikpliktsperioden, och just därför har vi valt att lägga stolskravet med marginal över prognostiserad tillväxt.

Skulle extrema volymökningar förekomma är det Trafikverkets bedömning att linjerna då når kostnadstäckning och därför skulle det då finnas kommersiella intressen som skulle trafikera med kapacitet som överskrider Trafikverkets krav och då möta efterfrågan.

Figur 3 Säsongsvariation i Arvidsjaur 2012

Övriga möjligheter inom trafikpliktens ram

Trafikverket söker operatörer med förmåga att effektivt betjäna en marknad med begränsat resandemönster. Operatören är med fördel etablerad på flera destinationer för att möjliggöra skalfördelar och samutnyttjande.

Dilemmat med tillgänglighetskraven är att det blir otroligt svårt för en operatör att allokera kapacitet på annat sätt än samma antal flygmaskiner som slingningar. För att optimera både Trafikverkets upphandling och operatörens ekonomi är det önskvärt att flygmaskinerna är sysselsatta under den tid på dygnet inget krav från Trafikverket finns.

Övriga möjligheter för en operatör är med dagens regelverk begränsade.

Trafikverkets möjligheter att påverka biljettpriser

Tillgänglighet är möjligheten för näringsliv och medborgare kunna nå huvudstad, övriga landet och omvärlden inom rimliga tidsramar.

För regionerna med begränsad tillgänglighet skall den upphandlade trafiken möjliggöra en avsevärd förbättring. Definitionen av tillgänglighet är givetvis svår och många gånger präglad av viss subjektivitet.

Trafikverkets tolkning av *funktionsmålet* tillgänglighet, som är grunden till uppdraget, är att konkreta förbättringar med finansiella medel ska genomföras enligt beskrivning i Trafikverkets tillgänglighetsmodell. För den enskildes val av transportmedel är dock priset på resan en avgörande parameter. I Norrland är biljettpriserna betydligt lägre på kustflygplatserna men de prisnivåerna kan inte och ska inte Trafikverket konkurrera med. Trafikverket har till uppdrag att skapa en grundläggande tillgänglighet i form av resmöjligheter, inte att subventionera biljettpriser. Dock blir det en utmaning när

medborgare i tillgänglighetsbegränsade kommuner väljer flygplatser långt utanför hemkommunen med priset som ett av de avgörande skälen.

Begränsning av snittbiljettintäkten eller högsta pris?

Det verktyg som existerar i dagens trafikplikt begränsar endast snittbiljettintäkten per kvartal. Det innebär att det står operatörerna fritt att prissätta inom detta spann. Det skapar ett tydligt incitament för att prissätta på ett sådant sätt som skapar volym eftersom det inte finns någon nettointäktsbegränsning.

Trafikverket har noterat att det finns en stor andel affärsresenärer på de linjer som idag har trafikplikt. Målsättningen med trafikplikten är dock att förstärka tillgängligheten för både privatresenärer och affärsresenärer. Därför kommer Trafikverket i kommande trafikplikt att ställa ett krav på ett angivet antal biljetter till visst maxpris. Vi tror att detta skapar bättre förutsättningar för alla medborgare att utnyttja den upphandlade trafiken.

Maxpriset kommer inte att ligga på en nivå som motsvarar hårt konkurrensutsatta linjer i storstadsregionerna. Dock skall priset skapa ökade volymer och i större utsträckning attrahera privatresenärer. Krav på att göra dessa biljetter tillgängliga i något globalt bokningssystem kommer att ställas i syfte att säkerställa tillgängligheten av biljetter med ett lägre pris än snittbiljettintäktskravet.

Flyglinjernas optimering utifrån tillgänglighetsmodellen

När behovet av en flyglinje är definierat behöver den trafikpliktade kapaciteten optimeras utifrån tillgänglighetsbehovet samt geografiska förhållanden. Trafikverkets tillgänglighetsmål sammanvägt med miljömålen skapar uppdraget att nå så hög kabinfyllnad som möjligt.

Genomsnittet på inrikesmarknaden ligger på cirka 75 %. Detta är dock inget riktmärke. Kabinfyllnad beror på en mängd olika faktorer, avgörande är givetvis antalet tillgängliga stolar på sträckan ställt mot antalet resenärer. Det svenska inrikesnätets resenärströmmar är koncentrerade till ett fåtal destinationer som står för merparten av samtliga resenärer. Dock är det Trafikverkets mål att trafikpliktens alla ramar tillsammans med förutsättningarna på sträckorna skall utmynna i en hälsosam kabinfaktor som motsvarar inrikessnittet.

Trafikverket vill dock i så stor utsträckning som möjligt matcha antalet resenärer med flygplanstyp. En begränsning är räckvidden hos ett antal mindre flygplan vilket innebär att en större flygplanstyp är det enda alternativet om tillgänglighetsmålet skall uppnås, oavsett antalet resenärer. En större flygplanstyp innebär oftast fler antal stolar per avgång. Då uppstår behov av mellanlandning vilket ger både fördelar och nackdelar. En fördel är att ytterligare orter får del av den upphandlade trafikens nyttosida. En nackdel är att en redan lång flygresa blir ännu längre. Det är även så att en mellanlandning också innebär ökade kostnader i form av landningsavgifter och därför är alla mellanlandningar valfria för operatörerna.

Figur 4 Stolskrav och flygplanskapacitet

Trafikpliktsuppföljning

Trafikverket kommer fortsättningsvis att aktivt följa upp och utvärdera befintliga operatörers hantering av trafiken, trafikpliktsstrukturen och utfallet av Trafikverkets reglering. Mycket av marknadskunskapen och marknadskännedomen har historiskt legat hos operatörerna. Trafikverket ska arbeta upp en metod som innebär att den information som en upphandlad operatör ackumulerar under trafikpliktsperioden också kommer Trafikverket tillgodo. Informationen kan röra marknadspotential, trender och prognosdata. Priselasticiteten är också ett mycket intressant moment som Trafikverket i prisregleringen behöver ha mer kännedom om.

Högre krav på dokumentation och information i den allmänna trafikplikten

Trafikverket har valt att ställa högre verifieringskrav på operatörerna än i tidigare allmänna trafikplikter, bland annat genom högre krav på dokumentation och information till Trafikverket och andra som berörs av trafiken. Syftet med detta är att Trafikverket på ett bättre sätt ska kunna bedöma om operatörerna kan utöva bärkraftig regelbunden lufttrafik som säkerställer den grundläggande tillgänglighet som Trafikverket har fastställt ska finnas i berörda kommuner/regioner.

9.2 Förslag till allmän trafikplikt

Här följer den allmänna trafikplikt som ska börja gälla från och med den 25 oktober 2015. Den ersätter då den allmänna trafikplikt som började gälla den 30 oktober 2011.

1. Inledande bestämmelser

Lufttrafikföretag som bedriver regelbunden flygtrafik (fortsättningsvis kallat endast lufttrafikföretag) på nedan angivna flygsträckor ska utforma sitt trafikutbud och utföra sitt åtagande på ett sådant sätt att *minst* de krav som uttrycks i denna trafikplikt uppnås.

- Arvidsjaur-Arlanda
- Gällivare-Arlanda
- Hemavan-Arlanda
- Lycksele-Arlanda
- Pajala-Luleå
- Sveg-Arlanda
- Vilhelmina-Arlanda
- Östersund-Umeå

2. Förberedelseplan

Lufttrafikföretaget ska i god tid innan trafikstart lämna in en detaljerad förberedelseplan till Trafikverket som sträcker sig fram till trafikstart. De aktiviteter som ingår i föreberedelseplanen ska vara tydligt tidsatta, detta för att Trafikverket att ska kunna försäkra sig om att trafikstart kan verkställas utan störningar.

Följande omständigheter är av särskild vikt för Trafikverket och ska ingå i förberedelseplanen:

a. Säkerställande av eventuell komplettering av AOC och OL.
b. Säkerställande av eventuell inhyrning/anskaffning av flygplan.
c. Säkerställande av att nödvändiga avtal med flygplatser och eventuella flygtrafikföretag träffas i god tid före trafikstart.
d. Rekrytering och utbildning av all personal som behövs för drift av berörda linjer.
e. System för bokningar inför trafikstart samt i förekommande fall planering för övertagande av ansvar för bokningar från nuvarande lufttrafikföretag.
f. Information till allmänheten om trafikövertagande, trafik- och serviceupplägg, tidtabeller med mera. Informationen skall vara av sådan omfattning och art att det i god tid kommer till allmänhetens kännedom att lufttrafikföretaget skall flyga linjen.

Identifiering, konsekvensbeskrivning och värdering av samt åtgärdsplan för de huvudsakliga risker som lufttrafikföretaget ser inför trafikstart.

Övriga åtgärder som lufttrafikföretaget anser vara relevanta för ett framgångsrikt förberedelsearbete, övertagande och trafikstart.

Publicering av biljetter i det för lufttrafikföretaget valt bokningssystem.

Lufttrafikföretaget ska tillsammans med Trafikverket och representanter för berörd flygplatskommun/region medverka i högst fyra informations- och uppföljningsmöten om hur förberedelsearbetet framskrider. Övriga informations och uppföljningsmöten är frivilliga.

Lufttrafikföretaget ska löpande informera Trafikverket om förberedelsearbetets fortskridande.

3. Samverkansplan

Lufttrafikföretaget ska upprätta en detaljerad samverkansplan och i god tid innan trafikstart lämna in planen till Trafikverket. Följande ska ligga till grund för utformningen av samverkansplanen.

a. Hur samråd och samverkan med intressenter och kundgrupper i berörd regionen ska gå till och kring vilka frågor som samråd och samverkan ska ske.
b. Planen ska specificera lufttrafikföretagets mötesfrekvens med representanter för berörd flygplatskommun/region och vilka funktioner från flygbolaget som skall delta vid mötena.
c. Hur en dialog ska föras med berörd flygplatskommun/region om frågor som planerade och oplanerade tidtabellsförändringar, kund- och intressentkontakter m.m.
d. Lufttrafikföretaget ska tillsammans med Trafikverket och representanter för berörd flygplatskommun/region
    - under trafikår 1 medverka i fyra informations- och uppföljningsmöten.
    - under trafikår 2-4 medverka i två informations- och uppföljningsmöten per år.

4. Trafikåtagandet

Lufttrafikföretagets åtagande ska minst motsvara det som anges i det följande. Krav som är specifika för respektive flygsträcka framgår av underbilaga.

4.1 Språk

Personal inom samtliga funktioner som har någon kontakt med Trafikverket eller resenärer ska tala engelska och/eller ett skandinaviskt språk.

4.2 Organisation

Lufttrafikföretaget ska i sin organisation eller av organisationen kontrakterade underleverantörer ha en funktion/funktioner för ”operativ planering” (eller motsvarande) som säkerställer att trafiken kan fungera om problem uppstår. Detta

inbegriper planering av flygplansflotta samt schemaläggning av operativ personal. Det ska finnas rutiner för hantering av oplanerade driftsstörningar.

Funktionen/funktionerna ska minst omfatta

- teknisk support med ansvar för att lösa tekniska problem,
- trafikplanering så att bland annat tidtabeller kan hållas och rätt prioriteringar göras vid trafikstörningar,
- service till passagerare vid driftstörningar, inställda turer och liknande
- personalplanering som kan säkerställa att nödvändig personal alltid finns tillgänglig för trafikåtagandet.

Funktionens struktur ska beskrivas i en rapport som ska lämnas till Trafikverket i god tid innan trafikstart.

4.3 Flygplanstyp

Flygplanen ska vara utrustade med tryckkabin. Om flygplanet har en mer än 19 stolar ska det också vara utrustat med toalett. Bagage- och lastkapaciteten ska vara minst 20 kilo per passagerare vid fullbelagt flygplan och normala väderförhållanden.

4.4 Biljettpriser och bokningssystem

Biljettpris eller biljettintäkt definieras som det totala pris resenären betalar exklusive skatter[33] samt myndighetsavgifter. Maxpris definieras som den totala biljettintäkten per passagerare exklusive skatter och myndighetsavgifter, med undantag för passagerare som reser med Id-biljett, icke tjänstgörande besättning och liknande.

Myndighetsavgifter är endast de avgifter som Transportstyrelsen debiterar per passagerare. GAS avgift samt myndighetsavgiften.

Maxprisbiljetter är ett givet antal biljetter under en period vars pris inte får överstiga ett visst belopp. Lufttrafikföretagen får fritt styra fördelningen av maxprisbiljetter.

Lufttrafikföretagen skall tillhandahålla rabatter till ett antal utpekade resenärsgrupper. Rabatterna skall följa nedan angivna ramar. Det står samtliga lufttrafikföretag fritt att tillhandahålla andra rabatter utöver det som regleras i trafikplikten.

[33] Med skatter avses endast svensk mervärdeskatt för inrikes flygresor.

Barn under 2 år reser till en administrativ kostnad som max får uppgå till 125 SEK enkel resa.

Barn under 12 år betalar 75 % av det totala biljettpriset.

Studenter[34] reser med en rabatt som minst skall vara 200 SEK enkel resa.

Pensionärer[35] reser till en rabatt som minst skall vara 200 SEK. enkel resa

Samtliga biljetter ska vara bokningsbara i något av de globala distributionssystem som finns på marknaden, exempelvis Amadeus. Priser, tidtabeller och bokningssystem ska finnas tillgängliga i så god tid att biljetter kan bokas och köpas senast två månader före trafikstart.

Härutöver står det anbudsgivare fritt att utforma prissystemet.

4.5 Punktlighet

Minst 95 % av enkelturerna, beräknat per kalendermånad, ska ha en registrerad blocktid, +/- 15 minuter inom den tid som anges i offentliggjord tidtabell. Med blocktid avses den tid som flygtrafikledningen registrerar när flygmaskinen stannar på sin angivna uppställningsplats.

4.8 Beräkning av tur- och sittplatsproduktion

Trafikverket har valt att fördela stolskravet över de tidtabellsperioder som är så nära branschstandard som möjligt samtidigt som vi beaktat de resmönster som existerar på linjerna. Uppdelningen är skapad med en vintertidtabell och en sommartidtabell, start och slutdatum för dessa kan skilja sig något åt mellan linjerna. Beräkning av producerade turer och flygstolar till fullgörande av trafikåtagandet ska ske på det sätt som framgår nedan.

För flygsträckor med trafikplikt där det skall förekomma mellanlandning som sker i bägge riktningarna ska antalet producerade flygstolar **minst** uppgå till summan av kraven på de ingående flygsträckorna med trafikplikt.

För samslingade flygsträckor med trafikplikt som delvis utförs så att mellanlandning sker i enbart den ena riktningen så anses ingen produktion av turer eller flygstolar ha skett på den sträcka på vilken mellanlandning sker.

Om exempelvis de samslingade flygsträckorna med trafikplikt Arvidsjaur - Lycksele - Arlanda delvis utförs så att mellanlandning i Lycksele inte sker på flygsträckan Arlanda -

---

[34] En student är en person som kan uppvisa giltig internationell studentlegitimation.
[35] Motsvarande pensionärslegitimation.

Arvidsjaur, utan enbart på flygsträckan Arvidsjaur - Arlanda, så anses varken någon enkeltur eller några flygstolar ha erbjudits på sträckan Arlanda - Lycksele.

4.9 Mellanlandningar och förlängd flygsträcka

Lufttrafikföretag kan planera att utföra flygsträckor med trafikplikt med mellanlandning på, eller förlängd flygsträcka till, orter till vilka trafik inte är föremål för denna trafikplikt. Sådana mellanlandningar eller förlängda flygsträckor är inte en del av en lufttrafikföretagens trafikåtagande och det står lufttrafikföretagen fritt att upphöra med mellanlandningen eller förlängningen av flygsträckan.

5. Rapporteringsskyldighet

Lufttrafikföretaget skall vid varje kalendermånads slut rapportera följande information till Trafikverkets avtalsansvarige handläggare.

1. Kabinfaktorer på samtliga linjer.
2. Samtliga intäkter på samtliga linjer inklusive skatter och myndighetsavgifter.
3. Nettointäkter per linje efter avdrag för skatter och myndighetsavgifter
4. En redovisning av samtliga sålda biljetter per linje. Med och utan avdrag av skatter och myndighetsavgifter.
5. Punktlighetsstatistik med detaljerad orsak angiven enligt trafikplikten.
6. Antalet inställda avgångar samt förseningsorsak.

a. Miljöarbete

Lufttrafikföretaget ska under trafikpliktstiden

- arbeta aktivt med att minska sin miljöpåverkan
- vara beredd på att utveckla och förbättra metoder för miljöredovisning i samverkan med Trafikverket
- Lämna en handlingsplan för att verka för hållbar utveckling.

Ett tydligt miljömål är hög beläggningsgrad.

6. Specifika krav för respektive flygsträcka

a. Arvidsjaur – Stockholm/Arlanda

1. Minst 45 000 flygstolar ska erbjudas Arvidsjaur-Stockholm tur och retur per kalenderår.
   a. Under vintertidtabellen skall minst 24500 stolar erbjudas.
   b. Under sommartidtabellen skall minst 15500 stolar erbjudas.
2. Minst 1 226 enkelturer ska produceras per kalenderår.

3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag i enlighet med tidtabell.
5. Minst en ytterligare dubbeltur ska produceras per vecka.
6. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
7. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
8. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:

    a. *måndag - fredag*
        i. Avgång från Arvidsjaur ska, för en morgontur tidigast ske klockan 06.00
        ii. Ankomst till Arlanda ska för en morgontur senast ske klockan 08.30
        iii. Avgång för morgontur från Arlanda ska senast ske klockan 09.15
        iv. Ankomst till Arvidsjaur ska senast ske klockan 11.55

        v. Avgång från Arvidsjaur ska tidigast ske klockan 16.00
        vi. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 18.30

        vii. Avgång från Arlanda ska för en kvällstur senast ske klockan 19.15
        viii. Ankomst till Arvidsjaur ska för en kvällstur senast ske klockan 22.00

    b. *söndag samt helgdagar.*
        i. Avgång från Arvidsjaur ska tidigast ske klockan 12.40
        ii. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 20.00

9. Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
10. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
11. Maxpriset för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter får inte överstiga 1300 SEK per enkeltur.
12. Minst 15 % av sålda biljetter per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 1300 SEK.

b. Gällivare – Stockholm/Arlanda

1. Minst 52 000 flygstolar ska erbjudas Gällivare-Stockholm tur och retur per kalenderår.
    a. Under vintertidtabellen skall minst 26 000 stolar produceras.
    b. Under sommartidtabellen skall minst 26 000 stolar produceras.
2. Minst 1 122 enkelturer ska produceras per kalenderår.

3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag i enlighet med tidtabell.
5. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
6. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
7. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:
    a. måndag - fredag
        i. Avgång från Gällivare ska, för en morgontur tidigast ske klockan 06.00
        ii. Ankomst till Arlanda ska för en morgontur senast ske klockan 08.30
        iii. Avgång för morgontur från Arlanda ska senast ske klockan 09.15
        iv. Ankomst till Gällivare ska senast ske klockan 11.55
        v. Avgång från Gällivare ska tidigast ske klockan 16.00
        vi. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 18.30
        vii. Avgång från Arlanda ska för en kvällstur senast ske klockan 19.15
        viii. Ankomst till Gällivare ska för en kvällstur senast ske klockan 22.00
    b. söndag
        i. Avgång från Gällivare ska tidigast ske klockan 12.40
        ii. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 20.00
8. Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
9. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
10. Maxpriser för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter får inte överstiga 1400 SEK.
11. Minst 15 % av sålda biljetter per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 1400 SEK.

c. Hemavan – Stockholm/Arlanda

1. Minst 18 000 flygstolar ska erbjudas Hemavan-Stockholm tur och retur per kalenderår.
2. Minst 900 enkelturer ska produceras per kalenderår.

3. Minst en dubbeltur ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag under perioden 1 maj – 31 oktober.
4. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag under perioden 1 maj – 31 oktober.
5. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag under perioden 1 november – 30 april.
6. Minst två dubbelturer ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag under perioden 31 oktober – 31 mars.
7. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med berörd flygplats och efter godkännande av Trafikverket.
8. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
9. På sträckan ska avgångs- och ankomsttider anpassas till efterfrågan på bästa sätt. Detta ska ske i samråd med berörd flygplats och efter godkännande av Trafikverket.
10. En mellanlandning får ske utan flygplansbyte.
11. Maxpriset för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter per säsong får inte överstiga 1350 SEK
12. Minst 15 % av sålda biljetter per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 1350 SEK.

d. Lycksele – Stockholm/Arlanda

1. Minst 30 000 flygstolar ska erbjudas Lycksele-Stockholm tur och retur per kalenderår.
2. Vintertidtabellen skall innehålla minst 15 000 stolar
3. Sommartidtabellen skall innehålla minst 15 000 stolar
4. Minst 1 122 enkelturer ska produceras per kalenderår.
5. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
6. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag i enlighet med tidtabell.
7. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
8. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
9. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:

    a. måndag - fredag
        i. Avgång från Lycksele ska för en morgontur tidigast ske klockan 06.40
        ii. Ankomst till Arlanda ska för en morgontur senast ske klockan 08.30

iii. Avgång för morgontur från Arlanda ska senast ske klockan 09.15
iv. Ankomst till Lycksele ska senast ske klockan 11.05

v. Avgång från Lycksele ska tidigast ske klockan 16.40
vi. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 18.30

vii. Avgång från Arlanda ska för en kvällstur senast ske klockan 19.15
viii. Ankomst till Lycksele ska för en kvällstur senast ske klockan 22.00

b. söndag
i. Avgång från Lycksele ska tidigast ske klockan 16.40
ii. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 22.00

10. Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
11. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
12. Maxpriser för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter får inte överstiga 1200 SEK.
13. Minst 15 % av sålda biljett per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 1200 SEK.

e. Sveg – Stockholm/Arlanda

1. Minst 8 000 flygstolar ska erbjudas per kalenderår.
2. Minst 1 226 enkelturer ska produceras per kalenderår.
3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Minst en dubbeltur ska produceras på helgdag som infaller måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
5. Minst en ytterligare dubbeltur ska produceras per vecka.
6. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
7. Under juli månad får turer ställas in för att anpassa utbudet till efterfrågan om kommun och Trafikverket har informerats senast 31 mars samma år som ändringen planeras.
8. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
9. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:

a. *måndag - fredag*
i. Avgång från Sveg ska, för en morgontur tidigast ske klockan 06.20

ii. Ankomst till Arlanda ska för en morgontur senast ske klockan 08.30

iii. Avgång för morgontur från Arlanda ska senast ske klockan 09.15
iv. Ankomst till Sveg ska senast ske klockan 11.05

v. Avgång från Sveg ska tidigast ske klockan 16.40
vi. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 18.30

vii. Avgång från Arlanda ska för en kvällstur senast ske klockan 19.15
viii. Ankomst till Sveg ska för en kvällstur senast ske klockan 22.00

b. *söndag*
   i. Avgång från Sveg ska tidigast ske klockan 12.40
   ii. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 20.00

10. Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
11. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
12. Bagage- och lastkapaciteten ska vara minst 20 kilo per passagerare vid fullbelagt flygplan och normala väderförhållanden
13. Maxpriset för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter per säsong 855 SEK.
14. Minst 15 % av sålda biljett per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 855 SEK.

f. Vilhelmina – Stockholm/Arlanda

1. Minst 22 000 flygstolar ska erbjudas Vilhelmina-Stockholm tur och retur per kalenderår.
2. Minst 1 122 enkelturer ska produceras per kalenderår.
3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag i enlighet med tidtabell.
5. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
6. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
7. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:
   a. måndag - fredag
      i. Avgång från Vilhelmina ska, för en morgontur tidigast ske klockan 06.40

ii. Ankomst till Arlanda ska för en morgontur senast ske klockan 08.30

iii. Avgång för morgontur från Arlanda ska senast ske klockan 09.15
iv. Ankomst till Vilhelmina ska senast ske klockan 11.05

v. Avgång från Vilhelmina ska tidigast ske klockan 16.40
vi. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 18.30

vii. Avgång från Arlanda ska för en kvällstur senast ske klockan 19.15
viii. Ankomst till Vilhelmina ska för en kvällstur senast ske klockan 22.00

b. söndag
   i. Avgång från Vilhelmina ska tidigast ske klockan 12.40
   ii. Ankomst till Arlanda ska senast ske klockan 20.00

8. Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
9. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
10. Maxpriser för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter får inte överstiga 1100 SEK.
11. Minst 15 % av sålda biljett per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 1100 SEK.

g. Pajala – Luleå Kallax Airport

1. Minst 6 000 flygstolar ska erbjudas Pajala-Luleå tur och retur per kalenderår.
2. Minst 1 122 enkelturer ska produceras per kalenderår.
3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Minst en dubbeltur ska produceras söndag och helgdag som infaller på veckodag i enlighet med tidtabell.
5. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med kommunen och efter godkännande av Trafikverket.
6. Under juli månad får turer ställas in för att anpassa utbudet till efterfrågan om kommun och Trafikverket har informerats senast 31 mars samma år som ändringen planeras.
7. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
8. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:
   a. måndag - fredag
      i. Avgång från Pajala ska ske så att ankomst till Arlanda ska kunna ske senast klockan 08.30
      ii. Tidtabell Luleå – Pajala, Pajala – Luleå ska möjliggöra en vistelsetid i Pajala kommunhuvudort på minst fyra men helst sex timmar, beroende på tidtabell i relationen Arlanda - Luleå

iii. Senaste ankomst till Pajala ska för en kvällstur ske klockan 20.00

b. söndag
   i. Avgång från Pajala ska tidigast ske klockan 12.40
   ii. Ankomst till Arlanda (via Luleå) ska senast ske klockan 20.00

9. Övriga avgångs- och ankomsttider ska anpassas till efterfrågan Ovanstående tidtabell får justeras i samråd med berörd kommun och efter godkännande av Trafikverket.
10. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
11. Maxpriset för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter per säsong får inte överstiga 800 SEK.
12. Minst 15 % av sålda biljett per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 800 SEK.

h. Östersund Åre Airport– Umeå Airport

1. Minst 17 000 flygstolar ska erbjudas Östersund-Umeå tur och retur per kalenderår.
2. Minst 936 enkelturer ska produceras per kalenderår.
3. Minst två dubbelturer ska produceras dagligen helgfri måndag-fredag i enlighet med tidtabell.
4. Ovanstående utbud får anpassas till efterfrågan på veckobasis (turer får flyttas till annan dag inom samma vecka) i samråd med berörda landsting och efter godkännande av Trafikverket, dock ska minst en dubbeltur utföras varje helgfri veckodag.
5. Under juli månad får turer ställas in för att anpassa utbudet till efterfrågan om kommun och Trafikverket har informerats senast 31 mars samma år som ändringen planeras.
6. Med beaktande av ovanstående krav får lufttrafikföretag inte ställa in eller flytta turer.
7. På sträckan ska följande tidtabell on/off block gälla:
   a. måndag - fredag
      i. Ankomst till Umeå ska för en morgontur senast ske klockan 08.30
      ii. Avgång för från Umeå ska för en kvällstur senast ske klockan 19.30

8. Övriga avgångs- och ankomsttider ska anpassas till efterfrågan.
9. En mellanlandning utan flygplansbyte får ske så länge tidtabellkraven efterlevs.
10. Maxpriset för minst 40 % av det totala antalet sålda biljetter per säsong får inte överstiga 910 SEK.
11. Minst 15 % av sålda biljetter per avgång får inte säljas för mer än maxpriset 910 SEK.

Bilaga1 Historik kring det statliga engagemanget i flygtrafiken

När Rikstrafiken bildades 1999 sammanfördes all statlig upphandling av interregional trafik i den nya myndigheten. Då fanns bara en upphandlad flyglinje, Östersund-Umeå.

Beslutet att överföra Jämtlands län till Umeå sjukvårdsregion togs 1980. Riksdagen krävde i det sammanhanget snabba och bra kommunikationer mellan Jämtlands län och Umeå. Då fanns möjlighet att upprätthålla olönsamma linjer genom korssubventionering inom Linjeflyg.

När inrikes luftfart avreglerades 1992 fick Luftfartsverket i uppdrag att utreda transportförsörjningen i Norrlands inland med särskilt fokus på flygtrafikförsörjningen till regionsjukhuset i Umeå.

I proposition 1992/93:150 lades förslag om flygtrafik mellan Östersund och Umeå. I propositionen framhölls att det för närvarande med tanke på avståndet mellan Östersund och Umeå krävs en direkt flygförbindelse, att staten genom upphandling i konkurrens mellan olika flygoperatörer bör säkra en fortsatt flygtrafik mellan Östersund och Umeå och att riktlinjen bör vara ett utbud på lägst två dubbelturer per dag för att säkerställa en god trafikförsörjning för patienter och övriga resenärer.

När Rikstrafiken bildades 1999 tog myndigheten över statens ansvar för att teckna avtal med lufttrafikföretag om flygtrafik på sträckan Östersund-Umeå.

År 2002 utvidgades Rikstrafikens ansvar att teckna avtal om flygtrafik med följande tio sträckor:

- Torsby – Arlanda
- Hagfors – Arlanda
- Sveg – Arlanda
- Lycksele – Arlanda
- Arvidsjaur – Arlanda
- Vilhelmina – Arlanda
- Storuman – Arlanda
- Hemavan – Arlanda
- Gällivare – Arlanda
- Pajala – Luleå.

Den 19 februari 2007 beslutade Rikstrafiken att inte fortsätta teckna avtal om flygtrafik på sträckan Storuman – Arlanda efter att avtalet löpte ut i oktober 2008. Övriga sträckor avtalades på nytt.

I utredning 2010 inför avtalsperioden oktober 2011 till oktober 2015 lades förslag om att i första hand avtala om följande sträckor:

- Gällivare – Arlanda
- Arvidsjaur – Arlanda

- Lycksele – Arlanda
- Hemavan – Arlanda
- Vilhelmina – Arlanda
- Sveg – Arlanda
- Pajala – Luleå

Utredningen föreslog som huvudförslag att sträckan Östersund-Umeå inte skulle upphandlas på nytt och sträckorna Torsby samt Hagfors till Arlanda föreslogs ersättas med anslutningstrafik till Karlstad flygplats. Utredningen hade ett budgettak på 100 Mkr och tre prioriteringsgrupper för åtgärder. Eftersom avtalen blev mindre kostsamma än befarat avtalades flygtrafik för samtliga linjer som tidigare hade trafik. Även fast överklaganden av upphandlingen ledde till kostnadsökningar jämfört med ursprungliga anbud blev den totala kostnaden endast 89 Mkr per år. Arvidsjaur - Arlanda trafikeras i enlighet med trafikplikten utan ersättning.

Flera av linjerna slingas, vissa med andra linjer som omfattas av trafikplikt och vissa linjer har mellanlandning på orter som tillåtits i upphandlingen. Slingningen har varierat över åren. För innevarande period är sträckningarna enligt följande. De orter som åtgärden avser i fet stil, Arvidsjaur kursivt eftersom orten trafikeras utan ersättning:

Gällivare – Kramfors – Arlanda.

Arvidsjaur – **Lycksele** – Arlanda

Hemavan – **Vilhelmina** – Arlanda

Sveg – Mora – Arlanda

Pajala – Luleå

Östersund – Umeå

Torsby – **Hagfors** – Arlanda

Antal resenärer

Resandet i den trafik Trafikverket och tidigare Rikstrafiken tecknat avtal om har varierat över tiden och resandet varierar även kraftigt mellan de olika linjerna. Variationerna i den avtalade flygtrafiken överensstämmer i stort med allmänna upp- och nedgångar inom svenskt inrikesflyg, som bland annat följer av konjunktursvängningar.

Diagram 1: Utveckling av antal resenärer för Trafikverkets avtalade flygtrafik.

I tabell 1 nedan redovisas resandet på avtalade linjer under åren 2000-2012.

	Arvidsjaur	Gällivare	Hemavan	Lycksele	Vilhelmina	Pajala-Luleå	Sveg	Torsby/ Hagfors	Östersund-Umeå	Summa
2000	28 207	51 104	3 790	26 202	17 018	2 145	6 574	7 168	12 531	154 739
2001	27 429	46 510	3 892	27 968	16 981	2 683	6 108	6 239	13 302	151 112
2002	26 068	32 499	6 057	26 061	16 339	2 668	4 075	6 068	13 826	133 661
2003	25 248	35 391	7 936	24 317	13 888	2 755	4 918	5 367	12 965	132 785
2004	28 954	42 272	6 379	24 535	14 237	4 354	5 260	5 700	11 477	143 168
2005	29 179	41 610	7 605	23 403	13 152	3 153	4 743	3 848	9 732	136 425
2006	31 399	42 044	14 102	26 137	14 305	3 013	4 359	5 254	13 116	153 729
2007	31 825	48 450	15 451	26 187	15 725	2 404	4 672	4 720	8 086	157 520
2008	36 776	38 942	17 666	25 564	16 039	2 749	5 059	6 035	9 151	157 981
2009	26 991	32 949	12 051	21 363	12 909	2 620	5 207	5 601	8 471	128 162
2010	26 990	30 446	10 671	21 230	13 287	2 923	5 239	6 321	8 178	125 285
2011	29 620	37 898	12 110	24 340	14 049	3 192	5 071	5 549	9 836	141 665
2012	27 567	37 671	12 905	21 225	14 746	4 417	4 862	4 586	11 050	139 029
Summa	376 253	517 786	130 615	318 532	192 675	39 076	66 147	56 000	141 721	1 838 805
Medel	28 943	39 830	10 047	24 502	14 821	3 006	5 088	4 308	10 902	141 447

Det framgår av tabellen och diagrammet ovan att resandet varierat relativt mycket mellan åren. Resandet var totalt sett för alla dagens avtalade linjer störst 2008 för att sedan minska kraftigt 2009 och 2010 och åter öka relativt mycket till 2011 och bibehålla nästan samma nivå för 2012. För de olika flyglinjerna varierar utvecklingen.

Största procentuella ökningen under perioden står Hemavan för, som ökat resandet från 3 790 till 12 905 resor. Nivåerna var dock ännu större 2006-2008. Den första stora ökningen kom 2002, då Rikstrafiken tagit över avtalen och beslutat om trafik hela året.

Största minskningen har Gällivare, från 51 104 resor till 37 671. Lägst resande hade linjen 2010, bara 30 446, men sen har resandet ökat igen. Linjen har också fortfarande det största resandet av linjerna med allmän trafikplikt.

Arvidsjaur har inte fullt så stora svängningar mellan åren, men hade en topp 2008 med 36 776 resor. I övrigt har resandet varierat mellan drygt 25 000 och knappt 32 000 resor.

Lycksele har minskat något och hade det lägsta resandet under perioden 2012, 21 225 resor. Högsta noteringen var 2001 med 27 968 resor, men det var över 26 000 resor även 2006 och 2007. En del av minskningen kan troligen tillskrivas konkurrens från det större utbudet av flyg i Umeå.

Vilhelmina har haft en relativt stabil utveckling med betydligt mindre svängningar i resandet än övriga linjer. Lägst antal resor var 2009, men sen har resandet ökat igen.

Pajala har ökat relativt kraftigt 2012 till följd av utvecklingen inom gruvverksamheten.

Sveg har inte haft så stora svängningar som vissa av de andra linjerna. Högst nivå var 2000 och lägst 2002, därefter har svängningarna varit mindre, mellan ca 4 400 och 5 200 resor

Torsby och Hagfors hade högsta nivån år 2000, därefter har det varierat mellan åren. Den extremt låga nivån år 2005 förklaras av att Torsby flygplats byggdes om under en del av året. 2012 års resande är förutom 2005 den lägsta under perioden.

Östersund hade 2007-2010 betydligt lägre resande än tidigare år, men har under de två senaste åren fått ökat resande.

Resandet påverkades tillfälligt negativt av att den senaste upphandlingen överklagades vilket innebar att operatörerna fick en mycket kort förberedelsetid inför trafikstart.

Bilaga 2 Tillgänglighetsanalysens åtta kriterier

Kriterierna är framtagna i en process under mer än 10 år med flera utredningar. Till utredningarna har varit kopplat en referensgrupp som lämnat synpunkter på föreslagna kriterier.

Referensgruppen har innehållit både statliga och regionala representanter. I den senaste omgången innehöll referensgruppen representanter för Trafikanalys, Tillväxtanalys, Transportstyrelsen, Sjöfartsverket, trafikhuvudmän, Länsstyrelser/regioner, Tillväxtverket, Sveriges Kommuner och Landsting samt Trafikverket. Tillgänglighetsanalyserna har sedan automatiserats i en datamodell kallad ResKoll. I samband med automatiseringen har vissa preciseringar gjorts av kriterierna med t ex gränser för när resan kan göras.

Kriterium 1: Till Stockholm

Grön standard: Möjlighet att måndag – fredag nå centrala Stockholm (ej Arlanda eller Bromma) över dagen med vistelsetid minst 6 timmar så att man är framme före klockan 10.00 och kan resa hem efter klockan 16.00. Restiden ska inte vara längre än 4 timmar.

Gul standard: Möjlighet att måndag – fredag nå centrala Stockholm (ej Arlanda eller Bromma) över dagen med vistelsetid minst 6 timmar. Restiden ska inte vara längre än 5 timmar.

Kriterium 2: Från Stockholm

Grön standard: Möjlighet att på vardagar ta sig från Stockholm till kommunen med vistelsetid minst 6 timmar och sedan kunna resa hem samma dag. Man ska kunna resa ut efter 06.00 och vara tillbaks före 24.00. Restiden ska inte vara längre än 4 timmar.

Gul standard: Möjlighet att på vardagar ta sig från Stockholm till varje kommun med vistelsetid minst 4 timmar och sedan kunna resa hem samma dag. Man ska kunna resa ut efter 06.00 och vara tillbaks före 24.00. Restiden ska inte vara längre än 5 timmar.

Kriterium 3: Internationella resor

Grön standard: Möjlighet att ta sig vidare internationellt, genom att ta sig till någon av flygplatserna Arlanda, Landvetter, Kastrup, Gardermoen eller Vaernes på vardagar med en ankomsttid senast 8.30. Resan ska inte behöva starta tidigare än 06.00.

Gul standard: Möjlighet att ta sig vidare internationellt, genom att ta sig till någon av flygplatserna Arlanda, Landvetter, Kastrup, Gardermoen eller Vaernes på vardagar med en ankomsttid senast 9.00. Resan ska inte behöva starta tidigare än 04.00.

I modellen har kriteriet preciserats till att ankomsten till hemorten i både grön och gul standard ska ske senast 24.00. För grön standard ska återresan från flygplatsen inte börja tidigare än 17.00 och för gul standard ska återresan inte börja tidigare än 15.00.

Kriterium 4: Storstäder

Tillgänglighet till Stockholm, Göteborg, Malmö, Sundsvall, Umeå, Luleå, Köpenhamn, Oslo, Trondheim eller Linköping.

Grön standard: Det ska vara möjligt att nå dessa orter en enkeltur på förmiddagen och en på eftermiddagen 7 dagar per vecka. Från varje kommun analyseras resmöjligheten till den storstad eller storstadsalternativ man har bäst resmöjligheter till. Restiden ska inte vara längre än 3 timmar. Krav på 4 timmars vistelsetid mellan 10.00 och 18.00.

Gul standard: Det ska vara möjligt att nå dessa orter en enkeltur på förmiddagen och en på eftermiddagen 6 dagar per vecka. Från varje kommun analyseras resmöjligheten till den storstad eller storstadsalternativ man har bäst resmöjligheter till. Restiden ska inte vara längre än 5 timmar. Krav på 4 timmars vistelsetid mellan 10.00 och 18.00.

Flygresor har uteslutits för kriteriet med hänsyn till resans syfte.

Kriterium 5: Region/universitetssjukhus

Följande orter har universitets- eller regionsjukhus: Umeå, Stockholm, Uppsala, Örebro, Linköping, Göteborg, Malmö och Lund.

Grön standard: Möjlighet att från varje kommun nå det regionsjukhus som man tillhör 7 dagar i veckan med ankomst före 12.00 samt med avresa efter klockan 16.00. Restiden från varje kommuncentrum till tillhörande regionsjukhus ska inte vara längre än 3 timmar. Resan får inte starta före kl 03.00.

Gul standard: Möjlighet att från varje kommun nå det regionsjukhus som man tillhör 5 dagar i veckan med ankomst före 12.00 samt med avresa efter klockan 16.00. Restiden från varje kommuncentrum till tillhörande regionsjukhus ska inte vara längre än 4 timmar. Resan får inte starta före kl 03.00.

Kriterium 6: Universitets- och högskoleorter

Grön standard: Goda veckopendlingsmöjligheter till minst 10 av de 23 orterna. Det skall gå att resa från orten fredag efter klockan 16.00 och till orten på söndag efter klockan 12.00. Restiden ska inte vara längre än 5 timmar.

Gul standard: Goda veckopendlingsmöjligheter till minst 5 av de 23 orterna. Det skall gå att resa från orten fredag efter klockan 16.00 och till orten på söndag efter klockan 12.00. Restiden ska inte vara längre än 5 timmar.

Kriterium 7: Andra större städer

Grön standard: Möjlighet att från varje kommun nå huvudorten i minst tre kommuner med 50 000 invånare eller mer med en restid till respektive kommun på max 3 timmar.

Gul standard: Möjlighet att från varje kommun nå huvudorten i minst två kommuner med 50 000 invånare eller mer med en restid till respektive kommun på max 4 timmar. Flygresor har uteslutits för kriteriet med hänsyn till resans syfte.

I modellen har preciserats att tur- och returresa ska se under samma dag.

Kriterium 8. Besöksnäring

Grön standard: Mer än hälften av Sveriges befolkning kan nå huvudorten i kommunen med max 5 timmars restid.

Gul standard: Mer än hälften av Sveriges befolkning kan nå huvudorten i kommunen med max 7 timmars restid.

Kriteriet mäter möjligheten att resa långa sträckor mellan olika delar av landet och avser besöksnäring i vid mening, inte bara turism. Kriteriet kan vid behov användas för annan ort än huvudorten om väsentliga delar av kommunens besöksnäring är lokaliserad där.

Tillgänglighet med nattåg

Nattågen kan ge ytterligare förbättringar av tillgängligheten om natten räknas som överhoppningsbar tid. Nattågen riktar sig dock till en annan målgrupp än och bör ses som ett komplement till flyget.

Trafikverkets kriterier är uppbyggda utifrån behov att göra resor under dagtid. I vissa delar av landet kan dock nattåg ge tillgänglighet som inte avspeglas i modellen.

Nattågen ger genom långa restider över natt förbindelser som i allmänhet inte uppfyller Rikstrafikens tillgänglighetskriterier. Först om natten räknas som överhoppningsbar tid ger nattågen en tillgänglighetseffekt.

Många använder dock nattågen som ett sätt att nå andra delar av landet över natt med möjlighet att sova under resan, använda hela dagen därpå för resärendet och sedan ha möjlighet att åka tillbaka nästa natt (eller vid ett senare tillfälle, t ex vid veckopendling).

Nattågen ger därmed stora tillgänglighetseffekter, samtidigt som de knappast kan ses som en fullgod ersättning för resmöjligheter över dagen.

I samband med analys av nattågens tillgänglighetseffekter har Trafikverket valt att i analysen betrakta det som acceptabel tillgänglighet (gul standard) om resmöjligheter över natt uppfyller alla krav i ett kriterium för god tillgänglighet (grön standard), förutom restiden. Natten räknas då som överhoppningsbar tid, men ger inte samma tillgänglighet som exempelvis en snabb morgonförbindelse.

Vilken tillgänglighetseffekt nattågen i realiteten tillmäts beror på hur strikt gränserna i kriterierna tolkas. Tillgängligheten påverkas i någon mån i alla kriterier där nattågen ger

en resmöjlighet till målpunkten. Men för att resmöjligheten ska ses som rimlig bör i princip kriteriet klaras utöver kraven på restid.

Det måste också finnas möjlighet att sova på tåget för att natten ska kunna räknas som överhoppningsbar tid. I analysen har avgång fram till 23.00 och ankomst efter 06.00 i båda riktningar setts som rimlig för att få tillräcklig sovmöjlighet. Tider däremellan ger visserligen resmöjlighet, men är inte tillräckligt bra för att det ska kunna räknas som acceptabel tillgänglighet i modellen. Att komma fram mitt i natten fungerar kanske hyggligt för den som bor på orten, men inte för exempelvis en tjänsteresenär till orten.

I huvudsak får nattågen dock ses som ett komplement till flyget, inte en fullgod ersättning. Nattågen används i huvudsak för olika typer av fritidsresande, endast 14 procent var tjänsteresenärer i den resvaneundersökning Rikstrafiken lät utföra 2009. Tjänsteresor dominerar helt resärendena för nu aktuella flyglinjer. För alla linjer utom Hemavan-Arlanda står tjänsteresor för majoriteten av resandet, mellan 50 och 80 procent. Även för Hemavan är tjänsteresor en tredjedel av resandet, betydligt mer än för nattågen.

Bilaga 3 Befolkning

I diagrammet och tabellen nedan redovisas befolkningen i kommuner med trafikplikt och befolkningsutvecklingen sedan 1950[36]. Som framgår av tabellen har kommunerna generellt en negativ befolkningsutveckling. Den enda kommun som haft en radikalt annorlunda utveckling är Östersund, som både är betydligt större än övriga kommuner och har ökat befolkningen relativt kraftigt, från ca 43 000 till ca 59 000 invånare. Befolkningsökningen i Östersund har dock stagnerat och även varit negativ några år i början av förra årtiondet. Några av kommunerna, men främst Gällivare, ökade befolkningen fram till tidigt 60-tal för att sedan minska kraftigt. Bortsett från Östersund har berörda kommuner minskat med ca 51 000 personer eller 35 procent av befolkningen 1950. Östersund har under perioden i stället ökat med ca 16000 personer vilket motsvarar 37 procent av befolkningen 1950. Största befolkningsminskningen har Pajala, som minskat med nästan 60 procent. Minsta befolkningsminskningen har Lycksele med ca 18 procent.

[36] Källa SCB:s befolkningsstatistik

Kommun	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2012	1950-2012
Arvidsjaur	11 096	10 317	8 311	8 392	8 081	7 148	6 529	6 467	-4 629
Gällivare	22 479	27 670	25 413	24 711	22 421	20 037	18 425	18 307	-4 172
Hagfors	19 936	21 029	19 528	17 511	16 121	14 059	12 480	12 170	-7 766
Härjedalen	16 080	15 417	12 759	13 096	12 491	11 415	10 454	10 246	-5 834
Lycksele	15 036	16 618	14 769	14 493	14 177	13 058	12 376	12 351	-2 685
Pajala	15 198	14 165	10 752	8 763	8 424	7 480	6 282	6 279	-8 919
Storuman	9 167	10 438	8 761	8 330	7 735	6 934	6 120	6 006	-3 161
Torsby	22 158	21 135	16 896	15 601	15 105	13 725	12 414	12 219	-9 939
Vilhelmina	10 894	11 311	8 676	8 681	8 509	7 918	7 135	6 941	-3 953
Östersund	43 400	47 016	49 750	55 810	58 317	58 249	59 416	59 485	16 085
Summa	187 394	197 076	175 615	175 388	171 381	160 023	153 641	152 483	-34 911
Exkl Östersund	143 994	150 060	125 865	119 578	113 064	101 774	94 225	92 998	-50 996

Även på senare tid är trenden ungefär densamma. Sedan år 2000 har kommunerna förutom Östersund minskat med ca 8 800 personer eller 8,6 procent. Östersund ökar under samma period med ca 2 procent. Pajala har fortfarande den största minskningen under den perioden, även om folkmängden verkar ha stabiliserats under de allra senaste åren, troligen främst till följd av uppsvinget för gruvnäringen.

Bilaga 4 Samhällsekonomisk bedömning

1. Kort beskrivning av hur analysen går till

I den samhällsekonomiskt inspirerade analysen jämförs resuppoffringen med dagens flygupplägg med den resuppoffring som skulle möta resenären med alternativa färdsätt. Eftersom Trafikverkets engagemang i denna trafik är starkt driven av rättighetsskäl (alla delar av landet ska ha interregionala resmöjligheter) tas de studerade resuppoffringarna fram för en genomsnittlig resenär på kommunnivå. I en mer traditionell samhällsekonomisk analys skulle skillnad i resuppoffring med och utan en flyglinje tas fram för varje resenär och sedan summeras för samtliga resenärer.

Dagens flygtrafik

Resuppoffringen med dagens flygtrafik utgörs i grunden av resenärens biljettkostnad för flygresan samt monetär värdering av restiden (enligt Trafikverkets beslutade tidsvärderingar i ASEK5). Till denna summa läggs också resuppoffring för anslutningsresa med bil till hemmaflygplats samt, i vissa analyser, för anslutning från Arlanda (Luleå Airport/Umeå flygplats) till Stockholm C (LuleåC/Norrlands universitetssjukhus). Anslutning i Luleå och Umeå antas ske med flygbuss. Detsamma gäller för privatresenärer för anslutning Arlanda-Stockholm C, medan tjänsteresenärernas anslutningsresa där antas ske med Arlanda express.

Genomsnittlig resuppoffring för resande med dagens flygtrafik tas fram på kommunnivå, för hemmaflygplatsens kommun. Att detta mått är genomsnittligt följer främst av att de monetära tidsvärdena är olika för olika reseärenden. Varje flyglinjes fördelning över reseärenden bygger på information från resvaneundersökningar.

Alternativt resande om dagens flyglinje inte fanns

Antagande om de alternativa färdsätten baseras på resvaneundersökningarna från respektive flyglinje. I dessa uppger resenärerna hur de skulle ha rest (eller inte rest) om den flyglinje de reser med idag inte fanns. Biljettkostnad/körkostnad samt restidsuppoffring för de alternativa resorna summeras. Baserat på hur resenärerna skulle fördela sig på de olika alternativen tas sedan en ny genomsnittlig resuppoffring för hemmakommunens genomsnittsresenär fram.

2. Skillnader i resuppoffring för linjer till/från Arlanda

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjer som går till/från Arlanda redovisas i tabellen nedan. En positiv skillnad innebär att resuppoffringen för den alternativa genomsnittsresan är högre än dagens genomsnittsresa med flyg.

	Skillnad resuppoffring kr/resa		
	ARN	S-holm C	S-holm C nattåg
Gällivare	591	494	169
Vilhelmina	590	448	261
Hemavan	571	511	511
Arvidsjaur	540	421	138
Lycksele	457	358	132
Torsby	362	-131	-131
högt tidsvärde		*-49*	
Hagfors	244	-314	-314
högt tidsvärde		*-229*	
Sveg	140	-122	-122
högt tidsvärde		*52*	

Analysen som redovisas i de två första resultatkolumnerna bygger på resa från hemkommun till Arlanda respektive Stockholm C. När Arlanda är destination visar analysen att resuppoffringen ökar för genomsnittsresenärer från samtliga kommuner. Minsta ökningen uppstår för Sveg, Torsby och Hagfors. Om istället Stockholm C är destination blir ökningen i resuppoffringen lägre. Detta beror främst på att ytterligare uppoffring, tid plus biljettkostnad, tillkommer för anslutningsresan Arlanda-Stockholm C.

För Sveg, Torsby och Hagfors visar analysen med Stockholm C som destination att de alternativa färdsätten i genomsnitt medför en lägre resuppoffring. Den markanta skillnaden mellan destination Arlanda och Stockholm C för Torsby och Hagfors beror på att den alternativa resan till Stockholm C är kortare och billigare än den alternativa resan till Arlanda. För Sveg beror den stora skillnaden på att annat flyg utgör ett ganska marginellt alternativ om dagens flyglinje skulle försvinna (endast 10 procent antas välja annat flyg). De viktiga alternativa färdsätten bil, buss och tåg innebär samtliga en lägre total resuppoffring än dagens flyg om Stockholm C är destination. Att så är fallet beror delvis på att buss och tågresenärer har lägre tidsuppoffring (lägre tidsvärden) vid resor. Att anta detta i fallet Sveg kan dock diskuteras då alternativt flyg bara väljs av 10 procent av resenärerna. Eftersom annat flyg inte är ett alternativ för så många är det sannolikt så att många av de som väljer tåg eller buss som alternativ har, för att vara resenärer med dessa färdmedel, ovanligt höga tidsvärden. Om analysen istället skulle göras med oförändrade tidsvärden, dvs. de som gäller för flygresenärer, blir resultatet en ökad resuppoffring med 52 kr/resa.

Annat flyg utgör enligt resvaneundersökningarna ett ganska marginellt alternativ även för resenärerna från Torsby och Hagfors (11 procent antas i båda fallen). Även om analysen för Torsby och Hagfors görs med de höga flygtidsvärdena förblir resultatet att de alternativa färdsätten innebär en lägre resuppoffring, -229 kr/resa för Hagfors och -49 kr/resa för Torsby.

När Trafikverket utvärderar interregional tillgänglighet med kollektiva färdmedel betraktas ibland tid på nattåg mellan klockan 23 och 06 som överhoppningsbar. En analys av förändrad resuppoffring med Stockholm C som destination med detta nattågsantagande redovisas i den sista kolumnen i tabellen ovan. Förändrat resultat, jämfört med föregående kolumn, uppstår för de kommuner där resande med tåg uppgetts som alternativ i resvaneundersökningen (alla utom Hemavan, Torsby och Hagfors). I fallet Sveg, där tåg anges som ett alternativt sätt att resa, bedömer vi att resa med nattåg inte är aktuell eftersom det skulle innebära en alltför sen påstigning. Av denna anledning uppstår ingen skillnad mellan de två sista resultatkolumnerna för Sveg i tabellen ovan.

I de fall nattåg ingår som alternativ resa blir resuppoffring för den alternativa genomsnittsresan väsentligt lägre. Ökad resuppoffring för den alternativa genomsnittsresan kvarstår dock i samtliga fall.

3. Resultat för Pajala

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjen Pajala-Luleå redovisas i tabellen nedan.

	Förändrad resuppoffring kr/resa	
	Luleå Airport	Luleå C
Pajala	-280	-464
högt tidsvärde	*-172*	*-365*

De negativa skillnaderna innebär att resuppoffringen för den alternativa genomsnittsresan är lägre än dagens genomsnittsresa med flyg. Detta gäller oavsett om slutdestination i analysen är Luleå Airport eller Luleå C. Eftersom annat flyg inte utgör en alternativ resmöjlighet i avsaknad av dagens flygtrafik genomförs även analyser högre tidsvärden (gäller här för bussresenärerna). Huvudslutsatsen ändras dock inte av denna känslighetsanalys.

4. Resultat för Östersund

Förändrad resuppoffring för resorna som idag görs på linjen Östersund-Umeå redovisas i tabellen nedan.

	Förändrad resuppoffring kr/resa
	Umeå universitetssjukhus
Östersund	-249
högt tidsvärde	*-15*

Den negativa skillnaden innebär att resuppoffringen för den alternativa genomsnittsresan är lägre än dagens genomsnittsresa med flyg. I denna analys antas att slutdestinationen är Norrlands universitetssjukhus.

Annat flyg utgör endast en alternativ resmöjlighet för 21 procent av resorna. Även här görs därför en analys med de högre flygtidsvärdena. Denna analys visar på att den alternativa genomsnittsresan innebär något lägre resuppoffring än genomsnittsresan med dagens flygtrafik.

5. Externa effekter

I den samhällsekonomiskt inspirerade analysen redovisas också en uppskattning av hur de samhällsekonomiska kostnaderna för CO2-utsläpp och olyckor skulle ändras om dagens flyglinjer som erhåller stöd från Trafikverket inte fanns. Denna analys redovisas aggregerat per flyglinje och inte per genomsnittsresa på det sätt som resuppoffringen görs.

Värderingen av förändringen i CO2-utsläpp bygger på de ökade utsläpp som överflyttning till bil ger upphov till (både huvudresa och förändrad längd på anslutningsresa). Överflyttning till de kollektiva färdmedlen ger i analysen inte upphov till några ökade CO2-utsläpp eftersom de som flyttar över antas få plats i befintliga fordon. Att utsläppen från dagens flygtrafik försvinner kommer inte heller med i den samhällsekonomiskt inspirerade analysen eftersom denna typ av utsläpp omfattas av ett utsläppstak. Om utsläppen minskar på grund av att denna trafik upphör kommer en ökning av utsläppen upp till taket att ske på annat håll.

Värderingen av förändringen i olyckrisk bygger på den ökade risk som överflyttning till bil ger upphov till (både huvudresa och förändrad längd på anslutningsresa). De olycksrisker som finns i kollektivtrafiken bortses från i analysen.

I tabellen nedan redovisas monetära värderingar av de ökade externa effekterna. Analysen visar den förändring som uppstår om StockholmC/LuleåC/NUS antas vara slutdestinationer.[37]

[37] I Bilaga 4 redovisas storleken på de ökade externa effekterna om Arlanda och Luleå Airport antas vara slutdestinationer. Inga större skillnader framkommer i den redovisningen.

	CO2 kr/år	Olycksrisk kr/år
	SholmC/LuleåC/NUS	SholmC/LuleåC/NUS
Gällivare	597 472	482 373
Vilhelmina	510 153	411 876
Hemavan	438 125	353 723
Arvidsjaur	1 023 701	826 492
Lycksele	785 331	634 043
Sveg	74 490	60 140
Torsby	72 534	58 561
Hagfors	148 589	119 964
Pajala	95 858	77 392
Östersund	237 235	191 534

Störst ökning av externa effekter som följd av det alternativa resandet bedöms uppstå för Arvidsjaur. Detta beror på att antalet resenärer i relationen är relativt stort samt att många antas välja flyg från Luleå som alternativ. Flygresan från Luleå innebär att många fordonskilometer bil genereras av anslutningsresorna.

Bilaga 5 Resvaneundersökningar

Trafikverket har i samband med flygutredningen låtit utföra två olika resvaneundersökningar. Den första resvaneundersökningen gäller resandet på de berörda linjerna. En sådan resvaneundersökning görs regelmässigt inför utredning om nya avtal om trafik, oavsett trafikslag.

Under utredningens gång uppkom dessutom frågor om generella resmönster. Därför har kompletterats under våren 2013 med en resvaneundersökning i berörda regioner, där personer tillfrågades utifrån ett slumpmässigt urval, oavsett om de var flygresenärer eller inte.

Resvaneundersökning av resandet på berörda linjer

Resvaneundersökning utfördes i november 2012 för berörda linjer. Undersökningen gjordes i terminalerna på Arlanda, Östersund och Luleå och passagerarna fick fylla i ett frågeformulär. Här beskrivs de huvudsakliga resultaten.

Generellt

Det föreligger en risk att resenärerna i vissa fall har missuppfattat frågan om resans start. Osäkerhet uppstår när man t ex uppgett att resan startat i Norrbotten för en resa till en destination i Norrbotten. Det är möjligt att resenärerna har trott att det var den sammanlagda resan fram och åter som avsågs. Samma sak kanske gäller de resenärer som svarat att de reser vidare med flyg från flygplatsen i t ex Gällivare.

Luleå-Pajala

60 % av resorna på denna linje är tjänsteresor och till detta kommer att ytterligare 17 % är resor till/från den egna arbetsplatsen. 85 % av resenärerna är förvärvsarbetande.
62 % av resenärerna på linjen bor utanför Norrbotten och så gott som alla dessa har kommit till Luleå flygplats med flyg.
Hela 97 % av resenärerna har Pajala som slutdestination för resan.
När det gäller vidare färd från Pajala flygplats har 83 % av resenärerna uppgivit att de reser från Pajala flygplats med bil eller taxi, endast 2 % reser med buss.
På frågan om alternativt färdsätt utan flyget är det uppenbart att majoriteten (69 %) skulle ha åkt bil istället.

Arlanda-Gällivare

82 % av resenärerna är förvärvsarbetande.
Av de 61 % som är på tjänsteresa, återfinns hälften (50 %) i ledande ställning, varav 39 % är inom den privata sektorn.

Huvuddelen av resenärerna bor i Gällivare och Stockholm, 42 rep 25 %.
Undersökningen är gjord på Arlanda, vilket inte anses påverka utfallet, eftersom de flesta reser tur och retur. Däremot kan det vara en förklaring till att några resenärer har uppgett att de startat sin resa i Norrbotten, eller att de reser vidare från flygplatsen i Gällivare med flyg.

Arlanda-Hemavan

44 % av resorna är relaterade till nöje/fritid/besök och 34 % är tjänsteresor. Detta är den lägsta andelen resor med anknytningen till tjänsten bland för de undersökta flyglinjerna. Ytterligare 5 % är resor till/från egen arbetsplats.
74 % av resorna har sitt slutmål i Storumans kommun, som Hemavan tillhör.
Det ligger därför nära till hands att tro att merparten av resandet utgörs av besökare och personal till områdets turistverksamheter.
Detta förstärks ytterligare av att resenärerna har sin bostad i Stockholm till 27 % och utomlands till 34 %.
Denna linje har därmed den största andelen resor som startat utomlands av de linjer som TRV upphandlar.

Arlanda-Vilhelmina

Även på denna linje är resor med anknytning till förvärvsarbete i dominans – 49 % tjänsteresor och ytterligare 11 % är resor till/från den egna arbetsplatsen.
25 % av resorna är nöje/fritid/besök.
38 % av resorna startade i Stockholms län och 9 % utomlands
54% av resenärerna har angett Vilhelmina som slutkommun för resan och 24 % Storuman.
Resenärernas bostadsort var Stockholm till 19 % och Vilhelmina till 34 %.

Arlanda-Lycksele

25 % av resandet sker för nöje/fritid/besök och 56 % är tjänsteresor.
Här är resornas start lite mer utspridd – 26 % i Stockholm, 38 % i Västerbotten och 10 % utomlands.
Noterbart är även att slutmålet för resan är till 69 % Lycksele och 10 % Storuman.
Resten är utspritt till enstaka procent.
Resenärerna har till 71 % sin bostadsort i Västerbottens län.

Umeå-Östersund

74 % av resorna utgörs av tjänsteresor och 8 % av resor till regionsjukhus. Den senare siffran kan anses förvånande låg med tanke på att linjen upphandlas efter

riksdagsbeslut om Jämtlands tillhörighet till Regionsjukhuset i Umeå.
88 % av resorna har Umeå som slutkommun för resan.
72 % av resenärerna bor i Jämtland (där Östersund ligger) och 24 % i Västerbotten (där Umeå ligger).
Om flyglinjen inte hade funnits skulle 41 % av de tillfrågade resenärerna istället gjort resan med bil. Buss och annan flyglinje skulle ha valts av 26 resp. 25 % av resenärerna.

Arlanda –Sveg

70 % avresorna är relaterade till tjänst - 57 % tjänsteresa och 13 % till den egna arbetsplatsen.
Den relativt stora andelen återkommande resenärer med samma ärende den senaste månaden, 56 %, indikerar även det att flyglinjen till stor del används för tjänsteresor.
Av resorna startar 53 % i Stockholms län och ungefär hälften så många, 26 %, i Jämtlands län.
88 % av de som reser Arlanda-Sveg har sin slutdestination i Härjedalen, där Sveg ligger.
48 % av resenärerna är bosatta i Härjedalens kommun, och 26 % i Stockholmsområdet.

Arlanda-Hagfors

Resans huvudsakliga ärende på denna linje är till hela 80 % relaterad till tjänst, 69 % tjänsteresor och 11 % till egna arbetsplatsen.
Fördelningen mellan resans startlän är lika mellan Värmlands och Stockholms län – 42 % i båda fallen.
Av dem som reser i denna riktning, från Arlanda till Hagfors, har 84 % Hagfors som resans slutmål.
64 % av resenärerna bor i Hagfors kommun och 16 % i Stockholmsområdet.
Intressant är att 53 % av de tillfrågade resenärerna har svarat att de skulle ha åkt tåg ifall flyglinjen inte hade funnits. Detta förstärker den bild som Trafikverkets analys har pekat på, nämligen att det går att uppnå god tillgänglighet utan flyg från Hagfors.

Arlanda-Torsby

Även på denna linje är det hög andel av resenärer som reser med anledning av tjänst - 67 % tjänsteresa och 7 % till/från egen arbetsplats.
11 % reser med anledning av skola/utbildning. Detta är den högsta andelen av de undersökta linjerna.
58 % av resorna startar i Värmlands län och 18 % i Stockholms län.
De allra flesta resorna har sitt slutmål i Torsby, 76 %, men även Sunne är representerat med 13 %.
51 % av resenärerna skulle ha tagit tåget om inte flyget hade funnits. I likhet med fallet för Hagfors ovan en indikation på en medvetenhet om goda tågförbindelser hos

resenärerna.
Resenärerna har sin bostadsort till 89 % i Värmlands län. Detta tyder på att merparten av resenärerna är hemresande i denna riktning.

Resvaneundersökning i regionerna, våren 2013

Syftet med Trafikverkets resvaneundersökning är att på ett statistiskt säkerställt sätt skapa en ögonblicksbild av resetrenderna i den region där vi skall genomföra förbättringsåtgärder. Huvudmålet för resvaneundersökningen (RVU) är att karlägga syftet med resan, antalet resor samt vilket färdmedel som resenärerna använder.

Trafikverket har valt att karlägga hela regionen, från Mora i söder till Kiruna i norr.

Metod

För att på ett så effektivt sätt som möjligt nå så många som möjligt har vi valt att använda oss av telefonintervjuer. Drygt 4338 personer har ringts upp, av dessa har 1800 svarat. En svarsfrekvens på drygt 40 %.

Resultat

56 % av invånarna har genomfört minst en resa till eller via Stockholm under det senaste året. Den genomsnittliga invånaren gör två resor till Stockholm per år.

Majoriteten av resorna till och från Stockholm är huvudsakligen fritids- och nöjesresor 72 %, medan tjänsteresorna står för 18 %.

Det främsta skälet att välja flyget är tidsbesparing. Merparten av alla resor har sin slutdestination i Stockholms kommun. Dock är det en betydande del som skall vidare i Sverige och vidare ut i övriga världen. 18 % av resenärerna har en annan kommun som sin slutdestination. 21 % av resenärerna har ett annat land som slutdestination.

Av resultatet så kan flera antaganden göras. De avgörande slutsatserna som Trafikverket vill lyfta fram är att andra färdmedel samt kustflygplatserna är starka alternativ för invånarna i de regioner som idag har flygplatser med trafikplikt. En majoritet av resorna som sker från dessa regioner är privatresor. Detta samt ett konstaterande att mer än 90 % av resenärerna kör eller blir körde i egen bil till flygplatsen inför resan.

Bilaga 6 Tillgänglighet för Torsby och Hagfors, fördjupat underlag

Vid möte i Karlstad 17 april utlovades ett transparent underlag för hur Trafikverket räknat och bedömt tillgängligheten för Torsby och Hagfors med olika alternativ. Det mesta framgår av huvudrapporten. Denna bilaga är att se som ett komplement, där ytterligare detaljer framgår.

Dagens resmöjligheter

Tillgängligheten för båda kommunerna är relativt god jämfört med flertalet andra orter som idag har avtalad flygtrafik. Restiden till Stockholm är i storleksordningen 4-5 timmar utan det avtalade flyget. Ofta är det brister i anslutningar eller turer som inte ligger i rätt tidsläge som gör att Trafikverkets tillgänglighetskriterier inte klaras.

De tillgänglighetskriterier Trafikverket använder är följande:

1. Till Stockholm
2. Från Stockholm
3. Internationella resor
4. Storstäder
5. Regionsjukhus
6. Universitet och högskolor
7. Andra större städer
8. Besöksnäring

I bilaga 2 redovisas kraven i kriterierna i detalj.

Förutom flyget finns idag möjlighet att ta tåg från Torsby eller buss från Hagfors till Karlstad och byta till tåg där. Restiden till Karlstad är relativt lika. Tågtrafiken från Torsby tar ca 1 timme 30 minuter, något varierande mellan avgångarna. Busstrafiken från Hagfors tar 1.23, med den snabbaste busslinjen. I båda fallen finns även långsammare alternativ.

Restiden med SJ:s snabbtåg från Karlstad till Stockholm är mellan 2 timmar 15 minuter och 2 timmar 50 minuter beroende på avgång. Bytestiderna är ofta relativt bra, ca 15 minuter, vilket ger totala restider på 4-5 timmar, vilket klarar gränsen för acceptabel tillgänglighet i K1 och K2. Både Torsby och Hagfors klarar K1 utan flyget redan idag, det är tillgängligheten i K2 och K3 som är svårt att klara. I K2 är det ett problem att alla bussar till Hagfors inte angör Karlstad Central, vilket ger en onödig gånglänk, som gör att vissa lämpliga avgångar missas. I K3 blir det en anslutning till Arlanda som tillkommer. För resan till Arlanda får läggas till minst 40 minuter för anslutning och Arlanda Express. Det blir då ofta svårt att klara en restid under 5 timmar.

Anslutning till flyg

Trafikverket har i utredningen kommit fram till att det är möjligt att klara tillgängligheten för både Torsby och Hagfors med anslutningstrafik till Karlstad flygplats. Utgångspunkten var det förslag som lades redan vid den förra flygutredningen, att ansluta till Karlstad flygplats med en direktlinje med restider anpassade till flygavgångarna.

Anslutningstiden till Karlstad flygplats bedöms för både Torsby och Hagfors med en direktlinje till strax över en timme. Enligt Kartex[38] är restiden med bil 1.01 från Torsby och 1.03 från Hagfors, det skiljer alltså bara någon minut. Till detta läggs en säkerhetsmarginal på 20 minuter och en tid vid gate på ytterligare 20 minuter. Totalt blir detta drygt 1 timme 40 minuter, vilket satts till 1.43 (tiden för Hagfors) i tabellen nedan. Avgång för anslutningen till Torsby flygplats från centrala Torsby idag går enligt uppgifter i Resrobot 30 minuter före avgång och för Hagfors 45 minuter innan avgång. Till det ska läggas själva flygtiden, 1.15 från Torsby och 50 minuter från både Hagfors och Karlstad till Arlanda. För den som ska till Stockholm räknar vi med 55 minuters anslutningstid (promenad från terminalen och transport till Stockholm) för alla alternativ. Restiden till Stockholm blir därmed totalt sett 2 timmar 40 minuter från Torsby, 2 timmar 30 minuter från Hagfors och via Karlstad 3 timmar 28 minuter. Den totala restiden ökar alltså med mindre än en timme för både Torsby och Hagfors. Restiden till Arlanda är 1.45 från centrala Torsby, 1.25 från centrala Hagfors och ca 2.30 via Karlstad.

	Torsby fpl	Hagfors fpl	Karlstad fpl
Anslutningstid	0.30	0.45	1.03
Säkerhetsmarginal			0.20
Vid gate			0.20
Flygtid	1.15	0.50	0.50
Arlanda-Stockholm C inkl gång och väntetid ca	0.55	0.55	0.55
Total restid	2.40	2.30	3.28

Tabell 1. Restid till Stockholm med flyg, från Torsby och Hagfors idag och med anslutning till Karlstad flygplats.

[38] Program från Lantmäteriet

Anslutning till tåg

I den förra flygutredningen diskuterades endast anslutning till Karlstads flygplats som alternativ till avtalat flyg.

I utredningen ”Flyg i glesbygd” (Rikstrafiken 2007) diskuterades frågan ett steg längre:

Mellan Torsby och Stockholm går det att resa med regionalt tåg till Karlstad och med SJ:s fjärrtåg till Stockholm. Den resan tar minst fyra timmar. Från Hagfors till Stockholm kan man ta länsbuss till Karlstad för att där byta till SJ:s fjärrtåg. Resan tar fyra timmar och 20 minuter. Restiden med bil till Stockholm är fyra timmar och 45 minuter från Hagfors och fem timmar och 20 minuter från Torsby. Från Torsby är det 15 mil till den internationella flygplatsen Gardemoen utanför Oslo vilket gör att behovet att komma till Arlanda som ligger 42 mil bort inte är lika stort som för orter där Arlanda är det naturliga valet för internationella flygresor. [39]

Trafikverket gör ungefär samma bedömning idag. Även tåg från Karlstad är en möjlighet som behöver beaktas. Eftersom dagens resmöjligheter till Karlstad är långsamma både för Torsby och Hagfors finns det tidsvinster att göra på en direktanslutning. Det finns även tidsvinster att göra i den befintliga kollektivtrafiken genom att dagens turer inte alltid är optimalt anpassade för byte till tåg.

Anslutning till Karlstad med tåg eller buss tar idag ca 1.30 från Torsby och 1.25 från Hagfors.

Torsby har tågtrafik på Fryksdalsbanan. Vardagar är det ett tiotal dubbelturer. Första avgång är 4.40 från Torsby och sista ankomst 23.35 till Torsby. Vissa avgångar är kompletterade med buss eller taxi på sträckan Torsby-Sunne. Men trafiken går långsamt med många uppehåll. Restiden varierar något mellan avgångarna. Snabbaste avgång i turlistan tar 1 timme 24 minuter, men många avgångar tar längre tid, beroende på antal uppehåll. Längsta restid är 1.48, men flertalet tar mindre än 1.40. Järnvägssträckan är 102 km, så genomsnittshastigheten är bara ca 60-70 km/h.

För Hagfors finns anslutning till Karlstad med buss. Buss 300 via Molkom har 9 dubbelturer vardagar från 6-tiden på morgonen och med senaste ankomst vid 20-tiden på kvällen. Restiden är 1 timme 25 minuter. Alla turer har ett tiotal uppehåll. Linje 600 via Munkfors tar något längre tid, 1.41 men går också senare på kvällen, ända fram till efter midnatt. Däremot är utbudet på morgonen begränsat vilket förhindrar anslutning till första snabbtåget till Stockholm på morgonen.

Tillgängligheten till andra orter beror även på hur väl anslutningarna till tåg fungerar i Karlstad. För Torsby finns även möjlighet att byta till tåg i Kil, vilket kan vara ett bättre alternativ, med korta bytestider.

---

[39] Flyg i glesbygd. Rikstrafiken 2007, sida 54.

Från Torsby finns också en speciallösning på morgonen med en total restid på 4 timmar till Stockholm C. Lösningen innefattar taxitransport till Sunne som måste förbeställas, byte till tåg och ytterligare ett tågbyte i Kil eller Karlstad.

Det vanligaste alternativet med rimlig restid är dock att resa med tåg till Kil eller Karlstad C och där byta till SJ:s snabbtåg. Restiden varierar främst beroende på hur lång väntetiden blir. Med en väl anpassad väntetid (max 15 minuter) blir restiden ca 4 timmar 30 minuter. Många anslutningar är dock betydligt längre, vilket förlänger restiden ytterligare. Med lämplig anslutning till alla tåg skulle restiderna hålla sig inom ramen för acceptabel tillgänglighet (gul standard) till och från Stockholm (K1 och K2).

I vissa fall ger bussen från Hagfors till Karlstad tillräckliga resmöjligheter till och från Stockholm. Anpassningen till tågtiderna är dock inte särskilt goda, det är ofta långa väntetider. Bussen är troligen anpassad i första hand för pendlingsresande till och från Karlstad. Det är också ett problem att alla bussar inte angör Karlstad Central, vilket ger en onödig anslutning med gång eller lokalbuss, som förlänger restiden och gör att vissa lämpliga avgångar missas. När bussen ansluter direkt till Karlstad C är det även för Hagfors möjligt med en restid på ca 4 timmar 30 minuter till Stockholm.

För både Torsby och Hagfors blir restiden dock för lång till Arlanda för att klara K3. För resan till Arlanda får läggas till minst 40 minuter för anslutning och Arlanda Express.

Tillgängligheten till tåg skulle kunna förbättras ytterligare. Det finns flera alternativ som kan diskuteras och vid behov kombineras:

- Anslutningstiderna för befintlig kollektivtrafik skulle kunna anpassas bättre till tågavgångarna.
- Expressturer skulle kunna införas både med tåg och buss, direkt eller med ett fåtal uppehåll.
- Direkt anslutningstrafik med mindre fordon ger de snabbaste restiderna, strax över en timme till Karlstad.

Vi antar i tabellerna för de tänkta turerna nedan en anslutningstid på 15 minuter. I tabellen för bästa restid framgår att både Torsby och Hagfors har något kortare anslutningstid idag. När det gäller expressturer med tåg och buss antar vi en restid på 1.15, ca 10 minuter kortare än snabbaste restid idag. Det är inte ett orimligt antagande med tanke på att ett uppehåll med tåg brukar ta ett par minuter och med buss åtminstone någon minut. Restid med anslutningstrafik är också relativt likartad till Karlstad centralstation. Enligt Kartex är restiden med bil till Karlstad centralstation 1.07 för Torsby och 1.04 för Hagfors.

	Torsby idag	Hagfors idag
Anslutningstid till Karlstad	1.35	1.23
Bytestid	10	14
Karlstad-Stockholm	2.15	2.37
Total restid	4.00	4.20

Tabell 2. Bästa restid till Stockholm med anslutning till tåg idag.

	Torsby	Hagfors
Anslutningstid till Karlstad	1.15	1.15
Bytestid	15	15
Karlstad-Stockholm	2.15	2.15
Total restid	3.45	3.45

Tabell 3. Tänkbara restider med expressalternativ för tåg och buss, väl anpassade bytestider och snabbtåg med kortaste restid.

	Torsby	Hagfors
Anslutningstid till Karlstad	1.07	1.04
Bytestid	15	15
Karlstad-Stockholm	2.15	2.15
Total restid	3.37	3.34

Tabell 4. Tänkbara tider med direktanslutning, väl anpassade bytestider och snabbtåg med kortaste restid.

Redan dagens restider möjliggör en bättre tillgänglighet än idag om anslutningarna till och från snabbtågen ses över. Med expressalternativ för tåg och buss eller direktanslutning kan ytterligare tidsvinster göras och t o m möjliggöra grön standard (god tillgänglighet) i Trafikverkets tillgänglighetsmodell.

Regionförbundet Jämtlands län

Jan Molde
063 146580
Jan.molde@regionjamtland.se

2013-06-20
Dnr: 2013/19

REMISS

FÖRSLAG TILL LÄNSTRANSPORTPLAN 2014 – 2025 FÖR JÄMTLANDS LÄN

Härmed översänds förslag till Länstransportplan 2014 – 2025 för synpunkter. I bifogad ”Läsanvisning” ges en närmare beskrivning av innehållen i dokumenten.

De frågor vi önskar svar på är i första hand;

- Är förslaget rätt avvägt när det gäller aspekter som; Förbättrad tillgänglighet/framkomlighet, ökad trafiksäkerhet, minskad miljöbelastning etc?
  - Om inte, vilka aspekter bör prioriteras högre respektive lägre.

- Är det rätt stråk och sträckor som föreslås åtgärdas?
  - Om inte, vilka stråk eller sträckor bör lyftas in och vilka bör lyftas ur?
  - Finns förslag till begränsade åtgärder på vissa sträckor för att få bort de största bristerna och få pengarna att räcka till mer?

- Är det rätt nivå på de olika ”potter” som föreslås?
  - Om inte, vilka summor föreslås avsättas för de olika potterna?

Vi välkomnar naturligtvis även andra synpunkter på förslaget.
Synpunkter på förslaget till Länstransportplan ska vara inkomna till Regionförbundet senast den 19 september 2013. Remissvar lämnas elektroniskt till registrator@regionjamtland.se eller per post till Regionförbundet Jämtlands län Box 3123, 831 03 Östersund. Remissvaren kan komma att publiceras på Regionförbundets webbplats.

Hälsningar

Jan Molde

Sändlista

Bergs kommun
Bräcke kommun
Härjedalens kommun
Krokoms kommun
Ragunda kommun
Strömsunds kommun
Åre kommun
Östersunds kommun
Jämtlands läns landsting
Trafikverket Region Mitt
Länstrafiken i Jämtlands län AB
Sveriges Åkeriföretag Norr
Polismyndigheten i Jämtlands län
NTF Jämtlands län
Handelskammaren Mittsverige
Svenskt Näringsliv, regionkontor Östersund
Företagarna Jämtland-Härjedalen
Z-Group
Jämtland Härjedalen Turistförening
LRF Jämtland
Jämtlands-Härjedalens Naturskyddsförening
Mittuniversitet
Samtliga ledamöter i Regionförbundets Transportutvecklingsråd
Länsstyrelsen i Västernorrlands län
Region Gävleborg
Region Dalarna
Region Västerbotten

Regionförbundet Jämtlands län

2013-06-17 Dnr 2013/19

Remissupplaga av;

Förslag till

Länstransportplan 2014 – 2025 för Jämtlands län

Behandlad av Regionförbundets styrelse 2013-06-17

Förord

Detta förslag till Länstransportplan för Jämtlands län är utformad enligt de direktiv och de ekonomiska ramar som regeringen lämnat.

De ekonomiska ramarna har fördelats efter en modell där befolkningsstorleken väger tyngst. Med en sådan fördelningsmodell tas inte tillräcklig hänsyn till vare sig det vitt förgrenade vägnätet i länet eller till den trafik som alstras av den starkast växande näringen i länet och landet, nämligen turistnäringen. Regionförbundet har både inför och under planeringsarbetet framfört behovet av andra modeller för fördelning av ramar för de regionala planerna.

Länstransportplanen har tagits fram i bred samverkan med bland annat olika delar av länets näringsliv, åkerinäringen, Länstrafiken, Länsstyrelsen, kommunerna och landstinget. Ett nära samarbete har också skett med trafikverkens regionala representanter där möjligheterna att få ut största möjliga effekt utifrån de begränsade ramar som funnits har tagits tillvara.

Genom att samnyttja medel för Länstransportplanen och medel för så kallade bärighetsåtgärder i den nationella planen har förutsättningar skapats för rejäla förbättringar av många vägar på olika håll i länet. Denna plan innehåller också en kraftfull satsning på gång- och cykelvägar, en satsning som efterfrågats av många och med positiva effekter för både miljö och hälsa. I planen ingår också satsningar för att öka det kollektiva resandet. Utifrån de ramar som stått till förfogande innehåller planen således många angelägna åtgärder för en hållbar utveckling i vårt län.

Underskrift

Regionförbundet Jämtlands län

Innehållsförteckning

Förord 2
Innehållsförteckning 3
Sammanfattning 4
Direktiv och ramar 4
Planering av transportinfrastruktur 5
Koppling till annan planering 5
Kollektivtrafikens roll 5
Regional systemanalys för de fyra nordligaste länen 6
Regionala utgångspunkter – strategier och program 8
Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län 8
Nuläge 8
Vägarna i Jämtlands län 11
Regionförstoring 11
Förbindelser och kommunikationer 12
Turismens betydelse för Jämtlands län och Sverige 15
Transportinfrastrukturens betydelse för skogsnäringen i Jämtlands län 15
Övrig inriktning av arbetet 16
Åtgärder i Länstransportplan 2014-2025 16
Riksväg 84 X-länsgräns - Fjällnäs 16
Väg 321 delen Svenstavik – Månsåsen 17
Väg 315 Utanbergsvallarna – Rätan 18
Väg 675 Valne – Änge och kurvan i Ede 19
Väg 711 Bräcke – Albacken 20
Väg 659 Så – Vik 21
Väg 662 Bonäshamn - Huså 21
Idag opreciserade större åtgärder i slutet av planperioden 22
Åtgärder för hastighetsanpassning av länsvägar 22
Potter allmänt 23
Enskilda vägar 23
Gång och cykelvägar i länet 23
Oförutsedda steg 1 och 2-åtgärder 24
Oförutsedda steg 3 och 4-åtgärder 24
Grusvägar eller belagda vägar 24
Samband med grannlänens planer 24
Bilaga 1 25
Bilaga 2 26

Sammanfattning

Skrivs senare.

Direktiv och ramar

Regeringen har uppdragit åt Trafikverket att upprätta ett förslag till en nationell trafikslagsövergripande plan för utveckling av transportssystemet för perioden 2014 -2025. Regeringen har samtidigt uppdragit åt länsplaneupprättarna att för respektive län upprätta motsvarande länsplaner för regional transportinfrastruktur.

När det gäller den nationella planen anger regeringen att utgångspunkten är att de åtgärder som anges i nu gällande plan för perioden 2010 – 2021 ska genomföras. Den nationella planen ska omfatta drift- och underhållsåtgärder på alla vägar och järnvägar. När det gäller investeringar ingår alla järnvägar, europavägar samt de större riksvägarna i den nationella planen. Investeringar i det övriga statliga vägnätet ska ingå i de regionala planerna.

I regeringens proposition ”Investeringar för ett starkt och hållbart transportsystem” (prop. 2012/13:25) anges inriktningen och ramarna för planeringperioden 2014 – 2025.
I regeringens direktiv för planeringsarbetet anges att; ”Det *övergripande målet* för arbetet är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. *Funktionsmålet* ska medverka till en grundläggande tillgänglighet och bidra till utvecklingskraft i hela landet. *Hänsynsmålet* ska medverka till högre säkerhet samt förbättrad miljö och hälsa.”

Den trafikslagsövergripande statliga ramen för planeringsperioden 2014 - 2025 uppgår till 522 miljarder kronor. Dessa medel fördelas på följande sätt:

- 86 miljarder kronor till drift, underhåll och reinvestering av statliga järnvägar
- 155 miljarder kronor för drift och underhåll av statliga vägar inklusive bärighet, tjälsäkring och rekonstruktion av vägar samt statlig medfinansiering av enskilda vägar
- 281 miljarder kronor till utveckling av transportsystemet

När det gäller de ekonomiska ramarna för länsplanerna har regeringen angivit att de ska vara oförändrade fram till och med 2021 och att de preliminära ramarna för perioden 2022 – 2025 ska följa samma fördelning mellan länen som tidigare. För Jämtlands del innebär detta att ramen uppgår till 43 miljoner per år eller 516 miljoner för hela planperioden i 2013 års prisnivå. Detta motsvarar en uppräkning med cirka fem procent gentemot ramen för perioden 2010 – 2021 om 477 miljoner.

Av direktiven framgår bland annat att; ”Åtgärderna ska inriktas mot de viktigaste stråken för att stärka sträckor som är betydelsefulla för hållbar arbetspendling, viktiga transportleder för näringslivet och gränsöverskridande transporter.”

Vidare framgår det av direktiven att ”det för närvarande inte är aktuellt att genomföra ytterligare långtgående reformer av hastighetssystemet. Det fortsatta arbetet bör ske inom ramen för befintligt hastighetssystem, med hänsyn till trafiksäkerhet, miljö och tillgänglighet.”

Planering av transportinfrastruktur

Den fysiska planeringsprocessen regleras i lagen om byggande av järnväg, väglagen, plan- och bygglagen samt i miljöbalken.

Regelverket kring den fysiska planeringen har förändrats från och med år 2013 i syfte att förenkla och snabba upp planeringprocessen. Planeringen inleds numera med en så kallad åtgärdsvalsstudie. I denna analyseras vilka typer av åtgärder som behövs. Analysen sker i fyra steg enligt nedan;

1. Tänk om. Kan transportbehoven minskas eller andra transportsätt användas, kan behovet av resande påverkas, kan viss trafik som i dag går på väg flyttas över till järnväg eller kan kollektivtrafiken utvecklas?

2. Optimera. Kan väg- eller järnvägsnätet utnyttjas effektivare, till exempel genom hastighetsanpassning, variabla hastigheter eller trafikreglering? Högre bruttovikter och längre fordon kan vara andra sätt att utnyttja befintlig infrastruktur mer effektivt.

3. Bygg om. Går det att lösa problemen genom förbättringar och mindre ombyggnader, till exempel breddning, förlängning av plattformar vid stationer, rätning av kurvor eller förstärkning?

4. Bygg nytt. Krävs nyinvesteringar eller större ombyggnader, till exempel en ny trafikplats, en ny mötesstation eller en helt ny väg eller järnväg?

Åtgärdsvalsstudien svarar på frågan *varför* ett väg- eller järnvägsprojekt behövs. När det gäller vägar sker den fortsatta planeringen inom ramen för en sammahållen vägplan. Denna planering innehåller följande skeden och handlingar; *Samrådsunderlag*, *samrådshandling*, *granskningshandling* och *fastställelsehandling*. Denna nya planeringprocess ersätter tidigare förstudie, vägutredning och arbetsplan.

Den ekonomiska planeringen av transportinfrastruktur sker inom ramen för den nationella planen och de regionala planerna för transportinfrastruktur. Det är i dessa processer som prioriteringar sker av åtgärder i transportsystemet under de närmaste tolv åren.

Koppling till annan planering

Utvecklingen av bebyggelsestrukturen spelar långsiktigt en mycket stor roll för möjligheterna att utveckla transportsystemet i linje med de transportpolitiska målen. Ett bibehållande av en tät stadsstruktur med möjligheter att gå, cykla eller åka kollektivt bör eftersträvas. Ny bebyggelse bör koncentreras till lägen som har god tillgång till gång- och cykelvägar samt kollektivtrafik.

De växande klimatproblemen ökar behoven av en samordnad översikts- och trafikplanering som också omfattar landsbygden. Planeringsarbetet måste ta hänsyn till de samband och ömsesidiga beroende som finns mellan tätorter och landsbygd när det gäller bland annat jord- och skogsbruk, arbete, boende och friluftsliv. Ny bebyggelse på landsbygden bör lokaliseras som komplement till befintliga byar och stråk för att motverka en ytterligare utspridning av bebyggelsen och bidra till underlag för kollektivtrafik.

Kollektivtrafikens roll

Kollektivtrafiken är ett av medlen för att uppnå såväl nationella mål som regionala mål om länets utveckling. Klimatutmaningen gör satsningar på kollektivtrafik särskilt angelägna. Den

spridda befolkningsstrukturen i länet med på många håll minskande befolkning innebär stora svårigheter att erbjuda en god kollektivtrafik. Den regionala kollektivtrafikmyndigheten bedömer det inte möjligt att nå upp till det så kallade ”fördubblingsmålet” som formulerats av nationella branschorganisationer, Sveriges kommuner och landsting och Trafikverket. Efter vissa stråk finns dock en potential för ett större resande med kollektivtrafiken. Det gäller bland annat stråket efter Mittbanan/E 14. I planen avsätts därför resurser i ”potter” för att bland annat förbättra förutsättningarna för kollektivtrafiken i framför allt dessa stråk.

Regional systemanalys för de fyra nordligaste länen

Under 2008 upprättade de fyra nordligaste länen en gemensam systemanalys. Någon ny systemanalys har inte gjorts inför denna planeringsperiod då analysen och slutsatserna från tidigare systemanalys bedöms ge tillräckligt underlag på en övergripande nivå även för denna planeringsomgång. Den regionala systemanalysen för de fyra länen ger en samstämmig bild av vad länen gemensamt ser som strategiskt för ett hållbart transportsystem. Särskilt pekas på vikten av regionförstoring, att kollektivtrafiken blir ännu mer attraktiv med bättre pendlingsmöjligheter och att transportinfrastrukturen hänger samman i Sverige men också stödjer den ökande internationaliseringen inom näringslivet.

I systemanalysen identifierade de fyra länen ett antal prioriterade stråk, se fig. 1 nedan:

Fig. 1. Prioriterade stråk i den regionala systemanalysen för de fyra nordligaste länen.
Källa: Regional systemanalys 2010-2020 för de fyra nordligaste länen.

Mittnordenstråket innefattande E14, Mittbanan och Meråkerbanan med vidare kopplingar till/från Finland behöver utvecklas enligt den regionala systemanalysen. Dels för att klara efterfrågade godsvolymer och dels för att tillgodose ett stärkt samspel med de dynamiska områdena i Nor- och Sörtröndelag.

Den regionala systemanalysen påtalar att E4 och E14 har de största godstransporterna på vägnätet i Norrland men att betydande godsflöden även finns på E45 mellan Dorotea-Strömsund-Östersund.

Den regionala systemanalysen påpekar vidare att restiderna idag är alltför långa till kompletterande arbetsmarknader och då särskilt i inlandet. Åtgärder behövs för att restiderna ska kunna minska eller bibehållas med ökad trafiksäkerhet.

Fig. 2. Möjliga dagspendlingsregioner inom 60 minuters restid i de fyra norrlandslänen.

Källa: Regional systemanalys 2010-2020 för de fyra nordligaste länen.

Regionala utgångspunkter – strategier och program

Såväl europeiska som nationella strategier ligger till grund för regionernas utvecklingsplanering. Den regionala utvecklingsstrategin för Jämtlands län är en viktig utgångspunkt för Länstransportplan 2014 – 2025.

Av figuren nedan framgår sambanden mellan de olika strategierna och programmen.

Fig. 3. Samband mellan de olika nationella och regionala strategierna.

Regional utvecklingsstrategi för Jämtlands län

Det övergripande målet när det gäller tillgänglighet är:

”Förbättrade kommunikationer som överbryggar de långa avstånden.”
I strategin anges bland annat att vägarna i och till länet ska hålla en hög standard vad gäller framkomlighet, hastighet och trafiksäkerhet. De nationella stamvägarna E 14 och E 45 ska förbättras så att de genomgående möjliggör korta restider med hög säkerhet. Vidare anges att satsningar på det statliga vägnätet i första hand ska ske där de påtagligt kan förbättra förutsättningarna för arbetspendling, turism och näringslivets transporter.

Nuläge

Befolkningen i Jämtlands län var som störst under mitten av 1950-talet. Den stora befolkningsminskningen från slutet av 1950-talet till början av 1970-talet berodde framför allt på strukturomvandlingen inom länets dåvarande basnäringar, jord- och skogsbruket. Efter en ökning av befolkningen under 1970-talet var invånarantalet relativt konstant fram till slutet av 1990-talet då antalet invånare i länet som helhet återigen började minska. Utvecklingen de senaste åren pekar på en stabilisering av befolkningsutvecklingen i länet som helhet. Dock fortsätter befolkningen att minska i flera av länets ytterområden medan den ökar efter stråket Östersund – Krokom – Åre.

Fig. 4. Befolkningsutvecklingen i Jämtlands län de senaste 100 åren.

Källa: SCB

Jämtlands län är glest befolkat, faktiskt ett av Europas mest glesa med endast 2,4 invånare per km^2. Cirka 50 procent av länets yta utgörs av skogsmark. Jämtlands län är det till ytan tredje största länet i Sverige.

Av befolkningskartan i figur 5 nedan framgår att det bor människor i nästan alla delar av länet. Hälften av befolkningen i Jämtlands län bor i byar och i små samhällen med <1000 invånare. 15 % av befolkningen bor i småorter med 1000-4000 invånare. I Östersunds stad bor var tredje länsinvånare.

Jämtlands län är det län i landet som har störst andel av befolkningen boende i glesbygdsområden enligt Glesbygdsverkets definition[1]. Nära 29 % procent av befolkningen bor i glesbygdsområden. Motsvarande andel för Gotland är 17 %, Västerbotten 16 procent och Norrbotten 11 %. Denna befolkningsstruktur ställer krav på ett vitt förgrenat och fungerande vägnät i länets alla delar året om.

[1] www.tillvaxtanalys.se

Figur 5. Befolkade kilometerrutor i Jämtland län

Vägarna i Jämtlands län

I Jämtlands län finns tre typer av vägnät; det statliga vägnätet, det kommunala vägnätet och slutligen det enskilda vägnätet.

Det statliga vägnätet omfattar 603,6 mil vägar och delas in i två grupper dels de nationella vägarna (exempelvis E14 och E45), dels de övriga statliga vägarna.

Fig.6. Vägnätet inom Jämtlands län.

		Väghållare			
Län	**Kommun**	**Statlig**	**Kommunal**	**Enskild**	**Totalt**
		Längd i km	**Längd i km**	**Längd i km**	**Längd i km**
Dalarna		5 139	1 768	31 579	38 487
Gävleborg		3 838	1 352	25 730	30 921
Västernorrland		5 302	1 359	24 658	31 319
Jämtland	Berg	615		3 583	4 198
	Bräcke	622	40	3 989	4 651
	Härjedalen	845	99	7 790	8 733
	Krokom	791	18	4 186	4 994
	Ragunda	438	6	2 891	3 336
	Strömsund	1 451	75	6 880	8 406
	Åre	623	34	2 587	3 244
	Östersund	649	297	2 494	3 441
	Totalt:	**6 036**	**569**	**34 399**	**41 004**
Totalt Region Mitt:		**20 315**	**5 049**	**116 367**	**141 731**

Källa: Vägverkets nationella vägdatabas (NVDB).

Det kan noteras att av det statliga vägnätet i länet om cirka 600 mil är ungefär en tredjedel eller 200 mil grusvägar. Frågan om beläggning av grusvägar redovisas närmare på sidan 24 i dokumentet.

Regionförstoring

Regionförstoring i meningen att öka befolkningen inom ett område där man både kan bo och arbeta kan ske både genom positivt födelsenetto, nettoinflyttning och genom förbättrade möjligheter till pendling så att det geografiska område inom vilket man kan arbetspendla utvidgas. Befolkningsmässigt större arbetsmarknadsregioner har, generellt sett, bättre utvecklingsförutsättningar än mindre. Det beror framför allt på bättre förutsättningar till matchning på arbetsmarknaden i befolkningsmässigt större regioner. En ökad pendling innebär dock oftast ökade miljöbelastningar. En ökad pendling står också ofta i motsats till målen om ökad jämställdhet.

Ökade möjligheter till arbetspendling bör framförallt främjas efter Mittbanans sträckning. Där finns de största befolkningskoncentrationerna och där finns möjligheter till ökad pendling med järnväg vilket ger mindre miljöbelastningar än annan långväga pendling. På långa avstånd finns också större möjligheter att uppnå restidsvinster med tåg än med buss eller bil.

Arbetspendlingen mellan kommunerna i Jämtlands län framgår av figuren nedan:

Fig. 7. Arbetspendling över kommungränserna år 2011 i Jämtlands län.

Män och kvinnor									
År 2011	**Arbetsställekommun**								
Bostadskommun	**Berg**	**Bräcke**	**Härjedalen**	**Krokom**	**Ragunda**	**Strömsund**	**Åre**	**Östersund**	**SUMMA:**
Berg	2561	7	73	27	2	4	26	693	3393
Bräcke	18	2018	9	19	144	7	3	531	2749
Härjedalen	44	3	4487	9	0	0	0	129	4672
Krokom	14	7	9	3834	9	77	157	2380	6487
Ragunda	5	30	1	10	1937	13	6	228	2230
Strömsund	89	5	5	28	6	4768	6	342	5249
Åre	27	2	7	143	3	5	4211	496	4894
Östersund	271	186	62	836	113	158	235	26018	27879
Summa	3029	2258	4653	4906	2214	5032	4644	30817	57553

Källa: SCB.

Förbindelser och kommunikationer

Den spridda bebyggelsestrukturen i länet kombinerat med långa avstånd gör att underlaget för kollektivtrafik är mycket svagt på de flesta håll. Dock finns vissa områden och vissa stråk med större befolkningskoncentrationer med, relativt sett, bättre underlag för kollektivtrafik.

De flesta busslinjer på landsbygden är uppbyggda efter elevernas behov av resor till och från skolan. I takt med att elevantalet minskar på många håll i länet minskar underlaget för dessa busslinjer. Då underlag inte längre finns för linjetrafik för skolelever försvinner samtidigt möjligheterna för övriga resenärer att använda busstrafiken då dessa ensamma inte utgör tillräckligt underlag för att upprätthålla trafiken.

Stråket utmed väg E14 och Mittbanan har relativt sett stora befolkningskoncentrationer med potential för en större andel kollektivresande. Ett stort antal av de boende efter stråket pendlar in mot Östersund, men pendling i den motsatta riktningen förekommer också. Inte minst har pendlingen in mot Åre ökat under senare år. Efter detta stråk bör en överföring av vägtrafik till järnvägstrafik kunna ske, med positiva effekter för både miljö och trafiksäkerhet. Från hösten 2012 har en kraftig ökning av turutbudet på mittbanan skett. Mellan Sundsvall och Östersund har antalet dubbelturer ökat från fem till nio per dag, och mellan Östersund och Duved har utbudet ökat från två till fem per dag. En begränsning för en ökad pendling med tåg efter Mittbanan är de relativt sett långa restiderna med tåg idag. För att tåget ska kunna

konkurrera med vägtrafiken på ett bättre sätt måste restiderna med tåg vara tydligt kortare än med bil eller buss.

Digitala förbindelser

En god tillgång till it-infrastruktur med bredbandskapacitet i alla delar av länet kommer att vara av avgörande betydelse för att bibehålla och öka attraktionskraften för både turism, boende och sysselsättning. Tillgång till bredband kan också bidra till ändrade livsmönster och minska behoven av resor.

En kraftfull utbyggnad av it-infrastrukturen skedde i början av 2000-talet. Stora statliga stöd bidrog till denna utbyggnad. De kapacitetskrav som ställdes i samband med utbyggnaden angavs till minst 2 Mbit/s i bägge riktningarna. Utbyggnaden, som till stora delar byggde på användande av kopparnäten i kombination med radiolänklösningar, ledde till att en mycket hög andel av befolkningen och företagen i länet fick tillgång till bredband utifrån den tidens kapacitetskrav.

Allt fler tjänster levereras via internet och tjänster som idag inte är så kapacitetskrävande förväntas bli det i framtiden. Detta ställer krav på tillgång till bredband med betydligt högre överföringshastigheter än tidigare. I såväl den nationella som den regionala bredbandsstrategin anges målet att minst 90 procent av alla hushåll och företag ska tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s år 2020[2]. Med dagens teknik är det bara fiber som, på längre avstånd, kan medge överföringshastigheter om minst 100 Mbit/s i bägge riktningarna. Vi står därmed inför ett teknikskifte med stora behov av utbyggnader av fiberförbindelser i hela länet. Det är viktigt att ta tillvara de möjligheter till förläggning av kanalisation för fiber som kan finnas i samband med planerade investeringar i vägnäten.

Av figur 8 nedan framgår, med blått, de platser i länet där det idag finns fiber. De områden som är markerade med orange färg är de kilometerrutor där det finns folkbokförd befolkning. Orangea områden utan blå punkter är således vad vi ofta kallar ”vita fläckar”, det vill säga områden utan tillgång till fiber. I vissa av dessa områden är underlaget så litet och avstånden så stora att det inte är troligt att en utbyggnad kommer att ske på marknadsmässiga grunder. Det finns därför ett stort behov offentliga stöd för att nå målet om att minst 90 procent av befolkningen och företagen ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s år 2020.

[2] Bredbandsstrategi för Jämtlands län – mot år 2020, Länsstyrelsen och Regionförbundet Jämtlands län 2013

Figur 8, orter med fiber i Jämtlands län 2011

Källa: Länsstyrelsens kartläggning

Orange färg visar kilometerrutor med folkbokförd befolkning
Mörkblå punkter visar orter med noder för fiber
Ljusblå punkter visar orter med fiber där det också finns lokala spridningsnät

Turismens betydelse för Jämtlands län och Sverige

Den totala omsättningen för turismen i Sverige har ökat med drygt 75 procent i löpande priser sedan år 2000. I fasta priser har ökningen varit drygt 47 procent. Under 2011 ökade turismens totala omsättning i Sverige med 6,4 procent till 264 miljarder kronor. Turismens exportvärde, mätt som utländska besökares konsumtion i Sverige, ökade med 9,3 procent till 98,8 miljarder kronor 2011, vilket var nästan 45 procent mer än järn- och stålexporten och mer än dubbelt så mycket som värdet av den svenska personbilsexporten.[3]

Turismen i Jämtlands län står för en betydande del av den svenska turistnäringen. Omsättningen för turismen ökar också i Jämtlands län och uppgick år 2012 till ca 4,1 miljarder kronor. Sysselsättningen inom näringen motsvarade cirka 5000 årsarbeten. Omsättningen bedöms fortsätta att öka och turismnäringen i Jämtlands län har satt målet att omsättning ska öka till 6 miljarder år 2020 och att sysselsättningen i näringen då ska motsvara 5600 årsarbeten. Bara antalet utländska gästnätter i kommersiella bäddar bedöms öka från 565 000 år 2011 till 850 000 år 2020.[4] Allt detta ställer naturligtvis stora krav på fungerande infrastruktur i alla former.

I Jämtlands län finns ett tjugotal större eller mindre destinationsområden. De allra flesta av dessa är helt beroende av väl fungerande vägtransporter. Exempelvis reser över 90 procent av besökarna till västra Härjedalen med egen bil. Till vissa destinationer kring Åredalen och Storlienområdet finns dock bra tågförbindelser. Turistdestinationerna där arbetar aktivt för att få fler att välja tåget före bilen. Det är därför viktigt att det finns tillräcklig kapacitet på både järnvägen och hos tågoperatörerna för att klara resandet under turistsäsong. Under vintersäsongen 2012/2013 har också persontrafik bedrivits på Inlandsbanan till Vemdalen/klövsjöområdet från såväl Malmö, Göteborg som Stockholm. Vid den lilla järnvägsstationen i Röjan har bussar mött upp för den sista delen av resan fram till slutdestinationen. På detta sätt har destinationerna i området kunnat erbjuda ett miljövänligt och bekvämt resealternativ.

Att kunna erbjuda snabba, bekväma och säkra resor till turistdestinationerna i Jämtland kommer även fortsättningsvis att vara viktiga delar i konkurrensen om gästerna. Även om en större andel av turisterna än idag kommer att välja järnväg före väg så pekar den mycket starka ökningen inom turistnäringen på att allt fler personer kommer att vara beroende av snabba och säkra vägförbindelser. Fortsatta satsningar på i första hand vägarna E 14, E 45 och väg 84 är därför högt prioriterat. Också andra turiststråk som exempelvis väg 321 och väg 315 prioriteras högt i denna plan.

Möjligheterna till bra flygförbindelser till länets olika destinationer är naturligtvis också viktiga för turismnäringen. Förutom Åre- Östersunds flygplats spelar också de mindre flygplatserna i Sveg och Röros viktiga roller för turistdestinationerna i närområdena. Trondheims stora flygplats i Vaernes har redan idag en viktig roll för den Jämtländska turistnäringen. En roll som kan utvecklas betydligt i och med att Meråkerbanan elektrifieras och trafiken på banan utvecklas. Såväl bra flygtrafik till dessa flygplatser som bra markförbindelser till länets olika turistdestinationer är av största vikt för länets turismnäring.

Transportinfrastrukturens betydelse för skogsnäringen i Jämtlands län

Skogsnäringen står för det största trafikarbetet när det gäller tunga transporter i Jämtlands län. Årligen avverkas ca sju miljoner ton timmer i Jämtlands län, varav ca 75 procent

[3] Fakta om svensk turism, Tillväxtverket juni 2012
[4] www2.jamtland.se, 20130418

vidareförädlas utanför länet. Skognäringen genererar cirka 4000 årsarbeten under hela året inom såväl avverkningsarbete, skogsvård, transporter som vidareförädling av olika slag.

Skogsnäringen är beroende av bäriga vägar för att möjliggöra effektiva transporter till och från skogsindustrierna både inom och utanför länet. Merparten av både det allmänna och enskilda vägnätet måste därför tåla 60 tons bruttovikt under hela året. Endast mycket korta perioder av sänkning av bruttovikterna kan accepteras för att svara upp mot det krav på färsk råvara som industrin ställer. Omlastning från väg till järnväg sker i allt högre utsträckning, både för att minska miljöbelastningen och för att nå kostnadseffektivitet. Vägarna fram till omlastningsterminalerna måste hålla hög standard året om. Lika viktigt är förstås en fungerande järnvägsinfrastruktur.

En löpande utveckling sker hela tiden när det gäller transporter av skogsråvara. Bland annat sker försöksverksamheter med högre lastvikter med variabelt lufttryck i lastbilsdäcken (CTI) och längre fordon. Det är viktigt med en fortsatt utveckling inom detta område, inte minst för att näringen i vårt land ska kunna konkurrera på likvärdiga villkor med andra länder.

Övrig inriktning av arbetet

Nationella vägstråk av mycket stor betydelse för länet är E14 och E45. Motsvarande stråk på järnvägssidan är Mittbanan, Norra stambanan, Ostkustbanan och Inlandsbanan. För dessa stråk har arbetet i första hand varit inriktat på att påtala behoven och försöka få bristerna och behoven åtgärdade inom ramen för den nationella transportplanen.

När det gäller bristerna och behoven inom länet så har dessa identifierats av bland andra länets kommuner, representanter för skogsnäringen, Jämtland Härjedalen Turism, Regionförbundets transportutvecklingsråd och Trafikverket region Mitt.

De påtalade bristerna och behoven motsvarar investeringar på många miljarder. De brister som föreslås åtgärdas i denna plan utgör därmed bara en liten del av det totala behovet. Vissa brister bedöms kunna åtgärdas med så kallade bärighetsmedel inom ramen för den nationella planen, men också dessa behov är mångdubbelt större än de medel som bedöms finnas tillgängliga.

Åtgärder i Länstransportplan 2014-2025

I bilaga 1 redovisas samtliga objekt som länstransportplanen omfattar. För varje objekt redovisas beräknad total kostnad och finansiering. I bilaga tre redovisas en tidplan för respektive objekt utifrån de av Trafikverket anvisade årsvisa ramarna.

Nedan följer en närmare redovisning av vissa större åtgärdsobjekt eller potter i planen.

Riksväg 84 X-länsgräns - Fjällnäs

Beskrivning

Riksväg 84 går från Hudiksvall via Ljusdal och Sveg vidare mot den norska gränsen. I avsaknad av trafikmöjligheter på järnväg blir denna tvärgående sträckning ett viktigt stråk för fjällresenärer till områden inom Härjedalen eller övriga delar av Jämtlands län. Riksvägen är även viktig för långväga godstransporter och långväga persontransporter.

Riksvägen uppfyller idag inte kraven för bibehållna hastigheter. Inriktning på insatserna ska vara att möjliggöra en skyltat hastighet om 100 km/h med hög trafiksäkerhet. Breddning av

vägen behövs på vissa avsnitt, framför allt på avsnittet mellan Långå och Funäsdalen, för att möjliggöra mitträffling och därmed höjd hastighet med bibehållen trafiksäkerhet.

I Länstransportplanen avsätts 75 miljoner kronor för åtgärder för bibehållen eller höjd hastighet med hög trafiksäkerhet. I summan ingår också åtgärder vid korsningen i centrala Sveg.

Riksväg 84 X-länsgräns – Fjällnäs. Heldragen linje (svart) anger vägsträcka som föreslås bli åtgärdad.

Effekter av åtgärderna

Ett genomförande av beskrivna åtgärder förväntas ge ökad trafiksäkerhet och tillgänglighet samt bibehållen framkomlighet. Då en upprustning av stråket även förordas av Gävleborgs län kommer en sammanvägd ökad trafiksäkerhet och tillgänglighet att gälla för merparten av riksvägarna 84/83.

Väg 321 delen Svenstavik – Månsåsen

Beskrivning

Väg 321 är en viktig tranportled för både tung trafik och turisttrafik till Bydalen och Åre/Storlienområdet. En förstudie har tagits fram för sträckan Svenstavik - Månsåsen[5]. Sträckan är i dåligt skick med bland annat skarpa kurvor och bärighetsskador under tjällossningen. Vägen trafikeras också av gående och cyklister i blandtrafik. Sträckan har ingått i Trafikverkets hastighetsöversyn 2009 och därefter fått sänkt hastighet.

[5] Förstudie Väg 321, delen E45 – Månsåsen, Trafikverket 2013-02-28

Väg 321 delen Svenstavik – Månsåsen. Heldragen linje (svart) anger vägsträcka som föreslås bli åtgärdad.

De åtgärder som planeras inom ramen för Länstransportplanen är;
Upprustning av befintlig väg 35,5 km med bärighetshöjande åtgärder och åtgärder för att göra sidoområdet säkrare.
Kurvan vid Hoverberg rätas i ny sträckning med en belagd bredd på 6,5 meter.
Befintlig väg breddas på erforderliga sträckor för att uppnå en enhetlig belagd vägbredd på 6,5 meter.

De föreslagna åtgärderna ger förutsättning för en bibehållen högsta hastighet om 80 km/h.
De föreslagna åtgärderna är kostnadsberäknade till 70 – 80 miljoner kronor. Finansieringen sker med 30 miljoner från Länstransportplanen och 52 miljoner från bärighetsanslaget.

Därutöver tillkommer kostnader för gång- och cykelväg mellan Galhammarudden norr om Svenstavik och Hoverberg (4,5 km) om cirka 17 miljoner kronor. Gång- och cykelvägen finansieras i sin helhet från Länstransportplanen.

Effekter av åtgärderna
Ett genomförande av beskrivna åtgärder förväntas ge en ökad trafiksäkerhet och framkomlighet på vägsträckan och en förbättring för oskyddade trafikanter på två delsträckor av den totala sträckningen.

Väg 315 Utanbergsvallarna – Rätan

Beskrivning
Väg 315 är en viktig transportled mellan kusten och inlandet. Vägen har stor betydelse för både turist- och skognäringen. Flera av skidorterna vid och i anslutning till väg 315 expanderar kraftigt och kraven på en väl fungerande infrastruktur ökar. Väg 315 har flera sträckor med låg standard och bristande trafiksäkerhet. En förstudie har tagits fram av dåvarande Vägverket[6]. I förstudien föreslogs bland annat en dubbelsidig breddning av vägen till 7,5 meter på hela sträckan, rätning av ett antal kurvor och några mindre justeringar av vägens höjdprofil. Vidare föreslogs åtgärder för bättre avvattning och ombyggnad av korsningarna mot väg 316 och E 45. Slutligen föreslogs att en nybyggnad om cirka 1,5 kilometer förbi byn Rätansböle. De totala kostnaderna för projektet har under år 2013 bedömts till ca 80 miljoner där kostnaden för förbifarten uppgår till ca 12 miljoner. 12 miljoner föreslås finansieras inom ramen för Länstransportplan 2014-2025 och resterande 68

[6] Förstudie Väg 315 Utanbergsvallarna Rätan, Förslagshandling, Vägverket 2010-02-02

miljoner föreslås finansieras med bärighetsmedel. Planeringsarbetet har sedan fortsatt, men är ännu inte slutfört. Inriktningen på Trafikverkets nuvarande planering är en breddning av vägen till 6,5 meter och att vägen även fortsättningsvis går genom Rätansböle.
Möjlig byggstart bedöms vara är år 2016 med färdigställande under år 2017.

Väg 675 Valne – Änge och kurvan i Ede

Beskrivning

Väg 675 mellan Valne och Änge är ett viktigt stråk för arbetspendling för befolkningen i Ängeområdet. Vägen har också en viktig funktion för Länstrafiken som trafikerar sträckan med linjebuss 532 för framför allt behoven av elevresor från Nälden/Valne till högstadieskolan i Änge. Mellan Valne och slakteriet i Änge är vägen en grusväg med omkring fem meters bredd. Vägens säkerhet och standard upplevs i nuläget som mycket låg till följd av tvära kurvor, problem med damning och ojämn vägbana. Genom Ede är vägen cirka sju meter bred och belagd. I Ede går vägen i en mycket skarp kurva förbi ett flerbostadshus. Två mindre vägar ansluter i kurvan, vilket gör att platsen uppfattas som en fyrvägskorsning. Det innebär dålig framkomlighet och säkerhet och är ett problem i boendemiljön i och med att trafiken måste göra många starter och accelerationer i kurvan. Ett samrådsunderlag med förslag till åtgärder av bristerna har nyligen tagits fram[7]. De föreslagna åtgärderna består i bärighetsåtgärder, breddning, förbättring av vägens sidoområden, förbättrad avvattning och rätning av de tväraste kurvorna. I samrådsunderlaget föreslås ett nytt slitlager/ytskikt av grus. Kostnaderna för dessa åtgärder har bedömts till 29 miljoner kronor. Om vägen samtidigt beläggs bedömer Trafikverket den totala investeringskostnaden till 35 miljoner. I Länstransportplanen avsätts därför 10 miljoner som kompletteras med finansiering från bärighetsanslaget med 25 miljoner för att finansiera den samlade investeringen.

När det gäller kurvan i Ede redovisas i samrådsunderlaget tre alternativ för att lösa problemet. Den fortsatta planeringen får avgöra vilket alternativ som väljs. I den ekonomiska planering som Länstransportplanen utgör avsätts i detta skede fem miljoner kronor motsvarande det dyraste alternativet.

Väg 675 Valne – Änge. Heldragen linje (svart) anger vägsträcka som föreslås bli åtgärdad.

Effekter av åtgärderna

Ett genomförande av beskrivna åtgärder förväntas ge en ökad trafiksäkerhet och framkomlig-

[7] Samrådsunderlag väg 675 delen Valne – Änge inkl kurva i Ede, Trafikverket februari 2013

het på vägsträckan samtidigt som Trafikverkets bärighetsåtgärder höjer vägavsnittets allmänna standard.

Väg 711 Bräcke – Albacken

Beskrivning

Väg 711 sträcker sig mellan Bräcke och Sörbygden i Bräcke kommun. Jämtlands län. För befolkningen i Albacken och byarna längs vägen, samt för skogsnäringen och det övriga näringslivet, är väg 711 ett mycket viktigt stråk. Vägen är den enda möjliga vägförbindelsen för pendling till arbete, skola och service. Företagare längs vägen och skogsnäringen är beroende av väg 711 för sin verksamhet.

Trafikverket har tagit fram ett samrådsunderlag där problemen med vägen har identifierats och förslag till lösningar presenterats.[8] Samrådsunderlaget behandlar en cirka 33 km lång sträcka av vägen mellan Bräcke kyrka och Albacken (korsningen men väg 698).
Väg 711 har slitlager av grus och bredden varierar mellan cirka 5 och 6,5 meter. Längs vägen är det periodvis problem med bärigheten. Andra faktorer som medför problem för trafiksäkerhet och tillgänglighet är att vägen periodvis dammar mycket och har en ojämn vägbana. Ett antal tvära kurvor med dålig sikt är även ett trafiksäkerhetsproblem.
I samrådsunderlaget har följande projektmål formulerats;
”Vägen ska kunna upplåtas för de tyngsta fordonen (ha bärighetsklass 1) året runt.”
De åtgärder som föreslås i samrådsunderlagetför att uppnå projektmålet är bärighetsåtgärder, enhetlig vägbredd, förbättring av vägens sidoområden samt förbättrad avvattning (diken och trummor). Samrådsunderlaget redovisar även förslag till åtgärder för att lösa problemen med vägens slitlager (ytskikt), ett nytt grusslitlager på hela sträckan utom vid randbebyggelse där vägen beläggs. Ett alternativ där rätning av de tväraste kurvorna och åtgärder på korsningar har även tagits fram och kostnadsberäknats.

De bedömda totalkostnaderna för alternativ 1 innebärande åtgärder med grusslitlager och belagd väg vid randbebyggelse uppgår till 69 miljoner kronor. För alternativ två innefattande även kurvrätningar och åtgärder vid korsningar uppgår de bedömda totalkostnaderna till 73 miljoner kronor. Skulle hela sträckan beläggas tillkommer ca 13 miljoner kronor. De totala kostnaderna för åtgärderna enligt ovan kan därmed bedömas till 86 miljoner kronor varav länstransportplanen svarar före 12 miljoner kronor och Trafikverkets bärighetsanslag svarar för 74 miljoner kronor.

Bräcke – Albacken. Heldragen linje (svart) anger vägsträcka som föreslås bli åtgärdad

Effekter av åtgärderna

[8] Samrådsunderlag väg 711 delen Bräcke – Albacken, Trafikverket februari 2013

Ett genomförande av beskrivna åtgärder förväntas ge en ökad trafiksäkerhet, framkomlighet och tillgänglighet på vägsträckan samtidigt som Trafikverkets bärighetsåtgärder förbättrar vägavsnittets allmänna standard.

Väg 659 Så – Vik

Beskrivning

Väg 659 mellan Så – Vik är en mindre väg som trafikeras med linjetrafik (linje nr 157) för bland annat skolelever. Vägen är smal, 4,0 - 4,3 meter, och har en dålig standard som skapar problem med framkomligheten för bland annat busstrafiken. Särskilt stora är problemen för låggolvsbussarna. Om vägen förbättrades skulle fler turer kunna framföras efter denna väg istället för på väg E14. Antalet boende efter vägstråket ökar. Den totala väglängden är cirka 5 kilometer.

Vägen föreslås få en klart förbättrad framkomlighet genom förstärkning, breddning av vägen upp till 6 meter samt beläggning. Vidare föreslås kanalisering vid anslutningspunkterna mot E14. Åtgärderna är villkorade att vara samplanerade med Trafikverkets bärighetsåtgärder på vägavsnittet.

Beräknad total schablonkostnad för hela investeringen är cirka 14 miljoner kronor varav länstransportplanen svarar för 9 miljoner kronor och Trafikverkets bärighetsanslag bidrar med 6 miljoner kronor.

Väg 659 Så Vik. Heldragen linje (svart) anger vägsträcka som föreslås bli åtgärdad.

Effekter av åtgärderna

Ett genomförande av beskrivna åtgärder förväntas ge en ökad trafiksäkerhet och framkomlighet på vägsträckan samtidigt som Trafikverkets bärighetsåtgärder höjer vägavsnittets allmänna standard. En ytterligare effekt av planerade åtgärder är att kollektivtrafik även kan trafikera vägsträckan.

Väg 662 Bonäshamn - Huså

Beskrivning

Väg 662 mellan Bonäshamn – Huså är en grusväg med dålig standard. Vägbredden är idag ca 5,5 meter. Vägen är sämst de sju kilometrarna mellan avtagsvägen mot Fröå och Huså. Vägen trafikeras med linjetrafik året om. Trafiken ger också möjligheter att använda bussgods, något som är viktigt för småföretagandet i Huså. Vägen är också viktig för turistnäringen som ofta

har sin högsäsong då problemen med tjällossning är som störst. Vägen föreslås få förbättrad framkomlighet genom förstärkning, breddning till minst sex meters bredd och beläggning. Beräknad total schablonkostnad uppgår till 54 miljoner kronor. De åtgärder som behövs på sträckan bör preciseras i en kommande åtgärdsvalsstudie.

Effekter av åtgärderna
De åtgärder som föreslås ska leda till god framkomlighet med bibehållen eller förbättrad trafiksäkerhet året runt.

Idag opreciserade större åtgärder i slutet av planperioden

Beskrivning
I Länstransportplanen avsätts en summa om 100 miljoner för större åtgärder på regionala vägar i slutet i slutet av planperioden utifrån kommande åtgärdsvalsstudier.

Väg 311 är ett viktigt stråk för turistnäringen i västra Härjedalen. Vägen har också kommit att trafikeras allt mer av tung trafik. Vägavsnittet mellan Sörvattnet och Tännäs är smal med en bredd om endast 4,5 meter vilket gör det svårt för en lastbil och en personbil att mötas. Spårbildning och ojämn vägprofil har bidragit till ett snabbare åldrande av asfaltbeläggningen. Trafikmängden uppgår till ca 190 ÅDT på avsnittet norr om avtaget mot väg 502 mot Lofsdalen. Denna vägsträcka trafikeras dagligen med linjetrafik, buss nummer 633. Vägens standard är högre i Dalarnas län där den är både bredare och rakare.

En eventuell förstärkning och breddning av vägen mellan Sörvattnet och Tännäs i Jämtlands län utifrån en kommande åtgärdsvalsstudie föreslås finansieras med dessa medel.

Det kan också finnas andra brister och behov i länet som skulle kunna åtgärdas med dessa medel.

Effekter av åtgärderna
De åtgärder som föreslås i ett senare skede ska bidra till både förbättrad framkomlighet och ökad trafiksäkerhet.

Åtgärder för hastighetsanpassning av länsvägar

Den hastighetsöversyn som Vägverket initierat och Trafikverket fortsatt för att uppnå målen inom trafiksäkerhet och miljö har berört en stor del av länets statliga vägar. Många vägar i länet har fått en sänkning av högsta tillåtna hastighet. Endast undantagsvis har en höjning av hastigheterna skett. I regeringens direktiv inför åtgärdsplaneringen anges att ”det inte är aktuellt att genomföra ytterligare långtgående reformer av hastighetssystemet”. När det gäller om- eller nybyggnad av vägar aktualiseras dock frågan om högsta tillåtna hastighet efter om- eller nybyggnad av de aktuella sträckorna.

Syftet med hastighetsöversynen är både att öka trafiksäkerheten och att minska miljöbelastningen från trafiken. Sänkta hastigheter medför dock förlängda restider. Det hade varit önskvärt med åtgärder på och i anslutning till vägarna så att tidigare hastigheter hade kunnat behållas med ökad trafiksäkerhet. Med tilldelad ram kan sådana åtgärder bara göras för vissa vägar i samband med de investeringar som planeras för dessa, se ovan och bilaga 1.

Potter allmänt

Inom Länstransportplanen avsätts potter för fem typer av åtgärder;

- Medfinansiering av åtgärder för kollektivtrafik och trafiksäkerhet på de kommunala vägnäten
- Bidrag till byggande av enskilda vägar
- Gång och cykelvägar
- Oförutsedda steg 1 och 2-åtgärder
- Oförutsedda steg 3 och 4-åtgärder

Enskilda vägar

Beskrivning

Jämtlands län har den största andelen enskilda vägar inom området för Vägverket Region Mitt. Enskilda vägar med statliga bidrag ska hållas öppna för trafik året runt. Jämfört med övriga landet är det enskilda vägnätet i länet högt trafikerat. Det enskilda vägnätet i länet har stor betydelse för näringslivets transporter, både tyngre transporter som exempelvis timmer, men även andra godstransporter och persontransporter för exempelvis besöksnäringen.

Det statliga bidraget får omfatta högst 75 procent stöd till enskilda väghållare för investeringar i en enskild väg. Det statliga bidraget regleras via förordningen om statliga bidrag till enskild väghållning (1989:891). Beslut om statliga bidrag prövas av Trafikverket, efter samråd med Regionförbundet. Särskild vikt vid prioritering skall läggas vid allmänna intressen, antal boende som är beroende av vägens framkomlighet och näringslivets transporter. I Länstransportplanen avsätt 12 miljoner, eller en miljon per år, som bidrag till byggande av enskilda vägar.

Effekter av åtgärderna

Åtgärdsområdet enskilda vägar innebär att Länstransportplanen årligen avsätter en miljon kronor per år för investeringar i enskilda vägar. Större avsättning ryms inte inom anvisad ram till följd av mycket stora investeringsbehov i det regionala statliga vägnätet. Förbättringar av det enskilda vägnätet bedöms ändå vara samhällsekonomiskt lönsamma. Ett väl utbyggt och fungerande enskilt vägnät gör det möjligt för människor att bo kvar i glesbygden och hålla landskapet öppet och levande. En god standard på det enskilda vägnätet gynnar näringslivet, besöksnäringen och den för länet så viktiga skogsnäringen.

Gång och cykelvägar i länet

Beskrivning

I gällande regional utvecklingsstrategi anges att ”Fler gång- och cykelbanor i länet ska bidra till ökad trafiksäkerhet och minskat bilåkande på korta avstånd, med positiva effekter för miljön och folkhälsan.”

I denna Länstransportplan avsätts cirka 170 miljoner kronor för byggande av gång- och cykelvägar under planperioden. En indikativ fördelning av avsatta medel för gång- och cykelvägar redovisas i bilaga 2. Där redovisas 18 olika sträckor omfattande totalt ca 50 kilometer. I planen har i de flesta fall Trafikverkets schablonkostnad för nybyggnad av gång- och cykelväg använts. Dessa schablonkostnader avser nybyggnad av belagd GC-väg om tre meters bredd med belysning. Möjligheterna att på vissa håll bygga enklare gång- och cykelvägar ska undersökas under planperioden i syfte att få tillgängliga medel att räcka längre.

Oförutsedda steg 1 och 2-åtgärder

I denna pott avsätts medel för idag oförutsedda behov för att förbättra förutsättningarna för kollektivtrafiken, öka trafiksäkerheten. Potten kan också finansiera olika former av utredningar med syfte att nå de transportpolitiska målen. Totalt avsätts 12 miljoner, eller en miljon per år för denna typ av insatser.

Oförutsedda steg 3 och 4-åtgärder

I denna pott avsätts medel för idag oförutsedda investeringsbehov inom transportsystemet. Potten kan också användas för att finansiera fördyringar inom något av de namngivna projekten ovan. Totalt avsätts 12 miljoner, eller en miljon per år för denna typ av insatser.

Grusvägar eller belagda vägar

200 mil av det totala statliga vägnätet om ca 600 mil i länet utgörs av grusvägar. Jämtlands län är därmed ett av de län i landet som har störst andel grusvägar. Detta har sannolikt sin förklaring i det mycket vitt förgrenade vägnätet i länet med på många håll små trafikmängder. Vägverket, och senare Trafikverket, har haft som policy att vägar med mindre trafik än 250 ÅDT (årsdygnstrafik) inte ska beläggas utan byggas och underhållas som grusvägar. Nya kunskaper inom Trafikverket pekar mot att det är långsiktigt mer ekonomiskt att bygga och underhålla vägar med mer än 150 ÅDT med beläggning. Av det skälet föreslås de vägar som planeras att byggas om inom ramen för denna Länstransportplan att beläggas. Däremot föreslås inte beläggning av grusvägar som i övrigt är i godtagbart skick även om trafikmängderna på dessa överstiger 150 ÅDT.

Samband med grannlänens planer

Samband med planen för Region Västerbotten
Skrivs senare
Samband med planen för Västernorrlands län
Skrivs senare
Samband med planen för Region Gävleborg
Skrivs senare
Samband med planen för Region Dalarna
Skrivs senare

Bilaga 1

Förslag till prioritering inom tillgängliga ramar

Kommun	Vägnr	Vägsträcka	Problem/brist	Antal km	ÅDT	Total kostn	Fin LTP	Fin Bär
Härjedalen	84	Länsgräns - Fjällnäs	Delvis för smal för mitträffling m.m		940	75	75	
Berg	315	Rätan - Utanbergsvallarna	Smal o högt trafikerad väg		340	80	12	68
Berg	321	Svenstavik - Månsåsen	Smal o högt trafikerad väg	38	1500	82	30	52
Ragunda	323	Infart/genomf centrala Hammarstrand	Bristande trafikmiljö i tätort			7	7	
Åre	659	Så -Vik	Smal och bristande bärighet	4	170	10	5	5
Åre	662	Husåvägen	Dålig vägstd, framkomlighetsproblem vår	17	270	45	45	
Krokom	675	Valne - Änge	Dålig vägstandard, smal och krokig	12	130	35	10	25
Krokom	675	Ede - Änge	Tvär kurva, bristande trafiksäkerhet		900	5	5	
Bräcke	711	Bräcke -Albacken	Bristande bärighet, smal o kurvig	33	120	86	12	74
Opreciserade åtg	311 m.fl						100	
Medfinansiering kommun		Åtgärder för Koll.trafik o TS kom. Vägar				10	10	
Bidrag byggande enskilda vägar		Bidrag byggande enskilda vägar				12	12	
Gång och cykelvägar enl flik 2		Gång och cykelvägar enl bilaga				169	169	
Oförutsedda steg 1 o 2 åtgärder		Oförutsedda steg 1 o 2 åtgärder				12	12	
Oförutsedda steg 3 o 4 åtgärder		Oförutsedda steg 3 o 4 åtgärder				12	12	
Summa						740	516	224

Ram LTP 516 milj = 43 milj/år

Schablonkostnader	Milj/km
Nybyggnad väg 8-9 m bredd	13
Bärighetsins inkl bel 6-9 m bred	2,7
GC inkl belysning	3,5

Bilaga 2

Gång och cykelvägar

Vägsträcka	Kommun	Antal km	Prel kostn mkr	ÅDT	Kommentarer
Väg 592, genom Hara	Östersund	3,5	12,3	1200	Förstudie påbörjad, projektering 2014, byggstart 2015
Väg 604, Slandrom - Vallsundsbron	Östersund	4,5	15,8	1220	Förstudie påbörjad, projektering 2014, byggstart 2015
Väg 592, Fillsta - Målsta	Östersund	1,8	6,3	3380	
Väg 345, Strömsund - Ulriksfors	Strömsund	5	17,5	360	
Väg 315, Vemdalen - Lövåsvägen	Härjedalen	1,2	4,2	1120	
Rv 84, OK Q8 - 350 västerut i Hede	Härjedalen	0,4	1,4	1530	
Väg 610, Torsta - Ösabacken - E 14	Krokom	2,5	8,8	870	
Väg 609, Rödöbron - avfart kyrkan	Krokom	3,6	12,6	1380	
Väg 611, Sandnäset - Dvärsätt - Krokom	Krokom	5	17,5	1100	
Väg 580, Myrviken - Fröjdholmen	Berg	0,8	2,8	1440	
Väg 593, Genom Hackås samhälle	Berg	2	7,0	980	Förstudie påbörjad
Väg 321, Svenstavik - Hoverberg	Berg	4,5	17,0	1700	Utförs i samband med omb väg 321
Väg 315, Genom Rätan	Berg	2	7,0	450	
Väg 323, brofäste - väg 87 vid Hammarstrand	Ragunda	0,6	2,1	1240	
Väg 87, SCA - Jämtlamell - bron vid Stugun	Ragunda	3	10,5	1680	
E 14, Vik - Frönäset	Åre	1,6	3,5	2080	Total kostn 8,5 - 12 milj enligt förstudie. LTP medfinansierar 3,5
Väg 321, Gärdsta genom byn	Åre	1,5	5,3	990	Utförs i samband med omb väg 321
Väg 638, Ullån - Duved	Åre	5	17,5	980	
Totalt		**48,5**	**168,9**		

Missiv/försättsblad
2013-07-10

Dnr: RV 2013-394

Synpunkter på det gränsregionala samarbetsprogrammet Interreg Sverige-Norge

Samverkansorganen i Värmlands, Dalarnas och Jämtlands län och Västra Götalands läns landsting har erbjudits att tillsammans med fylkeskommunerna i Nord- och Sør-Trøndelag, Hedmark, Østfold, och Akershus fylke, ta fram ett förslag till gränsregionalt program, inom ramen för målet om Europeiskt territoriellt samarbete 2014-2020 i programområdet Sverige-Norge. Region Värmland har fått den svenska regeringens uppdrag att vara ansvarig för framtagandet av det nya programmet. Länsstyrelsen i Jämtlands län är förvaltande myndighet även under den kommande programperioden, medan Østfold, Hedmark och Sør-Trøndelag fylkeskommun har förvaltningsansvaret på norsk sida. Region Värmland vill därför, tillsammans med övriga ingående län och fylken, gärna få inspel till programskrivningen via denna remiss som är en kortversion av programutkastet.

Programmet ska lämnas in till Näringsdepartementet och Kommunal- og regionaldepartementet senast den 13 december 2013.

Framtagandet av det nya programmet
Programgeografin utgörs av fyra län på svensk sida och fem fylken på norsk sida och är indelad i tre delområden:

- **Nordens Gröna Bälte** består av Jämtlands län i Sverige samt Nord- och Sør-Trøndelag fylkeskommuner i Norge.
- **Inre Skandinavien** består av Värmlands och Dalarnas län i Sverige. I Norge ingår Hedmark, Østfold och Akershus fylkeskommuner.
- **Gränslöst Samarbete** består av Västra Götalands län i Sverige samt Østfold och Akershus fylkeskommuner i Norge.

Genomgående benämns län och fylken regioner i programutkastet, liksom i remissen. Det kommande Interregprogrammet utgår ifrån respektive regions regionala utvecklingsstrategi. Programmet kopplar också till andra EU-program och relevanta strategier, exempelvis Europa 2020 och Östersjöstrategin samt EU:s strukturfondsprogram. Stor vikt har även lagts vid att lära av historien, det vill säga, att utgå ifrån tidigare gjorda utvärderingar och uppföljningar av programmet. Inriktningen för programmet har valts med stor hänsyn till det gränsregionala mervärdet. Om inget sådant finns eller bedöms finnas genomförs insatsen bättre i ett annat program.

Det nya programmets inriktning och fokusering
Kommissionen vill ha ett tematiskt koncentrerat program i kommande programperiod och har därför tillhandahållit elva tematiska mål med tillhörande investeringsprioriteringar att välja ifrån. Styrgruppen, som består av politisk representation från alla ingående regioner har beslutat vilka tematiska mål med tillhörande investeringsprioriteringar som ska utgöra programmets inriktning.

För att få ett så bra och relevant program som möjligt, är det önskvärt att få in synpunkter på det framtagna programutkastet. Det är viktigt att programmet svarar mot de faktiska regionala behov som finns. För att underlätta remissförfarandet har vi utgått ifrån tre konkreta frågor om programinnehållet. Det finns naturligtvis även en möjlighet att komma med övriga synpunkter för den som vill det.

Vi önskar därför synpunkter kring följande fyra frågor:

1. Är de specifika målen, under respektive tematiskt mål, relevanta för det utvecklingsbehov som finns i programområdet?
2. Är aktiviteterna relevanta för det utvecklingsbehov som finns i programområdet?
3. Saknas någon aktivitet i programutkastet? Om ja, under vilken investeringsprioritering passar den bäst in?
4. Eventuella övriga synpunkter på programmets inriktning och valda prioriteringar.

Synpunkter tas emot av den region som skickade ut remissen.

Varje region ansvarar även för sin egen remissammanställning. Remissvar ska vara Region Värmland tillhanda senast den 20 september.

Kontaktperson under remisstiden:

PROGRAMUTKAST

Interreg Sverige-Norge

Ett gränsregionalt samarbetsprogram –
för en ekonomiskt stark region med en attraktiv livsmiljö

Inledning

Bakgrund och formella förutsättningar

Samverkansorganen i Värmlands, Dalarnas och Jämtlands län och Västra Götalands läns landsting har erbjudits att tillsammans med fylkeskommunerna i Nord- och Sør-Trøndelag, Hedmark, Østfold, och Akershus fylke ta fram ett förslag till gränsregionalt program, inom ramen för målet om Europeiskt territoriellt samarbete 2014-2020 i programområdet Sverige-Norge. Erbjudandet kommer från det svenska Näringsdepartementet och har tagits fram i dialog med det norska Kommunal- og regionaldepartementet. Region Värmland har fått uppdraget att vara ansvarig för framtagandet av det nya programmet. Länsstyrelsen i Jämtlands län är förvaltande myndighet under den kommande programperioden, medan Østfold, Hedmark och Sør-Trøndelag fylkeskommuner har förvaltningsansvaret på norsk sida. Region Värmland vill därför, tillsammans med övriga ingående län och fylken, gärna få inspel till den nya programskrivningen via denna remiss, som är en kortversion av programutkastet.

Senast den 13 december 2013 ska programmet lämnas in till Näringsdepartementet och Kommunal- og regionaldepartementet.

Programmet syftar till att underlätta och öka det gränsregionala samarbetet. Det kan åstadkommas bland annat genom att minska antalet gränshinder och att stärka gränsregionernas samlade resurser. Hur, beskrivs längre fram i texten. Kommissionen har tagit fram en lista på elva tematiska mål som ska utgöra den strategiska inriktningen för programmet. Av dessa får upp till fem tematiska mål väljas. Utöver de tematiska målen finns även investeringsprioriteringar som ytterligare ska tydliggöra programmets inriktning. Interreg Sverige-Norge har valt fem tematiska mål och tio investeringsprioriteringar. Troligtvis kommer programmet att vara sökbart tidigast under hösten 2014.

I texten används vissa samlingsbegrepp för att förenkla läsandet. De svenska länen och de norska fylkena kallas genomgående för regioner. Samlingsbegreppet utbildningsaktörer-/organisationer inkluderar bland annat gymnasieskola, anordnare av yrkesutbildning och folkhögskolor. Det gränsregionala mervärdet är helt avgörande för Interregprogrammet. Det handlar om att lösa gemensamma utmaningar och problem. Om de tänkta aktiviteterna inte bedöms ha ett gränsregionalt mervärde ska aktiviteten istället genomföras inom ramen för ett annat program. Kontigo, som har fått uppdraget som ex ante utvärderare av programmet har tagit fram en analysmodell[1] för gränsöverskridande mervärde. I utvärderingen av det nuvarande programmet delar de in begreppet i tre delar:

1. *Överbryggande av gränshinder*: här passar projekt som syftar till att överbrygga gränshinder i form av juridiska, administrativa, fysiska eller upplevda gränshinder.
2. *Gränsen som resurs*: här passar projekt som ser likheter och skillnader över gränsen som en nödvändig resurs för att skapa resultat och ett gemensamt lärande.
3. *Utnyttjande av kritisk massa*: här passar projekt som använder potentialen att arbeta över gränsen som en förutsättning för att skapa resultat. Exempelvis större underlag av företag, studenter och turister med mera.

Framtagande av programmet

Arbetet med framtagandet av det nya programmet påbörjades redan hösten 2012. Eftersom tidigare program har varit framgångsrika finns det en tydlig politisk vilja i respektive region

[1] Utvärdering av Interreg Sverige-Norge IV A, delrapport 2 s. 25, Kontigo

att fortsätta arbeta med Interreg Sverige-Norge som ett verktyg, för att nå en bättre regional utveckling och tillväxt i gränsregionen. Framtagandet har skett i ett gott samarbete med följande aktörer; Länsstyrelsen i Värmlands län, Västra Götalandsregionen, Region Dalarna, Region Jämtland, Akershus, Hedmark, Østfold, Nord- och Sør-Trøndelags fylkeskommuner.

Följande modell visar hur programarbetet har organiserats. Styrgruppen och programgruppen har haft ett antal konstruktiva möten. Det har även varit flera arbetsmöten i andra grupperingar som också har bidragit till att föra processen framåt.

Förankringen har pågått parallellt med framtagandet av programmet. Information har spridits i samband med olika möten, workshops och konferenser. Denna remiss är en del i den regionala förankringen. Programövergripande information finns också tillgänglig på Interreg Sverige-Norges hemsida[2]. Där kommer, förutom information om framtagandet av det nya programmet, även det analysunderlag som ligger till grund för prioriteringarna att finnas.

Analyser och andra underlag

För att kunna välja en gemensam inriktning för programmet, bland annat i form av tematiska mål och investeringsprioriteringar, har olika typer av analyser och utvärderingar använts som underlag. Regionala prioriteringar, politiskt fastslagna i regionala utvecklingsstrategier och planer har varit en viktig utgångspunkt. För att ha en gemensam utgångsbild identifierades tidigt behovet av en programövergripande analys. Förutom att kunna mäta effekterna av de planerade – och genomförda - aktiviteterna har analysen också bidragit till bedömningen om var insatserna kan göra mest nytta. Andra underlag som använts är tidigare framtagna analyser och utvärderingar av programmet samt kopplingen till Europa 2020 med dess siffersatta mål. Samtidigt pågår framtagandet av andra EU-program. Det innebär att det finns en tydlig koppling och politisk vilja mellan vad respektive region vill med de olika programmen och fonderna som finns tillgängliga inom den regionala sammanhållningspolitiken. I det kompromissade förslaget till program har det tagits stor hänsyn till det gränsregionala mervärdet för att se var just Interreg som verktyg kan göra mest nytta.

En kort syntes av slutsatserna från den Grenseindeks och SWOT som har tagits fram för programmet, visar att:

- Det finns skillnader i näringslivsstrukturen. Delområdena Gränslöst Samarbete och Inre Skandinavien är mer lika varandra i detta avseende än Nordens Gröna Bälte.
- Det finns stora skillnader vad gäller sysselsättningsutveckling inom de olika delområdena.
- Det finns nationella skillnader på arbetsmarknaden; var det råder arbetslöshet och var det råder kompetensbrist.
- Länderna befinner sig i delvis olika konjunkturcykler/ekonomisk utveckling.
- Det finns en faktisk interaktion över gränsen. Det tydligaste uttrycket för det är gränspendlingen.

[2] http://www.interreg-sverige-norge.com/

- Majoriteten av biltrafiken mellan Sverige och Norge sker via Svinesund, Morokulien och Ørje.
- Bristande infrastruktur hindrar den potential som finns.

Sammanfattningsvis är det viktigt att vara medveten om att graden av interaktion över gränsen ser olika ut mellan delområdena.

Den SWOT-analys[3] som har gjorts fokuserar på fem områden: sysselsättning, forskning och utveckling, utbildning, klimat/energi och fattigdom samt social exkludering. Analysen visar att det finns gemensamma styrkor och svagheter för hela programområdet, men det finns också skillnader mellan de olika delområdena. Utmaningen för kommande program är att förutsättningarna skapar både gemensamma - och olikartade - möjligheter och hot.

En sammanfattande SWOT presenteras i följande matris.

Styrkor – Väl upparbetade kanaler för gränsregionalt samarbete. – Gränspendlingen skapar goda arbetsmöjligheter för svenska gränskommuner. – Välutvecklade kluster och centrumbildningar inriktade på regionala resurser och kompetenser.	**Svagheter** – Svag befolkningsutveckling i gränsnära landsbygdsdelar. – Låg utbildningsnivå utanför större centrumkärnor. – Outvecklade kommunikationsstråk försvårar kollektiva och energisnåla resor.
Möjligheter – Nationella och regionala satsningar på fysisk infrastruktur. – Satsningar för att höja utbildningsnivån för ungdomar. – Ge stöd till gränsöverskridande forskning och utbildning för att utveckla områdets näringsliv.	**Hot** – Energi- och klimatrelaterade förändringar kan skapa problem i vissa känsliga områden. – Bristande integration av utsatta grupper i samhället. – Utflyttningar av företag och kompetenser från området.

Programgeografi och delområden
Enligt det svenska regeringsbeslutet ska programgeografin utgöras av fyra län på svensk sida och fem fylken på norsk sida. Programmet ska delas in i tre delområden liksom det har sett ut i nuvarande programperiod. Programgeografin är stor och heterogen – både avseende geografi, näringslivsinriktning, befolkningsunderlag och tillväxt. Stora delar av programgeografin utgörs av rena landsbygdsområden medan andra områden är mer urbana. Utbildningsnivån hos invånarna och hur näringarna ser ut i regionen skiljer sig också åt inom programgeografin. Det gör att de problemställningar och den utvecklingspotential respektive region har ser olika ut.

Programgeografin är indelad i tre delområden:

1. **Nordens Gröna Bälte** består av Jämtlands län i Sverige samt Nord- och Sør-Trøndelag fylke i Norge.

[3] EU 2020 – Grenseindeks og grenseanalyser Interreg Sverige-Norge, S. 82-83. Østlandsforskning och Cerut

2. **Inre Skandinavien**[4] består av Värmlands och Dalarnas län i Sverige. I Norge ingår Hedmark, Østfold och Akershus fylke.
3. **Gränslöst Samarbete**[5] består av Västra Götalands län i Sverige samt Østfold och Akershus fylke i Norge.

Både Oppland fylke och Västernorrlands län har i tidigare program varit så kallade 20 % områden men har nu uttryckt att de vill ingå i den ordinarie programgeografin. I skrivande stund har inget beslut fattats om dessa regioners eventuella medverkan i det ordinarie programområdet. När det gäller Västernorrland har styrgruppen beslutat att avvakta skrivelsen från Näringsdepartementet.

Programgeografin omfattar totalt 108 norska och 54 svenska kommuner, vilket innebär att programmet direkt berör åtminstone 2,25 miljoner människor. Det är 26 % av den norska befolkningen och 10 % av den svenska befolkningen.

Bidrag till EU:s strategier och kopplingar till andra program

Europa 2020[6] är EU:s tillväxt- och sysselsättningsstrategi som antogs år 2010. Kärnan i Europa 2020 är en smart och hållbar tillväxt för alla, som ska leda till en positiv utveckling i syfte att skapa ökad tillväxt och fler jobb. Strategin bygger på tre övergripande prioriteringar som är ömsesidigt förstärkande, och inom de tre prioriteringarna finns sju huvudinitiativ. Strategin innehåller även fem övergripande mål för ***sysselsättning***, ***innovation***, ***klimat och energi***, ***utbildning*** samt ***social sammanhållning***. Medlemsländerna har dessutom antagit nationella mål inom varje område. De mål som har satts upp inom ramen för Europa 2020 utgör grunden för den nya sammanhållningspolitik som nu arbetas fram, där Interreg Sverige-Norge programmet ingår.

Målet med EU:s strategi för Östersjöregionen är att bidra till en förbättrad havsmiljö, stark och hållbar tillväxt, minskade ekonomiska klyftor och en minskad gränsöverskridande brottslighet. Inom ramen för Östersjöstrategin har tre mål satts upp: (1) rädda havsmiljön, (2) koppla samman regionen, och (3) öka välståndet.

De tematiska mål och insatser som prioriteras i programmet ligger väl i linje med målen i Europa 2020 och Östersjöstrategin.

Interreg Sverige-Norge har flera beröringspunkter med andra EU-program, bland annat genom att vissa av de tematiska områdena även täcks in av andra program. De olika EU-programmen prioriterar olika typer av insatser och infallsvinklar. För Interreg Sverige-Norge är det **gränsöverskridande mervärdet** i fokus. Det innebär att lösningen till ett problem/utmaning kan lösas bäst i ett gränsregionalt sammanhang. Annars hör det hemma i ett annat program. Det är därför viktigt att i projektansökningar synliggöra och motivera denna aspekt. I tabellen nedan listas de viktigaste EU-programmen med koppling till Interreg Sverige-Norge.

---

[4] **Inre skandinavien**: I Østfolds fylke ingår kommunerna Askim, Skiptvet, Eidsberg, Trøgstad, Marker, Rømskog, Aremark, Hobøl och Spydeberg. I Akershus fylke ingår kommunerna Hurdal, Nannestad, Gjerdrum, Eidsvoll, Ullensaker, Nes, Skedsmo, Lørenskog, Nittedal, Raelingen, Fet, Sørum och Aurskog-Høland.
[5] **Gränslöst samarbete**: I Västra Götalands län ingår kommunerna Strömstad, Tanum, Sotenäs, Munkedal, Lysekil, Uddevalla, Orust, Trollhättan, Vänersborg, Färgelanda, Mellerud, Åmål, Bengtsfors och Dals-Ed. I Østfolds fylke ingår kommunerna Halden, Moss, Sarpsborg, Fredrikstad, Hvaler, Råde, Rygge, Våler och Rakkestad. I Akershus fylke ingår kommunerna Vestby, Ski, Ås, Frogn, Nesodden, Oppegård och Enebakk.
[6] Läs mer om Europa 2020 här: http://ec.europa.eu/europe2020/index_sv.htm

Kopplingar till strukturfonder	Kopplingar till andra EU-program
• Regionalfonden (*Sverige*) • Socialfonden (*Sverige*) • Landsbygdsprogrammet (*Sverige*) • Öresund-Kattegat-Skagerrak • Nordsjöprogrammet • Östersjöprogrammet	• Horisont 2020 • COSME • Connecting Europe Facility • Erasmus+ • LIFE • Programmet för social förändring och social innovation • Kreativa Europa

Tematiska mål

I följande avsnitt presenteras de tematiska mål och investeringsprioriteringar som ligger till grund för innehållet i Interreg Sverige-Norge programmet 2014-2020. Urval av projekt inom de tematiska målen kommer även att ta hänsyn till följande horisontella kriterier: (1) hållbar utveckling, (2) jämställdhet samt (3) icke-diskriminering och lika möjligheter. Alla de valda tematiska målen och investeringsprioriteringarna gäller för hela programgeografin om inget annat anges.

1. Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation

Genom att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation utvecklas de regionala innovationssystemen. Inom ramen för Interreg Sverige-Norge innebär arbetet med innovationer att regionerna behöver positionera sig i förhållande till andra regioner, nationellt och internationellt, och samtidigt utvecklas utifrån sin egen kontext. Innovativa regioner bidrar till höjd konkurrenskraft och attraktivitet. Regionala universitet och högskolor bidrar dessutom till att höja utbildningsnivån vilket är till nytta både för individen och arbetsmarknaden.

Det finns stora regionala skillnader inom programområdet när det kommer till forskningsintensitet inom alla sektorer, från universitet och högskolor till företag. För att minska skillnaderna, samt att ta tillvara på den potential som finns i gränsregionen krävs flera typer av insatser. Samarbete mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor (triple helix) på båda sidor av gränsen är en sådan, liksom insatser för smart specialisering. Upparbetade samarbeten mellan universitet och högskolor, liksom kluster och innovationscentra är en grund att stå på. Att forskningen i större utsträckning kan stötta viktiga branscher och utvecklingsområden är en annan möjlighet att bygga vidare på. Det är inte bara universitet och högskolor som har en roll att spela här, även företag och offentlig sektor är viktiga aktörer.

Inom det tematiska målet om att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation har vi valt att satsa på två investeringsprioriteringar (IP), en kort beskrivning av dessa finns nedan. IP 1 har bara valts av delområdena Inre Skandinavien och Gränslöst Samarbete. IP 2 har däremot valts av alla programmets delområden.

IP 1: *Förbättra forsknings- och innovationsinfrastrukturen och kapaciteten att utveckla spetskompetens inom forskning och innovation samt främja kompetenscentrum, särskilt sådana som är av EU-intresse.*

I programområdet råder stor heterogenitet inom det tematiska området forskning och innovation. Ett exempel på detta är forskningsinfrastrukturen som är väl utbyggd i de centrala

delarna, medan det behövs investeringar i mer perifera områden för att förnya och utveckla den regionala forskningen. I Sverige och Norge letar aktörer ofta lokalt och regionalt efter samarbetspartners i innovationsprocesser. Genom att underlätta för dessa att tänka bredare, att även leta efter nya samarbetspartners över gränsen, kan urvalet breddas samtidigt som grunden för forskning, teknisk utveckling och innovation stärks. Detta leder i sin tur till att de regionala innovationssystemen i gränsregionen stimuleras.

Specifika mål
1. Förnyelse och utbyggnad av kunskapsmiljöer genom samarbete, arbetsfördelning och specialisering över gränsen.

2. En dynamisk och hållbar utveckling i offentlig och privat sektor genom tätare koppling mellan forskningsmiljöer, företag och myndigheter över gränsen.

Förslag på aktiviteter

- Innovationssamarbeten mellan företag, offentlig sektor, universitet och högskolor och andra typer av FoU-institutioner.
- Kunskapsöverföring mellan FoU-institutioner och företag, bl.a. genom kompetens- och erfarenhetsutbyte.
- Demonstrations- och testprojekt som leder till praktiskt användbara modeller för kommersialisering av kunskap.
- Projekt som främjar entreprenörskapskultur i FoU-institutioner
- Utveckling av kluster och nätverk

Vem kan söka

- Universitet, högskolor och forskningsinstitut
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Kluster och branschorganisationer
- Näringslivet
- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå

IP 2: *Främja företagsinvesteringar inom innovation och forskning och utveckling av förbindelser och synergier mellan företag, FoU-centrum och högre utbildning, särskild produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation och offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering. Stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidiga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion inom viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål.*

I flera delar av programområdet är företagens FoU-investeringar låga. I kombination med svårigheter att omsätta forskningsresultat i praktiken minskar den regionala innovationskraften. Avståndet till forskningsintensiva miljöer och avsaknad av personliga kontakter på universitet/högskolor har stor betydelse. Genom att stimulera till öppen innovation genom klusterbildande aktiviteter och samarbete mellan akademi och näringsliv kan problemen angripas. Genom att öka företagens vilja att samarbeta och förmåga att ta del av exempelvis forskningsresultat, skapas kulturer och strukturer för innovation och

nyskapande. Samarbete mellan akademi och näringsliv bidrar även till att stödja teknisk och tillämpad forskning.

Specifika mål
1. Att FoU-investeringarna ökar bland företag i gränsregionen.

2. Utveckla och etablera gränsöverskridande arenor och klusterbildningar/innovationscentra baserat på öppen innovation med den offentliga sektorn som en viktig drivkraft.

Förslag på aktiviteter

- Att skapa kontaktytor och bygga broar mellan akademi och näringsliv, exempelvis genom nätverk, kompetenscentra och branschspecifika ”speaking partners”.
- Att stimulera tekniköverföring och innovationsutveckling.
- Att stimulerar den offentliga sektorns arbete med innovativa processer, t.ex. genom innovationsslussar och upphandling av innovationer.

Vem kan söka

- Universitet, högskolor och forskningsinstitut
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Kluster och branschorganisationer
- Näringslivet
- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå

2. Att främja små- och medelstora företags konkurrenskraft

Ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv är en förutsättning för tillväxt och utveckling i gränsregionen. Genom gränsöverskridande samarbete utnyttjas gränsens potential för att skapa en stark och konkurrenskraftig gränsregion, i alla delar av programområdet.

Små och medelstora företags betydelse för utvecklingen, både i Europa och i gränsregionen, är stor och stadigt ökande. I gränsregionen utgör gruppen ”små och medelstora företag” den klart största andelen i näringslivet. De har därför stor betydelse för det värdeskapande arbetet, samt för att upprätthålla och skapa nya arbetstillfällen och levande regioner. Deras roll är viktig som förändringsagenter och som kanaler för kommersialisering av ny kunskap och teknologi. De små och medelstora företagens innovations- och konkurrenskraft är avgörande för framtidens arbetsmarknad och i förnyelsen av det regionala näringslivet. Gemensamma insatser ska leda till att öka tillgången på kompetens, kunskap och teknologi, att underlätta kommersialisering av innovationer samt att öka internationaliseringen av det regionala näringslivet.

Inom detta tematiska mål har tre investeringsprioriteringar valts. Inför arbetet med programutkastet kommer endast två av dem vara kvar. Vilken det blir kommer bestämmas under hösten.

IP 1: *Främja entreprenörskap, särskilt genom att underlätta det ekonomiska utnyttjandet av nya idéer och främja skapandet av nya företag, inkluderat genom företagsinkubatorer.*

Entreprenörer är mycket viktiga för dynamiken i näringslivet, och genom sina idéer, produkter och arbetsplatser är de en källa till förnyelse och tillväxt. Möjligheten att omsätta affärsidéer till nyetableringar av företag är mycket viktigt. Lärdomar från tidigare

programperioder har visat att det finns olika erfarenheter, kulturer och arbetssätt för att skapa ökad företagsamhet. För att stödja detta arbete krävs bl.a. service och rådgivning, plattformar där företagare kan träffas och bygga relationer liksom insatser i utbildningssystemet. På så sätt kan företagandet i allmänhet, liksom bland enskilda grupper, öka.

Specifikt mål
Öka etableringsfrekvensen i programområdet.

Förslag på aktiviteter
Insatser för rådgivnings- och stödsystem, exempelvis:

- Att utveckla gränsöverskridande rådgivning till existerande och nyetablerade verksamheter, exempelvis genom webbaserade system och branschspecifika rådgivningssystem.
- Erfarenhetsutbyte och metodutveckling för att förbättra rådgivningssystemen i regionen och över gränsen.

Insatser för att stärka entreprenörskapskulturen, exempelvis:

- Aktiviteter som leder till att fler vet var de ska vända sig med en ny idé oavsett vilken sida av gränsen man bor på eller vill etablera sin verksamhet i.
- Att stimulera fler grupper till att vara entreprenöriella genom att arbeta med alternativa affärsmodeller, samhällsentreprenörskap, socialt företagande och sociala innovationer samt genom insatser som ökar mångfalden av företagare och företag.

Insatser för att stärka entreprenörskapsförmågan, exempelvis:

- Gränsöverskridande, skräddarsydda utbildningsinsatser om olika ämnen, som till exempel offentlig upphandling och prissättning.
- Inventering av branscher och företag med potential för gränsöverskridande samarbete och tillväxt.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer
- Företagsfrämjande aktörer
- Näringslivet
- Kluster och branschorganisationer
- Intresseorganisationer inom social ekonomi

IP 2: *Utveckla och implementera nya företagsmodeller för små- och medelstora företag, särskilt för internationalisering*

I en globaliserad värld ökar flöden av varor, tjänster, människor, kunskap och kapital. Detta innebär att värdekedjorna blir globala och att företagen måste förhålla sig till internationella kunder och leverantörer. I programområdet finns många små företag med små marginaler och lite resurser till internationalisering. Att skapa förutsättningar för internationalisering, oavsett tillgång till exempelvis juridisk expertis, bidrar till att företagen kan växa. I förlängningen kopplas branscher ihop över gränsen, vilket i sin tur gör etablering på den nordiska/skandinaviska marknaden enklare.

Specifikt mål

Att en ökad andel av gränsregionens små- och medelstora företag etablerar sig på den nordiska och/eller internationella marknaden.

Förslag på aktiviteter

- Att utveckla modeller som stöttar utveckling och växtkraft i företag och branscher med tillväxtpotential.
- Gränsöverskridande företagssamarbete med fokus på internationella marknader.
- Gränsöverskridande marknadsinsatser inom strategiska områden som är gångbara på internationella marknader.
- Kompetensförsörjningsinsatser i små- och medelstora företag inför en internationalisering.
- Gränsöverskridande leverantörssamverkan som förbättrar tillgängligheten för varor och tjänster som produceras i regionen.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer
- Företagsfrämjande aktörer
- Näringslivet
- Kluster och branschorganisationer
- Intresseorganisationer inom social ekonomi

IP 3: *Stödja kapaciteten för SMF att delta i tillväxt- och innovationsprocesser*

Små och medelstora företag har i allmänhet begränsade resurser, liten erfarenhet av samarbete och samverkan med utbildnings-och forskningsinstitut samt få kontaktytor in mot FoU-sektorn. Det hindrar ett effektivt innovations- och utvecklingsarbete. Detta gäller även i programområdet. För att utnyttja tillväxtpotentialen i gränsregionen måste fokus på nyetableringar och investeringar i kunskapsproduktion/FoU kompletteras med insatser som stimulerar små- och medelstora företag att hämta in, anpassa och omsätta ny kunskap och teknologi.

Specifikt mål

Öka innovationsgraden i gränsregionens små och medelstora företag.

Förslag på aktiviteter

- Åtgärder som ökar företagens förmåga att ta emot, utveckla och omsätta ny teknologi och ny kunskap till affärsmöjligheter.
- Projekt som kopplar samman små och medelstora företag med universitet, högskolor och innovationsmiljöer.
- Projekt som stärker rådgivning- och inkubatorfunktioner (förbättrad arbetsprocess mellan företag, rådgivare och specialister på immateriella rättigheter).

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer
- Företagsfrämjande aktörer
- Näringslivet
- Kluster och branschorganisationer
- Intresseorganisationer inom social ekonomi

3. Att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser

Genom århundraden har kulturgemenskapen mellan Sverige och Norge utvecklats genom handel, sysselsättning, familjeband och kulturhistoria. Som grund för bosättning, näring och rekreation uppvisar regionens natur- och kulturlandskap en gemensam identitet. Det är viktigt att se natur- och kulturarven som en gemensam gränsöverskridande resurs eftersom de inte känner av några gränser.

Kulturarv kan vara både materiella/immateriella och forntida/nutida. Kultur- och naturarven är en resurs som genom hållbart utnyttjande ökar ett områdes attraktionskraft för både den enskilde invånaren och regionen som helhet. Genom att lyfta fram regionens natur- och kulturarv kan den göras mer attraktiv, något som bidrar till att skapa arbetstillfällen och eventuellt en utveckling av nya näringar. För att kommande generationer också ska kunna bruka och ha glädje av naturen krävs det att vi värnar om naturmiljön och den biologiska mångfalden. Det innebär att en hållbar förvaltning av naturresurserna över gränsen måste behållas och stärkas.

Inom det tematiska målet om att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser har två investeringsprioriteringar valts. En kort beskrivning av dessa finns nedan:

IP 1: *Skydda, främja och utveckla kultur- och naturarvet*

I gränsregionen finns ett gemensamt kultur- och naturarv med ett gemensamt ansvar att bevara, främja och utveckla dessa, både för dagens och för kommande generationer. Natur- och kulturarven skapar möten som ökar den gränsöverskridande gemenskapen. Natur- och kulturarven är av stor betydelse för en attraktiv livsmiljö och utvecklingen av ett hållbart näringsliv samt främjandet av kreativitet. Natur- och kulturarvet tjänar även som inspirationskälla för att utveckla befintliga och nya näringar ex. besöksnäring, kulturella och kreativa näringar, basnäringar och innovationer.

Specifika mål

1. Att hållbart ta tillvara, främja och utveckla natur- och kulturarven som en resurs för en attraktiv region.

2. Att skapa tillgänglighet till natur- och kulturarvsområden på ett hållbart sätt.

Förslag på aktiviteter

- Projekt som använder natur- och kulturarvet som hållbar resurs i utvecklingen av besöks- eller basnäringen.

- Projekt som hållbart tillvaratar och förmedlar natur- och kulturarven.
- Utveckla miljöförbättrande anordningar i känsliga naturområden, till exempel båtavloppstömningsstationer.
- Projekt som syftar till ökad tillgänglighet till naturområden och kulturarv, både fysiskt och genom ny teknik.
- Projekt som utvecklar och marknadsför geografiska naturområden och kulturarv för ett hållbart friluftsliv och som hållbara destinationer.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Näringslivet
- Bransch- och intresseorganisationer
- Kulturinstitutioner-/ organisationer
- Ideella organisationer och föreningsliv

IP 2: *Skydda och återställa den biologiska mångfalden och marken samt främja ekosystemtjänster, inklusive Natura 2000, och miljövänlig infrastruktur.*

Genom att skydda och bevara den biologiska mångfalden skapar vi långsiktiga förutsättningar för att nuvarande och kommande generationer kan ta del av de goda naturgivna förutsättningar som kännetecknar Norge och Sverige. Miljön och naturen är gränsöverskridande. Investeringar i form av främjande, skyddande och återupprättande av naturmiljöer bör i gränsregionerna ske över gränsen för att bästa möjliga långsiktiga resultat ska uppnås.

Specifikt mål
Att främja bevarandet av hotade och hänsynskrävande arter och naturmiljöer i gränsregionen, både på land och i vatten.

Förslag på aktiviteter

- Förvaltningsprojekt för gränsöverskridande skyddade naturområden, hav och vattendrag.
- Kartläggning/inventeringar av djur- och växtliv i gränsregionen.
- Utveckling av fiskvägar/faunapassager förbi dammar och kraftverk i strömmande vattendrag i gränsregionen.
- Främja alternativ för avverkningstransporter i skogsmark.
- Projekt som arbetar med återställning av fysiskt (hydroformologiskt) ändrade vattendrag.
- Projekt som gynnar arter och miljöer som krävs för att säkerställa önskvärda ekosystemtjänster.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Näringslivet

- Bransch- och intresseorganisationer
- Kulturinstitutioner-/ organisationer
- Ideella organisationer och föreningsliv

4. Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig infrastruktur

Kommunikationsmöjligheterna är en avgörande faktor för utvecklingen i gränsregionen, till exempel för gränshandeln, arbetspendlingen och varutransporterna. De har stor betydelse för gränsregionens ekonomiska och sociala struktur, men de medverkar också till miljöbelastning. Det finns en stor arbetspendling mellan Sverige och Norge, och genom att utöka möjligheterna att resa kollektivt till jobbet stärks den gränsöverskridande arbetsmarknaden, samtidigt som miljöbelastningen minskar.

En ökad rörlighet över gränsen ställer krav på hållbara transporter, både när det gäller person- och godstrafik. Stora delar av den svensk-norska gränsregionen består av glesbygdsområden med långa avstånd till större städer och centra. Fordonen har blivit mer resurseffektiva, men i och med att transporterna har ökat totalt sett, samt att beroendet av fossila bränslen är fortsatt starkt, ökar transportsektorns utsläpp av växthusgaser. Här krävs satsningar på nya, miljövänliga drivmedel och fordon, liksom en omläggning av godstrafiken från väg till järnväg och sjötransporter. För att främja användningen av hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig infrastruktur krävs också satsningar på gröna transportkorridorer.

Inom det tematiska målet om att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastruktur har två investeringsprioriteringar valts. En kort beskrivning av dessa finns nedan:

IP 1: *Främja regional rörlighet genom att koppla ihop sekundära och tertiära knutpunkter med TEN-T infrastruktur.*[7]

Bättre och samordnade kommunikationer är viktigt för många näringsgrenar och för att tillgodose den ökande gränstrafiken samt den stora och ökande arbetspendlingen över gränsen. Gemensam planering av trafiksystem och samordning av biljettsystem, liksom samordnad gränsöverskridande kollektivtrafikplanering i övrigt, är viktiga komponenter för att underlätta den regionala rörligheten och därmed utveckla större tillväxt- och arbetsmarknadsregioner. Ett exempel skulle kunna vara att samordna de svenska och norska järnvägssystemen.

Specifika mål

1. Förbättra rörligheten över gränsen genom en gemensam gränsöverskridande kollektivtrafik-planering för väg och järnväg.

2. Nya infrastruktursatsningar på väg och järnväg, över eller i anslutning till, riksgränsen.

Förslag på aktiviteter

- Gränsöverskridande kollektivtrafikplanering.
- Samordning av biljettsystem (inklusive månadskort och rabattkort) för kollektivtrafik på järnväg och med buss.

[7] Efter sommaren kommer dialog att föras med Näringsdepartementet för att undersöka hur hårt knutna insatser inom denna investeringsprioritering måste vara mot tydligt utpekade stråk/noder i TEN-T kartan.

- Samordning av tidtabeller för gränsöverskridande järnvägstrafik och busstrafik
- Utbildning av tågförare för gränsöverskridande tågtrafik.
- Att ta fram underlag för nya infrastruktursatsningar.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Näringslivet
- Bransch- och intresseorganisationer

IP 2: *Utveckla miljövänliga och koldioxidsnåla transportsystem och främja hållbar stadstrafik, inklusive flod- och sjötransporter, hamnar och multimodala förbindelser.*

Satsningar på en ökad användning av miljövänliga fordon och drivmedel, samordning av transportslag och godsflöden, samt utvecklingen av gröna transportkorridorer bidrar till en positiv utveckling för miljön i gränsregionen. Det bidrar även till en förstoring av arbetsmarknaden och en regional tillväxt. Kompetensutveckling för personer i ansvarig ställning i företag, kommuner och andra offentliga verksamheter samt allmänheten är en viktig del i detta.

Specifikt mål
1. Minska utsläppen av växthusgaser genom ökad samordning av transportslag.

2. En ökad användning av miljövänliga fordon. En viktig komponent i detta sammanhang kan exempelvis vara att utveckla system för koldioxidsnåla kollektivtrafiklösningar i städer.

Förslag på aktiviteter

- Kartläggning av godsströmmar i programområdet, samt ta fram underlag som underlättar flytt av gods från väg, till järnväg och/eller vattenvägar.
- Utarbetande av underlag för etablering av gröna transportkorridorer.
- Tillgängliggöra system för koldioxidsnåla kollektivtrafiklösningar i städer.
- Tillgängliggöra nya teknik/nya system för en ökad användning av miljövänliga fordon, inklusive distribution av miljövänliga bränslen.
- Utveckling av gränsöverskridande cykelleder.
- Öka kunskapen om miljövänliga transportslag.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Näringslivet
- Bransch- och intresseorganisationer

5. Att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet

Arbetskraftens rörlighet över nationsgränsen mellan Sverige och Norge har ökat kraftigt under 2000-talet. Arbetspendlingen från Sverige till Norge har mer än fördubblats mellan 2001 till

2010 gällande både heltids- och deltidspendlare. Här finns en stor potential för att göra arbetsmarknadsregionen större vilket kan leda till en ökad konkurrenskraft och högre sysselsättning i gränsregionen.

Samhället behöver god och kvalificerad arbetskraft för att vidareutveckla och stärka sin konkurrenskraft. En nyckelfaktor för att uppnå detta, liksom för att öka sysselsättningen och främja arbetskraftens rörlighet, är att arbetskraftens kompetens matchar arbetsmarknadens behov. Gränsöverskridande samordning av arbetsmarknadsinsatser, inklusive gemensamma utbildningssatsningar, är därför mycket viktiga för att skapa bättre förutsättningar för en ökad sysselsättning i respektive land.

Inom hela programgeografin finns hinder som begränsar möjligheterna till en gemensam arbetsmarknad som sträcker sig över två landsgränser. Att förebygga och ta bort dessa gränshinder skulle också bidra till att öka sysselsättningen och underlätta arbetskraftens rörlighet.

Inom det tematiska målet om att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet har en investeringsprioritering valts. En kort beskrivning av denna finns nedan:

IP 1: *Integrering av gränsöverskridande arbetsmarknader, inklusive gränsöverskridande sysselsättningsinitiativ och gemensam utbildning*

Den gränsöverskridande rörligheten är en av grundpelarna i Interreg, där arbetspendling, handel och investeringar över gränsen är omfattande. För gränsregionen är det viktigt att säkerställa att utbytet av personal, varor och tjänster över gränsen sker på ett resurseffektivt vis, exempelvis genom att stödja åtgärder för en integrerad arbetsmarknad och gemensamma utbildningssatsningar över gränsen.

Specifikt mål
Att skapa en integrerad arbetsmarknad över gränsen.

Förslag på aktiviteter

- Olika typer av utbildnings- och kompetensprojekt som skapar en bättre matchning av kompetens och behov på arbetsmarknaden.
- Samarbeten mellan näringsliv och utbildningsaktörer/-organisationer.
- Insatser som ökar rörligheten på arbetsmarknaden över gränsen, både för företag och individer.
- Kartläggning och analyser av arbetsmarknadens nutida och framtida behov samt efterfrågan av arbetskraft över gränsen.
- Projekt som utvecklar modeller för ökad integration över gränsen avseende social omsorg och service.

Vem kan söka

- Offentliga organisationer på lokal, regional och nationell nivå
- Universitet och högskolor
- Utbildningsaktörer/-organisationer
- Arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer
- Näringslivsorganisationer
- Företagsfrämjande aktörer
- Ideella organisationer/föreningsliv

Programöversikt Interreg Sverige-Norge 2014-2020

Prioriterat område/ Tematiskt mål	Investeringsprioritering (IP)	Specifikt mål	Resultatindikatorer	ERUF stöd (EUR)	Norskt IR-stöd (EUR)	Andel av programmet (%)
1. Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation	1.1 Förbättra forsknings- och innovationsinfrastrukturen och kapaciteten att utveckla spetskompetens inom forskning och innovation samt främja kompetenscentrum, särskilt sådana som är av EU-intresse	1. Förnyelse och utbyggnad av kunskapsmiljöer genom samarbete, arbetsfördelning och specialisering över gränsen.				
		2. En dynamisk och hållbar utveckling i offentlig och privat sektor genom tätare kopplingar mellan forskningsmiljöer, företag och myndigheter över gränsen.				
	1.2 Främja företagsinvesteringar inom innovation och forskning och utveckling av förbindelser och synergier mellan företag, FoU-centrum och högre utbildning, särskild produkt- och tjänsteutveckling, tekniköverföring, social innovation och offentliga tillämpningar, efterfrågestimulans, nätverk, kluster och öppen innovation genom smart specialisering. Stödja teknisk och tillämpad forskning, pilotverksamhet, tidliga produktvalideringsåtgärder och kapacitet för avancerad produktion och förstagångsproduktion inom viktig möjliggörande teknik och spridning av teknik för allmänna ändamål.	1. Att FoU-investeringarna ökar bland företag i gränsregionen.				
		2. Utveckla och etablera gränsöverskridande arenor och klusterbildningar/innovationscentra baserat på öppen innovation med den offentliga sektorn som en viktig drivkraft.				
2. Att öka små- och medelstora företags konkurrenskraft	2.1 Främja entreprenörskap, särskilt genom att underlätta det ekonomiska utnyttjandet av nya idéer och främja skapandet av nya företag.	Öka etableringsfrekvensen i programområdet				
	2.2 Utveckla nya företagsmodeller för små och medelstora företag, särskilt för internationalisering.	Att en ökad andel av gränsregionens små- och medelstora företag etablerar sig på den nordiska och/eller internationella marknaden				
	2.3 Stödja kapaciteten för små- och medelstora företag att delta i tillväxt och innovationsprocesser.	Öka innovationsgraden i gränsregionens små och medelstora företag.				
3. Att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser	3.1 Skydda, främja och utveckla kultur- och naturarvet	1. Att hållbart ta tillvara, främja och utveckla natur- och kulturarven som en resurs för en attraktiv region.				
		2. Att skapa tillgänglighet till natur- och kulturarvsområden på ett hållbart sätt.				
	3.2 Skydda och återställa den biologiska mångfalden och marken samt främja ekosystemtjänster, inklusive Natura 2000, och miljövänlig infrastruktur	Att främja bevarandet av hotade och hänsynskrävande arter och naturmiljöer i gränsregionen, både på land och i vatten.				

4. Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktiga nätinfrastrukturer	4.1 Främja regional rörlighet genom att koppla ihop sekundär och tertiära knytpunkter med TEN-T infrastruktur	1. Förbättra rörligheten över gränsen genom en gemensam gränsöverskridande kollektivtrafik-planering för väg och järnväg.				
		2. Nya infrastruktursatsningar på väg och järnväg, över eller i anslutning till, riksgränsen.				
	4.2 Utveckla miljövänliga och koldioxidsnåla transportsystem och främja hållbar stadstrafik, inklusive flod- och sjötransporter, hamnar och multimodala förbindelser	1. Minska utsläppen av växthusgaser genom ökad samordning av transportslag.				
		2. En ökad användning av miljövänliga fordon. En viktig komponent i detta sammanhang kan t.ex. vara att utveckla system för koldioxidsnåla kollektivtrafiklösningar i städer.				
5. Att främja sysselsättning och arbetskraftens rörlighet	5.1 Integrering av gränsöverskridande arbetsmarknader, inklusive gränsöverskridande rörlighet, gemensamma lokala sysselsättningsinitiativ och gemensam utbildning	Att skapa en integrerad arbetsmarknad över gränsen.				

Område akutvård
Anita Secher
Tfn: 063-155451
E-post: anita.secher@jll.se

2013-08-05

Dnr LS/712/2013
Fö2013/935/SSK

Försvarsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

forsvarsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Yttrande över remiss: Betänkandet En myndighet för alarmering (SOU 2013:33)

Inledning med landstingsstyrelsens synpunkter

Utredarens förslag och arbetssätt
Utredningen uppvisar ett rikt mått av brister och oklarheter, vilka torde kunna ha undvikits genom ett annat arbetssätt.
Utredaren har valt att ta fram sitt förslag utan egentlig dialog med landsting och regioner som huvudmän. Det är anmärkningsvärt att utredningen av en så samhällsvital funktion inte säkerställt att dess förslag är väl genomarbetade och förankrade hos, för helheten, så viktiga aktörer.
Utredningen bör därför göras om i sin helhet, eller i väsentliga delar.

Hälso- och sjukvård
Ambulanssjukvården utgör idag en självklar del i vårdprocessen. Från att tidigare ha varit en transportorganisation är den dag en stark resurs i diagnostik och behandling av olika sjukdoms- och skadesituationer, och ses därmed som en helt integrerad del av sjukvården. Följaktligen bör dess insatser och förutsättningar ledas på samma sätt som övriga delar av hälso- och sjukvården.
En fragmenterad alarmerings- och ledningsinsats motverkar strävan mot en väl sammanhållen vårdkedja med patientens bästa i fokus**.**

Gränssnitt mellan olika huvudmän samt betydelsen av sammanhållen teknisk infrastruktur
Utredningen belyser olika alternativ utan att föra ett resonemang om vad ny teknik i offentlig service kan innebära för möjligheter. Konkurrensutsättning av offentlig service och tjänster sker idag i större utsträckning än tidigare. Ny digital teknik gör det möjligt att lösa delar av behovet av informationssamordning. Oavsett konkurrensutsättning bör ett resonemang föras om vilka delar staten behöver ansvara för att, med stöd av modern teknik, säkra den plattform denna samhällskritiska tjänst kräver.
Offentlig verksamhets traditionella roll, att äga hela processer från strategi, regler och förutsättningar till själva genomförandet, ”från ax till limpa”, har ersatts av en större öppenhet för fler aktörer, där den nya digitala tekniken skapar möjligheter för olika utförare. Detta kan ske genom ett tydligt ägaransvarstagande för den tekniska och normativa plattformen. Syftet med en statlig plattform kan både vara att skapa jämlikhet

över landet i serviceåtagandets förutsättningar, det kan också vara att skapa förutsättningar för att reglera en marknad för konkurrensutsättning.

I arbetet med alarmeringstjänst finns idag olika typer av utförare, såväl olika regioner/landsting/kommuner som privata utförare. Förutsättningarna för olika utförare måste vara lika och nationellt styrda. En teknisk plattform, ”ägaren av 112 funktionen” som teknik/infrastruktur/regler och krav bör ägas av staten – en myndighetsfråga. Det finns olika möjligheter att placera den regleringen i redan befintliga myndigheter, såväl MSB som myndigheten för digital infrastruktur är möjliga. Detta innebär inte att den myndigheten ska sköta utförandet utan reglera förutsättningarna såväl digitalt som avseende regler och krav på eventuella utförare. Utförare kan vara regioner/landsting/kommuner och om man vill privata utförare i konkurrensupphandling vilket då blir valbart för respektive landsting/region.

Synpunkter på förslagets olika delar

En nationell alarmeringsfunktion
Jämfört med andra organisationer är bedömningen att konsekvenserna för landstingen inte blir lika omfattande. Det krävs ändå att landstingen inrättar en mottagnings- eller larmcentral som kan hantera larm för andra händelser än de som alarmeringsmyndighetens larmcentral ska handlägga.
Samtal på 112 som inte bedöms som livshotande tillstånd ska förmedlas till landstingens larmcentral som där ansvarar för bedömning, eventuell hänvisning eller alarmering av ambulans. Till detta tillkommer alla sekundärtransporter mellan vårdinrättningar som sjukvården själva beställer samt interna larm till katastrofledning, sjukvårdsgrupper etc. Formerna för landstingens larmcentraler beskrivs inte i utredningen och har inte heller närmare analyserats. Inga kostnader för en parallell organisation finns i utredningen. Uppdelningen i nödlägen och andra larm innebär en bruten larmkedja för larm som inte är nödläge.

Verksamhet och uppgifter
Förslaget innebär sannolikt att två olika larmcentraler ska disponera, koordinera och alarmera landstingens vägambulanser och ambulanshelikoptrar. En fråga som då uppstår är vilken larmcentral som har disponeringsföreträde. Vid många ambulansstationer i glesbygd bemannas bara en ambulans och där kan man inte reservera en ambulansresurs för exempelvis bara livshotande tillstånd.
Bedömningen är därför att de båda larmcentralerna måste ha ett mycket nära samarbete och använda samma tekniska plattform för att uppnå en gemensam lägesbild och i samråd dirigera ambulanserna.
Myndighetens larmcentral ska bedöma och ansvara för alarmering vid livshotande sjukdomstillstånd och olyckor. Beroende på vilka sjukdomstillstånd som avses kan det innebära avsevärda volymskillnader som ska hanteras vilket också påverkar bemanningen av antalet larmoperatörer.
I dagsläget har SOS Alarm ett vårdgivaransvar och därmed en vårdorganisation med medicinsk ansvarig läkare, dokumentationskrav, avvikelsesystem mm. I utredningens förslag nämns detta inte närmare utan det besked som muntligt lämnats är att

myndighetens larmoperatörer inte ska ställa diagnoser utan bara identifiera livshotande sjukdomstillstånd och olyckor.
Det synsättet delas inte av landstingens representanter eftersom det dagligen kommer att uppstå gränsdragningsproblem över vilka ärenden som myndighetens larmcentral ska handlägga och vilka som ska förmedlas till landstingens larmcentral.
Det måste vara ett förbiseende i utredningen att vårdgivaransvaret inte nämns. Myndighetens larmoperatörer kommer att behöva identifiera både sjukdoms- och olycksfall och måste även kunna ställas till svars i de fall ärenden handläggs på ett felaktigt sätt. För detta behövs en medicinsk organisation inom myndigheten.

En statlig alarmeringsmyndighet
En positiv effekt av förslaget är att kravet av nationella standarders kommer att öka. Alarmeringsmyndighetens larmcentral ska visserligen kunna hantera lokala larmplaner från landstingen men för att undvika missförstånd och öka kvaliteten kommer på sikt kravet på nationella larmplaner att öka.
En annan tänkbar effekt är om kravet på nationella nyckeltal kommer att påverka bemanningen i glesbygdsområden för att där öka tillgängligheten. Det beskrivs inte närmare i betänkandet men eftersom tillsynen och uppföljningen ska förbättras så kan den situationen uppstå. Det innebär i så fall kraftigt ökade kostnader för landstingen.

Alarmeringsmyndighetens roll inom krisberedskap
Det anges att landstingens TiB ska kunna larmas via alarmeringsmyndighetens larmcentral. Information och varningstjänster ska även kunna förmedlas från ansvariga myndigheter. Däremot anges inte vem som ansvarar för larm till lokala och regionala katastrofledningar, sjukvårdsgrupper m.fl. inom landstingen. Den tolkning som gjorts är att landstingens egen larmcentral skulle kunna ha det ansvaret.
Om oklarheter finns gällande vem som har överblicken, lägesbild och beslutsrätt avseende ambulansdirigering vid allvarlig händelse så kan det ha negativa effekter för krisberedskapsperspektivet på lokal och regional nivå.
Ett positivt förslag för krisberedskapen är att det föreslås lagregleras att kommuner skall ha tjänsteman i beredskap. Kostnad och finansiering för att införa TiB i kommunerna finns dock inte beskriven.

Organisation
Utredningen föreslår att antalet larmcentraler ska vara 5-7. Det saknas i utredningen motivering till det antalet.
En minskning av antalet larmcentraler från SOS Alarms nuvarande 15 till myndighetens 5-7 innebär regionalpolitiska konsekvenser för de län där larmcentraler försvinner. Det finns i utredningen inte beskrivet var dessa centraler ska vara placerade. För Jämtlands län kan det få stora konsekvenser på antal arbetstillfällen om verksamheten i Trygghetens Hus försvinner.
Sedan några år tillbaka finns länets blåljusmyndigheter och SOS Alarm samlokaliserade i Trygghetens Hus i Östersund. Ett intensivt arbete pågår för att utveckla verksamheten inkluderande larm och ledningsfunktioner. I utvecklingsarbetet deltar även Mittuniversitetet som en viktig partner. Mittuniversitetets uppgift i utvecklingsarbetet är att föra in den vetenskapliga synen i samarbetet med larm och ledning. På universitetet bedrivs utbildningen Risk – och krishanteringsprogrammet samt forskning på Risk- och krisforskningscentrum. De använder i flera av sina projekt Trygghetens Hus som

studieobjekt och testarena. Lokalisering till Östersund skulle ge stora fördelar för utvecklingen av alarmeringstjänsten. Viktiga fördelar skulle vara det redan pågående samarbetet, närheten till Mittuniversitetet och den verksamhet de bedriver inom området risk- och krishantering, larm och ledning. Med en alarmeringsmyndighet i länet skapas också en arbetsmarknad för studerande på Mittuniversitetets olika utbildningar.

Teknik
En gemensam teknisk plattform skulle öka patientsäkerheten genom en säker och effektiv informationsdelning.

Kompetens
Utredningen anger att MSB ska ansvara för framtagandet av den yrkesutbildning för larmoperatörer som föreslås. Eftersom närmare 50 procent av alla larm som larmoperatörerna ska handlägga är av medicinsk karaktär så borde även någon mer vårdorienterad organisation/utbildningsinstans vara inkopplad. Dock positivt med en specifik yrkesutbildning för larmoperatörer.

Kostnader och finansiering
De ekonomiska konsekvenserna är svåra att överblicka. De kostnader som landstingen i nuläget har i och med alarmeringsavtalet med SOS Alarm försvinner inte utan kommer att användas för att finansiera den egna larmcentralen. Samtidigt anges i betänkandet att en reglering ska ske mellan staten och kommunsektorn genom att anslaget för *Kommunalekonomisk utjämning* inom utgiftsområde 25 minskas med 260 miljoner kronor och att ytterligare 87 miljoner kronor överförs från anslag *2:4 Krisberedskap inom område 6*. Det kommer att påverka landstingen negativt eftersom dessa pengar behövs både för landstingens allmänna verksamhet samt för att stärka krisberedskapen.
En annan kostnad som kan belasta både landstingen och andra organisationer är utvecklingen och driften av den tekniska plattform som ska användas. Det anges i det lagförslag, som förslaget även omfattar, att räddningsorganen ska vara skyldiga att ansluta sig till denna gemensamma tekniska plattform.

Genomförande
Den nya Alarmeringsmyndigheten ska enligt utredningens förslag inleda sin verksamhet den 1 januari 2015. Det bedöms som en allt för optimistisk tidsplan. Även om myndigheten övertar delar av SOS Alarms teknik och infrastruktur så ska myndigheten bemannas, delar av nuvarande SOS Alarm omstruktureras, den nya lagen träda i kraft, antalet centraler minskas och larmoperatörer utbildas.
Landstingen ska även hinna upphandla eller inrätta egna larmcentraler för att kunna omhänderta de ärenden som inte Alarmeringsmyndighetens larmcentral ska handlägga. Ska dessutom samverkan mellan landstingen ske om en gemensam larmcentral så innebär det ytterligare förberedelsetid.
Betänkandet lämnar allt för många obesvarade frågor med utrymme för tolkning och först när dessa besvarats går tidsplanen att överblicka. Från den tidpunkten behöver landstingen minst 12-18 månader för att kunna hantera de förändringar som utredningen föreslår.

Landstingets ställningstagande till utredningen utifrån ovanstående synpunkter

- Utredningen i sin helhet är otillräcklig.
- Landstinget ställer sig kritisk till att förslaget innebär en bruten larmkedja vid sjukvårdsärenden som inte är nödlägen. Landstinget anser därför att myndigheten i stället borde ta ett helhetsansvar för alarmering vid alla larmhändelser liknande den modell som idag finns via SOS Alarm.
- Förslaget med en gemensam teknisk plattform tillstyrkes liksom ett gemensamt statligt ramverk för larmtjänsten.
- Tidsplanen för genomförandet är inte realistisk.
- Vårdgivaransvar saknas.
- Positivt med en yrkesspecifik utbildning för larmoperatörer.
- Beräkning av de ekonomiska konsekvenserna för landstingen saknas till stora delar och behöver klargöras.
- Vid en minskning av antal larmcentraler är det av vikt att ta regionalpolitisk hänsyn till larmcentralernas placering. Dessa arbetstillfällen är viktiga i ett län med relativt smal arbetsmarknad.
- Samverkan och samlokalisering mellan blåljusmyndigheterna finns redan i Trygghetens Hus i Östersund, genom att behålla den larmcentralen skulle ett påbörjat utvecklingsarbete av alarmeringstjänsten kunna fortsätta.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

REGERINGSKANSLIET

Remiss

2013-05-03 Fö2013/935/SSK

Försvarsdepartementet

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -05- 07
Dnr LS/...../20.....

Betänkandet En myndighet för alarmering (SOU 2013:33)

Remissinstanser:

1. Riksdagens ombudsmän
2. Riksrevisionen
3. Svea hovrätt
4. Kammarrätten i Sundsvall
5. Rikspolisstyrelsen
6. Säkerhetspolisen
7. Konsumentverket
8. Datainspektionen
9. Försvarsmakten
10. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
11. Kustbevakningen
12. Totalförsvarets forskningsinstitut
13. Statens haverikommission
14. Socialstyrelsen
15. Smittskyddsinstitutet
16. Läkemedelsverket
17. Arbetsgivarverket
18. Statskontoret
19. Statens tjänstepensionsverk
20. Länsstyrelsen i Gävleborgs län
21. Länsstyrelsen i Hallands län
22. Länsstyrelsen i Kalmar län
23. Länsstyrelsen i Stockholms län
24. Länsstyrelsen i Värmlands län
25. Länsstyrelsen i Västerbottens län
26. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
27. Länsstyrelsen i Östergötlands län
28. Riksgäldskontoret
29. Tullverket

Postadress 103 33 Stockholm
Besöksadress Jakobsgatan 9
Telefonväxel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 89
E-post: fo.registrator@regeringskansliet.se

30. Ekonomistyrningsverket
31. Karlstads universitet
32. Katastrofmedicinskt centrum vid Linköpings universitet
33. Strålsäkerhetsmyndigheten
34. Post- och telestyrelsen
35. Trafikverket
36. Sjöfartsverket
37. Luftfartsverket
38. Transportstyrelsen
39. Konkurrensverket
40. Statens energimyndighet
41. Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser
42. Arbetsmiljöverket
43. Ale kommun
44. Alingsås kommun
45. Arvika kommun
46. Eskilstuna kommun
47. Gotlands kommun
48. Gävle kommun
49. Göteborgs kommun
50. Karlskoga kommun
51. Kiruna kommun
52. Malmö kommun
53. Mörbylånga kommun
54. Orust kommun
55. Ovanåkers kommun
56. Räddningstjänsten Höga Kusten – Ådalen
57. Räddningstjänsten Syd
58. Stockholms kommun
59. Storstockholms brandförsvar
60. Sunne kommun
61. Uppsala kommun
62. Västerås kommun
63. Östersunds kommun
64. Österåkers kommun
65. Blekinge läns landsting
66. Dalarnas läns landsting
67. Gotlands kommun (Region Gotland)
68. Gävleborgs läns landsting
69. Hallands läns landsting (Region Halland)
70. Jämtlands läns landsting
71. Jönköpings läns landsting
72. Kalmar läns landsting
73. Kronobergs läns landsting
74. Norrbottens läns landsting
75. Skåne läns landsting (Region Skåne)
76. Stockholms läns landsting

77. Södermanlands läns landsting
78. Uppsala läns landsting
79. Värmlands läns landsting
80. Västerbottens läns landsting
81. Västernorrlands läns landsting
82. Västmanlands läns landsting
83. Västra Götalands läns landsting (Västra Götalandsregionen)
84. Örebro läns landsting
85. Östergötlands läns landsting
86. Barnens rätt i samhället
87. Barnsäkerhet & Första hjälpen Utbildning i Sverige
88. Brandskyddsföreningen Sverige
89. Brottsofferjouren
90. FLISA – Föreningen för Ledningsansvariga Inom Svensk Ambulanssjukvård
91. Företagarna
92. G4S Secure Solutions AB
93. Hörselskadades riksförbund
94. If Skadeförsäkring AB
95. Landsorganisationen i Sverige
96. Länsförsäkringar
97. Medhelp AB
98. Nationellt centrum för kvinnofrid
99. Näringslivets regelnämnd
100. Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige
101. Securitas AB
102. Sjöräddningssällskapet
103. SOS Alarm Sverige AB
104. SOS International Swedish Branch AB
105. Svenska kyrkan
106. Svenska livräddningssällskapet
107. Svenskt Näringsliv
108. Sveriges akademikers centralorganisation
109. Sveriges Dövas Riksförbund
110. Sveriges Försäkringsförbund
111. Sveriges Kommuner och Landsting
112. Sveriges Radio AB
113. Sveriges Television AB
114. Sveriges Utbildningsradio
115. Tjänstemännens centralorganisation
116. Trygg-Hansa Försäkringsaktiebolag

Remissvaren ska ha kommit in till Försvarsdepartementet senast den 3 september 2013. Svaren bör lämnas både på papper och per e-post till forsvarsdepartementet.registrator@regeringskansliet.se.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i betänkandet.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För andra remissinstanser innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria Svara på remiss – hur och varför (SB PM 2003:2). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Ulrica Gradin
Departementsråd

Kopia till
Fritzes kundservice, 106 47 Stockholm

Jämtlands Läns Landsting

Samordningskansliet
Charlotte Funseth
Tfn: 063-14 75 51
E-post: charlotte.funseth@jll.se

2013-08-05

LS/712/2013

Sammanfattning av remiss: Betänkandet En myndighet för alarmering (SOU 2013:33)

Länk till hela betänkandet: Remiss: Betänkandet En myndighet för alarmering (SOU 2013:33)

Sammanfattning

Uppdraget och utgångspunkter
Utredaren har haft regeringens uppdrag att se över samhällets alarmeringstjänst i syfte att säkerställa att alarmeringstjänsten fungerar på ett effektivt, säkert och ändamålsenligt sätt.

En central utgångspunkt har varit att säkerställa den enskildes möjlighet att komma i kontakt med samhällets räddningsorgan och få snabb hjälp i en nödsituation. En annan utgångspunkt har varit att en samordnad alarmeringstjänst ska eftersträvas för att främja stärkt samverkan, minimera hanteringstider och skapa förutsättningar för ett optimalt nyttjande av samhällets samlade resurser inom allmän ordning, säkerhet och hälsa.

I utredningens direktiv betonas också att en samordnad alarmeringstjänst är en viktig grund för samhällets skydd mot olyckor och krisberedskap och för samordningen av lägesbild och resurser vid större händelser och kriser i samhället.

Nuläge och problembild
Sverige har i jämförelse med många andra länder haft en väl samordnad alarmering. En grundläggande styrka har varit ett enda och gemensamt nödnummer 112, tidigare 90 000. En annan faktor har varit samordningen av larmbehandlingen i alarmeringsbolaget SOS Alarm, som bildades 1973 och som ägs gemensamt av staten samt av kommuner och landsting via SKL.

De grundläggande motiven för samordning har varit att en nödställd person enkelt ska kunna komma i kontakt med hjälporgan och att möjliggöra effektiva och samordnade räddningsinsatser. En samordning har också bedömts vara kostnadseffektiv.

Utredningen bedömer att dessa motiv är giltiga än i dag. Den kartläggning och analys som genomförts visar dock att den nuvarande modellen har brister.

- Modellen med samordning genom SOS Alarm är frivillig och bygger på samförstånd. I dag vill flera kommuner och landsting kunna välja alternativa lösningar för alarmering.
- Statliga myndigheter har egna ledningscentraler som inte har varit samordnade med SOS Alarm.

- Styrningen av SOS Alarm har brister till följd av att både staten och kommunsektorn har dubbla roller som ägare och kunder till SOS Alarm.
- Aktiebolagsformen har försvårat samverkan med räddningsorgan och myndigheter.
- Larmkedjan har blivit allt mer komplex genom ökade krav på särskild kompetens och rutiner i larmbehandlingen. Nya aktörer ökar komplexiteten.
- Nya aktörer som etablerar larmcentraler opererar utanför de ordinarie samverkansstrukturerna och delar inte information om inträffade händelser och tillgängliga räddningsresurser.
- Tillsyn och uppföljning har brister i samordning, systematik och riskbedömning.
- Regler om alarmering och krav på larmbehandling saknas.
- Ingen enskild aktör har i dagens system ett tydligt ansvar för helheten och för att säkerställa att den enskilde får säker och effektiv hjälp i en nödsituation.

Utredningen bedömer sammantaget att utvecklingen visar tendenser till ett fragmentiserat alarmeringssystem som på sikt kan innebära risker för samhällets förmåga att säkerställa människors skydd och undsättning i allvarliga och brådskande nödsituationer. En ökad komplexitet försvårar också samverkan mellan samhällets räddningsorgan. På sikt kan det försämra samhällets förmåga att hantera allvarliga händelser och kriser.

Överväganden och förslag

Utredningens överväganden och förslag har fokus på följande åtgärder:

- Ökad nationell samordning och styrning av alarmeringen
- En statlig alarmeringsmyndighet
- Reglering av alarmering i lag
- En gemensam teknisk plattform utvecklas
- Samlad uppföljning och tillsyn av alarmeringsförhållanden

Mot bakgrund av den problembild och de iakttagelser som framkommit, bedömer utredningen att den nationella styrningen över alarmeringsförhållandena behöver stärkas. Motivet är att säkerställa en säker, effektiv larmbehandling och likvärdiga förhållanden i hela landet. Styrningen ska präglas av ett tydligare helhetsperspektiv på den enskildes behov att få snabb och säker hjälp i en nödsituation.

Statlig alarmeringsmyndighet

Utredningen föreslår att en nationell alarmeringsfunktion inrättas med uppdrag att säkerställa en snabb, säker och effektiv larmbehandling. Verksamheten ska bedrivas i myndighetsform för att tillgodose behovet av långsiktigt stabila förutsättningar, ge bättre förutsättningar för samverkan samt för att ge riksdag och regering bättre möjligheter att styra och granska verksamheten.

Ett ökat statligt åtagande inom alarmering ställer krav på att verksamhetens omfattning och inriktning noga prövas. Statens ansvar bör inte överskrida vad som kan vara nödvändigt för att säkerställa de nationella mål och utgångspunkter som ligger till grund för utredningens arbete. Endast staten kan förväntas ta det övergripande ansvaret för att säkerställa detta. Därtill kommer att alarmering i nödsituationer är att betrakta som en

grundläggande samhällsviktig tjänst för att säkra enskildas trygghet och säkerhet. Sådan verksamhet bör enligt utredningens mening inte vara föremål för konkurrens på en öppen marknad och bör heller inte drivas på affärsmässiga villkor.

Alarmeringsmyndighetens ansvar och uppgifter
Myndigheten ska ansvara för att ta emot nödsamtal på larmnummer 112, bedöma prioritet och räddningsbehov och därefter vidareförmedla larmuppdrag till berörda räddningsorgan och myndigheter. Vid identifiering av situationer som bedöms kräva omedelbar utryckning ska larmoperatören direkt kunna aktivera en första åtgärd.

Myndigheten ska vidare kunna utföra varnings- och informationstjänster samt erbjuda stöd och gemensam infrastruktur till samverkande räddningsorgan.

Myndigheten ska ha samma ansvar och uppgifter vad gäller vardagshändelser och allvarliga olyckor som i kris.

Fokus på nödsituationer
Verksamheten ska inriktas på larm på nödnummer 112 som avser nödsituationer som bedöms kräva brådskande insatser på plats från samhällets räddningsresurser. Ansvaret ska omfatta samtliga sådana larm till kommunal och statlig räddningstjänst, polis samt till landstingens hälso- och sjukvård. Andra larmärenden ska i högre utsträckning kunna vidarebefordras till räddningsorgan och andra myndigheter.

I enlighet med en renodling av verksamheten bedömer utredningen att myndighetens verksamhet inte bör omfatta kommersiella larm- och säkerhetstjänster, där det i dag finns en fungerande marknad med flera privata aktörer.

Organisation och kompetens
Den nya myndigheten ska bestå av en central funktion för ledning, stöd och samordning och regionala larmcentraler för den operativa verksamheten.

Utredningen föreslår en koncentration till färre larmcentraler med större kapacitet. Större och mer robusta larmcentraler har bättre förutsättningar att uppnå kravet på en snabb, säker och effektiv larmbehandling. Syftet är också att underlätta en ökad harmonisering av arbetsprocesser och rutiner som stöder målet om en likvärdig service till alla medborgare. Erfarenheterna från den reform som genomförts i Finland, innebärande en övergång till sammanlagt sex nödcentraler, ger stöd för ett sådant synsätt. Genom att myndigheten ska ha samma ansvar och uppgifter vad gäller vardagshändelser och allvarliga olyckor som i kris, krävs också att centralerna har tillräcklig bemanning och kapacitet.

Utredningens bedömning är att antalet regionala larmcentraler bör uppgå till 5–7 centraler. Den regionala indelningen och lämpliga orter för larmcentralerna behöver göras med utgångspunkt i de samverkansytor som den operativa verksamheten kommer att ha med räddningsorgan och myndigheter på olika nivåer i samhället.

För att säkerställa hög professionell kompetens i larmcentralerna föreslås att en särskild yrkesutbildning tas fram för larmoperatörer. Utbildningen bör omfatta grundläggande

kunskaper inom olika räddningsområden, metodik och träning i intervjuteknik för nödsamtal samt utbildning i logistik och stabsarbete. Utbildningen bör omfatta minst ett och ett halvt års utbildning.

Ökad samverkan i teknik och lokaler
Alarmeringsmyndighetens verksamhet ska bedrivas i nära samverkan med ansvariga myndigheter och hjälporgan på lokal, regional och statlig nivå. Möjligheterna att samutnyttja lokaler och teknik och andra stödfunktioner behöver tas till vara för att effektivisera larmbehandlingen och räddningsinsatserna. Erfarenheter från pågående samverkansformer och projekt visar att en närmare samverkan ger flera positiva effekter i verksamheten.

Utredningen föreslår att en gemensam teknisk plattform utvecklas för larmbehandling, informationsdelning och informationssamordning. Utredningen föreslår att regeringen uppdrar åt Myndigheten för samhällskydd och beredskap (MSB) att utarbeta ett förslag till en sådan teknisk plattform som är gemensam för alla berörda myndigheter och aktörer.

Stärkt uppföljning och tillsyn
För att säkerställa att alarmeringen fungerar säkert och effektivt behövs ökad uppföljning och en mer heltäckande och systematisk tillsyn. Alarmeringsmyndigheten föreslås få ett samlat ansvar för att följa upp larmbehandlingstider och kvalitet i verksamheten och kunna ta initiativ till förändringar som innebär förbättringar i rutiner för larmbehandling.

Utredningen föreslår vidare att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) ska utöva samlad tillsyn över alarmeringsverksamheten.

Larmnummer 112
För att säkerställa behovet av nationell samordning ska larmnummer 112 fortsatt vara det enda och gemensamma larmnumret i landet för nödsituationer som bedöms kräva omedelbara insatser från samhällets räddningstjänst, polis samt hälso- och sjukvård. Andra informationsnummer eller webbaserade tjänster ska i ökad utsträckning kunna avlasta 112-numret. Utredningen föreslår att larmnummer 112 bör renodlas för akuta händelser som bedöms kräva omgående insatser på plats av samhällets hjälporgan och räddningsresurser.

En bred och lättillgänglig information till allmänheten om samhällets larm- och informationsnummer måste tas fram. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) föreslås få ansvar för det. MSB föreslås också ansvara för informationsnumret 113 13.

Utredningen föreslår att kraven på teleoperatörer behöver skärpas när det gäller att förebygga och åtgärda driftsstörningar i näten. Utredningen konstaterar att det i dag inte finns krav på tillgång till telefoni i hela landet, s.k. yttäckning. Detta innebär att möjligheterna att ringa nödnummer 112 eller på annat sätt larma i en nödsituation kan påverkas.

Lag om alarmering
Utredningen föreslår en lag med bestämmelser om alarmeringen, den nya myndighetens ansvar och verksamhet samt räddningsorganens skyldigheter.

Kostnader och finansiering
Den nya myndigheten föreslås finansieras genom anslag på statsbudgeten. Kostnaderna för myndighetens förvaltning beräknas uppgå till cirka 550 miljoner kronor. De ökade kostnaderna för staten föreslås finansieras genom omfördelningar mellan anslag inom utgiftsområde 6, Försvar och samhällets krisberedskap och genom en reglering mellan stat och kommunsektorn.

För omställning beräknas kostnader om 30–50 miljoner kronor per år under cirka tre år. Medlen , som föreslås anvisas redan 2014, föreslås finansieras inom utgiftsområde 6.

Genomförande
Den nya myndigheten föreslås inrättas den 1 januari 2015. Utredningens förslag behöver förberedas i flera steg.

För förändringar av verksamhet i bolaget SOS Alarm krävs att staten inleder förhandlingar med företrädare för Sveriges Kommuner och Landsting, som genom SKL Företag AB äger hälften av bolaget.

För inrättandet av den nya myndigheten behöver en organisationskommitté tillsättas för att förbereda det praktiska genomförandet. En organisationskommitté bör kunna tillsättas så snart riksdagen har beslutat om nödvändiga förutsättningar för den förändring som ska genomföras.

Utredningens bedömning är att genomförandet av de föreslagna förändringarna behöver ske inom en relativt avgränsad tidsperiod för att inte riskera kompetensbortfall och effektnedgång i verksamheten. Regeringen behöver inför och under genomförandet säkerställa att samhällsviktig verksamhet vid SOS Alarm kan upprätthållas på ett sådant sätt att verksamhetens funktionalitet säkras.

Hälso- och sjukvårdsstaben
Karin Lindgren
Tfn: 063 – 15 41 60
E-post: karin.lindgren@jll.se

2013-07-15

LS/814/2013

Svar på Remiss av delbetänkande SOU 2013:23 - Ersättning vid läkemedelsskador och miljöhänsyn i läkemedelsförmånerna.

Jämtlands läns landsting, JLL, har fått möjlighet att lämna remissvar på rubricerade betänkande. Inledningsvis framhåller JLL att delbetänkandet ger en grundlig beskrivning av dagens förutsättningar, där problemområden och utmaningar har identifierats. I övrigt vill JLL lämna synpunkter enligt nedan.

Ersättning vid läkemedelsskador (kap 2-3)
JLL stödjer utredningens bedömning att skyddet vid läkemedelsskador är betydelsefullt, en viktig patientsäkerhetsaspekt och att den enskildes skydd bör förbättras. Det är mer förmånligt för den enskilde individen med läkemedelsförsäkringen framför skadeståndslagen och produktansvarslagen. JLL stödjer utredningens förslag att regeringen på EU-nivå arbetar för att läkemedelsföretagen ska tillhandahålla ett mer förmånligt ersättningsskydd.

Utredningen ser ett behov av att patienterna får generell information om försäkringsskyddet. Detta stödjer JLL. Vårdgivarna borde vara skyldiga att tillhandahålla generell information om hur försäkringsskyddet fungerar. Den generella informationen skulle även kunna upplysa om patientförsäkringen. Informationsskyldigheten för specifikt expedierat läkemedelsförpackning bör dock ligga på apoteken. Det generiska utbytet och parallellimport leder till att förskrivaren inte vet exakt vilket företags förpackning som kommer att expedieras. Patienten bör ha rätt att, utan merkostnad, motsätta sig utbytet till ett läkemedel med sämre skydd vid läkemedelsskador.

JLL stödjer utredningens förslag att för vissa läkemedel, de som fortfarande har kvar sin patent, inga parallellimportörer finns och alternativen är få (t.ex. vissa biologiska läkemedel), ska förskrivaren informera patienten om att läkemedlet saknar försäkringsskyddet. Det kräver dock att denna information är tydlig och lättillgänglig för förskrivaren vid förskrivningsögonblicket. Det ställer både krav på Apotekens Service AB:s system VARA och på journalsystemen.

Läkemedel och miljö (kap 4-5)
Problematiken kring läkemedel och miljö är en mycket allvarlig fråga som kan medföra potentiellt stora konsekvenser för människors hälsa och miljön och därmed även för hälso- och sjukvården. Det gör att det är en angelägen fråga även för vårt landsting, JLL.

JLL ser det därför vara av största vikt att alla intressenter, i synnerhet Sveriges regering, gör allt för att hitta kreativa och konstruktiva metoder för att bidra till förbättringar

såväl nationellt som internationellt. JLL stödjer utredningen då den poängterar vikten av att Sverige arbetar för att införa miljökrav i GMP.

Då JLL inte har närmare insyn i den miljöbedömningsmodell som LIF, Läkemedelsverket med flera utarbetar, kan JLL själva inte heller bedöma förutsättningen för den att utgöra underlag för TLV att ta miljöhänsyn vid förmånsbeslut. Tyvärr kan JLL inte se att utredningen heller förklarar detta och klargör om den modellen kan vara ett bra underlag eller inte. JLL ser det som en brist i utredningen att detta inte närmare analyserats och kommenterats vilket i sig gör utredningen ofullständig.

Att utredningen dock anser att modellen i alla fall kan utgöra grund för ett miljöpremiesystem ser JLL som positivt. JLL instämmer därför med utredningens förslag i kapitel 5.1.10 med en reservation för att det eventuellt skulle vara möjligt att även ta miljöhänsyn vid förmånsbeslut om utredningen tydligare hade klarlagt möjligheterna med ovan nämnda miljöbedömningsmodell.

Utredningen konstaterar att en ökad användning av startförpackningar kan medverka till att minska kassationen av läkemedel. Det är viktigt att ställa krav på läkemedelsföretagen att tillhandahålla startförpackningar. Det bör dessutom säkerställas att apoteken har startförpackningar i lager. Startförpackningar ska ingå i läkemedelsförmånerna och bör ha samma kostnad per dos som stora förpackningar. I kapitel 5.2.6. sammanfattar utredningen under ”Övriga kommentarer” en rad tänkbara åtgärder som skulle kunna öka användningen av startförpackningar. Några av förslagen har Socialstyrelsen redan 2004 föreslagit. JLL anser det som angeläget att förslagen/de ”tänkbara åtgärderna” snarast utreds/beslutas då en minskad kassation har många fördelar inte minst ur miljö- och hälsosynpunkt.

Apoteket Farmaci-verksamheten (kap 6-7)
JLL anser inte att ägandet av Apoteket Farmaci-verksamheten är det mest väsentliga, utan det viktiga är att hela Sveriges får anbudsgivare för läkemedelsförsörjning inom slutenvården. Idag kan ägardirektiv (från staten) säkerställa att alla landsting får anbudsgivare.

JLL anser att alla apoteksaktörer bör likställas. Om en kedja begränsas i sina möjligheter att marknadsföra nya tjänster/farmaceutisk utveckling, riskerar de landsting som saknar konkurrerande aktörer i sin region, att hamna efter i den nationella farmaceutiska utvecklingen. Det kan även innebära att framtida upphandlingar måste begränsas, för att inte landstingen ska riskera att bli utan anbudsgivare.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

REGERINGSKANSLIET

Remiss

2013-05-22

S2013/3153/FS

Socialdepartementet

Enheten för folkhälsa och sjukvård

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -05- 27
Dnr LS/ ...../20.....

Remiss av delbetänkandet SOU 2013:23 – Ersättning vid läkemedelsskador och miljöhänsyn i läkemedelsförmånerna

Remissinstanser:

1. Riksdagens ombudsmän (JO)
2. Riksrevisionen
3. Stockholms tingsrätt
4. Kammarrätten i Stockholm
5. Förvaltningsrätten i Uppsala
6. Justitiekanslern (JK)
7. Datainspektionen
8. Domstolsverket
9. Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll (Swedac)
10. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)
11. Myndigheten för vårdanalys
12. Försäkringskassan
13. Socialstyrelsen
14. Läkemedelsverket
15. Smittskyddsinstitutet (SMI)
16. Statens folkhälsoinstitut (FHI)
17. Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU)
18. Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV)
19. Kommerskollegium
20. Statskontoret
21. Kammarkollegiet
22. Försvarsmakten
23. Naturvårdsverket
24. Kemikalieinspektionen
25. Konkurrensverket
26. Konsumentverket
27. Verket för innovationssystem (VINNOVA)
28. Tillväxtverket
29. Tillväxtanalys

30. Sveriges geologiska undersökning (SGU)
31. Jordbruksverket (SJV)
32. Regelrådet
33. Miljöstyrningsrådet
34. SIDA
35. Konjunkturinstitutet
36. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)
37. Stockholms läns landsting
38. Uppsala läns landsting
39. Södermanlands läns landsting
40. Östergötlands läns landsting
41. Jönköpings läns landsting
42. Kronobergs läns landsting
43. Kalmar läns landsting
44. Blekinge läns landsting
45. Skåne läns landsting
46. Hallands läns landsting
47. Västra Götalands läns landsting
48. Värmlands läns landsting
49. Örebro läns landsting
50. Västmanlands läns landsting
51. Dalarnas läns landsting
52. Gävleborgs läns landsting
53. Västernorrlands läns landsting
54. Jämtlands läns landsting
55. Västerbottens läns landsting
56. Norrbottens läns landsting
57. Gotlands kommun
58. Handikappförbunden (HSO)
59. Pensionärernas Riksorganisation (PRO)
60. Sveriges Pensionärsförbund (SPF)
61. Reumatikerförbundet
62. Svenska Diabetesförbundet
63. Neurologiskt handikappades riksförbund (NHR)
64. Hjärt- och lungsjukas riksförbund
65. Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)
66. Svensk Egenvård
67. Apotekarsocieteten
68. Apotekens Service AB
69. Sveriges oberoende apoteksaktörers förening (SOAF)
70. Apoteksgruppen i Sverige Holding AB
71. Apoteket Hjärtat
72. Apoteket AB
73. Kronans droghandel

74. Vårdapoteket
75. Apotek Produktion och Laboratorier AB (APL)
76. ApoEx
77. Stiftelsen Nätverk för läkemedelsepidemiologi (NEPI)
78. Prioriteringscentrum vid Linköpings universitet
79. Svenska Läkaresällskapet
80. Svenskt Näringsliv
81. Näringslivets Regelnämnd
82. Sveriges Apoteksföreningen
83. Läkemedelsindustriföreningen (LIF)
84. Sveriges Läkarförbund
85. Farmaciförbundet
86. Sveriges Farmaceuter
87. Vårdförbundet
88. Svensk sjuksköterskeförening
89. Läkemedelsdistributörsföreningen
90. Vårdföretagarna
91. Praktikertjänst AB
92. Föreningen för Generiska läkemedel (FGL)
93. SwedenBIO
94. Läkemedelshandlarna
95. Sveriges konsumenter
96. Företagarna
97. Naturskyddsföreningen
98. Svenskt vatten
99. Svensk Försäkring
100. Läkemedelsskadenämnden
101. Svenska läkemedelsförsäkringen AB
102. Juridiska fakulteten vid Uppsala Universitet
103. Handelshögskolan i Stockholm

Remissvaren ska ha kommit in till Socialdepartementet senast den 13 september 2013. Vi ser helst att ni endast skickar dem i elektronisk form och då både i wordformat och pdf-format. Remissvaren ska skickas till följande e-postadresser: s.registrator@regeringskansliet.se samt s.fs@regeringskansliet.se
I remissvaren ska Socialdepartementets diarienummer S 2013/3153/FS åberopas.

Remissen föranleds av att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i betänkandet.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att

redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria *Svara på remiss – hur och varför* (SB PM 2003:2). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Frågor under remisstiden besvaras av Anders Klahr, telefon 08-405 4981 eller anders.klahr@regeringskansliet.se

O. Wigzell

Olivia Wigzell
Departementsråd

Samordningskansliet
Charlotte Funseth
Tfn: 063-14 75 51
E-post: charlotte.funseth@jll.se

2013-07-02

LS/814/2013

Sammanfattning av Delbetänkande SOU 2013:23 - Ersättning vid läkemedelsskador och miljöhänsyn i läkemedelsförmånerna

Länkar till hela delbetänkandet:
Delbetänkande SOU 2013:23 Del 1
Delbetänkande SOU 2013:23 Del 2

Sammanfattning

Ersättning vid läkemedelsskador (kapitel 2–3)

Utredningens uppdrag är lämna förslag som säkerställer ett godtagbart skydd för den enskilde vid skador av läkemedel som omfattas av läkemedelsförmånerna. Förslagen får inte innebära att Läkemedelsförsäkringen urholkas. Förslagen får inte heller komma i konflikt med EU-rätten.

Skyddet vid läkemedelsskador är en betydelsefull komponent i läkemedelsbehandlingen och en viktig patientsäkerhetsaspekt. En osäkerhet hos patienten kring vad som gäller vid läkemedelsskador kan leda till sämre följsamhet och därmed riskera patientsäkerheten. Skillnader i ersättningsskydd, t.ex. bevisfrågor, preskription, nämndprövning, domstolsprocess, kan vara av stor betydelse för den läkemedelsskadade.

Den svenska Läkemedelsförsäkringen är en försäkring för läkemedelsföretagen men är vanligtvis mer förmånlig för den enskilde om han eller hon drabbas av läkemedelsskada, än om läkemedelsföretaget inte omfattas av försäkringen. För att ett läkemedel ska omfattas av försäkringen krävs att läkemedelsföretaget är delägare i LFF Service AB. Det är dock frivilligt för företagen att vara anslutna till försäkringen och alla företag som är verksamma i Sverige omfattas inte av Läkemedelsförsäkringen. Läkemedel säljs således med olika skydd för patienterna.

För närvarande omfattas cirka 99 procent av det totala försäljningsvärdet av läkemedel i Sverige, av Läkemedelsförsäkringen. Av totalt cirka 83,3 miljoner sålda förpackningar inom läkemedelsförmånerna var det under år 2012 cirka 349 000 sålda förpackningar som inte omfattades av Läkemedelsförsäkringen. Uppskattningsvis var det cirka 165 000 av dessa 349 000 förpackningar som såldes efter att ha bytts ut från en annan vara. Avseende resterande förpackningar hade förskrivaren skrivit ut läkemedel som inte omfattades av Läkemedelsförsäkringen. Dessa läkemedel var framför allt orginalläkemedel utan generisk konkurrens men även parallellimporterade läkemedel och generika.

Utredningen kan konstatera att det finns ett behov av att förbättra den enskildes skydd vid läkemedelsskador. De nuvarande lagarna, produktansvarslagen (1992:18) och skadeståndslagen (1972:207), ger inte ett tillräckligt gott skydd för den enskilde. Vidare är det enbart frivilligt för läkemedelsföretagen att ansluta sig till den, för den enskilde i förhållande till de två nämnda lagarna, mer förmånliga Läkemedelsförsäkringen. Förskrivarna informerar i dag inte rutinmässigt patienterna om ersättningsskyddet. Systemet med utbyte på apotek kan medföra att ett förskrivet läkemedel som omfattas av Läkemedelsförsäkringen byts ut mot ett läkemedel som inte omfattas av nämnda försäkring. En patient riskerar således ett sämre skydd än vad som hade varit fallet om det inte hade funnits ett system med utbyte av läkemedel på apotek. Patienten får inte heller som regel information i de fall det förskrivna läkemedlet byts ut mot ett läkemedel med ett sämre skydd.

Utredningen har övervägt ett antal åtgärder för att åstadkomma ett förbättrat skydd för den enskilde vid läkemedelsskador.

Det s.k. produktansvarsdirektivet (rådets direktiv 85/374/EEG av den 25 juli 1985 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister) är ett s.k. maximidirektiv som sätter en gräns för vilka krav på ersättning som medlemsländerna får ställa på läkemedelsföretagen. Läkemedelsförsäkringen är mer förmånlig för den enskilde än vad som krävs enligt produktansvarsdirektivet, vilket är möjligt eftersom anslutning till Läkemedelsförsäkringen är frivilligt. Sverige kan inte kräva att läkemedelsföretagen tillhandahåller ett ”godtagbart skydd” om man med godtagbart skydd menar ett skydd som är mer förmånligt för den enskilde än vad som följer av direktivet. Det går därför inte att kräva att läkemedelsföretagen, t.ex. som en förutsättning för att få tillverka läkemedel eller för att få ett läkemedel godkänt, omfattas av en försäkring eller ett ersättningsskydd som är mer förmånligt för den enskilde än vad som krävs enligt direktivet. Det går inte heller att, som det föreslogs i Ds 2010:11 Läkemedel och försäkringsskydd vid personskador, som en förutsättning för att läkemedlet ska ingå i förmånerna, kräva att läkemedlet omfattas av en försäkring eller ett ersättningsskydd som är mer förmånligt för den enskilde än vad som följer av direktivet. Slutligen kan inte heller Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket när verket utser periodens vara, kräva att läkemedlet omfattas av en försäkring eller ett ersättningsskydd som är mer förmånligt än direktivet. Utredningen föreslår att regeringen på EU-nivå arbetar för en förändring av produktansvarsdirektivet.

Det är möjligt, enligt produktansvarsdirektivet, för medlemsländerna att utkräva skadeståndsansvar för s.k. utvecklingsskador, vilket Sverige inte har gjort. Med utvecklingsskador avses fel som beror på en defekt som fanns hos produkten när den sattes i omlopp, men som då var omöjlig att upptäcka därför att det vetenskapliga och tekniska vetandet inte var tillräckligt utvecklat. Vid en sammantagen bedömning anser vi att det inte finns sådana starka skäl att ett ansvar för utvecklingsskador bör införas. En sådan reglering skulle inte garantera den enskilde ett godtagbart skydd motsvarande det som gäller inom Läkemedelsförsäkringen samtidigt som det skulle riskera negativa effekter när det gäller i vilken utsträckning som företag väljer att förlägga sin verksamhet i Sverige.

Utredningen har även diskuterat kring att Läkemedelsförsäkringen skulle ta ett solidariskt ansvar, dvs. även ersätta för skador som har orsakats av läkemedel som inte omfattas av Läkemedelsförsäkringen. Ett annat övervägande har varit att införa en generell ex gratiaersättning vid läkemedelsskador. Båda dessa alternativ avvisas därför att de riskerar att urholka Läkemedelsförsäkringen och därmed försätta de läkemedelsskadade i en sämre situation. Vidare har utredningen ansett det vara ett alltför stort ingrepp i den fria förskrivningsrätten att inskränka förskrivningsrätten till läkemedel som omfattas av Läkemedelsförsäkringen eller motsvarande. Utredningen har även övervägt en obligatorisk kollektiv försäkring med en skyddsnivå i enlighet med produktansvarsdirektivet. Ett sådant förslag skulle dock riskera att urholka Läkemedelsförsäkringen och därmed försämra situationen för den enskilde och betraktas därför inte som lämplig åtgärd.

Patienter känner i regel inte till huruvida de läkemedel som de använder omfattas av Läkemedelsförsäkringen eller inte. En del av de läkemedel som expedieras och som inte omfattas av Läkemedelsförsäkringen är originalläkemedel utan generisk konkurrens, dvs. läkemedel som inte ingår i utbytessystemet. I de fallen har således förskrivaren valt att förskriva ett läkemedel som inte omfattas av Läkemedelsförsäkringen. I vissa landsting, t.ex. i Stockholms län, rekommenderas förskrivarna att enbart förskriva läkemedel som omfattas av Läkemedelsförsäkringen.

Det svenska systemet med utbyte på apotek, som funnits sedan år 2002, innebär att ett förskrivet läkemedel som omfattas av Läkemedelsförsäkringen på apoteket kan bytas ut mot ett läkemedel som inte omfattas av försäkringen. Detta utan att patienten informeras om det. Läkemedlen är visserligen medicinskt utbytbara men skiljer sig åt vad beträffar ersättningsskyddet. Utredningen anser att det i dessa situationer är viktigt att patienten blir informerad. Eftersom det är apoteken som sköter utbytet är det rimligt att det är de som förmedlar informationen till patienten. Men även beträffande läkemedel som inte omfattas av utbytessystemet är det viktigt att patienten får information om ersättningsskyddet. Det ansvaret bör ligga på förskrivaren och det föreslås därför en informationsskyldighet för förskrivarna. Hur förskrivarens informationsskyldighet i detalj ska vara utformad bör övervägas ytterligare. Informationen om ersättningsskyddet föreslås finnas i Apotekens Service AB:s system VARA, till vilket såväl apoteksaktörerna som vården har anslutning.

Utredningen anser vidare att i de fall det finns skillnader i ersättningsskyddet mellan olika likvärdiga produkter bör åtgärder vidtas som ger den enskilde makt och möjlighet att göra ett aktivt val. Sådana val kan bli möjliga inom ramen för utbytessystemet eftersom det då finns flera likvärdiga alternativ. Utredningen anser således att det är lämpligt att den enskilde ska kunna motsätta sig utbyte i de fall han eller hon bedömer att det utbytbara läkemedlet omfattas av ett sämre skydd vid läkemedelsskador än det förskrivna. Det är rimligt att om patienten har denna information, han eller hon också ska kunna använda den. Patienten ska inte behöva stå för mellanskillnaden mellan det förskrivna läkemedlet och det utbytbara läkemedlet, utan det förskrivna läkemedlet ska ersättas inom läkemedelsförmånerna.

Apoteken kan välja vilka parallellimporterade läkemedel som de vill köpa och expediera till patienten och har således möjlighet att påverka vilket skydd som ska gälla beträffande de läkemedlen. Sveriges Apoteksförening har i mars 2013 presenterat en branschöverenskommelse där undertecknande företag åtar sig att vid avtal med företag som parallellimporterar läkemedel, kräva att företaget och dess produkter omfattas av den svenska Läkemedelsförsäkringen.

Sammantaget bedömer utredningen att dessa förslag kommer att innebära ett förbättrat skydd för den enskilde vid läkemedelsskador. Förskrivarens och apotekens informationsplikt kommer att leda till en ökad medvetenhet hos förskrivare, apotek och patient att vid val av läkemedel även ta hänsyn till skyddet vid läkemedelsskador. Utredningens bedömning är att alla utredningens förslag sammantaget kommer att skapa incitament för företagen att tillhandahålla läkemedel som omfattas av ett mer förmånligt skydd vid läkemedelsskador än vad som följer av nuvarande reglering.

Författningsförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2015.

Läkemedel och miljö (kapitel 4–5)
Utredningens uppdrag är att analysera om Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV) bör väga in miljöaspekter i förmånsbeslutet för samtliga läkemedel. De praktiska förutsättningar som måste vara uppfyllda för att detta ska kunna ske ska redovisas. Vidare ska förväntade effekter på läkemedelskostnaderna och miljön i produktionsländer utanför Europa belysas.

Utredningen har också i uppdrag att analysera och pröva om tillgången till små läkemedelsförpackningar kan bidra till minskad kassation av läkemedel.

I Sverige används ungefär 1 200 aktiva läkemedelssubstanser, motsvarande totalt ungefär 10 000 olika läkemedel för människor och djur. Läkemedel och läkemedelsrester sprids till naturen och når till slut vatten. Spridningsvägarna är huvudsakligen två, produktion och konsumtion.

Vid konsumtion av läkemedel utsöndras substanser i urin och fekalier. I viss mån kan det även handla om överblivna kasserade läkemedel. Drygt 150 olika läkemedelssubstanser har rapporterats i ytvatten och i renat, kommunalt avloppsvatten i Sverige och i andra västländer. En annan möjlig spridningsväg är via slam till markmiljön.

Spridningen av läkemedel och läkemedelsrester kan också ske genom utsläpp från läkemedelstillverkningen. Tillgänglig data över halter av läkemedel i industriavloppen är få. Miljöpåverkan orsakad av produktion är en stor utmaning på global nivå. Den direkta påverkan är störst i de länder där läkemedelsproduktion lokaliseras, i huvudsak tillväxtländer som t.ex. Kina och Indien, men på sikt riskerar problemen att spridas till andra länder. Mycket höga koncentrationer av läkemedel har uppmätts i avloppsvattnet från produktionsanläggningar i Indien och Kina, men även i USA.

En grundläggande princip är att en verksamhet som påverkar miljön negativt ska bära kostnaderna för detta. Offentliga åtgärder för att undvika marknadsmisslyckanden på

miljöområdet är regleringar, t.ex. av utsläppsnivåer, andra former av miljölagstiftning och ekonomiska styrmedel, i form av skatter, avgifter och subventioner.

Utredningen anser, i likhet med flera bedömare tidigare, att gränsöverskridande miljöproblem kräver internationella lösningar och att resurser ska användas där de kan förväntas ge störst effekt. Utredningen delar därmed Miljömålsberedningens förslag om att arbeta för att föra in miljöpåverkan i EU:s regelverk om god tillverkningssed (GMP).

Det är principiellt möjligt för TLV att ta miljöhänsyn vid förmånsbeslut, dock endast i teorin. I praktiken förutsätts dokumentation om miljöpåverkan så att alla läkemedel kan miljöklassificeras, vilket saknas i dag. Att ställa krav på miljöklassificering är inte möjligt enligt Miljömålsberedningens expertgrupps bedömning, då det strider mot EU-rätten. Utredningen delar denna bedömning.

En alternativ väg för att skapa incitament för miljöanpassning inom ramen för förmånssystemet är genom frivillig miljöklassificering och miljöpremie. Utredningen konstaterar att det inom ramen för den nationella läkemedelsstrategin pågår projekt med denna inriktning (NLS 7.2). Inom ramen för detta har Läkemedelsindustriföreningen (LIF) låtit analysera hur incitament till frivillig miljöanpassning kan skapas inom ramen för utbytessystemet genom att låta läkemedel som uppfyller fastställda miljökrav tillgodoräknas sig en miljöpremie. Det återstår dock en del arbete och ställningstaganden innan ett sådant system kan genomföras. Det omfattar

- att utarbeta modell för miljöbedömning inklusive kriterier för miljöklassificering
- att fastställa kriterier och regler för bedömning av överensstämmelse
- att beräkna miljöskadan och fastställa miljöpremiens nivå, och
- val av modell för incitamentssystem: samhällsbetald eller konsumentbetald miljöpremie.

När dessa insatser är genomförda finns praktiska förutsättningar för att initiera en försöksverksamhet knutet till miljöpremie och utvärdering.

Utredningen föreslår att när LIF redovisat projekt 7.2 i den nationella läkemedelsstrategin till Centrum för bättre läkemedelsanvändning (CBL) ges Läkemedelsverket i uppdrag att, i samråd med TLV och andra relevanta myndigheter, vid behov även med extern granskning, utvärdera den framtagna modellen för miljöbedömning och därefter fastställa kriterier för miljöklassificering och regler för bedömning av överensstämmelse. I utvärdering av modellen bör ingå en värdering av miljöskadan och en utvärdering av hur väl modellen med miljöbedömningar och incitament kan bidra till att minska denna miljöskada. Därvid bör även hänsyn tas till hur det föreslagna systemet bidrar till målen inom ramen för regeringens politik för global utveckling (PGU). Värderingen av miljöskadan är vidare ett nödvändigt underlag för TLV för att kunna fastställa miljöpremiens nivå.

Utredningen föreslår vidare att TLV ges uppdrag att utifrån kriterierna och bedömningsreglerna fastställa nivå på miljöpremien och utarbeta detaljer för hur en försöksverksamhet med en miljöpremie för en begränsad del av utbytessystemet kan

genomföras. Detta inkluderar även att ta ställning till om premien bör vara samhällsbetald eller konsumentbetald.

Utredningen bedömer att föreslagen försöksverksamhet efter uppföljning bör kunna bidra med kunskap om möjligheterna att minska negativ miljöpåverkan av läkemedel genom subventionssystemet och därmed ligga till grund för beslut om former för fortsatt verksamhet. Försöksverksamheten ger även kunskap om hur konkurrensen i utbytessystemet påverkas.
Kassation av läkemedel kan innebära både onödig resursförbrukning och onödig belastning på miljön. Överuttag och kassation av läkemedel som bekostas av det allmänna (läkemedel inom läkemedelsförmånerna och rekvisitionsläkemedel) innebär att gemensamma resurser används i onödan. Kassation av läkemedel innebär också en onödig belastning på miljön i de länder där läkemedel produceras, genom t.ex. utsläpp från produktion och transporter, samt om överblivna läkemedel inte omhändertas på korrekt sätt en ökad miljöbelastning lokalt (t.ex. om de hälls ut i avloppen).

När det gäller uppdraget om tillgång till små läkemedelsförpackningar och dess bidrag till minskad kassation är utredningens bedömning är att tillgången till startförpackningar är relativt god och att det är andra orsaker som bidrar till att användningen är låg. En ökad användning av startförpackningar vid nyinsättning av läkemedel för långvarig behandling kan minska kassationen av läkemedel när behandlingar avbryts, t.ex. på grund av otillfredsställande effekt eller biverkning.

Det ingår inte i utredningens uppdrag att lämna förslag på åtgärder för hur användningen av startförpackningar ska öka. Samtidigt har utredningen noterat flera tänkbara åtgärder som skulle kunna öka användningen av startförpackningar, som redovisas här.

- Ställa krav på läkemedelsföretagen att tillhandahålla småförpackningar för samtliga läkemedel som används för långvarigt bruk,
- Säkerställa att startförpackningar för läkemedel för långvarigt bruk ingår i läkemedelsförmånerna,
- Göra det obligatorisk med startförpackning vid nyinsättning av läkemedel för långtidsbruk inom läkemedelsförmånerna (t.ex. genom att apoteken blir skyldiga att expediera en startförpackning vid nyinsatt behandling eller att förskrivaren särskilt måste motivera de fall där en startförpackning inte ska användas),
- Göra det mer attraktivt för förskrivare och patient att välja en startförpackning (t.ex. genom att göra det obligatoriskt inom förmånerna att priset per dos ska vara det samma för större och mindre förpackningar, enligt Socialstyrelsens förslag, eller att öka subventionen av startförpackningar), eller
- Göra det mer naturligt för förskrivare att förskriva startförpackning (t.ex. genom ökad information eller genom att bygga in en funktionalitet i journalsystemet som föreslår startförpackning vid nyinsättning av en långtidsbehandling alternativt varje gång en långtidsbehandling initieras).
- Utredningen konstaterar också att Läkemedelsverket rest frågan om möjligheten att beakta miljöriskbedömning i samband med beslut om receptbeläggning och försäljning av receptfria läkemedel. Denna fråga kräver fördjupad utredning av om det inom ramen för gällande EU-lagstiftning finns möjligheter att receptbelägga humanläkemedel av miljöskäl. Vidare krävs analys av möjligheten

att nationellt utesluta försäljning på annat ställe än öppenvårdsapotek för receptfria läkemedel som har en alltför negativ miljöpåverkan (dvs. sådan försäljning som sker i enlighet med lagen (2009:730) om handel med vissa receptfria läkemedel).

Vid en fördjupad utredning av dessa förslag behöver eventuella kostnader som förknippas med dessa åtgärder vägas mot vinsterna i form av en minskad kassation.

Apoteket Farmaci-verksamheten (kapitel 6–7)
Utredningens uppdrag är att analysera hur Apotekets AB:s ägande av Apoteket Farmaci AB samt de förutsättningar som gäller för Apoteket Farmaci AB:s verksamhet, påverkar konkurrensen på marknaderna för dosdispensering, öppenvårdsapotek och slutenvårdens läkemedelsförsörjning. Om utredaren bedömer att det behövs förändringar på detta område för att skapa bättre förutsättningar för konkurrens ska utredaren lägga fram förslag till lämpliga åtgärder.

Apoteket Farmaci AB bildades 2008 som ett dotterbolag till Apoteket AB efter att verksamheten tidigare hade ingått i moderbolaget. Genom inkråmsöverlåtelse den 1 februari 2013 har verksamheten återigen inordnats i Apoteket AB, och benämns i detta delbetänkande ”Apoteket Farmaci-verksamheten”.

Sjukhusens läkemedelsförsörjning konkurrensutsattes den 1 september 2008. Tidigare hade samtliga landsting avtal med Apoteket AB om uppdrag för bolaget att sköta läkemedelsförsörjningen inom slutenvården. Landstingen kan nu upphandla dessa tjänster i konkurrens.

Landstingens upphandlingar gäller tjänster på framför allt fyra områden: Läkemedelsförsörjning, läkemedelsservice, extemporetillverkning och farmaceutiska tjänster. Alla landsting utom Sörmland har nu genomfört upphandlingar av sjukhusapotekstjänster. I Jönköpings läns landsting avbröts dock upphandlingen och landstinget beslöt att bedriva verksamheten i egen regi. Resultatet av upphandlingarna är att Apoteket Farmaci-verksamheten vunnit hela upphandlingen eller alla upphandlade tjänsteområden i nio landsting samt ett eller flera uppdrag i ytterligare fyra landsting. I övriga landsting har man inte vunnit någon del.

Marknadsstorleken för sjukhusapotekstjänster uppskattas till minst 600 miljoner kronor under år 2014. På grund av prispress och att landstingen gör mer i egen regi, framför allt farmaceutiska tjänster, har marknaden minskat. De uppskattade marknadsandelarna för de olika aktörerna i juli 2014 är 60 procent för Apoteket Farmaci-verksamheten, 16 procent för APL, 13 procent för ApoEx AB och 11 procent för Vårdapoteket i Norden AB.

Utredningen har i sin analys av marknaden för sjukhusapotekstjänster konstaterat att det finns inträdesbarriärer i form av krav på kunskap och nätverk, initiala investeringar och organisation för att komma in på marknaden. Dessa barriärer har viss betydelse för nya aktörer, men är inte oöverstigliga och bedöms minska över tid.

För aktörer som är verksamma på flera marknader finns tänkbara synergieffekter, främst i form av försäljnings- och kostnadssynergier. Till exempel kan en aktör som bedriver sjukhusapoteksverksamhet och även har öppenvårdsapotek påverka patienter och vårdpersonal så att försäljningen på de egna öppenvårdsapoteken gynnas. För Apoteket Farmaci-verksamheten har emellertid denna möjlighet begränsats av en ägaranvisning. Utredningen bedömer att försäljningssynergier kan förekomma, men i begränsad utsträckning. Till tänkbara kostnadssynergier hör bl.a. möjligheten för aktörer med stora inköpsvolymer att förhandla sig till bättre inköpspriser på läkemedel.

Det finns flera omständigheter som talar för goda förutsättningar för konkurrens:

- Flera nya aktörer har vunnit upphandlingar, vilket bl.a. tyder på överkomliga inträdesbarriärer.
- Konkurrens inom alla tjänsteområden.
- Apoteket Farmaci-verksamhetens marknadsandel minskar betydligt under perioden 2011–2014.
- Prispress och minskade kostnader för landstingen.

Det finns dock även omständigheter som indikerar att konkurrensen fortfarande är begränsad och att det råder en viss osäkerhet om den fortsatta utvecklingen:

- Få aktörer som lämnar anbud i varje upphandling.
- Apoteket Farmaci har vunnit flertalet av de senaste upphandlingarna och har fortsatt en mycket stor marknadsandel.
- Geografiska skillnader när det gäller antalet aktörer som deltar i upphandlingar.
- Efter att alla landsting upphandlat eller tagit ställning till hur sjukhusens läkemedelsförsörjning m.m. ska skötas under de närmaste åren kan utvecklingen väntas stanna upp under en period.

Utredningens sammantagna bedömning är att viktiga steg har tagits mot en marknad med väl fungerande konkurrens. Det kan dock inte uteslutas att Apoteket Farmaci-verksamhetens ställning på marknaden har en hämmande effekt på andra aktörers möjligheter att konkurrera.

Vid utredningens fortsatta överväganden om tänkbara förslag och bedömningar har utgångspunkten varit att de så långt möjligt ska stödja följande mål:

- goda förutsättningar för väl fungerande konkurrens på hela apoteksmarknaden (inklusive goda förutsättningar för både små och stora aktörer)
- bevarande av det värde som staten byggt upp i Apoteket Farmaci-verksamheten
- låga läkemedelskostnader för samhället och låga kostnader för landstingens läkemedelsförsörjning
- säker och ändamålsenlig läkemedelsförsörjning och läkemedelsanvändning

Utredningen bedömer att ägandestrukturen framför allt har betydelse för möjligheterna att uppnå de två första målen.

När det gäller ägandefrågan har utredningen utvärderat fyra tänkbara alternativ utifrån hur de påverkar konkurrensen och bevarandet av det värde som byggts upp i verksamheten:

1. Apoteket AB fortsätter att äga verksamheten (med eller utan särskilda begränsningar).
2. Verksamheten avskiljs i sin helhet från Apoteket AB och överförs till ett nytt direktägt statligt bolag.
3. Verksamheten avskiljs i sin helhet och överlåts till en privat aktör.
4. Apoteket Farmaci-verksamheten delas i flera delar där Apoteket AB behåller en del och övriga delar säljs.

Utredningen har bedömt att förutsättningar för väl fungerande konkurrens finns i alla alternativ. För att bevara värdet i Apoteket Farmaci-verksamheten är alternativ 1 och 3 bäst, medan alternativ 4 medför stora transaktions- och engångskostnader i förhållande till värdet på verksamheten. Alternativ 2 medför bl.a. att vissa synergier försvinner. Utredningen bedömer sammantaget att Apoteket Farmaci-verksamheten bör kvarstå i Apoteket AB:s ägo.

Om Apoteket Farmaci-verksamheten även fortsättningsvis ska ägas av Apoteket AB bör det övervägas om det av konkurrensskäl finns behov av fortsatta begränsningar eller särskilda krav på verksamheten.

Enligt ägaranvisningen för Apoteket AB får Apoteket Farmaciverksamhetens marknadsföring av tjänsten receptexpediering inte ske mot vårdinrättningar för hemgående patienter. Det anges vidare att begränsningen gäller fram till dess att samtliga landsting har slutfört upphandlingar avseende läkemedelsförsörjning. Utredningen bedömer att begränsningen av Apoteket Farmaciverksamhetens möjligheter att marknadsföra receptexpediering bör kvarstå till dess att en uppföljning av samtliga landstings upphandlingar genomförts och konsekvenserna av de nya avtalen blivit kända. När en sådan uppföljning kunnat genomföras bör ett nytt ställningstagande göras.

Utredningen anser vidare att det krävs särskilda åtgärder för att öka transparensen när det gäller Apoteket Farmaci-verksamheten. Det kan ske genom krav på särredovisning av kostnader och intäkter eller genom att verksamheten följs upp av ägaren på liknande sätt som man i dag följer utvecklingen av Apoteket AB:s marknadsandel på öppenvårdsapoteksmarknaden.

Jämtlands Läns Landsting

Hälso- och sjukvårdsstaben
Kerstin Lejonklou
Tfn: 063 - 15 34 57
E-post: anna.k.lejonklou@jll.se

2013-07-22

LS/977/2013
Dnr 4.1.1.–5348/2013

Socialstyrelsen
socialstyrelsen@socialstyrelsen.se

Svar - remiss nya föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har givit Jämtlands läns landsting, JLL, möjlighet att lämna yttrande avseende förslag om ändring av föreskrifter om uppgiftsskyldighet till patientregistret (PAR) Socialstyrelsen.

Förslaget i korthet:

- Inrapportering till PAR ska rapporteras månatligen för patienter som varit inskrivna eller behandlats i öppen hälso- och sjukvård som inte är primärvård.
- Inrapportering till PAR ska ske elektroniskt med automatisk kryptering
- Utökning av uppgifter som ska rapporteras från akutmottagningar
- Födelseår registreras för att möjliggöra viss statistik för t.ex. verksamhetsplanering
- Registrering av kvarhållning inom psykiatrisk vård
- Borttagande av folkbokföringsort i inrapportering från landsting

Synpunkter från Jämtlands läns landsting:

- JLL instämmer i behovet av tätare rapportering till PAR för att få tillgång till mer aktuella data jämfört vad som är möjligt idag
- Jämtlands läns landsting har som önskemål att Socialstyrelsen tar fram standardrapporter som vårdgivaren enkelt kan använda. Syftet med detta är att öka nyttjandegraden av inrapporterad data.
- Väntetidsmätning inom akutmottagning: Variablerna uppfattas, med undantag av en variabel, vara adekvata och viktiga att följa för att se patientens väg genom vården. Variabeln om patient avvikit från akutmottagning efter läkarbedömning uppfattas inte som värdefull, eftersom det handlar om få fall. Istället föreslås variabeln att patient avviker före läkarbedömning. Det är vanligare att patient avviker före läkare hunnit göra medicinsk bedömning.
- JLL instämmer avseende förändringar för psykiatriska variabler med tillägg av kvarhållning.
- Jämtlands läns landsting har gjort kostnadsberäkningar för införande av en ny modell. Kostnaderna kan inte ses som försumbara och JLL förutsätter därför att finansieringsprincipen tillämpas vid införandet av den.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Avdelningen för regler och tillstånd

Enligt sändlista

Remiss – nya föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister

Socialstyrelsen översänder härmed förslag till nya föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister. De nya föreskrifterna föreslås träda i kraft den 1 januari 2014. Samtidigt upphävs de gamla föreskrifterna. Vidare översänds förslag till ändring av föreskrifterna som föreslås träda i kraft den 1 januari 2015.

Synpunkter på förslagen och konsekvensutredningen ska ha kommit in till Socialstyrelsen senast 2013-09-02.

Remissvar, märkt med **Dnr 4.1.1.– 5348/2013**, skickas till socialstyrelsen@socialstyrelsen.se.

Kontaktpersoner under remisstiden:
Vecka 26-28 Lars Grönvik, tel. 075-247 34 16
Vecka 29 Bitte Fritzson, tel. 075-247 35 56
Vecka 30-31 Anders Hansson, tel. 075-247 37 23
Vecka 32 Anders Jacobsson, tel. 075-247 34 48
Vecka 33-36 Susanne Holland, tel. 075-247 35 30

Bilagor:
1. Sändlista
2. Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister. Ikraftträdandedatum 20140101
3. Socialstyrelsens föreskrifter om ändring i Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister. Ikraftträdandedatum 20150101
4. Konsekvensutredning avseende ändring av Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till patientregistret

Beatrice Hopstadius
Tf. avdelningschef

Susanne Holland
Projektledare

Sändlista extern remiss avseende föreskriftsändring för patientregistret

Jämtlands läns landsting
Landstinget Blekinge
Landstinget Dalarna
Landstinget Gävleborg
Landstinget i Jönköpings län
Landstinget i Kalmar län
Landstinget i Uppsala län
Landstinget i Värmland
Landstinget Kronoberg
Landstinget Sörmland
Landstinget Västernorrland
Landstinget Västmanland
Landstinget i Östergötland
Norrbottens läns landsting
Region Gotland
Region Halland
Region Skåne
Stockholms läns landsting
Västerbottens läns landsting
Västra Götalandsregionen
Örebro läns landsting
Praktikertjänst
Svenska privatläkarföreningen
Vårdföretagarna
Svenska Vård
Famna
Capio
Aleris
Sophiahemmet
Carlanderska
Global Health Partner
MyDoctor Stockholm
MyDoctor Umeå
Sensia Hälsovård AB

Akutläkarna
Sveriges läkarförbund
Sveriges kommuner och landsting (SKL)
RDK (Rikssektionen för diagnoskodning)
Ekonomistyrningsverket
Regelrådet
Datainspektionen
Vårdanalys
Inspektionen för vård och omsorg (IVO)
Folkhälsoinstitutet
Statistiska centralbyrån
Smittskyddsinstitutet

Avdelningen för statistik och utvärdering
Enheten för vård- och omsorgsstatistik
Susanne Holland
075-247 35 30
susanne.holland@socialstyrelsen.se

Konsekvensutredning avseende ändring av Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:26) om uppgiftsskyldighet till patientregistret

A Allmänt

Beskrivning av problemet och vad man vill uppnå

Sammanfattning

Socialstyrelsen har tagit fram förslag till ändring av Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till patientregistret. Ändringarna planeras ske i två etapper. De flesta ändringarna föreslås träda i kraft 2014-01-01, medan ökad rapporteringsfrekvens och uppgifter som rör akutsjukvård föreslås träda i kraft 2015-01-01. Förslaget omfattar:

- nya filspecifikationer
- krav på elektronisk rapportering
- ökad rapporteringsfrekvens
- möjlighet att mäta väntetider inom akutsjukvården
- införande av födelseår för de patienter som saknar personnummer eller i de fall personnummer inte får rapporteras
- utökning av ett indelningsalternativ i uppgiften psykiatrisk vårdform.

Samtidigt tas uppgiftskyldigheten bort för uppgift om folkbokföringsort samt uppgifter om avvikning och permission från psykiatrisk tvångsvård. Alla ovanstående punkter ska genomföras i ett samlat ändringsarbete.

Socialstyrelsen bedömer att förslagen är nödvändiga för att Socialstyrelsen ska kunna fullfölja regeringsuppdragen att utveckla uppföljningen av hälso- och sjukvårdens tillgänglighet (S2012/2628/FS) och att utveckla och genomföra insatser för att samordna vård och omsorg om de mest sjuka äldre (S2012/2022/FST). Enligt dessa uppdrag ska Socialstyrelsen vidareutveckla patientregistret avseende innehåll, kvalitet och aktualitet. Socialstyrelsens förslag till föreskriftsändring för patientregistret innebär, förutom att svara upp mot ovan angivna regeringsuppdrag, också att registret förbättras och moderniseras. Detta förväntas öka nyttjandegraden av registret och därmed också samhällsnyttan. Socialstyrelsen gör också bedömningen att ändringen är viktig för att såväl offentlig som privat vård ska kunna tillgodogöras aktuell

och tillförlitlig data för användning i den egna verksamhetsutvecklingen.

Bakgrund

Patientregistret är ett av Socialstyrelsens fem hälsodataregister. Det används för framställning av statistik, uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring inom hälso- och sjukvården samt för forskning och epidemiologiska undersökningar. Både offentliga och privata vårdgivare är enligt förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen skyldiga att rapportera uppgifter till patientregistret rörande läkarbesök inom öppen specialistvård och vårdtillfällen inom sluten vård.

Socialstyrelsen har i ett flertal sammanhang påpekat behovet av att utveckla patientregistret för att det bättre ska kunna svara upp mot behovet av data och uppgifter om hälso- och sjukvården. Patientregistret har historiskt sett främst utgjort ett viktigt underlag för epidemiologisk forskning. Under senare år har registret börjat användas alltmer för uppföljning av hälso- och sjukvårdens insatser. En breddad användning gör det nödvändigt att utveckla patientregistret för att tillgodose behovet av underlag för forskning och statistik samt verksamhetsuppföljning och kvalitetsutveckling.

Nuläge

Socialstyrelsen har tagit fram en utvecklingsplan för patientregistret som omfattar åren 2013-2017. I denna definieras cirka 35 delprojekt inom elva olika utvecklingsområden. Vissa av dessa är av sådant slag att de kan genomföras utan förändring av de juridiska förutsättningarna medan andra kräver ändring av Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftskyldighet till patientregistret. För några insatser krävs också ändringar i förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen.

De nu föreslagna ändringarna av Socialstyrelsens föreskrifter genomförs av flera skäl. Ett av dessa är regeringsuppdraget att utveckla uppföljningen av hälso- och sjukvårdens tillgänglighet (S2012/2628/FS), i vilket ingår att Socialstyrelsen ska samla in väntetidsdata vid akutmottagningar. Ett annat skäl är omvärldens krav på ett patientregister med ökad aktualitet. Vidare har Socialstyrelsen behov av att modernisera och effektivisera registret. Ändringarna medför dessutom, i och med en tydligare och mer enhetlig inrapporteringsstruktur än tidigare, att vårdgivarna lättare kan tillgodogöra sig jämförbara data för användning i den egna verksamheten.

Föreslagna föreskriftsändringar

I detta avsnitt beskrivs de föreslagna förändringarna. Konsekvenserna de medför beskrivs i avsnitten *Effekter vid utebliven föreskriftsändring* samt *Uppgifter om vilka kostnadsmässiga och andra konsekvenser regleringen medför och en jämförelse av konsekvenserna för de övervägda regleringsalternativen.*

Nya filspecifikationer

Inrapporteringen ändras till flerfilstruktur som ersätter de nuvarande enfilsformaten. Förändringen speglar på ett bättre sätt hur data finns lagrat i vårdens IT-system. Ändringen av filspecifikationerna tydliggör kraven på hur inrapporterad data ska struktureras. De nya filspecifikationerna gör att det inte längre finns någon begränsning i hur många koder av respektive slag som kan rapporteras, till exempel kan ett obegränsat antal diagnoskoder eller åtgärdskoder rapporteras.

Elektronisk rapportering

All inrapportering till Socialstyrelsen ska ske genom myndighetens elektroniska tjänster för filöverföring. För närvarande kan vårdgivarna rapportera genom att skicka en CD-skiva eller ett USB-minne per rekommenderad post. Denna rapporteringsform bör upphöra av flera skäl. Elektronisk inrapportering blir säkrare eftersom datakryptering sker per automatik, något som inte är möjligt vid annan inrapportering. Elektronisk rapportering blir också enklare, snabbare och billigare för vårdgivarna. Vidare blir datahanteringen hos Socialstyrelsen säkrare.

Ökad rapporteringsfrekvens

Socialstyrelsen föreslår en månatlig inrapportering till patientregistret. För närvarande sker inrapporteringen en gång per år, senast den 31 mars påföljande år med undantag för den psykiatriska tvångsvården som rapporteras tre gånger per år, 15 maj, 15 september respektive 15 februari. Socialstyrelsens arbete med inläsning och kvalitetssäkring av data innebär att ett nytt årsbestånd för sluten och öppen vård vid sjukhus sällan är klart före midsommar året efter aktuellt år. Detta betyder att det finns uppgifter i patientregistret som är närmare ett och ett halvt år gamla innan de kan tillgängliggöras. En snabbare hantering och återföring av statistik är angeläget av flera skäl, exempelvis för arbetet med verksamhetsuppföljning och kvalitetsutveckling inom vården och för beslut på nationell nivå som rör hälso- och sjukvårdsutveckling. Vidare kan ökningar och minskningar av olika sjukdomstillstånd upptäckas tidigare, vilket gör att relevanta åtgärder kan vidtas.

Kraven på att kunna följa välfärdens utveckling ökar, såväl på nationell som på lokal och regional nivå. Regeringen har tidigare uppdra-

git åt Socialstyrelsen att öka statistikens aktualitet för vissa verksamheter inom socialtjänsten. Regeringen har även gett myndigheten motsvarande uppdrag inom hälso- och sjukvårdsområdet.

För att möjliggöra jämförelser inom olika välfärdssektorer är det lämpligt att aktuella uppgifter avser samma tidsrymd. Inom Socialstyrelsen hämtas idag uppgifter in månatligen till tandhälsoregistret, läkemedelsregistret och registret över ekonomiskt bistånd. När det gäller socialtjänstens insatser till äldre planeras en motsvarande insamlingstakt. Även inom andra välfärdssektorer är månadsvisa uppgifter tillgängliga. Socialstyrelsen anser därför att uppgifter till patientregistret ska samlas in månatligen.

Det nya förslaget om månatlig inrapportering gäller för all sluten och öppen vård vid sjukhus. Förslaget till månatlig inrapportering innefattar till skillnad mot tidigare även rapportering av uppgifter om patienter som vid rapporteringstillfället är inskrivna i vården. Denna förändring innebär att den nuvarande särskilda rapporteringen om patienter som den 31 december är inskrivna för geriatrisk eller psykiatrisk sluten hälso- och sjukvård inte längre behöver göras. Denna ingår i stället i de nya rapporteringsrutinerna.

Väntetidsmätning i akutsjukvården

Socialstyrelsen överlämnade i mars 2011 en rapport till regeringen avseende väntetidsmätning i akutsjukvården. I rapporten konstateras att kunskapen om den verksamhet som akutmottagningarna bedriver är begränsad beträffande verksamhetens omfattning och innehåll. Vidare påtalas att det saknas samlad kunskap om hur många patienter som tas om hand av akutsjukvården och för vilket tillstånd de söker vård, liksom om sambanden mellan akutsjukvård och övrig verksamhet. Rapporten resulterade i ett nytt regeringsuppdrag (S2012/2628/FS) som innebar att Socialstyrelsen skulle utveckla statistik om väntetider vid sjukhusbundna akutmottagningar. I Socialstyrelsens delrapport till regeringen *Väntetider vid sjukhusbundna akutmottagningar – plan för utveckling av system för uppföljning* anges patientregistret som det lämpligaste verktyget för att samla in dessa uppgifter.

Som en följd av detta behöver patientregistret utökas med uppgifter för detta ändamål. Det rör sig om

- uppgift som särskiljer akutsjukvård från annan vård
- uppgift om tidpunkt för öppenvårdskontakt på akutmottagning
- uppgift om tidpunkt för läkarbedömning på akutmottagning
- uppgift om tidpunkt för avslut av öppenvårdskontakt på akutmottagning
- uppgift om patienten har avvikit från akutmottagningen efter påbörjad läkarbedömning.

Födelseår
När uppgifter från patientregistret används för att framställa statistik beräknas ålder i regel utifrån personnummer. Det är framförallt för forsknings- och statistikändamål viktigt att kunna fördela diagnos- och åtgärdsgrupper i för problemet lämpliga åldersgrupper.

För vissa patienter saknas personnummer och för en särskild patientgrupp, vårdkontakter som innehåller koder för abort, får Socialstyrelsen inte behandla personnummer i patientregistret. Den förstnämnda gruppen omfattar bland annat personer som inte är folkbokförda i Sverige. Införande av födelseår ger möjligheter att beträffande dessa grupper presentera statistik som kan användas i exempelvis verksamhetsplanering.

Psykiatrisk vårdform
Variabeln ”Psykiatrisk vårdform” redovisar uppgifter kring grund för psykiatrisk vårdform. Företrädare för psykiatrisk vård har uppmärksammat Socialstyrelsen på att variabeln saknar ett viktigt alternativ, nämligen *psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning*. För att tillgodose detta behov föreslås att denna uppgift läggs till i den aktuella variabeln.

Folkbokföringsort
Enligt förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen ska uppgifter om patientens folkbokföringsort lämnas till patientregistret av Statistiska centralbyrån (SCB). Därför föreslås att denna variabel inte längre ska finnas med i Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftskyldighet till patientregistret.

Uppgifter om avvikning och permission avseende psykiatrisk tvångsvård
Dessa uppgifter avseende psykiatrisk tvångsvård efterfrågas inte av statistikanvändarna och därför föreslås att de tas bort ur rapporteringen till patientregistret.

Beskrivning av alternativa lösningar för det man vill uppnå och vilka effekterna blir om någon reglering inte kommer till stånd

Socialstyrelsen bedömer att frivillig inrapportering till patientregistret inte är en framkomlig väg, annat än som en tillfällig övergångslösning. Förändringar av inrapporteringen bedöms inte kunna genomföras på annat sätt än genom revidering av nu gällande föreskrifter. Både offentliga och privata vårdgivare är skyldiga att rapportera uppgifter till pati-

entregistret rörande läkarbesök inom öppen specialistvård och vårdtillfällen inom sluten vård. Uppgiftsskyldigheten innebär såväl högre kvalitet i inrapporterade data som bättre täckningsgrad av rapporterande vårdenheter än vid frivillig inrapportering.

Om det av de externa remissvaren framkommer att något delförslag innebär alltför stora konsekvenser ska Socialstyrelsen ta ställning till om detta delförslag kan revideras.

Effekter vid utebliven föreskriftsändring

Nya filspecifikationer

Om inte nuvarande filspecifikationer ändras kan flera av de nu föreslagna förändringarna inte genomföras vilket kommer att försvåra en framtida utveckling av patientregistret. Socialstyrelsen tar idag emot data från landsting och privata vårdgivare en gång per år, med undantag för den psykiatriska tvångsvården som rapporterar tre gånger per år. Redan i nuläget rör det sig om en stor mängd datafiler. Vid en månatlig inrapportering mångdubblas antalet inrapporterade filer. En beräkning som Socialstyrelsen genomfört visar att det uppskattningsvis kommer att röra sig om 250 000 filer per år om inte nya filspecifikationer införs. Det förutsätter en effektiv hantering av data. Enligt de nu gällande föreskrifterna får vårdgivarna rapportera i en stor mängd olika format. Om filspecifikationerna inte ändras kommer kostnaderna för Socialstyrelsens inläsningsarbete att uppgå till mycket höga belopp.

I rapporten *Utvecklingsplan för patientregistret – 2013-2017* beskrivs hur Socialstyrelsen vill verka för en framtida ökad omfattning och ett förändrat innehåll i registret. De nya filspecifikationer som nu föreslås kommer att göra en sådan utveckling möjlig.

Nya filspecifikationer ger en ökad tydlighet och minskar därmed dagens tolkningsutrymme, vilket förenklar arbetet och minskar arbetsbördan för vårdgivarna.

Elektronisk rapportering

En utebliven reglering innebär ett avsevärt större manuellt arbete än den automatisering av datainläsningen som kan utvecklas med ett enhetligt inrapporteringssätt genom elektronisk inrapportering. En mer automatiserad inläsningsprocedur förenklar hanteringen och innebär lägre kostnader – något som inte kan ske med bibehållen inrapporteringsrutin. Vid inrapportering via Socialstyrelsens elektroniska tjänster för filöverföring krypteras data, vilket ökar datasäkerheten. Vid bibehållen inrapporteringsrutin som tillåter rapportering på CD-skivor eller USB-minnen via rekommenderad post sker ingen kryptering per automatik – det är upp till den inrapporterande vårdenheten att skydda data, även om Socialstyrelsen uppmanar till att data bör krypteras och lösen-

ordskyddas. Dessutom kvarstår risken att data kan komma på avvägar i samband med postgången.

Ökad rapporteringsfrekvens
Om inte inrapporteringsfrekvensen utökas kommer data även fortsättningsvis att vara uppemot ett och ett halvt år gamla innan de kan användas. Detta innebär att patientregistret inte kan utvecklas till ett instrument som snabbt kan ge svar på exempelvis utbredning av ett visst sjukdomstillstånd eller utvärdering av någon nyligen införd eller ändrad vårdåtgärd.

Väntetidsmätning i akutsjukvården
Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att mäta och leverera statistik om väntetider i akutsjukvården. Patientregistret har identifierats som det verktyg som bör användas för detta. Vid en utebliven föreskriftsändring kommer Socialstyrelsen inte att kunna fullfölja regeringsuppdraget.

Födelseår
Införs inte denna uppgift blir det även fortsättningsvis omöjligt att åldersgruppsindela statistiken för de patientgrupper som rapporteras utan personnummer. Detta får som konsekvens att det inte går att presentera åldersrelaterad statistik och att det heller inte går att bedriva forskning kring om särskilda hälsoproblem har samband med åldersgruppstillhörighet.

Psykiatrisk vårdform
Om inte alternativet *psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning* införs kan inte denna orsak till psykiatrisk tvångsvård mätas.

Uppgifter om vilka som berörs av regleringen

Alla, såväl offentliga som privata, som bedriver verksamhet i hälso- och sjukvården ska lämna uppgifter om de patienter som har vårdats i den slutna hälso- och sjukvården eller som har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård.

Det finns idag inget heltäckande vårdgivarregister. Socialstyrelsen har därför inte kunskap om det exakta antalet vårdgivare/företag som är rapporteringsskyldiga till patientregistret. Antalet rapporterande vårdgivare/företag ökar dock något för varje år, vilket är en indikation på att allt fler blir uppmärksammade på denna skyldighet. Det senaste inrapporteringsåret, 2012, rapporterade samtliga landsting och drygt 300 privata vårdgivare/företag, vilket alltså ska ses som en miniminivå av

samtliga företag som omfattas av Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till patientregistret. Det faktiska antalet företag som berörs antas vara betydligt större. Långt ifrån alla företag som bedriver vård är rapporteringsskyldiga till patientregistret. I befintliga register finns inte någon identifikator över vilka som är det. Att använda sig av SCB:s företagsregister eller uppgifter från Skatteverket är alltså inte en framkomlig väg för att beskriva hur många företag som berörs av förslaget om ändrad föreskrift för patientregistret.

Uppgifter om vilka kostnadsmässiga och andra konsekvenser regleringen medför och en jämförelse av konsekvenserna för de övervägda regleringsalternativen

Vissa av de föreslagna föreskriftsändringarna kan få konsekvenser för inrapporterande enheter då ändringar i vårdens IT-system kan komma att behövas. Ändringarna bedöms främst påverka exportfunktioner i befintliga datasystem. Investeringar i nya datorer eller ny programvara bedöms inte vara nödvändig.

Nya filspecifikationer

Inrapporteringen ändras till flerfilformat som ska ersätta nuvarande enfilsformat.

Socialstyrelsen föreslog redan 2012 en ändring av föreskrifterna för patientregistret. Ett av ändringsförslagen bestod i nya filspecifikationer. Förslaget till föreskriftsändring återkallades av Socialstyrelsen då externremissen visade att flera vårdgivare hade svårigheter att koppla ihop uppgifter om ATC-kod tillsammans med uppgifter om diagnoskod, kod för yttre orsak samt åtgärdskod, på sådant sätt som Socialstyrelsen föreslog. Socialstyrelsen har tagit fasta på detta och har i detta förslag tagit bort de delar i filspecifikationerna som ansågs problematiska. Enligt den förfrågan till landstingen som låg till grund för den då genomförda konsekvensutredningen skulle tidsåtgången för ett landsting för ändringen uppgå till cirka två till fem veckors konsultinsats till en kostnad av mellan 80 000-200 000 kronor. Denna kostnadsuppskattning består alltså av konsultkostnader som av landstingen beräknats uppgå till 1 000 kronor per arbetstimme. Motsvarande timkostnad bedöms också gälla för privata vårdgivare. Eftersom den nu föreslagna ändringen av filspecifikationen är av betydligt mindre omfattning, kommer sannolikt tidsåtgången för förändringsarbetet inte att vara lika omfattande som uppgavs i 2012 års konsekvensutredning.

Elektronisk rapportering
All inrapportering till Socialstyrelsen ska enligt förslaget ske genom Socialstyrelsens elektroniska tjänster för filöverföring. Detta kräver att alla rapporterande enheter har tillgång till en dator med internetanslutning. Konsekvensen av förslaget består i införskaffande av internetanslutning för de vårdgivare som inte har någon sådan. Kostnader för internetanslutning varierar beroende på tekniska förutsättningar och val av avtal. Det finns många olika tekniska lösningar i olika prisklasser. Ett billigare alternativ är mobilt bredband som har en abonnemangskostnad om några hundra kronor per månad.

Ökad rapporteringsfrekvens
Socialstyrelsen föreslår att all vård, inklusive tvångsvård, i framtiden inrapporteras på månatlig basis. Nuvarande inrapporteringsfrekvens är en gång per år för all vård förutom tvångsvård som i nuläget rapporteras tre gånger per år.

En enkätundersökning om vårdgivarnas möjligheter till tätare inrapportering har genomförts. Enkäten skickades ut till samtliga 21 regioner och landsting samt till fem privata vårdgivarorganisationer. 19 vårdgivare besvarade enkäten, 16 av dessa var landsting/regioner och tre representerade de privata vårdgivarna. De flesta ställer sig positiva till att rapportera med tätare intervall än i nuläget – det ger utsikter till tätare återkoppling och möjligheter till verksamhetsuppföljning på bättre sätt än idag. Det finns en stor vilja att rapportera men man efterfrågar större tydlighet och realistiska tidplaner. För att möjliggöra tätare rapportering behövs systemförändringar i vårdens IT-system.

Vårdgivarna tillfrågades om kostnader för att övergå från nuvarande rapporteringstakt till månatlig rapportering och övergång till rapportering enligt de ändrade filspecifikationer som Socialstyrelsen föreslår. Hälften av landstingen uppgav inga kostnader då man ansåg det svårt att beräkna dessa. De övriga landstingen uppgav investeringskostnader på mellan 10 000 kronor och 200 000 kronor. De privata vårdgivarorganisationerna uppgav kostnader på 100 000, 500 000 respektive 1 200 000. Med ett undantag uppgav de privata vårdgivarorganisationerna betydligt högre investeringskostnader än landstingen/regionerna. Det finns flera sjukvårdsadministrativa system på marknaden. Avtalen mellan vårdgivarna och systemleverantörerna ser olika ut vilket medför att Socialstyrelsen inte kan göra en närmare skattning av kostnaderna.

I enkäten efterfrågades också vårdgivarnas bedömning av en realistisk tidplan för införande av månadsvis rapportering. Svaren varierade mycket. Den vårdgivare som angav sig behöva kortast tid för omställning menade att detta går att genomföra på en månad, medan den som angav längst implementeringstid menade att en sådan förändring tar

mellan 12-15 månader att genomföra. Majoriteten anger dock en omställningsperiod på maximalt sex månader.

Väntetidsmätning i akutsjukvården

Om regeringsuppdraget att möjliggöra väntetidsmätning i akutsjukvården ska kunna fullföljas behöver mer information än i dag inhämtas från de vårdgivare som rapporterar data från akutmottagningarna.
I syfte att få svar på huruvida akutsjukvården har möjlighet att rapportera de uppgifter som efterfrågas har en förstudie i form av en enkätundersökning genomförts. Enkäten skickades ut till samtliga landsting. Dessa har svarat för alla akutsjukhus inom landstinget/regionen – såväl offentliga som privata.

Samtliga landsting och regioner med undantag för Västerbotten svarade att de av Socialstyrelsen önskade uppgifterna redan finns eller att datasystemen är under utveckling för att möjliggöra detta. För några mindre sjukhus i ett fåtal landsting har dock detta ännu inte utvecklats. Västerbottens läns landsting svarade att ett nytt system är under upphandling och att uppgifterna kan levereras när detta i drift, vilket det planeras vara i januari 2014.

Förslaget väntas ge en engångskostnad i form av konsultarvode för utveckling av uttagsrutiner för redan befintliga uppgifter i de sjukvårdsadministrativa systemen. Som ovan angivits beräknas kostnaden för en konsulttimme att uppgå till 1 000 kronor.

Födelseår

Frågan om införande av födelseår vid avsaknad av personnummer utreddes i samband med det återkallade föreskriftsförslaget 2012. Inget av remissvaren från vårdgivarna angav några svårigheter med att rapportera denna uppgift.

Psykiatrisk vårdform

Önskemålet om att införa alternativet *psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning* kommer från vården. Man ser ett behov av att komplettera uppgifterna om grund för psykiatrisk tvångsvård med denna information i patientregistret. Det rör sig inte om någon ny uppgift för vilken det behöver skapas nytt utrymme i vårdens IT-system utan detta innebär att man utökar giltiga värden i en redan befintlig uppgift. Detta är en engångsjustering som kan beräknas till någon eller några timmars konsultarbete där kostnaden kan beräknas till cirka 1 000 kronor per timme.

Bedömning av om regleringen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till Europeiska unionen

Inga av de föreslagna ändringarna rör Europeiska unionen.

Bedömning av om särskilda hänsyn behöver tas när det gäller tidpunkten för ikraftträdande och om det finns behov av speciella informationsinsatser.

Ikraftträdandedatum föreslås till 2014-01-01. När det gäller månatlig inrapportering och väntetider i akutsjukvården bedömer Socialstyrelsen att vårdgivarna/företagen kan behöva längre tid på sig för förberedelser. Därför föreslås att ikraftträdandedatum för detta ska vara 2015-01-01. Socialstyrelsen kommer under hösten att ordna informationsmöte för sina kontaktpersoner som representerar landstingen och de privata vårdgivarna. Till mötet kallas också SKL och Läkarförbundet. Socialstyrelsen kommer också att informera om förändringarna på sin webbplats. Vidare ska en skriftlig vägledning som beskriver regler för innehåll i och inrapportering till patientregistrets presenteras under hösten 2013. Denna ska presenteras vid ett möte med patientregistrets kontaktpersoner och i samband med detta spridas till samtliga vårdgivare/företag som rapporterar till patientregistret.

B Företag

Beskrivning av antalet företag som berörs, vilka branscher företagen är verksamma i samt storleken på företagen

Enligt föreskrifterna är alla som bedriver verksamhet inom hälso- och sjukvården skyldiga att rapportera in uppgifter om personer som vårdats inom den slutna hälso- och sjukvården eller behandlats av läkare inom den öppna hälso- och sjukvård som inte är primärvård. Skyldigheten att rapportera omfattar förutom samtliga landsting också samtliga privata vårdgivare/företag som bedriver sådan vård. 2012 års inrapportering till patientregistret omfattar 21 landsting och drygt 300 privata vårdgivare/företag. Det finns dock sannolikt betydligt fler vårdgivare/företag som är rapporteringsskyldiga. Det faktiska antalet privata vårdgivare är omöjligt att ange då det inte finns något tillförlitligt vårdgivarregister. Storleken på de privata företagen varierar från små med någon eller några enstaka anställda upp till koncerner som exempelvis Capio som rapporterar för hela S:t Görans sjukhus i Stockholm.

Beskrivning av vilken tidsåtgång regleringen kan föra med sig för företagen och vad regleringen innebär för företagens administrativa kostnader

Se kapitel *A Allmänt* under avsnittet *Uppgifter om vilka kostnadsmässiga och andra konsekvenser regleringen medför och en jämförelse av konsekvenserna för de övervägda regleringsalternativen.*

Förslaget ger en engångskostnad i form av utvecklingsarbete på konsultbasis. Detta har beskrivits i tidigare avsnitt om nya filspecifikationer och ökad rapporteringsfrekvens. Det rör sig inte om extra registreringsarbete för sjukvårdspersonalen eftersom ändringarna endast berör uttagsrutiner för redan befintliga uppgifter i de sjukvårdsadministrativa systemen. När datasystemet väl är ändrat skiljer sig inte kostnaderna mot dagens kostnader. Att generera och exportera uppgifterna till Socialstyrelsen kommer inte att ta mer tid i anspråk än vad det gör i dag.

Beskrivning av vilka andra kostnader den föreslagna regleringen medför för företagen och vilka förändringar i verksamheten som företagen kan behöva vidta till följd av den föreslagna regleringen

Se kapitel *A Allmänt* under avsnittet *Uppgifter om vilka kostnadsmässiga och andra konsekvenser regleringen medför och en jämförelse av konsekvenserna för de övervägda regleringsalternativen.*

Beskrivning av i vilken utsträckning regleringen kan komma att påverka konkurrensförhållandena för företagen

Enligt föreskrifterna är alla som bedriver verksamhet inom hälso- och sjukvården skyldiga att rapportera in uppgifter om personer som vårdats inom den slutna hälso- och sjukvården eller behandlats av läkare inom den öppna hälso- och sjukvård som inte är primärvård. Skyldigheten att rapportera omfattar således alla vårdgivare enligt ovanstående definition och därför bedöms inte den föreslagna regleringen påverka konkurrensförhållandena.

Beskrivning av hur regleringen i andra avseenden kan komma att påverka företagen

I det återkallade ändringsförslaget från 2012 anger flera remissinstanser att en förbättrad och konsekvent rapportering till patientregistret ligger i allas intresse då detta ger en nationell standard som förenklar förutsättningarna för jämförelser och beskrivningar av god vård. Nuvarande förslag ger förutsättningar för en mer strukturerad inrapportering. Detta gynnar både Socialstyrelsen och företagen. Införandet av elektronisk rapportering innebär en säkrare och smidigare hantering av data och tar bort hantering och administration av CD-skivor och USB-minnen samt rekommenderade försändelser.

Att rapportera till patientregistret är obligatoriskt för alla som omfattas av uppgiftsskyldigheten enligt förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen. Inrapporteringen ska ske enligt föreskrifterna för patientregistret. Socialstyrelsen kan dock medge undantag från föreskrifterna om det finns särskilda skäl till att dessa inte kan följas. Detta kan exempelvis gälla små företag som saknar avancerade vårdadministrativa system. Efter prövning kan ett alternativt inrapporteringssätt för dessa medges.

Kontaktperson

Susanne Holland 075-247 35 30
susanne.holland@socialstyrelsen.se

Socialstyrelsens författningssamling

Ansvarig utgivare: Chefsjurist Eleonore Källstrand Nord

SOSFS
2013:XX (M)
Utkom från trycket
den 2013

Socialstyrelsens föreskrifter om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister;

beslutade den …… 2013.

Socialstyrelsen föreskriver följande med stöd av 6 § tredje stycket förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen.

1 § Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår det att varje vårdgivare ska ansvara för att det ledningssystem som ska finnas innehåller de processer och rutiner som behövs för att säkerställa att verksamheten uppfyller de krav som ställs i det följande.

2 § Den som bedriver verksamhet i hälso- och sjukvården ska senast den 31 mars varje år till Socialstyrelsen lämna uppgifter om de patienter som under föregående år

1. har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården eller
2. har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård.

3 § Den som bedriver psykiatrisk tvångsvård ska, utöver vad som sägs i 2 §, vid tre tillfällen lämna uppgifter om de patienter som innevarande år är eller har varit inskrivna för tvångsvård som ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. Uppgifterna ska lämnas för perioderna

1. januari till och med april senast den 15 maj,
2. januari till och med augusti senast den 15 september och
3. januari till och med december senast den 15 februari efterföljande år.

4 § Uppgifterna i 2 och 3 §§ ska lämnas i enlighet med specifikationerna i

1. ***bilaga 1*** för patienter som är eller har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården eller
2. ***bilaga 2*** för patienter som har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård.

5 § Uppgifter om vårdkontakt avseende abort som inte får behandlas enligt 4 § andra stycket förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen omfattas inte av uppgiftsskyldigheten i dessa föreskrifter.

6 § Alla uppgifter för en period ska lämnas sammanhållet för en vårdgivares samtliga vårdenheter.

7 § Uppgifterna ska lämnas som textfiler. Textfilerna ska skickas till Socialstyrelsen genom myndighetens elektroniska tjänster för filöverföring.

8 § Socialstyrelsen kan medge undantag från bestämmelserna i dessa föreskrifter, om det finns särskilda skäl.

---

1. Denna författning träder i kraft den 1 januari 2014.

2. Genom författningen upphävs Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:26) om uppgiftsskyldighet till patientregistret.

3. I fråga om uppgifter för 2013 gäller att de ska lämnas i enlighet med de specifikationer som anges i 2 och 4 §§ i den upphävda författningen.

Socialstyrelsen

XXXX

XXXX

Bilaga 1

Uppgifter om patienter som är eller har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården

Instruktioner

- Uppgifterna ska lämnas i 5 separata textfiler enligt nedan.
- Uppgifterna ska skiljas åt med semikolon (;).
- Om en uppgift saknas, ska utrymmet för uppgiften lämnas tomt.
- En rad får inte avslutas med semikolon, utom när sista uppgiften i raden saknas.
- Varje fil ska namnges i enlighet med vad som anges efter ”Filnamn” ovanför respektive tabell nedan.
- För offentliga vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av länskoden enligt Statistiska centralbyråns förteckning över läns- och kommunkoder.
- För privata vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av sjukhuskod och klinikkod, se beskrivning i tabellen nedan. Sjukhuskoden och klinikkoden ska åtskiljas med understreck (*sjukhus_klinik*).
- I filnamnet ska det år och den sista månad anges som rapporteringen avser *(ÅÅÅÅMM).*

Beskrivning av de filer som ska skickas in

Administrativa uppgifter

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_AD.txt*

Uppgifter	**Antal tecken**	**Format**	**Beskrivning**
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Personnummer	12	ÅÅÅÅMMDDNNNN	Om personnummer inte finns, får det ersättas med samordningsnummer eller reservnummer. Personummer ska inte anges för vårdkontakt som innehåller koder för - legal abort, - illegal abort, - icke specificerad abort, - misslyckat försök till abort, - komplikation efter abort, utomkvedshavandeskap eller druvbörd, och - graviditet som fortsätter efter abort av ett eller flera foster.
Kön	1		1. man 2. kvinna
Födelseår	4	ÅÅÅÅ	Det år patienten föddes.
Sjukhus	6		Sjukvårdsinrättning eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 5- eller 6-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen. 5-siffriga koder ska vänsterställas.

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Klinik	3		Klinik, medicinskt verksamhetsområde eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 3-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen.
Datum för inskrivning	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då vårdtillfället påbörjades.
Datum för utskrivning	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då vårdtillfället avslutades.
Planerad vårdkontakt	1		1. ja, vårdkontakt för vilken tid avtalats 2. nej
Inskrivningssätt	1		Patienten skrivs in på kliniken 1. från annat sjukhus eller annan klinik, 2. från särskilt boende (individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen [2001:453] eller lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade) eller 3. från ordinärt boende (patientens bostad eller motsvarande som inte ingår i särskilt boende).
Utskrivningssätt	1		Patienten skrivs ut från kliniken 1. till annat sjukhus eller annan klinik, 2. till särskilt boende (individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen [2001:453] eller lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade), 3. till ordinärt boende (patientens bostad eller motsvarande som inte ingår i särskilt boende) eller 4. på grund av att han eller hon har avlidit.

Psykiatrisk vårdform

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_VF.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Psykiatrisk vårdform	1		A. frivillig psykiatrisk vård som ges enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) Om tvångsvård ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV), ska formen för vård anges enligt följande: B. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT C. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV D. sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT E. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning F. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning G. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV, övrig vård H. öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT I. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning J. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			särskild utskrivningsprövning K. psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning
Datum för start av psykiatrisk vårdform	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då den psykiatriska vårdformen påbörjades.
Datum för avslut av psykiatrisk vårdform	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då den psykiatriska vårdformen avslutades.

Diagnos

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_DI.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Diagnoskod	7		Samtliga diagnoser som haft relevans för vårdkontakten. Ska registreras enligt "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. För ett tillstånd som inte kan beskrivas med endast en kod ur klassifikationen, t.ex. asteriskkod med tillhörande daggerkod, ska båda koderna registreras. Varje diagnoskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade diagnoskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Typ av diagnos	1		1. huvuddiagnos 0. bidiagnos/-er

Yttre orsak

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_YO.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Yttre orsakskod	7		Ska registreras enligt kapitel XX, Yttre orsak till sjukdom och död i ”Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. Uppgift om minst en yttre orsak ska alltid anges vid tillstånd som registrerats enligt kapitel XIX (skador, förgiftningar m.m.). Varje yttre orsakskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade yttre orsakskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.

Åtgärd

Filnamn*: SV_filkod_ÅÅÅÅMM_AT.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Åtgärdskod	7		Ska registreras enligt "Klassifikation av vårdåtgärder" med fortlöpande ändringar. Varje åtgärdskod ska anges utan punkt. Åtgärdskoder för läkemedelstillförsel ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Datum för åtgärd	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då åtgärden påbörjades.

Bilaga 2

Uppgifter om patienter som har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård

Instruktioner

- Uppgifterna ska lämnas i 4 separata textfiler enligt nedan.
- Uppgifterna ska skiljas åt med semikolon (;).
- Om en uppgift saknas, ska utrymmet för uppgiften lämnas tomt.
- En rad får inte avslutas med semikolon, utom när sista uppgiften i raden saknas.
- Varje fil ska namnges i enlighet med vad som anges efter ”Filnamn” ovanför respektive tabell nedan.
- För offentliga vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av länskoden enligt Statistiska centralbyråns förteckning över läns- och kommunkoder.
- För privata vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av sjukhuskod och klinikkod, se beskrivning i tabellen nedan. Sjukhuskoden och klinikkoden ska åtskiljas med understreck (*sjukhus_klinik*).
- I filnamnet ska det år och sista månad anges som rapporteringen avser *(ÅÅÅÅMM).*

Beskrivning av de filer som ska skickas in

Administrativa uppgifter

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_AD.txt*

Uppgifter	**Antal tecken**	**Format**	**Beskrivning**
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Personnummer	12	ÅÅÅÅMMDDNNNN	Om personnummer inte finns, får det ersättas av samordningsnummer eller reservnummer. Personummer ska inte anges för vårdkontakt som innehåller koder för - legal abort, - illegal abort, - icke specificerad abort, - misslyckat försök till abort, - komplikation efter abort, utomkvedshavandeskap eller druvbörd, och - graviditet som fortsätter efter abort av ett eller flera foster.
Kön	1		1. man 2. kvinna
Födelseår	4	ÅÅÅÅ	Det år patienten föddes.
Sjukhus	6		Sjukvårdsinrättning eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 5- eller 6-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen. 5-

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			siffriga koder ska vänsterställas.
Klinik	3		Klinik, medicinskt verksamhetsområde eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 3-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen.
Datum för öppenvårdskontakt	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då öppenvårdskontakten påbörjades.
Planerad vårdkontakt	1		1. ja, vårdkontakt för vilken tid avtalats 2. nej
Form av öppenvårdskontakt	1		0. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där en patient möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar 1. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där en patient möter ett vårdteam (teambesök) 2. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där flera patienter i grupp möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar (gruppbesök) 3. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där flera patienter i grupp möter ett vårdteam (gruppteambesök) 4. öppenvårdsbesök i en patients bostad eller motsvarande där patienten möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar (hembesök) 5. öppenvårdsbesök i en patients bostad eller motsvarande där patienten möter ett vårdteam 6. öppenvårdsbesök på annan plats där en patient möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar 7. öppenvårdsbesök på annan plats där en patient möter ett vårdteam 8. telefon- och brevkontakter avseende kvalificerad hälso- och sjukvård
Psykiatrisk vårdform	1		A. frivillig psykiatrisk vård Om tvångsvård ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV), ska formen av vård anges enligt följande. B. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT C. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV D. sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT E. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning F. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning G. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV, övrig vård H. öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT I. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning J. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning K. psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning

Diagnos

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_DI.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Diagnoskod	7		Samtliga diagnoser som haft relevans för vårdkontakten. Ska registreras enligt "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. För ett tillstånd som inte kan beskrivas med endast en kod ur klassifikationen, t.ex. asteriskkod med tillhörande daggerkod, ska båda koderna registreras. Varje diagnoskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade diagnoskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Typ av diagnos	1		1. huvuddiagnos 0. bidiagnos/-er

Yttre orsak

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_YO.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Yttre orsakskod	7		Ska registreras enligt kapitel XX, Yttre orsak till sjukdom och död i ”Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. Uppgift om minst en yttre orsak ska alltid anges vid tillstånd som registrerats enligt kapitel XIX (skador, förgiftningar m.m.). Varje yttre orsakskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade yttre orsakskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.

Åtgärd

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_AT.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Åtgärdskod	7		Ska registreras enligt "Klassifikation av vårdåtgärder" med fortlöpande ändringar. Varje åtgärdskod ska anges utan punkt. Åtgärdskoder för läkemedelstillförsel ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige..
Datum för åtgärd	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då åtgärd påbörjades.

Socialstyrelsens författningssamling

Ansvarig utgivare: Chefsjurist Eleonore Källstrand Nord

SOSFS
2013:XX (M)
Utkom från trycket
den 2013

Socialstyrelsens föreskrifter om ändring i Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2013:XX) om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister;

beslutade den ..... 2013.

Socialstyrelsen föreskriver med stöd av 6 § tredje stycket förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen att 2–4 §§ Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2013:XX) om uppgiftsskyldighet till Socialstyrelsens patientregister samt bilaga 2 till föreskrifterna ska ha följande lydelse.

2 § Den som bedriver verksamhet i hälso- och sjukvården ska till Socialstyrelsen lämna uppgifter om de patienter som under de tre månader som föregår rapporteringsmånaden

1. har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården eller
2. har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård.

3 § Uppgifterna i 2 § ska fortlöpande lämnas den sista dagen i varje månad.

4 § Uppgifterna i 2 § ska lämnas i enlighet med specifikationerna i

1. ***bilaga 1*** för patienter som är eller har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården eller

2. ***bilaga 2*** för patienter som har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård.

---

1. Denna författning träder i kraft den 1 januari 2015.

2. I fråga om uppgifter för 2014 ska de föreskrifter som var gällande under 2014 tillämpas.

3. Bestämmelsen i 3 § om att uppgifter ska lämnas varje månad ska tillämpas första gången den 30 april 2015.

Socialstyrelsen

XXXX

XXXX

Uppgifter om patienter som är eller har varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården

Instruktioner

- Uppgifterna ska lämnas i 5 separata textfiler enligt nedan.
- Uppgifterna ska skiljas åt med semikolon (;).
- Om en uppgift saknas, ska utrymmet för uppgiften lämnas tomt.
- En rad får inte avslutas med semikolon, utom när sista uppgiften i raden saknas.
- Varje fil ska namnges i enlighet med vad som anges efter "Filnamn" ovanför respektive tabell nedan.
- För offentliga vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av länskoden enligt Statistiska centralbyråns förteckning över läns- och kommunkoder.
- För privata vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av sjukhuskod och klinikkod, se beskrivning i tabellen nedan. Sjukhuskoden och klinikkoden ska åtskiljas med understreck (*sjukhus_klinik*). .
- I filnamnet ska det år och den sista månad anges som rapporteringen avser *(ÅÅÅÅMM)*.

Beskrivning av de filer som ska skickas in

Administrativa uppgifter

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_AD.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Personnummer	12	ÅÅÅÅMMDDNNNN	Om personnummer inte finns, får det ersättas med samordningsnummer eller reservnummer. Personummer ska inte anges för vårdkontakt som innehåller koder för - legal abort, - illegal abort, - icke specificerad abort, - misslyckat försök till abort, - komplikation efter abort, utomkvedshavandeskap eller druvbörd, och - graviditet som fortsätter efter abort av ett eller flera foster.
Kön	1		1. man 2. kvinna
Födelseår	4	ÅÅÅÅ	Det år patienten föddes.
Sjukhus	6		Sjukvårdsinrättning eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 5- eller 6-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen. 5-siffriga koder ska vänsterställas.

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Klinik	3		Klinik, medicinskt verksamhetsområde eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 3-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen.
Datum för inskrivning	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då vårdtillfället påbörjades.
Datum för utskrivning	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då vårdtillfället avslutades.
Planerad vårdkontakt	1		1. ja, vårdkontakt för vilken tid avtalats 2. nej
Inskrivningssätt	1		Patienten skrivs in på kliniken 1. från annat sjukhus eller annan klinik, 2. från särskilt boende (individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen [2001:453] eller lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade) eller 3. från ordinärt boende (patientens bostad eller motsvarande som inte ingår i särskilt boende).
Utskrivningssätt	1		Patienten skrivs ut från kliniken 1. till annat sjukhus eller annan klinik, 2. till särskilt boende (individuellt behovsprövat boende som ges med stöd av socialtjänstlagen [2001:453] eller lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade), 3. till ordinärt boende (patientens bostad eller motsvarande som inte ingår i särskilt boende) eller 4. på grund av att han eller hon har avlidit.

Psykiatrisk vårdform

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_VF.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Psykiatrisk vårdform	1		A. frivillig psykiatrisk vård som ges enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) Om tvångsvård ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV), ska formen för vård anges enligt följande: B. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT C. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV D. sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT E. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning F. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning G. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV, övrig vård H. öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT I. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning J. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			särskild utskrivningsprövning K. psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning
Datum för start av psykiatrisk vårdform	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då den psykiatriska vårdformen påbörjades.
Datum för avslut av psykiatrisk vårdform	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då den psykiatriska vårdformen avslutades.

Diagnos

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_DI.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Diagnoskod	7		Samtliga diagnoser som haft relevans för vårdkontakten. Ska registreras enligt "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. För ett tillstånd som inte kan beskrivas med endast en kod ur klassifikationen, t.ex. asteriskkod med tillhörande daggerkod, ska båda koderna registreras. Varje diagnoskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade diagnoskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Typ av diagnos	1		1. huvuddiagnos 0. bidiagnos/-er

Yttre orsak

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_YO.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Yttre orsakskod	7		Ska registreras enligt kapitel XX, Yttre orsak till sjukdom och död i "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. Uppgift om minst en yttre orsak ska alltid anges vid tillstånd som registrerats enligt kapitel XIX (skador, förgiftningar m.m.). Varje yttre orsakskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade yttre orsakskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.

Åtgärd

Filnamn: *SV_filkod_ÅÅÅÅMM_AT.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Åtgärdskod	7		Ska registreras enligt "Klassifikation av vårdåtgärder" med fortlöpande ändringar. Varje åtgärdskod ska anges utan punkt. Åtgärdskoder för läkemedelstillförsel ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Datum för åtgärd	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då åtgärden påbörjades.

Uppgifter om patienter som har behandlats av läkare i den del av den öppna hälso- och sjukvården som inte är primärvård

Instruktioner

- Uppgifterna ska lämnas i 4 separata textfiler enligt nedan.
- Uppgifterna ska skiljas åt med semikolon (;).
- Om en uppgift saknas, ska utrymmet för uppgiften lämnas tomt.
- En rad får inte avslutas med semikolon, utom när sista uppgiften i raden saknas.
- Varje fil ska namnges i enlighet med vad som anges efter "Filnamn" ovanför respektive tabell nedan.
- För offentliga vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av länskoden enligt Statistiska centralbyråns förteckning över läns- och kommunkoder.
- För privata vårdgivare ska den filkod som ingår i filnamnet bestå av sjukhuskod och klinikkod, se beskrivning i tabellen nedan. Sjukhuskoden och klinikkoden ska åtskiljas med understreck (*sjukhus_klinik*)..
- I filnamnet ska det år och sista månad anges som rapporteringen avser *(ÅÅÅÅMM).*

Beskrivning av de filer som ska skickas in

Administrativa uppgifter

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_AD.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Personnummer	12	ÅÅÅÅMMDDNNNN	Om personnummer inte finns, får det ersättas med samordningsnummer eller reservnummer. Personummer ska inte anges för vårdkontakt som innehåller koder för - legal abort, - illegal abort, - icke specificerad abort, - misslyckat försök till abort, - komplikation efter abort, utomkvedshavandeskap eller druvbörd, och - graviditet som fortsätter efter abort av ett eller flera foster.
Kön	1		1. man 2. kvinna
Födelseår	4	ÅÅÅÅ	Det år patienten föddes.
Sjukhus	6		Sjukvårdsinrättning eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 5- eller 6-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen. 5-

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			siffriga koder ska vänsterställas.
Klinik	3		Klinik, medicinskt verksamhetsområde eller motsvarande. Ska registreras med hjälp av den 3-siffriga koden i Socialstyrelsens hälso- och sjukvårdsförteckning 1992 med fortlöpande kompletteringar från Socialstyrelsen.
Datum för öppenvårdkontakt	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då öppenvårdskontakten påbörjades.
Akutverksamhet	1		1. Akutmottagning med två eller fler somatiska specialiteter som är samlokaliserade 2. Akutmottagning med endast en somatisk specialitet 3. Psykiatrisk akutmottagning (Anges även om mottagningen är samlokaliserad med annan specialitet.) 4. Närakut eller närsjukhus med jourmottagning 5. Övrig akut verksamhet Om ej akut verksamhet ska fältet lämnas blankt.
Tidpunkt för öppenvårdskontakt på akutmottagning	13	ÅÅÅÅMMDDTHHMM	Datum och klockslag då akutbesöket påbörjades. Rapporteras endast för akutmottagning med två eller fler specialiteter som är samlokaliserade.
Tidpunkt för bedömning på akutmottagning	13	ÅÅÅÅMMDDTHHMM	Datum och klockslag då en läkare utreder patienten och gör en första beslutsgrundande bedömning om eventuell fortsatt undersökning eller behandling. Rapporteras endast för akutmottagning med två eller fler specialiteter som är samlokaliserade.
Tidpunkt för avslut av öppenvårdskontakt på akutmottagning	13	ÅÅÅÅMMDDTHHMM	Datum och klockslag då öppenvårdskontakten avslutades. Rapporteras endast för akutmottagning med två eller fler specialiteter som är samlokaliserade.
Avbruten vård på akutmottagning	1		1. Patienten avviker på eget initiativ efter läkarbedömning Om vården ej avbrutits i enlighet med punkten 1, ska fältet lämnas blankt. Rapporteras endast för akutmottagning med två eller fler specialiteter som är samlokaliserade
Planerad vårdkontakt	1		1. ja, vårdkontakt för vilken tid avtalats 2. nej
Form av öppenvårdskontakt	1		0. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där en patient möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar 1. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där en patient möter ett vårdteam (teambesök) 2. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där flera patienter i grupp möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar (gruppbesök) 3. öppenvårdsbesök på mottagning/vårdenhet där flera patienter i grupp möter ett vårdteam (gruppteambesök)

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			4. öppenvårdsbesök i en patients bostad eller motsvarande där patienten möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar (hembesök) 5. öppenvårdsbesök i en patients bostad eller motsvarande där patienten möter ett vårdteam 6. öppenvårdsbesök på annan plats där en patient möter en hälso- och sjukvårdspersonal med självständigt behandlingsansvar 7. öppenvårdsbesök på annan plats där en patient möter ett vårdteam 8. telefon- och brevkontakter avseende kvalificerad hälso- och sjukvård
Psykiatrisk vårdform	1		A. frivillig psykiatrisk vård Om tvångsvård ges enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV), ska formen av vård anges enligt följande. B. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT C. frivillig sluten psykiatrisk vård under pågående öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV D. sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT E. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning F. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning G. sluten rättspsykiatrisk vård enligt LRV, övrig vård H. öppen psykiatrisk tvångsvård enligt LPT I. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV med särskild utskrivningsprövning J. öppen rättspsykiatrisk vård enligt LRV utan särskild utskrivningsprövning K. psykiatrisk vård före ställningstagande om intagningsbeslut – kvarhållning

Diagnos

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_DI.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Diagnoskod	7		Samtliga diagnoser som haft relevans för vårdkontakten. Ska registreras enligt "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. För ett tillstånd som inte kan beskrivas med endast en kod ur klassifikationen, t.ex. asteriskkod med tillhörande daggerkod, ska båda koderna registreras. Varje diagnoskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade diagnoskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Typ av diagnos	1		1. huvuddiagnos

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
			0. bidiagnos/-er

Yttre orsak

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_YO.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Yttre orsakskod	7		Ska registreras enligt kapitel XX, Yttre orsak till sjukdom och död i "Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning (ICD-10-SE)" med fortlöpande ändringar. Uppgift om minst en yttre orsak ska alltid anges vid tillstånd som registrerats enligt kapitel XIX (skador, förgiftningar m.m.). Varje yttre orsakskod ska anges utan punkt. Läkemedelsrelaterade yttre orsakskoder ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.

Åtgärd

Filnamn: *OV_filkod_ÅÅÅÅMM_AT.txt*

Uppgifter	Antal tecken	Format	Beskrivning
Vårdkontakts-id	1–30		Vårdkontaktens unika identifikation som skapas av uppgiftslämnaren.
Åtgärdskod	7		Ska registreras enligt "Klassifikation av vårdåtgärder" med fortlöpande ändringar. Varje åtgärdskod ska anges utan punkt. Åtgärdskod för läkemedelstillförsel ska kompletteras med ATC-kod enligt FASS Läkemedel i Sverige.
Datum för åtgärd	8	ÅÅÅÅMMDD	Datum då åtgärd påbörjades.

Jämtlands Läns Landsting

Landstingsdirektören
Nina Fållbäck-Svensson
Tfn: 063-14 75 66
E-post: nina.fallback-svensson@jll.se

2013-08-07

LS/1022/2013
Dnr 5051/2013

Socialstyrelsen
Birgitta.Kvist@socialstyrelsen.se

Svar på remiss: Modell för framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram

Jämtlands läns landsting, JLL, har getts möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående förslag.

JLL anser sammantaget att förslaget till modell är en bra utgångspunkt för fortsatt arbete och ser positivt på att man betonar vikten av uppföljning och utvärdering av de ingående vaccinerna i det allmänna programmet. Det är viktigt att man betonar att vinsten för den enskilde ska vara väl dokumenterad och risken minimal ur ett individ- och befolkningsperspektiv om och när förändringar i vaccinationsprogrammen ska genomföras.

JLL anser att det är mycket angeläget att regeringen framledes fattar beslut om innehållet i ett nationellt allmänt vaccinationsprogram för barn 0-18 år. Det är viktigt för att garantera en jämlik vård. I dagsläget finns tyvärr betydande skillnader mellan landsting, bl.a. beroende på ekonomiska förutsättningar.

I bakgrundsbeskrivningen till ärendet anges att regeringen ska fatta beslut om vilka sjukdomar som ska omfattas av nationella vaccinationsprogram. Vaccinationerna ska erbjudas den enskilde kostnadsfritt. Programmen ska genomföras av landsting och kommuner, vilka också föreslås svara för kostnaderna. JLL anser att detta är märkligt då det kan komma att innebära betydande kostnadsökningar. Det borde vara en självklarhet att finansieringsprincipen tillämpas, så att den som beslutar också finansierar och att det görs samhällsekonomiska beräkningar inför genomförandet.

Förslaget innehåller ett processflöde på ca två år och innehåller 10 olika beslutssteg. Det är i och för sig bra, då det möjliggör noggrann analys av det enskilda vaccinets för- och nackdelar. Men JLL menar att det är tveksamt om inte tidsschemat är för kort om alla delar ska hinnas med. Antingen bör antalet beslutssteg minskas eller tiden utökas.

Remissen beskriver ett antal grupperingar; expertgrupp, sakkunniggrupp och vaccinationsråd. Här bör man kraftfullt understryka vikten av opartiskhet för de personer som ingår i grupperna, då området innehåller stora ekonomiska värden.
JLL ser dock svårigheter att kunna rekrytera tillräckligt många oberoende experter för arbetet i Sverige. Möjlighet till ökat internationellt samarbete rörande t ex bedömning av nya vaccin som kan vara aktuella att införa i vaccinationsprogrammen bör utvecklas.

Det föreslås att expertgruppen för framtagande av ett vetenskapligt underlag skall begränsas till 2-4 experter. Samtidigt anges att gruppen, förutom experter med hög

kompetens inom ämnesområdet, även ska innehålla minst en expert inom organisation och kommunikation, en expert med ansvar för framtagande av underlag för medicinetiska och humanitära aspekter samt en hälsoekonom. Rimligen måste gruppens storlek utökas om alla de funktioner som anges ska vara representerade annars blir det knappast rum för några experter med hög kompetens inom ämnesområdet. Att ett fåtal experter, som alla har andra åtaganden, inom en 6 månadersperiod ska kunna presentera ett färdigt och språkgranskat faktaunderlag låter inte helt rimligt. JLL ställer sig också frågande till vaccinrådets föreslagna sammansättning då det inte finns förslag om någon representation från primärkommunerna. Kommunerna administrerar ett stort antal vacciner inom elevhälsan och borde därför vara representerade i rådet.

Det anges redan i inledningen att det är av ”yttersta vikt” att även allmänhet ska känna sig delaktiga i processen och att de har möjlighet att påverka. Hur detta krav ska uppfyllas i den föreslagna modellen/processen är oklart. De tycks inte vara representerade i något steg av den föreslagna processen.

Utifrån erfarenheterna efter influensavaccineringen vid pandemin med biverkning Narkolepsi menar JLL att det är utomordentligt viktigt att remissen också beskriver och understryker vikten av en kommunikationsstrategi. Kommunikationsstrategin bör omfatta såväl allmänhet som profession. Detta är bl.a. viktigt för att barnhälsovården ska kunna behålla sitt stora förtroendekapital.

Det anges även att det är viktigt att beslut om förändringar är transparenta och kommuniceras **i alla steg** med såväl huvudmän, profession och allmänhet. Hur och när det ska ske under processen framgår inte av det aktuella förslaget.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Remissinstanser enligt sändlista

Remiss: Modell för framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att utarbeta en modell som beskriver arbetsprocessen vid framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram. Uppdraget ska redovisas till regeringen den 1 november 2013

Socialstyrelsen har löpande genomfört interna arbetsmöten samt utöver det externa arbetsmöten med deltagare från Smittskyddsinstitutet, Läkemedels-verket, Tandvårds- och Läkemedelsförmånsverket och representanter från smittskyddsläkarföreningen. Modell utgår i stort från det arbetssätt på vilket Socialstyrelsen hitintills har tagit fram underlag avseende nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen har även så långt som möjligt försökt att säkerställa att denna process och modell i så stor utsträckning som möjligt följer de processer och modeller som finns på Socialstyrelsen avseende bland annat framtagande av nationella riktlinjer och väglednings-dokument.

Eventuella synpunkter på den framtagna modellen sändes till Birgitta Kvist, Birgitta.Kvist@socialstyrelsen.se senast **den 30 augusti 2013**.

Vid frågor går det bra att kontakta Tina Chavoshi, tel. 075 247 4054 eller Tina.Chavoshi@socialstyrelsen.se

Med vänlig hälsning

Agneta Holmström
Enhetschef

Bilagor
Rapport med förslag på modell
Regeringsuppdrag

SOCIALSTYRELSEN
106 30 Stockholm

Telefon 075-247 30 00
socialstyrelsen@socialstyrelsen.se
www.socialstyrelsen.se

Fax 075-247 32 52
Org nr 202100-0555
Plusgiro 15616-6

Sändlista

Smittskyddsläkarföreningen
Smittskyddsinstitutet (SMI)
Läkemedelsverket
Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV)
Statens beredning för medicinsk utvärdering
Statens folkhälsoinstitut
Sveriges kommuner och Landsting (SKL)
Linköpings universitet, Prioriteringscentrum, Institutionen för medicin och hälsa
Sveriges Läkarförbund
Svenska Barnläkarföreningen
Barnhälsovårdsöverläkare
Svenska Skolläkarföreningen
Svensk förening för allmänmedicin (SFAM)
Svenska Läkaresällskapet (SLS)
Svenska Infektionsläkarföreningen (SILF)
Vårdförbundet
LIF
Riksföreningen för skolsköterskor
Jämtlands läns landsting
Landstinget Blekinge
Landstinget Dalarna
Landstinget Gävleborg
Landstinget i Jönköpings län
Landstinget i Kalmar län
Landstinget i Uppsala län
Landstinget i Värmland
Landstinget Kronoberg
Landstinget Sörmland
Landstinget Västernorrland
Landstinget Västmanland
Landstinget i Östergötland
Norrbottens läns landsting
Region Gotland
Region Halland
Region Skåne
Stockholms läns landsting
Västerbottens läns landsting
Västra Götalandsregionen
Örebro läns landsting
Stockholms stad
Göteborgs stad
Malmö stad
Luleå kommun
Umeå kommun
Östersunds kommun
Sundsvalls kommun
Söderhamns kommun
Borlänge kommun
Västerås stad
Örebro kommun
Karlstads kommun
Halmstad kommun
Karlskrona kommun
Oskarshamns kommun
Ljungby kommun
Jönköpings kommun
Linköpings kommun
Eskilstuna kommun
Uppsala kommun

Modell för framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram

REMISSVERSION

Socialstyrelsen

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

REMISSVERSION

Förord

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att utarbeta en modell som beskriver arbetsprocessen vid framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen ska genomföra detta arbete i samråd med de andra, för uppdraget relevanta, myndigheter som Socialstyrelsen bestämmer.

Socialstyrelsen anser att det är viktigt att det underlag som föregår beslut om ändringar av nationella vaccinationsprogram har tagits fram på bästa möjliga och transparenta vis. För att uppnå detta krävs bland annat ett strukturerat arbetssätt för förslag till ändringar som berör nationella vaccinationsprogram. För att förslag till ändringar av nationella vaccinationsprogrammen ska kunna genomföras krävs acceptans för ändringar hos såväl huvudmännen, utförarna som allmänheten. Detta är av yttersta vikt för att bibehålla förtroende för de nationella vaccinationsprogrammen.

Denna modell är en dynamisk modell och föreslås tillämpas initialt med utrymme till ändringar och förbättringar. Det innebär att utformningen av kunskapsunderlagen, rutiner, processer och arbetsformer förändras över tiden, med syfte att kontinuerligt implementera förbättringar och utforma verksamheten i dialog med intressenter. Det är viktigt att kunna justera på modellen och arbetsprocessen allteftersom den tillämpas.

Att införa modellen innebär ett behov av en organisatorisk funktion som tar emot förslag, driver processen framåt och säkerställer en öppen redovisning av bedömningarna.

REMISSVERSION

/

REMISSVERSION

Innehåll

Förord ***3***

Sammanfattning ***7***

Metod ***8***

Bakgrund ***9***

Kriterierna för analys och bedömning ***11***

Kriterierna 11

De 13 kriterierna 12

Arbetsprocess ***16***

Processflöde 16

Initiering 16

Förvandling till nettolista 17

Framtagande av vetenskapligt underlag för de 13 kriterierna 17

Sakkunnig grupp bedömer de 13 kriterierna 18

Vaccinationsrådet granskar och ger råd till Socialstyrelsen 18

Rekommendation till regeringen 18

Organisation ***19***

Generella principer 19

Experter för framtagande av vetenskapligt underlag för de 13 kriterierna 20

Sakkunnig grupp 20

Socialstyrelsen råd för vaccinationsfrågor 20

Övriga aktörer 21

Bilaga 1. Remisslista ***22***

Bilaga 2. Processflöde ***23***

REMISSVERSION

/

REMISSVERSION

Sammanfattning

Socialstyrelsens modell som beskriver arbetsprocessen för framtagande av beslutsunderlag till regeringen inför ändringar av de nationella vaccinationsprogrammen har sin utgångspunkt i de kriterier och uppdrag till socialstyrelsen som återfinns i smittskyddslag (2004:168) och smittskyddsförordning (2004:255) De kriterier som modellen använder sig av är fastställda i lag. Socialstyrelsen har enligt smittskyddsförordningen 7 c § i uppdrag att lämna förslag till ändringar av nationella vaccinationsprogram till regeringen. Dessa förslag ska baseras på en analys av de 13 kriterier som fastlås i smittskyddsförordningen och en samlad bedömning av dessa gentemot de 3 kriterier som återfinns i smittskyddslagen.

Socialstyrelsen föreslår en öppen initieringsprocess där såväl organisationer som enskilda individer kan föreslå ändringar av de nationella vaccinationsprogrammen. Socialstyrelsen går även ut med förfrågningar till myndigheter och organisationer om vilka förändringar som anses behövas. Socialstyrelsen följer och bedömer de nationella vaccinationsprogrammen löpande, följer vaccinutvecklingen proaktivt och kan även själv initiera förändringar av de nationella programmen. Socialstyrelsen gör en första bedömning av om de förslag till ändringar som inkommit bör gå vidare till en komplett analys enligt de 13 kriterierna. Det är en stegvis process som börjar med framtagande av vetenskapligt och organisatoriskt underlag. Därefter vidtar en bedömning av det vetenskapliga underlaget som genomförs av en sakkunnig grupp. Därefter går underlaget vidare till en gransking av lämpligheten att införa vaccination i det nationella vaccinationsprogrammet. Socialstyrelsen gör den slutliga helhetsbedömningen utifrån det vetenskapliga underlaget och tar ställning till om myndigheten anser att ändringen bör genomföras eller inte.

REMISSVERSION

Metod

Hösten 2012 påbörjade Socialstyrelsen ett arbete med framtagande av en förstudie för att identifiera de arbetsmetoder och processer som Socialstyrelsen hitintills tillämpat vid framtagande av kunskapsunderlag avseende de nationella vaccinationsprogrammen. Denna förstudie utgör grunden för det vidare arbetet med framtagande av modellen av arbetsprocessen, som presenteras i denna rapport. Socialstyrelsen har använt sig bland annat av litteratursökningar av systematiska översikter avseende modeller för framtagande av beslutsunderlag inför ändringar av nationella vaccinationsprogram, policy avseende nationella vaccinationsprogram och utformandet av så kallade national technical advisory groups samt tillämpande av GRADE vid framtagande av kunskapsunderlag avseende nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen har löpande genomfört interna arbetsmöten samt utöver det externa arbetsmöten med deltagare från Smittskyddsinstitutet, Läkemedelsverket, Tandvårds- och Läkemedelsförmånsverket och representanter från smittskyddsläkarföreningen. Socialstyrelsen har även så långt som möjligt försökt att säkerställa att denna process och modell i så stor utsträckning som möjligt följer de processer och modeller som finns på Socialstyrelsen avseende bland annat framtagande av nationella riktlinjer och vägledningsdokument. Denna modell har stora likheter med Socialstyrelsens delrapportering till regeringen avseende uppdraget för att utveckla en modell för att bedöma, införa och följa upp nationella screeningprogram. Såväl screeningprogram som nationella vaccinationsprogram riktar sig till friska individer och har prevention som främsta syfte. Vaccinationsprogram har dock ytterligare dimensioner som att försöka uppnå flockimmunitet, utrota sjukdomar och i vissa fall solidaritetsaspekter. I vissa fall så riktar sig vaccinationsprogram till individer som löper större risk att drabbas av sjukdomen, de särskilda programmen. Denna modell är inte utformad för och är inte lämplig för akuta ändringar på grund av epidemier, pandemier eller andra utbrott. Denna modell lämpar sig inte för krissituationer där snabba riskbedömningar och åtgärder behövs. Socialstyrelsen ämnar dock använda sig av modellen i så stor utsträckning som det går även vad gäller ändringar av de nationella programmen avseende doser, ålder och intervaller, i dessa fall kan det vara som så att det räcker att tillämpa delar av modellen. Socialstyrelsen har även anordnat ett möte med de nordiska länderna för att möjliggöra erfarenhetsutbyte avseende arbetsprocesserna för de nationella vaccinationsprogrammen. Denna rapport och den framtagna modellen har även remitterats, se bilaga 1 för sändlista.

REMISSVERSION

Bakgrund

Från och med januari 2013 är det regeringen som beslutar om ändringar av de nationella vaccinationsprogrammen. Socialstyrelsen har i uppdrag att förse regeringen med det beslutsunderlag som regeringen behöver för detta. Smittskyddsförordningens 7 g § bemyndigar Socialstyrelsen med föreskriftsrätt vad gäller:

- till vilka åldersgrupper vaccinationer ska erbjudas,
- antalet doser som ska ges av varje, samt vaccin,
- med vilka intervall vaccinet ska ges, samt
- de ytterligare villkor som ska gälla för nationella vaccinationsprogram.

Regeringen föreslog i propositionen 2011/12:123, Ny ordning för nationella vaccinationsprogram, att Socialstyrelsen skulle få i uppdrag att utforma en modell som beskriver arbetsprocessen vid framtagande av beslutsunderlag inför ändringar av nationella vaccinationsprogram. Regeringen föreslog även att Socialstyrelsen skulle få ett flertal andra uppdrag inom ramen för de nationella vaccinationsprogrammen. Socialstyrelsen har i uppdrag dels att ta fram en generell modell för samhällsekonomiska analyser av nationella vaccinationsprogram, en kommunikationsstrategi och ett uppdrag om att fastställa omfattningen av uppföljning av de nationella programmen. Socialstyrelsen har även ett uppdrag att pröva myndighetens riktade vaccinationsrekommendationer vad gäller tuberkulos, hepatit B, pneumokocker och influensa, ifall dessa bör ingå i de nationella vaccinationsprogrammen eller inte. Därutöver anger smittskyddsförordningen att en årlig lägesrapport om de nationella vaccinationsprogrammen ska inlämnas till regeringen av Socialstyrelsen.

Av propositionen (prop 2011/12:123, sid 34) framgår det att tydligare krav bör ställas på kunskapsunderlaget som föregår beslut om nya sjukdomar som ska omfattas av nationella vaccinationsprogrammen. Vidare anges det i propositionen (sid 54) att arbetet med att bedöma om en sjukdom bör omfattas av de nationella vaccinationsprogrammen bör genomföras i en strukturerad ordning som är öppen och tydlig. Socialstyrelsen har strävat efter en beslutsprocess som är utformad för att skapa legitimitet för ett ställningstagande om en sjukdom bör omfattas av nationella vaccinationsprogram. Sverige har i dag ett bra vaccinationsprogram med unik anslutningsgrad. Det är av yttersta vikt att värna om detta förtroende. För att upprätthålla förtroendet för de nationella vaccinationsprogrammen är det viktigt att beslut om förändringar är transparenta och kommuniceras i alla steg med såväl huvudmän, profession som allmänhet. För att förtroendet för de nationella vaccinationsprogrammen ska kunna upprätthållas är det även av yttersta vikt att alla berörda myndigheter, landsting, kommuner och andra

REMISSVERSION

utförare, såväl som allmänhet känner sig delaktiga i processen och att de har möjlighet att påverka. Det är viktigt att det finns ett samförstånd vilka sjukdomar som prövas och i vilken ordning för de ändringar som rekommenderas till regeringen. I dagsläget finns det ett flertal vaccinationer mot sjukdomar, som behöver genomgå en process av ifall de bör prövas och i vilken ordning de bör prövas. Även om det är Socialstyrelsen som slutgiltigen äger att bestämma i vilken ordning som dessa bör prövas och den slutliga rekommendationen, så är det viktigt att ha en dialog och förankring med de berörda parterna för att ta del av deras resonemang. Det kan också många gånger vara så att det som man skulle vilja pröva kanske inte går att pröva för att relevant data saknas. Det är viktigt att ta alla dessa aspekter i beaktande och vara tydlig i sin kommunikation kring varför man väljer att pröva vissa vaccinationer före andra.

REMISSVERSION

Kriterierna för analys och bedömning

Kriterierna

De tre etiska grundprinciperna [prop 1996/97:60, Prioriteringar i hälso- och sjukvården]: människovärdesprincipen, behovs- och solidaritetsprincipen och kostnadseffektivitetsprincipen genomsyrar denna modell och arbetsprocessen. På smittskyddsområdet finns också ytterligare kriterier i smittskyddslagen och smittskyddsförordningen för att tydliggöra folkhälsoaspekten. Smittskyddslagens 3 d § anger att en förutsättning för att en smittsam sjukdom ska kunna omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram är att det finns ett vaccin som kan:

- ges utan föregående diagnos av sjukdomen, och
- ge mer än kortvarig immunitet mot sjukdomen i hela eller delar av befolkningen.

3 e § smittskyddslagen anger att en smittsam sjukdom ska omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram, om vaccination med det vaccin mot sjukdomen som avses i 3 d § kan förväntas

- effektivt förhindra spridning av smittsamma sjukdomar i befolkningen,
- vara samhällsekonomiskt kostnadseffektivt, och
- vara hållbart från etiska och humanitära utgångspunkter

Av propositionen (prop 2011/12:123, sid 54.) framgår att de kriterier som Socialstyrelsen tidigare har använt vid bedömningar av ändringar av de nationella vaccinationsprogrammen i stora drag inte behöver ändras. Däremot ansåg regeringen att dessa kriterier behövdes göras mer öppna och tydliga och beslöt att närmare precisera kriterierna i smittskyddsförordningen 7 d §. Smittskyddsförordningens 7 d § fastställer de 13 kriterier som ska analyseras. Dessa kriterier presenteras närmare nedan. Texten kring dessa kriterier är inte på något sätt uttömmande utan är tänkt att ge en vägledning kring vad kriteriet handlar om.

Utifrån en sammanvägd bedömning av dessa tar Socialstyrelsen beslut om ändringar som föreslås till regeringen.

Kriteriernas tillämpning under processen.

I denna modell för arbetsprocess så används kriterierna i smittskyddslagen och smittskyddsförordningen för olika ändamål vid olika tillfällen. Kriterierna i smittskyddslagens 3 d § används för att göra den första sållningen av alla förslag till ändringar som identifierats. Därefter används kriterierna i smittskyddslagens 3 e § i kombination med ytterligare kriterier från smitt-

REMISSVERSION

skyddsförordningen för att göra en preliminär första uppskattning av vilka ändringsförslag som bör gå vidare till framtagande av ett kunskapsunderlag. Ett vetenskapligt underlag tas då fram för de 13 kriterierna i smittskyddsförordningens 7 d §. Därefter görs en helhetsbedömning av de 13 kriterierna gentemot smittskyddslagens 3 kriterier i 3 e §.

De 13 kriterierna

När Socialstyrelsen lämnar förslag till regeringen om ändringar av nationella vaccinationsprogram ska detta förslag enligt smittskyddsförordningens 7 d § i tillämpliga delar innehålla en analys av de 13 kriterier, som återfinns nedan. Samtliga faktorer ska redovisas utan inbördes rangordning. Dessa 13 kriterier är inte absoluta utan kan sägas interagera. Ingen faktor saknar betydelse, men inför beslut av en ändring av programmet kan de ges olika tyngd.

1. Sjukdomsbördan i samhället, i hälso- och sjukvården och för enskilda individer

Sjukdomsbördan i form av antal fall och/eller graden av allvarlighet bör vara betydande för att ett allmänt preventionsprogram ska påbörjas.

2. Vaccinationens förväntade påverkan på sjukdomsbördan och på sjukdomens epidemiologi

Ett gott skydd mot infektionen bör uppnås av vaccinationen, eller åtminstone mot infektionens allvarliga följder.

3. Det antal doser som bedöms krävas för att uppnå önskad effekt

Det är betydelsefullt hur länge skyddet består och om man behöver ge upprepade doser av vaccinet.

4. De målgrupper som ska erbjudas vaccination

Vissa vacciner kan motiveras genom att de minskar risken för andra, även om huvudsyftet med vaccination är att minska sjukdomsrisken för den enskilde. Utöver det individuella skyddet finns här ett inslag av solidaritet som blir globalt när målet är att utrota sjukdomen.

5. Vaccinets säkerhet

Friska mäniskor och vad gäller barnvaccinationsprogrammet, hela årskullar av friska barn, uppmanas att genomgå en aktiv medicinsk intervention, i form av vaccination, vilket medför ett stort ansvar. Vinsten måste vara mycket väl dokumenterad och risken minimal ur ett individ- och befolkningsperspektiv.

Eventuella biverkningar måste vara sällsynta eller milda för att tolereras i ett allmänt vaccinationsprogram, även om biverkningsrisken alltid vägs mot hotet från den aktuella sjukdomen. Även måttliga sidoeffekter kan äventyra deltagande i ett allmänt program.

REMISSVERSION

6. Vaccinationens påverkan på verksamhet i landsting, kommuner och privata vårdgivare

Ett allmänt vaccinationsprogram medför betydande kostnader. Utgifterna för själva vaccinet är bara en del av kostnaderna. Ett framgångsrikt vaccinationsprogram ger å andra sidan även stora samhällsbesparingar – i form av minskad sjuklighet, ett mindre vårdutnyttjande och en minskad frånvaro i barnomsorg, skola eller på arbetsplatser.

7. Vaccinets lämplighet att kombinera med övriga vacciner i de nationella vaccinationsprogrammen

Ett nytt vaccin måste passa in i det existerande schemat för nationella vaccinationsprogram. Det finns såväl immunologiska som logistiska problem att beakta. Viss hänsyn måste också tas till fungerande rutiner inom de funktioner som ska genomföra vaccinationen.

Som en närbesläktad aspekt måste frågan också gälla hur omfattande ett vaccinationsprogram kan bli med bibehållet förtroende och med hög anslutning hos befolkningen.

8. Allmänhetens möjlighet att acceptera vaccinet och dess påverkan på attityder till vaccinationer generellt

Förståelse och hög acceptans hos såväl de som erbjuds vaccination som hos sjukvårdspersonal krävs för att ett vaccinationsprogram ska få god anslutning. Vissa vaccinationsprogram kräver en hög täckningsgrad för att vara framgångsrika, dvs. för att tydligt minska sjukligheten. Vaccinationer som uppfattas som kontroversiella och får låg anslutning kan till och med medföra en ökad risk i ett folkhälsoperspektiv, genom att de kan minska förtroendet för redan etablerade program.

9. Vilka andra tillgängliga, förebyggande åtgärder eller behandlingar, som kan vidtas eller ges som alternativ till vaccination i ett nationellt vaccinationsprogram

Vid bedömningen tas också hänsyn till andra åtgärder som kan tänkas uppnå samma syfte eller behandlingar mot utbruten sjukdom. För vissa sjukdomar så kan det vara så att behandling inte finns och för andra att behandling finns men inte fungerar tillräckligt bra. Detta är aspekter som också spelar in i bedömningen.

10. En samhällsekonomisk bedömning av vaccinationernas kostnadseffektivitet och en bedömning av kostnader och intäkter i staten, kommunerna och landstingen

Socialstyrelsen har i uppdrag av regeringen att ta fram en generell modell för att kunna genomföra samhällsekonomiska analyser av nationella vaccinationsprogram. Modellen ska dels utformas för att tillgodose de behov av data som ska ligga till grund för ett förslag till regeringen avseende införandet av ett vaccin, dels kunna utgöra ett underlag för förhandlingar mellan

REMISSVERSION

staten och huvudmän i landsting och kommuner avseende kostnader som kan uppstå med anledning av vacciner som införs i nationella vaccinationsprogram. Modellen ska utformas så att en samhällsekonomisk analys beaktar samtliga kostnader och intäkter i ett brett samhällsperspektiv och inte begränsas till vårdsektorn.

IHE har haft uppdrag av Socialstyrelsen att utarbeta denna generella modell. Deluppdraget vad gäller samhällsekonomisk modell ska lämnas in till regeringen samtidigt som deluppdraget om arbetsprocessen.

11. Möjligheterna till uppföljning av vaccinationens effekter i de 1-10 nämnda avseendena samt statens beräknade kostnader för sådan uppföljning

Socialstyrelsen har i uppdrag att fastslå omfattningen av uppföljningen av de vacciner som omfattas av nationella vaccinationsprogrammen samt uppskatta kostnaderna för denna uppföljning. Detta deluppdrag ska redovisas till regeringen senast den 1 november 2014. Uppföljning och utvärdering av insatta åtgärder är en hörnsten i ett framgångsrikt preventionsarbete.

12. Behovet av informationsinsatser i förhållande till allmänheten och vårdgivare och kostnaden för dessa

Socialstyrelsens har i uppdrag att, i samverkan med Smittskyddsinstitutet och Läkemedelsverket, ta fram en kommunikationsstrategi om vaccinationer och vaccinationsprogram. Socialstyrelsen bör se över de olika behov av information som finns både för allmänheten och för professionen. För att upprätthålla en tilltro till de nationella vaccinationsprogrammen och för att möjliggöra för allmänheten att göra väl underbyggda val kring vaccinationer måste det finnas en hög kompetens om vaccinområdet inom barn och elevhälsa och bland hälso- och sjukvårdspersonal. Allmänhetens ökade förmåga och intresse att söka information om hälsofrågor innebär att myndigheterna måste ha en ökad beredskap för att informera i vaccinfrågor samt att besvara farhågor som föräldrar och barn kan ha. Vid införandet av ett eventuellt nytt vaccin i de nationella vaccinationsprogrammen krävs därmed en sammanhållen informationsinsats riktad till såväl allmänhet som vårdgivare för att stödja genomförandet och samtidigt säkerställa att förtroende för de nationella programmen bibehålls.

13. Medicinetiska och humanitära överväganden.

Vaccinationsprogram innebär att friska individer erbjuds förebyggande behandling för att förhindra en möjlig framtida insjuknad. Detta ställer stora krav på att beslutsprocessen tillvaratar medicinetiska och humanitära aspekter av beslutet (proposition 2011/12:123 sid 34). Förslag om nya vacciner ger upphov till frågor som rör den enskildes rätt till information, rätt till att fatta väl underbyggda beslut, rätt till skydd mot sjukdom samt möjlighet till att bidra till samhällets skydd mot spridning av smittsamma sjukdomar. Etik i vaccinationsprogrammen handlar om att säkerställa högsta uppnåeliga hälsa för den enskilda samtidigt som en tillräcklig hög vaccinat-

REMISSVERSION

ionstäckning behöver uppnås för att vaccinationen ska få avsedd effekt (s.k. flockimmunitet, samhällets bästa).

REMISSVERSION

Arbetsprocess

Denna arbetsprocess kräver en organisatorisk funktion som tar emot förslag, driver processen framåt och säkerställer en öppen redovisning av bedömningarna. I detta ingår bland annat att det behövs en särskild projektledare vid Socialstyrelsen för varje vaccination som föreslås prövas för att hålla ihop arbetet från start till färdig rekommendation.

Processflöde

Se bilaga 2

Initiering

Socialstyrelsen ansvarar för att ta emot förslag på ändringar av de nationella programmen. Socialstyrelsen sammanställer årligen en lista med förslag till ändringar. Socialstyrelsen ska enligt smittskyddsförordningen 7 b § årligen till regeringen lämna en lägesrapport om de nationella vaccinationsprogrammen. Inför framtagandet av denna lägesrapport ställs det förfrågningar till bland annat specialistföreningar, smittskyddsläkare, barnhälsovården och elevhälsan om vad de anser vara angelägna ändringar av vaccinationsprogrammen. Inför lägesrapporten analyseras även statistiken från Smittskyddsinstitutet och biverkningsrapporteringen från Läkemedelsverket. Processen innehåller även att särskilda experter bevakar utvecklingen avseende de vaccinationer som redan ingår i programmen. Det som beskrivits ovan föder in i den lista som Socialstyrelsen samanställer. Förslag till ändringar av nationella vaccinationsprogram kan även initieras av både enskilda personer och organisationer. Dessa har möjlighet att lämna förslag till Socialstyrelsen. Den som lämnar ett förslag behöver översiktligt beskriva och ge en motivering om varför de anser att en ändring behövs. Dessa inkomna svar diarieförs. Socialstyrelsen börjar med att göra en första bedömning utefter lagens två kriterier som anger förutsättningarna för att vaccination mot en sjukdom ska kunna omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram;

- finns ett vaccin mot sjukdomen som kan ges utan föregående diagnos
- och ge mer än kortvarig immunitet mot sjukdomen i hela eller delar av befolkningen.

De förslag som inte möter upp till dessa två kriterier förs av från listan. Det förslag som bedöms uppfylla kriterierna går vidare för inhämtning av råd från Socialstyrelsens råd för vaccinationsfrågor och därefter för Socialstyrelsens bedömning.

Förslag på ändringar handlar inte endast om förslag på införande av nya vaccinationer i de nationella vaccinationsprogrammen. För de nationella

REMISSVERSION

programmen är det exempelvis möjligt att det tillkommer ny kunskap som kan påverka programmet. Här kan det finnas behov av att prioritera dessa frågeställningar för att möjliggöra snabb vägledning och stödja rätt användning av resurser.

Förvandling till nettolista

Socialstyrelsens råd för vaccinationsfrågor har i uppgift att utifrån den av Socialstyrelsen sammanställda listan ge råd till Socialstyrelsen avseende vilka förslag som är lämpade att gå vidare till en fullständig analys av de 13 kriterierna i smittskyddsförordningen, samt ge förslag på i vilken turordning förslagen bör prövas.

För denna bedömning föreslås Smittskyddslagens kriterier i 3 e § samt ytterligare kriterier från smittskyddsförordningens 7 d § att användas. Bedömningen ska ha som utgångspunkt att göra en grov uppskattning av ifall ett förslag kan tänkas uppfylla Smittskyddslagens 3 e § som anger att en smittsam sjukdom ska omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram om vaccination med det vaccin mot sjukdomen som avses i 3 d § kan förväntas,

- effektivt förhindra spridning av smittsamma sjukdomar i befolkningen,
- vara samhällsekonomiskt kostnadseffektivt, och
- vara hållbart från etiska och humanitära utgångspunkter.

För att kunna göra denna grova bedömning behövs underlag avseende sjukdomsbörda, vaccinationens effektivitet och säkerhet samt en grov uppskattning avseende kostnaden. Detta underlag tar Socialstyrelsen fram. Socialstyrelsen gör den slutliga bedömningen av vilka förslag som bör gå vidare till fullständig prövning och i vilken ordning. Om detta skiljer sig från förslaget från vaccinationsrådet ska grunden för Socialstyrelsens bedömning redovisas. Alla förslag, även de förslag som inte går vidare till en fullständig bedömning redovisas med en motivering till beslutet.

Framtagande av vetenskapligt underlag för de 13 kriterierna

Socialstyrelsen beslutar om att tillsätta experter för framtagande av ett vetenskapligt underlag. Dessa experter söker, granskar och sammanställer vetenskapliga studier för aktuell fråga utifrån smittskyddsförordningens 13 kriterier och de frågeställningar som experterna kommer överens om vid sitt första möte. För att värdera tillförlitligheten i studierna används systemet GRADE (grading of recommendations assessment, development and evaluation). För de kriterier där inte detta kan tillämpas används istället kunskap och beprövad erfarenhet.

Expertgruppens arbetssätt och metod följer till stora delar det sätt på vilket nationella riktlinjer arbetar med expertgrupper och framtagande av vetenskapligt underlag.

REMISSVERSION

Sakkunnig grupp bedömer de 13 kriterierna

Den sakkunniga gruppen värderar de enskilda kriterierna 1-13. Målsättningen är att nå konsensus i gruppen för varje kriterium, men även att ge en sammanfattning av underlaget. Resultat av diskussionen kan vara att gruppen anser att ett antal kriterier är uppfyllda respektive inte uppfyllda. Motiveringen till utfallet för respektive kriterium är det centrala underlaget för nästa steg i bedömningen.

Vaccinationsrådet granskar och ger råd till Socialstyrelsen

Vaccinationsrådet granskar förslaget till ändring av nationella vaccinationsprogam dels utifrån det vetenskapliga underlaget dels utifrån den sakkunniga gruppens bedömning av de enskilda kriterierna 1–13. Inför vaccinationsrådets granskning inhämtas en bedömning från Socialstyrelsens råd för etiska frågor vad gäller de medicinetiska och humanitära aspekterna. I de fall det finns vetenskapliga råd utsedda vid Socialstyrelsen för den fråga som är aktuell inhämtas även deras bedömning. Vaccinationsrådet gör en granskningg av förslaget till ändring med särskilt beaktande av möjligheterna och lämpligheten av genomförandet av den föreslagna ändringen. Vaccinationsrådet har möjlighet till att såväl förorda som avråda från ändringar av de nationella programmen eller att konstatera att det saknas tillräcklig kunskap om frågan. Vaccinationsrådet ger råd till Socialstyrelsen avseende förslaget till ändring.

Rekommendation till regeringen

Till hjälp för sin bedömning av om ändringen bör rekommenderas till regeringen eller inte använder sig Socialstyrelsen av det framtagna vetenskapliga underlaget, sakkunniga gruppens bedömningen samt rådet från vaccinationsrådet. Utifrån detta beslutar Socialstyrelsens generaldirektör om en rekommendation bör föreslås till regeringen avseende förslaget till ändring av nationellt vaccinationsprogram. Denna går dock först ut på remiss till bland annat företrädare för sjukvårdshuvudmännen, specialistföreningar och representanter för professionen.

Syftet med en remissversion är att ytterligare förankra rekommendationen hos kommuner, landsting och profession innan ett slutgiltigt beslut fattas om överlämnande av ett förslag till ändring till regeringen.

Slutresultatet av en bedömning enligt modellen är därmed en rekommendation från Socialstyrelsen till regeringen avseende förslag till ändring av nationella vaccinationsprogram.

REMISSVERSION

Organisation

Nedan beskrivs de centrala och formella grupper som är aktiva i processen. För att driva processen framåt behövs dessutom en projektledare vid Socialstyrelsen för varje vaccination som föreslås prövas för att hålla ihop arbetet från start till färdig rekommendation.

Generella principer

Socialstyrelsen beslutar om vilka vaccinationer som ska prövas samt i vilken ordning dessa ska prövas. Det är även Socialstyrelsen som gör den slutgiltiga bedömningen av om ett förslag till ändring av nationella vaccinationsprogram bör lämnas till regeringen. Processen är uppbyggd så att en expertgrupp tar fram ett vetenskapligt kunskapsunderlag, därefter sker en bedömning av varje enskilt kriterium och därefter inhämtas vaccinationsrådets synpunkter och slutligen görs en helhetsbedömning av Socialstyrelsen. Dessa steg i processen har som mål att säkerställa framtagandet av ett gediget kunskapsunderlag och stöd till Socialstyrelsens beslutsprocess samt en avstämning med berörda aktörer.

När Socialstyrelsen tillsätter grupper inför framtagandet av underlaget, bedömningen av kriterierna kommer Socialstyrelsen att tillämpa en bred nomineringsprocess, där bland annat, sjukvårdsregioner, olika specialistföreningar, smittskyddsläkarförening samt akademin tillfrågas att nominera experter till gruppen. Socialstyrelsen sätter därefter samman gruppen med beaktande av att gruppen ska ha en bred sammansättning med olika sakkompetenser som är relevanta för de 13 kriterierna. Alla experter som tillsätts genomgår en jävsprövning.

Vid tillsättning av experter, projektledare och projektdelagare, såväl interna som externa deltagare, kommer jävsdeklarationer att inhämtas och bedömas innan tillsättning sker till respektive gruppering.

En aspekt som har förts fram är att det kan bli svårt att hitta experter för att tillsätta dessa expertgrupper. Socialstyrelsen är medveten om att det kan vara svårt att hitta experter på området vaccinationer och det är bland annat därför som man kommer att tillämpa en bred nomineringsprocess. Detta utesluter dock inte att myndigheten även kan leta efter relevant expertis på annat sätt. Socialstyrelsen är även öppen för möjligheten att i de grupper som tar fram det vetenskapliga underlaget öppna upp för att kunna använda expertis utanför Sverige. Under arbetet med framtagandet av denna process har det också flera gånger framförts att den breda nomineringsprocessen och själva det faktum att det finns en grupp som tar fram underlaget och en grupp som bedömer kan leda till en återväxt och skapandet av en god rekryteringsbas inför framtiden.

REMISSVERSION

Experter för framtagande av vetenskapligt underlag för de 13 kriterierna

Ett fåtal experter med hög kompetens inom ämnesområdet och vetenskapligt granskningsarbete gör en litteratursökning, granskar och sammanställer resultatet för respektive kriterium. Gruppen bör bestå av ca 2-4 experter beroende på vaccination som ska prövas. För underlagen till kriterium hälsoekonomi används experter med särskild kompetens inom detta område. Experten med ansvar för framtagande av underlag för medicinetiska och humanitära delen ska även ha i uppdrag att ta fram underlag avseende patientsäkerhetsaspekter.

Expertgruppen behöver även bestå av experter med hög kompetens inom organisation och kommunikation för att ta fram ett underlag avseende vaccinationens genomförbarhet i hela landet och de kommunikationsinsatser som krävs.

Sakkunnig grupp

Inför varje prövning av ett nytt vaccinationsförslag tillsätts en sakkunnig grupp för den föreslagna vaccinationen. Den sakkunniga gruppens uppdrag är att bedöma ifall de enskilda kriterierna 1-13 kan anses uppfyllda utifrån det framtagna kunskapsunderlaget. Gruppen ska nå konsensus för varje kriterium. Experter i gruppen tillsätts p.g.a. sin personliga sakkunskap och representerar inte sina arbetsgivare. Det är viktigt att deltagarna i gruppen har relevant sakkunskap inom det aktuella området, klinisk erfarenhet och ett gott förtroende i den egna professionen. Beroende på vilken vaccination som avses kommer olika professioner att behöva ingå i gruppen. Storleken på gruppen kan variera beroende på frågeställning, men bör ligga mellan 5 - 10 personer.

Socialstyrelsen råd för vaccinationsfrågor

Socialstyrelsen har samordningsansvaret för smittskyddet och därmed ligger också ansvaret för vaccinationsfrågor på Socialstyrelsen. Vid Socialstyrelsen inrättas ett rådgivande organ till Socialstyrelsen i vaccinationsfrågor. Rådet har till uppdrag att granska och ge råd till Socialstyrelsen utifrån den vetenskapliga och sakkunniga gruppens underlag. Att bibehålla förtroendet för nationella vaccinationsprogram är av yttersta vikt. En viktig aspekt är att förslagen till ändringar bygger på förankring, delaktighet och transparens genom att myndigheter, huvudmännen samt medicinska experter granskar och gemensamt diskuterar ändringar av nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen anser att det beslutsunderlag som lämnas till regeringen ska vara väl underbyggt, ha granskats och bedömts av relevant expertis och aktörer på området samt att förslaget ska vara välförankrat. För att säkerställa förtroende för nationella vaccinationsprogram och ett lyckat genomförande av förslag till ändringar krävs det att såväl myndigheter, huvudmän, profession, utförare som allmänhet accepterar och ställer sig bakom förslagen till ändringar. Regeringen anger i propositionen 2011/12:123, ny ordning för nationella vaccinationsprogram, sid 52, att ett särskilt vaccinationsråd inte

REMISSVERSION

behöver inrättas på Socialstyrelsen för att lämna rekommendationer till regeringen.

Skillnaden i det råd som inrättas nu är att det är ett rådgivande organ till Socialstyrelsen och att det agerar endast utifrån uppgifter från Socialstyrelsen och inte till regeringen eller på eget bevåg. Vaccinationsrådet blir ytterligare ett kvalitetsgranskande steg och är en del av förankringsprocessen

Socialstyrelsen beslutar om gruppens sammansättning och experterna utnämns för en tre års period. Socialstyrelsens generaldirektör föreslås vara ordförande för rådet. Gruppen bör samlas minst 2 gånger per år eller efter behov. Den har två tydliga uppdrag:

- att inom ramen för processen för framtagande av beslutsunderlag till regeringen ge råd till Socialstyrelsen om vilka vaccinationer som bör prövas och i vilken ordning denna prövning bör ske,
- att granska och ge råd till Socialstyrelsen utifrån expertgruppens och sakkunninga gruppens underlag.

Gruppen föreslås bestå av

- Representant för Socialstyrelsen, som även är ordförande
- Representant för nya Folkhälsomyndigheten
- Representant för Tandvårds- och Läkemedelsförmånsverket
- Representant för Statens beredning för medicinsk utvärdering
- Representant för Läkemedelsverket
- Representant från Smittskyddsläkarföreningen
- Representant för barnhälsovården
- Representant för elevhälsan
- 2 st Representanter för landstingen/landstingsdirektör
- 2 st medicinska experter

Övriga aktörer

Socialstyrelsen ska också ställa det vetenskapliga underlaget, efter sakkunnig gruppens bedömning, till Socialstyrelsens råd för etiska frågor för att inhämta rådets bedömning avseende de medicinetiska och humanitära övervägandena avseende förslaget. Detta utgör ett underlag inför Socialstyrelsens slutliga bedömning av frågan.

Socialstyrelsen ska även inhämta, i den mån myndigheten har ett vetenskapligt råd tillsatt i aktuell fråga, dennes bedömning av den sakkunniga gruppens underlag.

REMISSVERSION

Bilaga 1. Remisslista

Smittskyddsläkarföreningen
Smittskyddsinstitutet (SMI)
Läkemedelsverket
Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV)
Statens beredning för medicinsk utvärdering
Statens folkhälsoinstitut
Sveriges kommuner och Landsting (SKL)
Linköpings universitet, Prioriteringscentrum, Institutionen för medicin och hälsa
Sveriges Läkarförbund
Svenska Barnläkarföreningen
Barnhälsovårdsöverläkare
Svenska Skolläkarföreningen
Svensk förening för allmänmedicin (SFAM)
Svenska Läkaresällskapet (SLS)
Svenska Infektionsläkarföreningen (SILF)
Vårdförbundet
LIF
Riksföreningen för skolsköterskor
Jämtlands läns landsting
Landstinget Blekinge
Landstinget Dalarna
Landstinget Gävleborg
Landstinget i Jönköpings län
Landstinget i Kalmar län
Landstinget i Uppsala län
Landstinget i Värmland
Landstinget Kronoberg
Landstinget Sörmland
Landstinget Västernorrland
Landstinget Västmanland
Landstinget i Östergötland
Norrbottens läns landsting
Region Gotland
Region Halland
Region Skåne
Stockholms läns landsting
Västerbottens läns landsting
Västra Götalandsregionen
Örebro läns landsting
Stockholms stad
Göteborgs stad
Malmö stad
Luleå kommun
Umeå kommun
Östersunds kommun
Sundsvalls kommun
Söderhamns kommun
Borlänge kommun
Västerås stad
Örebro kommun
Karlstads kommun
Halmstad kommun
Karlskrona kommun
Oskarshamns kommun
Ljungby kommun
Jönköpings kommun
Linköpings kommun
Eskilstuna kommun
Uppsala kommun

REMISSVERSION

Bilaga 2. Processflöde

REGERINGEN

Regeringsbeslut **I:1**

2013-01-10 S2013/240/FS (delvis)

Socialdepartementet

Socialstyrelsen
106 30 Stockholm

Uppdrag att utarbeta en modell för framtagande av underlag till beslut om nationella vaccinationsprogram, m.m.

Regeringens beslut

Mot bakgrund av den nya regleringen av nationella vaccinationsprogram (prop. 2011/12:123 Ny ordning för nationella vaccinationsprogram) uppdrar regeringen åt Socialstyrelsen:

a) att utarbeta en modell som beskriver arbetsprocessen vid framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen ska genomföra detta arbete i samråd med de andra, för uppdraget relevanta, myndigheter som Socialstyrelsen bestämmer. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 november 2013. Redovisningen ska hänvisa till delredovisning a) och till det diarienummer som detta beslut har.

b) att ta fram en generell modell för att kunna genomföra samhällsekonomiska analyser av nationella vaccinationsprogram. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 november 2013. Redovisningen ska hänvisa till delredovisning b) och till det diarienummer som detta beslut har.

c) att ta fram en kommunikationsstrategi om vacciner och vaccinationsprogram som uppfyller de behov av information som föreligger för såväl allmänheten som professionen. Arbetet ska ske i samverkan med Läkemedelsverket och Smittskyddsinstitutet. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 november 2014. Redovisningen ska hänvisa till delredovisning c) och till det diarienummer som detta beslut har.

Postadress 103 33 Stockholm
Besöksadress Fredsgatan 8
Telefonväxel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 91
E-post: s.registrator@regeringskansliet.se

d) att, i samverkan med Smittskyddsinstitutet, fastslå omfattning av uppföljningen av de vacciner som omfattas av nationella vaccinationsprogram samt uppskatta kostnaden för denna uppföljning. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 november 2014. Redovisningen ska hänvisa till delredovisning d) och till det diarienummer som detta beslut har.

e) att, i enlighet med den nya ordningen för nationella vaccinationsprogram, pröva de vacciner som Socialstyrelsen tidigare har utgett rekommendationer eller motsvarande om. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 november 2015. Redovisningen ska hänvisa till delredovisning e) och till det diarienummer som detta beslut har.

För detta ändamål får Socialstyrelsen använda 4 000 000 kronor under 2013. Kostnaderna ska belasta utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, anslaget 1:6 Bidrag till folkhälsa och sjukvård, anslagsposten 14 Patientsäkerhet. Medlen ska utbetalas engångsvis, efter rekvisition ställd till Kammarkollegiet. Rekvisitionen ska hänvisa till det diarienummer som detta beslut har. Medel som inte har utnyttjats ska återbetalas till Kammarkollegiet senast den 31 mars 2014.

Bakgrund

Den 22 mars 2012 överlämnade regeringen propositionen Ny ordning för nationella vaccinationsprogram (prop. 2011/12:123) till riksdagen. I propositionen föreslås att en ny reglering av nationella vaccinationsprogram förs in i smittskyddslagen (2004:168). Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag (bet. 2011/12:SoU20, rskr. 2011/12:260). Enligt förslagen i propositionen blir kommuner och landsting skyldiga att erbjuda människor vaccinationer mot smittsamma sjukdomar i syfte att förhindra spridning av dessa sjukdomar i befolkningen. Programmen utgörs dels av allmänna vaccinationsprogram, dels av särskilda vaccinationsprogram för personer som ingår i riskgrupper. För att en smittsam sjukdom ska kunna omfattas av nationella vaccinationsprogram måste det finnas vaccin mot sjukdomen som kan ges utan föregående diagnos och som ger mer än kortvarig immunitet mot sjukdomen i hela eller delar av befolkningen. En smittsam sjukdom ska omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram om vaccination mot sjukdomen kan förväntas effektivt motverka sjuklighet i samhället, vara samhällsekonomiskt kostnadseffektiv samt hållbart från etiska och humanitära utgångspunkter.

Regeringen ska fatta beslut om vilka sjukdomar som ska omfattas av nationella vaccinationsprogram. Programmen ska genomföras av

landsting och kommuner, vilka också ska svara för kostnaden. De vaccinationer som ingår ska erbjudas den enskilde kostnadsfritt. Vidare införs en ny lag om register över nationella vaccinationsprogram. I registret ska vårdgivarna registrera alla vaccinationer som ges inom ramen för programmen. Smittskyddsinstitutet ska vara personuppgiftsansvarigt för behandlingen av personuppgifter i registret. Personuppgifter ska få behandlas för statistik, utvärdering, kvalitetssäkring, uppföljning, forskning och epidemiologiska undersökningar.

Lagförslagen trädde i kraft den 1 januari 2013.

Närmare om uppdraget

Socialstyrelsen ges mot denna bakgrund i uppdrag att ta fram en modell som beskriver arbetsprocessen vid framtagande av underlag till regeringen inför beslut om nationella vaccinationsprogram. Socialstyrelsen ska genomföra detta arbete med andra relevanta myndigheter som har ett ansvar inom vaccinområdet.

Socialstyrelsen ska även ta fram en generell modell för att kunna genomföra samhällsekonomiska analyser av nationella vaccinationsprogram. Modellen ska dels utformas för att tillgodose de behov av data som ska ligga till grund för ett förslag till regeringen avseende införandet av ett vaccin, dels kunna utgöra ett underlag för förhandlingar mellan staten och huvudmän i landsting och kommuner avseende kostnader som kan uppstå med anledning av vacciner som införs i nationella vaccinationsprogram. Modellen ska utformas så att en samhällsekonomisk analys beaktar samtliga kostnader och intäkter i ett brett samhällsperspektiv och inte begränsas till vårdsektorn. För att skapa kontinuitet och överskådlighet för den samhällsekonomiska analysen ska samma modell även kunna användas för uppdateringar av utförda utvärderingar av ett vaccin när eventuell nya data blir tillgänglig.

Socialstyrelsen får vidare i uppdrag att, i samverkan med Smittskyddsinstitutet och Läkemedelsverket, ta fram en kommunikationsstrategi om vaccinationer och vaccinationsprogram. I detta sammanhang bör Socialstyrelsen se över de olika behov av information som finns både för allmänheten och för professionen. Hänsyn bör tas till de förändringar av informationskällor som skett med anledning av den ökade användningen av internet som inhämtning av kunskap.

Därutöver ska Socialstyrelsen, i samverkan med Smittskyddsinstitutet, fastslå omfattningen av uppföljningen av de vacciner som ges mot de sjukdomar som omfattas av programmen samt uppskatta kostnaden för denna uppföljning.

Slutligen ska Socialstyrelsen pröva de vacciner som myndigheten tidigare utgett rekommendationer och motsvarande om i enlighet med den nya

ordningen för nationella vaccinationsprogram. Regeringen gjorde i propositionen Ny ordning för nationella vaccinationsprogram (prop. 2011/12:123) bedömningen att de sjukdomar som i dag omfattas av Socialstyrelsens föreskrifter om vaccination av barn (SOSFS 2006:22) även fortsättningsvis bör ingå i ett nationellt vaccinationsprogram. De sjukdomar som Socialstyrelsen har gett ut rekommendationer eller motsvarande om avseende vaccinering bör bedömas efter det att respektive vaccin prövats i enlighet med den föreslagna nya ordningen. En sådan prövning bör ha skett inom tre år från ikraftträdandet av den nya regleringen.

Regeringen avser att avsätta 4 000 000 kronor 2014 för genomförandet av uppdraget. Medlen utbetalas under förutsättning att riksdagen beviljar medel för ändamålet.

På regeringens vägnar

Göran Hägglund

Sara Åkerström

Kopia till

Statsrådsberedningen
Finansdepartementet
Kammarkollegiet
Läkemedelsverket
Smittskyddsinstitutet
Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket

u.h.
S/FST
S/SAM

Landstingsdirektören
Nina Fållbäck-Svensson
Tfn: 063-14 75 66
E-post: nina.fallback-svensson@jll.se

2013-08-05

LS/926/2013
S2013/4687/FST

Socialdepartementet
s.registrator@regeringskansliet.se
s.fst@regeringskansliet.se

Yttrande - DS 2013:40 En samlad organisation på det funktionshinderpolitiska området

Sammanfattning

Jämtlands läns landsting instämmer i förslaget med en samlad organisation på det funktionshinderspolitiska området i enlighet med utredarens förslag. JLL anser dock att namnet Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) bör kvarstå. En myndighet för delaktighet leder lätt tankarna till ett betydligt större uppdrag än vad som annonseras i betänkandet.

Betänkandet saknar redovisning av konsekvensanalyser vilket gör att det är svårt att som remissinstans ta ställning till de analyser som har gjorts för att komma fram till att förslaget ej ger konsekvenser för det kommunala självstyret, jämställdhet samt för den personliga integriteten. JLL menar också att det är också viktigt att överväga och beakta konsekvenser för mindre kommuner och landsting när det gäller förändrade roll- och uppgiftsfördelningar mellan myndigheten och lokala och regionala aktörer.

En samlad myndighet

Syftet att samla kompetens från Handikappinstitutet och myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) välkomnas. Det finns både effektiviseringsmöjligheter och möjligheter till kvalitetsvinster med ett sådant förslag.

Jämtlands läns landsting ställer sig dock tveksam till förslaget till namn; En myndighet för delaktighet. Delaktighet är ett brett begrepp som för många är förknippat med frågor om demokrati och berör hela samhället och alla samhällsgrupper. Det förslag som föreligger om att inordna delar av Hjälpmedelsinstitutet i Handisam är inte tillräckligt för att kunna benämna att myndigheten blir ansvarig för delaktighet vilket då kan tolkas som delaktighet i stort. En myndighet för tillgänglighet blir för snävt utifrån gällande politiska mål. JLL förordar istället att namnet på myndigheten kvarstår. Handisam är etablerat, det tydliggör att det handlar om samordning av funktionshinderspolitiken vilket är målsättningen med den samlade organisationen enligt betänkandet.

Konsekvenser för kommuner och landsting och jämställdhet

Jämtlands läns landsting menar att HI:s funktion som forsknings-, utvecklings- och utprovningsinstitut har varit mycket värdefull för landstinget. Detsamma gäller HI:s arbete med att bidra till kompetensförsörjning och tillhandahålla enhetlig information till kommuner och landsting.

Jämtlands läns landsting är ett litet landsting som har begränsade möjligheter att upprätthålla egen kompetens inom området och har därför värdesatt myndighetens insatser. Det finns med anledning av det en viss oro för de föreslagna förändringarna, både beträffande ekonomiska aspekter och kompetensförsörjningsfrågor.

Det är principiellt helt rätt att renodla statligt och lokalt/regionalt ansvar. Det är dock av stor vikt att förändringen sker successivt och att man vid förändringen försäkrar sig om at frågor inte hamnar ”mellan stolarna”. Dessa konsekvenser har inte beaktats tillräckligt i promemorian.

Detsamma gäller konsekvenser för jämställdhet mellan kvinnor och män. Promemorian påtalar att sammanslagningen kommer att leda till övertalighet och att främst administrativa resurser kommer att kunna minskas. Konsekvensen blir således att ett antal tjänster kommer att försvinna. Det hade varit intressant att synliggöra om det är tjänster som traditionellt är bemannade av män eller kvinnor som det skärs ner på och att det hade satts i ett större perspektiv där helheten betraktas när staten gör effektiviseringar. Det hade kunnat tydliggjorts i en konsekvensanalys hur det påverkar möjligheterna att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Det kunde också finnas skäl att överväga om effektiviseringsvinsterna, eller delar av dem skulle kunna användas till kompetensstöd till lokala och regionala aktörer.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

REGERINGSKANSLIET

Remiss

2013-06-23 S2013/4687/FST

Socialdepartementet

Enheten för familj och sociala tjänster
Lars Nilsson
08-405 3729

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -06- 20
Dnr LS/...../20.....

Departementspromemoria om En samlad organisation på det funktionshinderspolitiska området (Ds 2013:40)

Remissinstanser:

1. Riksrevisionen
2. Försäkringskassan
3. Socialstyrelsen
4. Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam)
5. Barnombudsmannen
6. Statens folkhälsoinstitut
7. Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap
8. Inspektionen för vård och omsorg
9. Boverket
10. Statskontoret
11. Statistiska centralbyrån
12. Ekonomistyrningsverket
13. Skolverket
14. Ungdomsstyrelsen
15. Specialpedagogiska skolmyndigheten
16. Myndigheten för tillgängliga medier
17. Linköpings universitet
18. Karolinska institutet
19. Kungl. Tekniska högskolan
20. Stiftelsen Högskolan i Jönköping
21. Post- och telestyrelsen
22. Vinnova
23. Arbetsförmedlingen
24. Diskrimineringsombudsmannen
25. Arbetsmiljöverket
26. Arbetsgivarverket
27. Statens tjänstepensionsverk

28. Borlänge kommun
29. Dals-Eds kommun

Postadress 103 33 Stockholm
Besöksadress Fredsgatan 8
Telefonväxel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 91
E-post: registrator@social.ministry.se

30. Degerfors kommun
31. Eda kommun
32. Kalmar kommun
33. Luleå kommun
34. Malmö kommun
35. Malå kommun
36. Mariestads kommun
37. Mora kommun
38. Mörbylånga kommun
39. Nordanstigs kommun
40. Partille kommun
41. Ragunda kommun
42. Rättviks kommun
43. Sotenäs kommun
44. Staffanstorps kommun
45. Stockholms kommun
46. Sundbybergs kommun
47. Timrå kommun
48. Tranemo kommun
49. Vännäs kommun
50. Västerås kommun
51. Ystads kommun
52. Älvsbyns kommun

53. Blekinge läns landsting
54. Dalarnas läns landsting
55. Gotlands kommun
56. Gävleborgs läns landsting
57. Hallands läns landsting
58. Jämtlands läns landsting
59. Jönköpings läns landsting
60. Kalmar läns landsting
61. Kronobergs läns landsting
62. Norrbottens läns landsting
63. Skåne läns landsting
64. Stockholms läns landsting
65. Södermanlands läns landsting
66. Uppsala läns landsting
67. Värmlands läns landsting
68. Västerbottens läns landsting
69. Västernorrlands läns landsting
70. Västmanlands läns landsting
71. Västra Götalands läns landsting
72. Örebro läns landsting
73. Östergötlands läns landsting

74. Hjälpmedelsinstitutet
75. Sveriges Kommuner och Landsting

76. Handikappförbunden
77. Lika Unika - Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning
78. Nätverket Unga för Tillgänglighet (NUFT)
79. Landsorganisationen i Sverige
80. Svenska kommunalarbetareförbundet
81. Tjänstemännens centralorganisation
82. Sveriges akademikers centralorganisation
83. Svenskt Näringsliv
84. Arbetsgivaralliansen
85. Arbetsgivarföreningen KFO
86. Svensk biblioteksförening
87. SABO, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag
88. Fastighetsägarna

Remissvaren ska ha kommit in till Socialdepartementet senast **den 15 augusti 2013.** Vi ber om ursäkt för den korta remisstiden.

Vi ser helst att ni endast skickar dem i elektronisk form och då både i word- och pdf-format. **V.v. ange vårt diarienummer S2013/4687/FST.**

Remissvaren ska skickas till följande e-postadresser:
s.registrator@regeringskansliet.se och s.fst@regeringskansliet.se

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i promemorian. Om remissen är begränsad till en viss del av promemorian, anges detta inom parentes efter remissinstansens namn i remisslistan. En sådan begränsning hindrar givetvis inte att remissinstansen lämnar synpunkter också på övriga delar.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Remissinstanserna kan utan kostnad få ytterligare högst 2 exemplar av betänkandet. Exemplaren beställs hos Fritzes kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-598 191 90, telefax 08-598 191 91, e-post, order.fritzes@nj.se. Ange vid beställning att exemplaren är avsedda för remissändamål.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria *Svara på remiss – hur och varför* (SB PM 2003:2). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Per-Anders Sunesson
Departementsråd

Kopia till
Fritzes kundservice, 106 47 Stockholm

Ds 2013:40

En samlad organisation på det funktionshinderspolitiska området

REGERINGSKANSLIET
Socialdepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss. Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på http://www.regeringen.se/

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2013

ISBN 978-91-38-23972-8
ISSN 0284-6012

Innehåll

1 Promemorians huvudsakliga innehåll 5

2 Promemorians lagförslag 7

2.1 Förslag till lag om upphävande av lagen (1998:1214) om överlämnande av vissa förvaltningsuppgifter till Hjälpmedelsinstitutet, ideell förening 7

2.2 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 8

3 Bakgrund 11

3.1 Översyn av vissa frågor inom det funktionshinderspolitiska området 11

3.2 Från Handikappinstitut till Hjälpmedelsinstitut 12

3.3 Hjälpmedelsinstitutets stadgar 15

3.4 Hjälpmedelsinstitutets verksamhet har förändrats 16

3.5 Myndigheten för handikappolitisk samordning – Handisam 17

3.6 Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 21

3.7 Strategi för genomförande av funktionshinders-politiken 2011–2016 23

3.8 Översynen av myndighetsstrukturen i vård- och omsorgssektorn 25

4 Överväganden och bedömningar 31

4.1 Utgångspunkter i sammanfattning 31

4.2 En myndighet för delaktighet 33

4.3 Ansvarsområden och uppgifter för myndigheten 41

4.4 Ledningsform 48

4.5 Myndighetens finansiering 49

5 Konsekvenser 51

5.1 Verksamhetsmässiga konsekvenser 51

5.2 Organisatoriska och personalmässiga konsekvenser 52

5.3 Ekonomiska konsekvenser 53

5.4 Övriga konsekvenser 54

6 Plan för genomförandet 55

1 Promemorians huvudsakliga innehåll

I denna promemoria föreslås att de delar av Hjälpmedelsinstitutets (HI) nuvarande uppgifter som kan anses vara ett statligt åtagande inordnas i Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) i samband med att HI upplöses. Handisam bör i detta sammanhang byta namn till Myndigheten för delaktighet, för att markera det mer samlade uppdraget, det tvärsektoriella perspektivet och uppgiften att stimulera och utveckla kunskapsbildningen vad gäller tillgänglighet, funktionsnedsättning och miljö. På detta sätt läggs grunden för en strategisk kompetensförsörjning, som ger bättre förutsättningar för ett mer effektivt och kunskapsbaserat arbete utifrån ett uttalat medborgarperspektiv. Denna förändring bör träda ikraft den 1 maj 2014. Förslaget har sin grund i en översyn av vissa organisationsfrågor inom det funktionshinderspolitiska området. Det är en markering av den förskjutning inom funktionshinderspolitiken som riksdagen pekade ut när den 2000 antog propositionen Nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79) dvs. från ett vård- och omsorgsperspektiv till ett medborgarperspektiv och den grund för en strategi framåt som regeringen lade fast i sin skrivelse 2009/10:166 Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt. Att funktionshinderspolitiken är tvärsektoriell betonas. Vidare betonas att det arbete som HI bedriver och som gäller tillgänglighet för äldre personer kommer att vara en viktig del i Handisams utökade uppdrag. Förslaget

kan också betraktas som ett ytterligare steg i regeringens arbete mot bakgrund av Statens vård- och omsorgsutrednings slutbetänkande Gör det enklare! (SOU 2012:33). Det främsta skälet till förändringen är att effektivisera arbetet för ett tillgängligare samhälle. Tillgänglighet har i detta sammanhang en vid innebörd. Ett tillgängligt samhälle ställer krav på att miljöer och verksamheter är utformade så att de kan utnyttjas av alla, oberoende av funktionsnedsättning.

Den föreslagna förändringen innebär således att ansvar och uppgifter sammanfaller med ansvar och uppgifter som Handisam och HI har i nuvarande organisationsstruktur med undantag för de delar som inte bedöms vara ett statligt åtagande.

Bedömningarna förutsätter att medlemmarna i den ideella föreningen HI, dvs. staten och Sveriges Kommuner och Landsting, enhälligt beslutar att föreningen ska upplösas.

2 Promemorians lagförslag

2.1 Förslag till lag om upphävande av lagen (1998:1214) om överlämnande av vissa förvaltningsuppgifter till Hjälpmedelsinstitutet, ideell förening

Härigenom föreskrivs att lagen (1998:1214) om överlämnande av vissa förvaltningsuppgifter till Hjälpmedelsinstitutet, ideell förening ska upphöra att gälla vid utgången av april 2014.

2.2 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att bilagan till offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse

Bilaga[1]

Nuvarande lydelse

I enlighet med vad som anges i 2 kap. 4 § ska vad som föreskrivs i tryckfrihetsförordningen om rätt att ta del av handlingar hos myndighet i tillämpliga delar gälla också handlingar hos något av de organ som nämns nedan i den mån handlingarna hör till där angiven verksamhet hos organet. Verksamheten anges i förekommande fall med hänvisning till numret i Svensk författningssamling (SFS) på den författning med stöd av vilken verksamheten har uppdragits åt organet.

Organ	*Verksamhet*
Handelshögskolan i Stockholm	statligt stöd i form av utbildningsbidrag för doktorander (SFS 1976:1046)
Hjälpmedelsinstitutet	*all verksamhet (SFS 1998:1214)*
Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping aktiebolag	all verksamhet

[1] Senaste lydelse 2010:1982.
Ändringen innebär att Hjälpmedelsinstitutet tagits bort ur bilagan.

Föreslagen lydelse

I enlighet med vad som anges i 2 kap. 4 § ska vad som föreskrivs i tryckfrihetsförordningen om rätt att ta del av handlingar hos myndighet i tillämpliga delar gälla också handlingar hos något av de organ som nämns nedan i den mån handlingarna hör till där angiven verksamhet hos organet. Verksamheten anges i förekommande fall med hänvisning till numret i Svensk författningssamling (SFS) på den författning med stöd av vilken verksamheten har uppdragits åt organet.

Organ	*Verksamhet*
Handelshögskolan i Stockholm	statligt stöd i form av utbildningsbidrag för doktorander (SFS 1976:1046)
Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping aktiebolag	all verksamhet

---

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2014.

3 Bakgrund

3.1 Översyn av vissa frågor inom det funktionshinderspolitiska området

Regeringen har i budgetpropositionen för 2013 angett att den har för avsikt att se över formerna för regeringens styrning av och inriktning på den verksamhet som Hjälpmedelsinstitutet, (HI), omfattar (prop. 2012/13:1, s. 213).

HI är en ideell förening med staten och Sveriges Kommuner och Landsting som gemensam ägare. Institutet utgör ett nationellt resurscenter på hjälpmedelsområdet. Det har sedan lång tid varit ledande i utvecklingen av olika hjälpmedelsprodukter och tjänster och stöd till huvudmännen på hjälpmedelsområdet. Under senare år har HI aktivt bidragit till att utveckla en modern och bred användning av välfärdsteknologi inom vård- och omsorgsområdet.

HI:s verksamhet har i hög grad påverkats av att provningsverksamheten vid institutet i det närmaste helt avvecklats, vilket förändrat rollen i förhållande till landsting och kommuner. Vidare begränsar lagen (2007:1091) om offentlig upphandling numera möjligheterna för regeringen att besluta om uppdrag till den ideella föreningen HI. Samma förhållanden gäller i de fall myndigheter vill ge uppdrag till institutet.

Utredningen om att se över de statliga delarna av vård- och omsorgssystemet (Vård- och omsorgsutredningen), lämnade i maj 2012 sitt slutbetänkande Gör det enklare! (SOU 2012:33) till regeringen. Utredningen bedrevs inom ramen för ett vård- och omsorgsperspektiv vilket medförde att viktiga delar av

funktionshinderspolitiken, såsom arbetsmarknad, utbildning och boendefrågor, inte belystes. Utredningen bedömde emellertid att HI:s kompetenser skulle vara viktiga i den föreslagna Infrastrukturmyndigheten. I den nya strukturen föreslogs Myndigheten för välfärdsanalys följa den övergripande utvecklingen av funktionshinderspolitiken och ge förslag till åtgärder när så behövdes. Kunskapsmyndigheten för hälsa och omsorg föreslogs få ansvar för det löpande kunskapsstödet inom vården och omsorgen.

Sammantaget finns det således skäl att överväga hur uppdraget till HI kan utvecklas och förtydligas för att utveckla arbetet med att bidra till en ökad tillgänglighet i samhället för personer med funktionsnedsättning Vidare bör ändamålsenligheten i HI:s nuvarande organisation övervägas och även dess gränssnitt gentemot bland annat Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam).

3.2 Från Handikappinstitut till Hjälpmedelsinstitut

Handikappinstitutet bildades 1968 av staten och dåvarande Svenska centralkommittén för rehabilitering (SVCR). Verksamhetens ursprungliga uppgifter var att medverka till att ta fram hjälpmedel. Efterhand utvecklades den emellertid till långsiktigt forsknings- och utvecklingsarbete, provning av hjälpmedel och andra åtgärder för att främja hjälpmedelsförsörjningen. När landstingen 1976 övertog hela ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel ombildades Handikappinstitutet. Staten och dåvarande Landstingsförbundet blev Handikappinstitutets huvudmän enligt ett avtal 1977. I detta sammanhang startade Landstingsförbundet AB Sjukvårdshuvudmännens Upphandlingsbolag, SUB, som ersatte den tidigare statliga inköpssamordningen.

Handikappinstitutet hade fram till 1991 rätt att "*ange hjälpmedelshanteringens inriktning och att därvid utfärda de riktlinjer, tillämpningsföreskrifter m.m. som behövs*". Sedan stadgarna ändra-

des 1991 har institutet inte haft några uppgifter av normerande karaktär.

Genom Ädelreformen 1992 fick, utöver landstingen, även kommunerna hälso- och sjukvårdsansvar inklusive ansvar för hjälpmedel. Under detta årtionde utreddes och riksdagsbehandlades även frågan om annan organisationsform för anslagsberoende stiftelser m.fl. organ. Efter regeringens förslag (prop. 1995/96:61) beslöt riksdagen (bet. 1995/96:LU7, rskr. 1995/96:79) att aktiebolag eller ideell förening borde väljas för sådan verksamhet om inte myndighetsformen var tillämplig. En följd av detta blev att frågan om Handikappinstitutets rättsliga status aktualiserades.

Vid denna tidpunkt finansierades Handikappinstitutets verksamhet genom att staten och Landstingsförbundet årligen i de s.k. Dagmaröverenskommelserna avsatte ett belopp till "Handikappinstitutets fond", vilken disponerades av institutets styrelse. Medlen avräknades mot anslaget Sjukvårdsförmåner m.m., anslagsposten Ersättningar till sjukvårdshuvudmännen m.m.

Kommunernas hjälpmedelsansvar, oklarheter om Handikappinstitutets rättsliga status och den dåvarande finansieringsformen bidrog sammantaget till att inriktning, form och finansiering för institutets fortsatta verksamhet åter sågs över av den s.k. HIFO-utredningen (S1995:16).

I propositionen Ombildning av Handikappinstitutet (prop. 1997/98:57) lade regeringen fram förslag om inriktning, form och finansiering av institutets fortsatta verksamhet fr.o.m. den 1 januari 1999 under namnet Hjälpmedelsinstitutet, HI. Institutets ändamål skulle vara att arbeta för förbättrad livskvalitet för människor med funktionshinder genom att medverka till utveckling av bra och säkra hjälpmedel och till en effektiv hjälpmedelsförsörjning. HI skulle genom sitt arbete bidra till ökad tillgänglighet i samhället för funktionshindrade. Dess huvuduppgift skulle vara att arbeta med forskning, utveckling, provning och standardisering av hjälpmedel samt information, utbildning och erfarenhetsutbyte.

Riksdagen ställde sig bakom den av regeringen föreslagna formen för och inriktningen av verksamheten.

I propositionen uttalade regeringen bl.a. följande: ”*Vidare är det viktigt att, som HIFO-utredningen också gjort, betona att Hjälpmedelsinstitutets roll och verksamhet gäller hjälpmedelsfrågorna, inte handikappfrågor i allmänhet. Som utredningen samtidigt framhåller får en sådan avgränsning inte bli alltför snäv. Behov och användning av hjälpmedel är ofta nyckelfrågor i bredare handikappsammanhang.*”

Staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet träffade i mars 1998 ett konsortialavtal om att bilda en allmännyttig ideell förening. Föreningen övertog hela verksamheten vid det tidigare Handikappinstitutet med undantag av verksamheten vid SUB. Avtalet omfattade budgetåren 1999–2002 och finansierades även under denna period av de s.k. Dagmarmedlen. Namnbytet till Hjälpmedelsinstitutet skulle betona dess karaktär av främst ett organ för hjälpmedelsfrågor. För Svenska Kommunförbundet var namnbytet en förutsättning för kommunernas medverkan i den nya föreningen.

Under 2011–2012 omdanades och moderniserades HI:s verksamhet. Som en konsekvens av att upphandlingarna av hjälpmedel upphört fördes merparten av provningsverksamheten över till Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (SP) och HI flyttade till nya och mer ändamålsenliga lokaler. HI kom alltmer, bl.a. till följd av flera regeringsuppdrag, att bidra till att utveckla en modern och bred användning av välfärdsteknologi inom vård- och omsorgsområdet. HI byggde tillsammans med Micasa Fastigheter[2] upp en nationell visningsmiljö. Vidare beslutade HI:s styrelse om vision och verksamhetsidé.

Enligt uppgifter från HI hade institutet knappt 70 heltidstjänster under år 2012. Under 2013 bedöms ytterligare tjänster försvinna till följd av bl.a. pensionsavgångar och att tillfälliga anställningar upphör. Statens bidrag till HI via statsbudgeten uppgår till knappt 51 miljoner kronor per år. Under åren 2008–2010 bidrog Sveriges Kommuner och Landsting med 1 miljon kronor

[2] Micasa Fastigheter förvaltar Stockholms stads omsorgsfastigheter.

per år. Sedan 2011 har Sveriges Kommuner och Landsting inte bidragit till HI:s finansiering.

3.3 Hjälpmedelsinstitutets stadgar

Stadgar

HI:s stadgar[3] uppdaterades 2007, delvis som en följd av att de tidigare Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet gick samman till Sveriges Kommuner och Landsting. Med utgångspunkt från det av riksdagen antagna ändamålet med föreningen uppdaterades också HI:s arbetsuppgifter.

Ändamålet med Hjälpmedelsinstitutets verksamhet framgår av 2 § i dess stadgar. Ändamålet är *"att arbeta för förbättrad livskvalitet för människor med funktionshinder genom att medverka till utveckling av bra och säkra hjälpmedel och till en effektiv hjälpmedelsförsörjning"*.

Av 3 § i stadgarna framgår att Hjälpmedelsinstitutet är ett centralt organ inom området teknik för personer med funktionsnedsättning. Verksamheten avser huvudsakligen sådana hjälpmedel som sjukvårdshuvudmännen ska tillhandahålla enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:783). Med denna inriktning av verksamheten ska HI

- arbeta med forskning samt teknik-, metod- och verksamhetsutveckling avseende hjälpmedel och hjälpmedelsförsörjning
- särskilt följa, påverka och utveckla användningen av ny teknik
- arbeta med provning och standardisering av hjälpmedel
- bidra till kompetensförsörjning och kunskap om hjälpmedel hos personal inom vård och omsorg
- arbeta med information och kommunikation, utbildning samt erfarenhetsutbyte
- tillhandahålla information om hjälpmedel till allmänheten

[3] Stadgar antagna vid ordinarie föreningsstämma 9 maj 2007.

- lämna stöd för upphandling av hjälpmedel
- medverka vid uppföljning av hjälpmedelsanvändning inklusive statistisk uppföljning
- biträda sjukvårdshuvudmännen, centrala organ, brukarnas organisationer samt företag och andra organisationer inom hjälpmedelsområdet
- i samverkan med ansvariga myndigheter och andra organ bidra till en god tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning
- i samverkan med ansvariga myndigheter och andra organ bidra till att äldre personer ska kunna leva aktivt, självständigt och tryggt
- medverka i nationellt och internationellt samarbete i hjälpmedelsfrågor.

Hjälpmedelsinstitutet kan i samverkan med ansvariga myndigheter verka inom området arbetshjälpmedel. Föreningen får också i övrigt bedriva verksamhet som är förenlig med föreningens ändamål enligt 2 §.

3.4 Hjälpmedelsinstitutets verksamhet har förändrats

Som tidigare framgått är Hjälpmedelsinstitutet i dag en ideell förening med staten och Sveriges Kommuner och Landsting som enda medlemmar. Den huvudsakliga verksamhetsinriktningen sedan HI bildades, att ge stöd till huvudmännen inom hjälpmedelsområdet, har under senare år förändrats påtagligt. Den tidigare omfattande provnings- och upphandlingsverksamheten har i det närmaste upphört medan tyngdpunkten i verksamheten alltmer förskjutits mot teknikutveckling och kunskapsutveckling.

Databasen Hinfo har byggts upp av HI och varit i drift sedan 2004. Den innehåller produkt-, artikel- och avtalsinformation om hjälpmedel och hjälpmedelscentralerna i alla landsting och regioner använder den som stöd i sin verksamhet.

En stor del av HI:s verksamhet under senare år har präglats av uppdrag från regeringen, vilka finansierats i särskild ordning. Uppdragen har bland annat handlat om fritt val av hjälpmedel, hjälpmedel för personer med psykisk funktionsnedsättning och teknik för äldre. Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling begränsar dock regeringens möjligheter att besluta om uppdrag till institutet. Motsvarande gäller för de myndigheter som i dag beslutar om uppdrag till HI. När uppdragen avslutats har också finansieringen upphört, vilket inneburit att HI behövt minska omfattningen av sin verksamhet. Det finns vidare skäl att överväga hur de resurser som anslås till HI:s verksamhet kan utnyttjas effektivare, bl.a. genom att styra verksamheten på ett mer ändamålsenligt sätt.

Sammantaget har de förändringar som ägt rum under de senaste ca fem åren inneburit förändringar i arbetssätt och verksamhetens inriktning, från att ta fram enskilda produkter och tjänster till att se dessa produkter i ett större funktionshinderspolitiskt perspektiv. Dessa förändringar och utvecklingen inom HI:s verksamhetsområde har medfört att både staten och Sveriges Kommuner och Landsting anser att institutets verksamhet behöver omprövas. Det finns behov av att anpassa såväl styrning som verksamhetsinriktning till de nya förutsättningarna, men också att pröva och analysera behov av kompetens och lämplig organisation av verksamheten.

3.5 Myndigheten för handikappolitisk samordning – Handisam

Bakgrund

När den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79) antogs av riksdagen 2000 förtydligades bl.a. de statliga myndigheternas ansvar för att inom sina respektive sektorer göra samhället tillgängligt. För att stödja myndigheter och även andra aktörer i detta arbete fick dåvarande Handi-

kappombudsmannen regeringens uppdrag att vara ett nationellt tillgänglighetscenter. Centret skulle vara ett rådgivande organ i tillgänglighetsfrågor med inriktning på kunskapsuppbyggnad, rådgivning, utveckling och samverkan. Genom handlingsplanen, som sträckte sig fram till 2010, uppdrogs vidare åt Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sisus, att utarbeta och ansvara för ett nationellt program för kompetensutveckling för insatser på lokal och regional nivå. Sisus skulle även i samverkan med Statens kvalitets- och kompetensråd ta fram ett utbildningsunderlag för statsförvaltningen i funktionshinderspolitiska frågor.

I den första uppföljningen av handlingsplanen konstaterade regeringen att det fanns behov av att se över myndighetsstrukturen inom det funktionshinderspolitiska området (skr. 2002/03:25). Som följd av detta sammanfördes verksamheterna från tillgänglighetscentret hos Handikappombudsmannen och Sisus till en myndighet, Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam.

Handisams uppdrag och verksamhet

Handisam ska enligt sin instruktion (SFS 2007:1134) samordna arbetet inom det funktionshinderspolitiska området samt ur ett mångfaldsperspektiv främja ett strategiskt och effektivt genomförande av den nationella funktionshinderspolitiken (1 §). I detta ingår bl.a. att stödja och aktivt stimulera och förmå aktörer på olika nivåer i samhället att beakta de funktionshinderspolitiska målen i sin verksamhet (2 §).

I Handisams uppdrag ryms flera olika roller och uppgifter[4]. Myndigheten har bl.a.

- en *strategisk roll* att förse regeringen med underlag för styrning mot de funktionshinderspolitiska målen, att

[4] Skrivelse 2004/05:86, s. 14 ff.

identifiera områden för särskilda insatser samt analysera lämpliga åtgärder för att komma tillrätta med problem,
- en *roll att samordna* de strategiska myndigheternas arbete genom att vid behov ge hjälp och stöd, att samordna erfarenhetsutbyte och underlätta samverkan,
- en *utvärderande roll* att identifiera behov av utvärderingsinsatser och bedriva eget utvärderingsarbete genom att kontinuerligt följa och analysera utvecklingen utifrån de funktionshinderspolitiska målen och internationella åtaganden och till regeringen rapportera om uppmärksammade framsteg och brister,
- en *pådrivande roll* att fastställa riktlinjer för tillgänglighet och formulera krav utifrån förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken samt genom information och kunskapsspridning främja insatser för ökad delaktighet och jämlikhet,
- en *stödjande roll* mot myndigheter, kommuner, landsting och andra aktörer genom utbildningsinsatser, rådgivning, konsultation, information och kunskapsspridning samt
- en *genomförande roll* att konkretisera och operationalisera nödvändiga insatser genom att upphandla produkter och tjänster inom tillgänglighetsområdet.

Handisam förfogade 2012 över 25 årsarbetskrafter. Anslaget är 20,7 miljoner kronor 2013.

Statskontoret fick 2008 av regeringen i uppdrag att följa upp den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. Ett syfte var att bedöma hur regeringens styrning påverkade den nationella handlingsplanens genomförande och om styrningen av Handisam i detta sammanhang främjade ett effektivt genomförande av planen.

Statskontoret menade att Handisams många och ibland motstridiga roller hade haft en negativ inverkan på arbetet med

att stödja genomförandet av handlingsplanen[5]. En långsiktig strategi för Handisams främjande roll försvårades av att allt fler uppdrag gavs till myndigheten. Dessutom var Handisams främjande roll oklar vad gällde att stödja och samordna sektorsmyndigheternas arbete. Det var i huvudsak två frågor som hade behövt klaras ut menade Statskontoret; ”Kan en myndighet samordna och stödja arbetet med att nå mål som andra statliga myndigheter förväntas genomföra?” och ”Vad är det som Handisam förväntas samordna?” Myndighetens uppdrag, mandat och uppgift som samverkanspart var också oklara i förhållande till andra aktörer med genomförandeansvar på olika samhällsnivåer, t.ex. kommuner och landsting. Rollerna att både vara främjande och samtidigt ett utvärderande organ åt regeringen var, menade Statskontoret, svåra att förena.

Regeringen har både i sin strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 (regeringens beslut den 16 juni 2011, dnr S2011/5905/FST) och i budgetpropositionen för 2012 pekat på några områden som Handisam bör utveckla och ansvara för.

I strategin för genomförande av funktionshinderspolitiken ligger fokus på effektivisering, förbättrad uppföljning och utvärdering av genomförda insatser inom de nio prioriterade inriktningsområdena för funktionshinderspolitiken. I strategin betonas Handisams centrala roll att följa, analysera och presentera resultatet av genomförda insatser och hur levnadsförhållandena utvecklas för personer med funktionsnedsättning. Regeringen har uppdragit åt Handisam att ansvara för uppföljningen av strategins mål och insatser och att årligen lämna en samlad rapport till regeringen samt ansvara för att utveckla ett sammanhållet system för att beskriva och analysera utvecklingen[6]. Arbetet förutsätter enligt regeringen en nära samverkan med de strategiska myndigheterna och Statistiska centralbyrån. I

[5] Statskontoret 2009:21. Från vision till verklighet? En utvärdering av nationell handlingsplan för handikappolitiken.
[6] 2011-12-15 Regeringsbeslut II:3 Uppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken.

strategin anges dessutom att Handisam bör ha en löpande dialog med berörda intresseorganisationer och att en fortsatt angelägen uppgift för myndigheten är att utveckla riktlinjer och rekommendationer för tillgänglighet.

I BP för 2012 pekar regeringen på Handisams centrala roll i att genomföra funktionshinderspolitiken, inte minst myndighetens *aktiva genomföranderoll* när det gäller arbetet med förbättrad tillgänglighet i samhället. Handisam ska bedriva kunskapsförmedling och ta fram riktlinjer som rör myndigheternas ansvar för tillgängligheten i sina lokaler, verksamheter och i sin information. Handisam ska ha en samlad kunskap om metoder och lösningar för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Enligt regeringen är det angeläget att detta arbete fortsätter att utvecklas.

Den andra viktiga roll som regeringen pekar på är att *bistå regeringen med underlag för styrningen* av det funktionshinderspolitiska arbetet. Som framgår av de ovan nämnda regeringsbesluten från 2011 koncentreras detta arbete på att löpande följa, analysera och presentera resultatet av att genomföra funktionshinderspolitiken och levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Handisam bör dessutom bistå med underlag inför regeringens rapportering till FN och andra organ om efterlevnaden av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

3.6 Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken byggde på FN:s 22 standardregler som antogs 1993. Dessa regler ger medlemsstaterna vägledning om hur olika samhällssektorer bör organiseras för att skapa jämlikhet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Standardreglerna har haft stor betydelse för att synliggöra funktionshindersperspektivet och bidragit till att detta perspektiv synliggjorts också inom FN:s

arbete med mänskliga rättigheter. Detta har lett fram till att FN:s Generalförsamling i december 2006 antog ”Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning”. Den innehåller inte några nya rättigheter men konkretiserar i sina artiklar vad åtagandet innebär inom olika samhällssektorer.

Sverige undertecknade konventionen i mars 2007. I departementspromemorian (Ds 2008:23) FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning gjordes en genomgång av konventionens 50 artiklar och hur svensk lagstiftning och övriga förhållanden i Sverige förhöll sig till dessa. I promemorian drogs slutsatsen att mycket återstod att göra i det handikappolitiska arbetet innan Sverige på alla punkter kunde anses uppfylla de åtaganden och krav som konventionen innebär och att konventionen skulle komma att kunna utgöra ett viktigt måldokument i det fortsatta handikappolitiska arbetet i Sverige.

Sverige har ratificerat konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och den började gälla i Sverige den 14 januari 2009 (prop. 2008/09:28).

Enligt artikel 9.1 om tillgänglighet gäller följande: För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik och system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden. Dessa åtgärder som ska innefatta identifiering och undanröjande av hinder och barriärer mot tillgänglighet ska bl.a. gälla

a) Byggnader, vägar, transportmedel och andra inom- och utomhusanläggningar, däribland skolor, bostäder, vårdinrättningar och arbetsplatser, samt
b) Information, kommunikation och annan service, däribland elektronisk service och service i nödsituationer.

3.7 Strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

De nationella mål för funktionshinderspolitiken som riksdagen har beslutat om är en samhällsgemenskap med mångfald som grund, att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet samt jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning[7]. Utifrån dessa mål inriktas arbetet särskilt på att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället, att förebygga och bekämpa diskriminering samt att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Regeringen redovisade 2010 en grund för en strategi framåt för att genomföra funktionshinderspolitiken (skr. 2009/10:166). I denna ligger fokus på effektivisering, förbättrad uppföljning och utvärdering av insatser inom nio prioriterade inriktningsområden. För att förtydliga de övergripande målen har regeringen på dessa områden fastställt inriktningsmål:

- *Ökad fysisk tillgänglighet*. Den fysiska tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning ska förbättras, bl.a. genom att enkelt avhjälpta hinder undanröjs.
- *IT-politiken*. Tillgängligheten och användbarheten till offentliga webbplatser ska öka. Kunskapen och beställarkompetensen kring tillgänglighet och användbarhet ska stärkas i anslutning till offentliga upphandlingar av e-tjänster.
- *Socialpolitiken*. Kunskapen om i vilken utsträckning de individuella stödens utformning bidrar till de övergripande handikappolitiska målen ska öka.
- *Utbildningspolitiken*. Varje barn, elev och vuxenstuderande ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt

[7] Prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240.

möjligt. Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i PBL och skollagen ska tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras. Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje barns, elevs eller vuxenstuderandes behov ska förbättras.

- *Kultur, medier och idrott*. Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet ska förbättras. Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturområdet och idrottsområdet. Medietjänster och film ska i högre utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.
- *Arbetsmarknadspolitiken*. Sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska öka. Matchningen mellan arbetssökande personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och lediga arbeten ska vara effektiv.
- *Rättsväsendet*. Kompetensen hos myndigheterna inom rättsväsendet kring förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättningar ska stärkas.
- *Transportpolitiken*. Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning
- *Folkhälsopolitiken*. Uppföljningen av hälsans bestämningsfaktorer bör uppmärksamma hälsan för personer med funktionsnedsättning. Uppföljningen av det hälsofrämjande och förebyggande arbetet nationellt, regionalt och lokalt ska omfatta hur detta inkluderar personer med funktionsnedsättning.

Men regeringen ansåg också att fler åtgärder måste sättas in. I den i skrivelsen (skr. 2009/10:166) aviserade strategin måste, ansåg regeringen, målen för insatserna bli mer konkreta och mätbara och på så sätt möjliga att följa upp. Utifrån inriktningsmålen fick därför 17 myndigheter i uppdrag att lämna förslag till

delmål med en struktur för hur målen skulle följas upp (regeringens beslut den 27 maj 2010, dnr S2010/4319/ST).

Vid regeringssammanträdet den 16 juni 2011 beslutade regeringen om ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken” (regeringens beslut den 16 juni 2011, dnr S2011/5905/FST). De insatser som där redovisas korresponderar mot de tidigare angivna inriktningsmålen. Inom respektive område identifieras på så sätt de åtgärder som är strategiskt viktiga för att inriktningsmålen ska kunna nås.

Utöver dessa områden har Konsumentverket enligt sin instruktion ett särskilt ansvar för funktionshindersfrågor. Strategin redovisar därför även insatserna inom konsumentpolitiken.

Som ett led i att genomföra strategin har drygt tjugo s.k. strategiska myndigheter fått i uppdrag att arbeta i enlighet med tidigare föreslagna delmål och att årligen rapportera arbetet till regeringen och till Handisam (regeringens beslut den 6 oktober 2011, dnr S2011/8810/FST).

3.8 Översynen av myndighetsstrukturen i vård- och omsorgssektorn

Den särskilde utredaren med uppdrag att se över de statliga delarna av vård- och omsorgssystemet (Vård- och omsorgsutredningen) lämnade i maj 2012 sitt slutbetänkande Gör det enklare! (SOU 2012:33) till regeringen. Utredarens uppgift var att se över *”hur staten, genom sina myndigheter, ska verka för ett långsiktigt hållbart vård- och omsorgssystem, med fokus på hälsofrämjande och hälsoförebyggande insatser i syfte att främja hälsa och minska ohälsa och framtida vårdbehov samt för att åstadkomma en jämlik vård och omsorg i hela landet.”*

Utredaren pekade särskilt på det ökande behovet av nationell samordning av kunskapsstyrningen och ett tydligare statligt stöd för den i en sektor som involverar flera huvudmän, professioner och andra aktörer. Behovet av ett tydligare stöd i kunskapsstyrningen gäller också, menade utredaren, i alla delar; utvärde-

ring, uppföljning, jämförelser, lärande och kunskapsspridning. Dessutom, menade utredaren, behöver kunskapsunderlagens innehåll och utformning i högre utsträckning anpassas till användarnas behov.

För att uppnå såväl en effektivare verksamhet som effektivare styrning från regeringens sida borde antalet myndigheter inom vård- och omsorgssektorn reduceras. Utredaren föreslog att den gällande myndighetsstrukturen skulle ersättas av fyra nya myndigheter; Kunskapsmyndigheten för hälsa, vård och omsorg, Inspektionen för hälsa, vård och omsorg, Infrastrukturmyndigheten för hälsa, vård och omsorg samt Myndigheten för välfärdsstrategi. De tre förstnämnda skulle arbeta med operativa frågeställningar, medan Myndigheten för välfärdsstrategi skulle ha ett mer strategiskt arbetssätt. Underlagen från denna myndighet skulle i regel levereras mera sällan och sammanfattat, samtidigt som myndigheten vid behov skulle kunna bistå med fakta och lägesbedömningar.

Vad gäller Hjälpmedelsinstitutet bedömde utredaren att cirka 50 årsarbetare användes för kunskapsstöd och 9 för tjänster avseende it och kommunikation. Utredaren bedömde att mer än hälften av kunskapsstödet riktade sig till vård- och omsorgssektorn, men att det också fanns andra stora målgrupper.

Handisam ansågs använda ca 6 årsarbetare för kunskapsstöd, 6 för tjänster avseende it och kommunikation och ungefär 23 för övriga utåtriktade arbetsområden. I den nya strukturen föreslog utredaren att Myndigheten för välfärdsstrategi skulle ansvara för att följa den övergripande utvecklingen av funktionshinderspolitiken och vid behov föreslå åtgärder. Kunskapsmyndigheten skulle ansvara för det löpande kunskapsstödet inom vården och omsorgen. Kompetenser i Hjälpmedelsinstitutet och Handisam bedömdes vara viktiga i Infrastrukturmyndigheten.

Remissbehandlingen

Statens vård- och omsorgsutrednings slutbetänkande Gör det enklare (SOU 2012:33) har remissbehandlats. En remissammanställning har upprättats och finns tillgänglig på Socialdepartementet (S2012/3890/SAM). I det följande redovisas främst remissinstansernas synpunkter när de berör funktionshindersområdet.

Utgångspunkter

En majoritet av remissinstanserna delar i stort utredningens utgångspunkter och instämmer i att statens roll bör vidareutvecklas inom de områden som utredningen pekar ut. De flesta delar utredningens uppfattning att kunskapsstyrningen är en nyckelfaktor och att det förebyggande, hälsofrämjande arbetet behöver förstärkas liksom stödet till patienters och brukares inflytande. Betänkandets förtjänster ligger i de problembeskrivningar som gjorts och i konkretiseringen av hur t.ex. kunskapsstyrning, strategisk långsiktig styrning, samordning av it och kommunikation etc. kan utformas.

Flera remissinstanser påtalar att arbetet bedrivits inom ramen för ett vård- och omsorgsperspektiv som är alltför begränsat. Socialtjänstens villkor och förutsättningar är inte tillräckligt belysta och inte heller viktiga delar av funktionshinderspolitiken, t.ex. arbetsmarknad, utbildning och boendefrågor. Det framgår heller inte av betänkandet att förslaget till ny myndighetsstruktur skulle förbättra förutsättningarna för att stärka t.ex. det förebyggande, hälsofrämjande arbetet eller patienters och brukares inflytande. Funktionshinderspolitiken är horisontell i den meningen att i stort sett alla samhällssektorer berörs av den. Om förslaget skulle genomföras måste det framgå var arbetet med tvärsektoriella frågor ska placeras.

Flera funktionshindersorganisationer är positiva till översynen och det helhetsgrepp som utredaren tagit i syfte att uppnå

en förbättring av den statliga styrningen av vård och omsorg. Men de flesta lyfter också fram de funktionshinderspolitiska frågornas hantering och framhåller deras samhällsövergripande karaktär och utvecklingen mot ett tydligare rättighetsperspektiv, där endast en liten del av arbetet berör vård och omsorg.

Om myndighetsstrukturen

En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget till en ny myndighetsstruktur. Framförallt är *kommuner* och *landsting*, liksom *Sveriges Kommuner och Landsting*, positiva till förslaget. *Handisam* påpekar att det praktiska arbetet försvåras genom att funktionshinder etiketteras som en vårdfråga.

Hjälpmedelsinstitutet menar att man inte bör gå så långt som utredningen föreslår. En genomgång av de aktuella myndigheterna torde bidra till en effektivare styrning.

Handikappförbunden menar att det är svårt att överblicka konsekvenserna utifrån utredningsmaterialet. Men rätt genomfört kan en sammanslagning innebära att uppdragen förtydligas.

Om infrastrukturmyndigheten för hälsa, vård och omsorg

En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget om en infrastrukturmyndighet för hälsa, vård och omsorg. Några remissinstanser hänvisar också till sina respektive synpunkter avseende förslagen i promemorian Ny myndighet för infrastrukturfrågor för vård och omsorg (Ds 2012:21).

Statskontoret anser att utredningen visar på behov av en mer samlad organisation för infrastrukturfrågor men det är ett för stort steg att i nuläget inrätta den föreslagna myndigheten. Det krävs en utförligare konsekvensanalys. Även några *kommuner* och *landsting* anför att det krävs ytterligare analys om vad som bör ingå i myndigheten för att förtydliga ansvarsfördelningen mellan landsting/kommuner i förhållande till staten.

Om myndigheten för välfärdsstrategi

En majoritet av remissinstanserna ser positivt på en myndighet för välfärdsstrategi, framförallt *kommuner* och *landsting*. Även *Sveriges Kommuner och Landsting* tillstyrker förslaget.

Förslaget ifrågasätts emellertid av några remissinstanser bl.a. med hänvisning till att ansvarsfördelningen mellan myndigheterna riskerar att bli oklar. *Statskontoret* t.ex. menar att det inte är rimligt att bilda en myndighet med så oklart uppdrag. *Synskadades Riksförbund* anser att myndigheten inte bör få det övergripande ansvaret för hela funktionshinderspolitiken och ifrågasätter om Hjälpmedelsinstitutets och Handisams funktioner ska ingå i myndighetsstrukturen.

Alternativa lösningar

Några remissinstanser har lämnat synpunkter på avsnittet om alternativa lösningar. Synpunkterna innebär att utredningens översiktliga redogörelse för alternativa lösningar måste kompletteras med en mer grundlig analys av olika alternativ, om det skulle bli aktuellt att gå vidare med dessa.

4 Överväganden och bedömningar

4.1 Utgångspunkter i sammanfattning

Utgångspunkterna för de överväganden och bedömningar som görs i det följande framgår delvis av redovisningarna i de tidigare avsnitten. De viktigaste utgångspunkterna i översynsarbetet kan dock översiktligt sammanfattas enligt följande:

- Regeringen beslutade i juni 2011 om en strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken och har i denna pekat på ökat behov av att dels effektivisera och systematisera insatserna för att skynda på genomförandet av de nationella målen, dels på ett bättre sätt än i dag systematiskt kunna följa upp hur levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning utvecklas.
- Förskjutningen inom funktionshinderspolitiken, som riksdagen pekade ut när den 2000 antog propositionen Nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79) dvs. från ett vård- och omsorgsperspektiv till ett medborgarperspektiv och den grund för en strategi framåt som regeringen lade fast i skrivelsen 2009/10:166.
- Sverige anslöt sig 2009 till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det innebär att arbetet med att genomföra funktionshinderspolitiken även är en del i arbetet med mänskliga rättigheter.
- Ansvarsprincipen gäller. Den innebär att varje sektor i samhället ska utforma och bedriva sin verksamhet så att

den blir tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionsnedsättning. Kostnaderna och de nödvändiga anpassningsåtgärderna ska finansieras inom den ordinarie verksamheten.

- Medlemmarna i den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet är överens om att förutsättningarna för föreningen bör ses över med hänsyn till förändringarna i verksamhetens inriktning och arbetssätt, bl.a. från att ta fram enskilda produkter och tjänster till att se dessa produkter i ett större funktionshinderspolitiskt perspektiv.
- De delar av Hjälpmedelsinstitutets verksamheter som fortsatt ska vara ett statligt åtagande bör tas tillvara som ett led i regeringens strävanden att effektivisera och systematisera arbetet med de nationella målen för funktionshinderspolitiken[8].
- Statliga myndigheter har ett särskilt ansvar för att målen för politikområdet uppnås. Varje myndighet ska enligt förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handkappolitiken beakta de handikappolitiska målen när den utformar och bedriver sin verksamhet.
- Ansvar och uppgifter efter ev. nya organisationslösningar på området som övervägs i denna promemoria, ska ligga i linje med ansvar och uppgifter som Handisam och HI har i nuvarande organisationsstruktur.
- Begreppet personer med funktionsnedsättning som används i denna promemoria syftar på personer med funktionsnedsättning i alla åldrar.

[8] Prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240.

4.2 En myndighet för delaktighet

Bedömning: Under förutsättning att medlemmarna i den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet (HI), dvs. staten och Sveriges Kommuner och Landsting, beslutar att upplösa HI bör de delar som bedöms vara ett fortsatt statligt åtagande inordnas i Handisam. Förändringen innebär att HI upplöses och att Handisam ges i uppdrag att inordna berörda uppgifter i myndigheten som därmed får ett ökat ansvarsområde. Handisam bör därmed byta namn till Myndigheten för delaktighet, vilket speglar dess utökade verksamhet och det mer samlade uppdraget, det tvärsektoriella perspektivet och uppgiften att stimulera och utveckla kunskapsbildningen inom området tillgänglighet, funktionsnedsättning och miljö. Inordnandet och namnbytet bör ske den 1 maj 2014.

Förslag: Till följd av att HI upplöses upphävs lagen (1998:1214) om återlämnande av vissa förvaltningsuppgifter till HI, ideell förening och HI tas bort från bilagan till offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Skälen för bedömningen

Behov av effektivare organisering

Ansvaret för att tillgodose behovet av hjälpmedel hos personer med funktionsnedsättning är främst en uppgift och ett ansvar för landsting och kommuner. Hjälpmedelsinstitutet (HI) har sedan sin tillkomst också spelat en viktig roll när det gäller att tillgodose människors behov av hjälpmedel, bl.a. genom stöd till huvudmännens hjälpmedelsverksamheter.

Fram till 2010 bedrev HI en omfattande verksamhet med att prova, bedöma och centralt upphandla hjälpmedel. Syftet var att de hjälpmedel som huvudmännen förskrev skulle vara bra och säkra och att huvudmännen skulle tillförsäkras ett bra pris. Att

på olika sätt informera om hjälpmedel och de centrala avtalen ingick som viktiga och naturliga delar i arbetet.

Staten har tillgång till ett värdefullt kunskapsorgan när det gäller hjälpmedel och hjälpmedelsförsörjning genom HI:s arbete med forskning samt teknik-, metod- och verksamhetsutveckling. Detta arbete sker i samarbete med universitet, högskolor, kommuner och landsting. Den kompetens HI på så sätt förvärvar är viktig även för företag och andra som arbetar med utveckling och produktion av hjälpmedel eller som utvecklar tjänster inom området. Som centralt kunskapsorgan medverkar HI också i internationellt samarbete.

Under senare år har begreppet hjälpmedel breddats från produkter till att även omfatta tjänster, metoder och system. Denna utvidgning hör samman med den tekniska utvecklingen och innebär att utbudet av IT-baserade hjälpmedel med funktioner för tal- och ögonstyrning och kommunikation har ökat. För personer med kognitiva eller andra osynliga funktionsnedsättningar spelar den nya tekniken stor roll, men även personer med grava rörelsehinder eller personer med syn- och hörselnedsättningar har nytta av den. HI har en roll och deltar i denna utveckling, bl.a. till följd av regeringsuppdrag. Inom institutet finns kompetens som är viktig att ta tillvara i arbetet för att öka tillgängligheten i samhället. Det ligger därför i statens intresse att ha ett fortsatt finansiellt och organisatoriskt engagemang i en verksamhet som har ingående kunskap om metoder och lösningar för att öka tillgängligheten i samhället, men i en organisationsform som ger ökade möjligheter för staten att styra verksamheten och dess inriktning.

Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, inrättades 2006 genom att verksamheterna från dåvarande tillgänglighetscentret hos Handikappombudsmannen och delar av dåvarande Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) sammanfördes till en myndighet. Handisams uppgift är enligt instruktionen (2007:1134) att samordna arbetet inom det funktionshinderspolitiska området samt ur ett mångfaldsperspektiv

främja ett strategiskt och effektivt genomförande av den nationella funktionshinderspolitiken (1§).

Som tidigare framgått (avsnitt 4.1) har Statskontoret i sin uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken bedömt att Handisams många och ibland motstridiga roller haft en negativ inverkan på arbetet med att stödja genomförandet av handlingsplanen[9]. Bland annat var, menade Statskontoret, Handisams främjande roll oklar vad gällde att stödja och samordna sektorsmyndigheternas arbete. Myndighetens uppdrag, mandat och uppgift som samverkanspart var också oklart i förhållande till andra aktörer med genomförandeansvar på olika samhällsnivåer t.ex. kommuner och landsting.

För att tydliggöra Handisams verksamhet har regeringen både i sin strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 och i budgetpropositionen för 2012 pekat på områden som Handisam bör utveckla och ansvara för.

I BP för 2012 pekar regeringen på Handisams centrala roll i arbetet med att genomföra funktionshinderspolitiken, inte minst myndighetens *aktiva genomföranderoll* för att förbättra tillgängligheten i samhället. Handisam ska bedriva kunskapsförmedling och ta fram riktlinjer som rör myndigheternas ansvar för tillgängligheten i lokaler, verksamheter och information enligt förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Handisam ska ha samlad kunskap om metoder och lösningar för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Enligt regeringen är det angeläget att detta arbete fortsätter att utvecklas. Detta är ett exempel på ett område där utvecklingen skulle stimuleras genom att Handisams och HI:s kompetenser samordnades.

Den andra rollen som regeringen lyfter fram är att *bistå regeringen med underlag för styrningen* av det funktionshinderspolitiska arbetet. Detta innebär bl.a. att Handisams uppdrag har förtydligats vad gäller att löpande följa, analysera

[9] Statskontoret 2009:21. Från vision till verklighet? En utvärdering av nationell handlingsplan för handikappolitiken.

och presentera resultatet av funktionshinderspolitiken och i vilken mån och på vilket sätt detta påverkat levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Handisam ska också bistå med underlag inför regeringens rapportering till FN och andra organ om efterlevnaden av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Både i strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016 och i budgetpropositionen för 2012 har regeringen pekat på behovet av att effektivisera och systematisera insatserna för att genomföra de nationella målen för funktionshinderspolitiken och för att på ett bättre sätt än i dag systematiskt kunna följa upp hur levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning utvecklas. I budgetpropositionen för 2013 har regeringen också framhållit att Handisam har en viktig och aktiv roll i arbetet med att förbättra tillgängligheten i samhället[10]. Det är mot denna bakgrund som skälen för den föreslagna förändringen ska ses i en situation där HI:s organisation och verksamhetsinriktning behöver förändras och Handisams roll utvecklas.

Att statens organisation är ändamålsenlig är angeläget för att de nationella målen om tillgänglighet och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning ska nås. En ändamålsenlig organisation behövs även för att med nödvändig kompetens bistå regeringen i dess arbete med att bevaka svenska intressen inom FN, EU och andra internationella sammanhang. Den statliga förvaltningspolitiken är också inriktad på att myndighetsstrukturen successivt ska kunna anpassas till förändrade behov.

[10] Regeringens proposition 2012/13:1, s. 155.

Delar av HI som bedöms vara ett statligt åtagande inordnas i Handisam

HI och Handisam är organisationer med delvis överlappande uppdrag. De arbetar båda med bl.a. kartläggningar, uppföljningar och analyser inom funktionshindersområdet. Kunskapsspridning är en viktig del i båda organisationernas verksamheter. Men de har också skilda uppdrag och kompetenser som vid en samordning kan bidra till att ytterligare stimulera och utveckla arbetet inom det funktionshinderspolitiska området. HI:s ingående kännedom om hjälpmedel och hjälpmedelsförsörjning och arbetet under senare år inom välfärdsteknologiområdet har både en praktisk förankring och vetenskaplig anknytning som skulle vara värdefull i en myndighet för delaktighet. Handisam är en relativt ny myndighet. Med sitt ursprung och sin förankring i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och dess genomförande samt i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har myndigheten ett övergripande och tydligt tvärsektoriellt perspektiv.

Med hänsyn till ovanstående föreslås att de delar av HI:s nuvarande uppgifter som bedöms vara ett statligt åtagande inordnas i Handisam, som i samband med detta bör byta namn till Myndigheten för delaktighet för att markera det förändrade uppdraget. På detta sätt skapas bättre förutsättningar för ett mer effektivt och kunskapsbaserat arbete utifrån ett uttalat medborgarperspektiv.

I detta sammanhang har Vård- och omsorgsutredningens förslag granskats. Utredningen, som föreslog en radikal förändring av den rådande myndighetsstrukturen inom vård- och omsorgsområdet, menade också att myndighetsstrukturen skulle förändras vid en och samma tidpunkt, dvs. vid ingången till 2014. Flera remissinstanser påpekade emellertid riskerna med ett sådant förfaringssätt. Bland annat framhöll de att socialtjänsten och funktionshindersområdet inte hade behandlats lika utförligt som hälso- och sjukvårdsområdet, att en djupare analys saknades för flera av förslagen liksom beskrivningar av vilka konsekvenser

de förväntades föra med sig. Det fanns därför behov av att belysa frågorna närmare innan förändringar av den omfattningen genomfördes.

Regeringen har mot denna bakgrund initierat förändringar av myndighetsstrukturen som i vissa delar avviker från utredningens förslag. Dessa förändringar genomförs stegvis. Som ett första steg inrättas den 1 juni 2013 en ny tillsynsmyndighet för hälso- och sjukvård och socialtjänst – Inspektionen för vård och omsorg. I ett andra steg avser regeringen ombilda Apotekens service AB till en ny myndighet för hälso- och vårdinfrastruktur för att främja en patientsäker och kostnadseffektiv läkemedelsdistribution. Det tredje steget är ett förslag om att bilda en ny myndighet för folkhälsofrågor genom sammanläggning av de uppgifter som Statens folkhälsoinstitut och Smittskyddsinstitutet ansvarar för i dag tillsammans med vissa av Socialstyrelsens uppgifter inom folk- och miljöhälsoområdet. Förslaget om att utöka Handisams uppdrag, som byter namn till Myndigheten för delaktighet, kan även ses som en del i denna utveckling.

Under förutsättning att staten och Sveriges Kommuner och Landsting enhälligt beslutar att upplösa den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet finns det ett intresse från statens sida av att sammanföra delar av institutets verksamhet med en myndighetsorganisation. Därmed skapas förutsättningar för en mer samordnad och effektiv verksamhet, vilket bedöms ge ökade möjligheter att påskynda och utveckla arbetet mot ökad tillgänglighet. Frågan om det vore lämpligt att sammanföra delar av HI:s verksamhet med Socialstyrelsens eller Myndigheten för vårdanalys verksamheter har då också övervägts. Mot en sådan lösning talar framför allt risken för att huvudsakligen betrakta funktionshinderspolitiken ur ett vård- och omsorgsperspektiv. Både med hänsyn till den nationella handlingsplanen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är det viktigt att slå vakt om mångfaldsaspekten, det tvärsektoriella perspektivet och framför allt delaktighetsaspekten, varför lösningen med en ny myndighet är att föredra.

Två alternativa organisationsförändringar har övervägts

Vid genomförandet av organisationsförändringen som rör HI och Handisam, har två alternativa tillvägagångssätt övervägts. Det första alternativet är att bilda en helt ny myndighet genom att vissa uppgifter från HI och de uppgifter som Handisam ansvarar för läggs samman i en ny myndighet. Detta alternativ innebär att den ideella föreningen HI upplöses och Handisam avvecklas och upphör i anslutning till att den nya myndigheten bildas. Med detta alternativ följer ett antal administrativa åtgärder som att ansluta myndigheten till det statliga redovisningssystemet, licens för ekonomiadministrativa system m.m.

Det andra alternativet är att vissa uppgifter vid HI, dvs. de som bedöms vara ett statligt åtagande, inordnas i Handisam vars uppgifter kvarstår och därmed utökas. Handisam bör byta namn för att spegla den utökade verksamheten. Det utökade uppdraget för Handisam kommer ge ett samlat ansvar för uppgiften att stimulera och utveckla kunskapsbildningen vad gäller tillgänglighet, funktionsnedsättning, och miljö.

Vid en samlad bedömning av dessa båda alternativ förordas det senare. Främst mot bakgrund av att utgångspunkten för förändringen är att nuvarande uppgifter för Handisam i huvudsak består. Att avveckla en myndighet är kostsamt. Att bilda en myndighet medför kostnader, det tar mycket tid och kraft och risken för verksamhetsförluster är uppenbara.

Alternativ två skulle således innebära mindre inskränkningar på verksamheten och minimera risken för kompetensförluster. Om Handisam skulle avvecklas så kan detta innebära att befintlig personal väljer att lämna myndigheten. Genom att behålla befintlig myndighet minimeras eventuell osäkerhet hos personalen vilket minskar risken för kompetenstapp.

Alternativ två är ett administrativt enklare förfarande, som förutom lägre kostnader också kan genomföras snabbare. Det kan i detta sammanhang framhållas att t.ex. uttag av nytt organisationsnummer, nya licenser för ekonomisystem och ny bemanning av vissa administrativa funktioner är sådant som kan

undvikas med detta alternativ eftersom det redan finns på plats. Det är även betydelsefullt att organisationsförändringen med detta alternativ kan genomföras före sommaren 2014.

Utifrån dessa överväganden förordas det alternativ som innebär att de delar av HI:s nuvarande uppgifter som bedöms vara ett statligt åtagande inordnas i Handisam. Som framgår tidigare bör dock myndigheten byta namn för att spegla det förändrade uppdraget.

Som en följd av att HI upplöses ska lagen (1998:1214) om överlämnandet av vissa förvaltningsuppgifter till HI, ideell förening upphävas och HI tas bort från bilagan till offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Även vissa förordningsändringar kommer att krävas till följd av organisationsförändringen.

4.3 Ansvarsområden och uppgifter för myndigheten

Bedömning: Myndigheten för delaktighet bör även fortsättningsvis aktivt bidra i arbetet för bättre tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar och ha en expertroll i frågor inom detta område. Myndigheten ska, i likhet med den verksamhet som Handisam och HI bedriver idag, aktivt bidra till att genomföra arbetet med att förbättra tillgängligheten och agera pådrivande gentemot andra myndigheter och övriga aktörer som har ansvar för att genomföra de funktionshinderspolitiska målen. Som expertmyndighet bör den på samma sätt som sker med nuvarande ordning bistå regeringen med underlag för styrning och med underlag inför regeringens rapportering till FN och andra internationella organ. Myndigheten har också en viktig roll i att fortlöpande följa upp och utvärdera arbetet på funktionshindersområdet. Det är angeläget att myndigheten också fortsätter arbetet med att stimulera och utveckla kunskapsbildningen inom området tillgänglighet, funktionsnedsättning och miljö.

Skälen för bedömningen: En grundläggande del av det funktionshinderspolitiska arbetet är att göra samhället tillgängligt för alla, oavsett funktionsnedsättning eller ålder. Arbetet är utpräglat tvärsektoriellt till sin karaktär. Funktionshindersperspektivet måste alltså finnas med inom alla samhällsområden och i alla verksamheter. När tillgängligheten brister har personer med olika typer av funktionsnedsättning inte samma möjligheter som andra att vara delaktiga. Av uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt (skr. 2009/10:166) framgår att tillgängligheten konkret förbättrats inom de flesta områden och att funktionshindersperspektivet idag mer frekvent finns med i planering och genomförande inom flertalet sektorer. Regeringen kan också konstatera att det intensifierade arbete som inletts under

genomförandets senare del har haft effekt. Samtidigt återstår arbete innan personer med funktionsnedsättning kan ta del av samhällets alla delar på jämlika villkor.

Arbetet för ökad tillgänglighet behöver därför bli synligare och mer systematiskt. Myndigheten för delaktighet bör i detta sammanhang ha en central roll. Myndigheten ska aktivt bidra till arbetet med att förbättra tillgängligheten, bland annat genom att följa upp och utvärdera de strategiska myndigheternas och andra aktörers insatser inom detta område. Förutsättningarna för ett sådant uppföljningsarbete har väsentligt förbättrats sedan regeringen i juni 2011 beslutade om en strategi för att genomföra funktionshinderspolitiken[11]. I denna presenteras politikens inriktning inom ett antal prioriterade områden med konkreta delmål för de strategiska myndigheternas insatser.

Utgångspunkter för inordnande av uppgifter i Handisam.

I avsnitt 4.2 framgår att de delar av HI:s nuvarande uppgifter som bedöms vara ett statligt åtagande bör inordnas i Handisam och att myndigheten i detta sammanhang bör byta namn till Myndigheten för delaktighet för att spegla det utökade uppdraget, det tvärsektoriella perspektivet och uppgiften att stimulera och utveckla kunskapsbildningen vad gäller tillgänglighet, funktionsnedsättning och miljö. Handisam behåller i huvudsak de uppgifter som myndigheten har i dag men övertar följaktligen vissa uppgifter från HI. HI har i sin verksamhetsplan 2013 aviserat ett internt omställningsarbete med anledning av den förmodade huvudmannaskapsförändring som institutet bedömde skulle komma att ske 2014 (som ett resultat av regeringens översyn av styrning och inriktning av HI:s verksamhet). I detta sammanhang för HI fram att översynen bl.a. kommer att ta sikte på institutets olika nätverk, samarbeten och externa ansökningar.

[11] Regeringssammanträdet den 16 juni 2011, dnr S2011/5905/FST, En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken.

De uppgifter som HI har enligt nuvarande stadgar och som bedöms inte vara ett statligt åtagande är sådana som inte är av generell karaktär och som riktas i huvudsak mot enskilda kommuner och landsting eller grupper av kommuner och landsting och som det därmed också är rimligt att dessa utför i egen regi. Det gäller bl.a. lokala och regionala nätverk med kommuner och landsting som huvudsakliga avnämare. Det gäller även direkt stöd till upphandling av hjälpmedel och annat direkt och varaktigt stöd till enskilda sjukvårdshuvudmän eller grupper av sjukvårdshuvudmän. Vidare kan också nämnas direkt metod- och verksamhetsutveckling inom hjälpmedelsförsörjningen riktat till enskilda kommuner/landsting eller grupper av dessa. Som nämns tidigare har provningsverksamheten helt upphört vilket förändrat rollen i förhållande till kommuner och landsting. När det gäller standardisering agerar Handisam i dag såväl nationellt som internationellt för att ta fram metoder och krav för utvecklingen av olika miljöer, varor och tjänster. Handisam deltar i sådan verksamhet för att kunna påverka och för att samla in ny kunskap. Myndigheten för delaktighet bör, vad gäller standardisering, arbeta med detta område inom de ansvarsgränser som Handisam har i dag.

Hinfo, databasen för hjälpmedel, finansieras i dag inom ramen för ett projekt som genomförs gemensamt av regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting. Driften utförs för närvarande av bl.a. HI och kommer framöver att omfattas av 1177.se, den nationella webbplatsen för information om hälso- och sjukvård, sjukdomar, undersökningar, behandlingar, läkemedel och tandvård. Myndigheten för delaktighet kommer därmed inte att ha till uppgift att driva eller finansiera denna webbplats.

Utgångspunkten bör således vara att Myndigheten för delaktighet inte bör bedriva sin kunskapsspridning och information på operativ nivå utan på en mer övergripande och strategisk nivå. Detta hindrar dock inte att kompetens och beredskap bör finnas för att ta emot och besvara avgränsade frågor från t.ex. myndigheter, landsting, kommuner och

brukarorganisationer, med stöd av befintliga kunskaper på myndigheten.

Som expertmyndighet bör Myndigheten för delaktighet också fortsätta arbetet att bistå regeringen med underlag för styrning av funktionshinderspolitiken bland annat genom att identifiera strategiskt viktiga insatser och prioritera bland dessa. I detta ingår också att bistå med underlag inför regeringens rapportering till FN och andra internationella organ.

Genom sitt mångfaldsperspektiv och sina uppgifter förväntas myndigheten i likhet med Handisam och HI utgöra ett nationellt tvärsektoriellt kunskapscentrum för frågor om tillgänglighet och delaktighet. Detta ställer krav på myndighetens utvärderande och omvärldsbevakande kompetens och förutsätter att myndigheten

- kontinuerligt följer och analyserar utvecklingen utifrån de nationella målen, strategin och internationella åtaganden,
- bidrar till kunskapsutveckling genom att initiera forskning, ansvara för utbildningar och informationsinsatser samt förmedla erfarenheter och goda exempel,
- samverkar med andra statliga myndigheter, landsting, kommuner och privata aktörer, samt
- har löpande dialog med intresseorganisationer.

Uppgiften att aktivt bidra till arbetet för bättre tillgänglighet

Myndigheten för delaktighet förväntas aktivt bidra i arbetet för bättre tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Myndigheten ska fortsätta att stödja och stimulera övriga myndigheter och andra aktörer på olika nivåer i samhället att beakta de funktionshinderspolitiska målen i sin verksamhet. Information och kunskapsspridning, främst till andra myndigheter, landsting, kommuner och brukarorganisationer men även till andra aktörer inom funktionshindersområdet, ingår som naturliga och väsentliga delar i myndighetens arbete. Myndigheten bör även ta över uppgiften att bistå myndigheter vad gäller

det ansvar alla myndigheter under regeringen har enligt förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken för att göra sina lokaler, verksamheter och information mer tillgängliga. Detta förutsätter att Myndigheten för delaktighet har ingående och samlad kunskap om metoder och lösningar för tillgänglighet. Riktlinjer av detta slag kan även fungera som stöd för andra aktörer och exempel på hur man kan åstadkomma god tillgänglighet.

Handisam har enligt sin instruktion till uppgift att samordna arbetet inom det handikappolitiska området. Statskontoret påtalade i sin utvärdering av den nationella handlingsplanen[12] att det konkreta innehållet i detta samordningsuppdrag inte är tillräckligt utvecklat i förhållande till övriga statliga myndigheters uppgifter, ansvar och befogenheter. Statskontoret menade att det i huvudsak är två frågor som behöver klaras ut: ”Kan en myndighet samordna och stödja arbetet med att nå mål som andra statliga myndigheter förväntas genomföra?” samt ”Vad är det som Handisam förväntas samordna?”

Även Myndigheten för delaktighet bör ha till uppgift att stödja och stimulera övriga myndigheter och andra aktörer på olika nivåer i samhället att beakta de funktionshinderspolitiska målen i sina respektive verksamheter. Men detta innebär inte att myndigheten övertar eller delar det ansvar som varje annan myndighet och andra aktörer har att genomföra målen i den nationella handlingsplanen. Genom sina kunskaper om metoder och lösningar för tillgänglighet och genom sin överblick av det arbete som pågår inom olika samhällssektorer kan Myndigheten för delaktighet stödja övriga aktörer i deras arbete. Att informera och kommunicera bör därför vara viktiga inslag i myndighetens verksamhet och ett sätt att förmedla och sprida erfarenheter och goda exempel. Att främja ett strategiskt och effektivt genomförande av den nationella funktionshinderspolitiken är således en viktig uppgift för myndigheten. Det bör däremot inte vara en uppgift för denna myndighet att, på motsvarande sätt som

[12] Statskontoret 2009:21 Från vision till verklighet?

Handisam i dag, ha till uppgift att samordna arbetet inom det funktionshinderspolitiska området. Sammanfattningsvis bör Myndigheten för delaktighet, i likhet med Handisam och HI, kunna bidra till kunskapsutvecklingen hos i första hand andra myndigheter, kommuner och landsting men även till andra aktörer inom funktionshindersområdet, och till erfarenhetsutbyte mellan olika aktörer genom t.ex. information, kunskapsförmedling samt rådgivning.

Teknikutvecklingen

Genom Internets genomslag har de tekniska förutsättningarna förändrats kraftigt. Även utvecklingen av bredbandsteknik, mobiltelefoni och navigeringssystem har bidragit till förändringen. De olika kommunikationsteknikerna tenderar dessutom att i allt högre utsträckning vävas samman, vilket i sin tur skapar nya tekniska möjligheter. Personer med funktionsnedsättning som får rätt utformat teknikstöd i bostaden eller på arbetsplatsen, kan klara dagliga aktiviteter och upprätthålla kontakter med omvärlden i en större omfattning än vad som hittills skett. Tillgången till väl fungerande hjälpmedel är för många en förutsättning för att kunna leva ett självständigt liv och vara delaktig i samhällslivet. Kunskap om hur hjälpmedel används och fungerar är därför en viktig aspekt i arbetet med tillgänglighetsfrågor. Det kan gälla kunskaper om utvecklingen generellt på hjälpmedels- och IT-området men också mer specifika kunskaper om tjänster och produkter som möjliggör att mer vård och omsorg kan ges i hemmet i en situation där dessa behov ökar till följd av den demografiska utvecklingen.

Genom utvecklingen på IT-området blir också gränsen mellan hjälpmedel och generell tillgänglighet alltmer flytande. Hjälpmedel som tidigare var avsedda för ett specifikt ändamål eller en särskild brukargrupp tenderar att bli tillgänglighetsskapande komponenter i generella IT-system som kan tillgodose breda gruppers behov.

Genom den föreslagna förändringen stärks kopplingen mellan denna utveckling, som i hög grad är tvärsektoriell, och den nationella handlingsplanens inriktning mot tillgänglighet och delaktighet. Det är viktigt att Myndigheten för delaktighet kan följa den forskning som bedrivs inom funktionshindersområdet. Det är angeläget att myndigheten även utreder och analyserar samhällsekonomiska effekter av hjälpmedel/välfärdsteknologi. Detta har hittills varit ett eftersatt område.

Uppgiften att bistå regeringen

Myndigheten för delaktighet bör även, som Handisam och HI, ha till uppgift att bistå regeringen med underlag för styrning, bl.a. genom att identifiera strategiskt viktiga insatser för att förbättra tillgängligheten och genom att prioritera bland dessa. Myndigheten ska vidare återkommande rapportera till regeringen hur arbetet med att förbättra tillgängligheten och delaktigheten utvecklas i samhället och vilka effekter detta har för personer med funktionsnedsättning. Myndighetens ansvar för att följa upp och analysera utvecklingen och genomslaget av funktionshinderspolitiken ger, tillsammans med omvärldsbevakningen, den kunskapsbas som behövs för att bistå regeringen i dessa avseenden. Därför bör myndigheten, i likhet med vad som sker i dag, kunna bistå regeringen med underlag inför regeringens rapportering till FN och andra organ om efterlevnaden av FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Vidare förutsätts att myndigheten kan bibehålla de ingående kunskaper som i dag finns hos Handisam och HI om den pågående utvecklingen internationellt när det gäller frågor om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

4.4 Ledningsform

Bedömning: Myndigheten för delaktighet bör vara en enrådighetsmyndighet. Det finns inga skäl att ändra ledningsform på grund av att delar av HI:s uppgifter inordnas i myndigheten.

Myndigheten bör ha ett insynsråd.

Myndigheten bör också överväga vilka lokaler som är de mest ändamålsenliga för den samlade verksamheten.

Skälen för bedömningen: Ledningsformer som kan övervägas är enligt myndighetsförordningen (2007:515) enrådighetsmyndighet, styrelsemyndighet och nämndmyndighet. Vilken ledningsform som väljs beror främst på verksamhetens karaktär och ekonomiska omslutning och av regeringens behov av att på lämpligt och effektivt sätt kunna styra verksamheten.

Enrådighetsmyndigheter lämpar sig väl för verksamheter som i hög grad styrs av lagar, som i huvudsak är av rutinärende- och servicekaraktär, verksamheter av främjande karaktär eller om myndigheten har begränsat finansiellt ansvar.

För myndigheter som t.ex. beslutar om medel i stor omfattning, förvaltar stora anslag, ansvarar för omfattande transfereringar eller förvaltar stora tillgångar är styrelsemyndighet lämplig ledningsform. Den passar också för myndigheter med höga krav på oberoende och stor frihet att driva verksamheten i fråga.

Nämnder förekommer företrädesvis vid myndigheter med väl avgränsade frågor och där uppgiften är reglerad i lag.

I en enrådighetsmyndighet ansvarar myndighetschefen för verksamheten inför regeringen. I styrelse- och nämndmyndigheter är det styrelsen respektive nämnden som har detta ansvar.

Eftersom det ytterligare åtagandet inte förändrar myndighetens uppdrag på ett sätt som motiverar förändrad ledningsform så bör myndigheten inom det funktionshinderspolitiska området även fortsättningsvis vara en enrådighetsmyndighet.

För att säkerställa att myndigheten har nära kontakt med och kunskap om forskning och utveckling inom funktionshindersområdet bör representanter för såväl funktionshindersrörelsen som forskarvärlden ingå i myndighetens insynsråd. För att få en allsidig belysning av myndighetens verksamhetsområde, bör även företrädare för andra relevanta aktörer på området kunna ingå i detta råd, som t.ex. statliga myndigheter, kommuner och landsting, privata företag m.m.

4.5 Myndighetens finansiering

Bedömning: Verksamheten vid Myndigheten för delaktighet bör finansieras från förvaltningsanslaget till Myndigheten för handikappolitisk samordning och från statsbidraget till den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet. Finansieringens omfattning bör anpassas till de förändringar i verksamhet och ansvar som föreslås samt de möjligheter till effektivisering som förändringen innebär. Ett belopp som motsvarar Hjälpmedelsinstitutets grundfinansiering reducerat med omfattningen av de resurser som inte behöver tas i anspråk på grund av att uppdraget begränsas till att enbart omfatta de uppgifter som bedöms vara ett statligt åtagande i HI:s verksamhet samt med de möjligheter till effektivisering som sammanslagningen innebär, bör föras över till myndighetens anslag.

Skälen för bedömningen: Myndigheten är ett uttryck för regeringens ambitionsnivå på det funktionshinderspolitiska området. Nivåerna i Handisams förvaltningsanslag bör därför i det närmaste behållas oförändrade samtidigt som den verksamhet som HI ansvarar för begränsas till att enbart omfatta det statliga åtagandet i verksamheten. Genom avvecklingen av HI förväntas besparingar kunna genomföras när det gäller bl.a. administrationskostnader.

5 Konsekvenser

Bedömning: Organisationsförändringen kommer att leda till ekonomiska besparingar dels genom att Hjälpmedelsinstitutets grundfinansiering reduceras med omfattningen av de resurser som inte behöver tas i anspråk på grund av att uppdraget begränsas till att enbart omfatta det statliga åtagandet i HI:s verksamhet, dels genom de möjligheter till effektiviseringar som förändringen innebär. Ett riktmärke för samordningsvinsterna bör vara 15 procent, vilket är den bedömning som gjordes vad gäller de föreslagna myndighetssammanslagningarna i betänkandet Gör det enklare (SOU 2012:33).

Effektiviseringar inom det administrativa området förväntas leda till övertalighet bland den personal vars huvudsakliga sysselsättning är administrativ.

5.1 Verksamhetsmässiga konsekvenser

Skälen för organisationsförändringen är att skapa förutsättningar för ett effektivt och systematiskt arbete inom funktionshindersområdet. Den föreslagna organisationsförändringen förväntas ge samordningsvinster och bättre grund för strategisk kompetensförsörjning. Detta är särskilt viktigt med tanke på att myndighetens uppdrag är vidsträckt och omfattar de flesta aspekter inom funktionshindersområdet.

Bredden i myndighetens verksamhet bedöms förbättra förutsättningarna för ett effektivare kunskapsbaserat arbete inom funktionshindersområdet. På så sätt förbättras också möjligheterna att utveckla ett behovsanpassat kunskapsstöd till skilda aktörer inom funktionshindersområdet och till att bistå regeringen med underlag för styrning av detta område. Förändringen bedöms vidare öka förutsättningarna att kunna bidra med underlag till ett effektivt svenskt deltagande i internationellt samarbete. Denna förändring kan ske utan att ansvarsområdet för Myndigheten för delaktighet utvidgas jämfört med de ansvarsområden som Handisam och HI har i dag.

5.2 Organisatoriska och personalmässiga konsekvenser

Staten står i dag ensam för HI:s grundfinansiering, men delar av verksamheten som inte är ett statligt åtagande utan i huvudsak ett ansvar för landsting och kommuner arbetar HI fortfarande med. Exempel på sådana verksamheter är HjälpmedelsCenter Väst i Göteborg, databasen Hinfo och upphandling av ledarhundar. HjälpmedelsCenter Väst drevs som aktiebolag innan verksamheten inordnades i HI 2010. Den upphandlingsverksamhet som HI bedrivit sedan 2002 som stöd för landsting och regioner upphörde 2010. Som en konsekvens fördes merparten av provningsverksamheten över till Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (SP). Detta innebar i sin tur att HI kunde flytta till nya och mer ändamålsenliga lokaler.

Under senare år har HI:s verksamhet successivt ändrat inriktning även till följd av flera stora regeringsuppdrag sedan 2007. Bland personalen finns emellertid ett flertal anställda vars kompetens snarare svarar upp mot HI:s tidigare provnings- och upphandlingsverksamhet, kontakter med landstingens hjälpmedelscentraler m.m. Det kommer därför att finnas en övertalighet bland den personal som inte är sysselsatt i den verksamhet som föreslås ingå i den nya myndigheten. HI har för

närvarande också en relativt stor administrativ överbyggnad, varför det kommer att finnas en övertalighet även bland personal med arbetsuppgifter av denna karaktär.

I kommande uppdrag till Handisam att inordna berörda uppgifter från HI i myndigheten från och med den 1 maj 2014 ska 6 b § lagen (1982:80) om anställningsskydd beaktas. HI:s personal är inte statligt anställd. HI är emellertid frivillig medlem hos Arbetsgivarverket och omfattas fr.o.m. den 1 oktober 2007 av samtliga avtal som gäller mellan Arbetsgivarverket och de centrala arbetstagarparterna på det statliga avtalsområdet, bland annat pensions- och trygghetsavtal. Statliga myndigheter är obligatoriska medlemmar hos Arbetsgivarverket. Vid en övergång av verksamhet från ett företag eller en verksamhet eller delar av verksamhet till en annan övergår också de rättigheter och skyldigheter på grund av de anställningsavtal och de anställningsförhållanden som gäller vid tidpunkten för övergången på den nya arbetsgivaren. Denna bestämmelse innebär att anställningen automatiskt övergår från överlämnaren till förvärvaren såvida inte arbetstagaren motsätter sig övergången. Det är dock ytterst den mottagande arbetsgivaren som har att bedöma huruvida verksamhetsövergång föreligger. Som framgått ovan får avvecklingen av den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet organisatoriska och personalmässiga konsekvenser. Behovet av en avvecklingsorganisation kan därvid övervägas.

5.3 Ekonomiska konsekvenser

Bedömningen är att organisationsförändringen kommer att leda till ekonomiska besparingar. HI:s grundfinansiering reduceras dels med omfattningen av de resurser som inte behöver tas i anspråk på grund av att uppdraget till myndigheten begränsas till att enbart omfatta det statliga åtagandet i HI:s verksamhet, dels genom de möjligheter till effektiviseringar som sammanslagningen innebär. Ett riktmärke vad gäller potentialen för samordningsvinster bör vara 15 procent, vilket är den bedömning

som gjordes vad gäller de föreslagna myndighetssammanslagningarna i betänkandet Gör det enklare! (SOU 2012:33). Administrationskostnaderna kan förväntas minska men omfattningen av detta är svår att bedöma.

5.4 Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms inte ha några konsekvenser för det kommunala självstyret, för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, jämställdhet mellan pojkar och flickor, kvinnor och män eller för den personliga integriteten.

6 Plan för genomförandet

Bedömning: Inordnandet av HI i Handisam och namnbyte från Handisam till Myndigheten för delaktighet bör ske den 1 maj 2014. Vid samma tidpunkt avvecklas den ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet under förutsättning att medlemmarna, staten och Sveriges Kommuner och Landsting, enhälligt beslutar om detta. För att få information att bedöma måluppfyllelse och konsekvenser av förändringen bör Statskontoret ges i uppdrag att följa utvecklingen och redovisa sina iakttagelser till Regeringskansliet (Socialdepartementet).

Skälen för bedömningen: Bedömningen i fråga om organisationsförändringen bör remitteras. Under 2013 bör en proposition tas fram med förslag på de lagändringar som krävs. Propositionen bör överlämnas till riksdagen i anslutning till budgetpropositionen för 2014. Avsikten är att organisationsförändringen ska träda i kraft den 1 maj 2014.

Den allmännyttiga ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet (HI) får upplösas om dess medlemmar anser att den inte längre behövs för sitt ändamål eller om den inte längre har möjlighet att fortsätta verksamheten. Enligt HI:s stadgar 20 §[13] avgörs frågan om att upplösa föreningen av föreningsstämman. För beslutet krävs att samtliga medlemmar är överens. Detta är en förutsättning för att HI ska kunna avvecklas. För att förbereda och inordna berörda delar av HI:s verksamhet i Handisam bör

[13] Stadgar för den allmännyttiga ideella föreningen Hjälpmedelsinstitutet – antagna vid ordinarie föreningsstämma 9 maj 2007.

särskild kompetens inom det personaladministrativa området ställas till myndighetschefens förfogande.

För att få information att bedöma måluppfyllelse och konsekvenser av förändringen bör Statskontoret ges i uppdrag att följa utvecklingen och redovisa sina iakttagelser till Regeringskansliet (Socialdepartementet).

Departementsserien 2013

Kronologisk förteckning

1. På vägen till en grönare framtid – utmaningar och möjligheter.
   Delutredning från Framtidskommissionen. SB.
2. Delaktighet i framtiden – utmaningar för jämställdhet, demokrati och integration.
   Delutredning från Framtidskommissionen. SB.
3. Framtida utmaningar för sammanhållning och rättvisa.
   Delutredning från Framtidskommissionen. SB.
4. Fysioterapeut
   – ny skyddad yrkestitel för sjukgymnaster. S.
5. Permanent utvidgad målgrupp för etableringslagen. A.
6. Utbildningar för nyanlända elever. Mottagande och skolgång. U.
7. Om katastrofmedicin som en del av svenska insatser utomlands m.m. S.
8. Framtidens välfärd och den åldrande befolkningen.
   Delutredning från Framtidskommissionen. SB
9. Lätt byte. Enklare att välja ny leverantör av elektroniska kommunikationstjänster. N.
10. Domstolsdatalag. Ju.
11. Ändringar i bestämmelser om straff och administrativa sanktioner vid fiske. L.
12. Marknadskontroll av varor och annan närliggande tillsyn. UD.
13. Regionalt utvecklingsansvar i Västernorrlands län och Norrbottens län. S.
14. Regionalt utvecklingsansvar i Örebro län och Gävleborgs län. S.
15. Gemensamt konsumentskydd i EU. Ju.
16. Prospektansvar. Fi.
17. Straffavgift vid bristande kreditprövning. Ju.
18. Genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden. Ju.
19. Svenska framtidsutmaningar
    slutrapport från regeringens Framtidskommission. SB.
20. Vissa lagförslag med anledning av trepartssamtalen. A.
21. Lagvalsregler på obligationsrättens område
    – Rom I- och Rom II-förordningarna. Ju.
22. Behandlingen av personuppgifter vid Statens kriminaltekniska laboratorium. Ju.
23. Tid för undervisning
    – lärares arbete med skriftliga individuella utvecklingsplaner. U.
24. Ersättning för polisbevakning. Ju.
25. Skriftlig bekräftelse av vissa telefonavtal. Ju.
26. Viss kreditgivning till konsumenter. Fi.
27. Ett teknikoberoende skydd för den enskildes integritet vid kreditupplysning. Ju.
28. Straffansvar för eftersupning
    – om användning av alkohol och andra berusande medel efter färd. Ju.
29. Märkning av textilprodukter. Ju.
30. Skyndsamhetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande. Ju.
31. Allmänhetens insyn i partiers och valkandidaters finansiering. Ju.
32. Genomförande av det ändrade direktivet om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning. Ju.
33. Vägval i en globaliserad värld. Fö.
34. Den nya polisorganisationen – kompletterande författningsändringar. Ju
35. Vägval för premiepensionen. Fi.
36. Förändrade åldersgränser och ökad flexibilitet i föräldraförsäkringen. S.
37. Ett uppföljningssystem för jämställdhetspolitiken. U.
38. Ränteskillnadsersättning m.m. vid bolån. Ju.
39. Kompletterande bestämmelser till EU-förordningen om sprängämnesprekursorer. Fö.
40. En samlad organisation på det funktionshinderspolitiska området. S.

Departementsserien 2013

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

På vägen till en grönare framtid – utmaningar och möjligheter.
Delutredning från Framtidskommissionen. [1]

Delaktighet i framtiden – utmaningar för jämställdhet, demokrati och integration.
Delutredning från Framtidskommissionen. [2]

Framtida utmaningar för sammanhållning och rättvisa.
Delutredning från Framtidskommissionen. [3]

Framtidens välfärd och den åldrande befolkningen.
Delutredning från Framtidskommissionen. [8]

Svenska framtidsutmaningar
slutrapport från regeringens Framtidskommission. [19]

Justitiedepartementet

Domstolsdatalag. [10]

Gemensamt konsumentskydd i EU. [15]

Straffavgift vid bristande kreditprövning. [17]

Genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden. [18]

Lagvalsregler på obligationsrättens område
– Rom I- och Rom II-förordningarna. [21]

Behandlingen av personuppgifter vid Statens kriminaltekniska laboratorium. [22]

Ersättning för polisbevakning. [24]

Skriftlig bekräftelse av vissa telefonavtal. [25]

Ett teknikoberoende skydd för den enskildes integritet vid kreditupplysning. [27]

Straffansvar för eftersupning
– om användning av alkohol och andra berusande medel efter färd. [28]

Märkning av textilprodukter. [29]

Skyndsamhetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande. [30]

Allmänhetens insyn i partiers och valkandidaters finansiering. [31]

Genomförande av det ändrade direktivet om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning. [32]

Den nya polisorganisationen – kompletterande författningsändringar. [34]

Ränteskillnadsersättning m.m. vid bolån. [38]

Utrikesdepartementet

Marknadskontroll av varor och annan närliggande tillsyn. [12]

Försvarsdepartementet

Vägval i en globaliserad värld. [33]

Kompletterande bestämmelser till EU-förordningen om sprängämnesprekursorer. [39]

Socialdepartementet

Fysioterapeut
– ny skyddad yrkestitel för sjukgymnaster. [4]

Om katastrofmedicin som en del av svenska insatser utomlands m.m. [7]

Regionalt utvecklingsansvar i Västernorrlands län och Norrbottens län. [13]

Regionalt utvecklingsansvar i Örebro län och Gävleborgs län. [14]

Förändrade åldersgränser och ökad flexibilitet i föräldraförsäkringen. [36]

En samlad organisation på det funktionshindrespolitiska området. [40]

Finansdepartementet

Prospektansvar. [16]

Viss kreditgivning till konsumenter. [26]

Vägval för premiepensionen. [35]

Utbildningsdepartementet

Utbildningar för nyanlända elever. Mottagande och skolgång. [6]

Tid för undervisning
– lärares arbete med skriftliga individuella utvecklingsplaner. [23]

Ett uppföljningssystem för jämställdhetspolitiken. [37]

Landsbygdsdepartementet

Ändringar i bestämmelser om straff och administrativa sanktioner vid fiske. [11]

Näringsdepartementet

Lätt byte. Enklare att välja ny leverantör av elektroniska kommunikationstjänster. [9]

Arbetsmarknadsdepartementet

Permanent utvidgad målgrupp för etableringslagen. [5]

Vissa lagförslag med anledning av trepartssamtalen. [20]

Jämtlands Läns Landsting

Planerings- och beställarstaben
Marianne Ottersgård
Tfn: 063-147676
E-post: marianne.ottersgard@jll.se

2013-07-04

LS/726/2012

Remissvar förslag ”Mål för framtidens hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län 2025”

Landstinget har fått möjlighet att lämna synpunkter på det måldokument för framtidens hälso- och sjukvårdspolitik som länets kommuner och landstingsfullmäktiges beredning för Vård- och Rehabilitering arbetat fram. Förutom samråd med beredningen för Vård- och Rehabilitering har samråd skett med Länets handikappråd, Landstingets pensionärsråd och Landstingets ungdomsråd.

Eftersom måldokumentet avser den hälso- och sjukvård som berör både kommunerna och landstinget föreslås att ett tillägg görs till namnet på dokumentet så att det framgår exempelvis ”Gemensam hälso- och sjukvårdspolitik för Jämtlands läns kommuner och landstinget”.

Utifrån vad som framkommit vid kommun- och seminariediskussioner, arbetet med revidering av Regional utvecklingsstrategi (RUS) och Folkhälsopolicyn har följande tre övergripande mål för framtidens hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län 2025 föreslagits

- Förbättrad psykisk hälsa
- Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor
- Tillgänglighet och samordnad hälso- och sjukvård
- Skapa en gemensam arena för kommun och landstingsledningar för utvecklingsfrågor kring medborgarnas hälsa.

I samband med arbetet med framtidens hälso- och sjukvårdspolitik har ett antal indikatorer sammanställts som visar olika målgrupper; barn och unga, mitt i livet och äldre per kommun i jämförelse med riket. Där kan man få en bild av hur det ser ut för dessa grupper inom vissa områden, jämfört med riket och olika kommuner. Med medborgarna och deras behov i fokus är detta ett bra underlag. Det är rätt målgrupper som identifierats och prioriterats.

<u>Förbättrad psykisk hälsa</u> --- Alla men särskilt barn, unga, personer med funktionsnedsättning och invandrare/flyktingar och äldre

Det som tas upp i måldokumentet om länssamverkan i framtiden och skolans roll är viktigt att arbeta vidare med. Utveckla det som fungerar ännu mer exempelvis BUP och Ungdomsmottagningen. Bra om man kan använda material från hälsosamtalen i skolan inom relevanta landstingsverksamheter.

Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor --- Alla men särskilt barn, unga och äldre.

Fokus på multisjuka och geriatrik borde fylla en viktig funktion och det är av stor vikt att utbilda personal inom dessa områden. Små diagnosgrupper, exempelvis patienter med ovanliga genetiska sjukdomar, bör lyftas i materialet. Det handlar både om att säkra kompetensen kring dessa sjukdomar men också de specifika situationer som kan uppstå kring dessa. Det kan vara att särskilda samarbetsformer med kommunerna behöver utvecklas kring dessa patienter eller att undantag i beslutade bortprioriteringar behöver genomföras.

Tillgänglig och samordnad hälso- och sjukvård --- Alla men med särskilt fokus på barn, unga och äldre.

Landstinget bör belysa gruppen anhörigvårdare. En rekommendation är att inkludera information från Susanne Göranssons forskningsrapport (FoU-Jämt 2005:1), ”Varför söker inte anhörigvårdare stöd?”, i målets indikatorer.

Vården kan utvidgas och bli mer tillgänglig via distansoberoende tjänster.

Gemensam arena för kommun- och landstingsledningar --- Det finns behov av att skapa en gemensam arena för kommun- och landstingsledningar för utvecklingsfrågor kring medborgarnas hälsa. Det är viktigt att även arbetsmarknadens parter har en tydlig kommunikation, att exempelvis Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen kan kommunicera tydligt med berörda.

Även uppföljning bör göras på en överordnad nivå exempelvis hur man arbetar idag och i framtiden med förebyggande samt framtida planer inom området.
Det är viktigt att kommunerna och landstinget är överens om och fastställer de övergripande målen. Dessutom bör några tydliga mätbara och måttsatta mål vara gemensamma och vara tydlig på vad som följs upp årsvis för att stämma av om man är på väg åt rätt håll och vad som ska ha uppnåtts t ex efter fem år. Detta för att kontrollera reslutat av styrning utifrån målen och eventuellt skifta fokus.

Bland de frågor som den politiska styrgruppen tar upp finns frågan om dokumentet också ska ha aktiviteter. Aktiviteter bör finnas i särskilda handlingsplaner.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Beredningen för vård och rehabilitering

§ 104 Ny hälso- och sjukvårdspolitik LS 726/2012: Inför inspel till landstingets remiss i ärendet

ÄRENDEBESKRIVNING

Landstingsfullmäktige beslutar 2012-06-19—20, § 143, att ge beredningen för vård och rehabilitering i uppdrag att arbetet med att ta fram ett gemensamt styrdokument för länets hälso- och sjukvårdspolitik ska ske i samverkan med länets kommuner och med den inriktning som anges i projektbeskrivningen.

Beredningen utser vid sitt sammanträde 2012-11-08 presidiet, Anna Gundersson (S) och Berit Johansson (C), att representera beredningen för vård och rehabilitering i en politisk styrgrupp inom arbetet med Ny hälso- och sjukvårdspolitik.

Under våren 2013 har två seminarier genomförts (6 februari och 21-22 mars). Företrädare för länets kommuner och landsting har deltagit, politiker och tjänstemän. Syftet med seminarierna har varit att fortsätta identifieringsarbetet av målsättningar, uttrycka VAD som ska göras.

Utifrån diskussionerna har ett förslag till måldokument formats: Förslag – Mål för Framtidens hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län 2025. LS/726/2012. Dokumentet redovisar bakgrund, beskrivning av processen och förslag till måldokument. Basen till förslaget kommer från de inledande diskussionerna mellan kommunerna och landstinget.

Måldokument har innan det överlämnas till kommunerna och landstinget för yttranden godkänts av den politiska styrgruppen och diskuterats i Fredagsgruppen och Landstinget och Individ- och familjeomsorg (L-IFO) 2013-04-25 och i Sociala vård och omsorgsgruppen (SVOM) 2013-04-17. SVOM rekommenderar att dokumentet kan skickas till kommunerna och landstinget för synpunkter och kompletteringar.

Beredningen för vård och rehabilitering beslutar 2013-05-27 utifrån dessa rekommendationer att sända dokumentet till kommunerna och landstinget för deras synpunkter och eventuella kompletteringar.

Kommunerna har perioden maj-augusti för att se över förslaget till måldokument och ge synpunkter och kompletteringsförslag. Politiska partier kommer också att ges möjlighet att ge synpunkter. Respektive kommun och landstinget ansvarar för att samtala med ”sina” referensgrupper, dvs pensionärsråd, handikappråd, ungdomsråd och andra berörda grupper för att inhämta deras synpunkter.

Synpunkterna sammanställs så att de kan ligga till grund för diskussioner om målsättningsdokumentet när politiska- och tjänstemannaledningar från länets kommuner och landsting träffas 2013-09-11. Därefter bearbetas måldokumentet av den politiska styrgruppen utifrån inkomna synpunkter och

utifrån diskussionerna som förts den 11 september. Beredningen för vård och rehabilitering fastställer måldokumentet 7 oktober. SVOM rekommenderar, 29 november, att måldokumentet kan antas av kommunerna och landstinget.

Beredningen för vård och rehabilitering önskar att bidra med nedanstående synpunkter till landstingsstyrelsens remissvar.

Utifrån kommundiskussionerna, seminariediskussionerna, RUS:en och Folkhälsopolicyn föreslås tre övergripande mål som fokuserar på de tre områden som anses mest viktiga att förbättra. Slutligen finns ett fjärde mål som ska förstärka kommunerna och landstingets gemensamma utvecklingskraft och är en framgångsfaktor för att detta dokument ska ge effekt och skapa bestående förändring.

Allmän kommentar: Målen ligger på rätt nivå, dvs de fokuserar på VAD som ska göras. Vid mötet 2013-09-11, då remissvaren och målens slutformulering ska diskuteras, kommer diskussionen att fokusera på HUR aktörerna ska samarbeta för att nå målen.

Mål 1) Förbättrad psykisk hälsa: Använd materialet från Hälsosamtalen i skolan inom relevanta landstingsverksamheter.

Mål 2) Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor: Små diagnosgrupper, exempelvis patienter med ovanliga genetiska sjukdomar, bör lyftas i materialet. Det handlar både om att säkra kompetensen kring dessa sjukdomar men också de specifika situationer som kan uppstå kring dessa. Det kan vara att särskilda samarbetsformer med kommunerna behöver utvecklas kring dessa patienter eller att undantag i beslutade bortprioriteringar behöver genomföras.

Mål 3) Tillgänglig och samordnad hälso- och sjukvård: Rekommendation att inkludera information från Susanne Göranssons forskningsrapport om ”Anhöriga” i målets indikatorer.

Mål: Skapa en arena för kommun och landstingsledningar för utvecklingsfrågor kring medborgarnas hälsa – Det finns behov av en sådan samverkansarena.

Frågor i Måldokumentet - som ledning för synpunkter till remissvar - med beredningens svar:

Är målgrupperna rätt prioriterade?: Ja.

Är det rätt målområden som är identifierade?: Ja.

Ska dokumentet som uttrycker politiska inriktningar genom att fokusera på övergripande mål också ha tydliga mätbara och måttsatta mål?: Ja, mätbara mål.

Ska dokumentet också ha aktiviteter?: Nej, dessa bör finnas i särskilda handlingsplaner.

Hur ska dokumentet följas upp? När ska det följas upp? Hur ofta? Av vem/vilka?: Uppföljning en gång per år. Anledning är att kunna kontrollera resultat av styrning utifrån målen och eventuellt skifta fokus.

BESLUTSUNDERLAG

Protokollsutdrag: Beredningens sammanträden 2012-11-08 § 68, 2013-05-27 § 97.

Dokumentet: Förslag – Mål för Framtidens hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län 2025. Version: 0.600. 2013-05-22. Bakgrund, beskrivning av processen och förslag till måldokument.

Dokumentet: Möjlighet att lämna synpunkter på Måldokument för FRAMTIDENS HÄLSO-OCH SJUKVÅRD 2025.

BESLUT AV BEREDNINGEN FÖR VÅRD OCH REHABILITERING

Beredningens synpunkter på Mål för Framtidens hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län 2025 överlämnas till landstingsstyrelsen.

FÖRSLAG

MÅL FÖR
FRAMTIDENS HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSPOLITIK
I JÄMTLANDS LÄN 2025

Version: 0.600

Bakgrund, beskrivning av processen och förslag till måldokument

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring
0.100	2013-04-17	Nyutgåva – till Nina Fållbäck Svensson och Lena Hallqvist
0.200	2013-04-19	Utskick till politiska styrgruppen
0.300	2013-04-22	Utskick till politiska styrgruppen
0.400	2013-04-24	Information till Fredagsgruppen och L-IFO, Utskick till politiska styrgruppen
0.500	2013-05-08	Utskick till SVOM
0.600	2013-05-22	Utskick till kommunerna och landstinget. Även till Regionförbundet Jämtlands län och politiska partier i länet: S, V, MP, M, C, FP

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING OCH BAKGRUND 4
2 PROCESSEN FRAM TILL DETTA FÖRSLAG 5
3 PROCESSEN FRAMÅT 7
4 FÖRSLAG TILL MÅL 8
4.1 ANDRA STYRANDE DOKUMENT SOM BEHÖVER BEAKTAS 8
4.2 MÅL FÖR FRAMTIDENS HÄLSO- OCH SJUKVÅRD I JÄMTLANDS LÄN 2025 10
4.2.1 Förbättrad psykisk hälsa 10
4.2.2 Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor 11
4.2.3 Tillgänglig och samordnad hälso- och sjukvård 12
4.3 SAMARBETE OCH SAMVERKAN I LÄNET 13
5 FRÅGOR SOM LEDNING FÖR SYNPUNKTER PÅ KAP 4 14

1 INLEDNING OCH BAKGRUND

Landstingsfullmäktiges Beredning för vård och rehabilitering fick 2011-02-16 uppdrag att behandla dokumentet Ny hälso- och sjukvårdspolitik utifrån en landstingsmotion (LS 838/2010). Motionen utgick från dokumentet "Riktlinjer för en Ny hälso- och sjukvårdspolitik i Jämtlands län" från 2000, och där konstateras att detta dokument inte reviderats på 10 år sedan det fastställdes. Vissa delar i policyn är fortfarande relevanta men stora förändringar har också skett inom hälso- och sjukvårdens olika delområden och därför bör en revidering göras.

Beredningen ansåg att ett nödvändigt utgångsläge var gemensamma diskussioner mellan kommuner och landsting för att identifiera vilka behov som finns av en länsövergripande hälso- och sjukvårdpolitik, liksom synen på mål, syfte och avgränsning inför en eventuell revidering eller omarbetning av Ny Hälso- och sjukvårdspolitik.

Samarbetet i ärendets utredning inleddes med en dialog på Primärkommunala nämndens (PKN) (Regionförbundet Jämtlands län) sammanträde 2011-09-02. Sedan genomfördes möten mellan landsting och kommuner under tiden september 2011 – januari 2012. Syftet var att fånga politiska tankegångar och diskutera nuvarande samarbete, framtidsperspektiv, kompetensförsörjning och samarbete framåt. Mötena i respektive kommun och diskussionerna fördes med: Kommunalråd, kommunchefer, ordförande / presidiet för vård och omsorgsnämnd (eller motsvarande) och chefer för vård och omsorg, landstingsråd, landstingsdirektörer samt från beredningen, ordförande, vice ordförande och deras tjänstemän/strateger.

Arbetet finns dokumenterat i rapporten "Ny hälso- och sjukvårdspolitik. Sammanställning av diskussioner mellan Jämtlands läns kommuner och Jämtlands läns landsting (JLL) 2011-2012" (se bilaga 1). Utifrån diskussionerna inleddes ett gemensamt arbete mellan kommunerna och beredningen för en länsövergripande hälso- och sjukvårdpolitik.

Från kommun- och landstingsdiskussionerna bestämdes att politisk ledning sker via en styrgrupp med en arbetsgrupp och ett tjänstemannastöd som håller ihop processen. Vidare att ett länsgemensamt dokument ska skapas med synpunkter från verksamheten. Dokumentet ska ha ett övergripande perspektiv och kopplas till en, eller flera, konkret(a) handlingsplan(er) med detaljerade mål för uppföljning. Rekommenderat tillvägagångssätt är att länets gemensamma Folkhälsopolicy 2011-2015 används som modell eftersom det arbetssättet var bra. Ett gemensamt styrdokument ska ha ett folkhälsoperspektiv och inkludera hälsofrämjande arbeten, och ha länets medborgares behov i fokus.

Kommun- och landstingsdiskussionerna lyfte fram följande framgångsfaktorer att beakta i det fortsatta arbetet och därför ska de kopplas till målen:

Helhetsperspektiv

- Se över de organisatoriska gränserna
  - med tydligare ansvarsområden mellan kommun och landsting
  - med utvecklade samarbetsformer mellan kommun och landsting för att undvika att individen "hamnar mellan olika huvudmannastolar"
- Se med ett samhällsekonomiskt perspektiv på kostnaderna eftersom finansiering är en viktig framtidsfråga.

Medborgarperspektiv

- Medborgarperspektivet rör frågor som är övergripande och inkluderar olika perspektiv.
- Viktigt att ta hänsyn till medborgares behov i utvecklingen av den framtida hälso- och sjukvårdspolitiken
- Använd teknik vid kontakt med medborgare, exempelvis e-panel.

Brukarperspektiv

- Brukarperspektivet rör specifika tjänster och vänder sig till användarna av dessa som ofta representeras av brukarorganisationer
- Brukarorganisationer besitter ofta stor kunskap om sina specifika intresseområden och bör involveras i utvecklingen av den framtida hälso- och sjukvårdspolitiken.

Effektiv ledning och styrning

- Visa på betydelsen och nödvändigheten av god ledning och styrning för att nå en stark länsgemensam hälso- och sjukvårdspolitik
- Det politiska övergripande dokumentet och handlingsplaner som blir "en följd av" ska inkludera tydliga uppdrag till uppföljning.

Stärka den politiska plattformen för prioritering och utveckling

- Kunskapsstyrning är en grund för arbetet med prioritering och utveckling
- Kunskapsstyrning är ett viktigt samarbetsområde mellan landsting och kommun
- Med kunskapsstyrning avses vård- och omsorgssektorns möjligheter att möta befolkningens behov genom att säkerställa att tjänsterna bedrivs effektivt och med hög kvalitet. Detta kräver att aktörerna har tillgång till ny information och kunskap
- Prioritering kopplas samman med etiska ställningstaganden.

Projektplan för processen efter kommun- och landstingsdialoger.

Återföring av kommun/landstingsmötena skedde med gemensam diskussion vid PKN:s sammanträde 2012-02-06. Då utsågs en politisk styrgrupp, bestående av Anna Gundersson (S) och Berit Johansson (C), Jämtlands läns landsting samt Carina Zetterström (C) och Björn Sandal (S), Regionförbundet Jämtlands län, som fick uppdrag att utarbeta en "projektbeskrivning med förslag på hur den fortsatta processen med att ta fram Ny hälso- och sjukvårdspolitik ska genomföras", i samarbete med tjänstemännen Lena Hallquist, Regionförbundet Jämtlands län och Marie Holm Sherman, Jämtlands läns landsting - JLL.

Förslag på innehåll av och process för framtagandet av en länsgemensam hälso- och sjukvårdspolitik (projektbeskrivning) återredovisades och diskuterades vid PKN:s sammanträde 2012-04-02. Förslaget som reviderats utifrån dialogen distribueras sedan till länets kommuner och landsting så att huvudmännen kunde ta ställning till att deltaga i arbetet enligt projektbeskrivningen (se bilaga 2).

2 PROCESSEN FRAM TILL DETTA FÖRSLAG

Landstingsfullmäktige utvecklade uppdraget (2012-06-19) till Beredningen för vård och rehabilitering: Att arbetet med att ta fram ett gemensamt styrdokument för länets hälso- och sjukvård ska ske i samverkan med länets kommuner och med den inriktning som anges i projektbeskrivningen för den fortsatta processen. Beredningen utsåg Anna Gundersson (s) och Berit Johansson (c) att ingå i styrgruppen för Ny

hälso- och sjukvårdspolitik. Kommunernas representanter i styrgruppen blev Carina Zetterström (C) och Mikael Abramsson (S). En arbetsgrupp med tjänstemän som leds av den politisk styrgruppen har bestått av: Lena Hallquist, Regionförbundet Jämtlands län och Marie Holm Sherman samt Ingela Jönsson, JLL.

För att förstå och kunna diskutera utveckling samt framtid var det nödvändigt att kartlägga dagens läge angående de insatser som görs. En kartläggning som utfördes av AnnaKerstin Lejonklo och Anna-Karin Mattsson, JLL samt Lena Hallquist, Ingrid Christensen och Elsy Bäckström, Regionförbundet Jämtlands län (se bilaga 3).

Information om arbetet har skett genom flera avstämningar med Sociala vård och omsorgsgruppen (SVOM), Fredagsgruppen och Landstinget och Individ- och familjeomsorg (L-IFO).[1]

Under våren 2013 har två seminarier genomförts (6 februari och 21-22 mars). Till dessa har företrädare för länets kommuner och landsting varit inbjudna, både politiker och tjänstemän. Gruppen har benämnts politiska målsättningsgruppen. Följande har varit inbjudna att delta i politiska målsättningsgruppen Kommunalråd, ordförande för vård- och omsorgsnämnd / motsvarande, ordförande för barn- och utbildningsnämnd / motsvarande, landstingsråd och politiska styrgruppen. Kommunchef, berörda förvaltningschefer, landstingsdirektör, hälso- och sjukvårdschef och berörda centrumchefer har också varit inbjudna till seminarierna. Tjänstemän var adjungerade. Anne Bylund från Nätverket Demokrati och hälsa var seminarieledare.

Syftet med seminarierna har varit att fortsätta identifieringsarbetet av målsättningar, uttrycka VAD som ska göras.

Seminarium I: 2013-02-06 i Östersund.

Fokus på följande grundläggande förutsättningar/områden

- Befolkningsföreträdarnas roll och ansvar.
- Befolkningen i Jämtland och Härjedalen – hur har de det? Vilka är våra stora gemensamma utmaningar? Och vad tror vi om framtiden.
- Teknik och innovation, vad är möjligt? Och hur ska vi tänka?

Kommunernas och landstingets engagemang uttrycks som med- och påverkan. Medborgaren ska vara i centrum och inte organisationerna. Hälsa är ett gemensamt ansvar!

Seminarium II: 2013-21—22 i Persåsen.

- Huvudpunkter: Framtida ohälsa och hälsa ● De mest sjuka äldre ● Telemedicin i glesbygd ● Samverkan ● Regional utveckling – hälso- och sjukvården som en drivkraft ● Hur arbetar andra? ● Sociala investeringar – vilket manövreringsutrymme har befolkningsföreträdare? ● Arbeta fram övergripande målsättningar.
- Genomgång av vilka samarbetsarenor som finns. Detta utgör sedan underlag för diskussion där deltagarna ger synpunkter på alla samarbetsarenor.
- Start på formulering av målområden. Utgångspunkt i folkhälsopolicyns fyra insatsområden. Deltagarna ger synpunkter och förslag (i bilaga 4 finns sammanställning av alla förslag).

[1] SVOM är en gemensam politikerarena för kommuner och landsting i hälso- och sjukvårdsfrågor. Motsvarande tjänstemannarenor är Fredagsgruppen och L-IFO.

3 PROCESSEN FRAMÅT

Detta dokument består av bakgrund, processbeskrivning och förslag till måldokument. Förslaget till måldokument, se nästa kapitel, har formats utifrån diskussionerna vid de båda seminarierna och lämnade sypunkter genom att skriva på ”gula lappar” i Persåsen. Basen till förslaget kommer från de inledande diskussionerna mellan kommunerna och landstinget.

Detta dokument har innan det överlämnas till kommunerna och landstinget godkänts av styrgruppen och diskuterats i Fredagsgruppen och L-IFO 25 april och i SVOM 17 maj. SVOM rekommenderar att dokumentet kan skickas till kommunerna och landstinget för synpunkter och kompletteringar. Beredningen för vård och rehabilitering beslutar utifrån dessa rekommendationer och sänder dokumentet till kommunerna och landstinget för deras synpunkter och eventuella kompletteringar.

Kommunerna har perioden maj-augusti för att se över förslaget till måldokument och ge synpunkter och kompletteringsförslag. Politiska partier kommer också att ges möjlighet att ge synpunkter.

Respektive kommun och landstinget ansvarar för att samtala med ”sina” referensgrupper, dvs pensionärsråd, handikappråd, ungdomsråd och andra berörda grupper för att inhämta deras synpunkter.

Synpunkterna ska vara inlämnade till Marie Holm Sherman, JLL, **senast 5 september 2013.**

Synpunkterna sammanställs så att de kan ligga till grund för diskussioner om målsättningsdokumentet när den ”politiska målsättningsgruppen”[2] träffas för det tredje seminariet **11 september 2013**.

Den 11 september kommer fokus att ligga på:

- Diskussion kring måldokumentet
- Vad ska vi bygga vidare på utifrån måldokumentet
- Vad tar respektive huvudman ansvar för att genomföra utifrån måldokumentet

Efter mötet 11 september bearbetas måldokumentet av styrgruppen utifrån inkomna synpunkter och utifrån diskussionerna som förts den 11 september. Beredningen för vård och rehabilitering fastställer måldokumentet 7 oktober. SVOM rekommenderar, 29 november, att måldokumentet kan antas av kommunerna och landstinget.

I bilaga 5 finns schematisk bild på tiderna ovan.

[2] dvs Kommunalråd, ordförande för vård- och omsorgsnämnd / motsvarande, ordförande för barn- och utbildningsnämnd / motsvarande, landstingsråd. Kommunchef, berörda förvaltningschefer, landstingsdirektör, hälso- och sjukvårdschef och berörda centrumchefer. Politiska styrgruppen och projektledarna.(se kap 2)

4 FÖRSLAG TILL MÅL

4.1 ANDRA STYRANDE DOKUMENT SOM BEHÖVER BEAKTAS

Det finns tre övergripande styrdokument som detta måldokument ska relatera till. Det innebär att måldokumentet ska utveckla en framtida länsgemensam hälso- och sjukvårdspolitik ur ett övergripande perspektiv och med vetskapen om hälso- och sjukvårdens roll för länets utveckling:

- Regionala utvecklingsstrategin (RUS)
- Folkhälsopolicyn
- Ungdomsstrategin

I **den regionala utvecklingsstrategin** 2009 är länets vision "Jämtlands län - en region att längta till och växa i". Visionen fortsätter "I Jämtlands län år 2020 är en region där många vill bo och verka och dit många vill res. Regionen präglas av drivkraft och en attraktiv livsmiljö". RUS:en definierar därefter några övergripande mål där ett är "Länet har en väl fungerande vård och omsorg".

I RUS:ens avsnitt om livsmiljö och stark attraktionskraft anges viktiga beståndsdelar för attraktionskraften och där nämns bl a God hälsa och välbefinnande. RUS:en beskriver det så här: "Den goda miljön och attraktiva omgivningar ger goda förutsättningar för både hälsa och välbefinnande. Arbetslivet ska kunna hantera förändring och utveckling och, genom engagerade, delaktiga och kunniga medarbetare, bidra till hållbar hälsa och tillväxt i länet. En väl fungerande arbetsmarknad bidrar också till låga sjuktal. De nuvarande höga sjuktalen i länet måste minska kraftigt. Folkhälsoperspektivet bör beaktas i översiktsplanarbetet hos kommunerna och i fördjupningar i olika delar ska alltid invånare, organisationer och företag i landsbygden ges goda möjligheter att medverka. Målet är att Jämtlands län år 2020 ska ha bland de lägsta sjuktalen i landet.

I det förslag till ny RUS 2014-2030 som är ute på remiss finns TILLVÄXT FÖR ALLA som ett prioriterat område. Underrubriken är "socialt inkluderande och ett sunt liv". Framtidsbilden anges som: "Hela befolkningen i länet har samma villkor för hälsa och välbefinnande och länets ohälsotal ligger lägre än den nationella nivån. Den sociala välfärden är jämlik och jämställd och oberoende av var i länet brukaren bor. Genom samverkansavtal med universitetssjukhus erbjuds länsinvånarna högkvalificerad vård i den mån länet själv inte har kapacitet. Den trygghet som invånarna upplever i länet är samtidigt en inflyttningsanledning för nya medborgare. En hållbar utveckling i Jämtlands län. Länets goda förutsättningar för en aktiv fritid tillsammans med ett aktivt arbete för goda vanor hos unga gör att Jämtland förknippas med ett sunt liv."

De ÖVERGRIPANDE MÅLEN 2030 i RUS:en är:

- Hälsa på lika villkor för hela befolkningen
- I Jämtland har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga
- Jämtland upplevs som landets tryggaste län
- En väl fungerade jämlik och jämställd social välfärd
- Hälso- och sjukvården erbjuder länsinvånarna högkvalificerad vård

I **folkhälsopolicyn** är visionen "Hälsa på lika villkor för hela befolkningen för en hållbar utveckling i Jämtlands län." Folkhälsopolicyn fokuserar på fyra insatsområden:

- Trygga uppväxtvillkor
  - En god föräldra-/barnrelation. Goda sociala villkor för barnfamiljer. En trygg ekonomisk situation.

- Utbildning och arbete
  - En förskola/skola som ger alla samma förutsättningar, oavsett var du bor. Hälsofrämjande skolutveckling. Ett brett utbildningsutbud som även är lokalt anpassat. Framtidsinriktad - och arbetsmarknadsanpassad utbildning. Att ta vara på mångfalden i arbetslivet. Verktyg för att våra medborgare ska kunna stanna kvar i eller återkomma till arbetslivet. Möjligheter till livslångt lärande. Att utveckla samarbete mellan olika aktörer för en tryggare arbetsmarknad för ungdomar.

- Hälsofrämjande miljö
  - Att i alla planeringsprocesser väga in fysiska, psykiska, sociala och trygghetsaspekter. Social gemenskap i när- och bostadsområde som utgör stödjande nätverk. Fritids- och kulturutbud som formar identiteter, kulturer och livsprojekt. Att samlokalisera arenor för möten mellan alla grupper av människor. Att naturmiljöer och grönområden finns tillgängliga på nära håll. Ett fokus på hälsosamt åldrande och dess möjligheter i olika miljöer.

- Delaktighet och Inflytande
  - Förbättrade möjligheter till inflytande, kontroll och att kunna påverka sitt liv. Ökade möjligheter för medborgarna att vara delaktiga i styrning och utveckling av samhället – av särskild stor vikt när det gäller jämställdhet, integration, funktionsnedsättning och arbetsmarknad. Ett öppnare beslutsfattande och en positiv inställning till dialoger. Hälsofrämjande ledarskap som främjar delaktighet och inflytande.

Regionförbundet har gjort en ungdomsutredning som ska ligga till grund för framtagandet av en ungdomsstrategi. Arbetet inleddes med workshop 2013-03-27. När ungdomsstrategin är klar är även den ett dokument som knyter an till målen för Framtidens hälso- och sjukvårdspolitik.

Slutligen finns också **Riksdagens riktlinjer och den etiska plattformen** att förhålla sig till.

Landstinget och kommunernas uppdrag utgår från hälso- och sjukvårdslagen, HSL, som anger att det övergripande målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen (2 §). Landstinget och kommunerna ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom länet och även i övrigt verka för god hälsa i hela befolkningen (3 §).

Prioriteringar (ursprung i betänkandena "Vårdens svåra val" och "Prioriteringar inom hälso- och sjukvården") ska bygga på en etisk plattform bestående av:

- *Människovärdesprincipen* - alla människor har lika värde och samma rätt oberoende av personliga egenskaper och funktion i samhället.

- *Behovs- och solidaritetsprincipen* – resurserna ska fördelas efter behov, vilket innebär att människor med de svåraste sjukdomarna och sämsta livskvaliteten ska prioriteras.

- *Kostnadseffektivitetsprincipen* - vid val av verksamhetsområden eller åtgärder bör en rimlig relation mellan kostnader och effekt, mätt i förbättrad hälsa och höjd livskvalitet, eftersträvas. Principen är underordnad de två andra principerna.

Förutom den etiska plattformen finns ett flertal andra generella vägledande riktlinjer för prioriteringar i riksdagens beslut. Dessa är inte inskrivna i HSL, utan ska ses som en markering av staten vad huvudmännen ska beakta vid prioriteringar. Dit hör t ex de fyra prioriteringsgrupperna

1. Vård av livshotande sjukdomar, sjukdomar som utan behandling leder till varaktigt invalidiserande tillstånd eller för tidig död, vård av svåra kroniska sjukdomar, palliativ vård och vård i livets slutskede samt vård av människor med nedsatt autonomi.

2. Prevention, habilitering och rehabilitering.
3. Vård av mindre svåra akuta och kroniska sjukdomar.
4. Vård av andra skäl än sjukdom och skada.

4.2 MÅL FÖR FRAMTIDENS HÄLSO- OCH SJUKVÅRD I JÄMTLANDS LÄN 2025

Visionen för Framtidens hälso- och sjukvård är densamma som för RUS:en och folkhälsopolicyn

VISION: ”Hälsa på lika villkor för hela befolkningen för en hållbar utveckling i Jämtlands län.”

Till skillnad mot tidigare Ny hälso- och sjukvårdspolitik från 2000 som utgick från organisationernas perspektiv sätter detta måldokument medborgarna och deras behov i fokus.

Utifrån kommundiskussionerna, seminariediskussionerna, RUS:en och Folkhälsopolicyn föreslås tre övergripande mål som fokuserar på de tre områden som anses mest viktiga att förbättra. Slutligen finns i kapitel 4.3 ett fjärde mål som ska förstärka kommunerna och landstingets gemensamma utvecklingskraft och är en framgångsfaktor för att detta dokument ska ge effekt och skapa bestående förändring.

ÖVERGRIPANDE MÅL:

Förbättrad psykisk hälsa

Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor

Tillgänglig och samordnad hälso- och sjukvård

Valet av målgrupper bygger på var de största utmaningarna och förbättringarna behöver göras.

Målgrupperna är åldersrelaterade:	Barn, Unga och Äldre
Målgrupperna är behovsrelaterade oberoende av ålder:	Personer med funktionsnedsättning, Anhöriga och Invandrare/Flyktingar.

Utmaningen är att uppnå dessa övergripande mål inom kommunernas och landstingets befintliga ekonomiska ramar. Då är det viktigt att gemensamt analysera hur kommuner och landsting tillsammans på kostnadseffektivaste sätt kan uppfylla medborgarnas behov. Gemensamma satsningar skulle kunna ske genom gemensamt avsatta och sökta medel.

4.2.1 Förbättrad psykisk hälsa

Målgrupper: Alla, men med särskilt fokus på Barn, Unga, Personer med funktionsnedsättning, och Invandrare/Flyktingar, Äldre.

Nuläge: Enligt Hälsa på lika villkor 2010 kan konstateras att länets unga kvinnor uppger nedsatt psykiskt hälsa i högre grad än unga män och vuxna. Personer med funktionsnedsättning uppger också nedsatt psykisk hälsa i högre grad än den övriga befolkningen.

Självmordstalen i Jämtland/ Härjedalen under perioden 1997-2011 har varit högre i Jämtland än riket i övrigt, det gäller framför allt hos män. Under den senaste 15 års perioden har det inte skett någon särskilt ökande eller minskade trend i självmordstalen. Det finns ingen enkel förklaring till länets höga självmordstal. Hög arbetslöshet, utflyttning, bristande framtidstro samt en kultur som underlättar självmord har föreslagits som förklaringar. Det finns dock andra län med liknande strukturella problem som har betydligt lägre självmordstal. Det vi känner till är att Jämtland-Härjedalen är vapentätast i landet och att självmord med vapen hos män är betydligt vanligare här jämfört med riket i övrigt.

Länssamverkan i aktuella former: Samverkan som berör psykisk hälsa hanteras bl a i följande dokument:
- Överenskommelse mellan landstinget och länets kommuner gällande personer psykiska funktionsnedsättningar
- Bättre liv för sjuka äldre – strategi och handlingsplan
- JämtBus – Överenskommelse om regional samverkan kring barn och unga i behov av särskilt stöd
- PSYNK- psykisk hälsa barn och unga
- Myndighetssamverkan för suicidprevention.

Länssamverkan i framtiden: Under arbetet med Framtidens hälso- och sjukvård har skolans roll återkommit i många sammanhang. Skolan är viktig både för att ge barn och ungdomar trygghet under skoltiden. Det finns ökat behov av att samarbeta angående barn och ungas sociala situation för att förbättra den psykiska hälsan. Skolan roll för att ge kunskap som leder till behörighet att gå vidare till gymnasieutbildning är viktig både för ungdomars psykiska hälsa och för möjligheten till arbete. Strukturera stödet till föräldrarna så att det sträcker sig långt upp i åldrarna. Samers psykiska hälsa behöver beaktas. Gemensamma insatser för att öka personalens kunskap för att upptäcka barn med otrygga, inhumana, onaturliga situationer.

Indikatorer som kan användas för att följa upp målet
Indikatorer om nedsatt psykisk hälsa för målgrupperna ur Befolkningsenkäten "Hälsa på lika villkor"
Hälsosamtalen i skolan åk 4, åk 7, gymnasiet åk 1
Andel elever som har behörighet till gymnasium efter åk 9
Självmordsstatistiken.

4.2.2 Hälsofrämjande och trygghetsskapande levnadsvillkor

Målgrupp: Alla, men med särskilt fokus på barn, unga och äldre

Nuläge: Resultaten från 2012 års CAN-enkät (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) visar att var fjärde elev i årskurs 9 och drygt 40 procent av eleverna i gymnasiets år 2 använder tobak. Dock vill 415 elever sluta röka och 223 elever sluta snusa, nu eller i framtiden. Flickor har i större utsträckning än pojkar druckit alkohol någon gång, medan pojkarna konsumerar större mängd alkohol. Detta gäller i båda årskurserna. Angående narkotika uppger 15 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet att de någon gång använt narkotika. Motsvarande andel i årskurs 9 är 6 procent.

Utifrån resultatet ser vi bland annat behov av ett gemensamt drogförebyggande arbete inom följande områden:
… tillräckliga resurser och stöd till de elever som vill sluta med tobak
… uppskjuten debutålder samt minskad tillgänglighet
… ökad kunskap hos eleverna
… attityder till droger
… information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare.

I öppna jämförelser för vård och omsorg av äldre finns mått på trygghet för äldre i hemtjänst och särskilt boende. Rikssiffran är 43 resp 49 %. Länets siffra är 49 och 48% men trots att länets äldre är lika trygga som snittet i landet visar siffran ändå att mer än hälften av länets äldre inte är trygga.

Trygghet handlar också om vård av god medicinsk kvalitet.

Länssamverkan i aktuella former: Samverkan inom detta område hanteras bl a i följande dokument:
- Arbetet med handlingsplaner till folkhälsopolicyn
- Bättre liv för sjuka äldre – strategi och handlingsplan
- Mobilisering (ANDT)
- Överenskommelse missbruk/beroende

- Jämtbus
- Samverkan kring ensamkommande flyktingbarn
- Gemensamma analyser kring öppna jämförelser.

Länssamverkan i framtiden: Under arbetet med Framtidens hälso- och sjukvård har samverkan mellan aktörerna runt barn och unga i skolmiljön och runt hela familjen lyfts fram. Arbetet som görs inom folkhälsoområdet har tydlig koppling mot detta område. Förebyggande insatser behöver högre grad av samarbete än dagens. Samordning av stödet för de äldre och personerna med funktionsnedsättning behöver skapas. Utveckling av vårdens kvalitet.

Indikatorer som kan användas för att följa upp målet
Levnadsvanor –rökning, alkohol, narkotika, övervikt/fetma 4-åringar, aborter
Hälsosamtal åk 4, åk 7 och gymnasiet åk1,
Alla indikatorerna inom Bättre liv sjuka äldre
Öppna jämförelsers indikatorer för god vård.

4.2.3 Tillgänglig och samordnad hälso- och sjukvård

Målgrupp: Alla, men med särskilt fokus på Äldre, Personer med funktionsnedsättning, Anhöriga.

Nuläge: En nyligen gjord studie[3] av bl a Ulla Gurner, liksom andra studier, visar att ”ju fler utförare och vårdpersonal, desto större är risken att vården och omsorgen inte motsvarar behoven. Ett tecken på detta är att de äldre som konsumerar mest vård och omsorg också är minst nöjda med den vård och omsorg som ges. Kvalitativa uppföljningar har visat på att missnöjet ofta härstammar från brister i tillgängligheten, kontinuiteten och framför allt samarbetet mellan olika vård- och omsorgsgivare.” Ulla Gurner efterlyser en dirigent med uppgift att samordna vården och omsorgen för de äldre.

Från kommun och landstingsdiskussionerna framfördes behovet av att samarbeta mer för att se individen och helheten, en vårdkedja utan avlänkade delar.

Anhörigvårdarnas ohälsa är högre än andra gruppers. De gör ett stort jobb i hälso- och sjukvården, med största sannolikhet växer den här gruppen. Deras hälsa påverkar inte bara dem själva utan också de anhöriga som de vårdar.

Vid seminariet i Persåsen berättade Lars Oscarsson om de funktionshindrades situation och alla kontakter de behöver ha med olika myndigheter och vårdgivare. Även här efterlystes mer smidighet och samordning.

Länssamverkan i aktuella former: Samverkan som berör detta område hanteras bl a i följande dokument:
- Bättre liv för sjuka äldre – strategi och handlingsplan.

Länssamverkan i framtiden: Under arbetet med Framtidens hälso- och sjukvård har samverkan mellan aktörerna runt barn/unga i skolmiljön och runt hela familjen lyfts fram. Liksom dirigenten som ska samordna stödet för de äldre och personerna med funktionsnedsättning. Gemensamma initiativ behövs också för att ge stöd till funktionshindrades behov av bättre samordning av alla de myndighetskontakter de är berörda av.

Utvecklingen av distansoberoende teknik lyfts fram som lösning på tillgänglighet i glesbygd, och andra sätt att arbeta i team och flytta ut lämplig vård till primärvård, kommun och patienternas hem.
Stödet till anhöriga behöver förbättras.

Kompetensförsörjning kommer att vara en gemensam utmaning för kommunerna och landstinget som kräver utvecklat samarbete. Det gäller både antal personer inom vården och kompetensutveckling. Inom

[3] Icke värdeskapande episoder i äldres vårdkedjor, En analys av komplexa vårdflöden, *Författare: Rolf Bowin, Ulla Gurner, Anna Krohwinkel Karlsson & Jon Rognes*

gemensamt arbete kring kunskapsstyrning finns också behov. Geriatrisk kompetens behöver utvecklas gemensamt mellan landsting och kommuner.

Indikatorer som kan användas för att följa upp målet
Här är det främst nöjdhetsmätningar av olika slag som kan ge indikation på hur vi lyckas – ex patientenkäter, brukarenkäter.
Tillgänglighetsuppföljningarna (vårdgaranti och kömiljard)
Uppföljningarna inom ”Bättre liv för de mest sjuka äldre”.

4.3 SAMARBETE OCH SAMVERKAN I LÄNET

MÅL:	**Skapa en arena för kommun och landstingsledningar för utvecklingsfrågor kring medborgarnas hälsa**

Målgrupp: Kommunstyrelse- och landstingsstyrelse samt presidier och kommunchefer/direktör/ landstingsdirektör.

Nuläge/Länssamverkan i aktuella former: En sammanställning av de samverkansarenor som finns mellan landstinget och kommunerna i länet visar att det finns många olika arenor, både politiska arenor och tjänstemannaarenor. De samverkansarenor som finns har vuxit fram under många år, dels utifrån huvudmännens egna behov av samordning och dels på uppmaning av staten utifrån olika stimulansmedelsområden. Följande samverkansarenor kan nämnas:

Politiska samverkansarenor:
Regionförbundet Jämtlands län och däri Primärkommunala nämnden
Sociala vård och omsorgsgruppen (SVOM) och Barnarenan
Gemensam nämnd avseende lagerhållning och distribution av sjukvårdsprodukter och hjälpmedel
Gemensam nämnd Närvård Frostviken
Samordningsförbundet Jämtlands län, Samjamt
Folkhälsonätverket för politiker
Styrgrupp för utveckling av vård och omsorgscollege i Jämtlands län.

Tjänstemannaarenor:
Fredagsgruppen och L-IFO (Landstingets och kommunernas individ och familjeomsorg)
Beredningsgrupp till Gemensamma nämnden för sjukvårdsprodukter och hjälpmedel
Projektgrupp Regionala stödstrukturer och Bättre liv för sjuka äldre och Ledningskraft
Haverikommissionen (vårdplaneringsfrågor) och Gråzonsgruppen (arbetsterapi och sjukgymnastik)
Ledningsgrupp för utveckling av vård och omsorgscollege i Jämtlands län
Folkhälsonätverket för tjänstemän
Länsnätverket inom social psykiatriområdet
Lokala samverkansgrupper inom Samordningsförbundet Integrationsnätverket (flyktingfrågor)
Arbetsgrupp integrerad mottagning/verksamhet (frågor kring missbruksbehandling)
Våld i nära relationer E-hälsa Myndighetssamverkan
Nätverket för barnkonventionen.

Länssamverkan i framtiden: Som framgår av ovanstående uppräkning finns samverkansarenor både för smala sakområden och arenor som har ett mer övergripande uppdrag. Synpunkterna som framkommit har främst handlat om brist på en högsta och mest övergripande arena för diskussion av utvecklingsfrågor mellan kommun- och landstingsstyrelsenivån och de högsta tjänstemännen.

Syftet med en sådan arena skulle vara att träffas och diskutera huvudmännens övergripande hälso- och sjukvårdsansvar och det gemensamma ansvaret för medborgarnas hälsa. Frågeställningar vid ett sådant

möte skulle kunna vara Hur ser framtidens utmaningar ut ? Hur kan vi tillsammans lösa de utmaningarna på bästa sätt ? En annan frågeställning vid ett sådant möte skulle kunna vara att diskutera och följa upp om de samverkansarenor som finns fyller de funktioner som krävs för att uppnå de mål som kommuner och landsting gemensamt vill uppnå och för att lösa de strategiska framtidsfrågorna. Slutligen kan arenan också vara en plats för samarbete för andra parter ex Mittuniversitet och grannlän.

Någon gång, då och då, skulle också företrädare för de olika samverkansarenorna behöva träffas och informera varandra om vad som pågår för att tillsammans med den övergripande arenan analysera behov av samordning

5 FRÅGOR SOM LEDNING FÖR SYNPUNKTER PÅ KAP 4

- Är målgrupperna rätt prioriterade?
- Är det rätt målområden som är identifierade?
- Ska dokumentet som uttrycker politiska inriktningar genom att fokusera på övergripande mål också ha tydliga mätbara och måttsatta mål?
- Ska dokumentet också ha aktiviteter ?
- Hur ska dokumentet följas upp? När ska det följas upp? Hur ofta? Av vem/vilka?

PRAKTISK UPPLYSNING

Det slutliga måldokumentet kommer att bestå enbart av kapitel 4.

Först och främst kommer det att förändras utifrån de synpunkter som kommer under processen som beskrivs i kap 3.

Sen kommer det att bearbetas för att få en tilltalande layout genom bearbetning av kommunikationsexperter vilket troligen innebär kortare text, förenklingar, förtydliganden och lämpliga foton.

Ekonomistaben
Karin Jonsson
Tfn: 063-15 31 87
E-post: karin.jonsson@jll.se

2013-08-16

Landstingets revisorer

LS/498/2013
REV 10/2012

Svar på revisionsrapport Styrning mot god ekonomisk hushållning?

Granskningsrapporten

Revisionskontoret har under 2013 granskat om landstingsstyrelsen utövat en tillfredsställande styrning och ledning mot att landstinget skall uppnå en god ekonomisk hushållning. Granskningen har gjorts i två delar där den första fokuserar på processen för budgetarbetet och den andra på styrelsens planering och styrning.

Landstingets revisorer anser efter granskningen att styrningen uppvisar brister inom nedanstående områden;

• Det saknas en planering som på ett tydligt sätt visar hur landstinget avses styras för att uppnå en god ekonomisk hushållning. Det är dock positivt att det nu tagits initiativ i riktning mot att utveckla kapacitets och produktionsplanering mm. Arbetet är dock under uppstart och det är därför oklart när genomslag kan förväntas och vad det kan ge.

• Budgeten för gällande planperiod har inte beretts så att den ger bidrag till att en god ekonomisk hushållning uppnås. Budgeten är i praktiken underbalanserad. Verksamheterna går in i verksamhetsåret med stora krav på att hitta åtgärder för att hålla verksamheten inom tilldelade ekonomiska resurser. Granskningen har även visat att budgetdialogen behöver utvecklas. Verksamhetsansvariga upplever att det finns stora skillnader mellan de resurser de tilldelats och det uppdrag de upplever att de har. Denna diskussion bör klaras ut och överenskommelser nås innan verksamhetsåret påbörjas.

• Styrelsen har under 2012 inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med den bekymmersamma ekonomiska situationen och inte heller i tillräcklig tid för att bringa ekonomin i balans under innevarande år.

• Prognoserna om det ekonomiska resultatet har under 2012 haft en låg träffsäkerhet. Prognosarbetet behöver därför utvecklas för att ge en ökad tillförlitlighet som beslutsunderlag.

• Tjänstemannaledningens förslag till besparingar under 2012 har i många delar avvisats utan att styrelsen anvisat alternativa vägar att lösa den ekonomiska situationen.

Landstingsstyrelsens svar

Avsaknad av planering som leder mot god ekonomisk hushållning

Landstingets viktigaste inkomstkälla är landstingsskatten som svarar för 62 procent av intäkterna. Genom utdebiteringsrätten kan landstinget besluta om hur stor andel av länsinnevånarnas förvärvsinkomster som ska gå till landstingets verksamhet.

Skatteunderlaget i Jämtlands län växte 2002-2012 med i genomsnitt 3,5 procent per år. Länets ökningstakt tillhörde de lägsta i landet, både beroende av befolkningsutvecklingen och att befolkningen i Jämtlands län har lägre inkomster än riket. Den taxerade genomsnittsinkomsten per person var näst lägst i landet 2012 och låg på 90 procent av rikssnittet. Landstinget får viss kompensation för den lägre inkomstnivån via det statliga inkomstutjämningsbidraget och påverkas därigenom även av det ekonomiska läget i resten av landet.

De generella statsbidragen, som utgör 23 procent av landstingets intäkter, har under motsvarande period inte ökat i samma takt som i övriga landet utan endast med 0,6 procent per år. Det kommunala utjämningsbidraget växte inte alls utan det var endast läkemedelsbidraget som blev något större. Sammantaget innebar det att Jämtlands läns landsting haft den näst sämsta utvecklingen av skatter och generella statsbidrag av alla landsting och regioner under perioden 2002-2012.

Att under så lång tid driva och utveckla en verksamhet med så låg ökning av finansieringen ställer stora krav på en planering som leder till god ekonomisk hushållning. Landstinget har en tradition av låg kostnadsutveckling vilket också visas av att man under perioden 2005-2011 haft näst lägst kostnadsutveckling i landet. Trots detta så har landstinget inte klarat att redovisa överskott.

Den låga kostnadsutvecklingen har främst uppkommit genom stor kostnadsmedvetenhet i verksamheten men även genom enskilda aktiviteter såsom bland annat Karolina 2004-2005 och Omställningsarbetet 2008-2009, vilka båda vidtogs i syfte att möta de stora underskott som styrelsen då kunde förutspå.

Styrelsen kan, precis som revisorerna, konstatera att de åtgärder som vidtagits inte varit tillräckliga för att uppnå positiva resultat och en långsiktigt god ekonomisk hushållning. De åtgärder som vidtagits har gett positiva ekonomiska effekter men inte i tillräcklig omfattning för att möta kostnadsutvecklingen inom hälso- och sjukvården och inom kollektivtrafiken.

Den låga kostnadsutvecklingen under 2000-talet har bidragit till att minska de ekonomiska underskotten i landstinget men sannolikt även bidragit till att Jämtlands läns landsting idag är ett av allt färre landsting som inte klarar kraven för kömiljarden och även har svårt att placera sig på Sverigesnitt i SKL:s Öppna jämförelser Hälso- och sjukvård.

Under 2012 och 2013 har två större arbeten startats upp i projektform för att möta detta faktum och öka effektiviteten i verksamheten. De två projekten handlar om en förbättrad produktions- och kapacitetsplanering samt införandet av ett Lean-inspirerat förhållningssätt i verksamheten. Genom att strukturerat och systematiskt arbeta för att minska onödiga kostnader och dubbelarbete ska landstinget gå mot en förbättrad ekonomi och God ekonomisk hushållning.

Budgeten har inte beretts så att den bidrar till att en god ekonomisk hushållning uppnås. Verksamheterna går in i verksamhetsåret med stora krav på att hitta åtgärder för att hålla verksamheten inom tilldelade ekonomiska resurser.

Ja, denna iakttagelse stämmer. Landstingets ekonomiska läge inför åren 2012 och 2013 har inneburit att styrelsen ställt krav på verksamheten att föreslå åtgärder som sänker kostnaderna under verksamhetsåret. I verksamheter som under många år kämpat med ekonomisk obalans och ökande kostnader är det ett ständigt pågående arbete att söka och identifiera delar i verksamheten där medborgarnas behov kan tillgodoses till en längre resursinsats än tidigare. Det är inte alltid som dessa åtgärder vid budgettillfället är fullt ut beskrivna och konsekvensbedömda och styrelsen är medveten om att detta kan vara frustrerande för landstingets chefer. Om ytterligare ökning av finansieringen inte ska ske via skattsedeln bedöms detta som ofrånkomligt.

Styrelsen föreslog inför år 2013 en skattehöjning med 25 öre vilket motsvarar ungefär hälften av det underskott som landstinget lämnade verksamhetsåret 2012 med. I november 2012 beslutade landstingsfullmäktige höja skatten enligt styrelsens förslag. Att höja skatten ytterligare bedömdes ur ett länsperspektiv inte som realistiskt då flera kommuner i länet redan ligger i topp när det gäller skattetryck för befolkningen. Om den ekonomiska obalansen inte fullt ut kan lösas med ökade skatteintäkter eller annan känd statlig finansiering återstår att ge verksamheten i uppdrag att sänka kostnaderna. Ett arbete som måste ske både genom traditionell kostnadskontroll och genom ett kontinuerligt prioriteringsarbete.

Det svåra arbetet med att sänka kostnaderna är ansvarsfullt för såväl styrelse som landstingets chefer och medarbetare. Det gäller att balansera de ekonomiska kraven med kraven på hög patientsäkerhet, god tillgänglighet och en långsiktigt tillfredsställande arbetsmiljö för medarbetarna. För att lyckas med denna svåra utmaning krävs ett nära och förtroendefullt samarbete mellan politik och verksamhet och insatser har under året vidtagits för att förbättra detta. I Ekonomiutskottet möts politik och tjänstemän regelbundet för att diskutera ekonomi- och verksamhetsstyrning. Ekonomiutskottet har under år 2013 utökat antalet möten och även utökat antalet deltagare vid mötena. Nu är representanter från samtliga politiska partier i fullmäktige inbjudna till ekonomiutskottets möten, liksom samtliga centrumchefer.

Styrelsen har under 2012 inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med den bekymmersamma ekonomiska situationen och inte heller i tillräcklig tid för att bringa ekonomin i balans under innevarande år.

Styrelsen har följt det ekonomiska läget vid samtliga styrelsemöten och vid samtliga möten i ekonomiutskottet. Landstingsdirektören har under året haft i uppdrag att presentera förslag som minskar underskottet. Detta har i viss utsträckning gjorts, men inte i den omfattning som krävts för att eliminera underskottet och möta de ökade kostnader som löpande uppkommer i verksamheten som följd av nya nationella riktlinjer och ökade kostnader för bland annat personal, läkemedel och högspecialiserad vård.

För år 2012 blev det ekonomiska utfallet under årets sista månader klart sämre än prognostiserat och detta har diskuterats i styrelsen vid ett flertal tillfällen. Styrelsen delar revisionens uppfattning att detta inte är tillfredsställande.
För att minska risken att detta inträffar igen har ett nytt programstöd inskaffats som ska ge verksamhetens chefer bättre stöd i budget och prognosarbetet. Vidare har ekonomiutskottet delvis ändrat mötesformen för att bättre kunna skaffa sig nödvändig kunskap om utvecklingen i verksamheten.

En av de kostnadsposter som ökat allra mest under de senaste åren är stafettläkare. Den kostnaden har ökat med 22,5 mkr eller 65 procent under perioden 2009–2012. Styrelsen har under 2013 fattat beslut om stafettläkarstopp för primärvården i Östersund och återhållsamhet i övriga länet. Vidare har beslut fattats om stor restriktivitet för resor, utbildningar och nyanställningar.

Utifrån det bekymmersamma ekonomiska läget finns det risk att landstinget inte fullt ut förmår bromsa kostnadsutvecklingen och skapa ett positivt resultat 2013.
Ny landstingsdirektör tillträder tjänsten den 1 oktober 2013. Styrelsen har stor tilltro till att den nye landstingsdirektören på ett positivt sätt ska leda verksamhetens resultat framåt.

Prognoserna om det ekonomiska resultatet har under 2012 haft en låg träffsäkerhet. Prognosarbetet behöver därför utvecklas för att ge en ökad tillförlitlighet som beslutsunderlag.

Styrelsen delar revisionens synpunkter och har redan vidtagit åtgärder för att ge verksamheten bättre förutsättningar att prognostisera resultatet. Utan korrekta prognoser kan inte styrelsen vidta de åtgärder som krävs för att uppnå en god ekonomisk hushållning.

Tjänstemannaledningens förslag till besparingar under 2012 har i många delar avvisats utan att styrelsen anvisat alternativa vägar att lösa den ekonomiska situationen.

Alla de förslag som styrelsen bedömt vara realistiskt genomförbara har godkänts och genomförts. Många förslag som lämnats för att sammantaget uppnå ett 0-resultat har dock inte bedömts som realistiska att genomföra. Samtal om detta har förts med verksamhetens företrädare innan beslut fattats. Att styrelsen i samband med detta inte anvisat alternativa förslag stämmer inte. Styrelsen har löpande ställt krav på en minskad bemanning och återhållsamhet för vissa kostnadsslag såsom resor, utbildningar och stafettläkare. Att det inte fullt ut kunnat efterlevas i verksamheten kar varit, och kommer att fortsätta vara, föremål för fortsatta diskussioner bland annat i ekonomiutskottet.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Jämtlands Läns Landsting

Skrivelse

Landstingets revisorer
Majvor Enström Revisionsdirektör
Tel nr 063-14 75 28

2013-03-25

Dnr REV /10/2012

Landstingsstyrelsen

Revisionskontoret har på vårt uppdrag granskat om landstingsstyrelsen utövat en tillfredsställande styrning och ledning mot att landstinget skall uppnå en god ekonomisk hushållning.

Granskningen har gjorts i två delar, varv den första fokuserade på processen för budgetarbetet och avrapporterades 15 januari 2013. I denna andra del har vi haft fokus på styrelsens planering och styrning.

Utgångspunkten för granskningen har varit de krav som finns i lagar och deras förarbeten.

Av bifogad rapport framgår att styrningen uppvisar brister på en rad områden:

- Det saknas en planering som på ett tydligt sätt visar hur landstinget avses styras för att uppnå en god ekonomisk hushållning. Det är dock positivt att det nu tagits initiativ i riktning mot att utveckla kapacitets och produktionsplanering mm. Arbetet är dock under uppstart och det är därför oklart när genomslag kan förväntas och vad det kan ge.
- Budgeten för gällande planperiod har inte beretts så att den ger bidrag till att en god ekonomisk hushållning uppnås.

  Budgeten är i praktiken underbalanserad. Verksamheterna går in i verksamhetsåret med stora krav på att hitta åtgärder för att hålla verksamheten inom tilldelade ekonomiska resurser.

  Granskningen har även visat att budgetdialogen behöver utvecklas. Verksamhetsansvariga upplever att det finns stora skillnader mellan de resurser de tilldelats och det uppdrag de upplever att de har. Denna diskussion bör klaras ut och överenskommelser nås innan verksamhetsåret påbörjas.
- Styrelsen har under 2012 inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med den bekymmersamma ekonomiska situationen och inte heller i tillräcklig tid för att bringa ekonomin i balans under innevarande år.
- Prognoserna om det ekonomiska resultatet har under 2012 haft en låg träffsäkerhet. Prognosarbetet behöver därför utvecklas för att ge en ökad tillförlitlighet som beslutsunderlag.
- Tjänstemannaledningens förslag till besparingar under 2012 har i många delar avvisats utan att styrelsen anvisat alternativa vägar att lösa den ekonomiska situationen.

Vi emotser senast den 10 juni 2013 en redovisning av vilka åtgärder som landstingsstyrelsen vidtar eller avser vidta med anledning av granskningsresultatet.

För Jämtlands läns landstings revisorer

Mona Nyberg
Ordförande

Annelie Bengtsson
V ordförande

Bilaga
Revisionsrapport "Styrning mot god ekonomisk hushållning?" (Dnr REV /10/2012).

Kopia till
Fullmäktiges presidium
Tf landstingsdirektören
Bitr. landstingsdirektören
Ekonomichefen

Jämtlands Läns Landsting

REVISIONSRAPPORT 2013

DNR: REV 10/2012

STYRNING MOT GOD EKONOMISK HUSHÅLLNING?

Ansvarig: Ulf Rubensson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 SAMMANFATTNING 3
1.1 SVAREN PÅ REVISIONSFRÅGORNA I SAMMANFATTNING 4
2 GRANSKNINGENS SYFTE, FORMER MM 5
3 IAKTTAGELSER 7
3.1 DET EKONOMISKA LÄGET 7
3.2 BALANSKRAVET OCH GOD EKONOMISK HUSHÅLLNING 8
3.2.1 God ekonomisk hushållning 8
3.2.2 Riktlinjer och mål för en god ekonomisk hushållning 9
3.2.2.1 Kommunallagen 9
3.2.2.2 Landstingsplan 9
3.2.2.3 Mål i landstingsdirektörens plan för 2013 13
3.2.2.4 Budget och Balanskravet 14
3.2.2.5 Bedömning: Budget och balanskrav 17
3.3 STYRNING 20
3.3.1 Styrelsens uppdrag 20
3.3.1.1 Bedöming: Styrning – Styrelsens uppdrag 20
3.3.2 Budgeten som styrinstrument 20
3.3.2.1 Budgetens realism 21
3.3.3 BUDGETANSVAR 23
3.3.3.1 Bedömning: Budgetansvar 24
3.3.4 Uppföljning, rapportering och åtgärder 24
3.3.4.1 Rapporter 24
3.3.4.2 Prognoser 24
3.3.4.3 Styråtgärder / korrigeringar 26
4 GRANSKNINGSANSVARIG 27
5 BILAGOR 28
5.1 STYRELSEBESLUT 28
5.2 BILAGA - UTDRAG UR KOMMUNALLAGEN 34
5.3 BILAGA - UTDRAG UR LAG (1997:614) OM KOMMUNAL REDOVISNING 36

1 SAMMANFATTNING

Landstinget ska enligt kommunallagen ha en god ekonomisk hushållning. Dvs. verksamheten ska ha ett ekonomiskt överskott som är tillräckligt för t.ex. klara framtida investeringar, värdesäkring av anläggningstillgångar, pensionsåtaganden, utvecklingsbehov mm.

Ett minimikrav att budgeten ska vara i balans och att underskott täcks inom 3-år.

För närvande har landstinget inte en god ekonomisk hushållning. Landstingets ekonomi är inte i balans och bedöms inte heller nå balans inom gällande planperiod.

Landstingets revisorer har därför uppdragit till revisionskontoret att närmare granska om styrelsen har en styrning som har förutsättningar att på sikt leda till att landstingets ekonomi når upp till lagkraven.

Resultatet av granskningen visar bl a:

Styrelsen har inte berett landstingsplanen för åren 2013-2015 på ett sådant sätt att kommunallagens krav om god ekonomisk hushållning uppfylls då ”överskottsmålet” satts till noll

Kommunallagen anger att budgeten ska upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna. Den budget som lagts ligger visserligen formellt i linje med denna bestämmelse, men ger inte en rättvisande bild då budgeten är underfinansierad. Dvs. det finns inte en tillräcklig balans mellan ambitionsnivån för verksamheten och resurstilldelningen. Detta leder till ett ständigt arbete med handlingsplaner etc för att bringa ekonomin i balans.

De verksamhetsansvariga upplever i hög utsträckning att tilldelade resurser inte motsvarar den produktion som förväntas. Bl.a. mot denna bakgrund behöver budgetdialogen utvecklas så att den slutförs med avseende på att den också inkluderar överenskommelser om vilken ambitionsnivå som är möjlig – innan verksamhetsåret inleds. Detta skulle kunna göra det möjligt för verksamhetsansvariga chefer att ta ansvar, samtidigt som det också skulle möjliggöra ansvarsutkrävande.

Det uppkomna underskottet i 2012 års verksamhet vittnar om att de åtgärder styrelsen vidtagit inte var tillräckliga och kom för sent på året för att ge den ekonomisk effekt som situationen krävde.

Fullmäktige har på styrelsens förslag beslutat om en skattehöjning med 25 öre fr.o.m. 2013 som täcker ca hälften av den obalans som visat sig i 2012 års verksamhet. Så vitt vi erfarit, kvarstår det dock en stor obalans – trots lagda ”noll”-budgetar under planperioden. Det pågår lovvärda initiativ med kapacitets och produktionsplanering mm, men det är ännu oklart när genomslag kan förväntas och vad detta kan ge.

Styrelsen har huvudsakligen utövat sin styrning genom uppdrag till landstingsdirektören att bringa ordning i ekonomin. Tjänstemannaledningens förslag till besparingar under 2012 har i många delar avvisats utan att styrelsen anvisat alternativa vägar att lösa den ekonomiska

situationen. Vi anser att kommunikationen inom landstingsledningen behöver utvecklas för att främja konstruktiva lösningar.

Prognoserna om det ekonomiska resultatet har under 2012 haft en låg träffsäkerhet. Prognosarbetet behöver därför utvecklas för att ge en ökad tillförlitlighet som beslutsunderlag.

Målen för investeringar i budget resp. investeringsstrategin behöver utvecklas och förtydligas med avseende på hur de kan bidra till vad en god ekonomisk hushållning kräver.

Det är också viktigt att landstingets styr- planerings- och uppföljningsmodell utvecklas med avseende på att tydliggöra mål och uppgifter för styrelsen.

Sammantaget har styrelsen haft ett uppdrag att åstadkomma en god ekonomisk hushållning. De åtgärder som hittills vidtagits, planerats och presenterats bedömer vi dock inte har haft tillräckligt styrvärde för att göra det troligt att de ska kunna ta landstinget ur den uppkomna situationen.

Vi rekommenderar att det tas fram en samlad och tydlig plan för hur landstinget ska uppnå en god ekonomisk hushållning.

1.1 SVAREN PÅ REVISIONSFRÅGORNA I SAMMANFATTNING

Revsionsfrågor:

- **Hur har god ekonomisk hushållning definierats i Jämtlands läns landsting?**

  Sammanfattande svar: ”Landstinget ska ha en god ekonomi, vilket förutsätter en god hushållning där varje generation bär kostnaderna för den service som den konsumerar och där det finns en balans mellan löpande intäkter och kostnader”.

  Resultatmässigt är målet ett överskott som på sikt ska vara minst 2%.
  Inom planperioden är dock målet satt till noll. Därmed uppfylls inte lagens krav om att ha en god ekonomisk hushållning.

- **Vilka mål har satts upp som är av betydelse för att åstadkomma en utveckling mot en god ekonomisk hushållning och hur utvecklas måluppfyllnaden?**

  Sammanfattande svar: ”Framgångsfaktorer” och mål finns, men de behöver utvecklas och konkretiseras för att få ökad styreffekt.

- **Styr styrelsen på ett ändamålsenligt sätt mot att uppnå en god ekonomisk hushållning?**

  Sammanfattande svar: Nej

- **Finns en plan för att uppnå en god ekonomisk hushållning?**

  Sammanfattande svar: Nej, det finns ingen samlad och tydlig plan.

- **Utgör budgeten ett tillräckligt styrinstrument?**

  Sammanfattande svar: Nej

- **Är budgeten tillräckligt realistisk enligt de verksamhetsansvariga?**

  Sammanfattande svar: Nej

- **Upplever de verksamhetsansvariga att budgeten är i balans vid ingången till resp. verksamhetsår?**

  Sammanfattande svar: Nej

- **Hur utkrävs budgetansvar?**

  Sammanfattande svar: Budgetansvar utkrävs ej.

- **Fungerar uppföljningen/rapporteringen?**

  Sammanfattande svar: Ja, med undantag för prognoserna.

- **Är prognoserna tillräckligt säkra?**

  Sammanfattande svar: Nej

- **Leder uppföljningar/rapportering till att beslut fattas om åtgärder/korrigeringar?**

  Sammanfattande svar: Inte i tillräcklig utsträckning och inte i tillräckligt god tid.

2 GRANSKNINGENS SYFTE, FORMER MM

Inledning/bakgrund

I kommunallagen anges att kommuner och landsting ska ha en god ekonomisk hushållning i sin verksamhet, vilket landstinget i nuläget har svårigheter med att klara.

I landstingsplanen (2011) anges ett antal förutsättningar som bör finnas för att åstadkomma en *god ekonomisk hushållning* däribland att det måste skapas tydliga samband mellan resursåtgång, prestationer, resultat och effekter.

För att detta ska kunna förverkligas, skriver landstingets revisorer i sin revisionsplan för 2012, att det *"behövs tydliga och uppföljningsbara mål med koppling till god ekonomisk hushållning, vilket enligt våra tidigare granskningar saknats i många fall"*.

Landstinget har i nuläget svårigheter med att klara en god ekonomisk hushållning. Revisorerna har därför bedömt det angeläget att undersöka om landstingsstyrelsen har en tillfredsställande styrning och uppföljning samt om nödvändiga åtgärder genomförs för att åstadkomma en god ekonomisk hushållning

Som en del av detta har landstingets revisorer beslutat att genomföra två fördjupade granskningar. Dels om landstinget har en styrning som leder mot en god ekonomisk hushållning, dels om landstingets budgetprocess ger förutsättningar för detta

Syfte, revisionsfråga

Det finns ingen tydlig definition på vad som avses med god ekonomisk hushållning. Dock sägs i kommunallagen och i förarbetena till denna, att ett minimikrav är att intäkterna överstiger kostnaderna (***balanskravet***) och att resultatet ligger på en nivå som realt sett åtminstone konsoliderar ekonomin. Dvs att överskottet är av den storleksordningen att det på sikt finns tillräckligt med medel för t ex reinvesteringar, pensionsutbetalningar och möjligheter att täcka tidigare underskott.

Landstinget i Jämtland har för närvarande inte en god ekonomisk hushållning. Det framgår t ex i delårsrapporten för augusti 2012 att:

> …"*Landstinget kommer därmed inte att klara av att återställa 2009 års underskott inom de stipulerade tre åren. Vid utgången av 2012 beräknas det ackumulerade underskottet att uppgå till -46 miljoner kronor, varav -24,6 miljoner kronor, som kvarstår från 2009, måste återställas 2013 och -21,4 miljoner kronor från 2011 måste återställas 2014*"

Då styrelsen i och med detta själva beskriver ett förhållande som innebär att landstinget ***inte*** befinner sig i en situation med god ekonomisk hushållning finns det inte anledning att närmare utveckla och påvisa detta.

Däremot finns det anledning att närmare studera om det finns en styrning som på sikt leder till att landstinget uppnår en situation med god ekonomisk hushållning.

- Hur har god ekonomisk hushållning definierats i Jämtlands läns landsting?
- Vilka mål har satts upp som är av betydelse för att åstadkomma en utveckling mot en god ekonomisk hushållning och hur utvecklas måluppfyllnaden?
- Styr styrelsen på ett ändamålsenligt sätt mot att uppnå en god ekonomisk hushållning?
  - Finns en plan för att uppnå en god ekonomisk hushållning?
  - Utgör budgeten ett tillräckligt styrinstrument?
    - Är budgeten tillräckligt realistisk enligt de verksamhetsansvariga?
    - Upplever de verksamhetsansvariga att budgeten är i balans vid ingången till resp. verksamhetsår?
    - Hur utkrävs budgetansvar?
  - Fungerar uppföljningen/rapporteringen?
    - Är prognoserna tillräckligt säkra?
  - Leder uppföljningar/rapportering till att beslut fattas om åtgärder/korrigeringar?

Ansvarig nämnd/styrelse

Ansvarig nämnd är styrelsen för Jämtlands läns landsting.

Metoder

Granskningen är utförd genom dokumentstudier, analys av data, intervjuer med landstingets politiska ledning och tjänstemannaledning samt genom en enkät till ett urval av landstingets områdeschefer.

Substansgranskning har genomförts i den omfattning som ansetts nödvändig för att verifiera gjorda utsagor.

Rapporten har faktagranskats av landstingets ekonomichef och erhållna synpunkter har beaktats.

Avgränsning

Granskningen avgränsas till landstingsstyrelsens styrning mot en god ekonomisk hushållning inom landstingets egen organisation. Övriga verksamheter som ingår i koncernen har inte ingått i granskningen.

Granskning av ”God ekonomisk hushållning” har genomförs i två delprojekt.

I det första delprojektet, som avrapporterades i januari 2013, har vi granskat hur budgetprocessen organiserats.
I detta andra delprojekt , om god ekonomisk hushållning, har vi fokuserat på innehållet i budgeten och ledning/styrning

Revisionskriterier

Revisionskriterierna utgör utgångspunkt för revisionsfrågorna och är de bedömningsgrunder som bildar underlag för revisionens analyser, slutsatser och bedömningar. I denna granskning utgörs revisionskriterierna huvudsakligen av:

- Kommunallag (1991:900)
- Landstingsplan 2012-2014, samt landstingsplan 2013-2015.
- Reglemente för Jämtlands läns landstingsstyrelse

Då begreppet ”god ekonomisk hushållning” avsiktligen inte givits en tydlig definition i kommunallagen finns det inte heller något tydligt revisionskriterium för vad som är en god ekonomisk hushållning. I detta avseende har därför förarbeten till lagstiftningen fått tjäna som riktmärken.

3 IAKTTAGELSER

3.1 DET EKONOMISKA LÄGET

I landstingsplanen (2013-2015) beskrivs en bekymmersam utveckling med bl a följande inslag:

- Landstinget befinner sig i en finansiell situation med vikande skatteunderlag som inte bedöms vända förrän i slutet av planperioden
- Länets befolkning beräknas fortsätta att minska fast i långsammare takt än tidigare
- Innevånarna i åldersgruppen 20- 64 år kommer att minska medan de som är äldre kommer att öka.
- Landstinget står inför en generationsväxling med många som går i pension.
- Bedömningen är att det blir fortsatt svårt att rekrytera vissa specialistläkare, distriktsläkare, ST-läkare till glesbygd, vissa specialistsjuksköterskor, biomedicinska analytiker, psykologer och övertandläkare.

Det ekonomiska läget finns närmare beskrivet i bl.a. landstingsplanen för 2013-2015, i månadsrapporten för november 2012, preliminära resultatet som redovisades för styrelsen i januari inkl en sammanställning av ett antal oberäknade ekonomiska händelser efter november som ökat underskottet till 98,5 Mkr *(enl OH-bild från mötet Dnr: LS/5/2013*). I skrivande stund

finns inget slutligt resultat för 2012, men underskottet förfaller dock ha minskat -92,1 Mkr enligt prel. uppgifter avseende bokslut 2012 *(-81,5 Mkr avseende resultat enl balanskravet)*.

3.2 BALANSKRAVET OCH GOD EKONOMISK HUSHÅLLNING

3.2.1 God ekonomisk hushållning

I **Kommunallagen 8 kap** sägs bl a att :

- Kommuner och landsting **ska ha** en god ekonomisk hushållning i sin verksamhet och i sådan verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer
- Fullmäktige ska besluta om riktlinjer för god ekonomisk hushållning för kommunen eller landstinget.

I lagen har det inte närmare reglerats vad som avses med en god ekonomisk hushållning. I lagens förarbeten framgår att man inte ansett det vara meningsfullt att närmare reglera omfattningen och innehållet i sådana mål och riktlinjer, inte heller vilka områden av den kommunala verksamheten som skall omfattas. Tanken var att detta var något som de enskilda kommunerna respektive landstingen skulle göra med utgångspunkt från sina egna förhållanden. Enligt lagens förarbeten är det viktigt att mål och riktlinjer uttrycker realism och handlingsberedskap samt kontinuerligt utvärderas och omprövas.

Ekonomisk hushållning kan ses i två dimensioner; att hushålla i tiden och över tiden. Det vill säga att väga ekonomi mot verksamhet på kort sikt, samt att väga verksamhetens behov nu mot verksamhetens behov på längre sikt[1].

Det räcker inte med balans.

I SKLs skrift ”Hushållning i lagens namn” sägs bl a:

Överskott behövs för att……

- ..finansiera investeringar och värdesäkra anläggningstillgångar.
- ..klara pensionsåtaganden.
- ..skapa en buffert
- ..konjunkturanpassa resultatet
- ..skapa resurser för utveckling.

Genom att ta ställning till bl a ambitionerna för ovanstående faktorer kan man räkna fram vilket överskott som krävs i resultaträkningen..

Landstinget har för närvarande inte en god ekonomisk hushållning. Detta framgår av såväl bokslut, budget, delårsrapporter och månadsrapporter. Det har även bekräftats i de svar vi fått vid intervjuer med landstingets politiska ledning och tjänstemannaledning.

[1] SKLs skrift ”Hushållning i lagens namn”

3.2.2 Riktlinjer och mål för en god ekonomisk hushållning

3.2.2.1 Kommunallagen

- I Kommunallagen anges att **fullmäktige ska besluta om riktlinjer** för god ekonomisk hushållning för kommunen eller landstinget.

Tanken med bestämmelsen[2] är att de lokala riktlinjerna ska ha sin utgångspunkt i kommunens eller landstingets ekonomiska ställning, vilka faktorer som främst kommer att påverka dess verksamhet och ekonomi i framtiden samt en bedömning av faktorernas betydelse och påverkbarhet. Det kan t.ex. gälla planerade investeringar, låneskulder och det totala pensionsåtagandets påverkan på resultat och ställning. Vidare att riktlinjerna ska slå fast principer och avser det strategiska, mer långsiktiga perspektivet, dvs. längre än treårsplanen.

3.2.2.2 Landstingsplan

Styr-, planerings- och uppföljningsmodell

I 2013 år landstingsplan beskrivs hur landstingets planering avses bedrivas. Modellen innehåller fyra nivåer. *(Se fig. till höger)*.:

"De långsiktiga utvecklingsplanerna ägs av och beslutas av fullmäktige. Dessa långsiktiga utvecklingsplaner ligger till grund för landstingsplanen som även den ägs av och beslutas av fullmäktige.

Landstingsplanen innehåller de övergripande mål som gäller för den kommande treårsperioden och en övergripande budget för dessa tre år.

Utifrån landstingsplanen tar styrelsen fram framgångsfaktorer för det kommande året som återges i landstingsplanen.

Framgångsfaktorerna ska peka på vilka faktorer som behövs för att nå de mål som finns i landstingsplanen.

Landstingsdirektören skapar en verksamhetsplan där mått och mätetal beskrivs utifrån vision, övergripande mål och framgångsfaktorer. I verksamhetsplanen ingår också de landstingsövergripande handlingsplaner som ska följas upp av styrelsen och LD ledningsgrupp. "

Landstingsdirektörens verksamhetsplan godkänns av Landstingsstyrelsen

[2] Propositionen (2011/12:172)

Långsiktiga utvecklingsplaner är under utarbetande.

Tanken med den valda modellen var, som vi uppfattat den, att styrelsen skulle ta fram en egen plan med ”mått, mätetal och aktiviteter”. Detta hanns dock, enl uppg., inte med. Istället har modellen anpassats så att styrelsen ska godkänna landstingsdirektörens plan.

I praktiken är det, som vi uppfattar det, bara två av de fyra ursprungliga nivåerna som tillämpas i planen för 2013.

3.2.2.2.1 Landstingsplanens mål

I landstingsplanen uttrycks målet för en god ekonomi bl a enligt följande:

- Landstinget ska ha en god ekonomi, vilket förutsätter en god hushållning där varje generation bär kostnaderna för den service som den konsumerar och där det finns en balans mellan löpande intäkter och kostnader.

Vidare finns i landstingsplanen vad man kallar för ”framgångsfaktorer”. Det finns många formuleringar som har direkt eller indirekt verkan på åtgärder som skulle kunna bidra till en utveckling mot en god ekonomisk hushållning. Nedan redovisas ett utdrag av sådana formuleringar i landstingsplanen för 2013:

> ”Landstinget arbetar med resurshushållning på alla områden; miljö, energi och ekonomi. Landstingets ekonomi är i balans ör att klara framtida krav och utmaningar.”
>
> *Avsnitt 5.3.1Övergripande mål: Hållbar utveckling: Framgångsfaktor: Resurshushållning*

> ”Det ekonomiska resultatet ska långsiktigt ge en god ekonomisk hushållning. För planperioden är målet att ha ekonomin i balans. Varje skattekrona används så effektivt som möjligt. För att uppnå detta ger landstinget alla medarbetare förutsättningar att vara delaktiga i planerings-, utvecklings- och förbättringsarbete.”
>
> *Avsnitt 5.4 Verksamhetsresultat:*

> ”Landstingets verksamhet är ekonomiskt-, socialt- och miljömässigt hållbar. Verksamheten följer principen att varje generation bär sina egna kostnader utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredsställa sina behov.”
>
> *Avsnitt 5.4.1 Övergripande mål: Långsiktigt hållbar*

> ”Verksamheten ger ett långsiktigt ekonomiskt resultat som ger utrymme för framtida behov och hållbar ekonomi. All verksamhet genomförs med minsta möjliga negativa påverkan på människor och miljö. Systematiskt hälsofrämjande insatser genomförs för att uppnå högre livskvalitet och undvika framtida vårdkostnader.
>
> För att klara framtida personalförsörjning sker rekrytering och utbildning för att klara framtidens vårdbehov.
>
> Avtalstrohet vid inköp ska råda.”
>
> *Avsnitt 5.4.1 Långsiktigt hållbar: Framgångsfaktorer : Resurshushållning*

> ”Landstinget tillämpar ett hälsoekonomiskt perspektiv och verksamheten är kostnadseffektiv för att på bästa sätt nå de uppsatta målen.
>
> Landstingets har en budget i balans med planering för framtida behov.”

Avsnitt 5.4.2 Övergripande mål: Effektiva processer: Framgångsfaktorer: Ekonomi

3.2.2.2.2 Finansiella mål

- Enligt Kommunallagen ska det anges finansiella mål som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning.

Som tidigare nämnts är det upp till resp. kommunen/landstinget att själv bestämma innehållet i dessa[3], med utgångspunkt från sina egna förhållanden

Finansiella mål saknades helt i den versionen av landstingsplanen för 2013-2015 som beslutades i november. I våra intervjuer har vi efterfrågat sådana mål varvid det framkom att de, enligt uppgift, glömts bort. I februari 2013 har planen dock kompletterats med sådana mål.

Målet för ”Långsiktigt hållbar ekonomi” (”överskottsmålet”) har satts till noll under planperioden.
Se vidare ”3.2.2.2.2.1 De finansiella målen och deras utveckling sid.12.

Någon beräkning av landstingets behov av **överskott** i resultaträkningen, **utifrån de egna förutsättningarna**, har fram tills nyligen inte funnits. Landstinget har, i likhet med många andra kommuner/landsting, använt ”tumregeln” [4].

Inför kompletteringen av landstingsplan 2013-2015 med ekonomiska mål, gjordes dock en sådan beräkning. Den redovisades i ekonomiutskottet den 5 februari 2013. Beräkningarna visade att en mininivå var 1,8 % av verksamhetsnettot om man vill uppnå en konsolidering och att tillskapa en buffert för variationer i skatteintäkterna och tillfälliga större kostnader. Enligt landstingets finansekonom är dock denna nivå **inte tillräcklig** om man därutöver vill spara för att till exempel bygga ett nytt sjukhus och liknande. Då behövs betydligt större överskott.

Efter diskussionen i ekonomiutskottet sattes överskottsmålet till 2 % ,som är något högre än mininivån. I samband med att fullmäktige, i februari 2013, reviderade landstingsplanen för 2013-2015 sattes målet dock till noll för 2013, 2014 resp. 2015. Man angav dock att målet borde vara 2% av verksamhetens nettokostnader, men att detta inte är möjligt att uppnå under planperioden.

[3] prop. 2003/04:105 s. 11

[4] ”tumregeln” var ett exempel på ungefär vilket överskott som kunde krävas för att åstadkomma en god ekonomisk hushållning och som finns att läsa i SKLs skrift ”Hushållning i lagens namn”.

3.2.2.2.2.1 De finansiella målen och deras utveckling

Långsiktigt hållbar ekonomi
Ekonomiskt resultat efter finansnetto som procentandel av verksamhetens nettokostnader

Målet för vart och ett av åren 2013-2015 har satts till 0% .

Fr.o.m. 2016 anges att f inans-nettot ska överstiga verksamhet-ens kostnader med minst 2% *(Dvs nettokostnaderna får uppgå till max. 98% av finansnettot)*

Verksamhetens nettokostnader i förhållande till skatter och generella statsbidrag (inkl avskrivn. och finansnetto).
Under 100% = ett positivt resultat.

Soliditeten

För 2012 angavs i landstingsplanen 2012-2014 inget värde annat än att det på sikt skulle vara 50%.

I 2013 års landstingsplan anges målet enligt följande;

2013:	31,30%
2014:	30,50%
2015:	29,70%
Mål på längre sikt:	En årlig förbättring

Utvecklingen av soliditeten

Mål-nivåerna avseende soliditeten är satta exklusive ansvarsförbindelsen

Hur soliditeten utvecklats om ansvarsförbindelsen medräknas har tagits med i diagrammet för att komplettera bilden

Soliditet mäter betalningsförmågan på längre sikt och anger hur stor del av tillgångarna som finansieras med eget kapital.

Som en följd av bl.a. landstingets svaga resultat och stora pensionsskuldsökning sjunker soliditeten. Under den senaste tioårsperioden har soliditeten fallit från över 50 procent till 32,4 procent 2012.

I takt med att tillgångarna som är finansierade med eget kapital minskar ökar risken för att behöva ta in främmande kapital (lån), vilket i sig medför att de ekonomiska svårigheterna ökar.

Kostnadskontroll

Nettokostnadsutveckling: Utgångsvärde årsbokslut 2012 exklusive AFA-återbetalning.

Ett nytt målvärde har satts med 2012 som bas. Det är därför ej möjligt att ännu redovisa dess utveckling.

Målvärde 2013: Max +0,1 %

Avtalstrohet

År	Mål	Utfall
2008	85%	86%
2009	85%	86%
2010	90%	88%
2011	90%	89%
2012	90%	89%
2013	90%	

Självfinansieringsgrad[5] investeringar

Mål 2013: 100%

De senaste fem åren har landstinget uppnått en självfinansieringsgrad på minst 100 procent endast under 2010.

Det betyder att under övriga år finansierades en del av investeringsutgifterna genom en minskning av likviditeten samt återlån från de anställdas pensionsavsättningar

Om självfinansieringsgraden uppgår till minst 100 procent innebär det att landstinget kan finansiera investeringarna utan ökad belåning eller minskande likviditet.

3.2.2.3 Mål i landstingsdirektörens plan för 2013

I landstingsdirektörens plan finns aktiviteter mm beskrivna som direkt eller indirekt kan påverka den ekonomiska utvecklingen, men dessa är i många fall inte målsatta (kvantifierade). T ex:

- *Utveckla benchmarking som en del i landstingets systematiska utvecklings- och förbättringsarbete.*

[5] Måttet – självfinansieringsgrad av investeringar - mäter i vilken grad investeringar finansieras med kassaflöden från verksamheten. Det beräknas som årets resultat plus avskrivningar genom nettoinvesteringarna.

- *Kravställa, synliggöra och följa upp resultaten av öppna jämförelser*
- *Utveckla flödesarbete, aktiviteter och produktivitet i vårdkedjan genom projektet kapacitets- och produktionsplanering.*
- *Effektiv läkemedelsförsörjning.*
- *Förbättra styrning och uppföljning i syfte att få en ekonomi i balans.*

De mål som åsatts ett värde och som kan sägas ha fokus på den ekonomiska utvecklingen (2013) är:

Nettokostnadsutveckling:
Utgångsvärde 2012-08-31: 5,6 % (exkluderat återbetalning av 48 mkr från AFA)
Mål: 2 %

Energianvändningen:
Mål: ska minska med 1 %

Nyttjande av inhyrd personal:
Utgångsvärde 2012-08-31: 37,5 mkr.
Mål: 10 % lägre utfall än 2012 på årsbasis

3.2.2.4 Budget och Balanskravet

3.2.2.4.1 Regler

- Enligt Kommunallagen[6] ska budgeten upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna, med undantag för om det finns synnerliga skäl. Fr. o. m. 2013 har även införts en möjligheter att inrätta och nyttja resultatutjämningsreserver, vilket dock för närvarande inte är aktuellt för Jämtlands läns landsting.
- Om balanskravsresultatet för ett visst räkenskapsår är negativt[7)], ska det i förvaltningsberättelsen för det året anges när och på vilket sätt man avser att göra den i kommunallagen (8 kap. 5 a §) föreskrivna regleringen av det negativa balanskravsresultatet.

  Till skillnad mot den lagstiftning som gällde t.o.m. 2012 kan noteras att det fr.o.m. 2013 även skall lämnas upplysning om hur tidigare räkenskapsårs negativa *balanskravsresultat har reglerats* och om *det balanskravsresultat som återstår att reglera*. Bestämmelsen är tillämplig på den förvaltningsberättelse som ska upprättas avseende 2012 års verksamhet.
- Fullmäktige får besluta att en reglering av ett negativt balanskravsresultat inte skall göras om det finns synnerliga skäl. Om fullmäktige beslutar att en sådan reglering inte ska ske,

---

[6] 8 kap. 4 §

[7)] 4 kap. 3 a § **lagen** (1997:614**) om kommunal redovisning**
" Förvaltningsberättelsen ska innehålla upplysningar om dels årets resultat efter balanskravsjusteringar, dels detta resultat med justering för förändring av resultatutjämningsreserven (balanskravsresultat).
Balanskravsjusteringar görs genom att följande uppgifter inte beaktas vid beräkningen av årets resultat:
1. realisationsvinster som inte står i överensstämmelse med god ekonomisk hushållning,
2. realisationsförluster till följd av försäljning som står i överensstämmelse med god ekonomisk hushållning,
3. orealiserade förluster i värdepapper, och
4. återföring av orealiserade förluster i värdepapper. Lag (2012:799)."

ska upplysning lämnas om detta och skälen till beslutet anges. Även i detta avseende gäller bestämmelsen fr.o.m. 1 januari 2013 och är tillämplig på den förvaltningsberättelse som ska upprättas avseende 2012 års verksamhet.

Balanskravet är att betrakta som en miniminivå. Att uppfylla Kommunallagens balanskrav på budgeten är dock inte tillräckligt för att en kommun eller ett landsting ska anses ha levt upp till kravet om god ekonomisk hushållning. Avsikten med balanskravet är att förhindra en urgröpning av ekonomin samt ge grundförutsättningar för en långsiktigt stabil finansiell utveckling.

Om kostnaderna för ett visst räkenskapsår överstiger intäkterna ska det negativa resultatet regleras och det redovisade egna kapitalet enligt balansräkningen återställas under de närmast följande tre åren[8]. Fullmäktige ska också anta en åtgärdsplan för hur regleringen ska ske.

Vid beräkningen av om det finns något resultat att återställa (balanskravsresultat) ska årets resultat justeras för vissa realisationsvinster och realisationsförluster.

Utvecklingen av det egna kapitalet

Fullmäktige får besluta om att en reglering av ett negativt resultat inte ska göras om det har uppkommit till följd av ett budgetbeslut med hänvisning till **synnerliga** skäl[9].

Med synnerliga skäl avses fall då ett frångående från kravet att återställa det egna kapitalet är mycket väl motiverat[10]. Ett grundläggande krav är att de åtgärder som kommunen eller landstinget vidtar måste vara förenliga med god ekonomisk hushållning.

Faktorer som negativ befolkningsutveckling, hög arbetslöshet samt förändringar av skatteintäkter, statsbidrag och utjämningssystem har, i lagens förarbeten[11], inte ansetts utgöra skäl för att undgå skyldigheten att reglera ett negativt resultat då kommuner och landsting bör ha en beredskap för sådana faktorer.

I förarbetet till Kommunallagen[12] sägs bl a ”För att en minskning av det egna kapitalet inte skall anses bryta mot kravet på god ekonomisk hushållning skall det finnas kapital som täcker kommunens hela pensionsåtagande, dvs. även den del av pensionsskulden som avser tiden före 1998 och redovisas som en ansvarsförbindelse och således inte i balansräkningen. Därutöver skall det finnas en buffert med realiserbara tillgångar som kan användas för delfinansiering av framtida investeringar. När dessa delar är täckta måste de egna förutsättningarna definieras utifrån hur stor skuldsättningen är, vilken riskexponering som kan bli aktuell och penningflödet.”.

---

[8] 8 kap. 5 a § kommunallagen

[9] 8 kap. 5 b § kommunallagen

[10] prop. 1996/97:52 s. 38 f.

[11] prop. 2003/04:105 s. 21

[12] Prop. 2003/04:105, sid 25

Sett till Kommunallagens förarbeten torde varje minskning av det egna kapitalet vara otillåten i nuvarande ekonomiska läge där det totala pensionsåtagandet överstiger tillgångarna med väsentliga belopp.

Det egna kapitalet har dock under de senaste fem åren haft en negativ trend vilket framgår av diagram sid 15.

Resultatutvecklingen

För landstinget har intäkterna under de senaste 5 åren överstigit kostnaderna endast vid ett tillfälle (2010).

Det ekonomiska resultatet för 2012 uppgår enl en preliminär uppgift till -92,1 Mkr.

Årets resultat enligt balanskravet (mkr)	Bokslut 2008	Bokslut 2009	Bokslut 2010	Bokslut 2011	Preliminärt Bokslut 2012
Årets resultat	-95,9	-26,7	67,8	-118,2	-92,1
Justeringsposter	23,7	-1,5	-4,1	96,8	10,6
JUSTERAT RESULTAT	**-72,2**	**-28,2**	**63,7**	**-21,4**	**-81,5**

I landstingsplanen för 2012 angavs att landstinget hade ett behov av effektiviseringar som motsvarade ett ekonomiskt resultat på + 65 Mkr för att landstinget skulle kunna betraktas ha en god ekonomisk hushållning

När vi genomförde våra intervjuer (*dec 2012 – början av jan 2013*) beskrev såväl företrädare för politisk ledning som förvaltningen en situation där budgeten inte är tillräcklig för den planerade verksamheten. Flera av de intervjuade bedömde då att obalansen var ca 50-60 Mkr, vilket senare visat sig snarare ligga i närheten av 90-100 Mkr. (*Se även avsnittet "3.3.2.1 Budgetens realism" s. 21)*

I samband med att Landstingsplanen för år 2013-2015 reviderades i februari lämnades ett ”*preliminärt förslag till justerat resultat enligt balanskravet för år 2012 -81,5 mkr. Detta innebär att planen för återställande av 2008 och 2009 års underskott inte höll.*” Det konstateras också att budgeten för planperioden inte kommer att kunna återställa det balanserade resultatet.[13]

Det finns, enligt uppgift, inte heller någon samlad plan för hur landstinget skall uppnå en god ekonomisk hushållning på längre sikt.

Åtgärdsplaner

Åtgärdsplaner för återställande av underskotten inom 3 år har inte beretts och lämnats till fullmäktige för beslut i enlighet med Kommunallagens regler om att det ska finnas en plan för återställandet.

I våra intervjuer har det inte heller framkommit att man upplevt att det har funnits några åtgärdsplaner för hur underskotten ska regleras. Vi har dock fått beskrivningar om att styrelsen haft ”bilden klar för sig”.

I och med att den reviderade landstingsplanen för 2013 antogs i februari 2013 beslutades om en budget med ett 0-resultat för vart och ett av åren 2013, 2014 och 2015. Det innebär att det samlade underskottet fram t.o.m. 2012 (139,6 Mkr) inte kommer att kunna återställas inom planperioden.

3.2.2.5 Bedömning: Budget och balanskrav

Vad gäller mål och målvärden med fokus på ekonomin bedömer vi att det finns anledning att överväga hur dessa kan utökas samt utvecklas och konkretiseras för att få ökad styreffekt. Detta såväl i kommande verksamhetsplaner från styrelsen som i landstingsdirektörens planer.

I landstingsplan 2013-2015 sägs att *” Det ekonomiska resultatet ska långsiktigt ge en god ekonomisk hushållning*”. Som mål på sikt *(efter planperioden)* anges” att det ekonomiska resultatet ska vara ett överskott[14] som uppgår till minst 2 %. Detta mål ligger endast 0,2 % över vad som kan betraktas som en miniminivå[15] som räknades fram inför revideringen av landstingsplanen (1,8%) och kan inte sägas innehålla något ”sparande” för framtida investeringar som till exempel byggande av nytt sjukhus och liknande. Dvs. det skapar inte utrymme för de behov som finns (*se avsnitt ”investeringar”*).

Inom planperioden har resultatmålet satts till noll. Därmed uppfylls inte lagkraven om att ha en god ekonomisk hushållning och det bidrar inte heller till det egna övergripande målet om att varje generation ska bära sina kostnader. Att budgetera med noll-resultat innebär ett planerat tärande

[13] Landstingsplanen s.33

[14] Ekonomiskt resultat efter finansnetto som procentandel av verksamhetens nettokostnader

[15] Beräkning av överskottsmål. se sid 11

på befintliga tillgångar och står i strid med vad som kan anses vara en god ekonomisk hushållning.

Vi bedömer att styrelsen inte har berett budgeten för 2013 i enlighet med kommunallagens krav, mot bakgrund av att det av landstingsplanen inte framgår när och på vilket sätt man avser att göra den föreskrivna regleringen av det negativa balanskravsresultatet och inte heller anger skälen till att inte göra detta.

Vi rekommenderar att det tas fram en samlad och tydlig plan för hur landstinget ska uppnå en god ekonomisk hushållning.

3.2.2.5.1 Investeringar

Överskott behövs, bl. a. för att finansiera investeringar och värdesäkra anläggningstillgångar.

Ny utrustning är ofta mer utvecklad och avancerad än den som ersätts vilket ofta innebär att den är dyrare. Samtidigt redovisas kostnaderna för värdeminskningen av tillgångar genom att man gör avskrivningar. Avskrivningar görs på historiska anskaffningsvärden utan hänsyn till inflationsrelaterad värdeminskning.

För att med egna medel ersätta anläggningstillgångar i takt med att de är uttjänta behövs överskott som täcker skillnaden mellan investeringsnivå och avskrivningar. I annat fall måste ersättning av uttjänta tillgångar ev. ske genom upplåning, vilket kan leda till att räntekostnader tar i anspråk en allt större del av driftbudgeten.

Landstingets mål för investeringarna har tidigare uttryckts som att man långsiktigt ska bibehålla värdet på anläggningstillgångarna och man har haft som mål att ”Årets investeringar ska inte underskrida årets avskrivningar”.

Investeringarna och avskrivningarna har utvecklats, och planeras enl. nu gällande lanstingsplan, enligt följande:

Som framgår av diagrammet har summan investeringar under perioden 2008-2011 överstigit summan avskrivningar både vad gäller budget och utfall. Dvs målet om att årets investeringar inte ska underskrida årets avskrivningar har varit uppfyllt.

Ett trendbrott sker dock 2012. Budgeten för investeringarna ligger 22 Mkr under summan budgeterade avskrivningar. I budget för perioden 2013-2015 går trenden åt samma håll och förstärks. Dvs landstingets budget innebär en minskning av anläggningstillgångarnas värde.

Samtidigt ser målet, om att investeringarna ska överstiga avskrivningarna, ut att ha försvunnit (*landstingsplan 2013*). Landstingets investeringsstrategi ser dock ut att fortfarande gälla[16].

[16] Landstingets investeringsstrategi gäller fortfarande enl. Landstingsplan 2013-2015, bilaga 4

I JLLs investeringsstrategi[17] sägs bl a följande:

> *"Utrymmet för både inventarieinvesteringar samt fastighetsinvesteringar bestäms av utrymmet mellan befintliga och budgeterade avskrivningar, det främsta skälet till detta är att kunna styra investeringarna efter storleken på budgeterade kostnader för avskrivningar, och således de avskrivningskostnader som Landstinget kan bära för planeringsperioden. Om investeringar behövs göras utöver utrymmet måste verksamhetsområdena finansiera dessa investeringar genom omdisponering av medel från sin övriga driftsbudget"*

I landstingsplanen för 2013-2015 anges att målet för investeringarna är att de till 100% ska ske med medel från den egna verksamheten. Detta är en kraftigt förhöjd ambitionsnivå jämfört med utfallet år 2011. (*För utvecklingen, se diagram De finansiella målen och deras utveckling" s.12*).

I det utkast till Årsredovisning för 2012 vi tagit del av sägs: *"För den kommande treårsperioden finns utrymme för fastighetsinvesteringar för 100 miljoner kronor. Behovet är dock avsevärt större."*

3.2.2.5.1.1 Bedöming: Investeringar

Finansiering av investeringar och värdesäkring av anläggningstillgångar.

Den budget som lagts fast för planperiodens investeringar står inte i överensstämmelse med investeringsstrategin.

Det i landstingets investeringsstrategi angivna målet, om att investeringarna skulle vara minst i nivå med avskrivningarna, var en nivå som torde kunna diskuteras. En konsekvens av målet i detta dokument är att investeringar som hamnar utanför vad som ryms inom avskrivningsutrymmet tär på tillgängliga resurser för driften i den mån de inte utgör en effektivisering.

Om landstinget på sikt ska uppnå en god ekonomisk hushållning finns det ett behov av att investeringsmodellen/målet ses över så att verksamheten inte riskerar att urholkas i motsvarande grad som "avskrivningsutrymmet" ev. inte täcker investeringarna.

Planperiodens budget innebär en påtaglig minskning av investeringsvolymen. Sammantaget pekar detta mot en minskning av värdet av anläggningstillgångarna. Samtidigt redovisas att investeringsbehoven är avsevärt större än vad som budgeterats. Dvs investeringsbehoven skjuts till framtiden och kommande generationer och därmed är budgeten för investeringarna inte förenlig med en planering för en god ekonomisk hushållning.

[17] JLLs investeringsstrategi (Dnr LS/1065/2007)

3.2.2.5.2 Återlån

För investeringarna gäller från 2013 ett finansiellt målet om en 100% självfinansieringsgrad. Samtidigt har utvecklingen av de sk återlånen ökat i stor utsträckning under senare år.

I årsredovisningen för 2011 sägs bl a *att landstingets båda pensionsskulder, den i balansräkningen och ansvarsförbindelsen, har ökat år från år. Pensionsskulden i balansräkningen kommer att fortsätta öka medan ansvarsförbindelsen däremot kommer att börja minska från 2012 och framåt.*

Det krävs stora överskott för att klara av ökningen i den totala pensionsskulden. Låga eller negativa resultat innebär att landstinget lånar från medarbetarnas pensioner för att finansiera investeringar eller verksamhet. Detta lån kallas för återlån. De senaste fem åren ökade landstinget återlånen med nästan en halv miljard kronor.

Utbetalningen av pensioner är inte beroende av utvecklingen av pensionsskulden och återlånet. Pensionerna har sin grund i avtal och måste betalas. Däremot leder brister i uppbyggandet av en betalningsberedskap på sikt till att ambitionsnivån i verksamheten kan behöva sänkas – eller intäkterna ökas.

3.3 STYRNING

3.3.1 Styrelsens uppdrag

Grundtanken i den styr-, planerings- och uppföljningsmodell som valts var, som vi uppfattat det, bl a att landstingsstyrelsen skulle få i uppdrag att konkretisera landstingsplanen med avseende på t ex mått, mätetal och aktiviteter. I och med att fullmäktige beslutade att fastställa planen för 2013 innebar det att fullmäktige bl.a. gav styrelsen i uppdrag att ge landstingsdirektören i uppdrag att verkställa landstingsplanen 2013-2015, samt fastställa uppdrag och ge erforderliga direktiv till landstingsdirektören.

3.3.1.1 Bedöming: Styrning – Styrelsens uppdrag

Styrelsen har inte själv tagit fram något dokument som konkretiserar landstingsplanen, men ett godkännande av landstingsdirektörens verksamhetsplan för 2013 har skett. Detta skulle i och för sig kunna betraktas som att landstingsdirektören inte har någon egen plan utan i praktiken endast är beredande till styrelsen. Oavsett vilket sätt man ser det på uppstår oklarheter kring det uppdrag och ansvar som landstingsfullmäktige tilldelat styrelsen för år 2013. Att utveckla modellen i detta avseende, samt att få med de långsiktiga utvecklingsplanerna bör ges hög prioritet.

3.3.2 Budgeten som styrinstrument

I princip är landstingets budgetmodell av typen ”breakdown”. Man kalkylerar vilka ekonomiska resurser som finns tillgängliga. Utifrån detta sker en fördelning genom en budgetprocess.

Budgetprocessen i sig har vi granskat i ”Delprojekt 1” som redovisas i rapporten ”Granskning av budgetprocessen” (*Dnr REV 10/2012*). I denna granskning har vi kunnat notera bl. a. att

- budgetarbetet utvecklats genom att cheferna involverats mer i arbetet och att dialogen mellan verksamheter och den politiska ledningen sker på ett tidigare stadium än tidigare.
- det finns ett missnöje avseende delaktigheten bland områdescheferna.
- verksamhetsföreträdarna upplever att det i viss utsträckning saknas tillräckligt utrymme för analyser av förutsättningar och behov.

I detta ”Delprojekt 2” av granskningen av god ekonomisk hushållning har vi fokuserat på budgetens innehåll.

3.3.2.1 Budgetens realism

Budgeten är ett viktigt verktyg i arbetet med att styra verksamheten.

Att det ska finnas en budget är lagstadgat[18] liksom vissa minimikrav på vad den ska innehålla. T ex ska intäkterna överstiga kostnaderna. Det ska även anges, skattesats samt mål för verksamheten och finansiella mål, mm.

Budgeten en viktig komponent i den avstämning som måste göras avseende planerad verksamhet och dess ekonomiska utfall i förhållande till vad som planerats. Sådana avstämningar skapar grund för att kunna fatta relevanta beslut i styrningen av verksamheten. T ex hur man ska göra inköp, anställa personal, fördela de ekonomiska resurserna med mera. En förutsättning är realism i såväl kalkyler som mål.

> I SKLs skrift ”Hushållning i lagens namn” står bl.a. att ”*uppföljning av ekonomi och verksamhet samt avvikelsehantering är länkar i budget- och uppföljningsprocesser. Detta kräver en realistisk budget där verksamhet och ekonomi hänger ihop. Uppföljning av en orealistisk budget saknar trovärdighet och blir inget aktivt styrinstrument.*”

Från flera centrumchefer har vi fått uppgift om att man går in i verksamhetsåret 2013 med obalanser mellan uppdrag och resurser i budgeten. I våra intervjuer med såväl den politiska ledningen som tjänstemannaledningen har framkommit att detta är ett känt förhållande.

I Landstingsplanen 2013-2015 anges:

> *” Jämtlands läns landsting har redovisat ekonomiskt underskott för åren 2008, 2009 och 2011. Verksamheten arbetar nu aktivt med att utarbeta handlingsplaner för att sänka kostnadsnivån år 2012 och 2013. En budget i balans 2013 förutsätter att dessa handlingsplaner genomförs*”

[18] Kommunallagen 8 kap. 4, 5 §

I en enkät till områdescheferna framkommer följande bild:

På frågan om man anser att områdets **uppdrag är tydligt definierat** svarade de enligt följande.

Merparten (85%) upplever att områdenas uppdrag är tydligt definierade.

På frågan om områdescheferna upplevde att det fanns en **bra balans mellan uppdrag och resurser** i deras budget vid ingången till 2013. På denna fråga fördelade sig svaren enligt följande:

Merparten (92%) uppgav att balansen mellan uppdrag och resurser inte alls är bra eller i liten utsträckning.

Vi ställde också en fråga om de upplevt att de diskussioner som förts om bortprioriteringar har förts utifrån relevanta grunder.

Även i detta avseende finns ett missnöjde. Sammanlagt 46% svarade ”i liten utsträckning” eller ”inte alls”.

Sammanfattningsvis: Områdescheferna upplever inte att den budget de fått motsvarar det som man uppfattar som sitt uppdrag. Många upplever inte heller att de bortprioriteringsdiskussioner som förekommit har förts utifrån relevanta grunder

3.3.2.2 Bedöming: Styrning – Budgeten som styrinstrument

Vårt ”Delprojekt 1 - Granskning av budgetprocessen” visade sammanfattningsvis att processen för att bedriva landstingets budgetarbete har utvecklats på så sätt att den ökat förutsättningarna för att budgeten ska kunna fungera som ett styrinstrument. Men vi noterade också vissa brister i form av att man pga. tidsbrister inte hinner med djupare analyser av centrumens förutsättningar och behov samt brister i delaktigheten för områdescheferna.

Budgetdialogen behöver utvecklas

De enkätsvar vi fått från områdescheferna indikerar att landstingsstyrelsen inte säkerställt att det finns harmoni mellan den verksamhet som planeras och tilldelad budget. Dialogen slutförs inte på ett sådant sätt att det kan sägas finnas en överenskommelse om att det finns tillräckligt med resurser till den ”beställda” produktionen. Detta kan också beskrivas som att man inte helt har slutfört diskussionen om vad som är den nödvändiga produktionen.

Att verksamheterna nu, enligt Landstingsplanen, aktivt arbetar med att utarbeta handlingsplaner för att sänka kostnadsnivån och att det i landstingsplanen också finns uttryck som att *"En budget i balans 2013 förutsätter att dessa handlingsplaner genomförs"*, indikerar, enligt vår mening, att budgeten fastställdes som ett tak för kostnaden utan att det fanns en ”överenskommelse” om vad som skulle tas bort för att balans skulle kunna anses råda. Hade budgetdiskussionen varit slutförd då budgeten fastställdes, hade behov av handlingsplaner för att bringa ekonomin i balans, redan när verksamhetsåret inleddes, inte funnits - eller i vart fall ha varit av marginell betydelse.

I och med att budgeten inte är i balans finns det en uppenbar risk att den inte fungerar som ett tillräckligt styrinstrument. Det kan därigenom uppstår svårigheter att upprätthålla budgetmoral och att utkräva budgetansvar.

En konsekvens av att man i budgetarbetet inte klarar att anpassa ambitionerna i verksamheten efter tillgängliga resurser medför att ambitionerna måste anpassas under löpande verksamhetsår. Underfinansierade budgetar medför att problemen ackumuleras och skjuts till framtiden. Detta går stick i stäv med vad som i landstingsplanen anges som en förutsättning för en god ekonomisk hushållning – att varje generation ska bära kostnaderna för den service den konsumerar och att det måste finnas en balans mellan löpande intäkter och kostnader.

> **Vi rekommenderar att** budgetdialogen förändras så att det finns en ömsesidig överenskommelse om vilka ambitionsnivåer som kan förväntas utifrån given resursfördelning **– innan verksamhetsåret påbörjas.**

3.3.3 BUDGETANSVAR

Det finns ett formellt ansvar för att hålla budget.

Vid våra intervjuer framkom dock att det inte skett något utkrävande av budgetansvar.

Den 4 februari 2013 tillkännagavs dock att landstingsstyrelsen och landstingsdirektören ”*gemensamt beslutat att hon säger upp sig från sitt uppdrag*” med omedelbar verkan. Om detta ska ses som en form av ansvarsutkrävande är oklart. I vart fall ser det ut att vara kulmen på den brist på ömsesidigt förtroende som vi upplevt växt fram.

Tidigare har det funnits en regel om att områden som har gått med underskott har fått ta med sig detta till kommande verksamhetsår. Denna regel har nu tagits bort.

I våra intervjuer har framkommit att det pågår diskussioner om att införa att en regel som innebär att statliga stimulansmedel kan komma att fördelas ut till berörda centrum.

3.3.3.1 Bedömning: Budgetansvar

Då budgeten inte harmoniserar med uppdragen får det formella ansvaret för att hålla budget i praktiken ett begränsat värde eftersom det är svårt att utkräva ansvar när det inte finns någon egentlig överenskommelse om vad som var möjligt.

Landstinget bör därför försöka uppnå ett tillstånd där ansvarstagande är möjligt. Det är av stor vikt att budgetprocessen utvecklas så att den verksamhet/produktion som planeras vilar på realistiska budgetar som de verksamhetsansvariga kan ta ansvar för.

3.3.4 Uppföljning, rapportering och åtgärder

3.3.4.1 Rapporter

Den politiska ledningen har i intervjuer uppgivit det som att de huvudsakligen är nöjda med den rapportering de får både i skriftlig form och i form av muntliga föredragningar. Oppositionen upplever dock inte att man får tillräcklig information och inte heller alltid korrekt information.

Ett område som flera upplevde behöver utvecklas är mått på hur ”personalen har det”. Bl.a. nämndes att det pågår arbete med en ny form av vårdtyngdsmätning.

3.3.4.1.1 Bedömning: Rapporter

Rapporteringen till styrelsen förfaller i stort fungera (med undantag för prognosernas kvalité). Oppositionens missnöje med informationen bör kunna hanteras inom ramen för den rätt man har som styrelseledamot att begära sådan.

3.3.4.2 Prognoser

Prognoserna över det ekonomiska resultatet har under 2012 inte haft någon större träffsäkerhet om man jämför med årets slutliga ekonomiska resultat

I de månadsrapporter och delårsbokslut som centrumen lämnat under året har helårsprognoserna utvecklats månadsvis på ett sätt som framgår av diagrammet (Mkr)

I diagrammet har resultatet för december 2012 använts

De förklaringar vi fått till att prognoserna slagit fel är huvudsakligen överoptimism som kan ha sin grund i att man gärna ”vill tro” att de åtgärder man avser vidta ger mer än vad som blir fallet. ”Att man vill vara till lags” kan, enligt de intervjuade, vara en annan komponent eller att man ”inte törs” redovisa riktigt hur illa det är.

Resultatet kom att i hög grad försämras efter novemberprognosen. De förklaringar vi fått[19] står huvudsakligen att finna i poster enligt tabellen till höger.

En del av dessa poster var svåra att förutse. Tex pensionskostnader (ny beräkning från KPA) -8 Mkr och sänkt statligt läkemedelsbidrag -11,6 Mkr. Även den ”extra ersättningen” till NUS -5 Mkr var vid tidpunkten inte politiskt färdig-förhandlad. Tillsammans utgör dessa poster -24,6 Mkr dvs. nästan hälften av ”prognosmissen”.

Justerad prognos för november	**-41,5**
Ej kända/ beaktade poster vid prognos i nov	
Köpmangatan 24 (*Gamla polishuset*)	-2,5
Reaförlust	-1,0
Övrigt (ffa köpt vård, läkemedel, personal)	-14,8
Extra ersättning NUS (*regionsjukv. Umeå*)	-5,0
Underskott Länstrafiken	-4,7
RR-vård *(Riks- o regionssjukv)*	-2,6
IT	-1,0
Övrigt	-3,2
Dyra RR-patienter (intern försäkringslösning)	-5,9
Pensionskostnader (ny beräkning från KPA)	-8,0
Avsatt för inprioritering	0,9
Övrigt	2,1
Sänkt statligt läkemedelsbidrag	-11,6
Finansnetto	2,4
Avräkning skatter	-0,4
Övrigt	-0,3
Summa förändr. Dec.	**-55,6**
Resultat 2012 (prel)	**-97,1**

3.3.4.2.1 Bedöming: Prognoser

Ett syfte med prognoser är att skaffa kunskap för att i tid kunna vidta åtgärder. Prognoser av alltför låg kvalité medför risk för att fel åtgärder vidtas eller uteblir.

Även om cirka hälften av de poster som utgjorde grund för prognosmissen avseende december var svåra eller omöjliga att förutse, innehöll, enligt uppgift, den andra hälften poster som med ett bättre fungerande informationsflöde/omvärldsbevakning borde ha kunnat beaktas i novemberprognosen.

Mot bakgrund av ovanstående, samt den utveckling helårsprognoserna haft under 2012, finns det anledning att se över hur prognoserna kan utvecklas och kvalitetssäkras.

[19] *Källa: OH-material från styrelsens möte i januari 2013*

3.3.4.3 Styråtgärder / korrigeringar

Av styrelsens protokoll och handlingar under 2012 samt i de intervjuer vi genomfört har framkommit att styrelsen hållits informerad om utvecklingen av såväl produktion som det ekonomiska läget.

Vi har gjort en genomgång av beslut som är av karaktären att de har ekonomisk betydelse eller på andra sätt har haft bäring på den ekonomiska situationen *(se sammanställning i bilaga 5.1 Styrelsebeslut*). Det har varit svårt att av beslut och underlag utläsa/bedöma de enskilda beslutens ekonomiska betydelse, vilket till stor del beror på att styrelsens styrning handlat om att ge landstingsdirektören i uppdrag att ta fram handlingsplaner och förslag och som i slutändan inte alltid visat sig möjliga att genomföra.

Värt att notera i detta sammanhang är att det i styrelsens protokol framgår följande:

- I **mars-april** kom yrkanden från oppositionsledamöter om att se över administration resp. OH-kostnader samt att få en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits för att uppnå målen om god ekonomisk hushållning, Styrelsen föreslog fullmäktige att förslagen skulle avslås.
- **April**: § 101 ”Styrelsen konstaterar att det ekonomiska läget för landstinget fortfarande är allvarligt”
- Den handlingsplan som skulle presenteras för styrelsen i **augusti**, för att sänka kostnaderna, kom inte förrän i **september**. Den innehöll då flera förslag som inte vann politisk acceptans. Enligt de uppgifter vi fått informerades delar av styrelsen (majoritetsföreträdare) om inriktningen på besparingsförslag som var aktuella redan under juni. Enligt uppgift var det känt att vissa förslag inte skulle kunna accepteras redan före beslutstillfället, men förslagen lyftes ändå till politisk prövning. Vi har inte kunnat utläsa av beslutsunderlag och beslut vilket sammantaget värde de beslutade resp ej godkända åtgärderna avsågs få för 2012.
- **Oktober**:§ 259”Den landstingsdrivna verksamheten har år 2012 en ekonomisk obalans på drygt 70 miljoner kronor, om en engångsutbetalning från AFA på 48 miljoner kronor exkluderas.

3.3.4.3.1 Bedömning: Styråtgärder / korrigeringar

Styrningen förefaller i stor utsträckning ske genom uppdrag till landstingsdirektören att se till att Centrumen tar fram åtgärdsplaner och håller budget.

Redan i april konstaterade styrelsen att det ekonomiska läget var allvarligt. I detta läge avslogs dock yrkanden från oppositionsledamöter, om översyn och krav på redovisning av åtgärder, utan att det skedde till förmån för egna förslag

Då beslutet om åtgärder fattades i september avslogs många av de lämnade förslagen. Det är svårt att utläsa den exakta ekonomiska betydelsen för 2012 av beslutet och underliggande handlingar, men sett till att man i redovisar en budgetobalans om 70 Mkr i oktober samt årets slutliga resultat förefaller de åtgärder som styrelsen beslutat om inte haft ett sådant ekonomiskt värde som situationen krävde. Därtill kommer att beslutet kom sent på året.

Vi anser att det skulle vara en fördel om kommunikationen mellan styrelse och förvaltning *(landstingsledningen)* utvecklades så att det blir tydligare vad som kan accepteras eller inte redan under beredningsstadiet, framförallt mot bakgrund av det ekonomiska läget.

Sammanfattningsvis har vi inte kunnat utläsa av protokoll och handlingar att styrelsen vidtagit åtgärder av tillräcklig betydelse och inte heller i tid.

För år 2013 uppger såväl politisk ledning som tjänstemannaledning att budgeten är underfinansierad –trots beslutet om skattehöjningen. Det är därför av vikt att redan tidigt under verksamhetsåret ta fram och besluta om åtgärder och att detta sker med ett större inslag av samverkan inom landstingsledningen.

4 GRANSKNINGSANSVARIG

Östersund den 25 mars 2013
Ort och datum

Ulf Rubensson
Certifierad kommunal revisor

5 BILAGOR

5.1 STYRELSEBESLUT

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
Januari		**§ 5** Centrumens verksamhetsplaner med inriktning på handlingsplaner avseende ekonomi presenteras av centrumscheferna. **Beslut**: Styrelsen ställer frågor och följer verksamheten vidare.	0
Februari	-39,0	**§ 41** Styrelsens information om frågor som kan inverka på landstingets utveckling och ekonomiska ställning. Styrelsen får information om ett antal frågor. **Beslut**:*Sammanfattning:* Ledamöterna ställer frågor och tackar för informationen. I några fall uttrycks att man kommer att följa den fortsatta utvecklingen	0
Mars	-15,0	**§ 57** Ekonomiutskottet informerar om att landstinget står inför en mycket svår ekonomisk situation 2012. Handlingsplaner behövs för att få grepp på ekonomin 2012. **§ 58** Landstingsdirektören rapporterar.om att reviderade resultatkrav för 2012 och handlingsplaner för centrumen har upprättats. Handlingsplaner har gjorts för för Centrum för opererande specialiteter och för Centrum för primärvården. Fördelning av underskottet kommer att göras solidariskt över alla centrumen. **Beslut:** Styrelsen ser allvarligt på den uppkomna ekonomiska situationen. Styrelsen kommer som tidigare att månadsvis följa verksamheternas resultat, särskilt med avseende på ekonomi, tillgänglighet, arbetsmiljö och patientsäkerhet.. Styrelsen beslutar att godkänna landstingsdirektörens rapport och de reviderade åtgärdsplanerna för centrumens verksamheter som har presenterats. **§ 59** Landstingsstyrelsen anser att det är viktigt att minska kötider för hörapparater inom landstinget och ger därför landstingsdirektören i uppdrag att se över situationen på hörcentralen. Detta för att få tillgång till riktat statsbidrag. Landstingsstyrelsen kommer att bevaka den fortsatta utvecklingen. **§ 79** Svar på motion från Christer Siwertsson (M) om en översyn av landstingets totala administration och **§ 80** Svar på motion från Gunnar Hjelm (M) om minskning av landstingets overhead-kostnader **Beslut:** Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige att motionerna avslås.	? 0 -
April	-4,3	**§ 101** Landstingsdirektörens rapport. Ekonomichefen informerar om fortsatt besvärligt ekonomiskt läge. Utfall per centrumen redovisas. **Beslut**: Styrelsen konstaterar att det <u>ekonomiska läget för landstinget fortfarande är allvarligt</u> och uppdrar till direktören att till delårsbokslutet presentera handlingsplaner inom tilldelad ram. Direktören får vidare i uppdrag att särskilt belysa utvecklingen inom riks- och regionsjukvården. **§ 124** Initiativärende från Bernt Söderman (C) om ekonomiska prognosen för 2012 Bernt Söderman efterfrågar att landstingsdirektören redovisar i styrelsen vilka åtgärder som vidtagits för att ge de förutsättningar som behövs för att uppnå målen om god ekonomisk hushållning. **Beslut**: Initiativärendet anmäls och behandlas vid kommande styrelsesammanträde.	0 -

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
Maj	35,3	**§ 132** Styrelsens ledning och samordning av förvaltningen. Delårsbokslut per centrum inklusive handlingsplaner presenteras **Beslut**: Landstingsstyrelsen ställer frågor och tackar för informationen. Redovisningen föranleder inga åtgärder.	0
		§ 135 Landstingsdirektörens rapport. Landstingsdirektören ställer frågan om den redovisning som sker under delårsbokslut per centrum och redovisning av månadsrapport är bra i den form som den redovisas och om den även fortsättningsvis ska presenteras på detta sätt. Handlingsplaner från centrumen är tillgängliga på webbplatsen. Fortsatt arbete med handlingsplaner pågår och ny redovisning sker vid styrelsens sammanträde i augusti. **Beslut**: Inget beslut fattas.	
		§ 146 Svar på initiativärende från Bernt Söderman (C) om ekonomiska prognosen för 2012. Landstingsdirektören redovisar senast framtagna månadsrapport på varje landstingsstyrelse. Månadsrapporten innehåller en prognos för årsresultatet. Landstingsdirektören redovisar också de handlingsplaner som verksamheten tar fram för att komma till rätta med de avvikelser som uppkommer i verksamheten och för att uppnå de mål som är uppsatta. Styrelsen har bedömt att de handlingsplaner som redan upprättats är tillräckliga utifrån de förutsättningar som gäller. Något ytterligare uppdrag till landstingsdirektören är därför inte nödvändigt. **Beslut**: Bernt Södermans förslag föranleder ingen ytterligare åtgärd. **Protokollsanteckning:**(utdrag) ”Delårsbokslutet i april visar på ett resultat på -26,6 mnkr och trots att en ny skatteprognos har gett 20 mnkr extra hamnar den totala resultatprognosen på -4,3 mnkr. En prognos som ligger ca. 27 mnkr sämre än budget frånsett skatteprognosen. Utifrån historisk kunskap borde landtingsdirektören ha påbörjat besparingsplanerna betydligt tidigare än vad som gjorts. Centrumscheferna klargjorde på senaste styrelsen att åtgärderna inriktas främst på 2013”	0
		§ 157 Delårsbokslut april 2012 (LS/631/2012) Utdrag: ”Bokslutet visar att landstingets ekonomi är svag. Gemensamma krafttag och stort fokus behövs för att få ekonomin i balans. Varje centrum arbetar med handlingsplaner för att minska sina kostnader och resultatet av det kommer att följas upp noggrant under året. Efter april redovisar landstinget ett ekonomiskt resultat på -26,2 mkr vilket är en försämring med 12,8 mkr jämfört med april 2011.” ”Under året har SKL vid två tillfällen reviderat upp skatteunderlagsprognosen. Efter senaste revideringen bedöms intäkterna sammantaget bli 19,9 mkr högre än budget för året. Landstinget lämnar efter april en prognos för helår på -4,3 mkr. Prognosen är 6,8 mkr sämre än budget och arbetet med att sänka verksamhetens kostnader är fortsatt högt prioriterat.” ”Landstinget lämnar efter april en prognos för helår på -4,3 mkr. Prognosen är 6,8 mkr sämre än budget och arbetet med att sänka verksamhetens kostnader är fortsatt högt prioriterat. Landstingsfullmäktige beslutade i februari 2012 att avskriva en fordran på länstrafiken med 3,3 mkr. Vidare har beslut om vaccinering av unga kvinnor mot livmoderhalscancer medfört ökade kostnader för landstinget på 2,5 mkr 2012. Kostnaden för dessa belastar resultatet i april.	

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
		Landstingets förbättrade skatteunderlagsprognos på 19,9 miljoner föreslås inarbetas i budgeten utan ökat resultatkrav för året. Medlen föreslås användas dels för att täcka de tillkommande kostnaderna för avskriven fordran och vaccinering, dels skapa utrymme för kommande omdisponeringar under året inom anslaget för motsedda kostnader.” Beslut: 1. Delårsbokslut per 2012-04-30 godkänns. 2. 19,9 mkr i ökade skatteintäkter inarbetas i budgeten för år 2012. 3. Landstingsdirektörens stab beviljas tilläggsanslag på 5,8 mkr för att täcka merkostnader för nedskriven fordran länstrafiken och livmoderhalscancervaccination. 4. Motsedda kostnader beviljas tilläggsanslag på 14,1 mkr för eventuella kommande behov av omdisponeringar under året. 5. Resultatkravet för året på 2,5 mkr kvarstår.	Inteckning av 19,9 Mkr prognos-tiserad ökad intäkt
Juni	**8,4**	**§ 168** Förlusttäckningsgaranti Norrtåg AB. Norrtågs revisorer bedömer vissa av de i bokslut 2011 upptagna fordringarna som osäkra. En förlusttäckningsgaranti från ägarna är nödvändig för att i nuläget slippa förstärka aktiekapitalet. **Beslut**: Föreslag till fullmäktige att, under förutsättning att de tre andra norrlandstingen tar beslut om förlusttäckningsgaranti, teckna förlusttäckningsgaranti för Norrtåg AB	Risk för ökade kostn.
Augusti	**4,5**	**§ 172** Landstingsdirektörens rapport. Det ekonomiska utfallet per augusti kommer att redovisas i delårsrapporten som ska behandlas av landstingsstyrelsen i september. Ekonomichefen redogör för det ekonomiska resultatet i Månadsrapport juni 2012. Landstingsdirektören informerar att alla centrum arbetar med att ta fram handlingsplaner och konkreta åtgärder för att sänka kostnaderna. Handlingsplanerna kommer att presenteras för styrelsen i september. **Beslut:** 1. Landstingsdirektören får i uppdrag att omedelbart, för de fyra resterande månaderna av 2012, lägga ytterligare fokus på effektiviseringsområdet. Detta innebär att ytterligare minskningar måste göras av de rörliga delarna av personalkostnaderna. 2. Landstingsdirektören får i uppdrag att till styrelsen i september återkomma med analys av kostnaderna för läkemedel samt riks- och regionsjukvård. En särskild redovisning av hur förbättring av tillgängligheten kan ske ska också göras till styrelsens septembermöte. 3. Landstingsdirektören får vidare i uppdrag att tillämpa benchmarking, särskilt inom verksamheterna primärvård, opererade specialiteter och medicin. ***Reservation:*** Alliansen hade lagt ett tilläggsyrkande som avslogs. I tilläggsyrkandet stod bl.a. "Alliansen beklagar och är emot att ordföranden dragit ut informationspunkten om centrumens handlingsplaner för 2012-2013 ur dagens program. Styrelsen har tidigare beslutat att centrumen vid dagens sammanträde skulle redovisa handlingsplanerna som de ser ut idag. Nu förskjuts denna viktiga redovisning till september vilket kanske omöjliggör det politiska beslutsfattandet att i rimlig tid fatta avgörande beslut."	**?**

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
September	-23,3	**§ 202** Styrelsens uppsiktsskyldighet över kommunal verksamhet som drivs i företag och kommunalförbund. Läget för Länstrafiken är inte bra. Länstrafiken har lämnat prognos för helår och prognosen visar på –3,6 mkr för landstinget. Efter regionförbundets genomgång av underlaget med Länstrafiken har landstingets del justerats till –2,9 mkr **§ 215 Handlingsplaner för att uppnå budget 2012**. Landstingsövergripande har beslut fattats om inköpsstopp till årets slut. Sedan tidigare gäller restriktioner för såväl nyanställningar, vikariat som resor. Centrumen inom Hälso- och sjukvården har inventerat utbudet av vård och tjänster utifrån frågeställningen vilken vård landstinget ska erbjuda. Det som definieras 8-10:or enligt prioriteringsordningen föreslås inte längre finnas i landstingets verksamhet med undantag för de som politiken bestämt ska vara kvar. Att upphöra med dessa 8:or -10:or ger en besparing på knappt 5 miljoner kronor för 2013, något lägre för 2012. Planerna räcker sammantaget inte till för ett nollresultat för hälso- och sjukvården 2012. Stor del av effekten har redan inräknats in i de prognoser som centrumen lämnat i augustibokslutet. Landstinget som helhet bedöms däremot kunna gå med ett svagt överskott när dessa åtgärder vidtagits. För att Hälso- och sjukvården ska kunna redovisa ett nollresultat för året krävs anställningsstopp samt kraftfulla restriktioner för både köpt vård som inom vårdutbudet i länet. **Beslut:** 1. Landstingsstyrelsen godkänner redovisningen av handlingsplaner. 2. Bortprioritering av verksamhet, prio 8-10 i Handlingsplan för att uppnå budget 2012, ska ske enligt förslag för samtliga verksamheter **med undantag av STRADA, IVPA, glasögonbidrag, brukarråd syncentral samt brukarråd hörsel-döva för centrum för opererande specialiteter.** Vad avser förslag till bortprioritering, för centrum opererande specialiteter, av förskrivning stolslingor och signalhjälpmedel samt KBT rehabilitering tinnitus får direktören återkomma efter utredning av dessa områden. 3. Förslag i handlingsplanen för år 2012 avseende **minskning av riks- och regionsjukvård, planerad verksamhet och läkemedel för centrum för medicinska specialiteter, opererande specialiteter samt primärvården genomförs inte**. 4. För centrum för barn, kvinna, psykiatri får förslag om **nedläggning av kvinnohälsan samt ungdomspsykiatriska mottagningen inte genomföras**. 5. Landstingsstyrelsen ger landstingsdirektören i uppdrag att utreda frågan om hemtagning av PCI från Umeå universitetssjukhus till Östersunds sjukhus. Vidare får direktören i uppdrag att utreda sjukresor samt även utreda företagshälsovård och utprovning av hörapparater. En första återredovisning av uppdragen ska ske vid styrelsens decembersammanträde. 6. Landstingsstyrelsen ger landstingsdirektören i uppdrag att genomföra arbetet med kapacitets- och produktionsplanering med leanmetodik eller motsvarande. En första återredovisning ska ske på styrelsens decembersammanträde där plan för arbetet samt förväntad ekonomisk effekt ska redovisas. 7. Landstingsstyrelsen uppdrar till landstingsdirektören att inventera och värdera landstingets medlemskap i organisationer och nätverk, både på politisk och tjänstemannanivå, för att kvalitetssäkra vårt deltagande. 8. Landstingsstyrelsen återkommer vid styrelsesammanträde i oktober vad avser minskning av ekologiska livsmedel samt samordning/utveckling av hälsocentraler	? 1: **0** 2: **?** 3: **0** 4: **0** 5: **?** 6: **?** 7: **?** 8: **?**

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
		inom Östersunds kommun. **§ 228 Delårsbokslut** augusti 2012 **Beslut**: Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige 1. Delårsbokslut per 2012-08-31 godkänns. 2. Omfördelning ska ske från motsedda utgifter till medicinska och opererande specialiteter med 16, 5 miljoner kronor respektive 26 miljoner kronor.	
Oktober	**-35,0**	**§ 234** Information från landstingsstyrelsens utskott "Dag 2 redovisades det ekonomiska läget. När det gäller ramfördelning finns en obalans och landstingsdirektören har fått i uppdrag att leverera en översyn. Fråga om över-/underskottshantering i folktandvården och primärvården måste lösas." **§ 248** Framtida ägande och ansvar i AB Transitio – finansiering av aktiekapital **Beslut**: Landsting ger Regionförbundet Jämtlands län ett villkorat kapitaltillskott på 1 000 000 kronor för köp av aktier i AB Transitio. **§ 258** Månadsrapport till landstingsstyrelsen **Beslut**: 1. Månadsrapporten godkänns. 2. Landstingsdirektören får i uppdrag att säkerställa att centrumens handlingsplaner genomförs. Antalet arbetade timmar ska, genom handlingsplanerna eller genom ytterligare åtgärder, minska i förhållande till antalet arbetade timmar per den 31 augusti 2012. Resultatet av detta ska vara synbart senast vid årsskiftet. 3. Den prognosförsämring som beror på reviderad skatteprognos i oktober, 12,4 mkr, hinner inte åtgärdas genom nya handlingsplaner i centrumen under 2012. Detsamma gäller det underskott som Länstrafiken aviserat på 3,6 mkr. Resultatkravet för övrig verksamhet, 2,5 mkr, kvarstår. 4. Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige Resultatkravet för år 2012 sänks till -13,5 mkr med anledning av försämrad skatteprognos och Länstrafikens prognostiserade underskott. **§ 259** Landstingsplan 2013-2015 "Efter att landstingsplanen fastställdes har landstingets ekonomiska förutsättningar försvagats. Sveriges kommuner och landsting (SKL) har i sin oktoberprognos reviderat ned skatteintäkterna för hela planperioden. Den nya skatteprognosen innebär för landstinget att budgeterat överskott med 20,1 miljoner kronor år 2013, 14,9 miljoner kronor år 2014 och 4,5 miljoner kronor år 2015 övergår i ett förväntat underskott på -3,4 miljoner kronor år 2013, -7,4 miljoner kronor år 2014 och -17,2 miljoner kronor år 2015. Den landstingsdrivna verksamheten har år 2012 en ekonomisk obalans på drygt 70 miljoner kronor, om en engångsutbetalning från AFA på 48 miljoner kronor exkluderas. Samtliga centrum arbetar med att sänka kostnaderna utifrån fastställda handlingsplaner. Att åtgärderna ger förväntad ekonomisk effekt är en förutsättning för att landstingets budgeterade resultat enligt ovan ska kunna uppnås." "Landstinget bedöms inte med givna finansiella förutsättningar kunna klara åtagandet enligt fastställd landstingsplan. En skattehöjning med 25 öre skulle ge landstinget ökade skatteintäkter med cirka 55 miljoner kronor." Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige 1. Reviderad landstingsplan 2013 - 2015, antas. 2. Landstingsskatten höjs med 25 öre till 10:85 för år 2013.	**-1,0** 1: 2. **?** 3: **-0** -13,5 Obalans 70 Mkr +55 Mkr (kommande år)

Månad	Progn. resultat	Styrelsens beslut om korrigeringsåtgärder och andra beslut av ekonomisk betydelse eller med bäring på den ekonomiska situationen	Summa korr.åtg
November	-43,5	**§ 287** Information från landstingsstyrelsens utskott Ekonomiutskottet: ”Djupare analys kring avskrivningsutrymme har begärts och kommer att diskuteras vid kommande möten.”	
December	*-98,6*[20]	**§ 298** Struktur för landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun **Beslut**: 1. Landstingsstyrelsen ger landstingsdirektören i uppdrag att till mars 2013 ta fram en genomförandeplan för sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar för hälsocentralerna inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit. 2. Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige a. Lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar. b. Landstingsstyrelsen får efter fördjupad utredning och analyser av konsekvenser besluta om förändringar av antal hälsocentraler och deras geografiska placering inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.	**?**

…

[20] Preliminär uppgift vid styrelsens sammanträde i januari 2013.

5.2 BILAGA - UTDRAG UR KOMMUNALLAGEN

***SFS nr**: 1991:900*

***Ändrad**: t.o.m. SFS 2012:800*

8 kap. Ekonomisk förvaltning

Mål för den ekonomiska förvaltningen

1 § Kommuner och landsting ska ha en god ekonomisk hushållning i sin verksamhet och i sådan verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer.

Fullmäktige ska besluta om riktlinjer för god ekonomisk hushållning för kommunen eller landstinget.

Om kommunen eller landstinget har en sådan resultatutjämningsreserv som avses i 3 d §, ska riktlinjerna även omfatta hanteringen av den. *Lag (2012:800)*.

Medelsförvaltningen

2 § Kommunerna och landstingen skall förvalta sina medel på ett sådant sätt att krav på god avkastning och betryggande säkerhet kan tillgodoses.

3 § Fullmäktige skall meddela närmare föreskrifter om medelsförvaltningen.

3 a § Fullmäktige skall meddela särskilda föreskrifter för förvaltningen av medel avsatta för pensionsförpliktelser. I föreskrifterna skall det anges hur medlen skall förvaltas. Därvid skall tillåten risk vid placering av medlen fastställas. Vidare skall det anges hur uppföljning och kontroll av förvaltningen skall ske.

Föreskrifterna skall omprövas så snart det finns skäl för det. *Lag (1998:70)*.

3 b § Kommuner och landsting får ta ut avgifter för tjänster och nyttigheter som de tillhandahåller.

För tjänster eller nyttigheter som kommuner eller landsting är skyldiga att tillhandahålla, får de ta ut avgifter bara om det är särskilt föreskrivet. *Lag (1998:70)*.

3 c § Kommuner och landsting får inte ta ut högre avgifter än som svarar mot kostnaderna för de tjänster eller nyttigheter som kommunen eller landstinget tillhandahåller (självkostnaden). *Lag (1998:70)*.

Resultatutjämningsreserver

3 d § Kommuner och landsting får reservera medel till en resultatutjämningsreserv under de förutsättningar som anges i andra stycket.

Reservering till en resultatutjämningsreserv får göras för att utjämna intäkter över en konjunkturcykel, med högst ett belopp som motsvarar det lägsta av antingen den del av årets resultat eller den del av årets resultat efter balanskravsjusteringar enligt 4 kap. 3 a § lagen (1997:614) om kommunal redovisning, som överstiger
1. en procent av summan av skatteintäkter samt generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning, eller
2. två procent av summan av skatteintäkter samt generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning, om kommunen eller landstinget har ett negativt eget kapital, inklusive ansvarsförbindelsen för pensionsförpliktelser.

Medel från en resultatutjämningsreserv får användas för att utjämna intäkter över en konjunkturcykel. *Lag (2012:800)*.

Budgetens innehåll

4 § Kommuner och landsting ska varje år upprätta en budget för nästa kalenderår (budgetår).

Budgeten för en gemensam nämnd upprättas av den kommun eller det landsting som har tillsatt nämnden. Budgeten ska upprättas efter samråd med de övriga samverkande kommunerna och landstingen.

Budgeten ska upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna.

Undantag från tredje stycket får göras
1. i den utsträckning som medel från en resultatutjämningsreserv tas i anspråk enligt 3 d § tredje stycket, eller
2. om det finns synnerliga skäl. *Lag (2012:800)*.

5 § Budgeten skall innehålla en plan för verksamheten och ekonomin under budgetåret. I planen skall skattesatsen och anslagen anges. Av planen skall det vidare framgå hur verksamheten skall finansieras och hur den ekonomiska ställningen beräknas vara vid budgetårets slut.

För verksamheten skall anges mål och riktlinjer som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning. För ekonomin skall anges de finansiella mål som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning.

Budgeten skall också innehålla en plan för ekonomin för en period av tre år. Budgetåret skall därvid alltid vara periodens första år. Planen skall innehålla sådana finansiella mål som anges i andra stycket. *Lag (2004:775)*.

Reglering av balanskravsresultat

5 a § Om balanskravsresultatet enligt 4 kap. 3 a § lagen (1997:614) om kommunal redovisning för ett visst räkenskapsår är negativt, ska det regleras under de närmast följande tre åren.

Fullmäktige ska anta en åtgärdsplan för hur regleringen ska ske.

Beslut om reglering ska fattas senast i budgeten det tredje året efter det år då det negativa balanskravsresultatet uppkom. *Lag (2012:800)*.

5 b § Fullmäktige får besluta att en reglering av ett negativt balanskravsresultat inte ska göras om det finns synnerliga skäl. *Lag (2012:800)*.

Budgetprocessen

6 § Förslag till budget skall upprättas av styrelsen före oktober månads utgång.

Om det finns särskilda skäl till det, får budgetförslaget upprättas i november månad. I så fall skall styrelsen före oktober månads utgång föreslå skattesatsen för den kommunalskatt eller landstingsskatt som ingår i den preliminära inkomstskatten under det följande året.

7 § Styrelsen bestämmer när övriga nämnder senast skall lämna in sina särskilda budgetförslag till styrelsen.

8 § Budgeten fastställs av fullmäktige före november månads utgång.

De år då val av fullmäktige har förrättats i hela landet skall budgeten fastställas av nyvalda fullmäktige.

9 § Om budgeten på grund av särskilda skäl inte kan fastställas före november månads utgång, skall fullmäktige ändå fastställa skattesatsen och, i förekommande fall, avgiftssatsen för begravningsavgiften enligt 9 kap. begravningslagen (1990:1144) inom denna tid.

Budgeten skall därefter fastställas före december månads utgång. Fullmäktige får då fastställa en annan skatte- eller avgiftssats än den som har bestämts tidigare, om det finns skäl till det. *Lag (1999:308)*.

10 § Styrelsens förslag till budget skall hållas tillgängligt för allmänheten från och med kungörandet av det sammanträde med fullmäktige då budgeten skall fastställas.

Den plats där förslaget hålls tillgängligt skall anges i kungörelsen.

11 § I lagen (1965:269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m.m. finns föreskrifter om skyldighet för styrelsen att underrätta vissa myndigheter om skattesatsen och om avgiftssatsen för begravningsavgiften. *Lag (1999:308)*.

Utgiftsbeslut under budgetåret

12 § Om fullmäktige beslutar om en utgift under löpande budgetår, skall beslutet innefatta också anvisning om hur utgiften skall finansieras.

Förbud mot pantsättning

13 § Kommuner och landsting får inte upplåta panträtt i sin egendom till säkerhet för en fordran.

Vid förvärv av egendom får de dock överta betalningsansvaret för lån som tidigare har tagits upp mot säkerhet av panträtt i egendomen.

Räkenskapsföring och redovisning

14 § Styrelsen och övriga nämnder skall fortlöpande föra räkenskaper över de medel som de förvaltar.

Närmare bestämmelser om kommuners och landstings bokföring finns i lagen (1997:614) om kommunal redovisning. *Lag (1997:615)*.

15 § Styrelsen bestämmer när övriga nämnder senast till styrelsen skall redovisa sin medelsförvaltning under föregående budgetår.

16 § När styrelsen har fått övriga nämnders redovisningar, skall den upprätta en årsredovisning.

Närmare bestämmelser om årsredovisningen finns i lagen (1997:614) om kommunal redovisning. *Lag (1997:615)*.

17 § Årsredovisningen skall lämnas över till fullmäktige och revisorerna snarast möjligt och senast den 15 april året efter det år som redovisningen avser. *Lag (1999:621)*.

18 § Årsredovisningen skall godkännas av fullmäktige. Det bör inte ske innan fullmäktige enligt 5 kap. 25 a § beslutat om ansvarsfrihet skall beviljas eller vägras. *Lag (1999:621)*.

19 § Årsredovisningen skall hållas tillgänglig för allmänheten från och med kungörandet av det sammanträde med fullmäktige då årsredovisningen skall godkännas.

Den plats där årsredovisningen hålls tillgänglig skall anges i kungörelsen. *Lag (1997:615)*.

20 § Fullmäktige får bestämma att allmänheten får ställa frågor om årsredovisningen vid ett sammanträde med fullmäktige. *Lag (1997:615)*.

20 a § Minst en delårsrapport som skall upprättas i enlighet med bestämmelserna i 9 kap. 1 § lagen (1997:614) om kommunal redovisning skall behandlas av fullmäktige. *Lag (2004:775)*.

Särskilt om kommunalförbund

21 § Föreskrifterna i 6 och 8 §§ gäller inte kommunalförbund.

Förbundsmedlemmarna får meddela föreskrifter i förbundsordningen om de frågor som avses i 20 §. *Lag (1997:826)*.

22 § I kommunalförbund med förbundsdirektion skall det sammanträde vid vilket budgeten fastställs vara offentligt. En kungörelse om sammanträdet skall utfärdas i enlighet med vad som anges i förbundsordningen. *Lag (1997:826)*.

23 § Om ett kommunalförbund saknar tillgångar för att betala en skuld, är förbundsmedlemmarna skyldiga att fylla bristen. Varje medlem skall skjuta till så stor del av bristen som svarar mot medlemmens andel i skulden efter de grunder som anges i förbundsordningen. *Lag (1997:826)*.

5.3 BILAGA - UTDRAG UR LAG (1997:614) OM KOMMUNAL REDOVISNING

4 kap. Förvaltningsberättelse

1 § Förvaltningsberättelsen skall innehålla en översikt över utvecklingen av kommunens eller landstingets verksamhet.
Upplysningar skall även lämnas om
1. sådana förhållanden som inte skall redovisas i balansräkningen eller resultaträkningen men som är viktiga för bedömningen av kommunens eller landstingets resultat eller ställning,
2. sådana händelser av väsentlig betydelse för kommunen eller landstinget som har inträffat under räkenskapsåret eller efter dess slut,
3. kommunens eller landstingets förväntade utveckling,
4. väsentliga personalförhållanden,
5. andra förhållanden som är av betydelse för styrningen och uppföljningen av den kommunala verksamheten.

2 § Förvaltningsberättelsen skall innehålla en samlad redovisning av kommunens eller landstingets investeringsverksamhet.

3 § Förvaltningsberättelsen skall innehålla en redovisning av hur utfallet förhåller sig till den budget som fastställts för den löpande verksamheten.

4 § Om kostnaderna för ett visst räkenskapsår överstiger intäkterna, skall det i förvaltningsberättelsen för det året anges när och på vilket sätt man avser att göra den i 8 kap. 5 a § kommunallagen (1991:900) föreskrivna regleringen av det negativa resultatet. Om fullmäktige har beslutat att en sådan reglering inte skall ske, skall upplysning lämnas om detta. Därvid skall skälen till beslutet anges.
Upplysning skall också lämnas om hur tidigare räkenskapsårs negativa resultat har reglerats. Lag (*2004:776*).

5 § Förvaltningsberättelsen skall innehålla en utvärdering av om målen för en god ekonomisk hushållning har uppnåtts. Lag (*2004:776*

Samordningskansliet
Daniel Nilsson
Tfn: 063-14 75 71 (ankn 27571)
E-post: daniel.l.nilsson@jll.se

2013-04-29

Dnr LS/499/2013

Landstingets revisorer

Svar på revisorernas granskning av landstingsstyrelsens interna kontroll

Landstingets revisorer har med hjälp av PWC genomfört en granskning av landstingsstyrelsens interna kontroll. Granskningen har genomförts med dokumentanalyser samt intervjuer med landstingsstyrelsens ordförande och oppositionsrådet, bitr, landstingsdirektören, kanslichefen, kvalitetssamordnaren och ekonomichefen. Granskningen visar att landstingsstyrelsens styrning, ledning och uppföljning av arbetet med den interna kontrollen i landstingsverksamheten behöver utvecklas.

Landstingsstyrelsen noterar inledningsvis att det processarbete som under 2012 utmynnade i en internkontrollplan har varit ett positivt inslag i revisorernas granskning. Landstingsstyrelsen har därefter tagit del av de förbättringsområden som framkommit och lämnar följande redovisning avseende planerade och redan vidtagna åtgärder avseende den interna kontrollen.

Sedan februari 2013 har ett arbete påbörjats där målet är att utveckla ett systematiskt arbetssätt med risk- och konsekvensbedömningar som viktiga förutsättningar vid arbetet med att ta fram en internkontrollplan. Landstingsstyrelsen skall vara delaktig i detta uppdrag. Inom ramen för detta arbete ingår att arbeta fram ett internkontroll-reglemente där ansvarsnivåer, organisation avseende intern kontroll samt tillämpnings-anvisningar skall framgå. Målet är också att kunna ta fram och fastslå en internkontrollplan för 2014 där tydliga uppföljningar inklusive ansvarsutkrävande framgår.

Med anledning av ovanstående har landstingsstyrelsen den 23 april 2013, vid sitt sammanträde, arbetat med första steget i att ta fram 2014 års internkontrollplan. Landstingsstyrelsen har även ytterligare arbetstid avsatt under augusti månad för att aktivt arbeta med internkontrollplanen. Målet är att kunna fastställa en internkontrollplan för verksamhetsår 2014 vid landstingsstyrelsens sammanträde i oktober 2013.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGSSTYRELSE

Harriet Jorderud
Landstingsstyrelsens ordförande

Björn Ahlnäs
Tf Landstingsdirektör

Landstingets revisorer

Revisionsdirektör Majvor Enström
Tfn: 063- 14 75 28

2013-03-25 Dnr Rev/25/2012

Landstingsstyrelsen

Granskning av Landstingsstyrelsens interna kontroll

På vårt uppdrag har Revisionskontoret med hjälp av konsult från PWC genomfört en granskning av landstingsstyrelsens interna kontroll.

Granskningen har genomförts med dokumentanalyser samt intervjuer med landstingsstyrelsens ordförande och oppositionsrådet, bitr. landstingsdirektören, kanslichefen, kvalitetssamordnaren och ekonomichefen.

Resultatet av granskningen redovisas i bifogad granskningsrapport.

Vi ser positivt på det processarbete, med en risk- och väsentlighetsanalys med hela landstingsstyrelsen och landstingsdirektörens stab som deltagare och att detta arbete resulterade i internkontrollplanen för 2012. Vi noterar även att planen innehållsmässigt omfattar punkter som syftar till att säkerställa en effektiv organisation samt rutinorienterade kontroller som fokuserar på säkerhet i system och rutiner. Internkontrollplanen har följts upp enligt i planen fastställda tidpunkter.

Granskningen visar dock sammanfattningsvis att landstingsstyrelsens styrning, ledning och uppföljning av arbetet med den interna kontrollen i landstingsverksamheten behöver utvecklas.

Nedan redovisas de förbättringsområden som framkommit i vår granskning:

- Internkontrollreglemente och gemensamma regler och riktlinjer för den interna kontrollen saknas liksom dokumenterade mål. Vi anser att ett reglemente med tillämpningsanvisningar bör fastställas för att säkerställa att styrelse och nämnder upprätthåller en tillfredsställande intern kontroll, d.v.s. de skall med rimlig grad av säkerhet fastställa rutiner för verksamhetsstyrningen inom landstingsverksamheten.

- Personalens kunskap (erfarenheter, kompetens, attityder, värderingar) om intern kontroll behöver utvecklas. Begrepp och arbetssätt runt intern kontroll har inte kommunicerats i hela organisationen.

- Ansvarsnivåerna bör tydliggöras/dokumenteras. Organisation och ansvar avseende den interna kontrollen är inte definierade på ett tydligt sätt, men som för all verk-

samhet ligger ansvaret på landstingsstyrelsen medan ansvaret för verkställigheten ligger på tjänstemännen enligt linjeorganisationen.

- Något processarbete motsvarande det som gjordes inför 2012 års internkontrollplan har inte gjorts inför 2013 års plan. Vi rekommenderar att det inför upprättande av de årliga internkontrollplanerna genomföts och dokumenteras regelbundna risk- och väsentlighetsanalyser. Internkontrollplanen bör även kompletteras med uppgift om riskbedömning och metod för kontroll samt vilka som är ansvariga för kontrollerna (och uppföljningen).
- Styrning utifrån uppföljningarna av internkontrollplanen framgår inte av landstingsstyrelsens beslut. Inga ansvarsutkrävande åtgärder framgår av beslutsprotokoll avseende intern kontroll och har enligt genomförda intervjuer inte förekommit på senare tid. Detta innebär att inga åtgärder vidtagits vid bristande måluppfyllelse. Vi rekommenderar att landstingsstyrelsen i sina protokoll tydligt redovisar hur styrelsen avser att ta till vara resultat av uppföljningarna för att nå förbättringar och vilka åtgärder som ska vidtas vid bristande måluppfyllelse.

Vi emotser senast den 10 juni 2013 en redovisning av vilka åtgärder som landstingsstyrelsen vidtar eller avser vidta med anledning av granskningsresultatet.

För Jämtlands läns landstings revisorer

Mona Nyberg
Ordförande

Annelie Bengtsson
V ordförande

Bilaga
Granskningsrapport av Landstingsstyrelsens interna kontroll

Kopia till
Fullmäktiges presidium
Tf Landstingsdirektören
Bitr. landstingsdirektören
Ekonomichefen
Kanslichef samordningskansliet
Kvalitetssamordnaren ledningssystem JLL

Revisionsrapport

Landstingsstyrelsens interna kontroll

Jämtlands läns landsting

Maj-Britt Åkerström
Cert. kommunal revisor
Mars 2013

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning 1

2. Inledning 3

2.1. Bakgrund 3

2.2. Revisionskriterier 3

2.3. Revisionsfråga och kontrollmål 3

2.4. Metod 4

2.5. Avgränsning 4

2.6. Ansvarig nämnd/styrelse 4

2.7. Projektorganisation 4

3. Genomförande och definitioner 5

4. Granskningsresultat 6

4.1. Kontrollmiljö 6

4.1.1. Styrdokument, riktlinjer och rutiner 6

4.1.2. Organisation och ansvar 7

4.1.3. Revisionell bedömning 7

4.2. Riskanalys 8

4.2.1. Revisionell bedömning 9

4.3. Kontrollaktiviteter 9

4.3.1. Revisionell bedömning 10

4.4. Tillsyn och uppföljning 10

4.4.1. Revisionell bedömning 11

1. Sammanfattning

Landstingets revisorer har beslutat att genomföra en översiktlig granskning av landstingsstyrelsens planering, genomförande och uppföljning av internkontrollen. Granskningen har genomfört av Kommunal Sektor inom PwC på uppdrag av revisionskontoret.

Granskad nämnd är landstingsstyrelsen.

Efter genomförd granskning bedömer vi att landstingsstyrelsens styrning, ledning och uppföljning av arbetet med den interna kontrollen i landstingsverksamheten kan utvecklas. Vi grundar vår bedömning på följande:

Väl fungerande

- De styrdokument avseende intern kontroll vi tagit del av är aktuella.
- Inför 2012 års internkontrollplan genomfördes, som ett processarbete, en risk- och väsentlighetsanalys under ledning av kanslichefen och med hela landstingsstyrelsen och landstingsdirektörens stab som deltagare. Analysen resulterade i en risklista utifrån sannolikhet och konsekvenser vilka utgjorde grunden i internkontrollplanen.
- Internkontrollplanen omfattar punkter avseende resultatorienterade kontroller kring verksamhetsstyrning för att säkerställa en ändamålsenlig verksamhet och organisationens struktur/kompetens för att säkerställa en effektiv organisation samt rutinorienterade kontroller som fokuserar på säkerhet i system och rutiner.
- Internkontrollplanen har följts upp enligt i planen fastställda tidpunkter.

Förbättringsområden

- Internkontrollreglemente och gemensamma regler och riktlinjer för den interna kontrollen saknas.
- Begrepp och arbetssätt runt intern kontroll har inte kommunicerats i hela organisationen.
- Organisation och ansvar avseende den interna kontrollen är inte definierade på ett tydligt sätt, men som för all verksamhet ligger ansvaret på landstingsstyrelsen medan ansvaret för verkställigheten ligger på tjänstemännen enligt linjeorganisationen.
- Något processarbete motsvarande det som gjordes inför 2012 års internkontrollplan har inte gjorts inför 2013 års plan.
- Internkontrollplanen saknar rutinorienterade kontroller som fokuserar på rättvisande räkenskaper.
- Kallelserna till landstingsstyrelsen har inte innehållit någon dokumentation i uppföljningsärendena, vilket kan medföra risk att den demokratiska processen i ärendena begränsas.

- Det framgår inte av landstingsstyrelsens protokoll hur resultat av uppföljningarna tas till vara.
- Inga åtgärder har vidtagits vid bristande måluppfyllelse.
- Styrning utifrån uppföljningarna av internkontrollplanen framgår inte av landstingsstyrelsens beslut. Detta innebär att styrelsens styrning för att nå förbättringar är otydlig.

Vi lämnar följande **förslag till utveckling** av styrning, ledning och uppföljning av den interna kontrollen:

Vi bedömer att det finns ett behov av att stärka kontrollmiljön bl a genom att:

- ✓ Tydliggöra/dokumentera ansvarsnivåerna
- ✓ Utveckla personalens kunskap (erfarenheter, kompetens, attityder, värderingar) om intern kontroll
- ✓ Fastställa ett internkontrollreglemente med tillämpningsanvisningar. Ett internkontrollreglemente kan till exempel omfatta:
    - Syftet med reglementet
    - Fullmäktiges mål med intern kontroll
    - Organisation av intern kontroll
    - Uppföljning av intern kontroll
- ✓ Genomför och dokumentera regelbundet risk- och väsentlighetsanalyser inför upprättande av de årliga internkontrollplanerna.
- ✓ Ett generellt metodstöd för kontrollerna kan behöva utvecklas för att säkerställa att kontrollerna genomförs strukturerat.
- ✓ En utveckling av kallelserna till landstingsstyrelsen med dokumentation i uppföljningsärendena kan stärka den demokratiska processen i ärendena.
- ✓ Av landstingsstyrelsens protokoll bör framgå hur styrelsen avser ta till vara resultat av uppföljningarna för att nå förbättringar.
- ✓ Åtgärder bör tydligare vidtas vid bristande måluppfyllelse.

2. Inledning

2.1. Bakgrund

Landstingets revisorer har beslutat att genomföra en översiktlig granskning av landstingsstyrelsens planering, genomförande och uppföljning av internkontrollen.

Landstingsstyrelsens ansvar i arbetet med intern kontroll framgår av kommunallagen 6 kap 7 §: ”Nämnderna skall var och en inom sitt område se till att verksamheten bedrivs i enlighet med de mål och riktlinjer som fullmäktige har bestämt samt de föreskrifter som gäller för verksamheten. De skall också se till att den interna kontrollen är tillräcklig samt att verksamheten bedrivs på ett i övrigt tillfredsställande sätt. Detsamma gäller när vården av en kommunal angelägenhet med stöd av 3 kap 16 § har lämnats över till någon annan.”

Landstingsstyrelsen har därmed det yttersta ansvaret för att hantera de risker som finns i arbetet med att nå verksamhetens mål. Det innebär att styrelsen ansvarar för att utöva styrning så att verksamheten bedrivs effektivt och med rätt kvalitet, att det finns säkra rutiner som förhindrar förluster och förtroendeskada och som säkerställer att redovisningen är rättvisande.

En av revisorernas uppgifter enligt kommunallagen 9 kap § 9 är att ”att pröva om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den interna kontrollen som görs inom nämnderna är tillräcklig.”

2.2. Revisionskriterier

Revisionskriterierna utgör utgångspunkt för revisionsfrågorna och är de bedömningsgrunder som bildar underlag för revisorernas analyser, slutsatser och bedömningar. I denna granskning utgörs revisionskriterierna huvudsakligen av:

- Kommunallag (1991:900)
- Fullmäktigebeslut
- COSO-modellen

2.3. Revisionsfråga och kontrollmål

Granskningen ska besvara följande revisionsfråga:

- Har landstingsstyrelsen en tillräcklig styrning, ledning och uppföljning av arbetet med den interna kontrollen i landstingsverksamheten?

Inriktningen i granskningen utgår från följande kontrollmål:

- ✓ Det finns styrdokument, riktlinjer och rutiner avseende den interna kontrollen.
- ✓ Organisation och ansvar avseende den interna kontrollen är definierade på ett tydligt sätt.

- ✓ Det genomförs regelbundna risk- och väsentlighetsanalyser av verksamheten och dessa beaktas i den interna kontrollprocessen.
- ✓ Det genomförs styr- och kontrollåtgärder i enlighet med antagen internkontrollplan.
- ✓ Det görs regelmässiga uppföljningar av internkontrollplanen.

2.4. Metod

Granskningen har skett genom intervjuer och dokumentstudier.

Intervjuer har genomförts med landstingsstyrelsens ordförande och oppositionsrådet, bitr landstingsdirektören, kanslichefen, kvalitetssamordnaren och ekonomichefen.

Bl. a. följande styrdokument har ingått i granskningen:

- ✓ Reglemente för Jämtlands läns landstingsstyrelse
- ✓ Arbetsordning för ledningsorganisationen 2012
- ✓ Landstingsplan 2013 – 2015
- ✓ Förteckning över policy- och strategidokument
- ✓ Landstingsstyrelsens internkontrollplan 2012
- ✓ Landstingsstyrelsens uppföljningsplan för 2012
- ✓ Landstingsstyrelsens handlingar och protokoll 2012 och början av 2013

Vid intervjuerna har särskild intervjuguide använts.

Se även avsnitt 3.

2.5. Avgränsning

Granskningen är översiktlig och omfattar landstingsstyrelsens arbete med att upprätthålla en tillfredsställande intern kontroll i landstingsverksamheten.

2.6. Ansvarig nämnd/styrelse

Ansvarig nämnd är styrelsen för Jämtlands läns landsting.

2.7. Projektorganisation

Granskningen har genomfört av Kommunal Sektor inom PwC på uppdrag av revisionskontoret.

2.8. Kvalitetssäkring

Vårt arbete har kvalitetssäkrats bl. a. genom avstämning med uppdragsgivaren revisionskontoret och genom att faktagranskning utförts gentemot intervjuade personer.

I PwC:s administrativa organisation ingår regler för kvalitetsuppföljning. Detta arbete säkerställer att byråns personal är oberoende, personalens kunskaper vidareutvecklas, effektiva och av byrån fastställda arbetsmetoder och tekniker tillämpas samt att enskilda revisorer har tillgång till den specialistkompetens som erfordras i det specifika uppdraget.

3. Genomförande och definitioner

Vårt arbete har bedrivits processinriktat och i nära samarbete med uppdragsgivaren: Landstingets revisionskontor.

Vår utgångspunkt för granskningen är följande definition av intern kontroll:

Intern kontroll är en process där såväl den politiska som den professionella ledningen och övrig personal samverkar. Processen är utformad för att med rimlig grad av säkerhet kunna uppnå följande mål:

- Ändamålsenlig och kostnadseffektiv verksamhet
- Tillförlitlig finansiell rapportering och information om verksamheten
- Efterlevnad av tillämpliga lagar, föreskrifter, riktlinjer m.m.

Det arbetssätt och de metoder vi använt oss av utgår delvis från den så kallade COSO-modellen.

Enligt COSO-modellens synsätt är huvudsyftet att den interna kontrollen ska ge tillräcklig säkerhet så att målen som satts i verksamheten uppnås. COSO-modellens kontrollkomponenter redovisas i nedanstående figur.

Av kontrollkomponenterna i COSO-modellen omfattar vår granskning delar av kontrollmiljö, riskanalys och kontrollaktiviteter (inkl information och kommunikation) samt tillsyn. Dessa delar har granskats genom intervjuer (se avsnitt 1.4) samt genom studier av landstinget styrdokument (se avsnitt 1.4).

4. Granskningsresultat

4.1. Kontrollmiljö

4.1.1. Styrdokument, riktlinjer och rutiner

Dokumenterade mål avseende internkontroll saknas. Av genomförda intervjuer framgår följande mål för landstingsstyrelsens internkontrollarbete:

- ✓ säkra en effektiv, och lagenlig förvaltning
- ✓ undgå allvarliga fel
- ✓ nå god ekonomi, miljö och arbetsmiljö och kvalitetsmässigt bra verksamhet
- ✓ kunna utvärdera och få insyn i det som varje ämnesområde har att delge styrelsen.

Grunden för styrelsens målarbete uppges vara att målen ska nås. Målen uppges inte nås på alla punkter p.g.a. brister i målstyrningen och dålig budgetdisciplin.

I granskningar har vi bl. a. tagit del av följande styrdokument:

- ✓ Reglemente för Jämtlands läns landstingsstyrelse
- ✓ Arbetsordning för ledningsorganisationen 2012
- ✓ Landstingsplan 2013 – 2015
- ✓ Förteckning över policy- och strategidokument
- ✓ Landstingsstyrelsens internkontrollplan 2012 och 2013
- ✓ Landstingsstyrelsens uppföljningsplan för 2012 och 2013
- ✓ Landstingsstyrelsens handlingar och protokoll 2012 och början av 2013

Samtliga intervjuade anger att landstingsplanen, uppföljningsplanen och internkontrollplanen är de viktigaste styrdokumenten för intern kontroll. Specifika gemensamma regler och riktlinjer/anvisningar i övrigt saknas för den interna kontrollen.

Jämtlands läns landsting har tidigare haft ett internkontrollreglemente i form av en policy fastställd av fullmäktige. Vid genomgång hösten 2011 av styrande dokument bedömdes att ett sådant reglemente inte behövdes eftersom det i kommunallagen anges att landstingsstyrelsen har en laglig skyldighet att se till att den interna kontrollen är tillräcklig och att verksamheten bedrivs på ett i övrigt tillfredsställande sätt.

Från och med 2011 har styrelsen årligen fastställt en internkontrollplan för kommande kalenderår. Genom att fastställa en sådan plan har styrelsen bedömt att man gjort det som ett internkontrollreglemente ska reglera. Enligt intervjusvar är tanken att när en internkontrollplan tas fram ska bedömning ske av var risker finns, sannolikhet för att de inträffar och konsekvenser om de skulle inträffa. Framtagande av planen har lagts in som en del i den årliga ärendehanteringen.

Uppföljningsplanen och internkontrollplanen ajourhålls kontinuerligt och fastställs på hösten att gälla för kommande kalenderår. Landstingsstyrelsen har ansvaret för att styrdokumenten är aktuella. På tjänstemannasidan är landstingsdirektören

ytterst ansvarig, medan det operativa ansvaret för upprättande av förslag till planerna ligger på kanslichefen.

Därutöver används ett ledningssystem, som landstingsdirektören förvaltar och beslutar om, inom vilket verksamheten ska planeras, genomföras och följas upp utifrån mål och riktlinjer. I ledningssystemet finns en avvikelsehantering som syftar till att snabbt hantera avvikelser så att detta inte återstår att göra vid uppföljningstillfällena.

Inom ramen för delegationsbestämmelser och befogenhetsplan har vissa chefer getts beslutanderätt avseende nödvändiga rutiner för verksamheten. Genom delegationsbestämmelser och befogenhetsplan har styrelsen gett direktören befogenhet att fatta beslut och att vidaredelegera och fördela beslutsrätt. Det finns även regler för att hantera ärenden som säkerställer att besluten är beredda inför beslut.

4.1.2. Organisation och ansvar

Av reglemente för landstingsstyrelsen framgår beträffande intern kontroll att styrelsen

- årligen i en uppföljningsplan ska ange de områden man under året särskilt vill följa upp
- ska se till att den interna kontrollen är tillräcklig.

I arbetsordning för ledningsorganisationen 2012 beskrivs att landstingsdirektörens ledningsgrupp, genom den årliga uppföljningsplanen som är kopplad till landstingsdirektörens verksamhetsplan och landstingsstyrelsens uppföljningsplan, ska göra uppföljningar.

Av genomförda intervjuer framgår att ansvaret för att erforderlig intern kontroll sker ligger på landstingsstyrelsen. Ansvar för verkställigheten ligger på berörda tjänstemän; landstingsdirektören, kanslichefen, centrumchefer och 1:a linjens chefer. I landstingets organisation finns även särskilda internrevisorer som på högsta ledningens uppdrag ska granska landstingets verksamheter, dokumentation, genomförande och resultat i syfte att upptäcka utvecklingsmöjligheter och förbättringsområden.

Ansvarsfördelningen specifikt för intern kontroll finns inte sammanfattad i någon dokumentation.

Begreppet ”intern kontroll” uppges inte generellt användas i hela organisationen, begrepp som i stället används är i huvudsak ”säker”. Begrepp och arbetssätt runt intern kontroll har inte kommunicerats i hela organisationen. Ett arbete har påbörjats med mål att utveckla styrningen av den interna kontrollen.

4.1.3. Revisionell bedömning

De styrdokument avseende intern kontroll vi tagit del av är aktuella. Dock saknas internkontrollreglemente och gemensamma regler och riktlinjer för den interna kontrollen. Begrepp och arbetssätt runt intern kontroll har inte kommunicerats i hela organisationen.

Organisation och ansvar avseende den interna kontrollen är inte definierade på ett tydligt sätt, men som för all verksamhet ligger ansvaret på landstingsstyrelsen medan verkställigheten ligger på tjänstemännen enligt linjeorganisationen.

Vi bedömer att det finns ett behov av att stärka kontrollmiljön bl a genom att:

- Tydliggöra/dokumentera ansvarsnivåerna
- Utveckla personalens kunskap (erfarenheter, kompetens, attityder, värderingar) om intern kontroll
- Fastställa ett internkontrollreglemente med tillämpningsanvisningar. Ett internkontrollreglemente kan till exempel omfatta:
    - Syftet med reglementet
    - Fullmäktiges mål med intern kontroll
    - Organisation av intern kontroll
    - Uppföljning av intern kontroll

4.2. Riskanalys

Hösten 2011 genomfördes vid två tillfällen workshops om intern kontroll. Workshopen leddes av tidigare chefen för ledningsstab kvalitet. Deltagare var landstingsstyrelsen och representanter för landstingsdirektörens stab (centrum för ledning- och verksamhetsstöd). Vid workshopen skedde en genomgång av syftet med intern kontroll, olika former av risker och riskbedömningar. Därefter genomfördes en risk- och väsentlighetsanalys. Viss begränsad dokumentation finns från analysarbetet.

Bedömningar av väsentlighet och risk uppges ha utgått bl. a. från risk- och händelseanalyser (patientsäkerhetsenheten), risk- och sårbarhetsanalyser (kanslichefens ansvarsområde), aktuella händelser och vilken betydelse de kan få för verksamhetens olika enheter och att analysen ligger i den omvärldsbevakning som förutsätts finnas. I analysen 2012 förekom enligt uppgift diskussioner utifrån externa och interna risker. Detta område uppges dock behöva utvecklas. Risk- och väsentlighetsanalysen innefattar inte någon riskbedömning avseende teknisk utrustning.

Identifierade processer/rutiner förtecknades och riskbild redovisades för dessa utifrån följande bild:

För samtliga identifierade processer/rutiner beräknades risktal och de med högst risktal fördes upp på landstingets första internkontrollplan 2012.

Någon process av ny väsentlighets- och riskanalys liknande den som gjordes inför 2012 års internkontrollplan har inte genomförts inför 2013 års plan.

4.2.1. Revisionell bedömning

Vi rekommenderar att risk- och väsentlighetsanalyser regelbundet genomförs och dokumenteras inför upprättande av de årliga internkontrollplanerna. Riskanalyserna rekommenderas tydligt omfatta omvärldsrisker, finansiella risker, legala risker, IT-baserade risker (externa risker) och (ex vis verksamhetsrisker, redovisningsrisker och IT-baserade risker (interna risker).

Vi rekommenderar att risk- och väsentlighetsanalysen även bör innefatta riskbedömning avseende teknisk utrustning.

4.3. Kontrollaktiviteter

Av internkontrollplanen 2012 framgår vilka aktiviteter/processer/rutiner som ska kontrolleras och vid vilka styrelsemöten det ska ske. Utgångspunkten är genomförd väsentlighets- och riskanalys. Planen var strukturerad enligt nedan.

Styrelse (datum för redovisning)	Process/rutiner	Riskbild	Kontrollmoment

Planen innehöll följande processer/rutiner:

- Patientsäkerhet
- Kompetensförsörjning
- Ledning/styrning
- Miljö
- Krisberedskap
- Fastighet
- Ekonomi
- Informationssäkerhet

Processer/rutiner som ska kontrolleras enligt 2013 års internkontrollplan överensstämmer till stor del med 2012 års plan. Följande processer/rutiner har lagts till:

- Läkemedel
- Hälsofrämjande arbete
- Jämställdhet och mångfald
- Hälso- och sjukvård

Begreppet ”Riskbild” i strukturen i 2012 års internkontrollplan har i 2013 års plan ersatts med begreppet ”Nulägesanalys samt risker och sårbarhet”.

Både i 2012 och 2013 års internkontrollplaner saknas uppgift om riskbedömning och metod för kontroll. Vilka som är ansvariga för kontrollerna (och uppföljningen) framgår inte av planen, men uppges i intervjuerna vara underförstått.

Kopplingen till styrelsens uppföljningsplan framgår på internkontrollplanen genom att datum för redovisning till styrelsen anges. Uppföljningsplanen läggs in i årsplaneringen för styrelsearbetet varvid bevakning av rapporteringstider automatiskt sker även gentemot internkontrollplanens tidplan.

Utöver den interna kontrollen förekommer externa kontroller i olika former av andra kontrollenheter, bl. a. Strålskyddsinstitutet, Socialstyrelsen, Svedac m fl.

4.3.1. Revisionell bedömning

Internkontrollplanens rubriker avser viktiga uppgifter för internkontrollen. Dock saknas uppgift om riskbedömning och metod för kontroll samt vilka som är ansvariga för kontrollerna (och uppföljningen). Vi rekommenderar att kommande planer kompletteras med detta. Ett generellt metodstöd för kontrollerna kan behöva utvecklas för att säkerställa att kontrollerna genomförs strukturerat.

Vi bedömer att planen omfattar resultatorienterade kontroller kring verksamhets-styrning för att säkerställa en ändamålsenlig verksamhet och organisationens struktur/kompetens för att säkerställa en effektiv organisation.

Vi bedömer även att planen innehåller rutinorienterade kontroller som fokuserar på säkerhet i system och rutiner. Däremot saknar planen rutinorienterade kontroller som fokuserar på rättvisande räkenskaper.

4.4. Tillsyn och uppföljning

Internkontrollplanen har följts upp enligt i planen angivna uppföljningsdatum. Uppföljningen har skett tillsammans med uppföljningsplanen.

Dokumentering av uppföljningen har skett i landstingstingsstyrelsens protokoll under punkten ”styrelsens ledning och styrning av förvaltningen”.

Under 2012 har dokumenteringen i allt väsentligt bestått i redovisningar av muntliga föredragningar som lämnats för de olika punkterna. Det har inte tydligt framgått bedömning av risker och sårbarheter. Inte heller finns några förslag till åtgärder eller aktiviteter utifrån ev identifierade brister eller möjliga risker inom området.

Den första uppföljningen 2013, landstingsstyrelsen januari, avser lokalförsörjning och fastighetsstrategi och innefattar en redovisning av en risk- och sårbarhetsanalys utifrån ett fastighetsperspektiv (vattenförsörjning, värmeförsörjning, brandskydd och sabotage).

Handlingar avseende den interna kontrollen har inte delgetts landstingsstyrelsen tillsammans med kallelsen. Den dokumentation och information som förekommit har redovisats under styrelsens första sammanträdesdag (information om aktuella ärenden), oftast som OH-presentation och i form av muntlig föredragning.

Av landstingsstyrelsens protokoll framgår att styrelsen under informationen ställt frågor och fått svar. Styrelsen har inte i beslutsfasen tydligt tagit ställning till uppföljningarna och inte heller lämnat några följduppdrag med anledning av uppföljningarna.

Återkoppling av resultat till organisationen har bl. a. skett genom information på insidan, i lednings- och miljöledningssystem och genom delgivning av styrelsens protokoll. Ansvar för erforderlig information förutsätts följa linjeansvaret. En gång i månaden, i cafeterian, har biträdande landstingsdirektör informerat personalen om vad styrelsen beslutat, ekonomi m.m. Någon samlad återkoppling specifikt avseende internkontroll finns inte.

Av intervjuerna framgår bl. a. att uppföljningarna inte är resultatorienterade och att styrelsen inte utövar något ansvarsutkrävande vid bristande måluppfyllelse. Ansvarsutkrävande vid ev brister ligger på landstingsdirektören och kan bl. a. ske genom att delegationsordningen ändras eller genom att chefsavtal sägs upp eller inte förlängts. Dock har andra åtgärder vidtagits, såsom t. ex. samtal, extra uppföljningsmöten, stöd vid behov, verksamhetsdialoger.

4.4.1. Revisionell bedömning

Internkontrollplanen har följts upp enligt i planen fastställda tidpunkter.

Kallelserna till landstingsstyrelsen har inte innehållit någon dokumentation i uppföljningsärendena, vilket kan medföra risk att den demokratiska processen i ärendena begränsas.

Det framgår inte av landstingsstyrelsens protokoll hur resultat av uppföljningarna tas till vara.

Inga ansvarsutkrävande åtgärder framgår av beslutsprotokoll avseende intern kontroll och har enligt genomförda intervjuer inte förekommit på senare tid. Detta innebär att inga åtgärder vidtagits vid bristande måluppfyllelse.

Styrning utifrån uppföljningarna av internkontrollplanen, framgår inte av landstingsstyrelsens beslut. Detta innebär att styrelsens styrning för att nå förbättringar är otydlig.

Vi rekommenderar:

- ✓ En utveckling av kallelserna till landstingsstyrelsen med dokumentation i uppföljningsärendena för att stärka den demokratiska processen i ärendena.
- ✓ Av landstingsstyrelsens protokoll bör framgå hur styrelsen avser ta till vara resultat av uppföljningarna för att nå förbättringar.
- ✓ Åtgärder bör tydligare vidtas vid bristande måluppfyllelse.

12 mars 2013

Maj-Britt Åkerström
Projektledare

Jämtlands Läns Landsting

Inspel landstingsplan 2015. Rapport medborgardialog "Ungas hälsa i Jämtlands län""

Version: 1

Ansvarig: Beredningen för demokrati och folkhälsa

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring	Beslutat av	Datum
1.	2013-04-03	Nyutgåva		
	2013-06-10		Beredningen för demokrati och folkhälsa	2013-06-10

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 TIDSPLAN 5

1 BAKGRUND 5

2 SYFTE 6

3 FAKTAUNDERLAG UNGAS HÄLSA NATIONELLT OCH REGIONALT 7

3.1 LUPP lokal uppföljning av ungdomspolitiken Jämtland enkät 2012. 7

3.2 Max 18 statistik: 9

3.3 Ungdomsstyrelsens rapport ”Om unga hbtq personer” 11

3.4 Ungdomsstyrelsens rapport ”Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning” 11

4 DIALOGMÖTEN 12

5 DIALOG 1 2012-09-12 UNGDOMRSÅDET 13

5.1 Sammanställning dialog 13

5.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen 13

5.3 Reflektioner deltagare 13

5.4 Reflektioner politiker 14

6 DIALOG 2 2012-10-26 UNGDOMSFORUM VEMDALEN 14

6.1 Sammanställning dialog 14

6.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen 15

6.3 Reflektioner deltagare 15

6.4 Reflektioner politiker 15

7 DIALOG 3 2012-11-20 UNGDOMSMOTTAGNINGEN 16

7.1 Sammanställning dialog 16

7.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen 16

7.3 Reflektioner deltagare 16

7.4 Reflektioner politiker 16

8 DIALOG 4 2012-11-26 TINGSHUSET ÖSTERSUND 17

8.1 Sammanställning dialogen med Tingshusprojektet ”Unga i huset” 17

8.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen ”Unga i huset” 18

8.3 Reflektioner deltagare 18

8.4 Reflektioner politiker 18

8.5 Sammanställning från dialogen med Tingshusets cafégäster 19

8.6 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen 19

8.7 Reflektioner deltagare....19

8.8 Reflektioner politiker....19

9 DIALOG 5 2013-02-12--13 UNGDOMSTINGET 19

10 SAMMANFATTNING DIALOGER 20

10.1 Viktigt för hälsan: 20

10.2 Vad som påverkar hälsan negativt: 21

10.3 De viktigaste kunskaperna från dialogerna 21

10.4 Reflektioner från politiker 21

1 TIDSPLAN

Beredningen har under perioden 2012-03 till och med 2013-06 arbetat med medborgardialogen Ungas hälsa i Jämtlands län.

2012-01 -- 2012-06	Struktur för dialoger arbetas fram Fakta och informationsmaterial sammanställs
2012-09 --2012-12	Dialoger genomförs Enkät sociala medier
2013-01 -- 2013-03	Sammanställning av dialogerna kommuniceras med Ungdomstinget för vidare konklusion av medborgardialogernas resultat och forskningsrapporter.
2013-04 -- 2013-06	- Vid landstingsfullmäktige i april kommuniceras utkast till rapport dvs beredningens förslag till inspel i landstingsplan 2015. - Inspel till landstingsplan 2015. - Återkoppling ungdomar/organisationer - Utvärdering

Förberedelser:
- 2012-01-19 Beredningen diskuterade medborgardialogen vid beredningssammanträdet
- 2012-03-14 Beredningen diskuterade medborgardialogen vid beredningssammanträdet
- 2012-04-03 Beredningens presidie träffade Folkhälsocentrum Ronny Weylandt och Helen Olausson och diskuterade medborgardialog.
- 2012-05-22 Planeringsmöte Monica Hallquist, Kia Carlsson, Lena Bäckelin, Sandra Hedman, Helen Olsson Sandahl och Monica Byvald.
- 2012-06-11 Utbildning kommunikationsteknik inför dialoger Linda Henriksson informationsstaben.
- 2012-09-10 Presidiemöte Monica Hallquist, Kia Carlsson och Monica Byvald, planering inför dialoger.
- 2012-10-05 Utbildning Kjell-Åke Eriksson SKL medborgardialog.

1 BAKGRUND

Medborgardialog: Är ett samlingsnamn för olika sätt att engagera medborgare i offentligt beslutsfattande – har blivit en allt viktigare del i styrningen för svenska kommuner och landsting. Medborgardialoger kan ses som en del i styrprocessen, som ett av flera underlag för de förtroendevalda, vid beslutsfattande. Genom medborgardialog fogas de värderingar som råder bland invånarna samman med de faktakunskaper som tjänstemän tar fram inför ett beslut.

En dialog är ett samtal mellan jämbördiga parter där deltagare är beredda att försöka förstå varandras tankar, tolkningar och perspektiv.

Svensk ungdomspolitik: ”Den ungdomspolitiska propositionen bär namnet Makt att bestämma – rätt till välfärd, och den antogs av riksdagen 2004. De övergripande målen för

ungdomspolitiken är att alla ungdomar mellan 13 och 25 år ska ha verklig tillgång till inflytande och verklig tillgång till välfärd"

Folkhälsopolicyn: "I Jämtlands län ska vi skapa samhälleliga förutsättningar för att nå målet om en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Vi vill göra en kraftsamling kring folkhälsoarbetet med ett särskiljt fokus på barn, ungdomar och äldre"

Kommunikation och informationspolicy för Jämtlands läns landsting

"Den externa kommunikationen ska bidra till att:

– medborgaren är välunderrättad om beslut och skeenden inom landstingets ansvarsområde.
– öka förtroendet för landstinget som organisation.
– brukare och patienter är välinformerade i samband med sina kontakter med landstingets olika verksamheter.
– skapa goda möjligheter till dialog mellan medborgare och landstingets olika verksamheter"

"De förtroendevalda har ett ansvar för att föra en öppen dialog i länet och i landstinget och att vara lyhörda för de behov som medborgare, brukare och medarbetare har"

2 SYFTE

Medborgardialogens syfte var att undersöka unga i ålder 13-19 år behov och hälsa i länet inom ramen för landstingets verksamhet utifrån folkhälsoperspektiv och vidarebefordra den kunskapen till landstingsfullmäktige. Resultatet presenterades i en rapport som blir beredningens inspel till landstingsplan. Medborgardialogen i sig är en utbildningsprocess i ett nytt sätt att arbeta för politiker och tjänstemän.

Mål	Exempel på framgångsfaktorer	Möjliga indikatorer
Bättre styrning	- Dialogen leder till att bättre beslut fattas. - Medborgarna får större förtroende för landstinget.	- Beslutsfattare upplever att dialogen gett dem bättre underlag för sina beslut.
Högre kvalitet på verksamhet	- Beslutsfattare och medborgare känner ett delat ansvar för resultaten.	- Medborgare tar större ansvar över det som dialogen gäller (t.ex. sitt närområde eller sin hälsa).
Kunskapsbyggande	- Ökad kunskap och kompetens bland politiker och tjänstemän. - Ökad kunskap och kompetens bland deltagare .	- Dialogen ökar politiker och tjänstemäns förmåga att genomföra framtida dialogprojekt. - Dialogen ger deltagarna nya kunskaper. - Dialogen stärker deltagarnas självförtroende.

Ökat aktivt medborgarskap	- Större jämlikhet i olika gruppers tillgång till beslutsfattande. - Ökad gemenskap bland innevånarna	- Deltagarna vill vara med i liknande aktiviteter igen. - Fler röstar i lokalvalet. - Dialogen inspirerar deltagarna till att delta på andra sätt i politiken eller det civila samhället.

3 FAKTAUNDERLAG UNGAS HÄLSA NATIONELLT OCH REGIONALT

Det finns en mängd olika rapporter att ta del av förutom de nedanstående bla, Hälsosamtal i skolan, länsrapport från Folkhälsocentrum Barns och ungas hälsa och kunskapsunderlag för folkhälsopolitisk rapport Statens folkhälsoinstitut.

3.1 LUPP lokal uppföljning av ungdomspolitiken Jämtland enkät 2012.

Lokal uppföljning av ungdomspolitiken är en enkät för att kommuner, stadsdelar eller regioner på ett enkelt sätt ska kunna ta reda på hur ungas situation ser ut. Enkäten innehåller frågor till unga om arbete, skola, hälsa, framtidsdrömmar, inflytande och demokrati.

Hälsa årskurs 2 gymnasiet.
Enligt Statens offentliga utredningar (SOU 2006:77) mår de flesta ungdomar bra. Trots detta framgår det att det under de senaste 10-20 åren blivit vanligare att ungdomar är nedstämda, oroliga, har svårt att sova och värk. Problem som ofta beskrivs som stressrelaterade.[1] Enligt samma SOU-rapport har även psykiska problem blivit vanligare bland ungdomar under de senaste 20 åren. De hänvisar till SCB:s undersökning från 1989 som visar att nio procent av kvinnorna i åldern 16-24 år hade besvär av ängslan, oro eller ångest. År 2005 var dessa besvär tre gånger vanligare (30 procent).

1 Statens offentliga utredningar (SOU 2006:77)

I figur nedan ser vi hur gymnasieungdomarna har bedömt sin hälsa det senaste halvåret. De flesta bedömer sin hälsa som mycket bra eller bra, vilket är förväntat för en ungdomsgrupp. Vi ser också att pojkarna i högre utsträckning bedömer sin hälsa som mycket bra jämfört med tjejerna. Det finns också betydligt fler tjejer som bedömer att sin hälsa är dålig vilket ligger i linje med resonemanget ovan. Detta är något som dyker i alla undersökningar. Det vore kanske bra att uppmärksamma detta i skolan och ge ungdomarna möjligheter att diskutera hälsa och vad man kan göra för att förbättra den. Jämtlands ungdomar verkar bedöma att deras hälsa är lite sämre än riksgenomsnittet. Det är både färre tjejer och killar som bedömer sin hälsa som mycket bra och fler som bedömer den som ganska dålig, den är inga stora skillnader (3-5 procentenheter) men det är något att uppmärksamma.

Hälsa årskurs 8 högstadiet.
Diagrammet nedan visar hur högstadieeleverna skattar sin hälsa när de ser tillbaka på det senaste halvåret. Resultatet har delats upp på kön. Resultatet visar att störst andel upplever att deras hälsa varit bra eller mycket bra. Utmärkande är dock att killarna i större utsträckning än tjejerna svarat att deras hälsa varit mycket bra medan tjejerna i större utsträckning än killarna svarat att deras hälsa varit varken bra eller dålig. Både andelen tjejer och killar som upplever sin hälsa som mycket bra är lägre än riksgenomsnittet med 4-5 procentenheter.

3.2 Max 18 statistik:

Max18 drivs av Barnombudsmannen på uppdrag av regeringen och i den finns information och statistik om barns levnadsvillkor som regeringen bedömer är central ur ett barnrättsperspektiv. Målet med Max18 är att följa upp och visa hur genomförandet av barnkonventionen går i Sverige över tid.

Sömn

44% av flickorna mellan 16-18 år har svårt att sova
33% av pojkarna mellan 16-18 år har svårt att sova

Ont i magen

26% av flickorna mellan 16-18 år har ont i magen
10% av pojkarna mellan 16-18 år har ont i magen

Huvudvärk

40% av flickorna mellan 16-18 år har huvudvärk
21% av pojkarna mellan 16-18 år har huvudvärk

Är ofta ledsna eller nere

21% av flickorna mellan 16-18 år är ofta ledsna eller nere
8 % av pojkarna mellan 16-18 år är ofta ledsna eller nere

Är ofta spända och nervösa

28% av flickorna mellan 16-18 år är ofta spända och nervösa
18% av pojkarna mellan 16-18 år är ofta spända och nervösa

3.3 Ungdomsstyrelsens rapport ”Om unga hbtq personer”

Det är tydligt att unga homo- och bisexuella samt unga som är osäkra på sin sexuella läggning mår psykiskt sämre än unga heterosexuella. En större andel unga homo- och bisexuella och män som är osäkra på sin sexuella läggning uppger nedsatt psykiskt välbefinnande än övriga. Unga homo och bisexuella kvinnor och kvinnor som är osäkra på sin sexuella läggning är i högre grad drabbade av oro, ängslan och ångest än heterosexuella unga kvinnor. Unga homo- och bisexuella samt unga som är osäkra på sin sexuella läggning har i större utsträckning än heterosexuella unga haft självmordstankar eller försökt ta sitt eget liv.

3.4 Ungdomsstyrelsens rapport ”Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning”

Ungas bedömning av sitt allmänna hälsotillstånd.

Det är stora skillnader mellan unga med funktionsnedsättning och unga utan funktionsnedsättning. Över 80 procent av unga utan funktionsnedsättning har angett att de mår ganska eller mycket bra medan motsvarande an- del för unga med funktionsnedsättning är drygt 50 procent. Andelen unga med funktionsnedsättning som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket dåligt är fyra gånger så hög som andelen utan funktionsnedsättning.

4 DIALOGMÖTEN

Dialogmöten	Plats	Metod	Politiker/ungdomsråd	Deltagare
Dialogmöte 1. 2012-09-12	Ungdomsrådet sammanträde	café modell	Monica Hallquist Kia Carlsson Ungdomsrådet	Unga mellan 16-19 år
Dialogmöte 2. 2012-10-26	Berg/ Härjedalen	Öppet möte	Monica Hallquist Jonny Springe Ungdomsrådet	Unga mellan 13-19 år
Dialogmöte 3. 2012-11-20	Östersund Ungdomsmottagningen	Öppet möte	Kia Carlsson Gunnar Geijer Ungdomsrådet	Unga mellan 13-19 år
Dialogmöte 4. 2012-11-26	Östersund Tingshuset	Öppet möte	Beredningens ledamöter Ungdomsråd	Unga ?
Dialogmöte 5.	Östersund OSD	Framtids-verkstad	Beredningens ledamöter Ungdomsråd Ungdomsting	Unga mellan 16-19 år

Struktur och metod:
Ledamöter har arbetat i samverkan med landstingets ungdomsråd utifrån dialoggruppens storlek och förutsättning med bla öppna möten och café modell.

Frågor till hjälp för dialog med unga om ungas psykiska hälsa.
1. Vad är psykisk hälsa för dej? Berätta!
2. När unga mår psykisk dåligt – vad tror du det beror på?
3. Hinner du göra det du vill och ska under en vanlig vecka? Om nej, varför inte?
4.Vet du var det finns hjälp att söka om du eller någon du känner mår psykiskt dåligt?
5. Har du tankar eller idéer kring hur vuxna ska finnas lätt tillhands för de unga som mår psykiskt dåligt?
6. Vad gör du för att må psykiskt bra?
7. Hur tror du att unga i din ålder kommer att må om 10 år?

5 DIALOG 1 2012-09-12 UNGDOMRSÅDET

5.1 Sammanställning dialog

Viktigt för hälsan:
- Familj.
- Vänner.
- Att känna sig betydelsefull.
- Att vara i ett sammanhang.
- Klara av studier.
- Få hjälp och stöd när det behövs.
- Att ha fritidsintressen.
- Att motionera.

Vad som påverkar hälsan negativt:
- Mobbing.
- Ofrivillig ensamhet.
- Stress, att inte klara av krav som ställs.
- Äta ohälsosamt.
- Inte motionera.
- Att använda droger.

5.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen

- Det är avgörande för välmåendet att finnas i ett socialt sammanhang, att ha familj och vänner som gör att man känner sig betydelsefull.
- Skolan och studiesituationen påverkar hälsan positivt eller negativt, ungdomarna framhöll vikten av att få det stöd som behövs för att klara studierna. Annars tar stressen över och man tappar kontrollen över studiesituationen, vilket på verkar hälsan och självkänslan negativt.
- Mobbing och ofrivillig ensamhet var något som diskuterades länge och lyftes fram som det mest alarmerande för psykisk ohälsa. Här behöver alla vuxna ta ett ansvar och våga se vad som händer, och stötta unga som far illa eller de som försöker tala om problemet.
- Fritidsintressen, kultur och motion är viktiga för hälsan, och för att utvecklas positivt som människa. Att hamna i missbruk av droger kan snabbt förstöra möjligheterna till ett gott liv, och leder snabbt till psykisk ohälsa.

5.3 Reflektioner deltagare

- Hur upplevde medborgarna dialogen?

Ungdomarna tyckte det var mycket positivt att politiker tagit initiativ till dialogen.

- Vad var bra med dialogen?

Att politiker kom ut och lyssnade på ungas uppfattningar om problem och vad som behöver förbättras.

5.4 Reflektioner politiker

- Hur upplevde du som politiker dialogen?

Ungdomarna hade fått frågorna utskickade i förväg, vilket ledde till att inledningsvis var känslan nästan av ett läxförhör. Det som var positivt var att de var inställda på vad vi skulle diskutera och det tog inte lång tid förrän samtalet var igång.

- Vad var bra med dialogen?

Att få tillfälle att sitta tillsammans och lyssna på så många viktiga frågor som belystes från de ungas perspektiv.

- Vad kan förbättras?

Att vara tydlig inledningsvis och disponerar tiden bättre, eftersom det blev ett snabbt avslut och utvärderingen hanns inte med. Frågorna var ibland svåra, men det löstes med följdfrågor på plats. Bestämma rollfördelningen bland oss vuxna innan mötet, så det är klart vem som leder dialogen och vem som för anteckningar

6 DIALOG 2 2012-10-26 UNGDOMSFORUM VEMDALEN

6.1 Sammanställning dialog

Viktigt för unga för att må bra:
- Bra relationer.
- Ha många kompisar.
- Fritidsintressen.

Ungdomsmottagningen:
- Långt avstånd till ungdomsmottagningen i Östersund.
- Lokal ungdomsmottagning för korta öppentider och telefontider.
- Bättre information om ungdomsmottagningarna angående öppettider mm.

Vuxna att prata med:
- Tid för att prata även om annat än skydd vid sex på ungdomsmottagningen.
- Önskan om möjlighet vid behov att prata med skolpersonal; skolsköterska, kurator och rektor.

Hur ska unga bli friskare:
- Mer hälsokunskap i skolan.
- Kick off där man kan lära känna varandra.
- Bra mat i skolan.
- Viktigt med idrott.
- Mer aktiviteter för unga.
- Fler sommarjobb.

Vad som påverkar hälsan negativt:
- Sliten och tråkig skolmiljö.
- Att inte ha någon att prata med eller att tordas prata med.
- Brist på mötesplatser.

- Brist på kommunikationer (buss).

6.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen

- Ungdomsgårdar med fler fritidsaktiviteter önskas. Ungdomar behöver träffas, och även ha möjlighet till kultur och sportaktiviteter.
- Vuxna som kan lyssna om man har behov av att prata med någon.
- En önskan om ungdomsmottagning med ökad öppentid där unga kan och hinner prata.
- Flera samlingsplatser önskas kopplat till kollektivtrafik så att unga kan stanna kvar någon kväll men ändå komma hem.

6.3 Reflektioner deltagare

- Hur upplevde du som politiker dialogen?

Politiker upplevde att ungdomarna tyckte det var mycket positivt att politiker tagit initiativ till dialogen.

- Vad var bra med dialogen?

Att vi politiker kom ut och lyssnade på deras uppfattningar om problem och vad som behöver förbättras.

- Vad kan förbättras?

Politiker hann inte göra någon gemensam utvärdering pga tidsbrist. Det som kan förbättras är att disponera tiden så att vi inte tappar bort deltagarnas reflektioner.

6.4 Reflektioner politiker

- Hur upplevde du som politiker dialogen?

Forumet var väldigt bra, eftersom det belyser bilden för de unga som lever i glesbygd. Det var drygt 100 ungdomar från Berg och Härjedalen som samlades på en demokratidag, anordnad av kommunerna. Väldigt positivt att vi från Landstinget fick möjligheten att medverka, så att vi har en samverkan mellan oss som ansvarar för de frågor som ungdomarna diskuterar.

- Vad var bra med dialogen?

Detta var andra dialogen så nu var rollfördelningen klar mellan oss. Mycket positivt var deltagandet av ungdomsrådet, som också var den som ledde samtalet. Vi politiker hade rollen av att lyssna och ibland ställa följdfrågor. Ungdomarna var positivt inställd och delgav oss mycket från deras livssituation som har betydelse på hälsan.

- Vad kan förbättras?

En del problem innan vi väl fick möjlighet till dialogen pga kommunikationsbrister mellan oss vuxna. Vi behöver i tid säkerställa att vi kommunicerat med berörda aktörer och att vi har en gemensam bild av hur mötet ska gå till. Nu fick vi möjlighet att genomföra dialogen, men med tidsbrist och ett visst stressmoment.

7 DIALOG 3 2012-11-20 UNGDOMSMOTTAGNINGEN

7.1 Sammanställning dialog

- Bra att ha mycket att göra.
- Kompisar och hästar viktiga för att må bra.
- Bra bo på elevhem från början.
- Lätt att söka kontakt på internet.
- Man mår dåligt pga ”sjuka ideal”, duktig i skolan, se bra ut, mycket pengar etc.
- Bra växa upp i små samhällen, bygga upp ett självförtroende.
- Bra med ”ärliga” relationer – djur viktiga.
- Det som ska göras – förändra idealen, skicka ut alla på landsbygden. Staden förstör!
- Få tidig hjälp om skolan inte fungerar.
- Gör utbildning utifrån varje individs behov o kunskap!

7.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen

- Unga i dag, framför allt flickor, orkar inte med alla förväntningar som läggs på deras axlar. Vi behöver dra slut satser av detta när det gäller fördelning av medel för folkhälsan.
- Viktigt med vänner och ärliga relationer.
- Skolan har stor betydelse för hur unga mår.
- Ungdomskulturen, unga måste spela roller för att passa in.

7.3 Reflektioner deltagare

- Bra att någon lyssnar aktivt.
- Vad händer med svaren från medborgardialogen?

7.4 Reflektioner politiker

- Det bestående intryck som jag som politiker bär med mig från samtalet är att unga i dag har en mycket svårare miljö att växa upp i än då jag och de flesta landstingspolitiker var unga. Den psykiska pressen är helt annorlunda med krav på utseende , kamrattryck, mobiltelefoner, sociala medier och inflytande från den kommersiella världen.
- Engagerade ungdomar med tydliga åsikter.
- Få unga kom, plats för möten viktiga att tänka på.

8 DIALOG 4 2012-11-26 TINGSHUSET ÖSTERSUND

8.1 Sammanställning dialogen med Tingshusprojektet ”Unga i huset”

Vad är viktigt för dig för att må bra?
- Att sköta kost motion.
- Ha rutiner, struktur på vardagen.
- Ha något meningsfullt och roligt att gå till " ett sammanhang".
- Motstå stress.

För detta krävs ibland hjälp från vuxna, text att lyckas ha struktur i vardagen.

Varför mår man dåligt?
- Höga krav i samhället och framförallt i skolan. Om man inte klarar det utsatta tempot så är det kört. Det finns inte utrymme för olika individer. Vissa är inte morgon människor, vissa funkar inte att lära utifrån katederundervisning. Vissa behöver mer hjälp.
- Ser ingen mening i det man gör dagligdags, varför ska man lära sig vissa saker i skolan? Sitta still i en skolbänk och matas med tillsynes meningslös information.
- Man blir snabbt stämplad som vinnare eller förlorare.
- Man har inget socialt nätverk, ingen tillhörighet.

Vilka lösningar ser ni på faktorer som leder till att man mår dåligt?
Skolan:
- Det skulle hjälpa mycket om man fick dra ner på studietempot och kanske gå ett fjärde år.
- En mer flexibel skolgång. Annan schemaläggning som passar individen.
- Engagerade lärare som ser individen och dennes behov.
- Någon som såg och fångade upp den som mår dåligt. Men detta ska ske redan i förskola och grundskola.
- Göra skolan rolig. Berätta varför man lär sig vissa saker. Använda praktiska exempel. Kanske gå ut i naturen och ha matte.
- I idrotten inte toppa lagen. Hitta ett ställe för alla där de kan utvecklas utifrån sin nivå.
- Mentorer är väldigt viktigt.

Vården:
- Ingen väntetid vi första kontakt.
- Bra bemötande.
- Snabba insatser är avgörande.
- Kontinuitet i kontakter. Inte kastas mellan olika läkare så att man måste berätta samma historia om och om igen.
- Överlämningen mellan BUP och vuxenpsykiatrin är jätteviktigt, den fungerar inte riktigt idag.

Tror ni ungdomar generellt vet hur de får hjälp när de mår dåligt? Vet ni hur man kan gå tillväga?
- Det varierar nog, en del är nog för stolta för att söka hjälp och då går det ofta för långt.

- Det lättaste är att ha en bra läkare som man kan ta upp frågan med och som kan remitera till rätt ställe.
- Skolkuratorer är jätteviktigt men finns inte överallt.

8.2 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen ”Unga i huset”

- Ungas psykiska ohälsa beror, enligt de unga som deltog i samtalet, mycket på press på individen från skola, kompisar och samhället i stort.
- Skolan ser inte individen och lyckas inte visa varför man ska lära sig saker.
- Framgångsfaktorer för att ha en god hälsa är; struktur i vardagen, meningsfulla aktiviteter, motion, bra mat, socialt nätverk samt en flexibel skola som ser individen och dennes styrkor.
- Hur kan vi på bättre sätt anpassar skolan så att alla sorts människor får möjlighet att växa där, genom att se individen och anpassa skolan därefter.

8.3 Reflektioner deltagare

- Det kändes som om ungdomarna kände förtroende för oss.

8.4 Reflektioner politiker

- Hur upplevde du som politiker dialogen?

Till en början gick dialogen lite trögt då vi som politiker försökte att främst ha en lystrande roll. Efter ett viss ingripande för att komma igång så flöt dialogen på bra. Det var dock svårt att använda oss av de frågor som vi fått med oss. Frågorna var lite för stora och svävande och behövde brytas ner.

- Vad var bra med dialogen?

Jag tycker att vi var bra på att ta en lystrande roll efter att diskussionen kommit igång. Det kändes som om ungdomarna kände förtroende för oss.

- Vad kan förbättras?

Jag tror att om vi hade fått se exempel på hur man kan hålla i denna typ av dialog så hade det hela flutit lite smidigare och proffsigare.

- Mina tankar efter mötet var att samhället som det ser ut idag är anpassat efter normen om vad som är en fungerande och lyckad människa. Ungdomarna beskrev alla samma bild:

- En skola som är anpassad för de som fungerar bra för katederundervisning
- En skola som inte gav möjligheter och hjälpte till att lyfta styrkorna hos individen
- En ej flexibel skola
- Ett samhälle där smala, sportiga "morgonmänniskor" är normen. Faller du utanför den så passar du inte riktigt in.
- Möte med vården där igen riktigt tar tag i grundproblemen utan ungdomarna lotsas vidare och får berätta samma historia gång på gång för att sedan få "plåster på såren insatser"
- Jag slogs också utav hur många enkla lösningar som finns att ta till. Tex att se individen i skolan och motivera till lärande genom meningsfulla och varierande övningar. Hur man genom att hjälpa

till med rutiner och en meningsfull och inte allt för pressad vardag kan undvika att unga hamnar i depressioner och utanförskap.

8.5 Sammanställning från dialogen med Tingshusets cafégäster

- Skolan stor betydelse – många prov ger trötthet, sömnproblem.
- Svårt att säga nej – till familj, vänner.
- Måste spela roller för att passa in.
- Svårt ta upp frågan med den som mår dåligt.
- Ungdomar får ingen riktig vägledning.
- Söka sig till den som accepterar en.
- Elevhem med en vuxen – viktigt när man kommer till Östersund.

8.6 De fyra viktigaste kunskaperna från dialogen

- Skolan har stor betydelse för hur unga mår.
- Ungdomskulturen, unga måste spela roller för att passa in.
- Det är viktigt med stöd och vägledning av vuxna till unga
- Svårt ta upp frågan med den som mår dåligt.

8.7 Reflektioner deltagare

- Bra att någon frågar, lyssnar, positiv dialog.
- Vad händer med svaren från medborgardialogen?

8.8 Reflektioner politiker

- Engagerade ungdomar, bra ställe att träffa ungdomar på.

9 DIALOG 5 2013-02-12--13 UNGDOMSTINGET

Under landstingets ungdomstings framtidsverkstad fick gymnasieelever utifrån fem frågeställningar ge förslag på åtgärder och aktiviteter för hur ungas hälsa i Jämtlands län kan bli bättre. Utifrån de förslag som framkom fick ungdomarna rösta vilka förslag som de tycker att landstinget ska prioritera i sitt arbete.

Landstingets ungdomsråd fick vid sitt sammanträde 2013-03-14 i uppgift att utifrån sammanställningen av framtidsdagen ange vilka aktiviteter de ansåg vara realistiska att genomföra, vilka som borde prioriteras och som ungdomsrådet kan vara med och arbeta med. Förslag med fet stil är prioriterade.

Hur kan hälso- och sjukvården bli mer tillgänglig för ungdomar?

- **Fler drop-in tider och överlag bättre öppettider och tillgänglighet på ungdomsmottagningen.**
- Inrätta ungdomsmottagningar i varje kommun och mer samarbete mellan skolan och sjukvården (till exempel ungdomsmottagningen).

Hur kan ungas delaktighet och inflytande över hälso- och sjukvården bli bättre?

- **Utvecklandet av en gemensam app för smartphones. Därigenom finns möjlighet till bättre bokningssystem och mer information om var unga kan få hjälp av vården?**
- Fler ungdomsråd per år.
- Finnas med på demokratidagar i skolorna.

Hur kan unga inspireras att leva hälsosamt, med bra kost och motion?

- **Anordna hälsokoller (både psykisk och fysisk) för att förebygga dålig.**
- Bättre tillgång till psykiatrisk vård.
- Satsningar på Ungdomsmottagningen.
- Anordna föreläsningar om ungas hälsa.

Hur kan vi öppna upp fler möjligheter och erbjuda ett bra stöd till de ungdomar som har behov av att prata med någon?

- **Information om BUP, barn och ungdomspsykiatrisk mottagning, i skolorna.**
- Decentralisera ungdomspsykologer och BUP, barn och ungdomspsykiatrisk mottagning.
- Möjlighet till röstchatt med kurator (till exempel som uppföljning).
- ”Kill-jourer” via telefon.
- Öka öppettider på Ungdomsmottagningen under sommaren.

Vad kan vi göra för att användningen av droger och alkohol ska minska bland ungdomar?

- **Återinföra fältarbetsgruppen.**
- Upplysa om konsekvenser.
- Visa bra drogrelaterade filmer på skolan och ungdomsmottagningen. Till exempel som visar på ett bra sätt vilka situationer man kan hamna i.

10 SAMMANFATTNING DIALOGER

10.1 Viktigt för hälsan:

- Bra relationer.
- Att vara i ett sammanhang.

- Att ha fritidsintressen.
- Att klara av studier och att skolgången fungerar bra..
- Att äta bra mat och motionera.
- Ökad tillgång till Ungdomsmottagningen i hela länet, i varje kommun.

10.2 Vad som påverkar hälsan negativt:

- Mobbing.
- Ofrivillig ensamhet – ingen tillhörighet.
- Stress, att inte klara av krav som ställs.
- Äta ohälsosamt - inte motionera.
- Att använda droger.

10.3 De viktigaste kunskaperna från dialogerna

- Det är avgörande för välmåendet att finnas i ett socialt sammanhang, att ha struktur i vardagen, att ha familj och vänner som gör att man känner sig betydelsefull. Någon vuxen som kan lyssna om man har behov av att prata med någon.
- Skolan och studiesituationen påverkar hälsan positivt eller negativt, viktigt att få det stöd som behövs för att klara studierna..
- Mobbing och ofrivillig ensamhet var något som lyftes fram som det mest alarmerande för psykisk ohälsa. Det behövs mer vuxenansvar, att våga se vad som händer och stötta unga som far illa.
- Fritidsintressen, kultur och motion är viktiga för hälsan, och för att utvecklas positivt som människa.
- Att hamna i missbruk av droger kan snabbt förstöra möjligheterna till ett gott liv, och leder snabbt till psykisk ohälsa.
- Önskemål om ungdomsmottagningar i hela länet, med för unga, tillgängliga öppettider.
- Önskan om flera samlingsplatser tex ungdomsgårdar med fler fritidsaktiviteter kopplat till kollektivtrafik så att unga kan stanna kvar någon kväll men ändå komma hem.

10.4 Reflektioner från politiker

- Politiker upplevde att ungdomarna tyckte det var mycket positivt att politiker tagit initiativ till dialogen och delgav oss mycket från deras livssituation som har betydelse på hälsan. Bra att få tillfälle att sitta tillsammans och lyssna på många viktiga frågor som belystes från ungas perspektiv
- Vi var bra på att ta en lystrande roll efter att diskussionen kommit igång. Det kändes som om ungdomarna kände förtroende för oss.
- Om vi hade fått se exempel på hur man kan hålla i denna typ av dialog så hade det hela flutit lite smidigare och proffsigare.
- Vi behöver i tid säkerställa att vi kommunicerat med berörda aktörer och att vi har en gemensam bild av hur mötet ska gå till.

Datum
2013-06-10

Beredningen för demokrati och folkhälsa

§ 27. Inspel Landstingsplan 2015. Beredningen för demokrati och folkhälsa (LS/720/2013)

Ärendebeskrivning

Kontinuerliga uppdrag för beredningarna är inspel till landstingsplanen vilka överlämnas till landstingsstyrelsen. Beredningen för demokrati och folkhälsa har under perioden 2012-03 till och med 2013-06 arbetat med medborgardialogen ”Ungas hälsa i Jämtlands län”. Resultatet presenteras i en rapport som är beredningens inspel till landstingsplanen 2015.

Bakgrund:
Medborgardialog definition och övergripande mål: Medborgardialog är ett samlingsnamn för olika sätt att engagera medborgare i offentligt beslutsfattande – har blivit en allt viktigare del i styrningen för svenska kommuner och landsting. Medborgardialoger kan ses som en del i styrprocessen, som ett av flera underlag för de förtroendevalda, när de ska fatta beslut. Genom medborgardialog fogas de värderingar som råder bland invånarna samman med de faktakunskaper som tjänstemän tar fram inför ett beslut.

Kommunikation och informationspolicy för Jämtlands läns landsting:
”Den externa kommunikationen ska bidra till att:
– medborgaren är välunderrättad om beslut och skeenden inom landstingets ansvarsområde.
– öka förtroendet för landstinget som organisation.
– brukare och patienter är välinformerade i samband med sina kontakter med landstingets olika verksamheter.
– skapa goda möjligheter till dialog mellan medborgare och landstingets olika verksamheter”
”De förtroendevalda har ett ansvar för att föra en öppen dialog i länet och i landstinget och att vara lyhörda för de behov som medborgare, brukare och medarbetare har”

Medborgardialog ”Ungas hälsa i Jämtlands län”:
Beredningen för demokrati och folkhälsa har under perioden 2012-03 till och med 2013-06 arbetat med medborgardialogen ”Ungas hälsa i Jämtlands län”, med syfte att undersöka behov och hälsa hos unga mellan 13-19 år i länet, inom ramen för landstingets verksamhet utifrån folkhälsoperspektiv och vidarebefordra den kunskapen till landstingsfullmäktige. Resultatet presenteras i en rapport som är beredningens inspel till landstingsplanen 2015.

Beslutsunderlag

Inspel landstingsplan 2015, rapport medborgardialog Ungas hälsa i Jämtlands län (LS/720/2013)

Förslag till beslut

Beredningen för demokrati och folkhälsa beslutar

1. Inspel till landstingsplan 2015, rapport medborgardialog Ungas hälsa i Jämtlands län (LS/720/2013) antas.

2. Överlämna inspel till landstingsplan 2015, rapport medborgardialog Ungas hälsa i Jämtlands län, till landstingsstyrelsen.

Beslut av beredningen för demokrati och folkhälsa

Beredningen för demokrati och folkhälsa beslutar

1. Inspel till landstingsplan 2015, rapport medborgardialog Ungas hälsa i Jämtlands län (LS/720/2013) antas.

2. Överlämna inspel till landstingsplan 2015, rapport medborgardialog Ungas hälsa i Jämtlands län, till landstingsstyrelsen.

Folkpartiet

enskild motion

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -05- 15
Dnr LS/743/2013

Motion

Landstingsfullmäktige i Jämtlands Län

Finn Cromberger (fp)

Hemvist för pensionskapitalets avkastning.

Jämtlands läns landsting har satsat 50 miljoner kronor av pensionskapitalet för inköp av ett vindkraftverk, beläget i Kalmartrakten. Det har man gjort av tre skäl:

1. Man tror att denna "lokala" satsning är säkrare än statliga papper och börsen med hänvisning till den ekonomiska oron i världen och oljeprishöjningarna
2. Ekonomiskt fördelaktigt.
3. Miljöskäl.

Säkert acceptabla skäl men inte svåra att ifrågasätta. Särskilt punkterna 1 och 2.
Men det handlar inte motionen om.
Den handlar istället om pensionärernas pengar som förvaltas av landstinget. Man brukar kalla dessa uppskjuten lön eftersom landstingets medarbetare ska ha ut dem vid sin pensionering.
Det är mycket pengar, mellan 700-800 miljoner kronor. Som förvaltas på ett med mina novisögon sett tryggt sätt. Man kan tro att avkastningen därifrån, som ränta och i framtiden avkastningen från vindkraften tillgodoräknas pensionskapitalet men så sker inte idag.
All avkastning tillförs idag landstingskoncernen, det går rakt in i den stora kassan tillsammans med landstingsskattskatt, avgifter och statsbidrag.

Detta är principiellt fel. Fel att avkastningen, som är ekonomisk spekulation med pensionärernas pengar inte tillfaller pensionärerna utan arbetsgivaren Landstinget. Vindkraftssatsningen är dessutom i sig en ny och farlig investering som kan ge förluster och som i varje fall just nu enligt marknaden inte kommer att ge avkastning den närmaste framtiden, som kan räknas i år.

Jag motionerar att Landstinget tar ett principbeslut att på sikt i ett 10-årsperspektiv ändra från nuvarande system till ett system där avkastningen från pensionskapitalet läggs till pensionskapitalet. Det gynnar pensionärerna och är ett rättvist system.

Finn Cromberger

Folkpartiet liberalerna

14 maj 2013

JÄMTLANDS LÄNS
LANDSTING
2013 -05- 20
Dnr LS/ 725 /20 13

Östersund 2013-05-08

Jämtlands läns landsting

Box 654

831 27 Östersund

jamtlands.lans.landsting@jll.se

Medborgarförslag

dnr. LS/725/2013

Förslag beträffande gratis kondomer
som blir en ny bekräftelse, förutom abort,
på sex utan kärlek!

Att utöka pågående abort i en situation där det i vårt land. Ca 35-37 000 ofödda dödas på våra sjukhus varje år. Det är ca 100 om dagen eller ca 140 per arbetsdag. Sedan abort blev fritt 1 jan 1975 har ca 1,1 miljoner ofödda dödats i Sverige. Ungefär hälften förgiftas av abortpillret RU 486 och den andra hälften trasas sönder av en sugmaskin (vacumaspiration) vilket pågår dag ut och dag in.

Att bidra till det kärlekslösa sexlivet utan eget ansvar är även en skapad grund som en fortsättning i de kommande äktenskapen med skilsmässor och barnens pysiska lidanden inför byte av föräldrar.

Förslag.

Föreslår att fria kondomer skall ej tillhandahållas av landstinget med ledning av de ovan anförda argumentet.

Åke Durre .....

Åke Durre

Medborgarförslag

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2013 -05- 20
Dnr LS/ 769 /2013

Till:
Jämtlands läns landsting
Box 654
831 27 Östersund

Datum: 2013-05-14

Från:
Namn. Elisabet "Bitte" From och Ann-Margreth "Lillan" Bergvall
Gatuadress. Krondikesvägen 68A
Postnummer och ort. 83146 ÖSTERSUND
Telefon-/mobilnummer. 0730-356983
E-postadress. lillabitte@outlook.com

Förslaget i korthet:

Vi vill starta en mötesplats för barn och deras föräldrar i utanförskap.

Motivering: Beskriv och motivera ditt förslag.

Vi har under två års tid arbetat i Värmestugan på Köpmangatan där vi mött unga blivande föräldrar och föräldrar i utanförskap (med utanförskap menar vi att föräldrarna har eller lever tillsammans med en partner som har någon slag problematik, såsom missbruk, psykisk sjukdom, diagnosen ADHD eller borderline etc.). Vi upptäckte att det finns ett stort behov hos dessa personer av att prata för att få råd och stöd i sin situation.
Det utbud som finns att tillgå idag är endast öppen barnverksamhet hos Svenska kyrkan. Så vi ser ett behov av en neutral mötesplats som välkomnar alla!
Vi skickar med vårt projektförslag så att ni kan läsa igenom hela den lysande idén!

Härmed godkänner jag att Jämtlands läns landsting lagrar och behandlar de personuppgifter jag lämnat. Förslaget kommer att diarieföras och blir därmed offentligt, förslaget kan även bli publicerat på landstingets webbplats.

Underskrift: Ann-Margreth Bergvall

MÖTESPLATS FÖR BARNFAMILJER I UTANFÖRSKAP

Efter att ha arbetat på Värmestugan i Östersund har vi sett att det finns ett behov för en mötesplats för barnfamiljer i utanförskap. I Östersunds Posten den 20 oktober 2012 kunde man läsa följande:

"Budgeten för placeringar skulle spräckas med minst 4 miljoner.

På landstingets föräldra- och barnhälsa och på beroendeenheten blev man överraskad av situationen.

– Det var en väckarklocka med så många par förra året. Vi blev varse att vi inte är så kunniga på det här området, säger Ingrid Haglund, samordningsbarnmorska på föräldra- och barnhälsan.

De gravida kvinnorna var i åldern 18 till 28 och de allra flesta av kvinnorna upptäckte sin graviditet själva och besökte en barnmorska. Det finns en liten oklarhet i hur många kvinnor det egentligen handlar om. Siffran som sägs är tio till tolv kvinnor. Osäkerheten beror lite på hur man räknar. Några har flyttat, andra har fått missfall.

Runt de här kvinnorna fanns i de flesta fallen en närvarande man. Och alla männen, förutom en man, var också missbrukare. Socialförvaltningen tog beslutet att sju av kvinnorna med eventuell respektive skulle placeras på utredningshem.

Alla kvinnorna har fött sina barn under det här året. Med hjälp av det stöd som de fått så är alla nu drogfria. Det har skett återfall, men de har tagit sig tillbaka.

– Vägen har inte varit spikrak, men man har snabbt tagit sig tillbaka till drogfrihet, säger Tommy Lekedal.

Inget barn har ännu tagits från sina föräldrar.

I vissa fall fick kvinnorna bo någon månad i ett familjehem för att få stöd efter förlossningen. I andra fall har det räckt med öppenvård och vissa har de klarat sig själva."

Med tanke på detta skulle vi tycka att det finns behov av en fortsättning av stöd till dessa föräldrar. Vi vet att de flesta känner ett utanförskap gentemot "vanliga Svenssons" och att de vi har haft kontakt med efterlyser ett komplement till dagens utbud för föräldrar och barn. Genom att ge dessa föräldrar bästa tänkbara stöd kan vi gemensamt förebygga placeringar i familjehem, behandlingshem etc och detta kommer då att spara stora pengar eftersom det idag kostar mellan 1 500 – 2 500 kr/dygn. Men framförallt kommer vår verksamhet att ge föräldrar, barn och andra nära anhöriga till dessa möjligheten till en positiv samvaro.

Vår tanke med verksamheten är att vi i en lägenhet eller annan lokal har möjlighet att fika, leka och prata tillsammans. Vi behöver också ett samtalsrum när någon behöver prata ostört.

Vi tänker att det kan vara lämpligt att ha öppet vardagar mellan klockan 10-15 och ev en kväll/vecka då vi kan laga gemensam middag.

Varje dag kommer vi att ha fruktstund, sångsamling, sagoläsning och fri lek. Utifrån besökarnas behov och önskemål kommer vi tillsammans överens om olika aktiviteter under veckan som till exempel besöka biblioteket, uteverksamhet, brödbak, tillaga en lättare lunch, sällskap till BVC eller andra myndigheter, klädbytardagar mm.

Föräldrarna skall givetvis vara med sina barn under besöket vi är ingen förskoleverksamhet eller barnvakter. Vi vet att det finns öppna förskolor i kommunens regi och kyrkisverksamhet men det passar inte alla. När man befinner sig i ett utanförskap kan det vara väldigt jobbigt att möta s k "Svenssons", då det inte är ovanligt att man ofta känner sig mindre värd, osäker och (negativt)bedömd i mötet med personer från en annan samhällsklass. Det kan bero på att man aldrig har arbetat utan missbrukat eller haft andra svårigheter.

Då behöver det finnas en mötesplats där andra är eller har varit i samma situation. Det kan vara stärkande i föräldrarollen att möta andra som lyckats trots alla hinder eller att få stöd och peppning av andra i liknande situation. Vi som professionell personal kommer att vara förebilder och ett stöd utan att vara en myndighetsperson som man ofta känner sig kontrollerad av. (då det kan finnas oro för att barnet ska bli tvångsplacerad.)

Vi har mött flera unga mödrar som inte har kontakt med sin familj eller har andra vuxna förebilder – vilket är något som fattas i deras liv. Under vår tid i Värmestugan fick vi god kontakt med många unga mödrar och har fortfarande kontakt med dem och vi känner att vi är goda förebilder. Vi har egna barn och barnbarn och även utbildning när det gäller barn och beroendeproblematik. Vi bär även med oss egna erfarenheter.

Vi ser också en möjlighet för familjehemsplacerade barn och deras föräldrar att ha en naturlig mötesplats vid umgänge i våra lokaler med eller utan närvaro av socialtjänsten.

Vi har under åren även träffat många fäder som har tappat kontakten med sina barn p g a sitt missbruk och vet att dessa behöver mycket stöd i sin föräldraroll. Där ser vi ett stort behov som idag inte finns i vårt samhälle och som vi skulle vilja hitta en lösning på.

Vi är öppna för att samarbete med myndigheter och medvetna om vårt ansvar när det gäller barnen och deras föräldrar. Vi har varit i kontakt med en liknande verksamhet som Stadsmissionen driver i Stockholm, de är villiga att ge oss råd och tips.

En liten presentation av oss kommer här:
***Elisabet "Bitte" From**, 52 år och boende i Östersund. Jag har ett 6-årigt barnbarn och tre vuxna barn som jag till större delen av deras uppväxt varit ensam med p g a [redacted]. Har arbetat inom barnsomsorgen i många år och senare i livet praktik och arbete på Brytpunkten, de senaste åren arbetade jag på Värmestugan genom Alagets Allservice.*

***Ann-Margreth "Lillan" Bergvall**, 49 år och boende i Östersund. Jag är ensamstående med två vuxna barn. Jag har arbetat inom vård- och omsorg i många år, studerade sedan på rehabiliteringsvetenskap på Miun och efter det praktik på Brytpunkten. De senaste åren har jag arbetat på Värmestugan genom Alagets Allservice.*

När vi praktiserad på Brytpunkten startade vi tillsammans med de inskrivna ett socialt företag, Alagets Allservice, som senare drev Värmestugan på kommunens uppdrag och än idag är verksamma inom tjänstesektorn.
Vi har efter vår tid i Värmestugan fått ett brinnande intresse för att hjälpa och stötta människor i utanförskap. Vi har upptäckt att vi är duktiga på att få god kontakt med människor för att våra besökare har visat att de känner förtroende för oss. Vi har upptäckt att med rätt stöd så finns det alltid hopp och att vi i detta kan vara goda förebilder.

Till vår kommande verksamhet som ska bli en mötesplats för föräldrar och barn behöver vi bara ca 500 000 kr: 300 000 kr/år för lönekostnad, 144 000 kr/år för lokalhyra, 60 000 kr/år för fika som vi tänker bjuda på. Vi hoppas och tror att vi får sponsorer som skänker både inredning, leksaker, fika etc. Vi kommer att vända oss till kommun, landsting, kyrkor och andra organisationer i hopp om att dessa tillsammans kan bidra gemensamt till att vi så snart som möjligt kan starta vår mötesplats.

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Projektnamn: Region 2015

Projektägare: Landstingsdirektör/Regiondirektör

Checklista inför beslut, BP2	JA	NEJ
Målen för projektet är tydliga och dokumenterade både gällande kostnad/resurser, tid och resultat.		
Effektmålen är dokumenterade samt hur de skall följas upp och av vem.		
Dokumenten Nyttokalkyl och Överenskommelse för realisering av nytta finns framtagna och är godkända av Mottagaren samt bilagda detta dokument.		
Mottagaren av projektets leverans är identifierad och har ett tydligt åtagande för att realisera den förväntade nyttan från projektet.		
Förväntat resultat (leverans) från projektet är tydligt definierat, dokumenterat och kopplat till verksamhetens mål och strategier.		
Risker och osäkerheter i projektet är tydligt dokumenterade i riskanalysen, inklusive en handlingsplan för att hantera dem.		
Projektplanen är tidsatt och resurssatt per fas.		
Projektmedlemmar och referensgrupp är utsedda.		
Samtliga resurser för projektet är säkrade med resurskontrakt och införstådda med åtagandet.		
Projektets begränsningar är tydligt definierade och dokumenterade.		
Tidpunkt för leverans är väl vald och förankrad hos mottagaren.		
Följdkostnader för projektet är identifierade och dokumenterade.		
Juridiska och finansiella aspekter har beaktats.		
Projektet är uppdelat i tydliga faser med BP3:or kopplade till de huvudsakliga leveranserna i projektet.		

Kryssa i rutan för vilket alternativ som gäller

	JA	NEJ	Kommentar:
Beslut att starta Genomförandefasen, BP2			
Beslut att inte starta Genomförandefasen, BP2			
Beslut att bordlägga beslutet			

Datum:

Underskrift Styrgruppsordförande

Datum:

Underskrift Projektledare

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring	Beslutat av	Datum
0.1	2013-05-06	Nyutgåva		
0.2	2013-05-15	Efter diskussion JLL-RFZ		
0.3	2013-05-22	Inför politikerförankring		
0.5	2013-06-30	Diarieförd vid inskickandet av ansökan till regeringen		
0.6	2013-08-12	Inför beslut i landstingsstyrelse 2013-08-28 och regionstyrelse 2013-09-03		

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. GRUNDLÄGGANDE INFORMATION **5**
1.1. Bakgrund **5**
1.2. Syfte med projekt 2015 **5**

2. MÅL **6**
2.1. Effektmål **6**
2.2. Projektmål **6**

3. KRAV PÅ PROJEKTET **7**
3.1. Förutsättningar **7**
3.2. Miljö **7**
3.3. Avgränsningar **7**

4. KOPPLINGAR TILL ANDRA PROJEKT OCH VERKSAMHETER **8**

5. PLANER **8**
5.1. Delprojektsplaner **8**
5.2. Övergripande aktivitetsplan **12**
5.3. Resursplan **12**
5.4. Budget och finansiering (kostnadsplan) **12**

6. PROJEKTORGANISATION **14**
6.1. Organisationsplan **14**
6.2. Roller, ansvar och befogenheter **14**
6.3. Externa kontakter **15**

7. KOMMUNIKATION **15**
7.1. Kommunikation och rapportering inom projektet **15**
7.2. Intressentanalys **15**
7.3. Kommunikationsplan till projektets intressenter **16**
7.4. Dokumentationsplan **16**

8. KVALITET **16**
8.1. Kvalitetsstrategier **16**

8.2. Granskningar och bedömningar **17**

8.3. Kvalitetssäkring av externa leverantörer **17**

8.4. Projektrutiner **17**

8.5. Säkerhet **17**

9. RISKER OCH MÖJLIGHETER **17**

9.1. Riskanalysen **17**

9.2. Framgångsfaktorer **17**

10. LEVERANS OCH ÖVERLÄMNINGSPROCEDUR **17**

11. PROJEKTAVSLUT **18**

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

1. Grundläggande information

1.1. Bakgrund

Jämtlands läns landsting och länets kommuner beslutade gemensamt 2010 att bilda ett kommunalt samverkansorgan, Regionförbundet Jämtlands län, med ändamålet ”att i en demokratiskt styrd organisation tillvarata länets möjligheter att främja länets uthålliga utveckling och tillväxt samt att i dessa frågor utöva ett tydligt politiskt ledarskap”. Regionförbundet Jämtlands län fick i enlighet med ”Lagen om samverkansorgan i länen” (2002:34) överta vissa uppgifter från länsstyrelsen. Bildandet av Regionförbundet Jämtlands län var i vissa avseenden en förberedelse för den önskade regionkommunbildningen år 2015.

För att samordna och stärka det regionala tillväxtarbetet vill Jämtlands läns landsting ansöka om att från och med den 1 januari 2015 få överta det regionala utvecklingsansvaret enligt ”Lagen om regionalt utvecklingsansvar i vissa län” (SFS 2010:630) och därmed också att få bilda en region med direktvalt regionfullmäktige 2015-01-01. Om regering och riksdag godkänner ansökan samlas Jämtlands läns landstings verksamheter och Regionförbundet Jämtlands läns regionala utvecklingsfrågor i en ny organisation, Regionen. Dessutom kan också ytterligare regionala utvecklingsfrågor över som idag är kvar på länsstyrelsen eventuellt flyttas över till Regionen, t ex företagsstödet.

Motiv och utgångspunkter för en regionbildning i Jämtlands län

- de regionala utvecklingsfrågor får starkare legitimitet om de hanteras i ett direktvalt politiskt organ med egen beskattningsrätt.
- delar av de regionala utvecklingsfrågorna ligger kvar på länsstyrelsen och ger otydligheter och vissa samordningsproblem, som länet med en regionbildning vill undanröja.
- bildandet av en regionkommun ger en effektivare organisatorisk lösning.
- det goda samarbete som genom Regionförbundet Jämtlands län byggs upp kring de regionala utvecklingsfrågorna med ett starkt kommunalt engagemang och ett nära samarbete mellan olika näringslivsaktörer ska tas tillvara och fortsätta utvecklas.
- hälso- och sjukvården är i sig en av länets största utvecklingskrafter och spelar en mycket viktig roll i den regionala utvecklingen. Denna roll ska förtydligas och lyftas fram i regionens strategier för utveckling.
- Synligare region – en samlad region som vill tänka nytt kan ta mer plats samt bli mer synlig och definierad i omvärlden, både nationellt och internationellt. Självförtroende och självbild stärks

Ansökan skickades in till regeringen 2013-06-28, dnr 346/2013, efter remiss till länets kommuner som samtliga ställt sig bakom att landstinget ansöker om att få överta det regionala utvecklingsansvaret från 2015.

1.2. Syfte med projekt 2015

Ta fram ett beslutsunderlag till landstingsstyrelsen/landstingsfullmäktige/regionstyrelse för bildande av en region-organisation för Jämtlands län 1 januari 2015

2. Mål

Målet är att alla frågor av betydelse ska vara beredda och beslutade i god tid innan 2015-01-01 så att den ny organisationen är redo att starta.

Beslutsunderlag som behöver tas fram av Regionförbundet :

- Uppdrag
  - Vilka uppgifter och ansvarsområden ska regionen ha?
    -förhandlingar om ansvarsövertaganden ska ske med Länsstyrelsen/staten
- Samarbete och gränsdragning gentemot länsstyrelsen
  - Hur ska ansvarsfördelningen mellan länsstyrelsen/staten och den nya regionen se ut ?
- Kommunernas inflytande
  - Hur ska kommunernas inflytande säkerställas?

Beslutsunderlag som behöver tas fram av Landstinget :

- Styrmodell
  - Hur ska den nya organisationens styras - vilka styrdokument ska finnas och hur ska de följas upp?
- Politiska organisation
  - Hur ska strukturen för en ny politisk organisation se ut?
- Lednings- och kansliorganisation
  - Hur ska strukturen för en ny högsta tjänstemannaledning se ut?
- Genomförandeplan fram till januari 2015
  - Hur ska projektets resultat genomföras?
  - Hur mycket måste göras innan beslut klart ? Vad kan vänta ?

Slutligen behöver också en ”Plan B” diskuteras, dvs vad händer om staten inte beviljar inlämnad ansökan.

2.1. Effektmål

Ej aktuellt för detta projekt

2.2. Projektmål

Projektet har 9 delprojekt:

1. Delprojekt Uppdrag: Målet är att ta fram beslutsunderlag angående om ytterligare uppgifter ska tas över från staten vid regionbildandet. Detta beslut är förutsättning för delprojekt 2 gränsdragning. Dessutom bör Regionförbundets nuvarande uppdrag ses över eftersom nu aktuell förbundsordning beslutades 2010 dvs kommer att vara 5 år gammal 2015.

2. Delprojekt Gränsdragningar: Målet är att tydliggöra gränsdragningen mellan länsstyrelsen, kommunerna m fl och den nya regionkommunen.

3. Delprojekt kommuninflytande: Målet är att utforma en struktur som gör att det goda samarbete som genom Regionförbundet Jämtlands län byggs upp kring de regionala utvecklingsfrågorna med ett starkt kommunalt engagemang och ett nära samarbete med olika

näringslivsaktörer tas tillvara och kan fortsätta utvecklas. I detta delprojekt ingår också att bevaka att kommunernas behov av egen samverkan som inte bör överföras till regionkommunen får en lösning.

4. Delprojekt Avveckling av Regionförbundet: Målet är att ta fram fakta som gör det möjligt för bildarna av Regionförbundet att enas om juridiska och ekonomiska villkor vid avvecklingen.

5. Delprojekt Styrning: Målet är att lägga samman Landstingets och Regionförbundets båda styrmodeller till en gemensam modell för hur den nya organisationen ska styras. Hur den politiska organisationen ska se ut hänger också nära samman med detta varför även underlag och beslut angående det ingår i detta delprojekt.

6. Delprojekt Kollektivtrafik: Målet är att skapa en effektiv lösning för kollektivtrafikfrågorna som inkluderar Länstrafiken AB, Regional kollektivtrafikmyndighet, skatteväxlingsdiskussionerna mm kring trafikfrågorna i länet.

7. Delprojekt tjänstemannaorganisation: Målet är att utifrån delprojekt 1-6 ta fram beslutsunderlag för hur en lämplig tjänstemannaorganisation kan se ut.

8. Delprojekt genomförande av ny organisation
I detta delprojekt ingår också att hantera alla praktiska genomförandefrågor för att lägga samman nuvarande Regionförbundet med landstinget.

9. Delprojekt Plan B: Målet är att ta fram beslutsunderlag som hanterar situationen som uppstår staten inte beviljar en inlämnad ansökan.

3. Krav på projektet

3.1. Förutsättningar

Projektet ska präglas av öppenhet

- Öppna informationskanaler, ingen ska hamna i informationsskugga.

Projektet ska vara inkluderande.

- Regionarbetet ska ske tillsammans med kommunerna, länsstyrelsen och Regionförbundets samarbetspartners.

3.2. Miljö

Inte aktuellt som miljökrav på projektet – däremot ingår sakområdet miljö som en av områdena som måste får organisatorisk genomgång av projektet.

3.3. Avgränsningar

Detta projekt omfattar inte frågeställningar kring styrning och organisering av hälso- och sjukvården.

4. Kopplingar till andra projekt och verksamheter

Detta projekt har direkta kopplingar till motsvarande projekt som startar i andra landsting som ansöker om att få överta det regionala utvecklingsansvaret. Projektledarna ska också ingå i SKLs nätverk för landstings som ansökt om det regionala utvecklingsansvaret.

5. Planer

5.1. Delprojektsplaner

Delprojekt UPPDRAG			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Statliga uppdrag	angående uppdraget och 1:1medlen	RFZ	
	Gemensamt agerande med andra län ?		
Förhandla m länsstyrelsen	Vilka personer på lst berörs ? Villkor för övergång mm	RFZ	
Se över nuvarande uppdrag för regionförbundet	Är dessa uppgifter aktuella 2015 ?	RFZ	
Milstolpe 1	**Överenskommelse m länsstyrelsen - överlåtelseavtal**	**Styrgrupp beslut**	**2014-01-01**

Delprojekt GRÄNSDRAGNINGAR			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Förhandla m länsstyrelsen	Gäller både resultatet från delprojekt UPPDRAG och RFZs tidigare uppdrag	RFZ	
Diskussioner med kommunerna mfl	Gäller både resultatet från delprojekt UPPDRAG och RFZs tidigare uppdrag	RFZ	
Milstolpe 2	**Gränsdragningsdokument m länsstyrelsen, kommunerna mfl**	**Styrgrupp beslut**	**2014-01-01**

Delprojekt KOMMUNINFLYTANDE			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Politisk organisation i regionkommunen	Hur ska kommunernas inflytande se ut i den nya politiska organisationen i landstinget med dess utökade uppdrag	JLL och RFZ	
Kommunernas egna samverkan	Utarbeta faktaunderlag ang nuvarande kommunala samverkansfrågor	RFZ	
	Bevaka att kommunerna diskuterar frågan		
Milstolpe 3	**Regelverk för kommunernas inflytande på regionala utvecklingsfrågorna**	**Styrgrupp beslut**	**2014-01-01**
Milstolpe 4	**Kommunernas beslut om framtida kommunsamverkan**	**Kommunerna**	**2014-01-01**

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Delprojekt AVVECKLING REGIONFÖRBUNDET			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Juridik	Vad krävs för att lägga ner Regionförbundet. Konsekvenser av förbundsordningen	JLL och RFZ	
Personal	Konsekvenser för Regionförbundets personal t ex chefstjänster mm inkl facklig samverkan	RFZ	
Ekonomi	Vad händer ekonomiskt med eget kapital mm när Regionförbundet avvecklas ?	JLL och RFZ	
Milstolpe 5	**Beskriving av villkoren för avveckling av Regionförbundet**	**Styrgrupp beslut**	**2013-12-31**

Delprojekt STYRNING			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Styrmodell	Revidera JLLs styrmodell så att de regionala utvecklingsfrågorna kan hanteras	JLL och RFZ	
Beslutskontroll	Göra lista för alla politiska beslut som måste tas och när i tiden	JLL och RFZ	2013-09-30
Politiska organisation	Ny politiska organisation i JLL som inkluderar de regionala utvecklingsfrågorna	JLL	Innan JLLs beslut hösten 2013
Milstolpe 6	**Ny politiska organisation inkl reglementen och reviderad styrmodell**	**Styrgrupp beslut**	**2013-12-31**

Delprojekt KOLLEKTIVTRAFIK			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Länstrafiken AB	Ska bolaget vara kvar eller inordnas i förvaltningsorganisationen	JLL och RFZ	
Regional kollektivtrafikmyndighet	Hur ska den regionala kollektivtrafikmyndigheten organiseras	JLL och RFZ	
Ekonomi	Skatteväxlingar, ägarsamrådsrutiner, mm kring finansiering av kollektivtrafik i länet	JLL och RFZ	
Milstolpe 7	**Beslut av olika slag ang Kollektivtrafik**	**Styrgrupp beslut**	**2014-06-30**

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Delprojekt TJÄNSTEMANNAORGANISATION			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Tjänstemanna org i nya regionkommunen	Stöd till politsk org och konsekvenser av region 2015, dvs tjänstemannaorganisationens utformning	JLL och RFZ	
Verksamheters placering	t ex familjerådgivning, energikontor, Jegrelius mm OBS Koppling mot delprojekten Uppdrag och gränsdragning	RFZ	
Forma ny organisation för verksamhetsområdet	Hur ska den nya organisationen för regional utveckling se ut efter 2015. Styrs av nya RUS och uppdraget i nya regionen	RFZ Samverkan med JLL i strukturfrågor	
Milstolpe 8	**Beslut om organisation**	**Styrgrupp beslut**	**2014-06-30**

Delprojekt TJÄNSTEMANNAORGANISATION GENOMFÖRANDE			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Personalfrågor,	övergången, facklig info/förhandling, pensionsfrågor	JLL och RFZ	Delar redan 20131130
	OBS kopplas mot delprojekt uppdrag ang personalövergångar fr länsstyrelsen		
Ekonomifrågor,	Landstingsplanekonsekvenser 2015, rutiner, kontoplan, bankfrågor, projektekonomi, etc	JLL och RFZ	
IT-frågor	IT-infrastruktur, utrustningar, licensfrågor, telefoni, växel, mail etc	JLL och RFZ	
Sekretariatsfrågor	diarium, arkiv, ärendehantering inkl stöd till politisk organisation	JLL och RFZ	
Politiska val	Utreda vilka val som ska göras till vilka politiska församlingar, politiska uppdrag mm	JLL och RFZ	
Informations och kommunikationsfrågor		JLL och RFZ	
Miljöfrågor	Genomlysning koppling mellan sakområdena inom RFZ och JLL och konsekvenser vid sammanslagningen	JLL och RFZ	
Folkhälsa	Genomlysning koppling mellan sakområdena inom RFZ och JLL och konsekvenser vid sammanslagningen	JLL och RFZ	
Säkerhet/Kris/beredskap	Vilka krav innebär de nya ansvarsområdena för nuvarande säkerhetsorganisation	JLL	
Lokalfrågor	Hyresavtal, fysiska placeringar mm	JLL och RFZ	

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Delprojekt TJÄNSTEMANNAORGANISATION GENOMFÖRANDE			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Samverkansarenor, grupper	Se över, samordna, placera tex rent kommunala organ (Socsam, BUZ)	RFZ	
Avtalsfrågor	Alla generella avtal - se över och samordna	JLL och RFZ	20131130
Försäkringar	Se över och samordna	JLL och RFZ	20131130
Bolagen och ägarstyrningsfrågor	Aktieinnehav, bolagsinblandningar, koncernkonsekvenser mm	JLL och RFZ	
Projekten	Konsekvenser på pågående projekt, meddela finansiärer etc	JLL och RFZ	
Internationella frågor	Se över samordna	JLL och RFZ	
Statistik och analys	Se över samordna	JLL och RFZ	
Nätverk medlemskap	Se över, samordna och flytta över och meddela etc	JLL och RFZ	
Övriga frågor	som dyker upp under tiden !!!!	JLL och RFZ	
Milstolpe 9	**Verkställighetsbeslut i resp stab utifrån ovan**	**Styrgrupp beslut**	**2014-10-30**
Milstolpe 10	**Detaljer kring tjänstemanna organisation**	**Styrgrupp beslut**	**2014-10-30**

Delprojekt PLAN B			**KLART**
Aktivitet	**Förtydligande**	**Ansvarig**	**Datum**
Alternativ lösning	OM staten inte beviljar Jämtlands ansökan	JLL och RFZ	
Milstolpe 11	**Beslutsunderlag klart ang plan B**	**Styrgrupp beslut**	**2014-03-31**

5.2. Övergripande aktivitetsplan

Aktivitet	Ansvarig	Klart när	Kommentar
Projektplanen Ärende till landstingsstyr 28/8 Ärende till AU regionf 26/8 Ärende till reg styr 9/9	JLL/IJ RF/BE, AB RF	2013-08-12	
Facklig samverkan JLL Facklig samverkan RegF	IJ AB	Före 28/8 Före 9/9	
Information internt JLL o RF Information externt..			
Departementsskrivelsen: Remiss från dep till närliggande län osv	JLL/IJ Rf / JW		Remisskonferens i länet ?
Påbörja förhandlingar med Lst om ev övertagande av ansvar företagsstöd m m (interreg fr 2014?) Ev överlåtelseavtal skrivs.	RegF	Hösten 2013	
Organisationsmodell	JLL	Hösten 2013	
Kommunernas inflytande i org	Reg F		Särskild utredningsgrupp? Tjmförslag..?? Remiss till regionstyrelsen?
Kommunala samverkansfrågor			Nulägesanalys – lista
Studieresa till Halland och Jönköping	Styrgrupp och projektgrupp	Hösten 2013	Syfte: Lära av andra som kommit längre

5.3. Resursplan

Lista krav på personal/kompetenser och andra resurser, t ex utrustning, som behövs i projektet. Indikera även hur resurserna är säkrade (muntligt/skriftligt).

Personal:

Namn	*Uppdrag*	*Antal timmar*	*Period*	*Muntligt /Skriftligt*
	Projektledare JLL	25%	20130901-20141231	Skr
	Projektledare RFZ	25 %	20130901-20141231	Skr
	Delprojektansvariga	?	20130901-20141231	
	Delprojektsdeltagare	?	20130901-20141231	

5.4. Budget och finansiering (kostnadsplan)

Kostnader	*Kostnads ställe*	*Period*	*Kostnad*	*Finasiär*
Personal:				
Projektledare JLL		20130901-20141231	250 000	JLL
Projektledare RFZ		20130901-20141231	250 000	RFZ
			Ovanst med befintl personer	

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Kostnader	*Kostnads ställe*	*Period*	*Kostnad*	*Finasiär*
Övriga projektansvariga /deltagare			med befintl personer	JLL tar sina RFZ tar sina
Arvoden styrgruppsdeltagare			Inom resp organisations budgetar	JLL tar sina RFZ tar sina Kommunerna tar sina
Omkostnader				
Informatörsköp Trampolin PR		20130901-20141231	20 % tjänst = 80 000	JLL och RFZ 50% var
Resor - Halland/Jönköping - Sundsvall (erfarenhetsutbyte m LVN ?)			60 000 10 000	Resp arbgiv tar kostn för sina resenärer
Gemensamma aktiviteter (Seminarier, möten mm)			10 000	JLL
Summa kostnad		**Exkl personalkostn**	**160 000 kr**	

6. Projektorganisation

6.1. Organisationsplan

6.2. Roller, ansvar och befogenheter

Styrgruppen består av 3 politiker utsedda av landstinget och 3 politiker utsedda av regionstyrelsen.

Kommunal referensgrupp består av ett kommunalråd från var och en av länets kommuner.

Projektledningsgrupp består av projektägarna (landstingsdirektör och regiondirektör) samt projektledarna

Projektgruppen består av
- Landstingets projektledare Ingela Jönsson och kanslichef Mikael Ferm
- Regionförbundets projektledare Berit Eriksson och förbundssekreterare James Winoy

I övrigt bemannas projektgruppen av adjungerade delprojektledare och experter efter behov för varje fråga som ska hanteras.

Tjänstemanna referensgrupp består av kommunernas kommunchefer/direktörer, deltar vid dessa möten gör också landstingsdirektör, regiondirektör och projektledare.

Landstinget och Regionförbundet organiserar de uppgifter som projektgruppen delegerar utifrån resp organisations förutsättningar. Regionförbundet och landstinget står var och en för sina kostnader.

6.3. Externa kontakter

Projektets externa kontakter är:
Andra landsting som ansöker om regionutvecklingsansvar
Länsstyrelsen och Övriga samarbetspartners för Regionförbundet

7. Kommunikation

7.1. Kommunikation och rapportering inom projektet

Styrgruppsmöten, referensgruppsmöte kommer att dokumenteras med minnesanteckningar som skickas ut till deltagarna senast 5 vardagar efter mötet och följs upp vid nästkommande möte. Kallelser till möten skickas per mail med förslag på agenda senast 5 vardagar innan möte.

Samarbetet med andra landsting nyttjar Projektplatsen.se för att dela dokument och anteckningar.

Projektledaren kommer att skriva projektrapport i anslutning till avslut av resp delprojekt.

Regionförbundet och Landstinget ska ha en gemensam hemsida angående Regionkommun 2015. Den ska speglas till både landstingets och Regionförbundets insidor och utsidor. Där publiceras :

- Beslut som styrgruppen tar
- Beslut som landstinget och/eller regionförbundet tar i denna fråga
- Aktuellt i frågan av allmän karaktär för att följa frågan
- Beslut av staten angående andra landstings ansökningar

7.2. Intressentanalys

- *Vilka intressenter påverkas direkt av projektet? vilken roll ? hur engagerade (1-5)?*

Regionförbundets alla anställda
Landstingets landstingsdirektör, stabschefer och delar av deras personal
Kommunalråd och kommunchefer/direktörer
Delar av länsstyrelsens personal

- *Vilka intressenter påverkas indirekt av projektet? vilken roll ? hur engagerade (1-5)?*

Landstingets centrumchefer
Resten av länsstyrelsens personal och chefskap
Regionförbundets samarbetspartners och bolag
Kommunal personal via de samverkansprojekt som finns inom hälso- och sjukvård och utbildningsdelarna inom Regionförbundet.

- *Vilka intressenter är intresserade att få information om projektets status? vilken typ av information ?*

Intressenterna ovan samt därutöver också samtlig personal i landstingets hälso- och sjukvård, länets medborgare

7.3. Kommunikationsplan till projektets intressenter

Kommunikationen och informationen kommer att spridas via den hemsida som Regionförbundet och Landstinget speglar på både sina insidor och utsidor. Regionförbundets nyhetsbrev kommer också att vara viktig kanal för Regionförbundets samarbetspartners. Löpande information kommer också att ges på Regionstyrelsen och Landstingsstyrelse/fullmäktige.

7.4. Dokumentationsplan

Projektet avser producera följande dokument:
1. Delprojekt Uppdrag: Överenskommelse/överlåtelseavtal med staten angående ev nya uppdrag och personalövertagande

2. Delprojekt Gränsdragning: Gränsdragningsdokument med länsstyrelsen, kommunerna mfl ang gränsdragningen mot den nya regionkommunen.

3. Delprojekt kommuninflytande: Regelverk för kommunernas inflytande på regionala utvecklingsfrågorna. (Kommunernas beslutsdokument om framtida kommunal samverkan hanteras av kommunerna inte av detta projekt.)

4. Delprojekt avveckling Regionförbundet: Överenskommelse mellan Regionförbundets bildare kring hur avvecklingen ska ske.

5. Delprojekt Styrning: Ny politiska organisation inkl reglementen och reviderad styrmodell som lägger samman Landstingets och Regionförbundets båda styrmodeller till en gemensam modell.

6. Delprojekt Kollektivtrafik: Organisationsbeslut, ägarsamrådsregler mm

7. Delprojekt tjänstemannaorganisation: Ny tjänstemannaorganisation för regionkommunen som helhet och för hur de regionala utvecklingsfrågorna utformas där.

8. Delprojekt tjänstemannaorganisation genomförande: beslutsunderlag angående praktiska genomförandefrågor för hantering av resp ledningsstab.

9. Delprojekt Plan B: Beslutunderlag angående vad som händer om staten inte beviljar ansökan.

8. Kvalitet

8.1. Kvalitetsstrategier

Redogör för:

- *Hur man jobbar med verksamhetens kvalitet och säkerhetspolicy inom projektet. Hur man följer verksamhetens rutiner och arbetsinstruktioner.*

Landstingets resp regionförbundets vanliga ärendehantering och arbetssätt tillämpas.

- *Hur man tar erfarenheter av andra projekts erfarenheter och observationer.*

Genom deltagande i SKLs nätverk för projektledare för regionbildning, och genom aktivt nyttjande av projektplatsen där SKL samlat dokument från de andra landstingens motsvarande arbete, samt personliga kontakter med de andra landstingens projektledare.

- *Hur man sett över kontrakt eller överenskommelse.*

Inte aktuellt i detta projekt.

- *Hur Projektdirektivet och Projektplanen detaljgranskats av dokumentets målgrupp?*

Projektplanen kommer att delges och informeras i den fackliga samverkan i landstinget resp regionförbundet.

8.2. Granskningar och bedömningar

Inte aktuellt i detta projekt

8.3. Kvalitetssäkring av externa leverantörer

Inte aktuellt i detta projekt

8.4. Projektrutiner

Landstingets projektmodell tillämpas så långt det går. Det är dock ett projekt som inte har externa leverantörer som behöver kvalitetsgranskas, acceptanstestas eller likande. Det mesta kommer att dokumenteras i rapporter, beslutsunderlag, minnesanteckningar, beslutsdokument och avtal/överenskommelser.

8.5. Säkerhet

Se särskild punkt under delprojekt tjänstemannaorganisation och genomförande.

9. Risker och möjligheter

9.1. Riskanalysen

Riskanalysen finns i bilaga.

9.2. Framgångsfaktorer

- ✓ Engagemang i projektgruppen
- ✓ Beslutskraft i styrgruppen
- ✓ Formella beslut i god tid
- ✓ God information till alla berörda både i landstinget och regionförbundet
- ✓ God information också till länets kommuner, länsstyrelse mfl externa parter

10. Leverans och överlämningsprocedur

Så snart styrgruppen fattat beslut om resp delprojekt, dvs milstolparna är uppnådda, tar projektledarna ansvar för att de beslutsunderlagen kommer in i ordinarie ärendehantering i resp landsting och regionförbund så att formella beslut kan fattas utan fördröjning.

De milstolpar som inte innebär formella beslut i politiska organ ska projektledarna ansvara för att de tydligt överlämnas till ansvarig chef i landstinget och regionförbundet och försäkra sig om att denne förstår att ansvaret övergår från projektet till linjeorganisationen.

11. Projektavslut

När samtliga milstolpar är uppnådda och styrguppen så beslutar avslutas detta projekt.

BILAGA – RISKANALYS

Nr	Projektaktivitet / omvärldsfaktor	Beskrivning av risk	Värde 1=liten 5=hög/kritisk Sannolikhet	Konsekvens	Riskvärde	Åtgärder	Ansvarig
1	Kommunerna svarar nej när staten skickar ut departementsskrivelsen	Nedlagt arbete förgäves	1	1	1	Delprojektet Plan B verkställs ändå	Styrgrupp
2	Staten beviljar inte ansökan	Nedlagt arbete förgäves	1	1	1	Delprojektet Plan B verkställs ändå	Styrgrupp
3	Sent beslut i riksdag	Förseningar och osäkerheter som påverkar det formella beslutsfattande som krävs i landsting, regionförbund och kommuner	4	3	12	Agera utan formella beslut	PL/Styrgrupp
		Om valkretsindelningen i länet ska ändras krävs ansökan inlämnad till länsstyrelsen för 1 mars 2014	2	2	4	Bra med statens beslut klart men även nuvarande landsting kan begära ändrad valkretsindelning	Styrgrupp
		Partierna nomineringsprocess försvåras, brukar vara klar för årsskiftet dvs 20131231	2	2	4	Agera utan formella beslut	Styrgrupp
4	Personalfrågor	Försenade beslut ger otydliga villkor	2	5	10	Agera utan formella beslut	PL
		Förändring kommer att ske för personal som arbetar i regionförbundet, landstinget och länsstyrelsen. Översyn och ev ihopläggning av vissa adm processer kan innebära övertalighet. Beroende på kommunernas agerande avseende uppdrag till den nya organisationen kan medföra både minskning eller ökning av verksamhet.	3	3	9	Påbörja diskussionerna i god tid, gör så mycket av utredningarna klar så tidigt som möjligt	Reg.dir

Jämtlands Läns Landsting

Projektplan

Region 2015
Landstinget Ingela Jönsson,
Regionförbundet Berit Eriksson

2013-08-12 Dnr **LS/973/2013**
Version 0.6

Nr	Projektaktivitet / omvärldsfaktor	Beskrivning av risk	Värde 1=liten 5=hög/kritisk			Åtgärder	Ansvarig
			Sannolikhet	Konsekvens	Riskvärde		
		Ett sent beslut i riksdag kan innebära tidsbrist vad gäller förhandlingar om överförande av personal och ev uppsägningstider.	5	3	15	Påbörja diskussionerna i god tid, gör så mycket av förutsättningarna klars så tidigt som möjligt så att barar verkställande återstår när beslut kommer	Reg.dir/PL
		Ett sent beslut kan också medföra en "personalflykt" vilket kan leda till en kompetensbrist.	3	5	15	Håll personalen infomerad om alla steg i projektet	Reg.dir/PL
5	Kommunernas agerande	Vill inte att nuvarande uppdrag ska fortsätta vilket innebär mycket större förändringar och utredningar	3	5	15	Håll kommunerna informerade och utforma framtida lösning som ger dem reellt inflytande	PL/styrgrupp
6	Länsstyrelse agerande	Svåra förhandlingar ang gänsdragningarna	2	2	4	Påbörja diskussionerna i god tid	Reg.dir
		Svåra förhandlingar ang personalövergångar	2	2	4	Påbörja diskussionerna i god tid	Reg.dir
7	Projektpåverkan	Ekonomiska konsekvenser pga finansiärsförändringar när huvudmannanskapet förändras	1	3	3	Informera finansiärer i god tid och förklara förändringen tydligt	PL

Jämtlands Läns Landsting

Planerings- och beställarstaben
Ingela Jönsson
Tfn: 063-14 77 62
E-post: ingela.jonsson@jll.se

2013-06-19

Dnr LS/346/2013

Regeringen
Socialdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Ansökan om att få bilda region

För att samordna och stärka det regionala tillväxtarbetet på bland annat de områden som här redovisas ansöker Jämtlands läns landsting om att från och med den 1 januari 2015 få överta det regionala utvecklingsansvaret enligt "Lagen om regionalt utvecklingsansvar i vissa län" (SFS 2010:630) och därmed också att få bilda en region med direktvalt regionfullmäktige 2015-01-01.

Inledning

Jämtlands läns landstings fullmäktige fattade 2010-06-22-23 § 210, beslut om att tillsammans med länets kommuner bilda ett kommunalt samverkansorgan, Regionförbundet Jämtlands län, med ändamålet "att i en demokratiskt styrd organisation tillvarata länets möjligheter att främja länets uthålliga utveckling och tillväxt samt att i dessa frågor utöva ett tydligt politiskt ledarskap". Regionförbundet Jämtlands län fick i enlighet med "Lagen om samverkansorgan i länen" (2002:34) överta vissa uppgifter från länsstyrelsen.

Bildandet av Regionförbundet Jämtlands län var i vissa avseenden en förberedelse för den önskade regionkommunbildningen år 2015.

Arbetet har nu gått vidare i de politiska partier som är representerade i landstingsfullmäktige. Diskussioner har förts både i lokala och distriktsorganisationer. Samtliga partier har nu sagt sig vara beredda att stödja att landstinget lämnar in en ansökan om att bilda region.

Motiv och utgångspunkter för en regionbildning i Jämtlands län

Bildandet av Regionförbundet Jämtlands län hade som huvudsakligt syfte att skapa en organisation där länets samtliga kommuner och landstinget tillsammans kunde ta gemensamt ansvar för de regionala utvecklingsfrågorna i länet. Bildandet innebar också att vissa frågor flyttades från länsstyrelsen till Regionförbundet.

Arbetet i Regionförbundet Jämtlands län har varit framgångsrikt, men de regionala utvecklingsfrågor får starkare legitimitet om de hanteras i ett direktvalt politiskt organ med egen beskattningsrätt. Dagens situation där Regionförbundet har ansvar och beslutsmakt gällande alla regionala utvecklingsfrågorna medan Jämtlands läns landsting är finansiär ger ibland upphov till onödigt krånglig hantering och risker för informationsmissar. Vissa ptoblem finns också i gränsdragning i beslutsfattande mellan organens politiska församlingar.

När Regionförbundet Jämtlands län bildades fördes några regionala utvecklingsfrågor över från länsstyrelsen, men önskan från landsting och kommuner var att ytterligare frågor skulle ha flyttats över, t ex företagsstöd. Att delar av de regionala utvecklingsfrågorna ligger kvar på länsstyrelsen ger otydligheter och vissa samordningsproblem, som länet med en regionbildning vill undanröja.

Under de två år som Regionförbundet verkat har synpunkter framförts på effektiviteten i att i ett litet län som Jämtlands län ha två organisationer med länet som ansvarsområde. Bildandet av en regionkommun skulle kunna ge en effektivare organisatorisk lösning.

Det goda samarbete som genom Regionförbundet Jämtlands län byggs upp kring de regionala utvecklingsfrågorna med ett starkt kommunalt engagemang och ett nära samarbete mellan olika näringslivsaktörer ska tas tillvara och fortsätta utvecklas.

Hälso- och sjukvården är i sig en av länets största utvecklingskrafter och spelar en mycket viktig roll i den regionala utvecklingen. Denna roll ska förtydligas och lyftas fram i regionens strategier för utveckling. Jämtlands läns landsting är en av länets största arbetsgivare med en årsomslutning på närmare 4 miljarder kronor. I hälso- och sjukvården finns en stark inneboende tillväxt och utvecklingskraft.

Mellan Jämtlands läns landsting och länets kommuner finns en god samverkan. Samarbetet har utvecklats till att också innefatta gemensamt utvecklingsarbete, ofta kopplat till nationella och internationella initiativ. Samarbetsarenor finns på såväl politisk nivå som verksamhetsnivå.

Samverkan med kommunerna

Bildandet av en region i Jämtlands län påverkar den kommunala samverkan, såväl kommunerna emellan som mellan regionen och kommunerna. Initiativ har redan tagits för att påbörja en process som leder till att dessa frågor får en lösning som ger kommunerna påverkan och delaktighet i beslutsfattandet av de regionala utvecklingsfrågorna också när landstinget övertagit de regionala utvecklingsfrågorna.

Beredning

Länets kommuner har beretts tillfälle yttra sig över ansökan.
Länets samtliga kommuner har i sina fullmäktigeförsamlingar tillstyrkt att landstinget avger denna ansökan.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTINGS FULLMÄKTIGE

Hans Lundqvist
Ordförande

Björn Ahlnäs
Landstingsdirektör

Bilagor: Samliga kommuner protokollsutdrag/skrivelser

Landstingsdrivna Primärvården
Olle Christmansson
Tfn: 063-14 75 51142446
E-post: olle.christmansson@jll.se

2013-08-16

LS/1758/2012

Underlag för beslut om lokalisering och utveckling av primärvården i Odensala och Torvalla

Bakgrund - nuläge

Ledningen för primärvården startade under 2011 en utredning av Östersunds primärvård. Målet var att detta skulle bli en ”Ny start”. Initialt bestod arbetsgruppen av 16 personer som representerade samliga yrkeskategorier och samliga hälsocentraler inom Primärvården Östersund. Resultatet av detta analysarbete blev ett antal utvecklingsmöjligheter inom främst struktur och metod. Visionen till 2016 för den landstingsdrivna primärvården var att omvandlingen då skulle vara klar och att ”primärvården skall vara ekonomiskt, kvalitetsmässigt och utvecklingsmässigt hållbar med patienternas bästa som ledstjärna”.

Målbilden är att med ett färre antal hälsocentraler inom närvårdsområde Östersund nyttja resurser på ett optimalt sätt, där patientens trygghet och bekvämlighet står i fokus. Under hösten 2012 togs beslut om att initialt utveckla och samordna Östersunds östra delar. Det arbetsgruppen då förordade var en lokalisering till Försäkringskassans gamla lokaler i Odensala. Där skulle utöver samordning av två hälsocentralers verksamhet även samordningsvinster för hela Östersund inrymmas. Fastighetsägaren var mycket tillmötesgående och positiv till detta. Det alternativ som värderades var en anpassning av Odensala HC befintliga lokaler. Vid det senare alternativet begränsas samordningsmöjligheterna till verksamheten i de två hälsocentralerna, men att lokalerna skulle kunna anpassas till fler antal listade och till andra arbetsmetoder.

I den utveckling som varit har ”spelplanen” för Odensala - Torvalla förändrats. Verksamhetsmässigt har Torvalla upphört som valbar enhet i samband med beslutet om stafettstopp. Torvallas verksamhet kommer under 2014 att inordnas i Odensala HC verksamhet som en distriktsköterskemottagning/hälsomottagning. Detta kan komma att påverka antalet listade vid Odensala HC som antas öka.

Vidare har den politiska beslutsprocessen förlängts avseende strukturen inom Östersunds primärvård. Ur fastighetssynpunkt har den tilltänkta fastigheten i Försäkringskassans gamla lokaler, bedömts av JLL fastighetsavdelning som mindre lämpad. Därvid har möjligheterna i alternativet Brf Åkerärtan (Odensala HC) granskats. Nedan framgår en värdering av olika möjligheter i nämnd fastighet. Vid landstingsstyrelsen i maj presenterades två förslag enligt ”Struktur för landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun (LS/1758/2012)”.

Ur verksamhetssynpunkt ses detta som steg ett i en utveckling av Östersunds primärvård. Det som får vänta till nästa steg och som skall presenteras under senhösten, är en samordning av funktioner från hela Östersundsområdet.
Målet för samordningen av primärvården i Östersunds östra del är fortsatt:

- Utvecklade arbetsmetoder - patientorienterade flöden
- Ändamålsenliga lokaler för framtida primärvård
- Ökad kvalitativ tillgänglighet för patienter
- Ökad distansoberoende teknik och arbetsmetoder
- Attraktiv arbetsplats - ej beroende av bemanningsföretag
- Möjlighet till forskning/utbildning
- Utökad mobil verksamhet – mobil läkare/äldreläkare

Målbilden är som sagts i tidigare utredning att uppnå en större samordning inom Östersunds primärvård och att jobba framtidsinriktat med såväl teknik som metoder. I detta ingår att utveckla ett färre antal enheter med större samordning och till del ny verksamhet. I ny verksamhet menas t.ex:

- Enhet med fokus på hälsofrämjande arbete
- Utvecklad jourverksamhet med t.ex. andra öppettider och annan bemanning vid akutmottagningen
- Ökad mobil verksamhet främst inom området mest sjuka äldre
- Ökad samordning med specialiserade vården – Specialister på hälsocentraler

Lokalfrågor för primärvården i Odensala och Torvalla
För en utveckling av primärvården i området finns flera olika alternativ om man ser det ur ett lokalperspektiv. En extern lokal motsvarande gamla Försäkringskassan bedöms av fastighet, som nämnts tidigare ej vara spelbar i detta läge. Vi väljer därför att gå vidare med en utveckling av befintliga lokaler. Ett antal möjligheter har tagits fram enligt nedan.

Både Torvalla och Odensala hälsocentraler disponeras av Jämtlands läns landsting via bostadsrätt. Detta medger att landstinget som bostadsrättsinnehavare kan avsäga sin bostadsrätt och därigenom bli fri från sin förpliktelser. Om så sker övergår bostadsrätten till föreningen vid det månadsskifte som inträffar närmast efter tre månader från avsägelsen eller vid det senare månadsskifte som angivits i denna.

Bägge lokalerna fungerar utmärkt för sitt ändamål, är underhållna och håller hög standard och förvaltas av HSB-mitt.

Bostadsrättföreningen Torvalla centrum har en god ekonomi med Östersunds kommun som dominerande andelsägare. För sin verksamhet disponerar primärvården 1746m² fördelat på två plan och avgiften är ca 1,10 miljoner. Antalet listade är idag ca 6 125 patienter vilket betyder att lokalmässigt så är det ca 0,29 m²/listad vilket är relativt högt.

Bostadsrättföreningen Åkerärtan som föreningen i Odensala heter har en ansträngd ekonomi med Jämtlands läns landsting som största ägare. Föreningen har sina lokaler fördelade i två byggnader och Landstinget, Östersunds kommun och apoteket delar på

ytorna i hälsocentralsbyggnaden. För sin verksamhet disponerar primärvården 1755m² i ett plan och avgiften är 1,15 miljoner. Antalet listade är idag ca 11 300 patienter vilket betyder att lokalmässigt så är det ca 0,16 m²/listad vilket är relativt effektivt.

I landstingets bostadsrätt står idag den yta, där folktandvården tidigare hade sin verksamhet innan de flyttade till Campus, tomma och är en potential för verksamheten i en eventuell utveckling av lokalen, ytan är ca 208m².

Kontakt har tagits med Östersunds kommun om deras intresse för lokalerna men de har för dagen inget aktuellt behov i området och har dessutom redan ett lokalöverskott i Torvalla.

Om landstinget minskar sin verksamhet i Torvalla så är bedömningen att lokalerna kan delas och skulle vara möjliga att hyra ut i andrahand till någon extern verksamhet. Landstinget har dock idag ingen annan verksamhet som lokalerna är lämpade för.

Bedömningen är att om landstinget väljer att avsäga sig någon av bostadsrätterna så kommer Brf Torvalla centrum med sin idag goda ekonomi att klara av att hantera den tomma ytan medan Brf Åkerärtan inte har några möjligheter att klara ett så stort intäktsbortfall och kommer därmed att tvingas likvideras eller gå i konkurs.

I Odensala hälsocentral ligger idag familjecentralen som man behöver ta hänsyn till i en framtida förändring av verksamheten. Centralen drivs av Östersunds kommun i nära samarbete med landstingets verksamhet och är inrymd i Östersunds kommuns egen bostadsrätt. I byggnaden ligger även ett apotek som har egen bostadsrätt.

Möjligheter
För att förändra primärvården i området finns ett flertal olika alternativ ur ett lokalperspektiv beroende hur primärvården vill utvecklas.

- **Odensala** kan utvecklas och stärkas upp i flera olika nivåer för att klara olika scenarier. Byggnaden är utformad i en relativt rektangulär och kompakt form med potential att kunna erbjuda effektiva lokalutformningar för olika utvecklingsalternativ.
  Alternativ:
  1. Ta över och rusta upp folktandvårdsytan samt göra mindre anpassningar på övriga ytor. Lokalkostnad ca 5 miljoner.

  2. Göra en ordentlig nystart för verksamheten. Rusta upp folktandvårdsytan samt göra större anpassningar på övriga ytor. Lokalkostnad ca 15 miljoner.

  3. Göra en större nystart och genomföra ovanstående åtgärd samt att bygga om taket, glasa i innergårdarna samt bygga en utvidgad entré. Lokalkostnad ca 25 miljoner.

- **Torvalla** kan också förändras på olika sätt beroende på hur verksamheten utvecklas.

Alternativ:

1. Nyttja endast en våning. Detta innebär att ett våningsplan blir tillgängligt för extern uthyrning. Om ytan står outhyrd innebär det en lokalkostnad på ca 0,5 miljoner per år.

2. Förlägga egen och verksamhetsnära verksamhet där. Exempelvis skulle BVC, MVC och familjecentralerna kunna samordnas i Torvalla vilket även skulle förbättra möjligheten att utveckla Odensala. Små anpassningskostnader för lokalen.

3. Hyra ut outnyttjad yta.

Kostnader

Ur fastighetssynpunkt bedöms utvecklingen i Odensala kostnadsmässigt som dyrare än att etablera sig i Försäkringskassans lokaler. Den långsiktiga kostnaden kan dock bli lägre då båda lokalerna ägs av JLL. Kostnader som minskar i verksamheten är främst uteblivna kostnader för bemanningsföretag, ca 6 mkr/år. Övriga kostnadsreduceringar i detta alternativ härleds till utvecklade arbetsmetoder och bedöms i nuläget till ca 2,5 mkr.

Förslag

Ur ett verksamhetsperspektiv i detta läge förordas alternativ 2 vid Odensala HC där möjlighet till en ”nystart” ges. Vidare bör det utredas om det för verksamheten i Torvalla räcker med ett plan.
Med ett beslut enligt detta bedöms att en inflyttning sker under andra halvåret 2014. Det är ur den landstingsdrivna primärvårdens synvinkel mycket viktigt att beslutsprocessen går snabbt, främst ur konkurrensperspektiv.

Stora samordningsvinster inom funktioner som PSE, sjukgymnastik m.fl. härleds till nästa steg i utvecklingen då detta ej kan inrymmas i ovan nämnda lokaler.

Fortsatt arbete

- Förankring i arbetsgrupp ”nystart Östersund” – till del genomfört.
- Utveckling av beslutat alternativ i samverkan mellan arbetsgrupp och fastighetsavdelning.
- Samverkan och utvecklingsarbete med specialiserade vården.
- Idéarbete med yngre medarbetare.
- Kommunikation med medborgare.
- Framtagande av förslag för resterande primärvård inom Östersunds kommun.

Jämtlands Läns Landsting

STRUKTUR FÖR LANDSTINGSDRIVNA PRIMÄRVÅRDEN I ÖSTERSUNDS KOMMUN

Version: 1

Ansvarig: Olle Christmansson

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring
0.100	2012-10-14	Nyutgåva.
0.200	2012-10-30	Underlag för diskussion m Olle C 2012-10-31
0.300	2012-11-12	Underlag m ekonomi för diskussion m Olle C 2012-11-13
0.400	2012-11-15	Underlag för diskussion m Olle C 2012-11-15
0.500	2012-11-16	Underlag överlämnat till Karin Strandberg Nöjd
0.600	2012-11-26	Revideringar inför politisk förankring
1	2012-11-28	Till styrelsen 2012-12-11

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 FAKTA OCH ANALYS 4
1.1 BEFOLKNINGSUTVECKLING PER HÄLSOCENTRALSOMRÅDE I ÖSTERSUNDS KOMMUN 5
1.2 LISTNINGSSTRÖMMARNA 5
1.3 ANTAL SÄRSKILDA BOENDEN PER HÄLSOCENTRALSOMRÅDE I ÖSTERSUNDS KOMMUN 2012 7
1.4 UTVECKLING AV BOSTADSOMRÅDEN I ÖSTERSUND 7
1.5 EKONOMI PER HÄLSOCENTRAL I ÖSTERSUND 2012 8
1.6 LOKALSAMMANSTÄLLNING 9
2 NYSTART ÖSTERSUND 13
3 SAMMANFATTANDE ANALYS 14
4 BESKRIVNING AV OLIKA SAMLOKALISERINGAR 14
5 VINSTER VID SAMMANSLAGNINGAR 15
5.1 ALTERNATIVET SAMLOKALISERING TORVALLA OCH ODENSALA 15
5.2 ÖVRIGA ALTERNATIV 16
6 KRAV PÅ LOKALISERING 16
6.1 KRAV FÖR SAMLOKALISERING TORVALLA OCH ODENSALA 16
6.2 KRAV FÖR DE ANDRA ALTERNATIVEN 16
7 MÖJLIGA LOKALISERINGAR 16
7.1 ODENSALA HC 17
7.2 FÖRSÄKRINGSKASSAN ODENSALA 18
7.3 LASARETTSOMRÅDET 18
7.4 REMONTHAGEN 19
7.5 FRÖSÖ STRAND, ODENSKOG, STADSDEL NORR 19
8 TIDPLAN FÖR FÖRÄNDRING 19
9 KONSEKVENSER 19
10 FÖRSLAG TILL BESLUT 20
11 BILAGA - SAXAT UT RAPPORTEN ”NY START ÖSTERSUND” 21

1 FAKTA OCH ANALYS

Primärvård drivs på sju olika ställen i Östersundsområdet fördelat på följande platser:

- Lit (filial till Lugnvik)
- Lugnvik
- Z-gränd
- Frösön
- Odensala
- Torvalla (filial till Brunflo)
- Brunflo

1.1 BEFOLKNINGSUTVECKLING PER HÄLSOCENTRALSOMRÅDE I ÖSTERSUNDS KOMMUN

Nedan redovisas befolkningsutvecklingen per Hälsocentralsområde, dels hur det såg ut för tio år sen, hur det är idag och så som kommunen bedömer befolkningsantalet i framtiden. Östersunds kommun har prognoser som sträcker sig till 2025 medan Krokoms kommuns prognos sträcker sig till 2017.

	Z-gränd			Odensala			Torvalla		
Ålder	***2002***	***2012***	***2025***	***2002***	***2012***	***2025***	***2002***	***2012***	***2025***
0-6	398	517	637	693	753	934	639	769	884
7-14	381	371	535	1 161	906	932	1 046	673	863
15-19	399	373	454	686	671	599	583	499	536
20-44	4 024	4 241	4 425	3 497	3 477	3 657	2 490	2 434	2 566
45-64	2 130	2 251	2 234	3 400	3 096	2 682	1 592	1 877	1 716
65-74	845	956	1 094	1 101	1 516	1 322	285	513	832
75-79	553	340	475	411	448	707	138	149	329
80-w	851	763	631	496	582	945	125	209	345
Summa	**9 581**	**9 811**	**10 485**	**11 445**	**11 450**	**11 778**	**6 898**	**7 123**	**8 070**
Ökning		**2%**	**7%**		**0%**	**3%**		**3%**	**13%**

	Frösön			Lit			Brunflo		
Ålder	***2002***	***2012***	***2025***	***2002***	***2012***	***2025***	***2002***	***2012***	***2025***
0-6	810	1 244	1 063	300	378	252	555	695	692
7-14	1 129	1 100	1 425	498	399	357	1 071	691	817
15-19	693	691	862	256	250	259	516	526	459
20-44	4 031	4 073	3 433	1 181	1 139	814	2 356	2 255	1 914
45-64	3 083	3 126	3 285	1 206	1 097	1 074	2 359	2 312	2 034
65-74	931	1 344	1 295	333	520	448	667	965	920
75-79	429	404	651	161	144	236	261	299	535
80-w	575	663	922	265	247	332	362	429	641
Summa	**11 681**	**12 645**	**12 936**	**4 200**	**4 175**	**3 771**	**8 147**	**8 174**	**8 012**
Ökning		**8%**	**2%**		**-1%**	**-10%**		**0%**	**-2%**

Ålder	Lungvik			Ås församling Krokom		
0-6	***2002***	***2012***	***2025***	***2003***	***2011***	***2017***
7-14	383	483	511	201	373	289
15-19	547	496	617	429	457	641
20-44	339	325	347	175	195	190
45-64	2 039	1 962	1 686	758	957	929
65-74	1 625	1 672	1 565	654	690	722
75-79	538	638	771	130	213	292
80-w	249	212	350	58	52	56
Summa	410	424	433	**49**	**63**	**68**
Ökning	**6 130**	**6 213**	**6 281**	**2454**	**3000**	**3187**
		1%	**1%**		**22%**	**6%**

Källa: Östersunds kommun resp Krokoms kommun

Befolkningsökningen från 2002 fram tills idag är störst i Ås församling (22%) och på Frösön (8%), övriga områden har ökat måttligt. Den prognostiserade befolkningsutvecklingen från idag och framåt är störst i Torvalla (13%), Zgränd (7%) och Ås (6%), övriga områden måttlig ökning.

Det är endast Lit som hittills minskat i befolkning. I de framtida prognoserna minskar både Lit (10%) och Brunflo (2%).

1.2 LISTNINGSSTRÖMMARNA

2006 ändrades listningssystemet så att personerna listades på hälsocentraler, tidigare var man listad per kommun. I nedanstående sammanställning jämförs antal listade per hälsocentral i Östersund 2006 (första listningen per Hälsocentral) 2009 strax innan Hälsovalet infördes och dagens läge 2012.

	Antal listade personer				
HC	**2006 okt**	**2009 okt**	**2012 okt**	**Ökn 2006-2009**	**Ökn 2009-2012**
Brunflo	8 157	8 114	8 115	-0,5%	0,0%
Frösön	11 867	12 274	12 441	3,4%	1,4%
Lit	4 146	4 143	3 841	-0,1%	-7,3%
Lugnvik	6 117	6 183	6 781	1,1%	9,7%
Odensala	10 810	10 958	11 373	1,4%	3,8%
Torvalla	6 679	6 643	6 053	-0,5%	-8,9%
Z-gränd	10 639	10 888	11 736	2,3%	7,8%
Östersund totalt	**58 415**	**59 203**	**60 340**		

Källa: JLLs listningssystem

Bilden visar att förändringarna mellan 2006 och 2009 var mycket små. Frösön ökade men troligen mest pga ökad befolkning i upptagningsområdet. Sedan införandet av Hälsovalet är det större förändringar. Lungvik och Z-gränd har ökat mest, bl a beror det på den kraftiga befolkningstillväxten i Ås församling och på aktiva val. Vid ingången av hälsovalet fanns en tydlig trend att befolkningen listade om sig till områden där man vistas dagtid, i anslutning till där man arbetar eller på väg till arbetet. De som listat om sig kommer från övriga hälsocentraler i Östersunds ytterkant.

I nedanstående diagram jämförs de tre Hälsovals-årens (2012-2011-2012) listningsförändringar per hälsocentral

Det är troligt att det är de som ofta besöker hälsocentralen som är aktiva att byta central vilket skulle betyda att påverkan på faktiskt patientflödet är större än nedanstående diagram ger intryck av.

1.3 ANTAL SÄRSKILDA BOENDEN PER HÄLSOCENTRALSOMRÅDE I ÖSTERSUNDS KOMMUN 2012

HCområde	Särskilt boende	Område	Antal lgh	Korttids platser		HCområde	Särskilt boende	Område	Antal lgh	Korttids platser
Torvalla	Barkgården	Torvalla centrum	16			Frösön	Bonden	Hornsberg	18	
	Fältvägen	Ängsmon	35				Brevbäraren	Centralt Frösön	18	
	Slåttergården	Ängsmon	22				Frösö strand		?	
(nybygge)	Skogsbruksvägen	Torvalla centrum	60				Rådmansgatan	Hornsberg	34	
			133	0			Västervik	Centralt Frösön	35	
							Södra Strand	Frösön		12
Odensala	Brunkullan	Odensala centrum	19						105	12
	Ljungen	Tegelbrukvägen	9							
	Solsången	Körfältet	22			Z-gränd	Myran	Centrala stan	22	
	Trossgränd	Körfältet	26							
	Vickervägen	Odensala centrum	13			Brunflo	Ängegården	Brunflo	59	3
			89	0			Löjtnantsgården	Brunflo	19	1
							Hemgården	Fåker	24	2
Lugnvik	Björkbacka	Solliden	40						102	6
	Konditorivägen	Björkbackaparken	9							
	Mobacka	Solliden	27			Lit	Brännagården	Häggenås	4	5
	Sjöängen	Lungviks centrum	20				Häradsgården	Lit	60	10
	Tallbacka	Solliden	27						64	15
	Midvägen	Lungviks centrum		9						
			123	9						

Källa: Östersunds kommuns hemsida

1.4 UTVECKLING AV BOSTADSOMRÅDEN I ÖSTERSUND

När hälsocentralerna i Östersund skapades på 70-80-talet var det naturligt att de lokaliserades i stadsdelscentrumen. Där fanns då skola, kyrka, livsmedelsaffär, restaurang, mm. Tillsammans med hälsocentralen inkl apotek skapades stadsdelscentrum som skulle tillfredställa de boendes alla behov av närservice av olika slag. Tanken var att skapa identitet, karaktär och atmosfär och mötesplatser.

Utvecklingen under 2000-talet i Östersund, liksom i hela Sverige, med utveckling av stora köpcentra, har inneburit att kunderna väljer köpcentra före den lokala närbutiken. Det har inneburit att livsmedelsaffärerna i flera av stadsdelarna i Östersund har lagts ner. I en rapport från avdelningen för Bygg och fastighetsekonomi, KTH, 2006 Framtiden för mindre stadsdelscentra (bostadsområdescentra).A. Gavric, H. Lind konstateras ” Utan ett fungerande livsmedelsutbud så kommer centrumet ha svårt att uppnå den attraktionskraft som krävs för att attrahera kunder till centrumet.”

En av tankarna med placeringen av hälsocentralerna är att de skulle vara nära sina patienter. Med 2000-talets listningssystem och än mer med hälsovalets valfrihet att välja Hälsocentral är den geografiska placeringen i bostadsområden inte längre lika självklar. De som idag väljer att lista om sig gör det troligen till en Hälsocentral med gott rykte eller till en Hälsocentral som ligger praktiskt till i förhållande till arbete eller andra rörelsemönster. Förutom detta är placeringen av Hälsocentralerna viktiga för service till kommunens äldreboenden.

I föregående avsnitt redovisas äldreboenden per HCområde. Om antagande om att varannan lägenhet har två boende och varannan lägenhet har en boende blir det följande proportioner på antal att serva.

HC	Antal boende lgh	Kortids boende	Antal listade tot
Torvalla	200		6 053
Odensala	134		11 373
Lungvik	185	9	6 781
Frösön	158	12	12 441
Zgränd	33		11 736
Brunflo	153	6	8 115
Lit	96	15	3 841

När nya effektiva strukturer för hälsocentralerna i Östersund eftersträvas bör servicen till kommunens äldreboende vägas in men inte överdrivas. Den servicen kan lösas med färdtjänst och att läkare åker till äldreboendena.

1.5 EKONOMI PER HÄLSOCENTRAL I ÖSTERSUND 2012

	Odensala Helår	Torvalla Helår	Lugnvik Helår	Z-gränd Helår	Frösön Helår	Brunflo Helår	Lit Helår	SUMMMA Hela Östersund
Personalkostnader								
Läkare	8 134	2 004	5 625	6 609	3 731	3 951	2 558	32 613
Distriktssköterskor/ssk	5 445	4 026	2 658	7 550	7 371	5 138	1 731	33 919
Usk/lab	1 110	705	693	939	1 490	771	547	6 256
BMA				147				147
Läkarsekr/reception	1 631	835	1 011	1 673	3 409	1 328	787	10 675
Psykosocial verksamhet	863	1 686	567	754	1 022	43	214	5 149
Sjukgymnastik	595	538	385	524	779	508	410	3 739
Chef, adm inkl andel av PVstab	1 775	531	1 033	1 694	1 782	1 460	796	9 071
Totalt pers kostn	**19 554**	**10 325**	**11 973**	**19 891**	**19 584**	**13 199**	**7 043**	**101 569**
Stafettläkarköp	1863	4262	0	5418	8034	2868	273	22 718
Stafett DSK	193	124	0	0	29	22	0	368
Läkemedelskostnader	14 298	5 585	8 354	12 866	13 892	9 846	4 608	69 448
Övriga omkostnader	549	2 122	862	2 239	1 585	149	60	7 566
Totalt ext omkostnader	**16 902**	**12 093**	**9 216**	**20 523**	**23 541**	**12 886**	**4 940**	**100 100**
Lokalkostnad	1151	1088	1014	1766	1873	1387	1029	9 308
lokalyta kvm	*1 422*	*1 902*	*1 057*	*1 836*	*2 130*	*1 495*	*1 011*	*10 853*
Övriga interna omkostn	6 370	3 213	3 638	7 562	7 109	4 802	2 272	34 967
Totalt int kostnader	**7 521**	**4 301**	**4 652**	**9 328**	**8 982**	**6 189**	**3 301**	**44 275**
SUMMA kostnader	**43 977**	**26 719**	**25 841**	**49 741**	**52 107**	**32 274**	**15 284**	**245 943**
Diff mot kostnbudget	**2 147**	**-3 163**	**971**	**-3 007**	**-3 483**	**1 082**	**895**	**-4 558**
Resultat 2012-10	**-1 000**	**-4 745**	**600**	**-3 408**	**-5 627**	**-1 743**	**-713**	**-16 636**
Hälsovalsersättning 2013	**41 658**	**19 374**	**25 767**	**42 245**	**43 114**	**29 300**	**14 095**	**215 553**
Externa intäkter	**2 669**	**2 634**	**2 194**	**5 110**	**2 966**	**2 224**	**1 054**	**18 850**
Diff kostnad-intäkter	**349**	**-4 711**	**2 120**	**-2 387**	**-6 026**	**-751**	**-135**	**-11 541**

Det ekonomiska underskottet i primärvården Östersund består till 4,5 mkr på högre utfall än budgeterade kostnader och till ca 15 mkr på för högt budgeterade intäkter (främst de externa intäkterna). Om intäkterna inte kan höjas måste kostnaderna minskas med minst 20 mkr.

När 2012 års kostnadsnivå jämförs mot 2013 års hälsovalsersättning och trolig summa externa intäkter 2012 blir det troliga underskottet 11-12 miljoner kronor 2013.

1.6 LOKALSAMMANSTÄLLNING

1.6.1 Lits hälsocentral (filial till Lugnviks hälsocentral)

Ligger centralt i Lit i en hyrd lokal som Östersunds kommun äger. Avtalet räcker till 2013-12-31 och har 9 månaders uppsägningstid med ett förlängningsvillkor på ett år i taget. Till hyresavtalet är en investering kopplat som skall lösas vid en avflyttning. Vid årsskiftet 2013-2014 ligger skulden på 1 688 000:-.

Lokalen som är på 1011m² och fördelad på två plan är något för stor för verksamheten. Verksamheten önskar säga upp övre plan som är ca 190m². Tyvärr måste vissa investeringar göras i nedre plan för att möjliggöra detta. Kostnaden för investeringen överstiger den möjliga hyresreduktionen. Det vill säga för att detta ska vara lönsamt måste det ske med effektivare nyttjande av övriga resurser.

Besöksparkering är ett problem och det saknas platser för både personal och besökare. Besöksparkeringsplatser som finns i området nyttjas av samtliga närliggande verksamheter exempelvis butiker mm.

För ca fem år sedan gjordes en uppdatering av lokalen och den fungerar tillfredställande och inga större investeringar planeras i dagsläget.

1.6.2 Lugnviks hälsocentral

Landstingets lokal är en bostadsrätt i Bostadsrättföreningen Lugnviks centrum. Lokalens andel är 6,77%. Landstingets representant i föreningens styrelse är Bengt Bergkvist.

Föreningen har inklusive landstinget 5 medlemmar, där Östersunds kommun är dominerande och disponerar över 85% av lokalytan. Föreningen har mycket god ekonomi både vad det gäller soliditet och likviditet och står inte eller faller med landstingets planer för lokalen.

Lokalen ligger vid Lugnviks centrum som inte är lika livfullt som det var då lokalen etablerades. Lokalen ligger i markplan och är mycket tillgänglig och det finns goda parkeringsmöjligheter. Stadsbuss passerar lokalen. Lokalen är sammanbyggd med Lugnviks servicehus där Östersunds kommun har stor verksamhet.

Utvidgningsmöjligheter kan finnas men förutsätter att verksamheter i angränsande lokaler kan flytta vilket inte är säkert och utbyggnadsmöjligheter har ej varit aktuella och ej undersökts.

Lokalen fungerar väl.

I hyran finns en investering på ca 2,8 miljoner med rak avskrivning som belastar hyran per år fram till 2037.

1.6.3 Z-gränds hälsocentral

Ligger i hyrd lokal som ägs av Diös. Avtalet gäller till 2014-03-31. Uppsägningstiden är 9 månader och förlängning sker i 3 års intervaller. Lokalen ligger mycket centralt på plan 6 och 8 i Z-huset. Lokalen är mycket tillgänglig för gående men parkeringsplatser saknas, dock finns en parkeringsplats för handikappade nära entrén.

Lokalen har behov av uppdatering för att bli ändamålsenlig. Tidiga skisser finns framtagna på olika alternativ för utveckling av verksamheten inom befintliga ytor. Angränsande lokalytor som skulle kunna vara intressanta för utveckling är uthyrda till andra hyresgäster. Det finns en viss överyta i det vi hyr dag då landstinget övertagit lokaler på plan 8 när kommunens verksamhet flyttade ut. Relativt omfattande ombyggnader behövs dock men ytorna går absolut att utveckla.

1.6.4 Frösö hälsocentral

Ligger i hyrd lokal som ägs av Diös. Avtalet är nyligen omförhandlat och gäller till 2015-12-31. Uppsägningstiden är 9 månader och förlängning sker i 3 års intervaller. Lokalen ligger i gamla Frösö

Sjukhus och är byggd för ändamålet och fungerar tillfredställande. Lokalen som ligger i markplan är relativt tillgänglig och det finns goda parkeringsmöjligheter och stadsbuss passerar.

Utvecklingsmöjligheter finns då fastigheten har lediga lokaler.

1.6.5 Odensala hälsocentral

Landstingets lokal är en bostadsrätt i Bostadsrättföreningen Åkerärtan. Lokalens andel är 64,7%. Landstingets representant i föreningens styrelse är Bengt Bergkvist som även är ordförande.

Föreningen har inklusive landstinget 6 medlemmar, där landstinget är dominerande och disponerar merparten av lokalytan. Föreningen har mycket dålig ekonomi och är mycket beroende av landstingets planer med lokalen.

Föreningen äger två byggnader där landstinget i huvudsak disponerar hela den ena byggnaden medan den andra som tidigare varit en Konsumbutik hyrs delvis ut till Storsjöcupen och en mindre restaurang där intäkterna är lägre än kostnaden. Landstingets lokaler ligger i en egen byggnad och har en utvecklingspotential genom att en del av ytan står tom då folktandvården nyligen flyttat ut. Föreningen har en svag ekonomi och det finns oro hur föreningen skall klara sin ekonomi då den tidigare stora bostadsrättsinnehavaren Konsum lämnat föreningen. Skulle landstinget lämna lokalen finns förmodligen ingen annan möjlighet än att likvidera föreningen. Föreningen har problem med takkonstruktionen som behöver byggas om och det är svårt att låna pengar till detta med den osäkerhet som upplevs från bankernas sida beträffande hyresgästernas framtid i lokalen.

Lokalen som ligger i markplan är relativt tillgänglig och det finns goda parkeringsmöjligheter och stadsbuss passerar.

Personalen upplever viss oro för dåligt inomhusklimat då det varit problem med läckande tak. Inga djupare undersökningar avseende detta är gjorda.

1.6.6 Torvalla hälsocentral (filial till Brunflo hälsocentral)

Landstingets lokal är en bostadsrätt i Bostadsrättföreningen Torvalla centrum. Lokalens andel är 16,4%. Landstingets representant i föreningens styrelse är Bengt Bergkvist.

Föreningen har fyra medlemmar där Östersunds kommun är dominerande och har två medlemskap med sammanlagt andelstal på 80,3%. Fjärde medlemmen är länsbiblioteket med en andel på 3,3%. Föreningen har en god ekonomi och har inget balanserat underskott och hade ett positivt resultat i fjol på 430 000:-. Föreningen är naturligtvis beroende av landstingets planer för lokalen. Lokalen som ligger i markplan är relativt tillgänglig och det finns goda parkeringsmöjligheter och stadsbuss passerar.

Verksamheten är fördelad på två våningar och verksamheten fungerar väl. Det finns inga naturliga utvecklingsmöjligheter inom befintlig byggnad.

1.6.7 Brunflo hälsocentral

Lokalen ägs av landstinget och är sammanbyggd med Brunflo servicehus.

Lokalen som ligger i markplan är relativt tillgänglig och det finns goda parkeringsmöjligheter och stadsbuss passerar.

Landstinget hyr ut 313m² en del av övervåningen så det finns utvecklingsmöjligheter i befintliga lokaler.

1.6.8 Övrigt

I samtliga lokalers närhet förutom i Torvalla och Lugnvik finns även Apotek.

1.6.9 Lokalytor

Totalytan per hälsocentral varierar beroende på historien med den aktuella lokalen, antalet listade mm.

Analyserar man ytan mot antal listade så ligger snittet i Östersund på 0,18m². Spannet mellan olika hälsocentraler är även här ganska stort med Torvalla hälsocentral med största ytan på 0,31m² per listad medan Odensala ligger på 0,13m² per listad.

1.6.10 Lokalhyra

Analyserar man hyran mot antal listade så ligger snittet i Östersund på 155 kr. Spannet mellan olika hälsocentraler är dock ganska stort med Lits hälsocentral som sticker ut med en kostnad på 263 kr per listad medan Frösön har lägsta kostnad med 102 kr per listad.

1.6.11 Lokalhyra i förhållande till övriga kostnader

Lokalens utformning och dess placering är ett viktigt redskap för att möjliggöra en effektiv vård. Tyvärr fokuseras det ofta mer på lokalen och dess möjligheter att effektivisera vården än själva verksamheten. Lokalkostnaden inom primärvården med dagens lösning står för under 4% av totalkostnaden för vården så det är inte där det är möjligt att göra några större förändringar. Vid en om- eller en nybyggnad av lokaler för den framtida primärvården så är läget och utformningen för en effektiv vård mycket viktigare än lokalkostnaden oavsett hur det utförs.

2 NYSTART ÖSTERSUND

Ledningen för primärvården Östersund har satt samman en grupp, ”Ny start” bestående av 16 personer som representerar samliga yrkeskategorier och samliga hälsocentraler inom Primärvården Östersund. Arbetsgruppen har med hjälp av ett metodstöd från Ledningsstab Kvalitet arbetat under perioden 2011-10-14 tom 2012-04-05. Målet har varit att ta fram ett antal idéförslag där ett urval av dessa ska kunna bidra till förbättringar inom Landstingsdriven Primärvård Östersund. De idéförslag som är framtagna spänner över ett brett område och innefattar exempelvis förslag som innebär stora ekonomiska besparingar på kort sikt men där man också blir införstådd med att förslaget kan vara svårt och t.o.m. ointressant att genomföra. Andra idéer kan innebära att man eventuellt behöver satsa initialt för att göra en besparing på lång sikt. Använda metoder är ex SWOT – analys[1] samt matris med parametrarna patient, arbetsmiljö, ekonomi och samhälle.

Ny Start-gruppen har tagit fram 28 idéförslag inkluderat SWOT – analyser varav 17 är värderade i en tillhörande matris med parametrarna patient, arbetsmiljö, ekonomi och samhälle.

1. HC förändringar (fyra varianter)
2. City - jouren, Centralt placerat MMT, Geriatrik.
3. Folkhälsocentrum och livsstilsrum
4. Kultur / bemötande, Förbättringar inom verksamheten
5. Organisation östersund, Bort med stafetterna, Rätt använd kompetens, Återrekrytering, Strategi för att behålla personal
6. Ny teknik
7. Övriga idéer (saknar matris)

Punkterna 1 och 2 återges i bilaga till denna rapport utifrån att de refererar till hälsocentralsstrukturen i Östersundsområde och kräver politiska beslut för att kunna förändra. De övriga punkterna handlar om sådant som Primärvården själv kan agera på utan politiska beslut och förankring.

Primärvården har i ”Ny start Östersund”-arbetet analyserat fyra varianter av HCförändringar. Dessa är:

1.a Stäng en HC – behåll eventuellt BVC/MVC på plats - fördela ut övriga patienter till övriga HC

1.b En stor hälsocentral med områdesindelning (5 000 – 6000 patienter /område) där patienten är listad på sitt område med bibehållen personalkontinuitet samt att övriga resurser är gemensamma. Alla geografiska områden utgår, i stället får området nummer.

1.c Två HC i gemensam lokal –egna geografiska områden De två HC har sin egen verksamhet och sin egen personal

1.d Två HC i gemensam lokal – egna geografiska områden – arbetstidsförkortning – Två skift 7 – 19 (20) inklusive distrikt läkarjour på vardagar (se även bilaga 1, SWOT analys DL-jour). Förslaget bygger på att lokalen som sådan används i två skift och att personalen får arbetstidförkortning.

Arbetsgruppen har i ”Ny start Östersund”-arbetet också analyserat City-jour som innebär en gemensam city-jour som avlastar samtliga HC samt akutmottagningen vid Östersunds sjukhus. (Bemannas av alla yrkeskategorier (ej BVC/MVC) från alla HC- med förhöjd patientavgift – Triage (enligt Tidaholmmodellen). Primärvårdens ledning kommer under första halvåret 2013 att utreda en gemensam cityjour tillsammans med representanter ur specialiserade vården.

[1] SWOT i ordet SWOT-analys står för Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats vilket innebär – Styrkor och Svagheter (internt, parametrar som den egna organisationen kan påverka själv, dvs genom egna beslut), Möjligheter och Risker/hot (externt, parametrar som den egna organisationen inte kan påverka)

3 SAMMANFATTANDE ANALYS

I kapitel 1 återges ett antal olika fakta som är viktiga som bas för beslut kring strukturen för primärvården i Östersunds kommun. Det ekonomiska läget visar att radikala grepp måste till. De förslag som ”Ny start Östersund-gruppen” har analyserat i olika varianter handlar alla om att minska antalet hälsocentraler.

Om antalet hälsocentraler ska minska i Östersund bör befolkningsutvecklingen beaktas. Befolkningsökningen kommer att vara störst i Torvalla, centrala Östersund och i Ås, dvs i tre geografiskt helt skilda delar. Dock är inte det geografiska avståndet mellan HC Torvalla och HC Lugnvik mer än 11 kilometer med väl utbyggda busskommunikationer. Den erfarenhet som kan dras av listningsströmmarna är att de som aktivt väljer att byta hälsocentral gör det till en lokalisering som ligger praktiskt till i förhållande till arbete eller andra rörelsemönster.

De geografiska avstånden har ingen betydelse i Östersunds centralort, medan HC i Lit och Brunflo också betjänar ett omland av glesbygd. Därför koncentreras resten av utredningen på att hitta effektiviseringar avseende hälsocentralerna i Östersunds centralort. När nya effektiva strukturer för hälsocentralerna i Östersund eftersträvas bör servicen till kommunens äldreboende vägas in men inte överdrivas. Den servicen kan lösas med färdtjänst och att läkare åker till äldreboendena.

Det ekonomiska underskottet i primärvården Östersund är i oktober 2012 på drygt 16 mkr. Hälsocentralerna i Östersund kostar sammanlagt 246 mkr och har lokalkostnader på 9,3 mkr. En förändring av hälsocentralsstrukturen i Östersund måste alltså ge mer än minskade lokalkostnader för att lösa de stora ekonomiska problem som primärvården i Östersund har.

4 BESKRIVNING AV OLIKA SAMLOKALISERINGAR

Visionen om 5 år för den landstingsdrivna primärvården är att då ska omvandlingen vara klar och då ska primärvården vara EKONOMISKT, KVALITETSMÄSSIGT OCH UTVECKLINGSMÄSSIGT HÅLLBART MED PATIENTERNAS BÄSTA SOM LEDSTJÄRNA.
Målbilden är att med ett färre antal hälsocentraler inom närvårdsområde Östersund nyttja resurser på ett optimalt sätt, där patientens trygghet och bekvämlighet står i fokus.

Primärvårdens största utmaningar idag är tillgängligheten, variationer i rutiner och arbetssätt samt behovet av ekonomisk resultatförbättring. När samlokaliseringar föreslås är det inte i första hand lokalkostnaderna som är drivkraften. Det som primärvården vill uppnå är:
- Nystart som skapar positiv förändringsvilja hos personalen, nya effektiva patientflöden, minskad sårbarhet och en attraktiv bild av primärvården i Östersund som ger starkt förbättrade rekryteringsmöjligheter och därmed minskar behovet av kostsamma stafettläkare.

När ”Ny start Östersunds-gruppen” analyserat samlokaliseringar av hälsocentraler är det en samlokalisering av Torvalla och Odensala hälsocentraler som ses som mest intressant. I detta alternativ ingår även utveckling av funktionssamordning inom områdena PSE, sjukgymnastik och rehabilitering. Bland fördelar med detta anges:

- Ekonomisk vinst, gemensam reception, lab, sjukgymnastik, psykosocialenhet, livsstilsrum, akut, samordningsvinster, delad utrustning
- Effektivare patientflöden, där förutsättningar för en mer strukturerad samverkan mellan yrkeskategorier finns.
- Använda lokalerna effektivare, lägre hyreskostnad, städ

- Lättare att anordna gemensam gruppverksamhet (mer personal och större patientunderlag)
- Bättre service för patienten, det finns alltid personal på plats.

Bland nackdelar med detta anges:

- Stor personalgrupp – tappar VI-känslan i arbetsgruppen
- Längre resor för en del patienter
- Ökad risk för personalomsättning - Olika HC kulturer/arbetssätt i en uppstart
- Kostnader för byggnationer/ombyggnationer – Ev behövs en helt ny lokal
- Förlust av sociala träffpunkter
- Familjecentralen i närområdet riskerar att försvinna

En utveckling av ovanstående alternativ är samlokalisering av fler hälsocentraler. För att detta alternativ ska vara realistiskt måste ytterligare analyser göras.
Detta alternativs för och nackdelar är i stort sett desamma som i Torvalla-Odensala alternativet, men både för- och nackdelarna förstärks i detta alternativ.

Slutligen finns också diskussioner om en totallösning för Östersund. Stäng alla hälsocentraler och öppna en ny. Detta alternativ kräver också ytterligare utredningar och ska ses på sikt som en eventuell utveckling efter att mindre samlokaliseringar först har prövats, erfarenheter vunnits och utvärderingar gjorts.

Eftersom frågan om förändringar av hälsocentralernas nuvarande lokalisering är en så genuint politisk fråga fördjupar utredningen det första alternativet för att ge mer bakgrund för politiskt ställningstagande när det gäller förändringar av hälsocentralsstrukturen i Östersund.

5 VINSTER VID SAMMANSLAGNINGAR

Den största vinsten i sammanslagningarna är kvalitets- och patientsäkerhetsarbetet. Primärvården behöver utvecklas mot att minska variationerna gällande patientarbetet internt. En vinst i bättre utnyttjade lokaler och flöden medför också en förbättrad arbetsmiljö.

5.1 ALTERNATIVET SAMLOKALISERING TORVALLA OCH ODENSALA

Syftet med sammanslagningen är till stor del att kunna jobba effektivare i patientarbetet och i samverkan med andra aktörer. Processerna såväl inom hälso-/ sjukvården som med andra aktörer (FK, AF bl.a) behöver utvecklas. Arbetet skall till stor del influeras av ett LEAN-tänkande.

Samordningsvinsterna i samlokaliseringen återfinns också till stor del inom personalområdet, men även gällande utrustning. Avseende personal kommer det att ske effektiviseringar inom alla områden. Dels kommer att krävas mindre personal, dels också att arbetsuppgifter kan komma att förändras. Internt inom hälsocentralen kommer effektiviseringar ske inom alla funktioner, där en av vinsterna initialt blir att kostnaderna för bemanningsföretag kommer att minimeras.

En möjlighet av samordning av sjukgymnastik, rehab- koordinatorer och psykosociala enheter inom närvårdsområde Östersund beräknas ge stora kvalitetsvinster. Samordningsmöjligheter inom flera områden kommer att beaktas.

En utveckling av samarbetet med Försäkringskassan och arbetsförmedlingen sker parallellt i detta arbete.

Ekonomiska vinster i ovanstående samordningar prognostiseras till sex miljoner kronor på årsbasis. Vinster i effektivare flöden med andra aktörer är ej medräknat i detta.

5.2 ÖVRIGA ALTERNATIV

Det krävs mycket djupare analyser, beräkningar och utredningar innan vinsterna med de andra alternativen i kapitel 4 kan beräknas. Det är dock rimligt att anta att de ekonomiska effekterna skulle bli större, eftersom ytterligare samordning av gemensamma funktioner och utrustning kan ske.

6 KRAV PÅ LOKALISERING

När samlokaliseringar enligt alternativen i kapitel 4 ska göras är det viktigt att fastställa vilka krav som bör gälla för lokaliseringen, både geografiskt, utformningsmässigt och för bästa patientnytta.

6.1 KRAV FÖR SAMLOKALISERING TORVALLA OCH ODENSALA

- geografisk placering - någonstans i Odensala-Torvalla-området Samtliga hälsocentraler förutom Z-gränd ligger idag placerade ute i bostadsområden och ganska osynliga. Närheten till boende är en fördel men en analys om hur patienterna tar sig till hälsocentralen är viktig.

- tillgänglighet - Det är troligt att de flesta tar sig till hälsocentralen med bil eller allmänna färdmedel. Det är förmodligen en mindre del av patienterna som har möjlighet att gå eller cykla till hälsocentralen. Viktiga aspekter är närhet till kollektivtrafik och bra parkeringsmöjligheter, dvs bra bussförbindelser, personbilsparkering för minst 50 besökande och 50 personalparkeringar, handikappanpassade lokaler

- storlek – ytan bör vara mindre än Odensala +Torvalla idag

- lokalutformning – Lokalens utformning är helt beroende på hur verksamheten organiserar sig och vilka patientflöden man önskar för en effektiv vård. Några exempel utifrån beräknade effektiviseringsvinster ovan är en gemensam reception, ett gemensamt lab, gemensam sjukgymnastik med grupprum, konferensrum för gemensamma möten , personalkök

- Lokalerna skall kunna utvecklas för större eller fler verksamheter inom samma byggnad

6.2 KRAV FÖR DE ANDRA ALTERNATIVEN

- geografisk placering i någonstans centralt i Östersund, vid sjukhuset, Solliden/Remonthagen eller likande

- tillgänglighet – bussförbindelse, personbilsparkering för minst 75 besökande och 50 personalparkeringar, handikappanpassade lokaler

- storlek, lokalutformning, mm – ytterligare utredning krävs

7 MÖJLIGA LOKALISERINGAR

I kapitel 1 redovisas fakta avseende ytor och kostnader. En nyetablering av en verksamhet bör ha ungefär samma förhållanden som den bästa hälsocentralen har idag med ca 0,13m² per patient. Eller kanske något lägre då det bör finnas en besparingspotential med samordning mm.

Tänker vi oss en eller två hälsocentraler i Östersundsområdet skulle ytan ligga på
med två hälsocentraler ca 30 000 listade x 0,10m² till 0,15m² = 3 000m² till 4 500m² per styck.
och med en hälsocentral ca 60 000 listade x 0,10m² till 0,15m² = 6 000m² till 9 000m² .

Hyreskostnad för två anpassade hälsocentraler är väldigt beroende på om det finns befintliga lokaler att anpassa eller om man måste bygga nytt.

Hittar man befintliga lokaler eller om man kan utveckla någon av de vi hyr eller äger idag så är det rimligt att tro att hyresnivån kommer att ligga mellan 1 000- 1 500:- per m² om vi däremot räknar med nyproduktion så kommer kostnaden ligga på ca 3 000-4 000:- per m² .

Befintliga billiga lokaler	9 000m² x 1 000:- per m² =9 000 000:-
Ombyggnad av lokaler	9 000m² x 1 500:- per m² =13 500 000:-
Nya lokaler	9 000m² x 4 000:- per m² =36 000 000:-

Att jämföra med dagen totalhyra på 9 500 000:-

Jämför vi hyreskostnaden för helt nya och specialanpassade lokaler i ett strategiskt läge som möjliggör en effektivare vård så skulle kostnadsökningen för lokaldelen kunna bli runt 30 miljoner per år och kräva att övriga kostnader effektiviseras med motsvarande summa. Det vill säga att övriga kostnader skulle behöva effektiviseras med ca 12% från 245 miljoner till 215 miljoner och lokalkostnadsandelen av den totala verksamheten skulle det ligga på ca 15%.

För att ge trygghet till det politiska beslutet redovisas här ett antal olika möjliga lokaliseringar och stämmer av mot kraven i kapitel 6. Dock krävs mer utredningar för att kunna förorda något av alternativen.

7.1 ODENSALA HC

Vid Odensala hälsocentral finns idag tomma lokaler som skulle kunna nyttjas för att flytta över Torvalla Hälsocentral till Odensala centrum.

Fördelar:
- Stämmer med alla kraven i kap 6.1
- Kostnaderna för lokalanpassningen blir troligen lägre när det redan är en hälsocentral
- Landstinget äger bostadsrätten och kan utöka intäkten till denna bostadsrättsförening

Nackdelar:
- Lokalerna har underhållsbehov redan idag och lokalerna upplevs inte optimalt disponerade
- Ombyggnationer kommer att behöva göras som kommer att påverka pågående verksamhet
- Lokaliseringen är långt in i Odensalas bostadsområde utan naturlig genomfart för Torvallaborna, dock finns bussförbindelse och parkeringsytor
- Stämmer inte med kraven i kap 6.2, dvs om ett större grepp ska ske i ett senare skede är de förändringar som detta alternativ kräver bortkastade.

7.2 FÖRSÄKRINGSKASSAN ODENSALA

I västra Odensala på Tavelbäcksvägen finns Försäkringskassans lokaler som delvis är tomma idag. De har förekommit i resonemangen kring möjlig lokalisering.

Fördelar:
- Stämmer med alla kraven i kap 6.1
- Stämmer ganska väl med kraven i kap 6.2
- Lokalerna har ett attraktivt läge mer bra bussförbindelser, och ligger i genomfartsläge för både Torvalla och Odensalaborna och inte för avsides för resten av stans befolkning
- Lokalernas nuvarande utformning gör det möjligt att relativt enkelt anpassa för hälsocentralsverksamhet
- Lokalerna kan färdigställas utan att störa nuvarande verksamhet som kan pågå oavkortat fram till inflyttning

Nackdelar:
- Kostnaderna för lokalanpassningen blir troligen högre än Odensala HC alternativet
- Landstinget får som bostadsrättsägare tomma lokaler att avyttra, ev med ekonomiska förluster
- Geografiska placeringen inte optimal för boende i andra stadsdelar om det blir aktuellt i senare skede

7.3 LASARETTSOMRÅDET

På Lasarettsområdet finns idag fd Barn- och ungdomspsykiatrin, Lugnevägen 1. Antingen kan lokalerna anpassas eller så kan de rivas om nya lokaler för hälsocentralsverksamhet kan byggas.

Fördelar:
- Stämmer med kraven i kap 6.2
- Stämmer ganska väl med kraven i kap 6.1 om den geografiska placeringen kan accepteras för Odensala och Torvalla-borna
- Lokalerna har ett attraktivt läge mer bra bussförbindelser, och ligger nära sjukhuset vilket skulle kunna innebära samordningsvinster
- Lokalerna kan färdigställas utan att störa nuvarande verksamhet som kan pågå oavkortat fram till inflyttning

Nackdelar:
- Kostnaderna för lokalanpassningen blir troligen högre än Odensala HC alternativet, och troligen också högre än Försäkringskasse-alternativet
- Landstinget får som bostadsrättsägare tomma lokaler att avyttra, ev med ekonomiska förluster
- Geografiska placeringen inte optimal för Odensala och Torvalla-borna men logisk för sjukvårdsbesök

7.4 REMONTHAGEN

Remonthagens lokaler skulle kunna omdisponeras till hälsocentralsverksamhet, men det kräver att nuvarande verksamhet kan inrymmas inom lasarettsområdet

Fördelar:
- Stämmer med kraven i kap 6.2
- Stämmer ganska väl med kraven i kap 6.1 om den geografiska placeringen kan accepteras för Odensala och Torvalla-borna
- Lokalerna har ett attraktivt läge centralt i stan
- Lokalerna kan färdigställas utan att störa nuvarande verksamhet som kan pågå oavkortat fram till inflyttning

Nackdelar:
- Hela eller delar av nuvarande verksamhet måste flytta till andra lokaler
- Kostnaderna för lokalanpassningen svårt att uppskatta när konsekvenserna för flytt av nuvarande verksamhets lokalanpassning inte är kända
- Landstinget får som bostadsrättsägare tomma lokaler att avyttra, ev med ekonomiska förluster
- Geografiska placeringen inte optimal när detta inte är något genomfartsområde eller besöksområde av andra skäl.

7.5 FRÖSÖ STRAND, ODENSKOG, STADSDEL NORR

För alternativet med en totallösning för Östersund är även en placering på Frösö strand i anslutning till nuvarande Frösö Hälsocentral möjlig liksom helt andra alternativ t ex Odenskog eller stadsdel Norr. Dessa alternativ har dock inte analyserats.

8 TIDPLAN FÖR FÖRÄNDRING

I ett första steg samlokaliseras Odensala och Torvalla hälsocentraler. Detta steg planeras och genomförs under 2013 så att den nya hälsocentralen kan öppna januari 2014.

Parallellt utreds också ytterligare samordningar. Utredningarna genomförs så att planerna är klara under 2013 och genomförs under 2014 så att ny verksamhet kan starta januari 2015.

9 KONSEKVENSER

Många konsekvenser har redan beskrivits ovan. I kap 1.6 redovisas landstingets åtaganden per hälsocentralslokal.

Överenskommelser har tecknats inom ramen för hälsovalet med åtagande om att driva fem vårdenheter och två filialer inom Östersunds kommun till och med 2014-03-31. För att få fortsätta därefter måste ny ansökan göras till hälsovalskansliet. Vid eventuella strukturförändringar innan avtalstidens utgång är uppsägningstiden för vårdenheterna ett år. När det gäller filialer finns möjlighet, enligt hälsovalets förfrågningsunderlag, att starta nya eller stänga nuvarande även under pågående avtalsperiod. Geografisk flytt av en hälsocentral under pågående avtalsperiod kräver meddelande om adressändring och godkännande från hälsovalskansliet av den nya lokalen.

En aspekt som inte berörts är vad som kan hända om färdiga hälsocentralslokaler lämnas. Då kan privata hälsocentralsaktörer enklare än idag etablera sig och konkurrera med den landstingsdrivna primärvården.

10 FÖRSLAG TILL BESLUT

Utifrån ovanstående beskrivning bör landstingets fullmäktige kunna ge godkännande för att lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar inom Östersunds kommun. Undantag för Brunflo och Lit bör göras eftersom dessa hälsocentraler också har ett stort geografiskt glesbygdsomland inom sitt upptagningsområde.

Landstingsstyrelsen bör i sin roll som driftsansvarig för den landstingsdrivna primärvården få rätten att besluta om sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller geografisk placering av hälsocentralerna inom Östersunds kommun exkl Brunflo och Lit. Förutsättningarna för driften av den landstingsdrivna primärvården är reglerad i Hälsovalet Jämtlands län. Den landstingsdrivna primärvården behöver också kunna styras snabbare på affärsmässiga grunder eftersom den verkar i en konkurrensutsatt miljö.

11 BILAGA - SAXAT UT RAPPORTEN ”NY START ÖSTERSUND”

1.a HC förändringar

Stäng en HC – behåll eventuellt BVC/MVC på plats - fördela ut övriga patienter till övriga HC

STYRKOR	SVAGHETER
– Färre lokaler att hyra – Bättre samarbete – Lättare att rekrytera fast personal – Vårdkrävande patienter fördelas till övriga HC – 2-skift 07 – 19 möjligt	– Trängsel i befintliga lokaler – Patienten listar om sig – Personalbrist – Tvångsförflyttning för pat och personal – Neddragning av personal – Kostnader för ombyggnation/byggnation
MÖJLIGHETER	**HOT**
	– Familjecentral riskerar att försvinna från närområdet – Alla patienter från den stängda HC som blivit jämt fördelade på övriga väljer att lista om sig på en och samma HC

Stäng en HC – behåll eventuellt BVC/MVC på plats

	-1 (kostnad)	0 (oförändrad)	1 (vinst)	2 (stor vinst)
Patienten	x	x	x	
Arbetsmiljö	x		x	
Ekonomi kort sikt			x	
Ekonomi lång sikt			x	
Samhället	x			

Patienten:
Initialt negativt för patienten som kan känna oro på grund av tvångsomlistning. Svagheten är att man geografiskt mister närheten till familjecentralen och att det blir längre resor för patienten. Patienten kan i ett senare skede lista om sig. Frågan är hur åtgärden ska se ut om alla patienter från stängd HC listar sig på samma ställe? I förlängningen ser vi att patienten vänjer sig vi ny HC och att vi vid detta skede har en positiv utveckling gällande utbytet av stafetter till fasta läkare på varje HC som även det ger trygghet till patienten. Det negativa med en längre resväg för patienten kan eventuellt kompenseras av att man har en fast läkare på plats.

Arbetsmiljön:
Initialt kan det innebära stor oro för personal, som inte vill byta arbetsplats, att bli tvångsförflyttad. Risken är också stor att det kan bli trångt i befintliga lokaler, vi ser att ombyggnationer krävs. I förlängningen kan det dock bli positivt med att man blir fler personal på övriga HC under förutsättning att inga neddragningar sker i samband med stängning av en HC. Som styrka ser vi att det även kan finnas personal som gärna vill byta HC och komma till ny arbetsplats. Samarbetet kan blir bättre med mer utbyten av erfarenheter. Förutsättningen är också tydliga riktlinjer, öppensinnighet och positivt bemötande av alla för att undvika ”vi och dom”. Det kan även bli lättare att rekrytera ny personal till en HC med fast personal. .

Ekonomin:
Kostnader för ombyggnationer och byggnationer. Ekonomin förbättras pga minskat antal hyrd m2 yta när en HC stängs ner, beroende på längd på hyresavtal. Lägre kostnader för fasta utgifter. Intäkter av eventuell försäljning av utrustning. Kostnader för stafettläkare minskar då fast personal följer med till ny HC

Samhället:
Familjecentral riskerar att försvinna från närområdet

Risk att alla patienter från den stängda HC som blivit jämt fördelade på övriga väljer att lista om sig på en och samma HC

1.b En stor hälsocentral-stäng alla och öppna en

En stor hälsocentral med områdesindelning (5 000 – 6000 patienter /område) där patienten är listad på sitt område med bibehållen personalkontinuitet samt att övriga resurser är gemensamma. Alla geografiska områden utgår, i stället får området nummer.

STYRKOR	SVAGHETER
– All specialkompetens finns samlad t.ex. diabetes och rehab. – Utökad gruppverksamhet – ”Hyra” in specialister från sjukhuset – Det går att satsa mer på kroniker – All jourverksamhet på plats – Triagemöjlighet finns – Lika vård för alla – Slipper patienter som hotar att byta HC – Ekonomisk vinst hyror o delad utrustning – Samordningsvinster – Nya lokaler – Slipper listning av patienter, alla tillhör samma HC – Personal berikar varandra med kunskaper – Mer utrymme för specialister inom olika områden – Ny social träffpunkt – Rehabcenter	– Jättestor personalgrupp – Förlust av Vi-känslan i arbetsgruppen – Förlust av sociala träffpunkter – Ökade reskostnader för patienten – Det behövs en helt ny lokal – Stora kostnader för byggnationer/ombyggnationer – Familjecentralen i närområdet riskerar att försvinna – Logistikproblem – Personalomsättning – Många subgrupper
MÖJLIGHETER	**HOT**
– Går att koppla samman med idén DL – jour på HC vars SWOT ligger som bilaga till ”Två HC under samma tak” nr 2 – Minskad administration gällande listning då alla patienter är listade på samma ställe – Café – Frisör – Restaurang – Arbetsförmedling – Försäkringskassan – Apotek	– Större risk att privata HC öppnar som motvikt till ”kolossen”

En stor hälsocentral-stäng alla och öppna en stor

	-1 (kostnad)	0 (oförändrad)	1 (vinst)	2 (stor vinst)
Patienten	x	x	x	
Arbetsmiljö	x	x	x	
Ekonomi kort sikt	x			
Ekonomi lång sikt			x	
Samhället	x			

Patienten och samhället:
Man får räkna med en social kostnad för området där HC ursprungligen legat då en arbetsplats och en social träffpunkt försvinner. Avstånd och resekostnader och därmed sammanhängande svårigheter för vissa patienten ökar. Vi ser att en sammanslagning till ”en stor HC” kan bidra till att privata aktörer kan få en fördel då patienten söker en mer personlig HC. Det finns en stor del positiva effekter av en sammanslagning av denna storlek med samordningsvinster ex jour, triage, gruppverksamhet, rehab.center, apotek, försäkringskassa, café hamnar ”under samma tak” i övrigt ser vi små vinster för patienten. Fördelen är att patienten förhoppningsvis får vara listad på samma personal som tidigare.

Arbetsmiljö:
Som styrka ser vi bl.a. att personalen kan komma att berika varandra med kunskaper och att det skulle gå att få mer utrymme för sjukhusets specialister att bedriva konsultverksamhet. Större möjligheter till internutbildningar, föreläsningar, fortbildningsmöjligheter samt olika projekt. Svagheten ser vi bl.a. i en mycket stor personalgrupp med många subgrupper. Risken är hög att Vi-känslan och den teamkänsla som finns på arbetsplatserna i dagsläget raseras vid omstrukturering till ”En stor HC” vilket får stora konsekvenser för arbetsmiljön. Det riskerar även att bli en stor omsättning på personal.

Ekonomi:
Initialt en kostnad på grund av flytt samt byggnationer/ombyggnationer. På lång sikt ser vi en vinst i exempelvis minskade kostnader för lokalhyra samt större möjlighet att dela utrustning men frågan är om den kostnaden kan vägas upp inom rimlig tid.

1.c Två HC under ”samma tak” alt. 1

– gemensam lokal –egna geografiska områden De två HC har sin egen verksamhet och sin egen personal.

STYRKOR	SVAGHETER
– Personella resurser, fler – Ekonomisk vinst, gemensam reception, lab, sjg, PSE livsstilsrum, akut – Använda lokalerna effektivare, lägre hyreskostnad, städ – Lättare att anordna gemensam gruppverksamhet (mer personal och större patientunderlag) – Täcka upp för varandra kortsiktigt vid ex utbildningar (ej sjukdom) – Bättre service för patienten, det finns alltid personal på plats. – Möjligheter att enklare remittera mellan de två HC – Lättare för patienten att bli erbjuden specialkunskap ex sjukgymnastik – Ensamarbetande yrkesgrupper försvinner vilket ger ökad VI-känsla tex sjg, diabetessk, mvc/bvc – Triagemöjlighet finns – Ekonomisk vinst hyror o delad utrustning – Samordningsvinster – Nya lokaler – Personal berikar varandra med kunskaper – Mer utrymme för specialister inom olika områden (kostnaden kan delas) – Ny social träffpunkt	– Risk för övervältring mellan enheterna – Risk för att personalen utnyttjas vid kort frånvaro – Stor personalgrupp – Tappar VI-känslan i arbetsgruppen – Längre resor för en del patienter – Ökad risk för personalomsättning – Ökad risk för ”vi och dom” mellan HC, – Olika HC kulturer/arbetssätt i en uppstart – Dåligt anpassade lokaler – Kostnader för byggnationer/ombyggnationer – Förlust av sociala träffpunkter – Ev behövs en helt ny lokal – Familjecentralen i närområdet riskerar att försvinna – Personalomsättning – Risk för subgrupper
MÖJLIGHETER	**HOT**
– Enklare för kommunen med samarbete med färre antal HC – Använda kallelsen som bussbiljett – Råd att anlita specialistläkare som kan komma 1-2 dagar /månad – Behålla familjecentralen i det lokala närområdet vissa dagar i veckan – Attraktionskraft, folk vill flytta till Östersund	– Protester från pat pga. avstånd – Öppnar upp för Privata HC/vårdgivare – Familjecentralens överlevnad

Två HC under ”samma tak” alt. 1

– gemensam lokal –egna geografiska områden

	-1 (kostnad)	0 (oförändrad)	1 (vinst)	2 (stor vinst)
Patienten			x	
Arbetsmiljön			x	
Ekonomi kort sikt	x			
Ekonomi lång sikt				x
Samhället		x		

Patienten och samhället:
Man får räkna med en social kostnad (sämre service) för området där HC ursprungligen legat då en arbetsplats och en social träffpunkt försvinner. Resekostnader och därmed sammanhängande svårigheter för patienten ökar. För vissa patienter blir det en fördyring p g a avståndet. Fördelen är att patienten förhoppningsvis får vara listad på samma personal som tidigare.

Tillgång till större kompetens och samordningsvinster ex specialkunskaper, triage, gruppverksamhet.

Arbetsmiljön:
Som styrka ser vi bl.a. att personalen kan komma att berika varandra med kunskaper och att det skulle gå att få mer utrymme för sjukhusets specialister att bedriva konsultverksamhet. Större möjligheter till internutbildningar, föreläsningar, fortbildningsmöjligheter samt olika projekt. Svagheten ser vi bl.a. i att det finns risk i övervältring mellan enheterna. Risken är hög att VI-känslan och den teamkänsla som finns på arbetsplatserna i dagsläget raseras vid omstrukturering till Två HC under ”samma tak” vilket kan få konsekvenser för arbetsmiljön. En stor personalgrupp kan innebära många subgrupper. Det riskerar även att bli en omsättning av personal.

Ekonomin:
Initialt en kostnad för ombyggnationer.

På lång sikt en vinst då hyreskostnaden och kostnader för inventarier och utrustning blir lägre pga sammanslagningen.

Variant på ovanstående:
Eventuellt lämna Lit och Brunflo orörda - Slå ihop övriga 5 HC och dela patienterna på 3 nya HC. Innebär ca 15 000-16 000 pat/ny HC men även att man behåller områden med 5000 – 6000 patienter. Det kan vara en fördelen är att inga gamal HC namn finns kvar och att all personal kommer till ”ny” arbetsplats. Det innebär att man inte pratar om gamla Z - gränd, gamal Torvalla osv. utan i stället kan använda sig av nya benämningar. Ingen flyttar in hos någon annan.
Ingen SWOT finns på denna, se därför SWOT av andra typer av sammanslagning av HC.

1.d Två HC under ”samma tak” alt. 2

– gemensam lokal – egna geografiska områden – arbetstidsförkortning – Två skift 7 – 19 (20) inklusive distrikt läkarjour på vardagar (se även bilaga 1, SWOT analys DL-jour)

Bygger på att lokalen som sådan används i två skift och att personalen får arbetstidförkortning.

STYRKOR	SVAGHETER
– Varje HC tar hand om sina egna pat. – Slipper jouren på sjukhuset, vardagar – Lättare att bemanna jouren då den är 17:00-19:00 (20:00) sedan beredskap i hemmet – Lägre kostnader, använd lokalerna effektivare, lägre hyreskostnad, städ – Nyttjar befintlig personal – Schemalagd arbetstid i stället för jourersättning – Ökade patientintäkter, minskade jourkostnader, möjlighet att ta emot fler grupper. – Pat får gå på egen HC och får träffa känd personal – Personalen känner patienten – AT-läkaren kan vara jour med administrerade kollega kvar på HC – Personal som är småbarnsföräldrar, kortare dagisdagar för egna barn då det går lämna senare alt hämta tidigare – Råd att anlita specialistläkare som kan komma 1-2 dagar /månad – Alla lokaler utnyttjas gemensamt – Arbetstidsförkortning: 80% med heltidslön – Lättare med rekrytering, 80% med heltidslön – Lägre sjukskrivningskostnader – Friskare personal som orkar bättre – Längre öppettider är bra för patienten – Gruppverksamhet även på kvällstid – Bättre service för patienten – jour patienter – Lättare för patienten att bli erbjuden specialkunskap, ex sjukgymnastik – Ej ensamarbetande yrkesgrupper, – t.ex. sjg, diabetessk, mvc/bvc	– Patienten får inte jourtid 19:00 (20:00) – 21:00 – Personal vill ej bli schemalagd – Svårrekryterat pga. skiftarbete – Dåligt anpassade lokaler – Svårt för personal (ex småbarnsföräldrar) med obekväma arbetstider – Risk för att personalen utnyttjas vid kort frånvaro – Stor personalgrupp – Tappar VI-känslan i arbetsgruppen om respektive HC splittras i två team – Långa resor för pat – Ökad risk för personalomsättning – Kostnader för byggnationer/ombyggnationer – Ökade personalkostnader – Får inte ha ditt eget rum – Risk för övervältring mellan fm o em pass – Svårt med gemensamma mötesforum APT. Kan ev lösas med schemaläggning. – – –
MÖJLIGHETER	**HOT**
– Attraktionskraft – folk vill flytta till Östersund – Jour i hemmet resten av natten – Enklare för kommunen med samarbete	– Protester från pat pga. avstånd – Öppnar upp för Privata HC/vårdgivare – Familjecentralens överlevnad – Ortoped och kirurg kan inte ta hjälp av

med färre HC – Använda kallelsen som bussbiljett – Råd att anlita specialistläkare som kan komma 1-2 dagar /månad – Behålla familjecentralen i det lokala närområdet vissa dagar i veckan – Samhällsvinst, kortare fritids- o dagistid för barn – Patienterna är trogna en väl fungerande HC o lämnar inte för privat	DL på samma vis om denne försvinner från Östersunds sjukhus

Två HC under ”samma tak” alt. 2

– gemensam lokal – egna geografiska områden – arbetstidsförkortning – Två skift 7 – 19 (20) inklusive distrikt läkarjour på vardagar (se även bilaga 1, SWOT analys dl-jour)

	-1 (kostnad)	0 (oförändrad)	1 (vinst)	2 (stor vinst)
Patienten	x		x	
Arbetsmiljö	x		x	
Ekonomi kort sikt	x			
Ekonomi lång sikt			x	
Samhället			x	

Patienten:
Tillgång till känd personal och kontinuitet behålls men även möjlighet till bredare kompetens inom verksamheterna. Bättre tillgänglighet via längre öppettider. Möjlighet att söka jourläkare på sin HC. Längre avstånd för en del patienter.

Arbetsmiljön:
Schemalagd jour – mindre jourkompsuttag – färre stafetter då rekrytering av fast personal underlättas. Att arbeta 80% och få betalt för 100% ger en piggare personal, färre sjukskrivningar. Bättre trivsel ger stabilare bemanning. Attraktivare arbetsplats. Som exempel finns folktandvården Campus. Stor nackdel att inte få ha eget rum med ”sina” saker och möjlighet att lämna oavslutat till nästa dag. Alla är inte positiva till skiftarbete. Svårare med övrig fritid/ familjeliv. Svårt att jobba över om nästa pass står och väntar på att få tillgång till rummet.

Ekonomin:
Stor vinst om en hälsocentral kan flytta till en annan – en läggs ner helt enkelt.

Ökade lönekostnader vid 100% lön för 80% arbete men på sikt en vinst eftersom personalen blir friskare och mår bättre pga minskad arbetstid. Färre sjukskrivningar.

Samhället :
Bättre kommunikation mellan kommun och separat HC. Negativt för området där stängd HC pga sämre service.

Bilaga Distriktsläkarjour på HC – förutsätter 2 skift – 07:00 – 19:00 (20:00)

STYRKOR	SVAGHETER
– Varje HC tar hand om sina egna patienter – Slipper jouren på sjukhuset – Lägre kostnader – Nyttjar befintlig personal – Schemalagd arbetstid i stället för jourersättning – Ökade intäkter – Lättare att bemanna jouren – Pat får gå på egen HC och träffa känd personal – Personalen känner patienten – AT-läkaren kan vara jour med admin kollega kvar på HC –	– Distriktsläkaren har ej möjlighet att hjälpa ortopeden och kirurgen inne på sjukhuset – Pat får inte jourtid 19:00 (20:00)-21:00 – Personal vill ej bli schemalagd utan behålla jourersättning –
MÖJLIGHETER	**HOT**
– Attraktionskraft- folk vill flytta till Östersund – Jour i hemmet resten av natten – –	–

2. City –jouren, Centralt placerat MMT, Geriatrik

City- Jouren Östersund - med förhöjd patientavgift – Triage (enligt Tidaholmmodellen)

En gemensam city-jour skulle avlasta samtliga HC. Bemannas av alla yrkeskategorier (ej BVC/MVC) från alla HC

STYRKOR	SVAGHETER
– Rätt vårdnivå – Öppet dagtid – Tillgänglighet – Längre öppettider – Ökade intäkter – Avlastning på PV, HC och sjukhuset, även telefoner. – DSK- ledd sållning. Triage utförs av DSK, sjukgymnast mfl. – Psyk ssk Psykmott spec ungdomar vuxna – Minskar psykisk ohälsa – Avlasta psyk + PV + PSE – Snabbare handläggningar – Nöjdare patienter – Varje HC har tid för sina kroniker – Varierande arbetsuppgifter för personal – ST/AT läkare bemannar samt erfaren DL – Schemaläggning av personal – Info om allmän egenvård – Sjukgymnast på plats – Varierande arbetsuppgifter	– Binder ris åt sin egen rygg, pat söker för ”allt” – Schemaläggning av personal – Fördyring (lokal- och personalkostnad) – Blir bara en ”ny” DL-jour. – Ökande patientklientel – Sämre egenvårdsmöjligheter för patienten – Ingår i högkostnadsskydd – Frikort kan göra att patienten söker ofta – För stor tillgänglighet – Mer tyngre pat på HC? – Mindre eget ansvar för patienten
MÖJLIGHETER	**HOT**
– Utbildar pat i egenvård, info om prognos – Pat söker inte i onödan pga högre kostnad – Vi kan ta emot fler studenter, Samhällsekonomisk lönsamhet – Samarbete med SVR ⇨”en väg in” – Samarbete jour DL – Samarbete ST AT	

	-1 (kostnad)	0 (oförändrad)	1 (vinst)	2 (stor vinst)
Patienten				x
Arbetsmiljö				x
Ekonomi kort sikt	x			
Ekonomi lång sikt				x
Samhället				x

Patienten:
Öppet dagtid ger ökad tillgänglighet och rätt vårdnivå. Tid för kroniker på vanliga HC

Arbetsmiljön:
Styrkan är att man avlastar HC, man kan ägna sig åt kroniker och äldre. Rätt vårdnivå direkt

Attraktiv utbildningsmöjlighet för ST / AT läkare. Ökad variation för övrig personal

Svaghet är schemaläggning samt byte av arbetsplats vid insats på City-Jouren. Svårt för HC med dålig bemanning att även ha personal som kan bemanna Cityjouren. Risk för övervältring på annan HC

Ekonomin:
Svagheten är en initial kostnad pga. lokalkostnad och utrustning samt ev. ökade personalkostnader. Krävs troligen ökad bemanning av vissa personalgrupper ex sjg.

Styrkan är att ”rätt vårdnivå” blir mer kostnadseffektivt, Avlastar både HC och akuten. Möjlighet till ökade intäkter

Samhället:
”Fostrar befolkningen” lär folk att söka rätt vårdnivå på sikt

Landstingsstyrelsen

§ 110 Struktur för landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun (LS/1758/2012)

Ärendebeskrivning

Under vintern/våren 2011-12 har primärvården arbetat med ”Ny start Östersund” där personalen på olika sätt analyserat framtiden för primärvården i Östersunds kommun. Med detta som grund har nu en utredning tagit fram fakta av olika slag som underlag för beslut kring strukturen på den landstingsdrivna primärvården i Östersund. Faktaunderlaget har samlats i rapporten Struktur för landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun. Utredningen innehåller förutom faktaunderlag också beskrivningar om olika sammanslagningsalternativ, tidplan för förändringar och konsekvenser.

Vid landstingsstyrelsens möte i december fick landstingsdirektören i uppdrag att till mars 2013 ta fram en genomförandeplan för sammanslagningar, samlokaliseringar eller nya geografiska placeringar för hälsocentralerna inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

I februari 2013 beslutade landstingsfullmäktige dels att lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar eller nya geografiska placeringar och dels att landstingsstyrelsen efter fördjupad utredning och analyser av konsekvenser får besluta om förändringar av antal hälsocentraler och deras geografiska placering inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

Vid arbetet med genomförandeplanen har konstaterats att för att vinna tid måste genomförandet ske i etapper. Inledningsvis har därför två alternativ till samordning av hälsocentraler tagits fram.

Alternativ 1

1. Samordning görs av Odensala och Torvalla hälsocentralers verksamhet till Försäkringskassans gamla lokaler med en planerad inflyttning senast hösten 2014.
2. För övrig primärvård inom Östersunds kommun fortsätter arbetet med genomförandeplanen i enlighet med utredningen om struktur för Landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun. Förslag till beslut ska presenteras för landstingsstyrelsen i november 2013.

Fördelar med detta förslag

- Lokalen ger möjlighet till att anpassa till fler verksamheter i framtiden.
- Bra läge med hänsyn till busskommunikation.
- Bra möjlighet för telemedicin.
- Lokalen möjliggör en Nystart, där arbetsmetoder och flöden kan styra lokalens utformning.
- Stor flexibilitet för övriga Primärvårdens utveckling, vilket möter konkurrens på ett bra sätt.

Nackdelar med detta förslag

- Längre byggtid till en inflyttning.
- Initialt högre byggkostnad.

Alternativ 2

1. Samordning görs av Odensala och Torvalla hälsocentral till Odensala hälsocentral gamla lokaler med en planerad inflyttning senast våren 2014.
2. Utredning av En hälsocentral vid Östersunds sjukhus med inflyttning under 2016.
3. För övrig primärvård inom Östersunds kommun fortsätter arbetet med genomförandeplanen i enlighet med utredningen om struktur för Landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun. Förslag till beslut ska presenteras för landstingsstyrelsen i november 2013.

Fördelar med detta förslag

- Mindre behov av anpassning och då lägre kostnad initialt.
- Kortare byggtid.
- Känd lokal för del av befolkningen.
- Egna lokaler

Nackdelar med detta förslag

- Begränsar nytänkandet och införande av nya arbetsmetoder.
- Begränsat utrymme för funktionssamordningar och telemedicin.
- Mindre flexibilitet gällande fler eller utvecklad verksamheter i framtiden.
- Om det ej beslutas om en enda hälsocentral, har det skett en investering i en ej optimal lokal med en ”trångboddhet”.

Den nu föreslagna lokaliseringen av hälsocentraler ska ge utrymme för fortsatt utveckling och ge stor flexibilitet för övrig primärvård inom Östersunds kommun. Vid en sammantagen bedömning av de två alternativen bör alternativ 1 genomföras.

Beslutsunderlag

Rapporten Struktur för Landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun.

Landstingsdirektörens förslag

1. Samordning görs av Odensala och Torvalla hälsocentralers verksamhet och lokaliseras till Försäkringskassans gamla lokaler med en planerad inflyttning senast hösten 2014.

2. För övrig primärvård inom Östersunds kommun fortsätter arbetet med genomförandeplanen i enlighet med landstingsstyrelsens beslut i december 2012. Förslag till beslut ska presenteras för landstingsstyrelsen i november 2013.

Yrkanden

Christer Siwertsson och Susanné Wallner (båda M), Thomas Andersson och Berit Johansson (båda C) och Finn Cromberger (FP) yrkar ”återremiss av ärendet på grund av bristande finansiell redovisning.”

Bengt Bergqvist (S) yrkar på följande ändring av punkt 1 i landstingsdirektörens förslag:

1. Samordning ska ske av Odensala och Torvalla hälsocentraler.

2. Till styrelsens majsammanträde ta fram underlag för förslag till lokaler för samlokalisering. I förslaget ska även avvecklingskostnaden för nuvarande lokaler ingå.

Proposition

Ordföranden ställer proposition på Christer Siwertssons m.fl. yrkande på återremiss och om ärendet ska behandlas idag och finner att ärendet ska behandlas idag.

Ordföranden ställer proposition på Bengt Bergqvists ändringsyrkande och landstingdirektörens förslag och finner Bengt Bergqvists förslag antaget.

LANDSTINGSSTYRELSENS BESLUT

1. Samordning ska ske av Odensala och Torvalla hälsocentraler.

2. Till styrelsens majsammanträde ta fram underlag för förslag till lokaler för samlokalisering. I förslaget ska även avvecklingskostnaden för nuvarande lokaler ingå.

3. För övrig primärvård inom Östersunds kommun fortsätter arbetet med genomförandeplanen i enlighet med landstingsstyrelsens beslut i december 2012. Förslag till beslut ska presenteras för landstingsstyrelsen i november 2013.

Reservation

Christer Siwertsson och Susanné Wallner (båda M), Thomas Andersson och Berit Johansson (båda C) och Finn Cromberger (FP) lämnar in följande skriftliga reservation:

”Vi reserverar oss med motivation att en ekonomisk redovisning ska göras före det att beslut kan fattas. Därför yrkar vi på återremiss.”

Landstingsfullmäktige

§ 28 Struktur för landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun (LS/1758/2012)

Ärendebeskrivning

Under vintern/våren 2011/12 har primärvården arbetat med ”Ny start Östersund” där personalen på olika sätt analyserat framtiden för primärvården i Östersunds kommun. Med detta som grund har nu en utredning tagit fram fakta av olika slag som underlag för beslut kring strukturen på den landstingsdrivna primärvården i Östersund. Utredningen innehåller förutom faktaunderlag också beskrivningar om olika sammanslagningsalternativ, tidplan för förändringar och konsekvenser.

Beslutsunderlag

Utredningen: Struktur för Landstingsdrivna primärvården i Östersunds kommun

Landstingsdirektörens förslag

1. Landstingsstyrelsen ger landstingsdirektören i uppdrag att till mars 2013 ta fram en genomförandeplan för sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar för hälsocentralerna inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

2. Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige

a. Lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar.

b. Landstingsstyrelsen får efter fördjupad utredning och analyser av konsekvenser besluta om förändringar av antal hälsocentraler och deras geografiska placering inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

LANDSTINGSSTYRELSENS BESLUT

1. Landstingsstyrelsen ger landstingsdirektören i uppdrag att till mars 2013 ta fram en genomförandeplan för sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar för hälsocentralerna inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

2. Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige

a. Lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar.

b. Landstingsstyrelsen får efter fördjupad utredning och analyser av konsekvenser besluta om förändringar av antal hälsocentraler och deras geografiska placering inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

LANDSTINGSFULLMÄKTIGES BESLUT

1. Lokalisering av hälsocentraler inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit får förändras genom sammanslagningar, samlokaliseringar, och/eller nya geografiska placeringar.

2. Landstingsstyrelsen får efter fördjupad utredning och analyser av konsekvenser besluta om förändringar av antal hälsocentraler och deras geografiska placering inom Östersunds kommun, exklusive Brunflo och Lit.

Jämtlands Läns Landsting

Utredning om etablering av PCI vid Östersunds sjukhus LS/968/2013

Version: 1

Ansvarig:

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring	Beslutat av	Datum
1.	2013-06-26	Nyutgåva		

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 SAMMANFATTNING 4

2 BAKGRUND 4

2.1 Uppdrag 5

3 SJUKLIGHET OCH HJÄRTINFARKTVÅRD I JÄMTLANDS LÄN OCH RIKET6

4 MÖJLIG FÖRÄNDRING AV HJÄRTSJUKVÅRDEN 11

4.1 Koronarangiografi (kranskärlsröntgen) 11

4.2 Icke ST-höjningsinfarkt (NSTEMI) och instabil angina (UA) 12

4.3 ST-höjningsinfarkt (STEMI) 12

4.4 PCI-mottagning 13

5 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ETABLERING AV PCI 14

5.1 Extern hjälp med uppbyggnad av PCI-verksamhet 14

5.2 Investering i ett nytt angio/PCI-lab 14

5.2.1 Annan möjlig användning av nytt PCI-lab 14

6 FRAMTIDA ANGIOGRAFI/PCI-VERKSAMHET 15

6.1 Volymer 15

6.2 Dygnet runt-beredskap 16

6.3 Personal- och vårdplatsbehov 16

6.3.1 Läkarbemanning 17

6.3.2 Sjuksköterskor 17

6.3.3 Koordinator 18

6.3.4 Vårdplatser 18

7 SAMLAD BEDÖMNING 19

7.1 Vårdkvalitet och patientsäkerhet 19

7.2 Personal och arbetsmiljö 19

7.3 Ekonomi 20

7.3.1 Ökade kostnader 21

7.3.2 Kostnadsbesparingar 21

7.3.3 Möjliga, ej medräknade besparingar 23

8 REKOMMENDATION 23

9 BILAGA OM KRANSKÄRLSSJUKDOMAR 24

1 SAMMANFATTNING

I denna utredning beskrivs förutsättningarna för och konsekvenserna av en etablering av PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus. Med nuvarande hjärtsjukvård utförs PCI på patienter från Jämtlands län vid Norrlands Universitetssjukhus (NUS) i Umeå. Utredningens rekommendation är att landstinget långsiktigt bygger upp en egen PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus. Genom att fler hjärtinfarktspatienter ges PCI och det sker snabbare efter insjuknandet, bedöms konsekvenserna av en hemtagning av PCI bli sänkt dödlighet i hjärtinfarkt, färre komplikationer efter hjärtinfarkten och kortare vårdtider för patienterna. För landstinget beräknas etableringen av PCI leda till årliga besparingar med på kort sikt 2,6 – 3 miljoner kronor per år och när verksamheten bedrivs med egna operatörer 8 miljoner kronor per år. Östersunds sjukhus tillförs dessutom ytterligare en specialitet och blir därigenom ett mer fullskaligt sjukhus - attraktivare som arbetsplats för både befintlig personal och, vid rekryteringssituationer, för andra läkare och läkarstudenter.

En av förutsättningarna för en etablering av PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus är att landstinget under de första åren anlitar externa PCI-operatörer för att sköta PCI-verksamheten, samtidigt som landstingets egna angiograförer utbildas till självständiga PCI-operatörer. En annan förutsättning är att landstinget bygger ett nytt PCI-lab för att kunna hantera de nya volymerna som uppskattningsvis uppgår till 280 PCI per år samt ytterligare 450 - 500 koronarangiografier per år, utöver de 150-200 elektiva angiografier som redan utförs vid Östersunds sjukhus. Ett nytt PCI-lab kan även användas för inläggning av pacemaker samt för hemtagning av de ca 12-15 CRT-operationer (sviktpacemaker) som i nuläget utförs vid NUS. Den flaskhals som bristen på lokaler utgör för röntgenenhetens interventionella verksamhet undanröjs. Denna verksamhet har under många år vuxit i omfattning och den trenden förutses fortsätta. Både röntgenenhetens och hjärtenhetens produktionsplanering underlättas, något som prioriteras i pågående lean-arbete.

En etablering av PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus medför behov av ytterligare tjänster, till att börja med två kardiologer och efter 1,5 – 2 år ytterligare en kardiolog, samt 3 sjuksköterskeetjänster. Både läkare och sjuksköterskor behöver genomgå utbildning. Ökade personalkostnader, kostnader för externa operatörer samt kostnaderna för ett nytt lab kompenseras dock mer än väl av att landstinget får kraftigt minskade kostnader för riks- och regionvård samt för patientresor tur och retur till Umeå inklusive logi.
Den uppsnabbning av vårdprocessen vid hjärtinfarkt, som en lokal PCI-verksamhet medför, innebär att inga fler vårdplatser behöver öppnas upp. För den patient som inom något dygn efter hjärtinfarkten genomgår angiografi och ofta PCI, betyder det att vårdtiden kortas och att denne slipper resa till Umeå.

2 BAKGRUND

År 2009 utredde Jämtlands läns landsting tillsammans med Västerbottens läns landsting möjligheten att bygga upp en fungerande PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus. Utredningen kom fram till att det skulle krävas relativt stora resurser för att bygga upp egen kompetens med de förhållandevis små PCI-volymer som var aktuella. Vid denna tidpunkt var det dessutom mycket svårt att rekrytera PCI-operatörer, vilket är nödvändigt då landstinget inte har några egna. Man uppskattade då en total volym koronarangiografier på ca 500/år varav ca 120-150 skulle leda till PCI.

År 2012 genomfördes 392 subakuta koronarangiografier vid hjärtcentrum på uppdrag av Östersund varav 123 ledde till PCI. Därutöver gjordes ca 153 elektiva koronarangiografier i Östersund, varav 45 skickades till hjärtcentrum för riktad PCI. Den elektiva verksamheten 2012 saknade en operatör varför det gjordes ca 50 undersökningar färre än väntat. Dessa volymer överstiger alltså den tidigare utredningens uppskattning kraftigt och vi uppskattar att närheten till interventionsmöjlighet kommer ge en ytterligare volymökning, vilket erfarenheter från andra landsting har visat. Den oro man tidigare har haft avseende att volymerna är för små för att upprätthålla medicinsk kvalitet och säkerhet, får alltså ses som allt mindre befogad.

En kraftig ökning av PCI-volymerna hade skett åren före utredningen 2009 och resultaten, vid en utvärdering av metoden, var inte helt entydiga. Trombolys ansågs, i synnerhet i glesbygdslän, kunna ge goda resultat då den snabbt kunde sättas in efter insjuknandet, redan under transporten till Östersunds sjukhus. Att observera är dock att Jämtland fortfarande tillhör de landsting som har högst 30-dagars mortalitet i landet.

Av ovan redovisade skäl ansågs det inte lämpligt att bygga upp en egen PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus. Rekommendationen blev att Jämtlands läns landsting istället borde sträva efter att optimera befintlig vårdkedja för att uppnå fler och tidigare påbörjade trombolysbehandlingar.

Europeiska kardiologföreningen (ESC) kom 2011 och 2012 ut med nya riktlinjer för hjärtinfarktvård som ytterligare styrker argumenten för PCI-etablering i Östersund. De nya riktlinjerna innebär en ännu starkare roll för invasiv utredning och behandling vid alla typer av hjärtinfarkt (kranskärlsröntgen och i lämpliga fall PCI-behandling akut eller inom 1 dygn beroende på typ av hjärtinfarkt).

År 2012 väckte landstingsstyrelsen åter frågan. Styrelsen var angelägen om att hitta åtgärder för att höja kvaliteten på hjärtsjukvården och en etablering av PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus borde därför utredas ännu en gång. En hemtagning från Norrlands universitetssjukhus (NUS) sågs även som en möjlighet att kunna minska landstingets kostnader. Riks- och regionvårdskostnaderna hörde till de kostnader som ökat allra mest de senaste åren.

2.1 Uppdrag

Norrlandstingens styrelse informerades vid sitt möte i september 2012 om Jämtlands läns landstings avsikt att återuppta utredningen om PCI vid Östersunds sjukhus. Vid landstings-styrelsens sammanträde 2012-09-27—28 gavs landstingsdirektören i uppdrag att utreda frågan. Centrumchefen för medicinska specialiteter Lisbet Gibson utsågs att leda utredningen.

Utredningen har genomförts av en grupp bestående av Lisbet Gibson, chef för centrum för medicinska specialiteter, Bo Friberg, överläkare kardiologi, Fredrik Björklund, överläkare kardiologi, Anders Ulvenstam, specialistläkare, Annika Jonsson, finanschef och Magnus Frisk, ekonom för centrum för medicinska specialiteter.

För en beskrivning av olika kranskärlssjukdomar, hur koronarangiografi och PCI går till, m m, hänvisas till bilagan i avsnitt 9.

3 SJUKLIGHET OCH HJÄRTINFARKTVÅRD I JÄMTLANDS LÄN OCH RIKET

Ur både ett nationellt samt internationellt perspektiv har koronarangiografi och PCI som utrednings- och reperfusionsmetod vunnit allt mer mark och är nu den klart dominerande behandlingsmetoden i Sverige vid alla typer av hjärtinfarkt, vilket framgår av figurerna 1 och 2.

Figur 1: Utveckling av akut reperfusionsbehandling – andel av patienter med hjärtinfarkt med ST-höjning eller vänstergrenblock, < 80 år, 1995–2011. (SWEDEHEART 2011)

Figur 2: Utveckling av kranskärlsröntgen vid hjärtinfarkt utan ST-höjning, alla åldrar, utskrivna levande 1995–2011. (SWEDEHEART 2011)

Jämtlands läns landsting är idag, tillsammans med Region Gotland ensamma om att inte kunna erbjuda sin befolkning PCI. Östersunds sjukhus är det enskilt största sjukhus i landet som

bedriver reperfusionsbehandling med trombolys vid STEMI och genomför därför också flest trombolysbehandlingar i landet (figur 3).

Figur 3: Reperfusionsmetod fördelat på sjukhus vid STEMI eller vänstergrenblock. (SWEDEHEART 2011)

Jämtland har genom åren haft en hög 30-dagars dödlighet (figur 4) jämfört med övriga riket, samtidigt som förekomsten av hjärtkärlsjukdom i befolkningen historiskt har ansetts ligga på en lägre nivå (figur 5).

Figur 4: Mortalitet inom 30 dagar för hjärt-infarktspatienter, < 80 år, per patientens län enligt folkbokföring, 2010–2011. (Swedheart 2011)

Figur 5: Incidens hjärtinfarkt/100 000 invånare i norrlandstingen 1987 – 2006 (Socialstyrelsens Epidemiologiska Centrum)

Nyare statistik från socialstyrelsen som innehåller data fram till 2011 visar dock att Jämtland nu ligger i nivå med övriga riket (figur 6).

Figur 6: Incidens av hjärtinfarkt/100 000 inv, i Norrlandstingen 1994 – 2011. (Socialstyrelsens Epidemiologiska centrum)

Nationella såväl som internationella riktlinjer rekommenderar utredning av hjärtinfarktpatienter med koronarangiografi för att i samband med detta ta ställning till vidare handläggning i form av medicinsk behandling, PCI eller Bypass-kirurgi (CABG). Jämtlands län har en låg frekvens av genomförda koronarangiografier och PCI per 100 000 invånare jämfört med riket. Man har tidigare antagit att en lägre förekomst av hjärtkärlsjukdom i länet förklarar denna skillnad. Nyare data indikerar nu att så inte är fallet varför det är rimligt att anta att befolkningen i Jämtlands län genomgår för få koronarangiografier och PCI i förhållande till sin sjuklighet, vilket kan bidra till den högre 30-dagarsdödligheten. Klinisk erfarenhet från hjärtsjukvården i Östersund har visat att det finns en tröskel för att skicka patienter med instabil kranskärlsjukdom till hjärtcentrum NUS i för invasiv utredning och eventuell åtgärd. Särskilt gäller detta äldre och sköra patienter med

hjärtinfarkt. Avståndet till hjärtcentrum Umeå där utredning och behandling sker, är en starkt bidragande orsak till att denna tröskel inte överskrids och förklarar därmed sannolikt till stor del den låga frekvensen av koronangiografi/PCI i Jämtland (figur 7 och 8). Det finns dock starkt vetenskapligt stöd för att även behandla äldre och sköra patienter invasivt; det är till och med så att det är denna grupp som har mest att vinna på invasiv utredning och behandling. Att inte utreda och behandla dessa patienter invasivt innebär ett ökat lidande, förlängd vårdtid samt ökad risk för en rad komplikationer både i akutskedet och på sikt.

Figur 7: Antal angiografier per 100 000 invånare, 2011. (SWEDEHEART 2011)

Figur 8: Antal PCI per 100 000 invånare, 2011. (SWEDEHEART 2011)

Trombolysbehandling vid STEMI har i tidigare studier visat sig vara en bra metod, om än något sämre än primär PCI, som räddar fler liv än trombolys. Vi vet dock att en dryg tredjedel av dessa behandlingar inte har avsedd effekt, det vill säga blodflödet i det avstängda kärlet återupprättas ej. Nyligen publicerades en stor randomiserad studie i The New England Journal of Medicine, i vilken 36 procent av trombolyserna inte hade önskad effekt, vilket åter bekräftade de något äldre studiernas fynd. Detta stämmer väl överens med den kliniska erfarenheten vid hjärtenheten i Östersund. Hjärtenheten tar emot mellan 50 och 75 STEMI per år som erhåller trombolysbehandling. Hos cirka 15 - 20 av dessa patienter lyckas alltså inte trombolysen, vilket har till följd att hjärtmuskulaturen som drabbas av det avstängda blodflödet dör. Därutöver tar hjärtenheten emot ett mindre antal (10-15) patienter per år med STEMI där trombolysbehandling inte lämplig, vilket medför att dessa patienter blir helt utan behandling om de kvarstannar i Östersund. Gemensamt för dessa två patientgrupper är att de i många fall skickas akut, oavsett tid på dygnet, till hjärtcentrum i Umeå för koronarangiografi och eventuell PCI. Avståndet till Umeå innebär dock att syrebristen i hjärtmuskeln i regel blir för långvarig och leder till en irreparabel hjärtmuskelskada. Detta i sin tur medför – utöver ett stort lidande för patienten - en kraftigt ökad risk för en rad komplikationer både i akutskedet och på lång sikt: död, mekaniska komplikationer, hjärtarytmier, hjärtsvikt och stroke. Dessa allvarliga komplikationer innebär kraftigt ökade kostnader för sjukvården i form av läkemedelskostnader, kardiella implantat (pacemaker, ICD), stort antal ökade vårddygn och inte minst rehabiliteringskostnader.

Europeiska kardiologföreningens uppdaterade riktlinjer, som berörts ovan, rekommenderar koronarangiografi inom 3-24 timmar efter trombolys. Landstinget har idag svårt att efterleva dessa riktlinjer. En efterlevnad skulle i praktiken betyda att samtliga STEMI-patienter egentligenborde beredas akut luftburen transport till hjärtcentrum NUS så fort som möjligt, eftersom det inte går att förutsäga vilka patienter som svarar på trombolysbehandlingen. Så sker

dock bara i en mindre del av fallen med ovan beskrivna hjärtmuskelskador och andra komplikationer som följd. Ett antal patienter drabbas därmed årligen i Jämtlands län av en stor hjärtmuskelskada med efterföljande stor risk för hjärtsvikt, hjärtarytmier, stroke och död. En annan risk är att trombolysassocierad blödning uppstår med därmed förknippat lidande, handikapp eller död.

En annan konsekvens av avsaknad till PCI på Östersunds sjukhus är att länets hjärtkärlsjuka befolkning opereras i förhållandevis hög utsträckning med CABG jämfört med övriga riket (figur 9).

Figur 9: Procentuell fördelning av PCI respektive CABG i län och regioner i Sverige 2011 (Swedheart 2011)

Det pågår en ständig diskussion bland kardiologer och thoraxkirurger kring vad som är rätt förhållande mellan PCI och CABG. Något enkelt svar finns inte på frågan, däremot så är det ett rimligt antagande att inte vara för extrem åt någotdera håll. Jämtland borde därför ha som mål att närma sig riksgenomsnittet för andelen CABG, vilket skulle innebära en reduktion med ca 15 CABG-operationer per år som istället kan ersättas med PCI. Att genomgå PCI innebär inte att man i ett senare skede är diskvalificerad från CABG utan är en möjlighet att skjuta det beslutet på framtiden. En reduktion av antalet CABG skulle för landstinget medföra en betydande kostnadsreduktion. Denna redovisas separat i avsnitt 7.3.2.

Trots att dödligheten till följd av hjärt- och kärlsjukdomar sjunkit de senaste decennierna är det fortfarande den vanligaste dödsorsaken hos både kvinnor och män. År 2011 var hjärt- och kärlsjukdomar underliggande dödsorsak i 40 procent av dödsfallen i Sverige och av dessa utgjordes 42 procent av ischemisk[1] hjärtsjukdom. Jämtlands län tillhör de län som har den högsta 30-dagarsmortaliteten. Det finns erfarenheter från andra län[2] som visar att 30-dagarsdödligheten minskat efter etablering av PCI i länet. I Värmlands län var infarktmortaliteten fram till 2006 högst i landet för både kvinnor och män. År 2006 upphandlades en PCI-verksamhet som inrättades på Centralsjukhuset i Karlstad. Den nya verksamheten, i kombination med

[1] Hjärtsjukdomar som orsakas av otillräcklig blodtillförsel till hjärtmuskeln via hjärtats kranskärl.
[2] ”PCI-etablering i Värmland har gett resultat”, Läkartidningen nr 44 2007 Volym 104

framtagandet av nya vårdrutiner i samarbete med alla berörda enheter i Värmland, ledde till en kraftig ökning av antalet PCI. Samtidigt minskade antalet CABG med över 40 procent.
Redan det första året med PCI-verksamhet i Karlstad minskade 30-dagarsdödligheten med 39 procent, vilket ska jämföras med minskningen i riket som låg på 12 procent. Nu, sju år senare ligger 30-dagarsdödligheten för Värmlands län inom det näst lägsta intervallet i en jämförelse med övriga län. Det finns således erfarenheter som starkt talar för att tillgång till primär-PCI vid hjärtinfarkt i kombination med förbättrade vårdrutiner kan leda till en minskad mortalitet för hjärtinfarktspatienter.

Trots avsaknaden av PCI-verksamhet som drar ner resultatet något låg landstinget 2012 på en bra plats i öppna jämförelser vad gäller hjärtsjukvården totalt. Men, möjlighet till primär PCI vid akut omhändertagande av hjärtinfarkt ingår som en del i kvalitetsgraderingen i RIKS-HIA och avsaknad av PCI i Östersund innebär därför sänkt kvalitetsgradering i nationella jämförelser.

4 MÖJLIG FÖRÄNDRING AV HJÄRTSJUKVÅRDEN

4.1 Koronarangiografi (kranskärlsröntgen)

Vid en koronarangiografi undersöks patientens kranskärl med hjälp av röntgengenomlysning för bedömning om vilken behandling som ska ges vid misstanke om kärlkramp, hjärtinfarkt m m. Därutöver angiograferas patienter inför annan hjärtkirurgi som led i den pre-operativa utredningen.

I dag görs koronarangiografier både vid Östersunds sjukhus och vid Norrlands Universitetssjukhus (NUS) i Umeå. På NUS utförs för Jämtlands räkning subakuta och akuta angiografier i samband med genomgången respektive pågående hjärtinfarkt. Det rör sig om ca 400 per år.

På Östersunds sjukhus görs ca 150-200 elektiva koronarangiografier per år på patienter med stabil angina, klaffsjukdom och övriga tillstånd som kräver koronarangiografi. Dessa utförs i IR-labbet på Östersunds sjukhus, som delas med röntgenklinikens interventionella verksamhet. Denna verksamhet har ökat kraftigt över tiden, från 555 interventioner 2009 till 845 stycken 2012 och trenden förutses fortsätta. Det blir därför för varje år allt svårare att inrymma både röntgenklinikens verksamhet och koronarangiografiverksamheten i samma lokal. Den elektiva koronarangiografiverksamheten har tillgång till laboratoriet en dag i veckan vissa veckor. Hjärtenhetens planerade ingrepp, både koronarangiografier och pacemakerimplantationer, stryks med jämna mellanrum till förmån för andra, mer akuta undersökningar. Ingreppen stryks i regel med kort varsel, för det mesta samma dag. Detta med ett stort produktionsbortfall, merarbete för omplanering och inte minst olägenhenhet för patienten som konsekvens.

Stabila patienter som utreds elektivt med kranskärlsröntgen måste idag, efter konstaterad sjukdom, i de fall då PCI bedöms lämplig, resa till NUS för att genomgå detta ingrepp. Detta medför att patienten utsätts för en viss risk i väntan på åtgärd (PCI) samt olägenhet på grund av fortsatta symtom under väntetiden, en lång resväg och den uppenbara nackdel som det innebär att tvingas till två vårdtillfällen istället för ett. Med PCI som görs i Östersund slipper patienten

resan till Umeå och ytterligare ett vårdtillfälle. Dessutom kan de ha sina anhöriga i närheten under vårdtiden. För landstinget blir sjukresekostnaderna lägre.

De patienter som efter koronarangiografin bedöms behöva CABG kommer även fortsättningsvis att remitteras till Umeå för ställningstagande. I Umeå, under en hjärtrond med PCI- operatör och Thoraxkirurg, fattas gemensamt beslut om vilken åtgärd som är den mest lämpliga hos den aktuella patienten.

4.2 Icke ST-höjningsinfarkt (NSTEMI) och instabil angina (UA)

Icke ST-höjningsinfarkt (NSTEMI) och instabil angina (UA) orsakas av en partiell avstängning i ett av hjärtats kranskärl och leder i allmänhet till en mindre eller ingen hjärtmuskelskada.

Patienter med NSTEMI och UA insätts med nuvarande hjärtsjukvård på medicinsk behandling på Östersunds sjukhus och skickas därefter med Ambuss till hjärtcentrum NUS för subakut koronarangiografi inom något eller några dygn efter infarkten. Det rör sig om ca 250 patienter per år. Höggradigt instabila patienter kan bli aktuella för akut transport oavsett tid på dygnet. I samband med angiografin på NUS utförs, om lämpligt, PCI (ad hoc) alternativt planeras CABG och hos en del patienter behövs inget operativt ingrepp eller är inte tekniskt möjligt. Därefter återkommer patienten oftast för 1-2 dagars slutenvård till Östersund. En del patienter skrivs ut direkt till hemmet.

Med PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus kan patienten istället behandlas enligt följande rutin: Patienten inkommer med bröstsmärta och får därmed en hög prioritet på akutmottagningen. Patienten bedöms inom 30 minuter av jourhavande läkare och vid hög misstanke om hjärtinfarkt inlägges patienten omedelbart på HIA för initial medicinsk behandling. När infarktmisstanken är bekräftad riskvärderas patienten med validerade instrument och beslut fattas hur snabbt patienten behöver koronarangiograferas: inom 24 eller 48 timmar. Koronarangiografi utförs i det nya PCI-labbet (avsnitt 5.2) och om lämpligt görs även en PCI i direkt anslutning till koronarangiografin. Den nya rutinen innebär för patienten en snabbare behandling, i många fall en kortare vårdtid, samt att denne slipper resor. Dessutom minskar risken för medicinska komplikationer.

4.3 ST-höjningsinfarkt (STEMI)

ST-höjningsinfarkt (STEMI) orsakas av en total avstängning av blodflödet i ett av kranskärlen med stor risk för omfattande hjärtmuskelskada och död i akutskedet. Normalt drabbas ca 80 – 90 patienter per år i Jämtlands län av STEMI. Av dessa behandlas mellan 50 och 75 med trombolys, företrädesvis prehospitalt men även hospitalt. En del av STEMI- patienterna lämpar sig dock inte för trombolys, till exempel patienter med waranbehandling (blodförtunnande), nylig stroke eller nyopererade patienter. Dessa blir därmed utan reperfusionsbehandling om de stannar i Östersund. Det rör sig om 30-40 patienter årligen. Därutöver vet vi, från studier såväl som av klinisk erfarenhet, att trombolys inte är en effektiv metod i cirka en tredjedel av fallen. I dessa fall öppnar sig inte kärlet och patienten riskerar att drabbas av en omfattande hjärtmuskelskada. Dessa fall skickas i regel, om transportmöjligheterna tillåter, till hjärtcentrum NUS för så kallad rescue-PCI för att öppna kärlet.

De lyckade trombolysfallen vårdas i regel till nästa vardag på HIA vid Östersunds sjukhus och skickas då till hjärtcentrum NUS för koronarangiografi/PCI.

Med PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus kan en STEMI istället behandlas enligt följande beskrivning: Larm inkommer om misstänkt STEMI till jourhavande läkare. När STEMI konstaterats via ambulans-EKG, beslutas om lämplig behandling med hänsyn till hur lång restiden beräknas bli för patienten. När patienten insjuknar på långt avstånd från Östersunds sjukhus och långa fördröjningstider förutses, till exempel i de fall ambulanshelikoptern inte kan användas, kommer patienten att behandlas på samma sätt som nu, med prehospital trombolys. I övriga fall ges en prehospital medicinering med blodförtunnande läkemedel och patienten transporteras direkt till det nya PCI-labbet för koronarangiografi, som ofta åtföljs av PCI. I många fall ger denna behandling ett bra resultat och patienten kan efter något dygns efterbehandling på Östersunds sjukhus åka hem. I ett mindre antal fall remitteras patienten till NUS för CABG eller annan behandling.

De STEMI-patienter, som med dagens hjärtinfarktsvård transporteras med Ambuss till Umeå för angiografi/PCI inom något dygn efter hjärtinfarkten, kommer nu istället att få angiografi/PCI direkt på Östersunds sjukhus. Det innebär att de slipper flera resor och att deras vårdtid inklusive resor totalt sett blir kortare.

I de fall som patienten behandlats med trombolys och den inte ger avsedd effekt, utförs en rescue-PCI på Östersunds sjukhus. I jämförelse med nuvarande hjärtinfarktvård betyder det att patienten slipper transporteras akut med helikopter eller flygambulans till NUS. För patienten innebär det en snabbare behandling och minskad risk för komplikationer. För landstinget medför det lägre transportkostnader.

Fler, nu konservativt behandlade äldre patienter, kan behandlas med PCI och därmed minskar risken för komplikationer, såsom hjärtsvikt, hjärtarytmier, stroke och död. Sannolikt skulle detta förkorta vårdtiden för dessa patienter och därmed minska risken för sjukhusrelaterade infektioner, venös tromboembolism (blodproppar i ben och lungor) etc. En annan följd är att antalet CABG bland patienter från Jämtlands län skulle kunna sänkas till ett antal som närmar sig nivån i övriga riket.

4.4 PCI-mottagning

För att kunna bedriva egen PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus krävs en PCI-mottagning för uppföljning av patienter efter PCI och bedömning av andra patienter inför eventuell intervention. Vid hjärtinfarkter, STEMI och NSTEMI, återkommer patienten för ett mottagningsbesök hos infarktsköterskor efter 1- 2 veckor och hos ansvariga kardiologer efter 6-8 veckor. En patient som genomgått en okomplicerad PCI vid stabil angina pectoris klarar sig vanligen med enbart sjuksköterskeåterbesök. Denna verksamhet finns redan idag och påverkas inte av en nyetablering av PCI.

5 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ETABLERING AV PCI

5.1 Extern hjälp med uppbyggnad av PCI-verksamhet

Jämtlands läns landsting saknar för närvarande en del av de förutsättningar som krävs för att starta PCI-verksamhet i egen regi, bland annat operatörer med tillräcklig erfarenhet. Dessutom uppnås med nuvarande antal PCI, inte den minsta totalvolym som krävs för att upprätthålla kompetensen enligt Socialstyrelsens rekommendationer. Med utgångspunkt från det högre antal PCI som bedöms utföras med PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus (se avsnitt 6.1), skulle dock den minsta rekommenderade volymen per operatör (75 PCI/år) kunna uppnås med en bemanning av tre operatörer. Svårighet att rekrytera PCI-operatörer till en nystartad verksamhet sågs i den förra utredningen som ett av de största hindren för en hemtagning av PCI. En förutsättning för att kunna starta en egen PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus är därför att dessa tjänster under ett uppbyggnadsskede kan köpas externt. En viktig utgångspunkt för denna utredning blev att undersöka möjligheten att köpa PCI-tjänster utförda på Östersunds sjukhus under ett uppbyggnadsskede. I detta syfte skickade landstinget ut en informationsförfrågan (RFI) i enlighet med Lagen om offentlig upphandling. Med hjälp av en RFI är det möjligt att undersöka marknaden utan att vare sig landstinget eller de som lämnar in svar förbinder sig för något, till exempel i form av utlovade tjänster, priser med mera. Landstinget fick in flera svar som visar att det finns aktörer som kan åta sig att bedriva PCI- verksamheten samt hjälpa till med att utbilda landstingets angiograförer till självständiga PCI-operatörer.

5.2 Investering i ett nytt angio/PCI-lab

En annan viktig omständighet, som fastslogs även i den förra utredningen, är att det är nödvändigt att investera i ett nytt lab om fler ingrepp inom hjärtsjukvården ska kunna utföras på Östersunds sjukhus. De volymer som kommer att hanteras ryms inte tillsammans med dagens verksamhet på IR-lab, där det redan nu är trångt om tid. Primär PCI-verksamhet kräver dessutom att en patient med akut reperfusionsbehov kan beredas plats på lab inom ca 30 minuter, vilket i dagsläget oftast inte är möjligt på IR-lab. Röntgenavdelningens interventionsverksamhet på labbet har de senaste åren vuxit kraftigt och med de nya behandlingsmetoder som är på gång förutses verksamheten fortsätta öka även under kommande år.

Om patientsäkerheten i PCI-verksamheten ska kunna upprätthållas krävs således ett PCI-lab. Det finns ett utrymme i angränsning till nuvarande IR-lab, som enligt fastighetschefen går att bygga om till ett PCI- lab med tillhörande förberedelserum, avslutningsrum samt förråd.
I det alternativ som beskrivs fortsättningsvis ingår därför en investering i ett nytt PCI-lab.

5.2.1 Annan möjlig användning av nytt PCI-lab

PCI och angiografiverksamheten kommer inte att fylla alla veckans dagar i ett nytt PCI-lab, utan tillräcklig tid finns kvar för samutnyttjande för pacemakerverksamheten. Pacemakerverksamheten vid Östersunds sjukhus bedrivs idag på IR-lab och via pacemakermottagningen. Verksamheten har årligen volymmässigt blivit marginellt större. Det inplanteras ca 100-120 pacemakersystem per år, vilket inkluderar både dos-byten och nyinläggningar. Det innebär att det varje vecka i snitt

läggs 2-3 pacemakersystem på operation. Hjärtenheten disponerar IR-lab måndagar och onsdagar. I regel används måndagar och onsdagar eftermiddag till pacemakeroperationer, medan onsdag förmiddag är vigd åt koronarangiografiverksamheten. Cirka 40 procent av pacemakeroperationerna kan planeras i förväg, övriga sker akut eller halvakut. En ganska stor del av dessa förskjuts till jourtid, d v s efter 17.00 eller på helger. Med ett nytt PCI-lab skulle mer operationstid kunna sättas av, vilket innebär att de flesta implantationer kan göras under kontorstid. Därmed skulle vårdtiden för dessa patienter förkortas, vilket kan leda till ett minskat behov av vårdplatser.

En annan behandling som i dagsläget görs på NUS är CRT-pacemaker implantationer (Cardiac Resynchronization Therapy, s.k. sviktpacemaker). Det är en behandling vid svår hjärtsvikt, som syftar till att synkronisera hjärtarbetet och därmed öka hjärtats pumpförmåga. Det är en utomordentligt kostnadseffektiv behandling med mycket gott vetenskapligt stöd. På patienter från länet görs ca 12 sådana operationer per år. Det är en något lägre behandlingsfrekvens än i Sverige i övrigt och denna grupp bedöms vara något underbehandlad i Jämtlands län. Även dessa ingrepp skulle, efter upplärning av operatör, kunna utföras i ett nytt PCI-lab.

Jourtid kommer det inte vara någon planerad verksamhet i lokalen och ett utnyttjande utöver primär PCI-verksamhet, är fullt möjligt. Detta lab kommer också att kunna användas vid driftstopp pga service eller dylikt på det befintliga IR-labbet och tvärtom.

6 FRAMTIDA ANGIOGRAFI/PCI-VERKSAMHET

6.1 Volymer

Erfarenheter från andra håll i Sverige visar att antalet PCI har ökat när en PCI-verksamhet etableras på ett sjukhus. Även äldre och sköra patienter, som i dagsläget inte remitteras till Umeå, kan behandlas med PCI då detta blir mer lättillgängligt. Jämtlands län har i dagsläget dessutom ett mycket lågt antal PCI i förhållande till befolkningen, vilket innebär att det kan finnas en underdiagnostik. Av dessa skäl bedöms antalet koronarangiografier och PCI öka vid en etablering av PCI på Östersunds sjukhus.

Figur 10: Nuvarande och uppskattade framtida volymer av koronarangiografier, PCI, CABG och CRT

	Nuvarande volym (2012)		**Bedömd volym om PCI etableras i Östersund**
Koronarangiografi, varav		Koronarangiografi, varav	
- elektiva i Östersund	153*	-elektiva i Östersund	180
- övriga i Umeå	392	-övriga i Östersund	480
Totalt antal	**545**	**Totalt antal**	**660**
Varav PCI	**168**	**Varav PCI**	**280**
PCI uppdelat på		PCI uppdelat på	
PCI ej infarkt (112C o 112D)	45	PCI ej infarkt (112C o 112D)	80
PCI vid infarkt (112E	123	PCI vid infarkt (112E	200

och 112F)		och 112F)	
CABG i Umeå	57		42
CRT	12		18

*för låg volym, beror på operatörsbrist. Förväntad volym 2013: 175-200.

Lokal etablering av PCI leder vanligen även till en minskning av antalet CABG. Med nuvarande hjärtinfarktvård i Jämtlands län, utförs CABG i större utsträckning på länets patienter (kring 15 procent av patientgruppen) jämfört med genomsnittet i riket (ca 2-5 procent). Med fler utförda PCI bedöms behovet av CABG minska, i förstone med 15 stycken.

Som beskrevs i avsnitt 5.2.1 kommer även implantation av CRT-pacemaker kunna göras i det nya angio/PCI-laboratoriet. När det gäller den här sortens operationer ligger Jämtlands läns behandlingsfrekvens på en lägre nivå än riket. Om implantationen kan ske på Östersunds sjukhus bedöms några fler ingrepp per år göras, vilket kommer att leda till ett något högre antal än i dagsläget.

6.2 Dygnet runt-beredskap

Utredningen har undersökt olika alternativ för beredskap och kommit fram till att en dygnet runt-beredskap har flera fördelar som innebär att den förordas. Tillgång till PCI dygnet runt, året runt innebär att en huvudrutin för omhändertagande av patienter med hjärtinfarkt kan byggas upp, vilket främjar patientsäkerheten. Det kommer inte att spela någon roll vilken tidpunkt hjärtinfarkten inträffar, patienten behandlas alltid enligt samma rutin. Det minskar risken för komplikationer och behovet av akuta transporter med ambulanshelikopter eller flygambulans till Umeå för rescue-PCI. Det ökar även förutsättningarna för att uppnå effektiva vårdflöden, då alla inblandade – personal på sjukvårdsrådgivning, larmcentral, ambulanspersonal, personal på hälsocentraler, akuten och hjärtenheten – alltid vet vad som behöver göras oavsett tidpunkt på dygnet eller veckodag.

Den reperfusionsbehandling som tillämpas i Jämtlands län i dagsläget - trombolys - behöver då inte ingå i ambulanserna i Östersund eftersom dessa patienter har möjlighet att snabbt komma till sjukhuset och bli föremål för PCI. Övriga kommuners ambulanser ska ha kvar möjligheten att trombolysera prehospitalt eftersom risken är stor att patienten inte kan transporteras till sjukhuset inom de rekommenderade tidsramarna (90-120 min). Tack vare god tillgänglighet till ambulanshelikopter i länet kommer även en del patienter som befinner sig långt från Östersund kunna transporteras snabbt till sjukhuset och på så vis möjliggöra primär PCI.

Utöver detta finns det viktiga jämlikhetsaspekter i en dygnet runt-verksamhet. En majoritet av den svenska befolkningen har tillgång till PCI dygnet runt, vilket i och med en sådan etablering kommer bli fallet även i Jämtland. Detta innebär en mer jämlik hjärtinfarktvård för Jämtlands befolkning.

6.3 Personal- och vårdplatsbehov

Sammanfattningsvis bedöms bemanningen på Östersunds sjukhus under uppbyggnadsfasen behöva utökas med 3 skötersketjänster och 2 läkartjänster för att täcka upp för den personal som

utbildas för att kunna ta hand om PCI-verksamheten. Därutöver anlitar landstinget externa PCI-operatörer för att utföra PCI och utbilda landstingets personal.

När landstinget efter cirka tre år byggt upp en egen fungerande angio/PCI-verksamhet är bedömningen att den kan drivas med en bemanning som jämfört med dagsläget består av totalt 3 läkare, 3 sjuksköterskor, 0,25 vårdkoordinator, samt en fjärdedels tjänst extern PCI-operatör.

I uppbyggnadsfasen bör utformningen av en effektiv vårdprocess för hanteringen av patienter med hjärtinfarkt ske, tillsammans med ambulanspersonal, akuten samt andra berörda enheter.

6.3.1 Läkarbemanning

En PCI-verksamhet med dygnet runt-beredskap årets alla dagar innebär att det ständigt måste finnas en PCI-operatör antingen i tjänst eller i beredskap. Det innebär att arbete regelbundet kommer att ske under beredskap. Det behövs därför en något högre bemanning för att kunna leva upp till lagens krav på dygnsvila och för att personalen ska ha en möjlighet att ta ut en stor del av den arbetade tiden under beredskap i ledig tid.

Bedömningen är att det tar ungefär tre år att bygga upp en PCI-verksamhet som kan drivas med hjälp av egen personal. Under uppbyggnadsfasen måste landstinget således anlita externa operatörer för att i samarbete med landstingets befintliga angiograförer utföra akuta, subakuta och elektiva angiografier, samt PCI. I de externa operatörernas uppgift måste även ingå att utbilda landstingets två angiograförer till att bli självständiga PCI-operatörer. En av dessa bör utbildas initialt på ett högvolymscentrum i Sverige eller utomlands under ca 3-6 månader. Den andre utbildas från start i Östersund av de externa operatörer som bedriver verksamheten. Därefter byter de utbildningsplats med varann. Det går inte att förutsäga en individuell operatörs kapacitet i förväg, men en rimlig uppskattning är att det krävs 300 – 400 PCI innan operatören kan anses vara jourkompetent. Den uppskattade volymökningen innebär att två operatörer under utbildning kan komma upp ca 100 PCI/år. Sex månaders tjänstgöring vid ett högvolymscentrum skulle, grovt uppskattat, kunna ge ytterligare 150 PCI. Uppskattningsvis tar det sannolikt 2-3 år innan Östersunds egna operatörer är självständiga och den externa aktören kan börja avveckla sin verksamhet. Därutöver tillkommer för operatörerna regelbundna externa utbildningsveckor, uppskattningsvis 2-4 veckor per år för mängdträning på externt PCI-högvolymcentrum.

För att täcka upp för de två angiograförer som utbildas till PCI-operatörer krävs det enligt beräkningar ytterligare två kardiologer under de första två åren av uppbyggnadsfasen. Därefter behöver PCI-operatörerna kompletteras med en tredje, som då fasas in för att landstinget ska uppnå en bemanning med 2 erfarna och 1 nyutbildad PCI-operatör, när verksamheten efter ca 3 år kan börja drivas med landstingets personal. Även i egen regi bedöms motsvarande ca en fjärdedels tjänst externa operatörer behöva köpas in för att täcka in för de perioder då landstingets PCI-operatörer får mängdträning på högvolymcentrum samt för att storhelger och sommarsemestrar ska klaras.

6.3.2 Sjuksköterskor

En PCI-verksamhet med dygnet runt-beredskap årets alla dagar innebär att det ständigt måste finnas en PCI-sjuksköterska och en ytterligare sjuksköterska antingen i tjänst eller i beredskap.

Sjuksköterskornas arbetsuppgifter utförs både i PCI-labbet och på avdelningen.

PCI-sjuksköterskan ska självständigt kunna biträda vid koronarangiografi vid PCI samt kunna omhänderta patienter såväl före som efter ingreppen.

Redan i dagsläget omhändertas de flesta hjärtinfarktpatienterna antingen genom att de får trombolys eller, vid NSTEMI, läkemedelsbehandling inför transporten med Ambuss till NUS. Denna verksamhet involverar ett antal sjuksköterskor och undersköterskor Den nya PCI-verksamheten bedöms därför inte kräva en utökning av antalet sjuksköterskor som motsvarar **hela** den utökade verksamheten, utan en del av befintliga sjuksköterskor får delvis ändrade arbetsuppgifter. För att klara av det uppskattade antalet angiografier/PCI med en dygnet runt-, året runtverksamhet och samtidigt uppfylla lagens krav om dygnsvila, beräknas antalet sjuksköterskeetjänster behöva utökas med 3 tjänster**.** Undersköterskebemanning bedöms kunna klaras inom befintlig bemanning. Under uppbyggnadsfasen de första tre åren kommer sjuksköterskor att utbildas så att bemanningen kan uppnås.

6.3.3 Koordinator

För en fungerande verksamhet krävs en koordinator. Detta då det ryms både akuta och planerade åtgärder (PCI, angiografi, och pacemaker). Lämplig yrkesgrupp kan vara en läkarsekreterare som också i mån av tid kan ha en skrivfunktion för verksamheten vid labbet. För dessa uppgifter uppskattas en 25 procenttjänst behövas.

6.3.4 Vårdplatser

Om angiografier/PCI togs hem från NUS, skulle ett stort antal interventioner utföras på Östersunds sjukhus, vilket i förstone skulle tala för behov av ytterligare vårdplatser. I dagsläget åtgår dock ett stort ett antal vårddygn till följd av att patienter inkommer vid alla tider på dygnet och vanligen måste ligga minst ett dygn eller i längsta fall fyra dygn (insjuknande på en torsdag) i väntan på transport med Ambuss till NUS. Med angio/PCI vid Östersunds sjukhus och dygnet-runt-verksamhet kommer en stor del av väntetiden försvinna, vilket talar för ett oförminskat eller lägre antal vårddygn jämfört med nuläget.

När det gäller inläggning av pacemaker uppstår i dagsläget extra vårddygn på grund av den begränsade tillgången till operationstider. Med möjlighet att nyttja ett nytt PCI-lab för dessa ingrepp beräknas 120 vårddygn försvinna.

På sikt, när effektiva vårdflöden uppnåtts, finns potential för att kunna dra ner någon vårdplats både som följd av hemtagningen av PCI och den kortare vårdtiden vid inläggning av pacemaker.

7 SAMLAD BEDÖMNING

7.1 Vårdkvalitet och patientsäkerhet

Ett absolut krav på en PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus är att kvalitet och säkerhet ska vara oförändrad jämfört med om patienten skulle genomgått behandling i Umeå. Svaren på den utlagda informationsförfrågan visar att det finns aktörer som skulle kunna bistå landstinget med att både utföra angiografier/PCI och att lära upp operatörer vid Östersunds sjukhus. För att kunna upprätthålla patientsäkerheten har vidare fastslagits att PCI-verksamhet vid Östersunds sjukhus förutsätter inrättandet av ett nytt PCI-lab.

I utredningen har diskuterats vilken tillgänglighetsnivå som är lämplig, dygnet runt hela året eller endast vardagar med jour under icke kontorstid måndag till fredag. Utifrån ett effektivitets- och patientsäkerhetsperspektiv blev slutsatsen att en dygnetrunt-verksamhet blir det mest optimala. Det ökar sannolikheten för att alla inblandande i vårdkedjan kommer att agera i enlighet med rutinen, vilket förbättrar effektiviteten och minskar risken för avvikelser. Det ökar också patientsäkerheten och vårdkvaliteten i den meningen att varje individ får tillgång till den optimala behandlingen oavsett om man blir sjuk på kontorstid eller under jourtid. Vidare finns, med PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus, förutsättningen för att åstadkomma ett betydligt snabbare vårdflöde för patienten, med en kortare vårdtid som följd. På lite sikt, när vårdflödet slimmats, förutses därför färre vårdplatser behövas.

På andra håll i landet har etablering av PCI-verksamhet varit associerad med en minskning av dödligheten (mätt som mortalitet inom 30 dagar efter hjärtinfarkt). Dödligheten i hjärtinfarkt, i Jämtlands län, har under flera år legat högre än rikssnittet

PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus innebär att Centrum för medicinska specialiteter kan stärkas genom att man får poäng i det system för kvalitetsindikatorer som används i nationella jämförelser för hjärtinfarktvården.

En för många patienter uppenbar fördel är att få PCI-behandlingen utförd nära sitt hem. I enstaka fall kan patienter erbjudas snabb behandling i särskilt kritiska lägen vilket då kan få stor betydelse för det fortsatta sjukdomsförloppet.

7.2 Personal och arbetsmiljö

Med en fungerande PCI- verksamhet blir den kardiologiska vården i Östersund mer komplett än den är idag. Detta medför att utbildningskvaliteten höjs avseende kardiologi för samtliga grupper inom sjukvården. En sådan utveckling kan gynna rekryteringen av läkare inom området, vilket också påverkar möjligheten att klara av den regionaliserade läkarutbildningen på ett bra sätt.

Ett nytt PCI-lab underlättar produktionsplaneringen för både hjärtenheten och röntgenenheten och minskar risken för inställda operationer. Det medför ett effektivare nyttjande av personalen och en bättre arbetsmiljö, då det är frustrerande för både patienter och personal när operationer ställs in.

7.3 Ekonomi

De ekonomiska konsekvenserna av en etablering av PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus beräknas bestå av en nettobesparing för landstinget på 2,6 - 3 miljoner kronor per år de första tre åren. När PCI-verksamheten därefter förutses drivas helt i egen regi, beräknas nettobesparingarna stiga till cirka 8 miljoner kronor per år.

Vid beräkningarna har jämförelsen gjorts med de kostnader landstinget har med nuvarande hjärtsjukvård och nuvarande volymer. Dessa volymer bedöms ligga betydligt under de riktvärden som de nationella riktlinjerna anger. Om landstinget hade haft det större antal koronarangiografier, PCI och CRT som vore förenligt med de nationella riktlinjerna, skulle en hemtagning av PCI ha lett till besparingar från och med år 4 på ca 23 miljoner kronor per år. Detta ger en indikation om det totala ekonomiska värdet av en etablering av PCI på Östersunds sjukhus, som sammanfattningsvis innebär - mer vård till en lägre kostnad.

Den ekonomiska kalkylen innehåller de nya kostnader samt kostnadsbesparingar som följer av en etablering av PCI på Östersunds sjukhus. Beräkningarna baseras på en PCI-verksamhet med dygnet runt beredskap årets alla dagar. I kalkylen har inga landstingscentrala overhead-kostnader medräknats, då dessa inte bedöms öka på grund av hemtagningen av PCI-verksamheten.

Figur 11: Kalkyl över de ekonomiska konsekvenserna av etablering av PCI i Östersund

Ökade kostnader	**År 1**	**År 2 - 3**	**År 4 -**
Externa PCI-operatörer	8 000 000	8 000 000	1 750 000
Utökad bemanning på landstinget	4 650 000	5 235 000	6 475 000
Utbildning av landstingets personal sam årlig volymträning	980 000	100 000	100 000
Nytt PCI-lab, kapitalkostnader	1 610 000	1 600 000	1 535 000
Nytt PCI-lab, driftskostnader	500 000	500 000	500 000
Läkemedel och materiel PCI	3 475 000	3 475 000	3 475 000
Läkemedel och materiel koronarangiografier	1 015 000	1 015 000	1 015 000
Summa ökade kostnader	**20 230 000**	**19 925 000**	**14 850 000**
Minskade kostnader			
Riks- och regionvårdskostnader för koronarangiografier och PCI	-17 360 000	-17 360 000	-17 360 000
Riks- och regionvårdskostnad för CABG, minskat antal	-2 705 000	-2 705 000	-2 705 000
Riks- och regionvårdskostnad för CRT	-1 355 000	-1 440 000	-1 440 000
Färre patientransporter till NUS med flygambulans för rescue-PCI	-905 000	-905 000	-905 000
Hotellboende för patienter som genomgår koronarangiografier och PCI, minskat antal CABG och CRT	-365 000	-365 000	-365 000
Minskad användning av trombolysläkemedel	-120 000	-120 000	-120 000
Summa minskade kostnader	**-22 810 000**	**-22 895 000**	**-22 895 000**
Summa minskade kostnader netto	**-2 580 000**	**-2 970 000**	**-8 045 000**

För övrigt kan följande **kommentarer** göras om kalkylen:

7.3.1 Ökade kostnader

Personalkostnader/köpta tjänster
Under de första åren ingår kostnader för att anlita externa operatörer för att driva angio/PCI-verksamheten samt utbilda landstingets angiograförer till PCI-operatörer, vilket beräknas uppgå till 8 miljoner kronor per år. I kostnaderna ingår förutom lönekostnader, även sociala avgifter, resor och boendeomkostnader.

Kostnader beräknas dessutom för den utökade bemanning som krävs för att klara av uppskattade högre framtida volymer. Personalkostnaderna omfattar lön och arbetsgivaravgifter samt sedvanliga personalomkostnader. Hänsyn har tagits till att arbete även kommer att ske på jourtid och därför ingår beredskapsersättning samt ersättning för arbetad tid under beredskap både för läkare och sjuksköterskor.

Kostnader för att utbilda landstingets angiograförer till självständiga PCI-operatörer samt utbildning av sjuksköterskor räknas också med.

Kapitalkostnader för nytt PCI-lab
Enligt en bedömning skulle kostnaden för att bygga ett nytt PCI-lab hamna på ca 8 miljoner kronor. Denna utgift skrivs av på 20 år. Utrustningen för ett PCI-lab beräknas uppgå till 6 miljoner kronor och skrivs av på 7 år. I kalkylen ingår kostnad för internränta (för närvarande 2,5 procent) beräknad på bokfört värde.

Driftskostnader PCI-lab
Årlig driftskostnad för PCI-labbet beräknas till 500 000 kronor, i vilken ingår service, underhåll, it-kostnader, städning och dylikt.

Kostnader för läkemedel och materiel
För de nya koronarangiografier som kommer att göras på Östersunds sjukhus istället för på NUS uppkommer nya kostnader för läkemedel med ca 2 000 kronor per ingrepp. Dessa kostnader har landstinget redan i dagsläget, men de ingår i kostnaderna för riks- och regionvård som i fortsättningen blir en kostnadsbesparing enligt vad som beskrivs under avsnitt 7.3.2 nedan. Kostnaderna för läkemedel och materiel kommer dock totalt sett att bli något högre eftersom antalet koronarangiografier förutses bli större.

Samma förhållande gäller PCI, för vilka landstinget i dagsläget har kostnader som ingår i kostnaderna för riks- och regionvård. Även dessa beräknas bli fler. Materiel och läkemedelskostnad per PCI har utgått ifrån en användning i likhet med rikssnittet från 2011enligt rapportering till Swedheart från landets PCI-centra, men med aktuella prisnivåer.

7.3.2 Kostnadsbesparingar

I kalkylen ingår också ett antal kostnadsbesparingar.

Köp av riks- och regionvård (angiografier/PCI)
Den största besparingen utgörs av köp av riks- och regionvård från NUS omfattande angiografier och PCI som utförs där i dagsläget. År 2012 betalade landstinget 17 360 000 kronor för angiografier och PCI.

Minskat antal CABG
Vid en snabbare och mer utbredd tillämpning av PCI vid infarkt bedöms antalet CABG som utförs på patienter från Jämtlands län närma sig nivån i riket. Kostnadsbesparingar på 2,7 miljoner kronor för en minskning av antalet CABG med 15 stycken) har räknats med i kalkylen. Detta bedöms inte vara ett orimligt antagande, då exemplet från Värmland visade på en minskning av CABG har med över 40 procent efter etablering av lokal PCI-verksamhet.

Köp av riks- och regionvård (CRT)
Byggnation av nytt PCI-lab möjliggör hemtagning från NUS av inläggningen av CRT-implantat. Om man, baserat på en befolkning av Jämtlands läns storlek, räknar enligt Socialstyrelsens rekommendationer, skulle antalet ingrepp i Jämtlands län ligga på ca 18 per år. År 2012 gjordes 12 stycken CRT på patienter från Jämtlands län. Volymen patienter borde kunna öka till nationellt rekommenderad nivå om dessa ingrepp gjordes på Östersunds sjukhus. Utbildning av operatörer kan ske inom gruppen befintliga pace maker-operatörer på Östersunds sjukhus. Utbildningen genomförs av pacemakerföretagen. Kostnaden för lärandet uppskattas till utbildningstid med full lön för två operatörer motsvarande 5 arbetsdagar vardera inklusive resor och uppehälle. Kostnaden för köp av dessa operationer från NUS uppgick 2012 till 1,9 miljoner kronor. Efter avdrag för utbildningskostnader och med hänsyn till prognostiserad volymökning bedöms nettobesparingarna till följd av att landstinget utför dessa operationer i Östersund istället för att köpa dem från Umeå, uppgå till cirka 1,3 miljoner kronor per år. Denna nettobesparing ingår i kalkylen.

Trombolysläkemedel
Färre trombolyser i samband med STEMI medför mindre användning av trombolysläkemedel. Varje behandling kostar 4 000 och det beräknas bli 30 färre trombolyser, vilket leder till en besparing på 120 000 kronor.

Patienttransporter
I snitt sker minst en akut patienttransport i månaden med flygambulans till NUS som en följd av att trombolysbehandling efter en STEMI inte ger avsedd effekt. Med möjlighet att göra primär-PCI på dessa patienter i Östersund skulle landstinget kunna spara uppskattningsvis 905 000 kronor per år för dessa patientresor.

Landstingets så kallade ”Ambuss” anskaffades till stor del för de hjärtpatienter som under övervakning transporteras till NUS. Ambussen bemannas, förutom av två ambulanssjukvårdare, även med en hjärtintensivvårdssjuksköterska. För centrum medicinska specialiteter vid Östersunds sjukhus uppgick antalet enkelresor 2012 till ca 1 100. Detta motsvarade ungefär 45 procent av det totala antalet resor med Ambuss, varav den största delen gjordes av hjärtpatienter.

Vid en etablering av PCI på Östersunds sjukhus beräknas totalt ca 700 enkelresor avseende patienter som genomgår angiografi respektive angiografi/PCI på NUS försvinna. Detta motsvarar nästan 30 procent av Ambuss totala resevolym. Centrum för medicinska specialiteter stod dessutom 2012 för 72 procent av de resor som krävde vårdbehov och av dessa utgjorde patienter som genomgick angiografi respektive angiografi/PCI vid NUS en ansenlig del. Nyttjandet av Ambuss har gett landstinget stora besparingar över tiden. En nedläggning av Ambusstransporterna på grund av färre resor med hjärtpatienter skulle enligt bedömningar inte leda till några besparingar för landstinget, eftersom resekostnaderna för övriga Ambussresenärer då skulle stiga. Däremot skulle en minskning av antalet resenärer med Ambuss, däribland en stor del vårdkrävande, kunna leda till en annorlunda dimensionering och organisering av

Ambussverksamheten under kommande år. Det är svårt att bedöma om det skulle leda till lägre kostnader eftersom Ambussverksamheten idag står inför att upphandla ett nytt fordon och det inte går att förutsäga resultatet av upphandlingen. På ambuss har man tills vidare beslutat att invänta resultatet av denna utredning innan man utformar den slutliga kravspecifikationen på det nya fordonet. Av här redovisade skäl har inga besparingar på Ambussverksamheten räknats med i kalkylen.

Hotellnätter
Med hemtagning av angiografier, angiografier/PCI, CRT samt en minskning av antalet CABG blir följden minskade kostnader för över 400 hotellnätter per år till en kostnad per person och dygn på 877 kronor. För landstinget beräknas det ge en besparing på ca 365 000 kronor per år.

7.3.3 Möjliga, ej medräknade besparingar

Det finns även ett antal möjliga besparingar som inte har inkluderats i kalkylen. Det beror på att det är svårt att beräkna sannolikheten för i vilken utsträckning de kan realiseras. En sådan är det minskade antal vårddygn som beräknas bli en följd av kortare vårdtid vid akut inläggning av pacemaker, då dessa ingrepp kan ske i ett nytt PCI-lab.

Sist men inte minst är det ett antal patienter, uppskattningsvis närmare ett femtiotal per år, som drabbas av komplikationer vid hjärtinfarkt på grund av att de i dagsläget inte får tillgång till PCI som primär behandling. Komplikationerna kan medföra skador som orsakar ett permanent, större framtida vårdbehov. Förutom lidandet för dessa patienter leder det till högre framtida vårdkostnader för landstinget. Omvänt kan tillgången till PCI på Östersunds sjukhus därför leda till framtida kostnadsbesparingar.

8 REKOMMENDATION

Utifrån de överväganden och beräkningar som gjorts i denna utredning, rekommenderas landstinget att bygga upp en egen PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus med hjälp av externa PCI-operatörer, för att efter uppskattningsvis 3 år driva PCI-verksamheten med huvudsakligen egen personal. Åtgärden förutsätter att ett nytt PCI-lab byggs, vilket även kommer att kunna användas för inläggning av pacemaker och CRT och bidra till att avlasta befintligt IR-lab. Ett nytt PCI-lab kommer därigenom att underlätta en förbättring av landstingets produktionsplanering.

Bedömningen är att PCI-verksamhet på Östersunds sjukhus kan igångsättas under andra halvåret 2014, då starten förutsätter ett nytt PCI-lab och anlitande av externa PCI-operatörer, samt utformning av en ny vårdprocess för omhändertagande av hjärtinfarktspatienter.

9 BILAGA OM KRANSKÄRLSSJUKDOMAR

Beskrivning

Den bakomliggande orsaken vid kranskärlssjukdomar är uteslutande så kallad atheroscleros, där blodkärlets vägg förändras med inlagring av kolesterol och till slut bildandet av plaque som förtränger kärlens insida. Denna process kallas ibland för ”åderförkalkning”. Sjukdomen kan drabba alla kroppens artärer, även kranskärlen som försörjer hjärtmuskeln med syrerikt blod. Förträngningarna på kärlens insida försämrar blodflödet och kan leda till syrebrist med, i kranskärlens fall, symtom som kärlkramp. Plaquen/förträngningarna kan också rupturera (spricka) och ge upphov till en plötslig total eller nästan total avstängning av kranskärlen, vilket leder till en akut hjärtinfarkt.

Sjukdomen i hjärtats kranskärl kan presentera sig på olika sätt hos patienterna och beroende på symtombild utreds och behandlas patienter olika:

1. **Stabil kranskärlssjukdom**

Dessa patienter utvecklar långsamt tilltagande symtom på grund av den successiva förträngningen av kranskärlen, vanligen i form av bröstsmärta vid ansträngning.

2. **Akut kranskärlssjukdom** - Akut koronart syndrom(AKS)

Dessa patienter har en mer plötslig debut som kräver akut inläggning på sjukhus. De delas i sin tur in i:

a) **Instabil angina** - snabbt försämrade eller nytillkomna symtom(inom veckor)
b) **Akut hjärtinfarkt** - urakut debut, vanligen bröstsmärtor
   Två huvudtyper av hjärtinfarkt med delvis olika behandling:
   i. ST-höjningsinfarkt(**STEMI**)
   ii. Icke ST-höjningsinfarkt(**NSTEMI**)

Utredning och behandling

De olika kategorierna av kranskärlssjukdomar utreds på olika sätt:

1. Stabil kranskärlssjukdom

Dessa patienter brukar utredas och behandlas elektivt.

Utredning sker vanligen med **kranskärlsröntgen (koronarangiografi)** där man för en kateter via kroppspulsådern (aorta) till hjärtats kranskärl och kortvarigt kontrastfyller dessa. Detta ger en tydlig bild av kärlets insida och synliggör eventuella förträngningar/plaque. Katetern förs in i blodkärlen via instick i handleden eller ljumsken.

Tre huvudsakliga typer av behandling kan genomföras

- **Percutan coronar intervention (PCI)** Denna behandling kan, där resurser finns, genomföras i direkt anslutning till ovan beskrivna kranskärlsröntgen. Via samma katetrar för man in en ballong som expanderar och ”trycker undan” försträngningen på kärlets insida, varefter ett armerande stålnät, ett så kallat stent, placeras på platsen för förträngningen. Detta förbättrar chansen att kärlet kvarstår öppet.

- **CABG - ”By-pass operation”** I vissa fall föredrar man en öppen operation, så kallad ”by-pass-operation”, där man öppnar patientens bröstkorg och åtgärdar kranskärlsförträngningarna. Öppen operation kan vara att föredra vid exempelvis förträngningar på alla 3 av hjärtats kranskärl.

- **Medicinsk behandling - ”konservativ” behandling”** I vissa fall kan behandling med mediciner vara tillräckligt och man genomför då ingen PCI eller by-pass operation utan behandlar patienten med råd om livsstilsförändringar och vanligen medicinering mot exempelvis högt blodtryck och höga blodfetter.

2. Akut kranskärlssjukdom

Det är visat att dessa patienter så snabbt som möjligt ska genomgå undersökning och eventuell åtgärd för sina kranskärl och de utreds alltid akut, inneliggande på sjukhus. Därav skiljer sig utredningen jämfört med patienter med stabil sjukdom, men även jämfört med andra typer av hjärtinfarkt.

Instabil angina/NSTEMI. Eftersom man strävar efter att så snart som möjligt åtgärda kranskärlen måste det sjukhus som genomför kranskärlsröntgen på dessa patienter ha möjlighet att direkt kunna genomföra PCI. Av denna anledning utreds dessa patienter inte i Östersund utan remitteras till NUS.

STEMI. Hos dessa patienter är kranskärlet helt eller nästan helt förträngt. För att minska skadan på hjärtat samt risken för framtida komplikationer och död skall behandling ges omedelbart. Två behandlingar kan erbjudas:

- **Trombolys.** Här ges medicin i blodet som har möjlighet att lösa upp proppen/tromben som bildats i kranskärlet. Behandlingen ska ges omedelbart och en fördröjning på minuter kan vara av betydelse för resultatet. Behandling ges därför vanligen av ambulanspersonal på plats i hemmet/ambulansen efter telefonkontakt med och ordination av jourläkare på medicinkliniken. På grund av avståndet till närmaste sjukhus med PCI möjlighet(NUS) och därmed tidsfördröjning, är detta den behandling som i huvudsak används i Jämtlands län idag. Ett fåtal sjukhus använder denna behandling i resten av landet. Behandlingen är effektiv om den ges tidigt i förloppet men det finns en liten risk för allvarliga blödningskomplikationer, i första hand hjärnblödning (ca 1procent drabbas). Efter genomförd trombolysbehandling ska patienten genomgå utredning med kranskärlsröntgen såsom vid NSTEMI, vilket alltså idag genomförs på NUS.

- **Akut PCI**. På sjukhus med möjlighet till PCI och när denna kan genomföras inom 90-120 minuter, transporteras patienten till PCI lab och genomgår då kranskärlsröntgen och direkt ”stentning” av förträngningen som orsakar infarkten. Detta är idag den dominerande behandlingen vid STEMI och erbjuds de flesta patienter i landet. Risken för allvarliga blödningkomplikationer är lägre vid PCI jämfört med trombolysbehandling.

Robert Uitto
Frösövägen 37D
832 44 FRÖSÖN
Mobil: 070-962 73 64

Frösön 2012-11-08

På grund av mitt uppdrag som ordförande i Regionförbundet Jämtlands län som omfattar 50 % av heltid, avsäger jag mig 50 % av mitt årsarvode som vice ordförande i Jämtlands läns landsting under 2013.

Robert Uitto (s)
vice Ordf. landstingsstyrelsen

Socialt Ansvarstagande i Offentlig Upphandling
Ett samarbete mellan Sveriges landsting och regioner

Uppförandekod för leverantörer

Godkänd av	Senaste förändring	Gäller from:	Sid.
Xxxxx	2013-02-04	2013-xx-xx	1(4)

Sveriges regioner och landstings uppförandekod för leverantörer

Sveriges regioner och landsting ansvarar för att alla invånare har tillgång till en god och väl fungerande hälso- och sjukvård, tandvård och kollektivtrafik. Det är viktigt för oss att bedriva vår verksamhet så att den främjar en hållbar utveckling. I enlighet med det vill vi verka för att de varor och tjänster som köps in är producerade under hållbara och ansvarsfulla förhållanden.

Vi förväntar oss att leverantören respekterar uppförandekoden och att de gör sitt yttersta för att uppnå kraven inom den egna organisationen och i leverantörskedjan. Detta bör ske genom dialog, transparens och ett öppet samarbete mellan Sveriges regioner och landsting och leverantören, vilket gynnar båda parter.

Varor och tjänster som levereras till Sveriges regioner och landsting ska vara framställda under förhållanden som är förenliga med:

- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
- ILO:s åtta kärnkonventioner nr 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 och 182
- FN:s barnkonvention, artikel 32
- det arbetarskydd och den arbetsmiljölagstiftning som gäller i tillverkningslandet
- den arbetsrätt, inklusive lagstiftning om minimilön, och det socialförsäkringsskydd som gäller i tillverkningslandet.
- den miljöskyddslagstiftning som gäller i tillverkningslandet
- FN:s deklaration mot korruption

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
Leverantören ska stödja och respektera mänskliga rättigheter

Leverantörer har ett ansvar för att respektera och främja de mänskliga rättigheterna både inom den egna verksamheten och i leverantörskedjan.

Leverantören ska försäkra sig om att den inte medverkar, direkt eller indirekt, till kränkningar av mänskliga rättigheter. Detta inkluderar även då leverantören underlåter att ställa frågor om kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller drar nytta av kränkningar som begås av någon annan.

Leverantören ska ha rutiner för att utvärdera risken för att de genom sin verksamhet medverkar till kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Internationella Arbetsorganisationens (ILO) åtta kärnkonventioner om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet och FN:s barnkonvention

Ingen förekomst av barnarbete (ILO 138 och 182, FN:s barnkonvention artikel 32)

Med barnarbete avses all ekonomisk aktivitet som utförs av en person i skolpliktig ålder eller yngre. Ingen arbetstagare får vara under 15 år (eller 14 år om den nationella lagstiftningen tillåter detta), eller yngre än minimiåldern för arbete, om denna ålder överstiger 15 år.

Ungdomar mellan 15 och 18 år får arbeta med icke-farliga arbetsmoment, under förutsättning att de uppnått legal ålder för att arbeta samt har fullgjort nationell skolplikt.

Om barnarbete upptäcks ska leverantören agera utifrån barnets bästa samt hitta lämpliga lösningar i samråd med barnet och barnets familj.

Ingen förekomst av tvångsarbete (ILO 29 och 105)

Med tvångsarbete avses arbete eller tjänster som utförs genom hot om straff eller liknande och som inte utförs på frivillig basis. Tvångsarbete, inklusive slavarbete, kontraktsarbete eller ofrivilligt fängelsearbete ska inte förekomma. Allt arbete ska vara frivilligt, och arbetstagaren ska ha rätt att sluta sitt arbete efter en rimlig uppsägningstid.

Ingen förekomst av diskriminering och trakasserier (ILO 100 och 111)

Med diskriminering avses åtskillnad av arbetstagare som inte grundar sig på meriter eller kvaliteter, utan innebär särbehandling på osakliga grunder. Leverantören ska verka för mångfald och lika möjligheter i verksamheten. Diskriminering på grundval av etnisk tillhörighet, kön, civilstånd, graviditet, religion, socialt eller etniskt ursprung, nationalitet, funktionsnedsättning, politiska åsikter, fackligt engagemang eller sexuell orientering får inte förekomma.

Med trakasserier avses när arbetstagare utsätts för hård eller omänsklig behandling, däribland sexuella trakasserier eller någon form av psykisk eller fysisk bestraffning. Det får inte förekomma trakasserier i verksamheten.

Föreningsfrihet och kollektiva förhandlingar (ILO 87 och 98)

Med föreningsfrihet och kollektiva förhandlingar avses formaliserade och/eller icke formaliserade samarbeten för att främja och försvara egna intressen i arbetslivet och i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Leverantören förväntas erkänna och respektera arbetstagares (och arbetsgivarens) rätt att organisera sig, ansluta sig till organisationer de själv önskar delta i, samt rätten att förhandla kollektivt. I länder där föreningsfriheten är begränsad eller under utveckling, ska leverantören medverka till att anställda får möta företagsledningen för att diskutera löne- och arbetsvillkor utan negativa konsekvenser.

Lagstiftning

Leverantören måste minst uppfylla lokala lagar och föreskrifter i de länder där de bedriver sin verksamhet.

Löner och arbetstider

Lön ska betalas direkt till arbetstagaren på överenskommen tid och till fullo. Leverantören ska verka för att levnadslöner betalas till de anställda, och får i inget fall betala mindre än den nationellt/lokalt lagstadgade minimilönen. Övertidsersättning ska betalas ut och tydligt specificeras i lönebeskedet.

Arbetstagarna ska ha minst en vilodag i veckan. Veckoarbetstiden får inte överstiga de lagliga gränserna eller 60 timmar i veckan, inklusive övertid.

Ledighet, inklusive semester, helgdagar, sjukledighet och föräldraledighet ska ersättas i enlighet med nationell lagstiftning.

Arbetsmiljön ska vara säker och hygienisk (ILO 155 och 170)
Med säker och hygienisk arbetsmiljö avses att arbetstagaren skall, då den befinner sig på en plats som arbetsgivaren har direkt eller indirekt kontroll över, garanteras att vara fri från eller skyddas mot förhållanden som kan utgöra en fara för arbetstagarens fysiska och/eller psykiska hälsa. Arbetstagaren som arbetar i leverantörens verksamhet ska erbjudas en säker och hälsosam arbetsmiljö där förebyggande åtgärder, som minimerar skador och hälsorisker ska vidtas.

Anställda ska få utbildning om de eventuella hälsorisker som arbetet kan medföra, inklusive brandsäkerhet, farliga arbetsmoment och första hjälpen. Arbetsgivaren ska, så långt det är möjligt, tillhandahålla relevant skyddsutrustning och se till att information om hälsa och säkerhet finns lättillgänglig på arbetsplatsen.

Nödutgångar ska vara tydligt markerade och upplysta och får inte vara blockerade. Utrymningsövningar och testning av brandlarm ska genomföras
regelbundet.

Miljö
Leverantörer ska bedriva sin verksamhet med hänsyn till miljön och följa lokal och nationell miljölagstiftning. Genom att ha rutiner för att identifiera, mäta och följa upp sin miljöpåverkan ska leverantören arbeta med att ständigt förbättra sin miljöprestanda och minimera resursförbrukning och utsläpp. Leverantören ska sträva mot ett livscykelperspektiv avseende miljöpåverkan från produkter och tjänster, och ska ställa miljökrav på underleverantörer.

FN:s deklaration mot korruption
Leverantören ska inte direkt eller indirekt erbjuda eller ge otillbörlig betalning eller annan ersättning till någon person eller organisation i syfte att erhålla, behålla eller styra affärer eller få annan otillbörlig fördel inom ramen för sin verksamhet.

Leverantören ska inte direkt eller indirekt begära eller acceptera någon form av otillbörlig betalning eller annan ersättning från tredje part som kan påverka objektiviteten vid affärsbeslut.

Efterlevnad
Öppenhet i leverantörskedjan krävs för att kunna garantera att uppförandekoden efterlevs. För att kunna följa upp detta kommer Sveriges regioner och landsting att göra särskild avtalsuppföljning vad gäller Uppförandekod för leverantörer, begära in dokumentation, utföra revisioner på plats, granska och godkänna åtgärdsplaner och kontrollera implementeringen av dessa. Leverantörer uppmanas att vidta lämpliga åtgärder för att innehållet i denna uppförandekod implementeras i den egna verksamheten liksom i leverantörskedjan.

Uppdatering
Denna uppförandekod kommer att uppdateras om och när det är relevant. För mer information om Sveriges landstings och regioners åtaganden se vår hemsida www.hållbarupphandling.se.

Rapportera Överträdelser
Brott mot uppförandekoden kan rapporteras på något av följande sätt.
Mail: coc.lsf@sll.se
Post: Compliance
Avdelningen Upphandling
Fleminggatan 20, 2 tr
Box 22550
104 22 Stockholm

Kontakt
Mail: coc.lsf@sll.se

Samarbetsavtal

Parter

Krets:	Röda Korset Storsjökretsen
Organisationsnummer:	893 203-4880
Adress:	Midgårdsgatan 2, 831 45 ÖSTERSUND
Kontaktperson:	Kerstin Magnusson, verksamhetsledare för sociala verksamheten

Myndighet:	Jämtlands läns landsting
Adress:	Box 654 831 27 ÖSTERSUND
Kontaktperson:	……

Bakgrund

Ett besök på sjukhuset kan många gånger kännas svårt. Kanske inte orken räcker eller sjukhusgångarna förefaller långa och skrämmande. Kanske ökar oron i väntan på doktorn då tiden känns lång. Det kan finnas många orsaker att känna oro över i samband med besöket på sjukhuset.

Rödakorsvärdarnas frivilliginsats kan göra sjukhusbesöket eller väntan lättare. Deras uppgift är att finnas för människor, att ge en hjälpande hand, att påkalla transport, att följa till mottagningen eller att finnas och ha tid för ett medmänskligt samtal.

Uppdragsbeskrivning

Rödakorsvärdarna finns tillgängliga i sjukhusets entré, enligt ett schema som fastställs månadsvis i förskott mellan parternas kontaktombud. Inledningsvis gäller de tider som framgår av bilaga 1.

Två Rödakorsvärdar ska finnas tillgängliga varje pass för att verksamheten ska kunna bedrivas.

Rödakorsvärden ska

- Vara en stöttande medmänniska
- Visa rätt på sjukhuset
- Ledsaga patient som har svårt att förflytta sig
- Utföra ärenden till patient som har svårt att förflytta sig
- Hämta ut recept tillsammans med patienten
- Vara behjälplig i väntrummet

Innan tjänstgöring påbörjas skall rödakorsvärdarna ha undertecknat en överenskommelse och avgett på detta sätt ett tystnadslöfte. Detta tystnadslöfte är moraliskt bindande, både under tiden uppdraget varar samt efter avslutat uppdrag.

Rödakorsvärdarna utför ingen vård eller annat sjukvårdsarbete och de ersätter aldrig den anställda personalen.

Uppdraget innebär sommaruppehåll från 1 juni till 31 augusti samt juluppehåll efter överenskommelse.

Landstingets åtaganden

Landstinget utbildar alla Rödakorsvärdar inför uppdraget enligt bilaga 1.

I sjukhusets entré finns disk och telefon avsedd för Rödakorsvärdarnas verksamhet.

Rödakorsvärdarna utför sitt uppdrag i enlighet med Röda Korsets villkor för frivilligarbete. Rödakorsvärdarna är inte att betrakta som anställda eller uppdragstagare av landstinget och omfattas därför inte av landstingets regelverk för dessa.

Landstinget ersätter Rödakorsvärdarnas profilkläder samt rese- och parkeringskostnader i samband med uppdraget.

Frivilligpolicy

Svenska Röda Korsets frivilligverksamhet har sin utgångspunkt i Frivilligpolicyn, vilken antagits av Röda Korsets Centralstyrelse. Hela Frivilligpolicyn finns att läsa på Röda Korsets hemsida www.redcross.se. Samtliga frivilliga inom Röda Korset undertecknar en överenskommelse, vilken bl.a. innebär att den frivilliga avlägger ett tystnadslöfte. En kopia på denna överenskommelse kan lämnas till myndigheten vid förfrågan.

Rödakorsvärdarna omfattas av Röda Korsets försäkring för frivilliga. Detta Avtal innebär inte att den frivillige i sitt samarbete med myndigheten frånsäger sig det som följer av Röda Korsets Frivilligpolicy.

Kontaktpersoner

Röda Korsets kontaktperson gentemot landstinget är rödakorsvärdarnas frivilligledare för uppdraget.

Landstingets kontaktperson för uppdraget är enhetschef reception och inre service.

Avstämningar

Parternas kontaktpersoner träffas en gång per månad för att diskutera rutiner och annat som är förenat med uppdraget.

Avtalstid och uppföljning

Avtalet gäller i ett (1) år. I samband med avtalets upphörande ska Parterna göra en skriftlig uppföljning av verksamheten. Eventuella ändringar kan föras in och Avtalet kan därefter fortsätta löpa under ytterligare ett (1) år.

Uppsägning

Vardera Part har rätt att säga upp Avtalet med en (1) månads uppsägningstid. Uppsägningen ska meddelas den andre Parten skriftligen.

Vardera Part har rätt att säga upp Avtalet med omedelbar verkan om den andra Parten väsentligen åsidosätter sina åtaganden enligt detta Avtal eller på annat sätt agerar otillbörligt mot den andra Parten.

Ändringar och tillägg

Samtliga ändringar och tillägg till detta Avtal ska upprättas skriftligen och godkännas av båda Parter.

Detta Avtal upprättas i två (2) exemplar, varav Parterna tagit varsitt.

_____	_____
Ort och datum	Ort och datum
_____	_____
Behörig tecknare för Röda Korset Storsjökretsen	Jämtlands läns landsting

Bilaga 2

Kostnader för Rödakorsvärdarnas profilkläder, rese- och parkeringskostnader

RESEERSÄTTNING

Två dagar / vecka ca 09.30 - 15.30 (48 timmar per månad)

32 pass /månad x snitt 2 mil = 64 mil per månad

64 x 18.50 = 1 184 kr per månad = **1200 kr per månad x 8,5 månad= 10.200 kr = 10.000 kr**

Fyra dagar = 20.000 kronor

PROFILKLÄDER

Väst kostar 500 - 700 kronor

Ca 20 västar

20 x 600 = **12 000 kr**

Sociala verksamheten
Mars 2013
Besök
65 gamla
o
33 frivilliga
Skapande Mötesplats
15 arbetslösa sjukskrivna
1 frivilliga
Re-Design
4 deltagare
4 frivilliga
Ladies Villa
15 invandrarkvinno
8 frivilliga
? sjuka
Rödakorsvärda
8 frivilliga
Värmestuga
15 gäster
8 frivilliga
Ammis
4-5 anhörigvårdar
1 frivillig
Häktesbesö
Ca 140 intagna
7 frivilliga
Läxhjälp
Språkkafé
30 invandrare
20 frivilliga

Bilaga 1

Röda Korsets åtaganden

Utbildning

Röda Korset utbildar Rödakorsvärdarna i
Rödakorskunskap
Medmänskligt Bemötande
Efter Landstingets utbildning vid starten övertar Röda Korset utbildningsansvaret av nya Rödakorsvärdar. Landstinget ansvarar för att uppdaterat utbildningsmaterial finns tillgängligt.

Klädsel

Rödakorsvärdarna bär
enhetlig klädsel som tydligt skiljer sig från personalens
personkort som förnyas varje år och visar att man är aktiv frivillig
tydlig namnskylt med Röda Korsets logotype.

Uppdraget

Två Rödakorsvärdar ”tjänstgör”
måndag – torsdag kl 09.00 – kl 13 00
Uppdraget ska ske i samarbete med receptionen som kontaktas inför varje pass för information om aktuellt läge
Rödakorsvärden är ett medmänskligt stöd - en ställföreträdande anhörig / vän - till patienter, närstående och besökare.

Grönt ljus!
Det här får Rödakorsvärden göra

Köra rullstol eller hjälpa till med rullator
Följa till och från avdelningar och röntgen
Visa vägen
Samtala
Beställa taxi
Hålla sällskap en stund
Följa till toaletten
Hämta och dela ut gratistidningar
Påkalla personalens uppmärksamhet om någon patient verkar må sämre
Följa med till apotek och andaktsrum

Gult ljus!
Varning! I samråd med personalen! Fråga först!

Gå promenad t.ex. till kafeterian med patient
Gå småärenden tillsammans med patient
Servera kaffe och smörgås
Hämta vatten

Rött ljus!
Det här får Rödakorsvärden INTE göra

Lyfta
Köra sjukhussäng
Hjälpa till på toaletten
Mata
Transportera patienter mellan olika avdelningar
Ge råd om vård, behandling eller medicinering
Berätta om egna erfarenheter av vården

Landstingets åtaganden

Utbildning

Landstingets introduktion till Rödakorsvärdarna ger kunskap om
sjukhusets organisation,
sjukhusets avdelningar - hur hittar man dit,
lokalkännedom,
vilka patienter möter Rödakorsvärden,
bemötande
relationen och samverkan Rödakorsvärdar-personalen
relationen- samverkan Rödakorsvärdar - receptionen
information om vad Rödakorsvärdarna gör respektive inte gör,
rutiner,
hygien,
omklädningsrum – skåp, nycklar

Landstinget tar fram utbildningsmaterial för Rödakorsvärdsverksamheten. Efter utbildningen vid starten övertar Röda Korset utbildningsansvaret. Landstinget ansvarar för att uppdaterat utbildningsmaterial finns tillgängligt.

Landstingets kontaktperson - enhetschef reception och inre service
har avstämningsmöte med Rödakorsvärdarnas frivilligledare första tre månaderna. Efter utvärdering beslutas hur ofta mötena ska ske.
Centrumchef för diagnostik, teknik och service har avstämnings /dialogmöte med Rödakorsvärdarnas frivilligledare två gånger per år.

Finansiering

Landstinget ersätter
rese- och parkeringskostnader i samband med uppdraget
kostnader för profilkläder
”bjuder” på kaffe en gång per pass

Lokal

Sjukhusentrén
Disk
Mobiltelefon
Personalutrymme = omklädningsrum

Gemensam Marknadsföring

Information om Rödakorsvärdsverksamheten på respektive parts hemsida
Landstinget och kretsen samordnar kontakten med lokala media när verksamheten startar.

Jämtlands Läns Landsting

Miljöpolicy

Jämtlands läns landsting

Version: 1

Ansvarig: Landstingsfullmäktige

Samordningskansliet
Åsa Paletun miljökoordinator

2013-04-03

Dnr:LS/1059/2011

ÄNDRINGSFÖRTECKNING

Version	Datum	Ändring	Beslutat av	Datum
1.	2013-04-03	Nyutgåva		
	2013-06-10		Beredningen för demokrati och folkhälsa	2013-06-10

Samordningskansliet
Åsa Paletun miljökoordinator

2013-04-03 Dnr:LS/1059/2011

Inledning

Miljöpolicyn beskriver landstingets grundläggande värderingar, ambition och viljeriktning för miljöarbetet. Miljöpolicyn är grunden för landstingets miljöledningssystem och de miljömål som verksamheterna arbetar med. Landstingets miljöledningssystem är sedan 2004 certifierat enligt ISO 14 001 och EMAS med kravet att landstinget efterlever standardens krav samt de åtaganden som miljöpolicyn ställer. Jämtlands läns landsting har ett övergripande ansvar för att ge befolkningen en god hälso- och sjukvård. Det starka samband som råder mellan de flesta miljöfrågor och hälsa innebär att ett förebyggande miljöarbete samtidigt är ett hälsofrämjande arbete. Vi strävar därför efter en hållbar utveckling som innebär att vi tillgodoser dagens grundläggande mänskliga behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.

Värdering

De egna verksamheterna ska sträva efter att välja tekniska, ekonomiska och hälsobefrämjande lösningar med största möjliga miljöhänsyn för att nå en långsiktig hållbar utveckling såväl ur ekologiskt, socialt som ekonomiskt perspektiv. Vi ska leva upp till de miljökrav som ställs i gällande lagstiftning och till nationella och regionala miljö- och klimatmål och krav som landstinget berörs av. Vi ska tillämpa ett jämställdhets-, jämlikhets- och barnperspektiv på landstingets miljöarbete.

Miljöarbetet i Jämtlands läns landsting ska vara ett föredöme i Sverige och internationellt.

Landstinget ska därför arbeta enligt följande;

- minska både vår indirekta och direkta negativa miljöpåverkan.
- upprätta miljö- och klimatmål för verksamheten för att uppnå ständiga förbättringar.
- minimera negativ läkemedelspåverkan på miljö och hälsa genom aktiva insatser.
- minimera negativ påverkan på miljö och hälsa från kemikalier och kemiska produkter.
- upphandla och köpa in varor och tjänster som medför minsta möjliga miljöbelastning och utvärdera deras miljö- klimat- och hälsoeffekter.
- ställa krav på att entreprenörer och leverantörer följer landstingets miljöpolicy i tillämpliga delar.
- upprätthålla tydliga ansvars- och beslutsfunktioner i miljöfrågor.
- använda gröna nyckeltal för att följa miljöutvecklingen.
- höja medarbetarnas kompetens och öka delaktigheten i miljöarbetet.
- arbeta aktivt för att öka insikten om sambandet mellan miljö, hälsa, jämställdhet och jämlikhet.
- samverka med andra aktörer i frågor om miljö och hälsa och stödja externa projekt inom området.
- samverka med andra aktörer inom socialt ansvarstagande och miljömedicinskt arbete.

Begrepp

Hållbar utveckling består av tre delar:

- Ekologisk hållbarhet, som handlar om att långsiktigt bevara vattnens, jordens och ekosystemens produktionsförmåga och att minska negativ påverkan på naturen och människans hälsa.
- Social hållbarhet, som handlar om att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls.
- Ekonomisk hållbarhet, som handlar om att hushålla med mänskliga och materiella resurser på lång sikt.

Östersund 110504

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING
2011 -05- 06
Dnr LS/ 815/2011

Motion till Jämtlands läns landsting

Ge ungdomar reell makt och reellt inflytande

Sedan många år har Jämtlands läns landsting arbetat för att utveckla demokratin. Nuvarande arbete med att införa e-paneler är ett direkt resultat av den målsättningen. När det gäller ungdomsdemokrati har landstinget fram till idag arbetat med ungdomsinflytande främst genom Ungdomsrådet och Ungdomstinget.

Dessa politiska organ har gett många ungdomar inblick i, och kunskap om, hur det demokratiska och politiska systemet fungerar. Men nu anser vi i Miljöpartiet att det är dags att ersätta dessa arbetsformer med nya modeller, som ger ungdomar reell makt och reellt inflytande. Bland annat därför att Ungdomsrådet inte har fungerat som remissinstans enligt reglementet. Det har dessutom tagit lång tid att besvara motioner från Ungdomstinget. Vidare har Ungdomsrådet och Ungdomstinget endast varit tillägnade gymnasieelever, och i sin tur engagerat ett fåtal bland dessa.

Ett tydligt stöd för den här förändringen går också att finna i landstingsplanen för år 2011; "Landstinget ska arbeta för att utveckla länets ungdomars möjlighet till inflytande i nära samarbete med kommunerna". Likaså pekar den nationella strategin för ungdomspolitik i samma riktning genom två övergripande mål som lyder; "Att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande" och "Att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd".

Andra regioners arbete med ungdomsdemokrati, som våra länspolitiker fått ta del av under de senaste åren, bör vara något som vi i Jämtlands län ska ta efter. Här kan med fördel nämnas exemplen från Dalarna, Gävleborg och Norrbotten. Dessutom vet vi genom projektet Rondell att Nord Trøndelag har en väldigt intressant modell där ungdomsorganisationerna väljer representanter till en självstyrande regional styrelse.

När Jämtlands läns landstings verksamhet från och med 1 januari 2012 endast kommer att innefatta hälso- och sjukvård, då Regionförbundet Jämtlands län kommer att driva de regionala utvecklingsfrågorna, vore det logiskt att föra över landstingets verksamhet för ungdomsdemokrati till Regionförbundet. Verksamheten bör dock vidareutvecklas så att länets ungdomar ges reell makt och reellt inflytande. Länets ungdomar ska kunna bli direkt delaktiga i utformningen av politiken för länets utveckling. Då skapas också förutsättningar för att välfärden motsvarar ungas behov, och därigenom blir länet mer attraktivt för ungdomar att bo och verka i.

Utifrån ovanstående yrkar vi;

- Att landstinget avvecklar Ungdomsrådet och Ungdomstinget, och motsvarande resurser överförs till Regionförbundet Jämtlands län.

Miljöpartiet i Jämtlands läns landsting

Anna Hildebrand

Owen Laws

Karin Österberg

Katrin Wissing

Ungdomsrådet

§ 38 Diskussion om inkommen motion "Ge ungdomar reell makt och reellt inflytande" (LS/815/2011)

Miljöpartiet har lämnat in en motion till landstingsfullmäktige med rubriken "Ge ungdomar reell makt och reellt inflytande". Fullmäktige har beslutat att fördela motionen till beredningen för demokrati, folkhälsa och kultur och att Ungdomsrådet involveras i beredningsarbetet av motionen. Motionen har också gått till Regionförbundet Jämtlands län som har tagit upp ärendet och beslutat att tillsätta en beredning som ska fokusera på ungdomsfrågor och som kan utmynna i en ungdomsstrategi.

Stefan Wikén inleder med att informera om vad en motion är och hur arbetsgången ser ut för besvarande av motioner. Ungdomsrådet delas sedan in i tre grupper med uppdrag att diskutera motionen utifrån tre aspekter; Inflytande, Ekonomi/ Effektivitet och Fördelar/Nackdelar med förslaget. En politiker deltar i varje grupp.

Följande synpunkter och förslag framförs från de olika grupperna:

- Kritik om att ungdomsrådet och ungdomstinget haft väldigt liten möjlighet att påverka framförs och motionärernas förslag om att ge ungdomarna mer inflytande anses som bra. Dock upplever alla att det är svårt för ungdomsrådet att själva ge sig mer makt.

- Alla är överens om att det är viktigt med ett demokratiskt forum för ungdomar och det vore inte bra om ungdomsrådet försvann – istället önskas en satsning på ungdomar där ungdomsrådet utvecklas och förbättras.

- Det finns få forum med syfte att ge ungdomar inflytande och det ses därför som viktigt att de organ som finns organiseras på ett bra sätt och att rollen och ansvaret för organen tydliggörs.

- Åsikter framförs om att ungdomsrådet blivit mer av ett informativt forum där det i princip inte fattas några beslut. En förändring av rådets organisation och struktur önskas som innebär en ökad möjlighet att kunna påverka.

- Ledamöterna föreslår att politiker och insatta vuxna blir bättre på att sprida information om vad ungdomsrådet är, vad som tas upp på rådets möten och vilka förslag och idéer ungdomsrådet har. Ett stort problem idag upplevs vara att det informeras väldigt lite om ungdomsrådet, både i skolorna och inom landstinget.

- Ledamöterna anser att det finns behov av att fundera på hur ungdomsrådet kan synas på ett bättre sätt, hur rådet kan utvecklas som opinionsbildare och hur frågor ska lyftas för att ungdomsrådet ska kunna arbeta mer utåt än vad som görs idag.

- Ledamöterna ser inga garantier för att en förflyttning av verksamheten till Regionförbundet innebär att det blir enklare att påverka. Vissa ser en risk att det istället kan innebära att ungdomsfrågorna hamnar mellan stolarna.

- Förslag framförs om fler möten så att det blir mer tid att diskutera olika frågor .

- För att få fler ungdomar intresserade av att göra skillnad lyfts förslag om att de ämnen som diskuteras på ungdomsrådet ännu mer ska vara inriktade på sådant som verkligen berör ungdomar.

- Inför en eventuell flytt av verksamheten till Regionförbundet lyfts förslag om att diskussioner bör inledas med kommunerna om hur ungdomsråden i länet ska organiseras och hur ungdomar i större utsträckning ska kunna vara med och påverka. Ett förslag om framtida lösning som föreslås är att kommunernas ungdomsråd och landstingets ungdomsråd slås ihop.

- Förslag lyfts, oavsett om nuvarande verksamhet överförs från Landstinget eller ej, om erfarenhetsutbyte med ungdomsrådet i Östersunds kommun.

- Samverkan med skolorna anses idag vara begränsad och bör kunna förbättras.

- Synpunkter på valen av ledamöter till ungdomsråd tas upp och förslag uppkommer om hur de kan organiseras på ett bättre sätt. Det anses också viktigt att de som är med i rådet är utsedda för att representerar skolan. Idag saknar flera skolor representanter till ungdomsrådet. Ofta blir de som är med i ungdomsrådet valda av en kompis istället för av skolkonferensen/elevrådet.

Ytterligare diskussioner förs om nuvarande struktur för ungdomsrådets möten. Ledamöterna vill får mer tid på mötena att diskutera olika frågeställningar och hur rådet ska arbeta. Vidare önskas större inflytande över vilka studiebesök som ska genomföras. För att öka ungdomsrådets inflytande framförs också önskemål om att en representant från ungdomsrådet får vara med vid sammankomster och beslutsinstanser där politiska frågor diskuteras. Ett resonemang förs också om kopplingen mellan Ungdomsrådet/Ungdomstinget och gymnasieskolorna och det konstateras att dialogen med gymnasieskolorna borde kunna förbättras.

Diskussionen avslutas med en summering av framkomna synpunkter. Alla är överens om att ungdomsrådet behöver förändras. Centrala frågor för fortsatt beredningsarbete är rådets möjlighet att påverka, möjligheten att vara ett beslutande organ och vilka ansvarsuppgifter som ungdomsrådet ska ha.

Ungdomsrådets beslut

- Ungdomsrådet beslutar att överlämna ovanstående synpunkter till Beredningen för demokrati, kultur och folkhälsa.

- Ungdomsrådet utser Stine Olsson som ungdomsrådets representant i Beredningen för demokrati, folkhälsa och kulturs arbetsgrupp med motionen.

Landstingets ungdomsråd 2013

§ 46 Motion om ungdomsinflytande

Miljöpartiets ledamot Anton Nordqvist informerar om den motion som Miljöpartiet lagt om att "Ge ungdomar reell makt och reellt inflytande" där motionären yrkar på att Jämtlands läns landsting avvecklar Ungdomsrådet och Ungdomstinget och att motsvarande resurser överförs till Regionförbundet Jämtlands län. Ärendet har handlagts av beredningen för demokrati och folkhälsa som ska fatta beslut om motionen vid sitt sammanträde den 10 juni. Någon från ungdomsrådet bör vara med när ärendet behandlas av beredningen.

UNGDOMSRÅDETS BESLUT

Rådet beslutar att Olivia Wallin och Fredrika Lundin får representera ungdomsrådet vid beredningens sammanträde den 10 juni.

Justerandes sign			Utdragsbestyrkande